

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

UAN

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECA

3X890

c3

1764

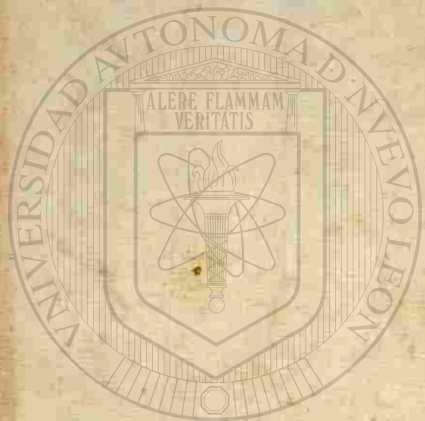
V.2

c.1

GENERAL DE

1080043088

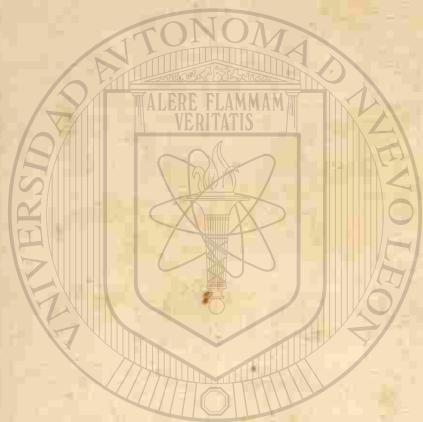

UANL

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

MELCHIORIS
CANI
OPERA.

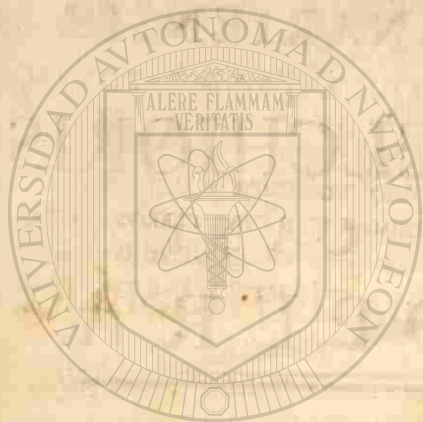
U A N L

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECA

FONDO BIBLIOTECA PÚBLICA
DEL ESTADO DE NUEVO LEÓN

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

MELCHIORIS CANI
EPISCOPI
CANARIENSIS,
EX ORDINE PRÆDICATORVM,
OPERA,

In duo volumina distributa,
IN HAC PRIMVM EDITIONE CLARIVS DIVISA,

Et præfatione instar Prologi Galeati illustrata,

A P. HIACINTHO SERRY

DOCT. SORBON.

Et in Pat. Lyceo S. Theolog. primar. profess.

TOMVS II.

110294

MATRITI

E Typographia Regia (vulgo de la GAZETA)

M. DCC. LXIV.

CVM PERMISSV SUPERIORVM.

37496

Bx190
C3
1764
v2

ELENCHVS

EORVM

QVÆ HOC VOLV MINE
continentur.

Melchioris Cani Locorum Theologi-
corum duo posteriores Libri.
Eiusdem Relectio de Sacramentis in ge-
nere.
Eiusdem Relectio de Sacramento Pœni-
tentia.

UANL

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

IN-

INDEX

LIBRORVM, ET CAPITVM.

LIBER XI.

De humanae historiae auctoritate.

	Pag. r
Cap. I. Prooemium.	1
Cap. II. De historiae humanae in Theologiam utilitate.	2
Cap. III. Argumenta continet, quibus auctoritas humanae historiae impugnatur.	8
Cap. IV. Quod auctoritas humanae historiae aliquando probabilis, quandoque etiam certa sit.	17
Cap. V. Vbi respondetur argumentis capituli tertii.	20
Cap. VI. Qui sint probatae fidei auctores, qui contra non sint.	80
Cap. postremum. In quo 15. 16. 17. & 18. argumenta capite tertio proposita, refelluntur.	

LIBER XII.

De locorum usu in scholastica disputatione.

Cap. I. Prooemium.	125
Cap. II. Quid Theologia sit, quae ei obiecta res, quis finis.	127
Cap. III. Quae sint Theologiae principia.	136
Cap. IV. Capituli superioris argumenta refellit.	150
Cap. V. Quae sunt quaestiones, seu conclusiones Theologiae.	160
Ca-	

Cap. VI. Quibus notis quaestiones fidei diiudicari possint.	172
Cap. VII. De variis errorum gradibus, primumque de haeresi, & haeretica propositione.	185
Cap. VIII. Contra haeresis finitionem argumenta quaedam.	190
Cap. IX. Regulae tres, ad quas fidei externa iudicia dirigenda sunt.	216
Cap. X. De propositione erronea, sapiente haeresim, piarum aurium offensiva, temeraria, scandalosa.	222
Cap. XI. Quemadmodum argumenta Theologiae inveniendi, atque e locis ducenda sint.	235
Cap. XII. Exemplum primum, ubi principium Theologiae in quaestionem vertitur.	247
Cap. XIII. Exemplum secundum, ubi Theologiae conclusio in quaestionem vertitur.	321
Cap. XIV. In quo ea quaestio vocatur in dubium, quae cum naturalis sit, tum etiam ad fidem pertinet.	384

RELECTIO

DE SACRAMENTIS IN GENERE.

Prooemium.	371
Pars I. De Definitione Sacramenti.	373
Pars II. De necessitate fidei Christi ad salutem.	382
Pars III. De necessitate Sacramentorum ad salutem.	413
Pars IV. de Sacramentis causantibus gratiam.	418
Pars V. De discrimine inter nova, & vetera Sacramenta.	434
RE-	

RELECTIO

DE POENITENTIAE SACRAMENTO.

P rooemium.	442
Pars I. De Definitione Pœnitentiæ.	443
Pars II. De Pœnitentiâ ut virtute.	461
Pars III. De necessitate Pœnitentiæ ut virtutis.	472
Pars IV. De præcepto Pœnitentiæ ut virtutis.	507
Pars V. De necessitate Sacramenti Pœnitentiæ.	526
Pars VI. De præcepto Sacramenti Pœnitentiæ.	557

DE HVMANÆ HISTORIÆ AVCTORITATE,

Quæ postremo loco est posita.

LIBER VNDECIMUS.

CAPVT PRIMVM.

Vperiolem locum vixidum finieram, & ecce nuncijs affertur, parentem meum charissimum Viennæ diem extremum obiisse. Eo vero audito nuncio, si motum me negem, quam id recte faciam, viderint sapientes, sed certe mentiar. Motus sum enim tali parente orbatus, qualis, ut arbitror, apud mortales reliquus nullus est. Cum autem ego illi meas has lucubrations nuncuparem, scilicet a laboribus, quos eius potissimum causa susceperam, aliquandiu cessatum est. Mihi enim ante ita iucunda huius libri confectio erat, ut non modo omnes abstergeret laborum molestias, sed efficeret labores molles etiam & iucundos. At vero postea nihil omnino erat, quo tædium & cura levaretur. Etenim vivo patre, cum de locis theologis aliquid velle scribere, ille mihi

RELECTIO

DE POENITENTIAE SACRAMENTO.

P rooemium.	442
Pars I. De Definitione Pœnitentiæ.	443
Pars II. De Pœnitentiâ ut virtute.	461
Pars III. De necessitate Pœnitentiæ ut virtutis.	472
Pars IV. De præcepto Pœnitentiæ ut virtutis.	507
Pars V. De necessitate Sacramenti Pœnitentiæ.	526
Pars VI. De præcepto Sacramenti Pœnitentiæ.	557

DE HVMANÆ HISTORIÆ AVCTORITATE,

Quæ postremo loco est posita.

LIBER VNDECIMUS.

CAPVT PRIMVM.

Vperiolem locum vixidm finieram, & ecce nuncijs affertur, parentem meum charissimum Viennæ diem extremum obiisse. Eo vero audito nuncio, si motum me negem, quam id recte faciam, viderint sapientes, sed certe mentiar. Motus sum enim tali parente orbatus, qualis, ut arbitror, apud mortales reliquus nullus est. Cum autem ego illi meas has lucubrations nuncuparem, scilicet a laboribus, quos eius potissimum causa susceperam, aliquandiu cessatum est. Mihi enim ante ita iucunda huius libri confectio erat, ut non modo omnes abstergeret laborum molestias, sed efficeret labores molles etiam & iucundos. At vero postea nihil omnino erat, quo tædium & cura levaretur. Etenim vivo patre, cum de locis theologicis aliquid velle scribere, ille mihi

occurreret non eo solum dignum munere, sed in cuius etiam nomine vigilie nostrae gratius apparent. Nunc autem quem, similem inventurus sum, ut patris loco substituum? Solebam mihi equidem charissimum parentis vultum fiteri, & quotiescumque scribendum erat, aut ego eram cum illo, aut ille mecum. Ille addebat aculeos, ille torpentem excitabat, ille ne oscitare quidem me sinebat. Tanta erat in absentem etiam patrem reverentia. At modo opus ceptum persequi cupienti aqua haeret, ut aiunt, nec quicquam cohort, ubi non labascat animus victus quam cito. Longo enim a me ille spatio seinctus non minus mihi dereliquit moriendo doloris, quam asserbat vivendo latitiae. Sed cum accepto vulnere otium mihi magnum insperatumque contigerit, nihil autem agere animus nec deberet, nec posset, ad postremum locum omnino appellendus fuit: ne res bene & utiliter inchoata, eius morte interciperetur, qui etiamnum e superis vigilarum mearum manus exigit. Nec vero dubitem ego quaerenti, cui scribam, respondere: Patri meo scribo, qui me non ipsi haec tantummodo dare voluit, sed etiam aliis proderet. Quanta igitur apud Theologos sit historia humanae & utilitas, & auctoritas explicaturi modo sumus. Orabit autem sine dubio pater, ut quod iter illo in terris cogente carpsimus, eodem nunc e caelis favente peragamus.

CAPVT II.

De historia humana in Theologiam utilitate.

EMerit iam e vadis, & scopolis pratervecta est oratio mea. A rebus enim difficilissimis ad res faciles delapsus sum, neque historia humanae auctoritate explicanda potest aut ingenium, aut Theologia mea periclitari. Multo vero id minus, cum illud explico, quam sit Theologo humana historia utilis & necessaria. Nullos quippe hic adversarios habemus, nulla contra veritatem argumenta sunt. Etenim viri omnes docti consentiunt, rudes omnino Theologos illos esse, in quorum lubricationibus historia mura est. Mihi quidem non

non Theologi solum, sed nulli satis eruditi videntur, quibus res olim gestae ignotae sunt. Multa enim nobis e thesauris suis historia suppeditat, quibus si careamus, & in Theologia, & in quacunque ferme alia facultate inopes sapienterum & indocti reperimur. Cum vero pateat, quandoque in re quondam gesta Theologicae disputationis cardinem verri, quis est hic qui neget, interdum etiam in scholastica disputatione opus esse ex annalium monumentis testes excitare clarissimos veritatis? Equidem historiam esse Theologo differenti necessariam, cum saepe alias, tum maxime in hoc opere animadverti: ubi quantus mihi fuerit historiae humanae usus, qui superiores libros attigerint, ii facile iudicabunt. Nam quam magnus postea superus sit, non audeo ego in praesentia dicere, ne montes aureos videar polliceri. Certe quantum historiae cognitione Theologus indigeat, vel illi abunde magno argumento sunt, qui eius ignorantia sunt in varios errores lapsi. Huius generis quidam, exemplum ponunt, quod Traianum Gregorii precibus a gehena liberatum, non vulgo solum, sed Divo etiam Thomae olim iuveni persuasum est. Persuasum est autem Ioannis Damasceni auctoritate, cui Divus sane Thomas plurimum deserebat. Sed illius fabelle, inquit, argumento nemo adduceretur, si ex temporum ratione intelligeret, Ioannem Damascenum rei eius auctorem esse non posse, ut qui plus uno seculo iuxta horum sententiam Gregorium antecesserit. Nam Raphael Volaterranus, Vincentius Valvacent. ac Divus Antoninus illum tradunt sub Theodosio floruisse. Sed hoc exemplum ineptum est, cum Ioannes ille Damascenus, qui quatuor de orthodoxa fide libros edidit, sub Constantino & Leone floruerit, hoc est, Divo Gregorio iam defuncto. Nec in re aperta opus est aut Ioannem patriarcham Hierosolymitanum, aut rerum scriptorem Romanorum libr. 21. & 22. aut alios etiam historicos excitare, ubi Ioannes ipse Damascenus non obscure indicat, quo tempore extiterit. Primum enim Cyrillum saepe refert, qui post Theodosium fuit. Synodi quoque Chalcedonensis, aliquando meminit. Quin libr. 3. cap. 10. Petri cuiusdam Gnaphei fecit mentionem, qui sub Iustiniano in quinta synodo damnatus est. Sed & libro 4. cap. 17. contra

Iconomachos scribit, eisdemque in libro hæres. Iconoclastas & Thymoleontes appellat, a Leone scilicet, qui sectæ illius præcipuus & auctor, & adiutor fuit. Eodem præterea hæres. libro Monothelithas commemorat Cyrum, Sergium, & Eustachium, qui damnati sunt in sexta synodo sub Agathone papa: adversum quos copiose etiam scripsit lib. 3. de orthod. fid. cap. 14. & 15. Quæ omnia qui expendat, is facile intelligat, Ioannem Damascenum post Gregorium existisse. Nam quod Tritemius ait, duos fuisse huius nominis, alterum sub Theodosio, qui libros illos Theologiæ composuerit, alterum sub Leone, qui pro imaginibus depugnaret, id commentitium totum est, ut ex locis modo excitatis apparuit. Nec vero historiam ego illam probo. Mirum enim est, hominem Græcum rem nostram, & toto, ut ipse inquit, orbe vulgatam Græcis suis prodidisse, quam historia tamen omnis Latinorum ignorat. Sint ergo fabulæ, non repugno, ea quæ de Traiano, & Gregorio referuntur. At non ob illam causam tamen, quia prior Gregorio Damascenus fuerit. Verum hoc in genere Hispanus noster Genesius Sepulveda nuper erravit, homo neque meo iudicio imperitus, & suo valde doctus, certe & eloquendi arte clarus, & a Theologiæ studio non abhorrens. Qui cum persuadere veller, barbaris novi orbis oppugnandis iustam esse belli causam, in eam argumentationem incubuit, quod Gregorius in epistola libri primi septuagesima tertia (id quod refertur 23. quæst. 4. Si non) Gennadium commendat, qui tantum christianæ dilatandæ causæ republ. bella susceperit, quatenus Christi nomen per subditas gentes fidei prædicatione circumquaque discurreret. Hoc vero Gregorii testimonium quam sit inceptum ad rem propositam comprobendam, is quoque ipse Genesius facile iudicasset, si ex historiis didicisset, eos adversum quos bella Gennadius gessit, hostes non imperii Romani modo, verum etiam ecclesiæ, Christianique fuisse (1). Id quod ex alia quadam ad eundem Gennadium epistola, quæ est in eodem libro, numero septuagesima secunda luce clarius

(1) 23. q. 4. Sic.

videre licet. Nec dubitari potest (2), Vandalos, quorum reliquæ eo usque in Aphricana provincia supererant, Ariana peste affectos: nec ignoratur Donatistas, quibus Aphrica tum etiam plena erat, præmiis & vi contra Catholicos, non solum disputatione pugnasse. Sed de his exemplis non est hic locus differendi, ubi breviter & in transcurso Theologum admonemus, ut ne historiam ecclesiasticam negligat, cuius & cognitio magnos fructus parit, & ignoratio parit errores. Iam vero Augustinus, libr. de doctrina Christi. 2. cap. 28. ethnicorum etiam historias ad intelligentiam scripturæ sacre plurimum conferre tradit, ostenditque ex eorum ignoratione quosdam circa scripturas errasse. Videlicet Irenæus & Tertullianus (3) circa atatem, qua Christus passus est, vario sunt quidem errore versati, sed ob eandem causam tamen. Historias enim humanas hoc loco neglexerunt, quibus cognitio ea res facillime expeditur. Quanquam uterque erroris sui ex evangelio quoque poterat admoneri. Atque Erasmus, (4) quas tenebras super universam terram factas plane scribit evangelista (5), eas ipse super Iudaam tantum fufas intelligit, falsaque intelligentiæ causam ponit, neque veram, neque, si vera esset, satis idoneam, quod si hæ tenebræ tanto spatio contigissent per universum orbem, aliquis certe seu Latinus, seu Græcus scriptor eius rei meminisset. Nam epistolam, qua Dionysius astruit eclipsim illam se diligenter & vidisse oculis, & animo considerasse, quasi nomine Dionysii confictam deridendam propinat. At vero nec quam Philosophiæ & doctrinæ laudem Dionysio Areopagita eripere conatur Erasmus, eam ego in hoc opere asserere instituo, nec id etiam reprehendo, quod Divum Hieronymum eius in-

(2) Prosper. in chron. (3) Iren. 2. libr. cap. 39. & 40. Tert. in opere adversus Iudeos. Vide Euseb. libr. 2. ecclesiast. histor. cap. 10. Epiphanius hæresi 52. August. lib. de doctr. Christi. 2. cap. 28. Iren. in 40. anno Christum passum esse dixit. Tertullianus in 30. secutus Clemens Alexand. in 1. Strom. & Lactantium insit. diu. libr. 4. (4) Matth. 27. (5) In annotat. super Matth. cap. 27. & super illa Apostol. cap. 17.

interpretationis auctorem facit, cui non alius quisquam scripturæ interpres apertius contradicit. Illud ago, nisi humanas historias hic ignoraret Erasmus, tenebras profecto illas aliter, ac vere quidem, interpretatur. Phegon enim Olympiadarum egregius fapputor, in quatuordecimo libro ita scribit. *Quarto autem anno 202. olympiatis magis & excellens inter omnes, qua vitæ eam acciderant, defectio solis est facta. Dies hora sexta ita in tenebrasam noctem versus, ut stella celo visa sit, terraque motus in Bithynia Nicæa urbis multas ades subvertit. Quem annum cum passione dominica concutisse. Eusebius in chronicis patefecit. Lucianus quoque presbyter Antiochenus, vir moribus & eruditione præcipuus, cum gentibus de fide Christiana disputans, Requirit, inquit, in annalibus vestris, & invenitis temporibus Pilati, Christo patiente, fugato sole interruption tenebris diem. Auctor est Eusebius, libro nono ecclesiast. historiæ, cap. 6. Tertullianus demum, Eodem, inquit, momento dies medium orbem signante sole subducta est. Deliquimus utique putaverunt, qui id super Christum predicatum non scierunt; & tamen cum mundi casum. relatum in archivis vestris habent. Hactenus ille in Apoc. cap. 21. Quibus ex rebus facile intelligitur, sacris literis exponendis historiis etiam gentiliū esse necessarias. Quæ quanquam ita sunt in promptu, ut res disputatione non egeat, sunt tamen nobis in ter-tio decimo libro fasus explicanda. Cum igitur ibi hæc simus exemplis manifestissimis illustraturi, non est cur quæ eius libri propria doctrina erit, hoc nos eam loco impertine antevertamus. Atque ut Geometra solent non omnia argumētis ostendere, sed postulare, ut quedam sibi concedantur, quo facilius quæ velint explicent: sic ego inserim a lectore postulo, ut mihi concedat esse in libris sacris loca plurima quæ sine historiæ humanæ cognitione expediri non queunt. Quod autem in disputatione adversum fidei Christianæ inimicos rerum gestarum monumenta Theologo peropportuna sint, clarissimorum virorum usus aperte confirmat. Tertullianus (6) ex ipsis Romanorum historiis argumentatur, pos-*

(6) In apolog.

simos quoque favos Christianis, crudelisque fuisse. Bonum itaque esse, id quod mali homines infectarentur. In libro vero ad Scapulam quot rerum gestarum exemplis usus est, ut persuaderet, ob vexatos Christianos multos gentiliū profi-des tristes exitus habuisse? Quomobrem qui cum nostris pugnavissent, eos cum Deo quoque sine dubio certasse. Cyprianus (7) idolorum omnium vanitatem qua historiā scientia & commemoratione coarguit? Hieronymus (8) quot quamque varias adversum Iovinianum historias in commemorationem virginitatis, castitatisque commemorat? Lucianus presbyter, quemadmodum supra diximus, ipsos gentium annales excitat, ut nostræ etiam fidei dogmata illorum testimonio asserat. Eusebius (9) Iudæos & Paganos sæpe ex historiis humanis refutat. Non ergo historiā solum ecclesiastica, sed ea etiam, quæ est ab ethnicis auctoribus scripta, Theologo contra adversarios fidei utilissima est. Quapropter rudem esse omnino in historiis gentiliū, aut inertissimæ segnitæ est, aut fastidii delicatissimi. Enimvero quod commode ac prudenter, non in concionibus dico, sed etiam in disputationibus Theologus exempla proferat, dum quidpiam vel iustum esse studeat, vel iniustum, quoniam a viris aut probis, aut improbis usurpatum est (10). Tertullianus, Hieronymus, alique viri gravissimi satis ostendunt, qui non raro huiuscemodi persuasionis genere delectantur. At exempla probabilia sine historiæ cognitione proferri qui possunt? Quam late igitur historiæ utilitas fusa sit, apparet: siquidem quacumque Theologi ingredimur sive concionando, sive disputando, seu sacras literas exponendo, in aliquam historiā vestigium ponimus. Itaque cum ad has multas res Theologo peritiles sint historiārum libri, studiosè profecto ab eo legendi sunt, ne turpiter in rebus ad se maxime pertinentibus erret, eaque ignoret, quæ ignorari non sine imprudentia

(7) In lib. Quod idola non sunt Dñi. (8) 1. lib. universi Iovinian. (9) 1. lib. ecclesiast. historiæ. cap. 6. & 11. lib. 2. cap. 2. lib. 3. cap. 7. (10) In apologia 1. adversus Iovinian. lib.

tia modo, sed ne sine impericia quidem possunt. Historia quippe, ut Cicero verissime dixit, cum magistra vitæ est, tum lux etiam veritatis. De historia ergo utilitate hæcenus dictum est, nunc de auctoritate videamus.

CAPVT III.

*Argumenta continet, quibus auctoritas humane
historiæ impugnatur.*

Quæquam, ut paulo ante dicebamus, e locis scopulis enavigavit oratio, nec ea, quæ in huius loci explicatione differenda sunt, ingenii vim, aciemque desiderant, egent tamen quædam horum gravi, maturoque iudicio. Quæ ex re fit, id quod vix credibile est, ut in loco facili & explicato perdifficiles & lubricæ quæstiones existant. In primis enim constituendum est, qualis quantaque sit historia humane auctoritas, & quam faciat in Theologia fidem: quod non adeo expeditum est. Deinde, quis auctor probabilis ac fide dignus existimari debeat: quæ res est omnium difficillima. Cum enim non ex sermone hominum recenti, sed ex maiorum memoria atque annalium vetustate eruenda sepe sit veritatis explicatio eius, quæ in Theologica disputatione veritatis: oportebit sane de historia præsertim veteri iudicare, historicos omnes internoscere, mendacisque a veracibus secernere. Quam facultatem quoniam mihi nec ardego, nec debeo, fateor, me non sine metu ac pudore quædam hanc provinciam suscepisse, munere necessitatis non voluntatis opere perfunditurus. Non quod mihi in tanto officio, tamque gravi causâ cura defuerit: sed quod video periculosum esse eo vel maxime loco iudicem velle fieri, ubi vir ille nimirum exigitur, qui & antiquitatis memoriam in numerato habeat, & prudentia summa, gravissimoque iudicio sit præditus. Sed quo citius hoc, quod suscepimus, non mediocre munus conficere possimus, omnia, aut ignorantis meæ, aut temeritatis, aut utriusque etiam de-

pre-

precatione, ad earum rerum, quas proposuimus, explicationem, disputationemque veniamus.

Principio itaque historiæ humane auctoritatem argumentis oppositis impugnabimus. Mox docebimus, ex eiusmodi historia qualia in Theologia usum argumenta ducantur. Tertio loco ostendemus, quinam illi auctores sint, quos in historia Theologi probare debeant. Postremo, argumenta opposita refutando finem huius libri faciemus.

Primum ergo argumentum, quo historiæ humane fides labefactari potest, est huiusmodi. Ioseph secundum naturam filium fuisse Iacob, secundum legem fuisse filium Eli, Aphricanus in epistola ad Aristidem, Iustinus martyr, quæstione ad orthodoxos 66. Eusebius, libr. 1. ecclesiast. histor. cap. 7. Nicephorus, libr. item primo, cap. 11. Ambrosius, libr. in Lucam 3. Hieronymus in primum Matth. cap. August. libr. 2. de con. evang. cap. 3. & 2. retra. libr. cap. 5. & 16. Damascenus, libr. 4. cap. 15. Beda, libr. 1. in Lucam, cap. 10. Theophilactus, in Lucæ tertium caput, omnesque fere patres scripserunt. Neque illis subito reperta hæc, aut sine auctoribus confecta sunt: sed ab ipsis saluatoris nostri propinquis & consanguineis tradita, quemadmodum Aphricanus affirmat. Hæc vero multis argumentis commentitia esse præbat libro primo harmoniæ evangelicæ Osiander: atque, ut sibi quidem videtur, ita probat, ut non modo Divo Thomæ, cæterisque Theologis quasi portentosa somniantibus insulset, verum etiam eos insanos apellet, qui hæc primi in lucem ediderunt.

Secundum argumentum est, quod Ioseph virum Mariæ alteram prius uxorem habuisse, ex qua filios suscepit, qui fratres Domini in evangelio dicuntur, Eusebius, libr. 2. ecclesiast. histor. cap. 1. Nicephorus, libr. 2. cap. 3. ubi etiam refert Hippolytum eiusdem sententiæ auctorem, Ambrosius in libr. de instit. virgin. cap. 6. Epiphanius, libr. 2. contra heres. cap. 51. & 78. Hilarius, can. 1. in Matth. aperte consentiunt. At historiæ hanc Hieronymus in Matthæi duodecimum caput tanquam apocryphorum deliramenta contemnit: quin etiam adversus Elydidum asserit, audaci eam temeritate confictam.

Tom. II.

B

Ter-

1. Arg.

*falso tribuitur
liber quem mox
est ipso Max
xiir*

1. Arg.

®

3. Arg. Tertium argumentum, Hieronymus scribit (1), veterem historiam narrare, quod Herodias, cuius Mattheus meminit, filia fuerit Arethæ regis: idem quoque aluit Beda, libr. comment. in Marcum secundo, Eusebiusque Rufino interpretare, libr. ecclesiast. histor. 1. cap. 13. At illud esse falsum, & Iosephus, libr. 18. antiq. cap. 5. & Egesippus, libr. 2. de exitu Hieron. cap. 12. testes locupletissimi sunt. Quibus etiam assentitur Nicephorus, libro 1. cap. 20. Nihil igitur ex rerum veterum publica commemoratione non certo dicam, sed ne probabiliter quidem suadere possumus. Nam si historias, quæ in his tribus argumentis referuntur, explodere, & pro nihilo putare licet: nulla profecto humana historia reperietur, quæ quicquam habeat ad faciendam fidem virium.

4. Arg. Quartum argumentum, Magos, qui Christum adoraturi ex Oriente venerunt, reges fuisse, necdum philosophos, tradunt Cyprianus in sermone de baptismo Christi, & manifestæ Trinitat. Athanas. quasi. 2. ad regem Antiochum, Hieronymus in psalm. 71. Augustinus, sermone 43. ad fratres in eremo, & de mirabilibus sacræ scripturæ, si tamen hæc opera August. sunt, Chrysostomus homil. 6. in Matth. Tertullianus contra Iudeos. Doctor quidam antiquus, nomine Christianus, in cap. 2. Matth. Isidorus in præfatione Misæ, quæ vulgo dicitur Mozarabe. D. Thom. in Matth. cap. 2. & in Ioannis 11. cap. nam & 3. part. quasi. 36. art. 3. ait, non solum fuisse sapientes, sed potentes. Eiusdem sententiæ fuerunt Alberus Magnus, Divus Vincentius, Nicolaus Liranus, Dionysius Carthusiens. Simon de Casia, Doctor incognitus, in psalm. 71. Titelmanus, Ioannes Echius, Divus Antoninus, aliique ex iunioribus, quos longum est enumerare. Ac certe historia esse videtur per manus a maioribus nostris accepta. Sed hæc tamen communis traditio nullam prorsus in ecclesia facit fidem. Quin probabilissime a Baptista Mantuano, aliique recentioribus asseritur, Magos reges non fuisse. Non enim id silentio prætermitturum evan-

(1) in Matth. 14.

gelitam quod ad rem magnopere pertinebat, nec Herodem, si reges essent, eos adeo imperiose, & incivilliter excepturum.

Quintum, Magos venisse Hierosolymam diebus a Christi nativitate tredecim non Hieronymus modo & Augustinus, verum etiam omnes prope auctores & veteres & recentes memoriæ prodiderunt (2). Et Epiphanius hæresi 51. constanter affirmat, post duos annos a nato Christo Magos ex oriente advenisse. Cuius opinionis duæ causæ sunt non omnino pessimæ. Vna, quod in die Purificationis non agnum sed turturam (3) aut columbæ pullum Christi mater obtulit: non ergo potuit invenire manus eius pretium agni, atque adeo ne thesaurum quidem a Magis acceperat. Altera causæ est, quod Herodes occidit omnes pueros a bimato & infra, secundum tempus quod exquisierat a Magis. Non est autem verosimile, Herodem bimos pueros interfecturum iuxta tempus stellæ, cuius apparitionem diligenter a Magis exquisiverat, si ab ortu stellæ ad Magorum adventum non nisi tredecim dies interfluxissent. His adde, quod ipsi quoque testati sunt, se stellam in Oriente vidisse. Quæ profecto verba plus aliquid significant, quam regionem, unde profecti sunt, comparatione tantum ad Hierosolymam orientalem fuisse. Si igitur, ut plane scribit evangelista, ab oriente venerunt, cum non sit obscurum, Hierosolymam longissimo intervallo ab Oriente distare, intra tam paucos dies & stellam vidisse, & consilium de protectione communicasse, & adornasse iter, & ab Orientis partibus per tot regiones ac populos ad Palestinam accessisse, profus abhorret ab humanæ iudicio rationis.

Sextum, Miraculum nuptiarum in die anniversaria Epiphaniæ fuisse editum posteritati suæ, quod ait Maximus, fidelis mandavit antiquitas. At Epiphanius contra docet (4), eodem die, quo Christus natus est, completo iam anno trigésimo, filium cum matre convivio nuptiali interfuisse. Nihil igitur certum ex temporum publica commemoratione accipere possumus.

(2) Idem Zacharias Chrysolitamus. (3) Levit. 12. (4) Her. 51.

12 DE HUMANÆ HISTOR. AVCTORIT.

7. Arg. Septimum, Lex vera historia est, ut Hieronymus saepe dixit (5), ea scribere, quæ vulgus existimat, quamvis re ipsa falsa sint. Sic enim Ioseph ab ipsa quoque Maria appellabatur pater Iesu, & Herodem evangelista contristatum esse ait, non quod revera, aut Ioseph pater Christi esset, aut Herodes esse inimico contristatus: sed quod illud eo tempore sic vulgo ab hominibus putaretur, hoc autem discumbentes existimarent: cum potius illud erendum sit, dissimulasse mentis sue malitiam artificem homicidam, cum tristitiam in facie & laticitiam haberet in mente. Ob quam causam vulpes est a Domino appellatus (6). Vnde & Iosephus 18. antiq. lib. cap. 7. asserit, ab Herode Ioannem esse occisum, quia timebat ne auctore Ioanne defectionem populus moliretur. Ambiguum igitur omne argumentum est, quod ex historia petitur. Nam vulgi ferme opinio falsa est: & poterit omnis eiusmodi argumentario refelli, quod historicis non veritatem rerum, sed vulgi opinionem expresserit.

8. Arg. Octavum, Augustinus sermone 71. de immolatione Isaac, Antiquorum, ait, relatione refertur, quod Adam primus homo in ipso loco, ubi crux fixa est, fuerit sepultus. Et Cyprianus in sermone de resurrectione Christi, Adam, inquit, sub loco, quo crux Domini fixa est, hominibus traditur, ab antiquis. Atque Paula & Eustochium in epistola ad Marcellam, eandem historiam tanquam habitantium ore celebratam narrant. Ita eam refert quasi minime dubiam Epiphanius lib. 2. contr. hares. cap. ultimo. At Hieronymus in Matth. 27. caput & in 5. cap. epist. ad Ephes. quasi fabulam irridet, quod Iosue 14. cap. Adam in Cariath Arbe dicitur esse conditus. Opinionem vero Hieronymi Isidorus sequutus est.

9. Arg. Nonum, Clemens Alexandrinus, Eusebius Cæsariensis, Theodoretus, Hieronymus & August. ex annalium ratione colligunt, septuaginta desolationis annos in secundo Darii Histaspis fuisse completos. At hoc non modo falsum & commentitium est, sed sacris etiam literis adversum: quæ non implicite &

(5) Alver. Elvid. & in Matth. 14. cap. Idem Beza, lib. 2. com. in Marcum. (6) Euseb. lib. 1. eccl. hist. cap. 11.

LIBER VNDECIMVS. 13

abscondite, sed patentius, & expeditius continet, septuaginta illos annos statim ab initio regni Cyri absolutos (7). Nul- lum ergo idoneum argumentum ex temporum ratione pro- mitur.

Decimum, Hieronymus auctor gravissimus historia pro- dit (8), quod in secundo Darii anno templum edificari cep- tum est. At vero explore perceptum est & cognitum (9), Zorobabelem sub Cyro templi fundamenta iecisse. Imbecillum ergo est quodcumque argumentum ex historia humana de- promptum, quamlibet historiæ auctor gravis sit.

Vndecimum, Plerique historici (10) & ii nobiles, tradide- runt, Artaxerxem adificationem templi impediisse. At contra scriptura tradit (11), templum adificatum esse præcipiente Cyro, Dario & Artaxerxe.

Duodecimum, Iosue post mortem Moysis 26. annos imperasse, auctores sunt Iosephus lib. 5. antiquit. cap. 1. Sa- bellicus Aëna. 1. lib. 4. Naclerus Chronographia suæ gene- ratione 28. Nam Eusebius in chronicis, atque hunc secuti Isidorus, Severus Sulpicius & Ioannes Carion 27. annos, Iosue imperio tribuerunt. Quæ si vera essent, non esset vera sum- ma 480. annorum, quæ ab exitu filiorum Israel de Ægypto ad templi adificationem 3. Regum lib. cap. 6. colligitur.

Tertiumdecimum, Si qua historia Theologo probanda est, ea erit maxime, quæ omnium ecclesiarum ore celebratur. At eiusmodi multe nullam faciunt profus in Theologia fidem. Etenim, ut ea prætereamus, quæ ridicule & false de Cirico & Iulita, de Gregorio, de Catharina martyre, deque undecim mille virginibus referuntur: certe historia Thomæ apostoli apocrypha & commentitia est non solum Gelasio 15. dist. cap. Sancta Romana, sed etiam Augustino lib. 22. con. Faust. cap. 79.

(7) Clem. in 1. Strom. Euseb. in Chron. Theodoret. in primum Zachar. cap. Hier. in proemio super Aggaum, & in 1. Zachar. cap. Aug. lib. 18. de Civitate Dei cap. 26. (8) Daniel. 9. & 2. Paral. 26. & 1. Esdr. 1. in 7. Dan. cap. (9) 1. Esdr. 3. (10) Ioseph. lib. 11. cap. 3. Arch. 1. part. tit. 4. cap. 1. Her- mannus in Chronicis. (11) 1. Esdr. 6.

14 DE HYMANÆ HISTOR. AVCTORIT.

79. & libr. unico adverb. Adimantum cap. 17. & lib. 1. de ferm. dom. in mon. cap. 38. His adde Marthæ & Mariæ Magdale- næ fabulam, quæ narrat, ad Mariam quidem Magdalum, ad Martham vero Bethaniam forte hæreditaria prevenisse: cum contra scribat Ioannes (12) Bethaniam Castellum Mariæ Mar- tæque fuisse.

14. Arg. Quartumdecimum, Ea historia reliquis videtur excellere, quæ a summis pontificibus probata est. Constantini vero do- natio, lepra, baptisimus, sanctitas, non modo historiis celebra- tur ecclesiæ, verumetiam per summos pontifices approbantur. At hæc ficta esse omnia multi viri doctissimi contenderunt (13). Nulla igitur ecclesiastica historia theologo idonea argumenta ministrat.

15. Arg. Quintumdecimum, Nemo in ecclesiasticis viris est, qui hi- storiae probabilis auctor haberi queat. Non Philo in temporum breviario. Nam in eo libello, quamvis exiguo, tot mendacia sunt, ut sine numeratu difficillima. Non Iosephus. Primum quia multa tradit sacris literis vehementer repugnantia. Dein- de, quia tertium Estdæ librum in historia sequitur, quem Hieronymus non aliter quam somnia reicit. Postremo, quæ in temporibus rerum notandis vario fuit errore verisatus. Ec- quis ergo in ecclesiæ auctor historiæ certus habebitur? An Aphricanus? Sed huius historia Gelasio (14) apocrypha est. An Eusebius? Sed huius quoque historiam tanquam apocrypham idem Gelasius reprobat. Sed in historia tripartita Sozomenus princeps habetur. At hunc damnat Gregorius inquires (15), *In historia Sozomeni de quodam Eudocio aliqua narrantur. Sed ip- sam historiam sedes Apostolica respicere recusat: quoniam multa men- titur, & Theodororum nimium laudat, atque usque ad ultimum sui diem magnam ecclesiæ doctorem fuisse predicat.* Si igitur hi, qui primas in historia ecclesiastica partes habent, incerti ac men- daces auctores sunt: nimirum neque ex his, neque ex aliis, quo-

(12) Ioann. 11. (13) In Extrav. unigenit. de pen. & remif. qua est Clementis 6. & in cap. fundamenta de elect. in 6.
(14) 16. dist. Sancta Romana. (15) Lib. 6. epist. 31.

LIBER VNDECIMVS. 15

quorum minor est auctoritas, idoneum sumer theologus argu- mentum ad suas conclusiones corroborandas.

Sextumdecimum, Innocentius 20. dist. cap. *De quibus, so-* 16. Arg. las ecclesiasticas historias in causis ecclesiæ finiendis approba- vit. Ethnicorum ergo de rebus gestis monumenta parum in theologiæ usum valere possunt. Id quod concilium Florenti- num sessione septima confirmat in hæc verba. *Romanorum, aut Græcorum historia nequaquam in synodo uti debemus.*

Decimumseptimum, In Assyriorum monarchia Berofus 17. Arg. commendari supra ceteros solet. At huius auctoris nulla extat historia. Nam, quæ Berofii nomine est ab Annio edita, eam fictam esse viri eruditii deprehenderunt. In Perfarum vero rebus gestis commemorandis præfertur Metasthenes, qui ve- ros & publicos Perfarum annales, ut fertur, secutus est. At huius etiam monumenta multo falsiore titulo Annius edidit. Metasthenes siquidem iste Annianus octo solum Perfarum re- ges fuisse tradit, cum tamen fuerint quattuordecim, quos or- dine & Hieronymus in septimum Danielis caput, & Eusebius censet in chronicis. Iam Græcarum rerum historia quid nisi fabulas continet, quas illi passim pro veris historiis edunt? Cicero (16) quippe auctor est gravis, quod testimoniorum reli- gionem Græca natio non coluit. Scipio item apud Livium (17) non aliter historias Græcas ac fabulas refert. Vere quoque dixit Fabius (18), Græcis historiis pleurique poetice similem esse licentiam; ut iure illud ex Satyra vulgi etiam sermone teratur, *Et quicquid Græcia mendax audet in historiis* (19). Atque Iosephus in proœmio lib. de Bello Judaic. veritatem a Græcis in historia negligi testis est. Id quod in 1. cont. App. libr. confir- mat. Sed & nostris Hieronymus cum Græcas historias oppo- suisset, *Non debemus, inquit (20), eorum auctoritati acquiescere, quorum mendacia detestamur.* Sane, ut taceam de reliquis, He- rodo-

(16) In oratione pro Lucio Flaeco. (17) Decad. 3. octavo lib.
(18) Lib. 2. orat. in lib. cap. 4. (19) In vend. Satyr. 10.
(20) In 27. cap. Ezech. Vide Iosephus lib. 1. cont. Appinionem, Cicero lib. de legibus 1. apud Herodotum, inquit, historiæ pat- trem & apud Theopompum sunt innumerabiles fabulæ.

rodorus & Xenophon, quos historiae parentes Graeci habent, confictis fere narrationibus abutuntur. Quid in imperio Romanorum? An ulli extant annales publici, quibus credere debeamus? Minime gentium. Sed quisque pro affectu suo res illorum gestas scripsit. Laudationibus porro, quod Tullius ait (21), historia rerum Romanorum est facta mendosior. Quaedam autem in Livio esse, quaedam in Sallustio, quaedam in Cornelio Tacito, quaedam in Trogo, quorum fides manifestis testimoniis laefactari possit, Flavius Vopiscus (22) verissime dixit. Nihil ergo fidei ethnicorum historiis habendum est, utpote quae nullam habeant non modo certam, sed ne probabilem quidem auctoritatem.

Ult. Argument.

Postremum argumentum historiae omneis generaliter & ecclesiasticas & profanas impugnat. Illud est huiusmodi. Fidem humanam idcirco Aristoteles virtutum intellectualium numero exemit, quod iuxta ad falsum & verum inclinatur. Theologia ergo, quae tota veritate perpenditur, non accipiet ab humana fide adiutorium, nec verax cum fallaci ad argumentandum consociationem contrahet: quoniam tale argumentum ex ea parte, qua humanæ fidei innititur, deque falsitati ac veritati innititur. Confirmatur autem hoc vel maxime, quod homines mendaces sunt, fallereque & falli omnes ad unum possunt. Sive igitur pauci, seu plures historici quicquam asserunt, imbecilla ea omnis argumentatio erit, quae in testimonia hominum inclinata recumbit. Quocirca argumentum quodcumque ex humana historia petitum imbecillius est, quam ut in Theologia ullam omnino faciat fidem. His argumentis loci huius auctoritas impugnatur. Nam si quæ sunt alia, erunt autem fortasse plura, similia sunt, atque adeo similiter reselluntur.

CA²

(21) De clar. orat. (22) In vitam Aureliani.

CAPVT IV.

Quod auctoritas humane historiae aliquando probabilis, quandoque etiam certe sit.

SEquitur ut explanemus, qualis quantaque sit humanæ historiae apud theologos auctoritas: nam hoc secundo loco nos acturos pollicebamur. Quod quo magis intelligi possit, illud principio ponendum est: necessarium esse homines hominibus credere, nisi vita pecudum more degenda sit. Eam rem quoniam Theodoretus in opere de cura Graecæ affect. libro primo, Augustinus item in libro de utilit. cred. ad Honor. cap. 12. & de fide rerum invisibilium cap. 1. & 2. diligentissime persecuti sunt, non erit nobis hic magnopere laborandum. Atque Augustinus quidem plane asserit, non amicicij modo, verum omnem omnino humanam societatem interire, nisi amicus amico, maritus uxori, parentibus filii, fratres fratribus, civibus cives, sociis socii fidem habeant. Multa ille asserit, quibus ostendat, necessitudinem & pietatem duo generis humani sanctissima vincula violari atque dissolvi, nihilque prorsus in hominum consociatione incolume remanere, si nihil credere stauerimus, quod non idem possumus quasi manu tangere ac tenere perceptum. Humane itaque vitæ necessarium esse, hominum dictis homines sine ulla etiam dubitatione credere. Theodoretus vero fidem esse ceu primariam artium basim, disciplinarumque omnium crepidinem probat etiam manifeste. Nec enim, ut cætera tacemus, pueri elementari ullam omnino possunt disciplinam puerilis facultatem adipisci, nisi & nomina literarum & syllabarum nexus fide a praeceptoribus acceperint. Ut illud Isaie (1) in omni etiam & arte & atate virisimum comprobetur, *Nisi credideritis, non intelligetis*. Praclarum est igitur Aristotelis illud (2), in omnia

Tom. II.

C

fa-

(1) Isaia 7. iuxta 70. interpr. (2) 1. Elench.

facultate atque doctrina oportere addiscentes credere, experimentis quippe quotidianis hoc nos nullo admonente discimus, quod cognitionem ac rerum intelligentiam præcedit fides, subsequitur autem fidem scientia quæcunque veri. Quæ ex re fit, ut natura auctor in hominum mentibus inclinationem ad credendum naturalem in præferat: siquidem non minus fides necessaria est hominis & vitæ & disciplinæ, quam aut igni locus supremus, aut terræ ius, ut bene habeant, necessarius est. His autem propositiones quasdam, & quasi appetitiones natura indidit ad fines & perfectiones necessarias. Quamobrem qui humanam fidem ex hominum animis evellere conantur, ii non solum stulti sunt, sed gigantum more cum Diis bellant, hoc est, cum natura pugnant. An vero quicquam tam puerile & stultum dici potest, quam si ea, quæ viderunt alii, negemus esse, quia ipsi non vidimus? Credere igitur necesse est, nisi pueris stultiores esse volumus. Quibus potius fit prima conclusio.

1. Conc. Præter auctores sacros nullus historicus certus esse potest, id est, idoneus ad faciendam certam in Theologia fidem. Hæc, quoniam cuique per se est obvia & manifesta, non est nostris argumentationibus comprobanda. Flavius porro Vopiscus vere falsèque dixit, neminem historicorum non aliquid esse meritum: unde videtur se historiam aggredi, habiturum mendaciorum comites.

2. Conc. Secunda conclusio. Historici graves ac fide digni, quales nonnulli sine dubio & in ecclesiasticis & in secularibus fuerunt, probabile argumentum theologo suppeditant, cum ad ea quæ sua sunt corroboranda, tum ad falsas adversariorum opiniones refellendas. Quæ conclusio satis per se etiam videtur exposita. Nec enim est hominis bene instruiti, & ad vitam humanam recte compositi, viro gravi rem credibilem asserenti non credere. Rem credibilem dixi, quoniam quædam a Plinio, aliisque historicis vel gravissimis referuntur, quæ cum vix credibilia sint, si ea fuisse negemus, non ideo historię auctoritatem labefacimus. Vterque igitur & qui cito credit, & qui ad credendam nimium est tardus, iure reprehenditur. Multo vero hic magis, si cum pluribus historicis probatis gravibusque dissenferit. Si namque in duorum ore, vel trium stat omne verbum, cur adversus hanc legem plu-

plurimis testibus rem eandem olim gestam contestantibus fidem theologus abrogabit? Præsertim cum testimonia ex vetustate desumpta hoc potentiora ad probandum sint, quod ea sola, ut Fabius ait, criminibus odii gratiæque vacant. Nimirum Innocentius auctor est gravis (3), in humanis historiis nonnihil probabilitatis inesse: cum lege edita præcepit, ut in causis ecclesiæ finiendis ularum auctoritate, quamvis cætera argumenta desissent, ecclesiastici iudices uterentur. Sed plerique nostra hac ætate perverse, ne dicam impudenter, res, quas esse gestas gravissimi auctores testati sunt, in dubium vocant. Qui si idoneas causas probabilesque redderent, audirent fortasse essent. Cum vero reddant nullas, contempnendi sunt: ut qui communem hominum sensum exuerint, iudiciorum humanorum potissima instrumenta, hoc est, testimonia reicerint, vitæ magistrum, prudentiæ subsidium, lucem veritatis historiam neglexerint.

Tertia conclusio. Si omnes probati ac graves historici in eandem rem gestam concurrant, tunc ex horum auctoritate certum argumentum promitur, ut theologia dogmata firma etiam ratione consistantur. Exempla sunt eius rei multa, sed pauca subiciam. Petrum Romæ & collocaisse sedem, & pro Christo martyrii gloriam coronatum esse, omnes graves historiæ tradunt: unde nos certa in quarto libro argumentatione consecimus, Romanum episcopum Petro in pontificatu succedere. Item concilium Nicænum tempore Constantini a Sylvestro vero ecclesiæ pontifice esse coactum, historici quique gravissimi prodidere. Ea nos e re colligimus concilii Nicæni definitiones certas esse: quod certum sit, synodum ecclesiæ generalem Romano Pontifici comprobata errare non posse: certum quoque, Nicænam eiusmodi esse, cui nec universitas pastorum ecclesiæ defuerit, nec Romani episcopi comprobatio. Plurima sunt eiusmodi, quæ communi historicorum consensione traduntur. Hæc non modo negare, sed in his etiam addubitare, stultissimum est. Quid enim stultius esse potest, ut eundem locum diutius urgeam, quod si ea genera belluarum, quæ in ru-

(3) *Barthol. libr. 3. cap. 128. 20. dist. cap. de quibus*

bro mari Indiæ gignuntur, nulla esse dicamus, quia nunquam vidimus? Omnia tollamus ergo, si ita placet, quæ aut historia nobis, aut testes graves & probati adferunt. Ita sit, ut mediterranei mare esse non credant, nec in insula nati, in qua lepusculos vulpeculasque solum viderint, credant leones & pantheras esse: si vero de elephanto quis dicat, etiam rideri se putent. Historiæ igitur fides vel certa habenda est, cum in idem auctores universi consentiunt. Certa quippe apud homines ea sunt, quæ negari sine pervicacia & stultitia non possunt. Præclare itaque Iosephus 1. contra Ap-pionem lib. illud veritatis historiæ signum certum esse dixit, si de iisdem rebus eadem omnes conscribant. Verum de his, licet breviter, diximus tamen quod satis est. Nam his pau-cis expositis, nisi ego fallor, qualis quantaque sit historiæ humanæ auctoritas facile intelligetur. Historia nimirum est, ut Quintilianus ait, scripta est non ad probandum, sed ad narrandum: aliquid tamen sine dubio probat, probabiliter fere; nam aliquando etiam necessaria. Nunc argumenta contra historiæ fidem posita diluamus.

CAPVT V.

Vbi respondetur argumentis capituli tertii.

Respon-
ad 1.

NON est facile contrarias obiectiones excutere, sed excutienda sunt tamen. Atque in primo argumento quidem non Osiander modo, verum etiam catholici quidam omni vi & ratione contendunt, id, quod de duobus patribus Iosephi naturali & legali referretur, commentum, portentum, monstrum, somnium esse. His enim nominibus sententiam illam Africani notandam putant. Certe auctor lib. (1) quæst. veter. & nov. testam. sive Augustinus is fuerit, seu quispiam alius, sententiam eam asserit nec probabilem esse, nec ad ullam rem proficere: ne sit qui existimet veterem historiam

fo-

(1) Quæst. 56.

solis junioribus displicuisse. Vtuntur autem hi ad Africanam traditionem infirmamdam argumentis huiusmodi.

Primo quod nullum vel testimonium, vel exemplum nec e sacris, nec ex profanis Hebræorum literis erui possit, quod talis primogenitus filius defuncti nuncupetur: non ergo mortuus ille pater primogeniti vocabitur.

Deinde, ut demus, inquit, quantumvis iniqua conditione eiusmodi primogenitum duos patres sortitum esse, adhuc tamen nihil faciet, ut Evangelicæ discrepantiæ scrupulus eximatur. Nam legalem filium nemo poterat ex uxore defuncti procreare, nisi frater fuisset defuncti germanus, simulque cum eo habitasset, quemadmodum Deut. 25. evidentissime traditur. Illud vero non contingit nisi ex eodem patre natis: nam qui diversos habent patres, ii diversas etiam capiunt hereditates, atque adeo non habitant simul. Nunc autem Iacob & Heli, nec fuerunt ex iisdem patribus, avis, aut proavis: nec simul habitare potuerunt, cum alter censetur in posteris Nathan, alter in posteris Salomonis. Nam, quod etiam argumentantur, Ioseph non fuisse vocatum nomine patris legalis, quæ res erat necessaria iuxta illam Deut. legem, id exiguum sane ac mendicium argumentum est, cui Augustinus & 5. lib. quæst. in Deut. quæst. 46. & lib. 2. retract. cap. 12. nullo negotio responder. Mihi vero opinio communis magis placet: quamvis illorum opinio non displiceat, qui asserunt, Heli Iosephi focerum fuisse, eundem, qui & Isakim parentem virginis Mariæ; ut Lucas Genealogiam Christi per matrem attexerit: Matthæus vero per eum, qui pater putabatur. Nec proinde tamen Genealogiam mulierum contra scripturæ utum Evangelista texuit. Nam cum ait, *qui fuit Heli*, relativum ad Christum referendum est, ut sit sensus. Et ipse Iesus putabatur quidem esse Iosephi, at re vera non illius fuit, sed Heli. Cum enim sine virili opera ex virgine matre natus sit, nullum habuit in terris, cuius filius vere dici posset præter Heli, qui avus scilicet ipsius maternus erat (2). Ne quis ergo miraretur, quod in texenda genealogia Christi ab-

ne-

(2) De verb. signi. Nam & 168.

bro mari Indiæ gignuntur, nulla esse dicamus, quia nunquam vidimus? Omnia tollamus ergo, si ita placet, quæ aut historia nobis, aut testes graves & probati adferunt. Ita sit, ut mediterranei mare esse non credant, nec in insula nati, in qua lepusculos vulpeculasque solum viderint, credant leones & pantheras esse: si vero de elephanto quis dicat, etiam rideri se putent. Historiæ igitur fides vel certa habenda est, cum in idem auctores universi consentiunt. Certa quippe apud homines ea sunt, quæ negari sine pervicacia & stultitia non possunt. Præclare itaque Iosephus 1. contra Ap-pionem lib. illud veritatis historiæ signum certum esse dixit, si de iisdem rebus eadem omnes conscribant. Verum de his, licet breviter, diximus tamen quod satis est. Nam his pau-cis expositis, nisi ego fallor, qualis quantaque sit historiæ humanæ auctoritas facile intelligetur. Historia nimirum est, ut Quintilianus ait, scripta est non ad probandum, sed ad narrandum: aliquid tamen sine dubio probat, probabiliter fere; nam aliquando etiam necessaria. Nunc argumenta contra historiæ fidem posita diluamus.

CAPVT V.

Vbi respondetur argumentis capituli tertii.

Respon-
ad 1.

NON est facile contrarias obiectiones excutere, sed excutienda sunt tamen. Atque in primo argumento quidem non Osiander modo, verum etiam catholici quidam omni vi & ratione contendunt, id, quod de duobus patribus Iosephi naturali & legali referretur, commentum, portentum, monstrum, somnium esse. His enim nominibus sententiam illam Africani notandam putant. Certe auctor lib. (1) quæst. veter. & nov. testam. sive Augustinus is fuerit, seu quispiam alius, sententiam eam asserit nec probabilem esse, nec ad ullam rem proficere: ne sit qui existimet veterem historiam

fo-

(1) Quæst. 56.

solis junioribus displicuisse. Vtuntur autem hi ad Africanam traditionem infirmamdam argumentis huiusmodi.

Primo quod nullum vel testimonium, vel exemplum nec e sacris, nec ex profanis Hebræorum literis erui possit, quod talis primogenitus filius defuncti nuncupetur: non ergo mortuus ille pater primogeniti vocabitur.

Deinde, ut demus, inquit, quantumvis iniqua conditione eiusmodi primogenitum duos patres sortitum esse, adhuc tamen nihil faciet, ut Evangelicæ discrepantiæ scrupulus eximatur. Nam legalem filium nemo poterat ex uxore defuncti procreare, nisi frater fuisset defuncti germanus, simulque cum eo habitasset, quemadmodum Deut. 25. evidentissime traditur. Illud vero non contingit nisi ex eodem patre natis: nam qui diversos habent patres, ii diversas etiam capiunt hereditates, atque adeo non habitant simul. Nunc autem Iacob & Heli, nec fuerunt ex iisdem patribus, avis, aut proavis: nec simul habitare potuerunt, cum alter censetur in posteris Nathan, alter in posteris Salomonis. Nam, quod etiam argumentantur, Ioseph non fuisse vocatum nomine patris legalis, quæ res erat necessaria iuxta illam Deut. legem, id exiguum sane ac mendicium argumentum est, cui Augustinus & 5. lib. quæst. in Deut. quæst. 46. & lib. 2. retract. cap. 12. nullo negotio responder. Mihi vero opinio communis magis placet: quamvis illorum opinio non displiceat, qui asserunt, Heli Iosephi focerum fuisse, eundem, qui & Isakim parentem virginis Mariæ; ut Lucas Genealogiam Christi per matrem attexerit: Matthæus vero per eum, qui pater putabatur. Nec proinde tamen Genealogiam mulierum contra scripturæ utum Evangelista texuit. Nam cum ait, *qui fuit Heli*, relativum ad Christum referendum est, ut sit sensus. Et ipse Iesus putabatur quidem esse Iosephi, at re vera non illius fuit, sed Heli. Cum enim sine virili opera ex virgine matre natus sit, nullum habuit in terris, cuius filius vere dici possit præter Heli, qui avus scilicet ipsius maternus erat (2). Ne quis ergo miraretur, quod in texenda genealogia Christi ab-

ne-

(2) De verb. signi. Nam & 168.

nepote statim traherit ad avum, interiecit causam: quia Ioseph, quem patrem Christi dicere debebat, non vere erat pater, sed putabatur. Quanquam & relativum ad Ioseph quoque referri potest, ut intelligas eum fuisse Heli non naturalem filium, sed ad eum modum, quo gener soceri filius esse dicitur. Itaque Iosephum evangelistae ad parentes suos retulerunt, alter ad eos, quos ex se habuit, alter ad eos quos ex coniugio sortitus est. Huius opinionis Augustinus lib. quaestionum evangelicarum 2. quaest. 5. meminit. Hanc tenuit auctor libelli cuiusdam de ortu virginis, qui Hieronymo falso tribuitur. Hanc Ioannes Annius, Ioannes item Lucidus, Georgius Wicelius, alique nonnulli iuniores amplexi sunt. Huic etiam nominum significatio consonat. Nam Ioakim, Eliachim, Heli, idem fere significant (3), proque eodem fere usurpantur 4. Reg. 23. 2. Paral. 36. Probabilis opinio haec sit. Quis negat? Sed ne ipsa quidem certa est. Oliandri enim argumenta, quae ille firma esse existimat, sunt profecto infirmissima. Obiicit primo nusquam in sacris literis reperiri, quod ille primogenitus filius mortui nuncupetur. Id vero de more impudenter obiicit. Si enim Obed filius Noemi, illique natus esse dicitur, cur non dicatur natus (4) Maaloni, huiusque proinde etiam filius? Item (5), *Accipiet eam, inquit, frater eius, & suscitabit semen fratris sui, & primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit.* Praeterea, equid obscuro est suscitare semen fratri, nisi filium illi gignere? (6) Quid? Nonne illud manifestum est, *Ille sciens non nasci sibi filios, semen fundebat in terram, ne liberi fratris nomine nascerentur?* Genes. 38. At haec ipsa loca retulit Oliander. Retulit quidem, sed ita tamen, ut apertis testimoniis respondere nequiverit, nisi haereticorum ritu aut vulgaram editionem accufaret, aut etiam scripturae & verba & sensum eluderet. Nam sanctorum omnium communem intelligentiam pro nihilo habere est illi familiare & cum ceteris Lutheranis gentile ac proprium. Iam quod secundo lo-

(3) Philo Anianus tradit, Syris & Aegyptiis Ioakim, Eliachim & Heli esse synonyma. (4) Ruth. 4. (5) Deut. 25.
(6) Matth. 22. Lucae 20.

eo accipit, fratres, de quibus lex loquitur, simul habitare oportere, id est in eadem hereditate paterna, atque adeo germanos esse ab eodemque patre genitos: speciem fortasse veritatis habet, veritatem nullam profecto habet. Fratres quippe in illa Deut. lege non germani modo intelligendi sunt, verum etiam consanguinei, qui scripturarum usu fratres appellantur. Id quod non communi solum sanctorum omnium sententia, sed aperto scripturae testimonio comprobari potest. Booz enim Maalonis non germanus erat, sed propinquus. Nec confundimus nos negotiorum redemptionis cum negotio leviri, quod Oliander calumniatur. Sed contendimus, summoque omnino iure contendimus, exemplum libri Ruth, ad legem illam Deuter. pertinere. Alioqui, si eos simul habitare interpretamur, qui in eadem hereditate paterna habitant, cur non magis, nam hoc simplicius est, eos, qui in eadem domo? Ita quamvis fratres germani sint, nisi eandem domum habeant communem, ea lege minime tenebuntur. Quod ne Oliander ipse quidem, quamlibet perstricta fronte, concessurus esset. Exponamus igitur, quod & Hebraeorum mos, & legis ratio exigit, tum etiam fratres habitare simul, cum in eodem oppido, vel civitate habitarent. Id vero non duobus solum uterinis, quales Jacob & Heli fuisse perhibentur, usu venire potuit, sed propinquis etiam aliis vel remotis. Nihil ergo nos Oliandri argumenta movent, quominus fidem Africano habeamus. Illud forte movere potest, quod in tertia conclusione capituli superioris asseruimus, communem scripturarum omnium traditionem certo, nedum probabiliter pro vera historia habendam esse. Huic autem Africani traditioni historici omnes ecclesiastici testimonium perhibent. Igitur non modo probabilis, sed certa illa doctrina erit, qua duos patres Ioseph legalem & naturalem infect. Minime vero. Multum enim refert, res gestas qua historici asseveratione narrent. Si enim is ipse, qui primus auctor historiae fuit, rem non ut visam ac certam, sed ut auditam & incertam scripserit, tunc qui simili temperamento rem ceu probabilem referunt, si quamvis consentiant omnes, non faciunt tamen historiae firmitudinem. Porro autem Africanus, unde ceteri hanc historiam acceperunt, nihil praeter auditum habuit, nec referen-

tribus certam habuit fidem. Nam postquam rem, per inde ut a Iudæis quibusdam acceperat, ad Aristidem retulisset, huiusmodi verba, Musculo interprete, adiecit. *Sive iraque ad hunc modum, sive aliter habes res istas, non poterit quisquam, meo iudicio, clariorem illius scilicet, quæ obiecta erat Evangelistarum discrepantia, expositionem reperire. Quisquis autem æquo animo præditus est, idem quod nos curabit, etiamsi certum desit testimonium: ob id videlicet, quod meliorem ac veritiorem expositionem proferre non poterit. Evangelium sane per omnia, quæ vera sunt tradit. Hactenus Africanus. Quibus verbis satis ille significat, si componendis Evangelicis ratio alia quæcunque probabilior appareret, eam se libenter amplecturum. Quæ omnino res & Augustinum & Thomam (7) videtur compulsisse, ut præter hanc alias quoque rationes tollendæ discrepantiæ investigarent. Sed de primo argumento satis multa diximus.*

Resp. ad
2.

Ad secundum vero dicendum est, huiusmodi quoque res non tam ex fide historici, quam ex probabili eorum coniectura pendere, qui sacras literas interpretantur. Non est enim aliquis probatus auctor, qui asserat se præter Mariam aliam Iosephi uxorem aut vidisse, aut certis testibus accepisse. Sed cum in evangelio fratres Domini legerentur, & religio veteret filios Mariæ suspicari: scripturæ expositoribus coniectandum fuit, quoniam id pacto fieri poterit, ut veritas evangelii cum Mariæ perpetua virginitate congrueret. Ita quidam filios Ioseph ex alia uxore intulerunt, Christique proinde fratres non veros, sed qui putarentur, interpretati sunt: nam & Ioseph non verus erat pater, sed putabatur. Neque horum coniectura vana commentitiæque fuit, nullave ratione tantum ad respondendum hæreticis excogitata: sed probabiles habuit causas, quæ scripturarum etiam testimonio niterentur. Primum, quia Iacobus Hierosolymitanus episcopus non peculiariter esset frater Domini cognominatus, si cognatione solum fratres Domini vocarentur: cum & Iacobus Zebedæi filius, a quo ille cognomento distinguitur, ad eum quoque modum frater Domini esset. Deinde, non simpliciter quidam in

(7) 3. part. quæst. 31. art. 3.

in evangelio diceret (8), *Ecce mater tua & fratres tui foris sunt querentes te alloqui*, si generali sanguinis coniunctione fraternitatem designaret. Iacobus namque & Ioannes tunc temporis cum Christo intra domum erant, qui illo modo erant fratres. Accedit quod apud Marcum a quibusdam dictum est (9), *Nonne hic est fabri filius? Maria frater Iacobi, & Ioseph & Iuda & Simonis? Nonne & sorores eius hic nobiscum sunt? Filius*, inquit, Mariæ, frater Iacobi & Ioseph, &c. ut non ex Maria, sed ex Iosepho fratres intelligerentur. Vnde & iuxta Lucam (10) interrogant, *Nonne hic est filius Ioseph?* Atque sorores, filias Iosephi Esther & Thamar intelligendas esse, Hippolytus ac Nicephorus graves in primis auctores asserunt. Fratres ergo similiter intelligendi sunt, Iacobus, Ioseph, Simeon, & Iudas: quos quatuor filios ex priore coniuge, cui nomen erat Salome, Iosephum suscepisse, idem auctores prodidere. Accedit etiam, quod Iosephum, cum Mariam uxorem accepit, octoginta annorum fuisse senem, Epiphanius non semel astruit. At in tam longa ætate non est profecto verisimile illum sine coniuge extitisse. Hæc auctores illi sine fidei discrimine argumentari atque adeo asserere poterunt. Sed Hieronymus tamen rem diligentius animadvertens, ut erat in sacris literis apprime versatus, probabiliorem multo rationem invenit, qua citra & Mariæ corruptionem, & Iosephi bigamiam fratres Domini in scripturis intelligerentur. Quod enim Iacobus frater Domini vulgo cognominatus Iosephi filius non fuerit, ex evangelis videtur manifeste colligi. Marcus liquidem quos capite sexto fratres Domini vocatos scripserat, eos capite quindodecimo filios cuiusdam Mariæ scribit esse, quæ nimirum uxor Iosephi esse non poterat, nisi duas illum simul uxores habuisse contendas, Mariam virginem, & alteram Mariam, quod nulla ratio probat, nulla prodit historia. Quin hominem pauperem, qui vix unam alere & sustinere posset, duarum coniugum onera subisse, & imprudentiæ, & incontinentiæ argumentum est. Ea vitia viro iusto tribuere quam sit aultum, ne dicam impium, non est opus longa oratione

Tom. I.

D

fua-

(8) Matth. 12. (9) Marc. 6. (10) Luc. 4.

suadere. Adde quod hæc eadem a Ioanne Maria Cleophæ cognominata est. Erat autem Cleophas frater Iosephi, ut Eusebius lib. 3. ecclesiast. hist. cap. 11. ex Egesippo retulit, ob quam causam, nisi me coniectura fallit, soror Maria virginis appellatur. Nam & leviri fratres vulgo dici solent, & fratrum uxores sorores. Non igitur, ut sentio equidem, Maria illa tanquam mater, sed tanquam uxor Cleophæ nomen accepit. Iosephi itaque coniux non erat, atque adeo nec huius filii filii erant Iosephi, sed Cleophæ. Verum quemadmodum Iosephus pater Christi existimabatur, sic filii Cleophæ, Iacobus, Ioseph, Iudas, Simeon existimabantur Christi consobrini, Christique patruus Cleophas. Qua ratione Maria ista Christi matertera nuncupari potest, non quod vere Maria virginis germana fuerit, sed quod soror & habitata & dicta sit (11). Atqui consobrinos fratres etiam dici omnis scriptura demonstrat. Nec prioris opinionis necesse est argumenta refellere. Nonnulla enim assumit, quæ certis de causis a plerisque aliter existimantur. Vt filios Zebedæi Christi esse consanguineos, & proinde scripturæ usu fratres. Item Iosephum 80. annos natum esse, cum Mariam uxorem accepit. Quæ res dici possunt, probari non possunt. Nam & Act. cap. 1. Lucas cum Iacobum Alphæi, Simonem, & Iudam retulisset, subdit. *Hi omnes erant perseverantes in oratione cum Maria matre Iesu, & fratribus eius.* Constat autem Iacobum Alphæi, Simonem, ac Iudam fratres Domini appellatos. Sed de his disputatum est ab aliis diligentibus. Nos in presentem non id agimus. Tantum dicimus, ex diversis opinionibus, quas in scripturarum interpretatione orthodoxi sequuntur, minime historiæ fidem periclitari. Hæc quippe sola oratio erat secundo argumento consultando necessaria.

Respon.
ad 3.

At tertium sic diluitur. Non fuit Herodias filia Arethæ regis, sed Aristobuli, sicut Iosephus multis in locis testatur est (12). Id quod nomen quoque ipsum indicat. Est enim qua-

(11) Isidorus in lib. de ortu & vit. & obit. san. pat. dicit, Iacobum Alphæi filium fuisse sororis matris Domini, unde & fratrem Domini vocatum. (12) Leg. 18. anti. lib. cap. 9.

quasi patronymicum ab Herode, nihilque proinde aliud significat quam filiam, vel neptem, vel aliquam & posteris Herodis. Quamobrem cum Aretha rege Arabum nihil videtur habere commune: cum Herode magno, cuius fuit nepotis, commune habet genus. Quod autem Hieronymus tradit ex vetere historia, pace tanti viri dixerim, in ea re sine dubio fallitur. Apparet eum sane, vel in historiam quamquam auctoris incerti incidisse, ob id enim quidam veterem historiam appellatam volunt, vel certe in Eusebii Latinam incidit, quam Rufinus fecit sua traditione viciolam. Quo autem res planior fiat, verba loci illius (13) subscribemus. *Concordi vero testimonio etiam Iosephus de hoc scribit nominatim, etiam de Herodiade commemorari, velut de coniugio fratris Philippi viventis violenter abstracta, & suis ab Herode incestis nuptiis sociata, propria, & legitima uxore depulsa, quam Herodiadem filiam fuisse dicit Aretha regis Arabia.* Hactenus Eusebius, Rufinus interprete. Et quibus verbis si tollas nomen Herodiadem posteriore loco positum, quod nec Eusebius habet, nec Iosephus, vera erit lectio, atque adeo germana Eusebii Græci in Latinum conversio. Nam relativum, quam, non ad Herodiadem, quod Rufinus falso intellexit, sed ad propriam & legitimam uxorem depulsam referendum est: quod recte Musculus in nova nunc interpretatione fecit. Verum de tertio argumento hæc nobis dicta sint.

Ad quartum ita respondeo. Quicquid sit de Magis, an fuerint reges, necne, quod in controversia est positum, certum illud est non ex ea re historiæ fidem labefacturum, quod plurimi auctores Magos reges fuisse tradiderint. Nempe res hæc eius generis est, quam nemo historicorum sese affirmet aut vidisse, aut ex viris fide dignis, qui viderint, audivisse. Nituntur itaque auctores illi non historiæ auctoritate, quam nullam probatam habuere, sed probabilibus coniecturis, quas porro habuere nonnullas. Qualis est, quod in Magis videtur impletum illud, *Reges Tharsis & insula munera offerent, reges Arabum & Sabba dona adducent.* Item illud, *Ambulant reges in splen-*

Respon.
ad 4.

(13) Libr. 1. eccles. hist. cap. 13.

splendore ortus tui, &c. Quæ in epiphania Domini non hodiernum vulgus, sed antiquus semper ecclesiæ chorus intonuit. Accedit, quod, ut Tertullianus ait, Magos reges fere habuit Oriens. Accedit quod in reges illud maxime quadrat, *Aperitis thesauris suis*, &c. Extat etiam Claudiani epigramma, ubi Magos appellat Chaldos reges. Quod si Claudiani non est, certe elegantissimi poeta est. Hanc opinionem, ut quæ plausibilis sit ac popularis, Chisti fideles iam olim libenter induerunt. Neque operæ pretium iudico, si quis in coniectione publica eam dissuadere conetur. Nam dissuadere nihil attinet: ac frustra nisi, & nihil aliud quam laborando odium querere, extrema dementiæ est. Quod si paucis forte quibusdam fidem argumentatione tua feceris, multas tamen in populo querelas, dissidia, ac lites induces. Sine ergo plebem probabilissimam opinionem, præsertim quæ penitus insedit atque inveteravit, cum suis maioribus retinere. Quod si coniecturis aliis pernotus contrariam sententiam habes, liceat per me, equidem non repugno. Illud ago five hæc, sive illa opinio vera sit, non inde historiæ auctoritatem, aut elevari, aut imminui: eum neutra earum opinionum historiæ auctoritati, sed probabili coniecturæ innitatur. Quod enim regum nomen evangelista suppresserit, id omnino nihil est. Non enim existimavit evangelii testimonium regio apparatu cumulandum, quod Magorum sapientiam & gravitatem amplissime ornauerat. In veritate sane occulta confirmanda regia appellatio obscura, & otiosa erat, Magorum vox præclara & opportuna. Nam quod Herodes Magos parum honorifice exceperit, hoc aut Herodiani fastus indicium est, aut Romane gloriæ, & maiestatis. Indignum vero est Magni regis tumorem in minorum invidiam, odiumque convertere. De quarto igitur argumento hæcenus.

Respon.
ad 5.

Nunc ad quintum respondeamus. Non Hieronymus modo, Augustinus, Thomas ac ceteri fere omnes auctores, verum etiam antiqua ecclesiæ traditio tenet, quod Magi Christum tertio decimo die, ex quo natus fuerat, adorarunt. Cuius quidem rei cum causam quaererem quidnam esset, cur tanta id consensione ab ecclesia receptum sit, quanquam veteri traditioni in huiusmodi rebus multum debetur fidei, ut ratio

tio alia non subit, has causas tamen inveniebam duas, easque ambas ex ipso evangelio collectas. Vnam, quod Matthæus dicit. *Cum natus esset Iesus, ecce Magi ab oriente venerunt*. Sane si quando Magi venerunt, Christus esset anniculus aut bimus, ut Epiphanius, Zacharias, Faber, Ofiander, existimant, non dixisset evangelista, *Cum natus esset, ecce Magi*. Quod non de re tam fera, sed de subita & improvisa, vel certe proxima, & quasi præsentis dici solet. Necdum, inquit (14), *intra se verba compleverat, & ecce Rebecca egrediebatur*. Et Poeta. *Audiat hæc aliquis, vel qui venit, ecce Palemon*. Hinc enim cum Mariæ dixisset Angelus, *Ecce concipies*, &c. intelligens ipsa statim se concepturam, ait: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco*? Recens ergo natus erat infans, quando Magi advenerunt. Altera causa est hæc. Magi invenerunt puerum in Bethleem, ergo ante diem purificationis accesserunt, quia ultra id temporis Christus non fuit in Bethleem. Lucas enim (15) descriptis iis, quæ ad purificationem attinebant, subdit. *Vi persecerunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galileam in civitatem suam Nazareth*. Non ait, *in Bethleem*, sed in *Nazareth*. Cur autem Bethleem reverterentur, ubi adeo nihil habebant suppellectilis, ut virgini ad reclinandum infantem non alius, quam præsepe locus fuerit in diversorio? Nec evangelista docet, eos venisse ut morarentur, sed ut profiterentur in civitate sua. Manserunt itaque ibidem quantum necesse fuit ad implendam legem quæ iubet, ut post circumcissum infantulum maneat mulier triginta tribus diebus in sanguine purificationis suæ. Intra quos dies Bethleem venisse Magos recte credimus, & puerum indicio stellæ inventum adorasse. In ea vero ratione, quæ primum opponitur, quidam liberalitatem ac beneficentiam virginis animadvertunt, quæ brevi autem acceptum in pauperes erogavit. Alii prudentiam, quod vaticum paraverit in Ægyptum. Sive enim Ioseph ante purificationem de fuga ab angelo fuerit admonitus, iuxta illud (16), *Cum Magi recessissent, ecce angelus apparuit in somnis*, &c. sive Magi oraculum de

(14) Genes. 24. (15) Luc. 2. (16) Matth. 2.

reditu per aliam viam virgini communicaverint: credibile profecto est, feminam prudentissimam iam inde illud quod ad fugam, & peregrinationem opus erat, providere. Sunt qui modestiam advertant. Atque hæc ratio mihi videtur sanctissime, & providentissime constituta. Non decebat enim, ut quæ pauper erat, ea divitum oblationem subito inferret. Ab omni fastu, & ostentatione erat virgo aliena, nec mutare conditionem illi erat animus, quam sciebat Dei filio placuisse. Quid? Quod auram Deo a Magis oblatum in sacros fortasse usus censuit consecrandum? Prima itaque adversariorum ratio his omnino modis facile diluitur. Secunda profusius videtur urgere. Si enim diligenter a Magis Herodes tempus stellæ didicit, occidit autem omnes pueros a bimatu, & infra, secundum tempus quod exquiserat a Magis: biennium ergo ante stellæ apparuit. Non igitur mox a Christo nato advenerunt. Nam statim recedentibus Magis, Herodes occidit pueros. Illa enim particula *tunc*, non minus rem præsentem proximamve significat, quam vocula *ecce*, cuius vim paulo ante expendebamus. At vero evangelista. *Tunc Herodes videns quoniam illisus esset a Magis, mitrens occidit.* Sed hic nodus bifariam solvi potest. Primum enim, quod Euthimius admonuit, illa oratio, *secundum tempus*, &c. non refertur ad id, quod præcessit, a bimatu, sed solum ad particulam *infra*, cui proxime coniuncta est. Itaque continenter legendum est, *occidit omnes pueros qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus eius a bimatu.* Et ibi facta hypodiastole subiungatur, *Et infra secundum tempus, quod exquiserat a Magis.* Non itaque intelligendus est premissis bimulus secundum tempus exquisitum: sed tantum alios minimos, quibus videlicet solis tempus stellæ accommodavit. Sed ais. Cur bimos interfecit, si non secundum tempus stellæ? Respondeo. Cur in omnibus finibus Bethleem, si in Bethleem iuxta prophetam natus est Christus? Quemadmodum ergo ex propria malitia ampliavit locum, sic ampliavit & tempus. Deinde probabile est, id quod mihi semper verosimilius fuit, Herodem Romam evocatum (17), ut accusationi filiorum responderet, stragem illam

(17) Iosephus, lib. 16. antiq. cap. 7.

illam puerorum edere distulisse, quam edidit postea cum Hierosolimam regressus est. Quod si necesse esset biennium Magis ad iter faciendum concedere, quod tamen absurdum est, non protinus necessario sit consequens, ut biennio post Christum natum advenerint. Multo enim facilius expeditioque diceretur, quod Chrysostomo, Augulinoque video placuisse, apparuisse stellam Magis tanto ante Christi nativitatem, quantum fuit opus, ut tot regionibus ac provinciis peragratis puerum haud multo ante natum adorarent. Cum vero demum quaeritur, qui fieri poverit, ut ab Oriente Magi tam paucis diebus pervenerint, huic quaestioni responsum facile & promptum est. Non enim opus fuerit, quod Remigius facit, eam rem nati pueri facultati viribusque tribuere, qui Magos ad se tam brevi dierum spatio perduxerit. Sed Oriens in sacris frequenter accipitur pro terris quæ Orientales ad illam sint, in qua sunt qui loquuntur. Vt ibi (18), *Elegit sibi Loth regionem circa Iordanem, & recessit ab oriente.* Item (19), *De Aram adduxit me Balach rex Moabitarum, de montibus Orientis.* Sive ergo Magi posteri fuerint Balaam, ac proinde ex Mesopotamia Syria venerint, ut Chrysostomo, Hieronymo, & Ambrosio visum est; sive ex Arabia accesserint, quæ sententia Iustini martyris perpetua fuit, seu sapientes alii, vel Persæ, vel Chaldæi, quod Magorum nomen præ se fert: dubitari non potest, quin totum illud, quicquid erat itineris, decem diebus conficere potuerint. Distat siquidem Hierusalem ab Aram centum septuaginta duabus parasangis Persicis & Hispanis, ab Vr vero Chaldæorum ducentis duodecim. Atque cum Laban Iacob fugientem (20) a Mesopotamia in Iudæam insequeretur, septimo die consecutus est illum in monte Galaad, qui est principium Libani. Et ferebat tamen Iacob greges & uxores, ac parvulos. At Laban non ante tertium diem fugam deprehenderat. Quid? Quod in regione illa abundant dromedarii, quos uno die stadiorum mille iter conficere scribit in vita Apollonii Philostratus (21)? Aristoteles quo-

(18) Genes. 13. (19) Num. 23. (20) Genes. 31.

(21) Lib. 2.

quoque lib. 9. histor. animal. cap. ultim. testatur celerius eos currere, quam Nisæos equos (22). Nec te illud turbet quod Hieronymus in Hieremiæ 25. cap. imo Hieremiæ ipse Chaldaeam ait, in aquilonis parte iuxta situm Hierusalem collocatam esse. Quia enim inter aquilonem & orientem sita est, modo aquilonaris, modo orientalis nuncupatur. Hęc fastidioso lectori scio molesta fore: sed erat ostendendum, quam temere quidam a sincera historia fide, & communi sanctorum opinione disenserint. Verum de quinto argumento factis. Nunc sequentia resellamus.

Sane quidem, cum in sexto argumento Epiphanius sententia contra historię fidem ponitur, nihil prorsus movere nos debet. Primum quoniam in rerum gestarum, temporumque ratione nullos ille graves auctores sequi solet, atque adeo in earum rerum memoria interdum fallitur. Deinde quoniam hoc saltem loco nulla argumentatione probabili, nullis prolati veteribus monumentis, antiquo ecclesię usui contradicit. Quod si verum est, ut verum est profecto, Christum passum esse anno ætatis suę trigesimalotertio, inchoato per tres menses, ac decem fortasse dies, nam de hac re nullam modo questionem habere volumus, docuisse autem eum tribus annis, & Ignatius in epistola prima ad Trallianos, & Eusebius in Chronicis prodiderunt, certe Epiphanius opinio videtur vera esse non posse. A trigesimo namque anno expleto usque ad passionem non nisi duo anni supersunt. Quamvis nodum hunc solveret Epiphanius, si tempus doctrinę Christi non a nuptiis, sed a Baptismo inchoaret. Quod nos quoque dicere oportet, qui Maximi sententiam, veteremque ecclesię usum propugnamus. Nuptias quippe anno post baptismum integro elapso factas esse credimus. Quia in re nobilium dissentiant tamen. Primum enim toto illo anno nihil, inquit, scriptum haberemus de doctrina Christi. Quin eo anno nihil omnino docuisset. Quod est credibile nullo modo. In baptismo siquidem filius, ac sapientia Dei, dux populi atque magister, patris testimonio declaratus est. Nec post evan-

Respon.
ad 6.

(22) *Idem Zachar. cap. 2.*

geli munus evidentissima triadis commendatione, testificatio-
neque susceptum otiosus Christus tot diebus vitam in silen-
tio degeret. Sed illud, ut par erat, protinus exequeretur. Id quod non coniectura nostra solum, sed Ioannis etiam evangelio comprobatur. Ioannes porro ita diserte rerum gestarum post baptismum tempora notat, ut ad nuptias, non dicam annum, sed ne pauci quidem menses interfluxisse videantur. *Altera*, inquit, *die vidit Ioannes Iesum venientem ad se.* Et rursus paulo inferius, *Altera die iterum stabat Ioannes, & ex discipulis eius duo, &c.* Et postea, *In crastinum voluit exire in Galileam, & invenit Philippum, &c.* Denique statim in secundi capituli initio, *Et die tertia nuptia factę sunt in Cana Galilee.* En cum Ioannes Iudæorum legatis respondisset, postero die vidit Iesum venientem ad se. Quo tempore Iesus nec notus erat, nec discipulos acceperat, ut ex primo Ioannis capite manifestissime liquet. Sed postero die, hoc est, tribus a legatione diebus, duo discipuli Ioannis secuti sunt Iesum: ac proximo huic die exiens in Galileam Iesus ipse Philippum invenit. Cum vero subiungit evangelista, *Et tertia die, nuptia factę sunt in Cana Galilee,* satis aperte indicat, quam breve tempus inter baptismum, vocationem discipulorum, ac nuptias fluxerit. Non itaque annus integer intercessit. Præterea post secundum adventum in Galileam cepit Iesus predicare, ut Matthæi, cap. 4. dicitur. Non ergo ante nuptias predicaverat. Nam ille factę sunt, cum post baptismum primo advenit in Galileam. Quod si annus integer a baptismo ad nuptias interfluxisset, iam tres anni predicationis Christi nullo modo invenirentur. Adde, quod ex ea sententia consequens feret, ut Christus anno ætatis suę 34. inchoato fuerit passus. Illud non obscure colligitur, quoniam si vera esset, quinque Pascha a baptismo ad mortem intervenisset. Primum id esset, de quo nihil habemus in evangelio scriptum, inter baptismum & nuptias. Secundum, quod Ioannes statim post nuptias commemorat, cap. 2. ubi Christus ementes ac vendentes de templo primo eiecit. Tertium, de quo fit mentio Ioannis 5. cum sanavit paralyticum. Quartum, cuius idem evangelista meminit, cap. 6. inquit. *Erat autem proximum pascha, &c.* Quorum, in quo passus est Christus.

Tom. II.

E

stus,

stus, de quo Ioanni. 12. & 13. Nam quod tertium illud, de quo dubium esse potest, festum pasche fuerit, non modo Ruperus, sed Ireneus (23) etiam testatur. Ac revera nomen festi simpliciter pro pascha solet in evangeliiis accipi. Vt ibi, *Non in die festo*, Matth. 26. Item, *secundum consuetudinem diei festi*, Luc. 2. Item, *Ene ea, qua opus sunt nobis ad diem festum*, Ioann. 13. Cum itaque Christus baptizatus fuerit anno tricesimo etatis sue inchoato per tredecim dies: erat enim incipiens quasi annorum triginta, ut Lucas affirmat, (24) si quinquies festum paschæ intercessit, nimirum mortuus est anno etatis sue trigesimoquarto. Quod licet Beda (25) aliique nonnulli iuniores asseruerint, defendi tamen nulla ratione potest, ut Paulus episcopus Forosemprensis, lib. 9. 2. part. & lib. 4. eiusdem partis, Ioannes item Lucidus in libr. de vero die passionis Christi ostenderunt. At vero nullæ huiusmodi rationes ab antiqua patrum traditione, quam communis ecclesiæ consuetudo in divino officio, hymnis, antiphonisque confirmat, poterunt me movere. Non quod hæc ad fidem, religionemve magnopere attineant, sed quod in rebus, vel utraque ex parte probabilibus, vel etiam ambiguis, veteris ecclesiasticæ historiæ fides communis me delectat. Sed prima videamus.

Ad r. 2. *omnino docuit Christus: cessator ergo fuit maximus, qui post iniunctum munus tamdiu fuit otiosus. Sane quidem eo anno non est publice concionatus Christus, neque turbæ evangelium predicavit. Sed non fuit interim otiosus. Quin & frequenter ad Ioannem accessit, ut frequens etiam de ipso Ioannes testimonium diceret, & privatim quoque docuit quosdam, ne ecclesiæ concionator repente prodiret. Non enim discipuli Ioannis illum Rabbi (26), hoc est, magistrum appel-*

(23) Lib. 5. *comm. in Ioann. Lib. 2. cap. 39. (24) Luc. 3.*
 (25) *Libro de tempore, cap. 47. Annus 34. non fuit annus passionis Christi, quia pascha illo anno fuit in die Martis.*
 (26) *Ioann. 1.*

pellarent, nisi iam docere incepisset, quemadmodum Caietanus noster diligenter advertit.

Nam quod aiunt, ex Ioannis evangelio colligi paucos dies inter baptismum, & nuptias intercessisse, id nullo modo verum est. Cum Ioannes adventum Iesu ad baptismum nusquam omnino narraverit, ut idem Caietanus manifesta argumentatione conficit. Quanquam in eo fallitur, quod futuro asserit, ex quatuor Baptistæ testimoniis, quæ primo cap. evangelista refert, tertium datum esse die proximo post secundum. Secundum quippe, ut mihi videtur quidem, de futuro est; & licet scripturæ ordine sequatur, tempore tamen primum etiam testimonium antecessit, ut vel Caietanus ipse constituitur. Illud enim, quod a Ioanne legatis Iudæorum impartitum est, idem omnino ipsum fuit, quod se ante dixisse Baptista meminerat. Estque multo verosimilius eo tempore nondum Christum a Ioanne baptismum suscepisse, *Medius*, inquit, *vestrum fecit, quem vos nescitis. Ipse est, qui post me venturus est.* Cum ergo evangelista inquit, *Altera die vidit Ioannes Iesum venientem ad se*, nec intelligit de adventu ad baptismum, nec scribit quid postero die a legatione Iudæorum gestum sit. Sed docet, tertium testimonium altero die post illud, quod primo loco scripserat, datum esse. Nam secundum obiter est utrique, id est, primo & tertio ab evangelista interpositum, ut explicaretur Baptistam semper fuisse sui in testificatione similem, nec aliud futurum ante dixisse, quam in præsentem testificaretur. Itaque temporis ordine, ut diximus, illud fuit primum, quod secundo loco evangelista commemorat. Deinde secutum est id, quod a principio positum est. Post hoc proximo die tertium Baptista testimonium dedit, cum vidit Iesum venire ad se. Sepe enim post baptismum, ut supra dictum est, ad Ioannem veniebat. Postero autem die quartum testimonium addidit, cum interfessent illi ex discipulis eius duo, quorum unus erat Andreas. Cum igitur non constet quantum temporis inter baptismum, & tria illa testimonia de præsentem fluxerit, quamvis omnia illa post baptismum data sint, certe ex evangelio Ioannis non colligitur, paucos dies inter baptismum ac nuptias interfluxisse. Quid quod cum ait, *In crastinum voluit exire in Galileam*,

& *inveni Philippum*, non Christum fortasse evangelista intellexit, sed Andream, quem primum dixerat invenisse Simonem, nunc dicit, postero die invenisse Philippum, cum ex habitaculo Christi in Galileam exisset? Ob id enim interpres latinus ait. *Et dicit ei Iesus*, cum nomen Iesus non reperitur in Græco. Quorū autem dies intercesserint inter postremum illud testimonium Ioannis coram duobus discipulis tributum, & hunc diem quo Andreas invenit Simonem, incertum est.

Ad 3. argument.

Nam illud quidem apud Matthæum de publica ad plebem predicatione intelligitur: cum perspicuum sit, in primo adventu Christi ad Galileam, quem solus Ioannes cap. 2. narrat, iam Christum discipulos habuisse. Matthæus autem de secundo adventu loquitur, quum iam Ioannes erat in carcere. Non igitur de privata doctrina, sed de publica, & populari intelligi potest.

Ad 4. argument.

At vero tempus predicationis Christi quantum fuerit, non satis a veteribus expeditum est. Eusebius quoque; ipse parum sibi in hac re constare videtur. Nam in Chronicis post quintumdecimum annum Tiberii tribus annis scribit Dominum predicasse: idque astruit a Iohanne etiam in evangelio conscriptum. Ceterum idem in lib. de demon. evang. 8. demonstratione secunda (27), Ioannis item testimonio confirmat, tribus annis, & sex mensibus Christum predicavisse. Quod si ad passionem venit anno Tiberii decimo octavo, ut in Chronicis Eusebius ait, qui fieri potest, ut post annum Tiberii quintumdecimum, annis tribus, & sex mensibus prædicarit? Atqui post annum 15. Tiberii inchoatam esse evangelii doctrinam e Luca 3. cap. patescit. Nos autem, si trium annorum doctrinam explere volumus, unum doctrinæ private, duos vero publicæ doctrinæ impartiemur. Huic enim totum triennium dare nulla ratio cogit, nulla probat auctoritas.

Ad 5. argument.

Negamus liquidum, probabiliterque negamus, festum cuius Ioannes cap. 5. meminit, pascha fuisse. Chrysolomus (28) porro ac Cyrillus (29) affirmant festum fuisse Penteco-

(27) Hieron. in 9. cap. Danielis. (28) Chrys. hom. 35. in Ioann. (29) Cyril. lib. 2. 123. cap. idem ait Lxxv.

costes. Quod mihi, fateor ingenue, non sit verosimile. Primo, quoniam post pascha Iesus moratus est in Iudæa cum discipulis suis, ut cap. 3. Ioannes scribit: at mora iuxta scripturæ usum in paucis his diebus, qui ad Pentecosten interfuerunt, intelligi non potest. Eo vel maxime, quod postquam Christus moratus in Iudæa est, abiit iterum illa relicta in Galilæam, quemadmodum Ioannis cap. 4. dicitur. Ac rursum e Galilæa venit Hierusalem, quod habes cap. 5. Quæ omnia tam brevi tempore, nisi Christum cursorem faciamus, expediri vix queunt. Caietanus sane in quartum Ioannis caput, haud absurda ratione computat (30), Christum in Iudæa post pascha celebratum, in quo vendentes eiecit de templo, longam multorum mensium moram interpoluisse. Non igitur festum illud, quod cap. quinto commemoratur, Pentecosten solemne erat. Deinde, quod cap. quinto unum miraculum evangelista narravit in pascha patratum, & quod sexto statim capite ad alterum pascha transferit omnibus & gestis, & dictis unius anni intermissis, non ita probabile apparet. Festum ergo illud, in quo paralyticus sanatus est, ut recte Caietanus existimavit, hyemale fuit. Nihil autem interest, si ve dicas (31) fuisse festum dedicationis templi secundi sub Zorobabele, quod celebratur tertia die mensis Adar, hoc est, Februarii: si ve potius festum sortium, quod Iudæis solenne erat (32) 14. & 15. die iulianæ postremi mensis. Tunc enim ordine egregio cap. 6. sequitur. *Erat autem proximum pascha*, &c. Sed in huius argumenti confutationem nimis multa diximus.

Septimo vero argumento libri secundi cap. decimo octavo respondisse videmur. Sed ibi breviter: nunc ubi proprius est locus, longiore oratione argumentum illud refellendum est. Non sunt verba Hieronymi in eum sensum intelligenda, ut existimemus ad veritatem historiarū satis esse, si ea, quæ auctor affirmat, vera a vulgo esse credantur, tum etiam cum falsa sunt. Alioqui si ad eam regulam liceret scripturæ historiarū interpretari, diceremus cum apostolus ait Saulem regnasse 40.

(30) In illud. Adhuc quatuor menses sunt, & mensis venit. (31) 2. Esdr. 6. (32) Esdr. cap. 9.

anīs, eum vulgo loquentem hoc, quod fama crebrior haberet, dicere voluisse. Quod Beda in 13. caput Actorum Apostolicorum asseruit: recte ne, an fecus, aliorum esto iudicium. De tanto quippe viro non libet in presenti iudicare. Dice-remus rursū, Matthæum virum Mariæ Iosephum appellasse, non quod revera esset, sed quod vulgo esse crederetur: turbatum quoque Herodemi, & omnem eum illo Hierosolymam non re quidem, sed opinione vulgi: mortuum denique, si ita placet, esse Christum non vere, sed ad vulgi existimationem apparenter. Certe si consuetudinis scripturarum est, ut opinionem multorum sic narret historicus, quomodo eo tempore ab hominibus credebatur: omnia, quæ de Nabuchodonosore, Dario, Cyro, Alexandro, Samsonē, Machabæis scriptura refert, poterit quis inficias ire, quod videlicet auctores sacri ea narrarint, quæ vulgo erant persuasa, non quæ ipsi vera esse crediderint. Quod quam sit auditu horribile ac pertimescendum, nemo fidelium non videt. Alius est igitur Hieronymi sensus multo & sanior & verior, quem ex subiecta partitione facile lector accipiet. Falsæ vulgi opiniones in duplici sunt differentia. Quædam, quæ non nisi verbis falsis significari atque exprimi possunt: ut Christum esse Ioannem Baptistam, vel Hieremiam, vel unum ex prioribus prophetis. Atque huiusmodi opiniones semper auctores sacri ita referunt, ut non ex se, sed ex vulgi nomine retulisse videantur. Aliæ sunt vulgi opiniones falsæ quidem, sed verbis iis expressæ ac significatæ, quæ in sensu aliquo vulgari veræ sunt (33): ut Ioseph esse patrem Christi ad vulgi sensum falsum omnino erat, sed vere tamen pater, & sine falsitate dicebatur: tum quoniam nutritus erat, tum quoniam vir matris erat. Et licet vulgi sermone, vere tamen privignus filius vocatur, mater noverca, vitricus pater. In quibus rebus, factor, vera historię lex est vulgi opinionem exprimere. Nam si de priore rerum genere sermo sit, in historia profana absurdus est, in sacra etiam impius. Sapientes quippe cum vulgo loquuntur fere, sed non sentiunt cum vulgo. Nec men-

(33) Vide Bedam lib. 1. in Lucam cap. 7.

daçii tamen rei sunt, quoniam quæ loquuntur, ea secundum aliquem verbi significatum vera esse intelligunt. Sic Maria virgo dixit, *Pater tuus, & ego dolentes quærebamus te*, sermone vulgi quidem, sed vere tamen. Sic etiam nullam habuisset interiorē admirationem Christus, vere tamen admiratus dici posset, cum speciem admirantis exhibuit, quemadmodum Beda libro secundo in Lucam cap. 24. exposuit. Sic contristatum Herodem Matthæus, Marcusque dixerunt, qui tristitiam haberet in vultu. In quem sensum hypocrisis tristitiam simulantes tristes quoque appellavit Dominus (34). Vulgata enim dictione rerum vocabula pro rerum imaginibus usurpantur. Tametsi in præscriptis exemplis & Christus, si Divo Thomæ credimus, aliquo modo interius admiratus est, & Herodes etiam contristatus. Etenim peccatores simul in vitiiis tristantur & exultant, gaudent dolentque. At de hoc argumento satis. Iam pergamus ad reliqua.

Non debuit sane tantopere ridere Hieronymus Adami Ad 8. ar. in loco Calvariæ sepulturam: nec nos, viri licet sanctissimi exemplo, historias eiusmodi ridere debemus. Vulgus, video equidem, hisce rebus credendus nimium est facile. Credulitas etiam in optimi cuiusque mentem facillime irrepit. At viri quidam excellentes, cum a vulgi facilitate, & credulitate declinant, in adversum quandoque vitium incurruunt: suntque tum etiam increduli, cum in fide nihil est vitii, in incredulitate vitii nonnihil est. Testimonium autem, quod ex Iosue cap. 14. historiæ veteri opponitur, nihil profecto urget: utpote cum nomen Adam eo loco non proprium sit, sed commune. Reddit enim scriptura causam, cur quæ post Hebron, ea ante Cariath Arbah, id est, civitas Arbez dicta sit (35): quod videlicet Arbah, quem Arbeam 70. vocaverit, homo inter gigantes magnus ibi fuerit. Qui sensus præterquam quod scripturæ contextui aptissime iungitur, (quapropter a Chaldao interprete, Panigno aliusque viris clarissimis expressus est)

(34) Matth. 6. (35) Sic omnes Hebræi testantur. Sed Hieronymus videns in Hebræo utroque modo vocem accipi posse, reliquit in Latina lingua illam eandem Hebræam vocem.

est) inde etiam facile probari potest, quod capite eiusdem libri quintodecimo Arbah pater Enach fuisse dicitur: ut promptum fit cuique intelligere, & Arbah nomen fuisse gigantis proprium, a quo Cariath, Arbah nominata sit, & Arbah patrem primumque fuisse illius terræ gigantum. Omitto hic versionem 70. qui tametsi magnitudinem non ad Arbah, sed ad civitatem referunt, ut ea urbs Metropolis intelligeretur, satis tamen indicant Arbah nomen esse gigantis proprium (36), unde civitas illa suum olim cognomen accepit. Itaque primi parentis in civitate Arbae fuisse sepulchrum, nec ex eo loco, neque aliunde colligitur. Quin illud multo probabilius est, quod publica rerum veterum memoria prodidit, primum Adam ibi iacere conditum, ubi secundus etiam sepultus est. De 8, igitur argumento hactenus.

Ad 9. argument.

Nonum argumentum non solum in Chronographia, sed in scripturarum intelligentia difficillimam questionem habet, quæ auctores nobilissimos in varias sententias traxit. Iosephus (37) sine 70. illos annos Iudaicæ captivitatis ad primum Cyri annum computavit. Quem secuti sunt Africanus in quinto temporum volumine, Abulensis postea in secundum Matthæi cap. questione 91. Annus cum Philone suo lib. 14. Ioannes Lucidus lib. secundo cap. 11. alique viri graves, & antiqui & iuniores. Nituntur verò hi scripturæ sacræ clarissimis testimoniis. Primum est Hieremiæ cap. vigesimoquinto iniquitatis, *Servient gentes istæ regi Babylonis 70. annis. Cumque impleti fuerint 70. anni, visitabo super regem Babylonis*, &c. Septuaginta ergo anni Iudaicæ captivitatis iam tunc expleti erant, cum Babylon capta a Perhis ac vastata est. At rem hanc primo anno Cyri gestam esse, nemo est, qui ignoret. Item Hieremiæ 29. *Cum ceperint impleri in Babylone 70. anni, visitabo vos, & suscitabo super vos verbum meum bonum ut reducam vos ad locum istum.* Quam vaticinationem primo Cyri anno fuisse expletam 2. lib. Paral. cap. 36. & 1. lib. Esdr. cap. 1. non obfcurè traditur, Atque Hieronymus ipse, quamvis aliis in locis ali-

(36) Certe habuerunt aliud exemplar Hebraicum.

(37) Libr. 11. de antiq. Iuda. cap. 1.

aliter senserit, in hunc tamen Hieremiæ locum non potuit eum manifesta veritate pugnare. *Nisi, inquit, septuaginta anni expleti fuerint, Cyro rege Persarum laxante captivos, nequaquam in patriam revertemini.*

A contraria parte illud primum est, quod angelus, qui in Zacharia, loquebatur, vsquequo, ait, *non misereberis Hierusalem, & urbem Iuda, quibus iratus es? Iste iam septuaginta annus est.* Istum autem annum Darii secundum eundem esse Zacharias cap. 1. testatus est: non ergo 70. anni in primo anno Cyri, sed in secundo Darii completi sunt (38). Quo argumento Clemens, Theodoretus, Eusebius, Hieronymus, Augustinusque nituntur. Quod vero exponunt quidam, *Iste iam 70. annus est*, scilicet iam diu transactus, vix audiri sine molestia potest. Cum pronomen, *Iste*, hanc intelligentiam evidentissime excludat: quæ si pronomen abiiceretur, esset fortasse probabilis. Deinde 70. illi anni, quos prædixerat Hieremiæ, non transmigrations (39) Iudæorum, sed desolationis templi ac civitatis intelliguntur. At 70. desolationis anni non sunt ad primum Cyri annum, sed ad secundum Darii referendi. Annus ergo septuagesimus, de quo est Hieremiæ vaticinatio, non in primo Cyri anno, sed in Darii secundo expletus est. Illud prius, quod in hac argumentatione sumpsimus, ex 2. Paral. cap. 36. probari facile potest, ubi hæc verba scripta sunt. *Concisis diebus desolationis egit sabbatum usque dum complerentur 70. anni, &c.* Et Danielis 9. *In anno primo Darii filii Assueri de semine Medorum ego Daniel intellexi numerum annorum, de quo factus est sermo Domini ad Hieremiam prophetam, ut complerentur desolationis Hierusalem septuaginta anni.* Et Hieremiæ 25. *Et erit terra in solitudinem, & in stuporem, &c.*

(38) Idem confirmant verba illa, cum iciumaretis & plangeretis pro hos 70. annos, &c.

(39) Transmigrationem hic dico, cum Iacobum sponte dedidit se transfari, quæ est in Babylone anno 8. regni Nabuchodonosori. Quomodo Ezechiel. 1. usurpatum est, ac recte quidem, ut Hieron. in Hierem. 24. cap. annotavit. Nam transmigrations vocem scio a Iosepho aliisque aliter quandoque usurpari.

servient regi Babylonis 70. annis. Anni ergo septuaginta, non transmigrationis, sed desolationis intelligendi sunt: ut Iosephus etiam testis est libro de antiquit. 10. cap. 10. & 11. & libro 1. contr. Appion. Desolationis autem annos non in primo anno Cyri, sed in secundo Darii fuisse completos, id enim posteriore loco sumptum est, Esdræ testimonio a Hieronymo (40) comprobatur. Esdras quippe verbis minime obsecutus testimonium perhibet, templum usque ad Darii tempora derudatum perstitisse. Septuaginta igitur everisionis annos non ad primum Cyri annum, sed ad Darii secundum computare debemus. Quibus ex rebus satis profecto intelligitur, quantis omnino tenebris questio præfens sacras etiam literas circumfundat. Sed in ratione quoque temporum adeo impedita, & complicata est, ut vix, aut nullo certe modo expediri atque extricari possit. Clemens porro Alexandrinus a desolationis initio, quod decimono Nabuchodonosori anno, & Sedechiæ undecimo fuisse 4. Reg. 25. scribitur, ad primum annum Cyri, quo laxata captivitas Iudæorum est, non nisi triginta annos computavit. Cui numero, ut dixi, Eusebius, Theodoretus, Hieronymus, Augustinusque consentiunt. Cuius rei etiam illud argumentum est, quod si ad imperium Cyri 70. anni interfluxere, Mardocheus certe ea ætate res tales ac tantas gessisse invenietur, qua per summam senectutem, non dico remp. administrare, sed ne inter vivos quidem numerari possit. Fuit namque ex eorum numero captivorum, (41) quos cum Iechonia rege Iuda Nabuchodonosorus transfudit. Quare vel secundum illos, qui non a desolatione, sed a transmigratione 70. annos computare volunt, expleta captivitate, hoc est, primo Cyri anno iam Mardocheus erat prope modum octogenarius. Nisi credamus illum bimum aut trimum in Chaldaeam esse translatum. Sed fæc anniculum fuisse. Minimum ergo unum, & septuaginta annos natus erat, quando laxata per Cyrum captivitas est. Cyrus autem, ut nobilissimus quisque tradit historicus, aut triginta, aut trigin-

(40) In proœmio super Agg. libr. 1. cap. 4. & 5.

(41) Esther 2. & 11.

ta ferme annos imperavit (42): Cambyfes, & Magi imperarunt novem. In principio itaque regni Darii Histaspis Mardochoo anni ætatis centum decem accesserant. Ponamus igitur, id quod videtur cum ratione pugnare minus, Darii fuisse eum, sub quo res Mardochai gestas scriptura complectitur. Nam illas sub Artaxerxe Longimano, aut etiam sub Menone contigisse, ut qui multis annis Dario fuerint posteriores, longe incredibilis est. Nullo vero modo probabile ad Cambyfen filium Cyri hæc ipsa traducere, qui octo solum annos tenuit imperium. At post duodecimum Assueri annum quadam Mardochai gesta historia sacra commemorat. Non ergo Assuerus ille Cambyfes fuit: præsertim cum huius acta actis illius nullo pacto cohæreant. Manet ergo, Mardocheum eo etiam tempore, quo ad centesimum vigesimum secundum annum vitam perduxerat, non imbecillum, ingravescentem, seniove confectum (43): sed solidum, robustum ac valentem in rebus magnis præclarisque gerendis fuisse versatum. Quod in illis sæculis vix credi potest. Vt pote cum multo ante, nondum hominum ætate adeo inclinata, illud propheta dixerit, Si autem in potentibus 80. anni, & amplius eorum labor, & dolor. Quas ob res triginta anni, quos ad primum Cyri Augu-

F 2

(42) Clemens Alexandrinus, Eusebius, Hieronymus, Africanus 30. annos Cyro tribuunt, Herodot. 29. Solus Metasthenes Anianus 24. assignat: sed a Babylone tamen expugnata. Itaque re ipsa idem cum cæteris sentit.

Confer principium libri Esther cum initio capituli tertii, 3. lib. Esdr. huius opinionis Ioannes Carion fuit.

Iosephus lib. 11. antiq. cap. 6. Verum Esther Longimanum credit, Eusebius in Chronicis Memnonem. Iosephum videtur sequi Augustinus lib. 18. de Civit. cap. 36.

Iosephus 6. annos solum illi assignat. lib. 11. antiq. Iud. cap. 2. Herodotus lib. 3. annos 7. & menses 5. cui potius habenda fides, quoniam eo tempore fuit.

Cambyfes parum propitius Iudæis fuit, Assuerus multum.

(43) Centesimum trigiesimum secundum colliges, si a desolatione 70. annos enumeres, ut vere sunt enumerandi.

stinus, Hieronymus, Eusebius, Theodorētus, Clemensque Alexandrin. colligunt, historiz libri Esther magis convenire, & quadrare videntur, quam numerus 70. qui aliorum opinione colligitur. Nisi Philonis Anniani fabulis delectamur, qui Mardocheum ait decem & octo annis atatem Isaaci superasse. Verum enimvero Iosephus (44) a decimonono anno Nabuchodonosori, quo anno templum deurbatum eversumque fuisse sacra litera produnt, ad finem regni Balthasar, cum Babylon a Dario, & Cyro capta est, non solum 70. annos, sed multo etiam plures enumerat, scribit enim Abilmarodachum, Nabuchodonosori filium, annis 18. imperasse. Niglisarem deinceps annis 40. Labosordachum post mensibus novem. Balthasarem denique annis 17. (45) Itaque prater annos, quibus a templo vastato Nabuchodonosorus vixit, qui fuerit non pauci, septuaginta sex alii, si Iosephus vera dicat, ad primum Cyri intercesserunt. Berosus autem in 3. lib. Chaldaeorum non nisi 48. annos a desolatione ad Cyrum supputat. Nabuchodonosorum namque ait 43. annos imperium tenuisse. Huius filium Evilmarodachum annos duos. Niglisar, quem maritum sororis Evilmarodachi fuisse tradit, annos quatuor. Labosordachum Niglisaris filium menses novem. Nabonidum ex eadem gente annos 17. cuius postremo anno Babylon a Cyro capta est. Quæ eadem ferme computatio ex Phœnicum historiis habetur, quas Iosephus 1. contra Appion. libro retulit. At Metasthenes a vastatione Hierusalem ad primum annum Cyri septuaginta annos computavit in hunc modum. Nabuchodonosorus, qui templum civitatemque vastavit, imperium tenuit 46. annis, Evilmarodach filius eius 30. Reg. Assar huius filius 3. Lab Assar Dach huius frater 6. Bait Assar horum etiam frater 5. Si enim acceperis 26. annos, quibus post

(44) Lib. 10. antiq. cap. 13.

(45) Evilmarodach legit Hieronymus. Daniel. 5. Niglisar legit Hieronymus. Daniel. 5. A transmigratione Ioachim ad primum annum Evilmarodachi filii Nabuchodonosori. 37. annos interfuxisse, scribitur. 4. Reg. lib. cap. 25.

eversum templum Nabuchodonosorus vixit (46), & illis addideris 44. quibus Nabuchodonosori filius unus, ac tres nepotes imperarunt, conficiet dictum numerum 70. In ratione igitur temporum questio hæc valde implicita est, atque ita implicita, ut ne a viris quidem historia peritis explicari posse videatur. Nam Iudei, quippe qui Chronographiæ penitus sint ægari, nihil hoc loco, & questione valent nisi mera somnia fingere (47). In quibus etiam Liranus est, qui suo arbitratu 70. annos ab 8. Ioachim patris Iechonia, ad quartum Cyri numeravit, tantum ut sententiam suam diceret, nullius gravis auctoris testimonio subnixam, nulla annalium ratione probatam, nullis argumentis persuasam, a sacris etiam literis alienam. Sed hoc in re ambigua ferri potest. Illud quis ferat? quod nonnulli apud Eusebium a 13. anno Ioseph ad primum annum Cyri septuaginta illos annos, de quibus est controversia, computandos esse astruxerunt. Quid? quod in hac etiam questione illud varium atque irretitum est, quod vel maxime erat explicatu necessarium, ut huius questionis difficultas exponeretur. Nempe an Balthasar filius Nabuchodonosori fuerit, an nepos, an pronepos. Nam si verum est, quod Eusebius ait, Balthasar filium fuisse Nabuchodonosori, fratrem Evilmarodachi: nihil absurdum videretur dicere, cum negat a demolitione templi ad primum Cyri annum plures quam 30. annos intercessisse. Sin autem idem Nabuchodonosori non filius, non nepos, sed pronepos fuit: tum vero inter everisionem civitatis, & primum annum Cyri non nisi triginta annos interfuxisse, nullo modo est credibile. At fuisse pronepotem Hieronymus auctoribus Beroso ac Iosepho in 5. Danielis cap. affirmat. Et refertur de verbis. sigitic. cap. Nam & rex. Quanquam Iosephus libro decimo an. cap. 13. Balthasar nepotem Nabuchodonosori fuisse scribit. Quod & Metasthenes

An-

(46) Berosus patris mortem Nabuchod. a 31. anno post everisionem Hierosolymorum. (47) Iosephus lib. 10. antiq. cap. 7. scribit Ioachim 8. anno regni sui fuisse a rege Babilonis captum. Sed contra Danielis 1. dicitur quod anno 3. regni Ioachim venit Nabuchodonosor. Quod autem eisdem anno sit captus, Eusebius in chroniciis docuit.

Annianus asseruit. Quæ omnia idcirco a me tam prolixè sunt posita, ut lector intelligat primum, huius argumenti quæstio quantis sit difficultatibus illigata: deinde ne in re perdifficili ac perobscura, quam explanare nemo adhuc potuit, sententiam a me expectet perspicuam, certam, constantem: sed probabilem verosimilem, minime absurdam.

Principio igitur illud pono, quod, nisi ego fallor, satis abunde probatum est, septuaginta annorum initium a desolatione sumendum esse, non a transmigratione, hoc est, non ab 8. anno regni Nabuchodonosor, cum Ioachim, cognomento Iechonias, ultro se deditit 4. Reg. 24. sed ab undevigesimo eiusdem Nabuchodonosori, quando Nabuzardan templum, domos, murosque civitatis evertit 4. Reg. 25. Id quoniam, ut dixi, ex 2. Paral. cap. 36. primo Esdr. primo, & Hieremix 25. ostensum est, supervacaneum existimo, si eadem iterum resumantur. At Caietanus in 2. Paral. 36. caput contra dicit, a Iechonia transmigratione 70. annos computari oportere, quod Hieremias cap. 29. iis, qui cum Iechonia translati sunt, ait: *Cum ceperint impleri in Babylonia 70. anni visitabo vos, & suscitabo, &c.* Verum satis expeditum est, ea, quæ cap. 29. dicuntur, ad sensum cap. 25. esse referenda. Non enim, inquit, *Cum ceperint in vobis impleri 70. anni, sed, Cum ceperint impleri 70. anni, illi scilicet, quos prædixerat.* Perspicuum est autem 70. annos cap. 25. desolationis intelligendos esse. Tum quoniam omni populo Iudææ loquitur, ut patet ex initio capitis. Tum quoniam per transmigrationem Iechonia non est facta universa terra illa in solitudinem & stuporem. Tum quoniam statim subditur, *Et servient omnes gentes ista regi Babylonia 70. anni.* Si autem soli illi, qui cum Iechonia commigrarunt, 70. annis servierunt, quomodo omnibus dicitur, *Et servient omnes gentes ista, &c.* Nempe etiam vicinæ Hierusalem, &c. Quid quod etiam si solitudo fuisset 70. anni: desolationis tamen non fuerunt, si a transmigratione Iechonia computamus? Aliud quippe est solitudo, aliud desolatio. Non ergo 70. anni a transmigratione Iechonia numerandi sunt. Quamobrem qui, vel a 13. anno Iosif, vel etiam ab 8. Ioakim, aut a tertio quoque huius computare 70. annos incipiunt, eos equidem ab hac disputatione multo magis removendos existimo. Primum itaque

que fundamentum præclare factum est. Deinde non mihi sane verosimile sit, a desolatione ad primum Cyri annum non nisi annos triginta interfussisse, quos Eusebius & qui Eusebio consentiunt, Theodoretus, Hieronymus, & Augustinus numerant, necesse est, si ad secundum annum Darii Histaspis (48), septuagesimi anni abolitionem trahant. Constat siquidem Nabuchodonosorum, patrem Evlimerodachi ad quadragesimum quintum annum imperium perduxisse. Quos illi vere Metasthenes Annianus tribuit. A transmigratione enim Iechonia ad primum annum Evlimerodach 37. anni effluxerunt 4. Reg. 25. & Hierem. 25. Iam ergo Nabuchodonosorus hos triginta septem annos imperavit. His si addas 8. annos, quos ante regnaret 4. Reg. 24. annos quinque & quadraginta concies. Nec huic sententiæ repugnat Hieronimus, qui in Daniel. 5. caput Nabuchodonosorum ait annis tribus & quadraginta regnasse. Quam sententiam ex Iosepho accepit 1. contra Appionem libro, Iosephus vero a Beroso in 3. lib. Chaldaicorum. Computat namque annos integros, non integros excludit. Qui mos est auctoribus profanis, sacrisque familiaris. Sic Hieremix 23. scribitur, primum Nabuchodonosori annum eundem regis Ioakim fuisse quartum. Cum tamen anno tertio Ioakim regis Iuda Nabuchodonosor rex Babylonia in Hierusalem venerit, & obsederint eam. Daniel. primo. Eodem autem tertio anno Ioakim Iudæam captam a rege Babylonia, Eusebius etiam in Chronici auctor est. Annus ergo tertius Ioakim primus erat Nabuchodonosori, sed non integer: annus vero Ioakim 49. idem Nabuchodonosori primus integer fuit. Nos porro annos Nabuchodonosor 45. licet non omnes integri fuerint, numeramus. Sicque de annis non integris in tota hac disputatione loquimur. Unde error Eusebii coarguitur, qui non nisi 38. annos imperii Nabuchodonosoro assignavit. Ponit enim illius mortem anno a desolatione 19. cum in vigesimo sexto ponenda esset, si verum est, ut verum est certe, Nabuchodonosorum post desolationem 26. annos imperium tenuisse. Nam a 19. anno, in quo templum vastatum est, ad 45. ad quem Nabuchod-

(48) *Alii Histaspim vocant.*

chodonosorus vitam regnumque perduxit, anni sex & viginti computantur. Item si a 37. annis quos a transfignatione Ioa- kim Nabuchodonosorus vixit undecim ademeris, quibus regnavit Sedechias, 26. annos pariter supputabis. Atque hinc etiam error alter Eusebii refellitur, qui Evilmerodacho, ceterisque Nabuchodonosori posteris quatuor duntaxat annos imperii reliquit, aut plurimum sex, neque eos integros tamen. Certe si a desolatione ad primum annum Cyri triginta anni numerentur, cum 26. ex illis Nabuchodonosoro accesserint, quatuor solum aut quinque restant, quos Evilmerodacho, Niglisari, Labofardacho, Balthasari, impartiamur. Hos enim Nabuchodonosoro ordine successisse, non Iosephus modo affirmat, verum & Hieronymus Berosum prodidisse consentit (49). Quæ res omnino mihi magnam admirationem movet. Quid enim causa Hieronymo fuerit, equidem non intelligo, ut Berosa Iosephoque consentiens, Balthasar Nabuchodonosori pronepote fuisse crederet, & cum Eusebio tamen a fine regni Nabuchodonosori ad primum Cyri annum adeo paucos annos computarit. Eusebii enim excusari forte potest, qui Balthasar fratrem Evilmerodachi fuisse, filium vero Nabuchodonosori existimavit. Sed cur Eusebium excusent? Cum Mattheus dicat Iechoniam, post transfignationem Babylonis, genuisse Salathiel, Salathiel autem Zorobabel. Hic autem in primo anno Cyri iam grandior erat, cum esset dux & princeps Iudeorum. At ne intelligi quidem potest, Iechoniam in tam paucis annis ab Eusebio computatis nepotem adeo adultum habuisse. Non ergo a desolatione ad remigrationem 30. solum anni intercesserunt. His duabus conclusionibus illam adjicio.

3. Conc.

A desolatione ad primum Cyri annum 70. annos intercessisse. Quam ego conclusionem negare non queo, cum 25. cap. Hieremie, & 36. 2. Paral. diligenter expendo. Si quis autem his scripturæ testimoniis apte ac probabiliter respondebis, cum eo equidem non magnopere contenderim. Mihi profecto, ut dixi, nulla via explicandorum eorum testimoniorum apparet, nisi plane consentiendo, quod ad primum annum Cyri 70 deso-

(49) Daniel. 5.

olationis anni interfluxerunt. Intellego autem quosdam rei huius summam ita distingueret, ut captivitatibus septuaginta annos a transfignatione ad primum annum Cyri computent: at in secundo Darii anno septuaginta desolationis absolvant (50). Quod si verum esset, discrepantium opinionum probabilis sane concordia esset inventa. Sed nihil fallius invenio, cum ad veritatem capere revocare rationem. Transfignatio enim fuit in anno Nabuchodonosori octavo, ut 4. Reg. lib. cap. 24. scribitur. Desolatio vero in eiusdem regis anno undevigesimo facta est, 4. Reg. 25. Vastatio ergo post undecim annos transfignationi successit. A primo autem anno Cyri ad Darii secundum sine controversia plures quam triginta interfluxerunt. Nullo ergo modo fieri potest, ut a transfignatione Iechonæ ad primum annum Cyri 70. anni, a desolatione item ad annum Darii secundum septuaginta alii numerentur. Quocirca variis dissentientium auctororum sententiis omisis, ad argumenta cum tertia hac conclusione pugnantia respondeamus.

Obicitur primum, quod angelus apud Zachariam, cum de secundo Darii anno loqueretur, *iste*, ait, *ian septuagesimus annus est.* Cui nos argumento ante omnia respondemus, locum illum ab interprete Chaldæo sancteque Pagnino multo aliter, atque ad scripturæ sensum fortasse aptius fuisse conversum. Horum porro versio sic habet. *Vsq̄quo Domine non miseraberis Hierusalem & urbem Iuda, quibus iratus es iste septuagesima annis?* Nimirum enim apud Hebræos interrogatio non in illius orationis medio rumpitur, sed ad finem continentis sermone produci potest. Qua ex re fit, ut in editione nostra, tametsi oratio divisa est, duæ tamen interrogationes in una angeli quærimonia intelligantur. Quartum prior illa sit, *Vsq̄quo Domine non miseraberis Hierusalem & urbem Iuda, quibus iratus es.* Posterior illa, *iste septuagesimus annus est?* Quasi angelus in hunc modum conquereretur. *Itane Domine promissionis tua oblitus es? Num iste est septuagesimus annus, quem scilicet & tu nobis tanta benignitate promiserat, & nos a te tam ardentis desiderio expectabamus?* Ecquid nobis conferri laxata captivitas, facultas concessa &

Tom. II.

G

tem-

(50) Vide Theodote in 1. Zacharia cap.

templum extruendi & civitatem, si illud eversum, hæc vastata profecerat? Nec vero insolitum est, ut quædam passim sine nota interrogandi proferantur, quæ rectius aliter enunciarentur. Habes exemplum, ut cætera omittam, in epistola ad Romanos capite octavo, cuius nos particulam sic pronunciare soleamus, *Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui iustificat. Quis est qui condemnet? Christus Iesus, qui mortuus est imo, qui & resurrexit, qui est in dextera Dei, qui etiam interpellat pro nobis.* At Augustinus rectissime indicat (51), sic legi ac proferri oportere. *Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui iustificat? ut tacite respondeatur, non.* Et item, *Quis est qui condemnet? Christus Iesus qui mortuus est, qui resurrexit, qui est in dextera Dei, qui etiam interpellat pro nobis? Quasi dicat, absit.* Quo in loco vides percunctationibus duabus duas interrogationes adiunctas eum multum habere venularis, tum acrimonie plurimum. Quod ego idem in presenti de angeli querela sentio. Maior quippe vis in illa inerit, si duabus interrogationibus continebitur. Sed fac, nihil hic percunctatione quaesitum. Anne idcirco nihil est, quod non dolore expressum videatur? Puto equidem, nec absurde puto, illa quasi dolentis ac deiecti animi verba esse, quæ nihil minus conquectione depressa, quam sublata interrogatione significent. Id quo melius intelligatur, exemplis etiam scripture illustrandum est, quæ aperte mihi rem totam videntur exponere. Hieremias primum duas quoque querelæ eiusdem partes facit: quarum una interrogationem habet, altera non habet. *Quare, inquit (52), via impiorum prosperatur, bene est omnibus qui pravaverunt & inique agunt? Plantasti eos & radicem miserunt, profuerunt & faciem fructum.* Simillimum ex Habacuc (53) exemplum proferam, *Quare, ait, non respicis super inique agentes, & taces devorante impio iustitiam se? Et facies homines quasi pisces maris, & quasi reptile non habens principem.* Num propheta hi aliud conquectione, atque interrogatione denotant? Num quicquam asservere, dum queruntur? Non certe plus, quam dum interrogant. Ad eundem ergo modum angelum in Zacharia duas suæ querimonie parti-

(51) 3. Doct. Christ. cap. 30. (52) Hier. 12. (53) Habacuc 1

ticular fecisse intelligo, quarum prior per interrogationem expressa sit, posterior per conquectionem. Non itaque asserit, illum annum, in quo loquitur, septuagesimum a desolatione esse, sed istum tam promissum, tam desideratum iamdiu præterisse conquectur. Nihil enim, ut modo diximus, conquectendo exprimit, nisi quod interrogando expressisset. Iram Dei, scilicet, ultra tempus præfinitum trahi, illa interrogatione questus est, *vsquequo non misereberis?* Misericordiam item plus nimio differri questus est, illam conquectionem adiciens. *Iste septuagesimus annus est.* Quo non vultu asserentis, sed flentis, voce videlicet queribunda, proferendum est. Verum de Zachariæ testimonio satis. Opponitur deinde, quod anni septuaginta non captivitatis, sed everfionis numerandi sunt; id quod nos libentissime concedimus. Sed septuaginta everfionis annos non in primo Cyri, sed in Darii secundo expletos esse, id vero constantissime pernegamus non nostra opinione nos, sed scripture testimonio freti. At inquis. Templum usque ad Darii secundum annum deiectum eversumque permansit (54). Si nihil templi factum intelligis, falsum est. Cum in primis Cyri annis altare fuerit extractum, templique fundamenta iacta, ut 1. Esdr. lib. cap. 3. & 5. scribitur. Sin templum ais non fuisse Cyro regnante perfectum; ita est sane. Sed ne usque ad Darii sextum quidem annum perfectum est, quemadmodum 1. Esdr. lib. cap. 6. legimus. Quin Iosephus memoria produm (55), templum usque ad nonum annum Darii non fuisse omni ex parte expletum. Cui opinioni Iudæi consentientes (56) 46. annis aiunt templum ædificatum. Atque idem Iosephus libro eo, cap. 5. tradit, templum ne anno quidem Xerxis 25. esse suis numeris omnibus absolutum. Quocirca si demolitio templi tandiu perdurasse intelligitur, quandiu informatum illud, atque imperfectum mansit, nimirum septuaginta anni, non iam ad secundum, sed ad sextum, vel nonum Darii, vel etiam 25. Xerxis numerabuntur. Quid? quod 70. anni vastitatis non modo templi, sed urbis etiam intelligendi sunt? Ego, inquit (57),

(54) Daniel. 1. 2. Paral. 36. & 1. Esdr. 1. (55) 11. lib. ant. cap. 4. (56) Ioan. 2. (57) Daniel. 9.

intellexi numerum annorum, de quo factus est sermo ad Hieroniam prophetam, ut completeret desolationis Hierusalem 70. anni. Si igitur ad eum modum annos vastitatis accepimus, cum Hierusalem in 20. etiam Arthaxerxis anno adhuc deserta perflerit, muri dissipati, porta consumpta, ut 2. Esdr. cap. 2. habes, dicemus utique, 70. illos annos ad Neemiam quoque tempora protrahendos, cum civitas ab eo est per Arthaxerxis imperium instaurata. Nos ergo, tamen in secundo, vel saltem tertio Cyri anno templi fabricam inchoatam esse credimus (58), septuaginta tamen everisionis annos tunc expletos arbitramur, non quando templum, aut inceptum, aut consummatum est, sed quando ludæis est laxata captivitas, dataque adeo facultas, ut in patriam solum remigrarent, altare extruerent, fabricarent templum, civitatem rescicerent, ruinas implerent. Quem omnino sensum, ut diximus, a facris videmur literis accepisse, quæ verbum Hieremia primo Cyri anno impletum esse tradiderant (59).

At Mardochæi ætas, imo potius res præclaræ gestæ cum nostra opinione dissentiant. Nam si tanta fuit, quantum nobis adversarii colligunt, non modo summa, sed decrepita etiam ac caduca fuit, nec rebus ita magnis gerendis idonea. Cuius argumenti responsio illa, quæ a viris doctissimis accepta est, non est omnino contemnenda. Eequid enim absurdum est, si illis adhuc sæculis homo unus aut alter ætate, temperamento, corporis animique vigore longe reliquis sui temporis senibus antecellerit, cum etiamnum quidam sint, quorum in summa senectute, nec ingenium, nec memoria, nec cæteræ animi vires non modo labefactatæ, sed ne extenuatæ quidem videantur? Atque hæc responsione illud quoque argumentum cavilatur, quod ex Aggæi 2. trahi potest. *Quis in vobis, inquit, est derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua primæ? &c.* In secundo igitur anno Darii quidam supererant annos nati 116. & eo amplius. Si enim 70. annis desola-

(58) In secundo anno Cyri templi fundamenta posita, Iosephus 1. contr. Appion. lib. 2. tradit. Cui ego libenter assentio.

(59) 2. Paral. 36. 1. Esdr. 1.

lationis 30. Cyri, Cambysis, & Magorum 9. (60) Darii duos & quinque, vel etiam septem addas, quibus ante vastitatem vixerant, si templum videre & gloriæ eius post tot annos recordari potuissent, certe summam illam 116. annorum conficiet. Atque hæc responsio quidem minus absurda iudicabitur, si 30. Cyri anni non a capta Babylone, sed ab Astyage victo numerentur. Tunc enim primum Perfarum ac Medorum regnum accepit. Denique hoc quoque respondendum censeo: Quod Mardochæus fuisse legitur de eo numero captivorum, quos transtulit Nabuchodonosor cum Iechonia rege Iudæ, non sic accipi oportet, quasi is ipse tunc fuerit inter captivos numeratus: sed quasi ex illis extiterit, exque eis duxerit originem. Hoc vero in Mardochæi laude scriptura posuit, quod non ex iis fuerit parentibus, qui prophetis contradixerunt: sed ex eis, qui Hieremiæ obtemperarunt. Quæ huius loci interpretatio ex primo Esdræ libro, cap. 2. colligitur, ubi numerantur illi, qui ascenderunt de captivitate, quam transtulerat Nabuchodonosor, & in Iudæam reversi sunt, cum ex ipsis quidam non in Babyloniâ venerint, sed patres eorum. Compertum siquidem ex Matthæo est, Zorobabelem in Babylone genitum fuisse. Sed & 3. Esdr. lib. cap. 5. ita legis, *Sunt autem hi qui ascenderunt ex Iudæa, &c.* Nullam ergo vim scripturæ asserimus, si interpretatur Mardochæum de Hierusalem translatum esse, quod pater eius translatus sit. Quod si quis adhuc hanc intelligentiam violentam esse contendat, & se quoque respondere possumus. Assuerus ille, de quo in libr. Esther perpetua mentio fit, Astyages (61) fortasse fuit pater Darii Medæ. Hunc enim Daniel, cap. 9. Assuerum vocat. Vel certe Cyaxares huius pater, quem primum Astæ populos in provinciis distinctis Herodotus tradit. Fuisse etiam ait, cum ingenti tenebatur ira, peraccerbum. Quæ omnia in Assuerum apprimè conveniunt, qui in libr. Esther eisdem collo-

(60) Hieron. annunt Magorum perpetuo exiit, & 8. solum Cambysi assignat. (61) Hieron. communem sententiam sequitur, Assuerumque illum Arthaxersem a Græcis appellatum ait. At nec Astyages nec Cyaxares Arthaxerxes vocatus est.

loribus pictus est. Nec refert hi, an alii Medorum reges ante Cyrum Afia imperitarint. Scimus enim Cresiam Cnidium apud Diodorum in tertio, alios atque Herodotus scripsit, potuisse. Sed Herodotum Eusebius sequitur. Accedit, quod nunquam Assuerus iste rex Babylonis dicitur, sed Persarum atque Medorum. Ante Cyrum autem, & Darium avunculum una erat monarchia Medorum atque Persarum: Babylonii rex proprius imperabat, ut in primo libro Herodotus scribit. Accedit etiam quod huic expositioni omnia consonant, nec ex ea quicquam absurdum emergit. Nam quod Mardocheus primum in Babylonem translatus sit, deinde in Susis appareat, nulla repugnantia est. Constat enim fieri potuisse, ut Babylonii quosdam ex captivis Persis Medisque venderint: ut causas alias omittam, quæ eius rei multa esse potuerunt (62). Danielem sane in Babylonem principio translatum, comperitum est: at in Susis postea extitisse, capite eiusdem propheta octavo legimus (63). Quanto illud urgentius adversarios premit, quod si tempore aut Darii Histaspis, aut Artaxerxis Longimani illa contigissent, quæ ipsius Esther narrat historia, nullo modo Estras, Neemiaque silentio preterissent. Nam hæc ad Artaxerxis Memnonis tempora referre, si Mardocheus cum Iechonia commigravit, somnio quam simillimum est. Nec me fugit, Susa regiam aliquando Medorum ac Persarum civitatem, in qua Assuerus convivium illud instruxit, a Dario Histaspis filio conditam, Plinium lib. 6. cap. 27. scribere. Quæ res si vera est, illa de Astyage aut Cyaxare sententia vera esse non potest. Sed Plinii nos auctoritas urgere nequit. Quin multo probabilius Strabo in lib. 15. scribit, Susa Thitoni patris Memnonis ædificium esse. Atque Herodotus lib. 5. urbem Memnonis vocari solitam ait. Non Artaxerxis Memnonis, sed illius præstantissimi iuvenis, qui Priamo et Syria auxiliaturus venit, qui etiam in Susis regiam ædi-

(62) Narrat Hebraei, ut in 10. Zachar. cap. Hieronymus refert, captivum populum Iudæorum non solum in Medas & Persas, sed in Bosphorum quoque & septentrionalem plagam a Chaldæis esse translatum. (63) Ratio Eusebii.

ædificavit, Memnoniam ab illo cognominatam, ut Diodorus scripsit lib. 3. Susa vero ante Cyrum fuisse conditam Daniel certissimus auctor est. Anno, inquit, tertio regni Balthasar, cum esset in Susis, &c. Quam urbem, metropolim esse regionis Elamitarum Hieronymus vere quidem interpretatur, sed in ea Danielem turrim extruxisse falso existimat. Iosephus siquidem in decimo libri postremo capite Danielem ait, apud Ecbatana Medie turrim eam edificasse: apud Susa vero primariam Persidis urbem illa vidisse, quæ Danielis 8. narratur. Quanquam Susa proprie nec Persidis, nec Medie civitas est (64), sed Susiæ Persis Medisque vicinæ. Quæ quoniam non duabus his provinciis modo, verum etiam Babylonii confinis erat, inque harum trium regionum medio collocata, ideo reges Persarum atque Medorum in ea sedem imperii locaverunt. Quod Cyrum fecisse Strabo affirmat: nos alios etiam priores fecisse credimus. Iam si Susa principium regni Assueri fuit, ut primo libri Esther capite dicitur, non fuit autem, aut Darii Histaspis, aut Longimani, aut alterius Artaxerxis cognomento Memnonis Susæ regni principium: sed vel Thitoni, vel alius regis, qui primus Susa nobilitavit, atque inde exordium imperii sumpsit; certe non est absurdum Assuerum virum Esther Astyagem Cyaxaremve huius patrem intelligere. Uterque enim Medis etiam ac Persis imperavit, quemadmodum scribit in 1. lib. Herodotus. Restat ut illud tandem exponamus, qui fieri potuerit ut 70. annos, quos prædixit Hieremias, Iosephus in primo Cyri anni expletos dicat: cum multo plures ipse idem in Nabuchodonosori posterorumque huius imperio computarit. Sed in numeris Iosephi libri menda habent innumera. Quæ ego menda viro diligentissimo atque gravissimo assignare, nec volo nec debeo. Librariorum ergo vitio accidisse credendum est, ut in Negligenti regno, pro 20. subiecta fuerint 40. in Balthasar autem, pro 7. posita fuerint 17. Hos enim duos numeros si correxeris, 70. anni constabant, quos Iosephus a desolatione ad primum Cyri annum scripsit effluxisse. Sic tamen 70. an-

(64) Ptolemaei, lib. 6. cap. 2. 3. & 4.

norum summa constabit, si post desolationem solos 25. Nabuchodonosoro tribuas, quod vigesimus sextus inceptus fuit, non absolutus; si excludas item postremum Balthasaris, quod in illius initio Babylon in Cyri ditionem venit. Ac si quinque annos Balthasari dedit, sed ex scribentium vitio substituti sunt septemdecim, tunc 70. anni constantur, nec opus erit eos, qui integri non fuerunt, excludere. Verum in his minutulis explicandis ego quoque mihi ipse displiceo. Sed harum rerum curiosis semel satisfaciendum fuit. Et Gordianus iste nodus, quamvis multo labore verbiſque etiam multis, erat tamen explicare distincteque solvendus.

Respon.
ad 10.

Decimum argumentum facile est quidem, sed ad scripturæ cognitionem explicatu necessarium. Non enim Hieronymus solum, sed Aggeus etiam scribit, in secundo Darii anno templi esse fundamenta iacta. Atque illud, quod ex commentariis in Danielém obiecinus, nihil habet omnino questionis: cum Hieronymus ipse in Isaie 44. caput sua verba fuerit interpretatus. *Cyro vivente, ait, templi iacta sunt fundamenta. Ceterum sub Dario anno secundo, templum aedificari ceptum est.* Hoc itaque facillimum. Id difficilius, quod Hieronymus, imo Aggeus ipse dicit in hæc verba, *ponite corda vestra a die ista, & in futurum: a quarta & viceſima noni mensis, a die qua fundamenta iacta sunt templi Domini, &c.* Et Hieronymus, *A die viceſimaquarta noni mensis, in quo templi fundamenta sunt iacta, &c.* (67) Loquitur autem sine dubio propheta de nono mense anni 2. sub Dario. Huic argumento varie quidem a multis responsum est. Lyranus sentit, fundamenta hoc sane loco appellari partem aedificii inferioriorem, quæ cæteras sustentet ac ferat, etiamſi ima non sit, sed fundamentis imis superposita. Bedæ credit, atque id receptius est (66), templi interioris fundamenta vivente Cyro fuisse posita: atrii vero exterioris porticum & gazophylacii in secundo anno Darii. Illud quoque dici potest, sub Cyro fundamenta inchoata informataque fuisse, sub Dario per-

(65) In Aggæ. secundum cap. (66) Refertur in Gloss. ordinaria. 1. Esdr. 6.

perfecta & consummata. Adde a Cyro ad Darium 40. annis interfluentibus fundamenta & temporum iniuria & inimicorum opera fuisse propemodum eversa & labefactata: sed sub Dario reconcinnata refectaque fuisse. Vnde & Iosephus Rufino interprete scripsit (67), quod sub Dario fundamentis restitutis superædificabatur. Atque, ut quemadmodum sentio loquar, non mihi Aggeus videtur astruere, quod in secundo Darii anno templi fundamenta iacta sint. Sed hunc sensum propheta habet. *Attendite non solum ex die ista, quo videlicet est viceſima & quarta noni mensis: sed a die, qua fundamenta iacta sunt templi, & invenietis a templo meo inchoato utrosque uberioris fructus prædia vestra tulisse.* Nimirum enim negligentibus Dei religionem & cultum nihil adhuc prospere event. *At ex die ista benedicam, &c.* Et hic sensus paulo ante fuerat explicatus his verbis. *Et nunc ponite corda vestra, a die hæc & supra antequam poneretur lapis super lapidem in templo Domini, &c.* Quasi ex eo tempore, quo primum iubente Cyro & Babylone venerint, eorum frugibus maledixerit, nec quicquam eis feliciter terra produxerit, quod in Dei opere & templi structura cessaverint. Sed de argumento decimo hæc satis.

In undecimo non est facile expedire, quoniam ille Arthaxerxes fuerit, qui cum Cyro & Dario iusserit templum aedificari. Rabbi Samuel eundem esse credit Darium & Arthaxerxem. Hoc enim non proprium nomen, sed regum Perfarum omnium fuisse cognomen: ut Cæsar Romanorum, Pharao Aegyptiorum. Non itaque tribus iubentibus templum aedificatum, sed duobus Cyro, & Dario Arthaxerxe. Cui opinioni vehementer coniunctio repugnat, quæ nomen Darii cum Arthaxerxe non solum in Latino, sed in Greco & Hebraico exemplari coniungit. Ineptæ sane loquendi formulæ sunt, Iulius & Cæsar, Marcus & Tullius, Choneres & Pharao. Huic quoque sententiæ illud refragatur, quod pari ratione Arthaxerxis cognomen Cyro fuerat addendum, qui rex utique nobilissimus Perfarum fuit. Atque idem Rabbi per Arthaxerxem, de quo capite 4. sermo fit, vere, ut ego sentio,

Respon.
ad 10.

(67) Lib. 11. cap. 4.

tio, non Cambysen sed Cyrum intellexit (68). Cur igitur scriptura cognomen utrique regi commune alteri adiceret, ab altero auferret? Hanc denique opinionem illud minus probabilem facit, quod si Arthaxerxes cognomen omnium regum Persarum esset, id esset absurdum, quod 1. Esdr. 7. scribitur. *In regno autem Arthaxerxis regis Persarum Esdras, &c.* Nullus enim peculiariter intelligeretur, non plus certe, quam si solum regem Persarum sine Arthaxerxis voce posuisset. Sed de hac sententia satis Pergamus ad reliquas. Iosephus porro apud Lyranium hunc Xerxem filium Darii interpretatur. Unde no quippe antiq. Iudaic. lib. cap. 5. scribit, Xerxem filium Darii pietatis paternæ perinde ut regni heredem fuisse; nihilque ex patris institutis circa divinum cultum immutasse, sed iudeos summa fuisse benevolentia profectum. Addit etiam huius tempore Esdras quidem argento, auro, & vasis pretiosis, quæ ex universa provincia Babylonis attulerat, templum ornasse, ac Dei cumulasse cultum: Necemiam vero, eodem rege concedente, non modo civitatem & muros instaurasse, sed & id supplere, quod ad fabricam templi deerat. Verum hæc sententia duos scrupulos habet. Prior est, quod huic regi 38. annos imperii tribuit. Quæ in se cum omnium Chronographorum ratione pugnat, qui Xerxi filio Darii non nisi viginti regni annos impertiantur. Posterior scrupulus est huiusmodi. Primi Esdræ sexto capite dicitur, quod Iudæi edificaverunt, & construxerunt, & compleverunt domum Dei Cyro & Dario & Arthaxerxe iubentibus, sed compleverunt tamen in anno 6. Darii. Necesse est igitur, ut Arthaxerxes ille, quicumque tandem fuerit, ante annum Darii sextum fuerit. Alioqui quomodo usque ad 6. annum Darii construxerunt Iudæi, & compleverunt templum, vivente Cyro & Dario & Arthaxerxe? Non itaque in nomine Arthaxerxis Xerxes filius Darii intelligitur. Quæ eadem causa eos etiam

(68) Notum, inquit, sit regi, quod Iudæi, qui ascenderunt a te ad nos, &c. 1. Esdr. 4. Cyro ergo scribebant illi, a quo Iudæi in Iudæam dimissi fuerant. Iosephus ac ceteri hunc Cambysen interpretantur.

urget, qui hoc loco Arthaxerxem Longimanum filium Xerxis accipiunt, cuius diebus, ut Eusebius est auctor, & Esdras & Neemias ea, quæ templo, civitati, murisque deerant, expleverunt. Ac ne illud quidem verum est, quod nonnulli aiunt: Darium Medum hoc loco accipi oportere nam Darium Histaspis nomine Arthaxerxis accipiunt. Primum enim nusquam aut in literis sacris, aut in auctore aliquo historiz probato legitur (69), quod Darius Medus templi fabricam aut iuverit, aut iusserit. Solus quippe Daniel huius Darii mentionem fecit, nec tale quippiam illi assignavit. Deinde cum Darius hic avunculus Cyri esset, ut plerisque visum est, multoque ætate maior, ut visum est omnibus, nequam scriptura sacra contra aliarum omnium morem, Cyrum prius, quam Darium nominaret (70). *Iubente, inquit, Cyro & Dario & Arthaxerxe.* Quæ eadem ratio vetat, ut Darius hic Medus per Arthaxerxis vocem intelligatur. Quanquam 70. interpretes Danielis 7. pro Dario Arthaxerxem interpretati sunt, quemadmodum Hieronymus nosler admoquit. Præterea nulla historia neque humana, neque divina Darium Histaspis Arthaxerxem appellavit. Nulla ergo causa est, cur hoc loco Darium Histaspis Arthaxerxis nomine intelligamus. Præsertim cum in toto illo libro per nomen Darii non aliud unquam nisi Histaspis filius intelligatur. Quid autem scriptura nobis per nominis ambiguitatem illaderet, si in eadem etiam orationis clausula Darii nomen in varios significatus distraheret? *Edificaverunt, ait, iubente Cyro & Dario & Arthaxerxe, & compleverunt domum Dei istam usque ad diem tertium mensis Adar, qui est annus 6. Darii regis.*

Mihi duæ viæ huius questionis explicandæ apparent. Una est, ut tueamur id quod nunc nunc impugnatum est, Arthaxerxem Longimanum hic accipi oportere, qui primus huius nominis in historiis prophanis invenitur. Quæ eadem sententia Bedæ fuit. Loquitur autem scriptura per anticipationem,

H 2

(69) Glossa interlinearis Dan. 9. ait Darium primum captivum Israel solvisse, sed non probat. (70) Metasthenes Avii hunc ordinem invenit.

nem, id quod sæpe alias sacri auctores factitarunt. Non enim omnes illi tres intelligendi sunt templum & edificasse, & compleisse, usque ad sextum anni annu. Sed tres illi opus complevere quidem, quos Iudeis constat in opere faciundo explendoque favisse, at adificatum est, atque aliqua ex parte completum usque ad 6. Darii annu Cyro & Dario iubentibus. Tameñ eo anno templum non est omni ex parte ab solutum. Quoniam, ut Iosephus ait, Esdras ac Neemias sub Arthaxerxe postea templi fabricam, ornatum, & cultum expleverunt. Hoc vero solum a Iosephi opinione nostra discrepat, quod ea, quæ Esdras ac Neemias gessisse in scriptura referuntur, ille Xerxe filio Darii imperante, nos Longimano iubente gesta esse contendimus. Illud autem sine controversia verum est, Cyrum, & Darium, & Arthaxerxem, eum, cui Neemias atque Esdras placere, templum ædificasse, absolvisse, & ornasse.

Altera quoque scrupuli huius eximendi ratio est: si dicamus, deas illas particulas, & Arthaxerxe, ab Hebræo quopiam adiectas esse in margine primum, deinde textui, ut fieri solet, insertas. Nec aliunde quam ex eodem libro (71) exemplum huius erroris petere necesse est. In capite enim 4. sic Latina editio habet. *In regno autem Assueri, ipse est Arthaxerxe, &c.* ubi tres illæ voces, *ipse est Arthaxerxe*, non sunt scripturæ partæ: sed ab expositore nescio quo in margine fortasse posita, scribentium errore textui nostro interiectæ sunt, cum nec in Hebræis exemplaribus, nec in Græcis 70. interpretum haberentur, quemadmodum etiam ante nos Lyranus admonuit. Idem quoque error accidit in Latinis codicibus 2. Reg. cap. 8. ubi verba illa, *De quo fecit Salomon omnia vasa ærea in templo & mare æneum & columnas & altare*, nec Hebræa exemplaria habent, nec Græca 70. &c. Quod autem vitium in Latinam editionem irrepsit, idem potuit accidere, ut in Hebræa quoque irrepsit exemplaria. Quæ de re & lib. 2. multa opportune diximus, & iam iam in sequentis argumenti explicationem quadam hæud importune differemus. Illud nunc dico, me non levi coniecturâ ductam de

de huius loci errore ita existisse. Iosephus siquidem undecimo Iudaic. antiq. lib. cap. 4. hunc ipsum Esdræ locum referens sic ait. *Magnis omnium studiis proficerebat templi adificatio, iuxta mandata Cyri, & Darii, prophetaribus interim Aggas & Zatharia: absolutumque est intra septennium.* Et lib. 15. cap. postremo non alium templi auctorem facit Herodes, præter Cyrum & Darium. Non ergo alius tertius in Hebræis veris exemplaribus habebatur. Verum hæc hæcenus. Cætera diluamus.

Argumentatio duodecima usque eo difficilis & obscura est, ut aut nullo modo, aut multo difficillime dilui possit. Nimirum enim in historia cum sacra, tum profana ita sepe librorum vitio numeri depravati sunt, ut qui eos ad veram rationem revocare voluerit, is non dico in scopolosis locis arduisque verferet, sed in labyrinthum inexplicabilium questionum intret necesse sit, unde exire non queat, nec si Thesci quidem solum habeat. Huiusmodi autem errores in historiis humanis prode re supervacaneum erit, nam obvii sunt passim plurimi. In sacris paucos quosdam commemorabo, qui facti sunt tamen, ut intelligant omnes, quam lubricum & facile librariis sit, vel in divina scripturæ numerum pro numero substituere. Agedum ergo primum huius rei exemplum proferamus ex libri secundi Paral. cap. 15. ubi ita legimus, *Bellum vero non fuit usque ad tricesimum quintum annum regni Assæ.* Et evestigio in initio capitis sextidecimi, *Anno autem tricesimo sexto regni eius ascendit Baassa, &c.* Quo utroque loco pro tricesimo legere oportet vicissimum. Nam Baassa anno tertio regis Assæ regnare cepit, solumque regnavit annos quatuor & viginti, ut 3. lib. Reg. cap. 15. traditur. Non ergo ad tricesimum sextum annum regis Assæ regnum vitæque perduxit. Id quod perspicuum quoque sit ex 3. Reg. libr. cap. 16. Anno, inquit, *vicefimo sexto Assæ regis Iuba regnavit Hela filius Baassa super Israel, &c.* Et postterius, *anno vicefimo septimo regis Assæ regnavit Zamri, qui scilicet occiderat Hela.* Quem errorem Ioannes Lucidus in secundo temporum libro (72) animadvertit.

Ne vero imperitus quisquam huius loci vitium in Latine editionis odium torqueat, æque sciat Græca Hebræaque exemplaria esse corrupta. Id quod 2. Paral. cap. 36. etiam contigit. Vbi in hæc verba exemplaria omnia, quæ mihi videre licuit, consentiunt. *Octo annorum erat Ioachim cum regnare cepisset, & tribus mensibus ac decem diebus regnavit in Hierusalem: fecitque malum in conspectu Domini.* Quo in loco, pro decem & octo, librarius aut indoctus aut negligens octo subiecit. Sic enim 2. Reg. 24. vere legis, *Decem & octo annorum erat Ioachim cum regnare cepisset, &c.* Alioqui quomodo fecit malum in conspectu Domini? Quomodo egressus est ad regem Babylonis, & cum esset natura bonus, ne civitas periclitaretur, ultro se dedit? 4. Reg. 24. Iosephus 10. antiq. cap. 9. Atque hunc etiam errorem Caietanus prior deprehendit. Nolo enim quicquam aliorum aut industriae aut ingenio detrahere. Verum ego etiam ipse interdum conjectura ducor ad suspicandum, auctores sacros quibusdam in locis alios numeros posuisse, quam nunc inveniantur. Verbi causa ponamus aliquid, ubi coniectura huius argumentum appareat. Primo Reg. lib. cap. 13. scribitur, *Quod filius unius anni erat Saul, cum regnare cepisset.* Quod si filius anni unius intelligitur, quasi puer unius anni innocens, qui nesciret inter dextram sinistramque discernere: quoniam pacto illud (73) accipiemus, *Filius viginti & unius anni erat Sedechias cum regnare cepisset?* Quid si hic etiam numerus ille viginti exscriptum esset errore pratermissus? An non tibi videatur, si ita hi per incuriam negligentiamque fecissent, falsis interpretantium expositionibus locum esse daturus? Kursum, quale quæso illud (74) est, *Filius triginta annorum erat David, cum regnare cepisset, & quadraginta annis regnavit*, si filium unius anni innocentem interpretamur? In simili ergo dicendi forma similis sit interpretatio. Sed similis esse non potest, si unius anni filius Saulus esse dicatur. Quamobrem verisimile est, auctorem libri Regum filium eum viginti & unius anni scripsisse: sed scriptorum vitio maiorem numerum in Hebræis exemplaribus omis-

(73) Hierem. 52. (74) 2. Reg. 5.

missum. Quem deinceps errorem in Græca Latinaque exemplaria aut alii quilibet, aut etiam interpretes transfuderunt. Quod idem 2. Paral. cap. 15. 16. & 36. accidit, sicuti paulo ante demonstravimus. Et quoniam non est animus singula loca discutere, unum solummodo ex Rabbani opinione adiiiciam, ut iam demum ea, quæ sunt huius argumenti propria, expediantur. Hieremias 52. vulgata lectio sic habet. *Isse est populus, quem transfudit Nabuchodonosor, in anno septimo Iudæos tria milia & viginti tres. In anno octavo Nabuchodonosor transfudit de Hierusalem animas octingentas triginta duas. In anno 23. Nabuchodonosoris, transfudit Nabusardan magister militia animas Iudæorum septingentas quadraginta quinque. Omnes ergo animæ quatuor milia sexcenta.* Quæ ex lectione subdificiles & perobscuræ quæstiones emergunt, quarum nonnullas Lyranus movit: sed quam belle responderit, aliorum esto iudicium. Rabbanus in Hieremiam ter Iudæos a Nabuchodonosoro captos scribit, harumque trium captivitatum numerum hic a propheta censer. Prima fuit, cum Nabuchodonosor Ioachim filium Iosæ victum catenis duxit in Babylonem 2. Paral. 36. Nec enim est verosimile, non etiam alios plurimos cum Ioachim in Babylonem transfuisse (75). Nam & Daniel capite primo verbis non valde obscuris significat, anno tertio Ioachimi quosdam e Iudæa in Babylonem esse translatos (76). At Caietanus negat, Ioachimum in Chaldaam advenisse. Sane quidem: verum infirma ratione negat. *Interfectus est*, inquit, *Ioachimus in Iudæa, & sepultura asini iuxta Hieremiam (77) pradiationem sepultus est, ac proiectus extra portas Hierusalem.* Quid tum? Quasi vero fieri nullo modo posset, ut ductus primum in Babylonem, deinde in Hierosolyma remitteretur, ubi, cum fidem regi Babylonio daram violasset, ingloria morte periret. Non itaque eamus inficias, Ioachimum cum aliis mul-

(75) Iosephus 1. cont. App. Alex. lib. ex Berojo refert, Nabuchodonosorum primo anno regni sui, quosdam Iudæorum captivos id Babylonem adduxisse. (76) In 36. cap. 2. Paral. (77) Cap. 22.

tis in Babylonem esse traditam. Id enim non Rabbanus solum, sed divina etiam scripturæ tradunt (78).

Secundam captivitatem Rabbanus ponit in transmigratio-
ne Iechonia, quæ 4. lib. Regum 24. habetur expressè. Ter-
tia quoque in eodem lib. cap. 5. expressa est, cum Nabuzar-
dam templum etiam, urbemque vastavit. Trium ergo harum
captivitatum, ut Rabbanus autumat, Hieremias hic singillatim
scribit numerum. Quæ si vera sententia est, tres numeri mu-
tandi sunt: ut pro septimo anno in prima captivitate scriba-
tur, primo. Illa enim anno primo Nabuchodonosori contigit,
qui idem Iochimii tertius fuit, quemadmodum paulo ante di-
cebamus. In secunda vero captivitate pro octavo decimo scriben-
dum est, octavo. Constat enim Iechoniam in Babylonem octa-
vo Nabuchodonosori anno commigrasse 4. Reg. 24. Pro vice-
simo autem tertio in captivitate postrema legi oportet, unde-
vicesimo. Nam ut 4. Reg. 25. scriptum est, Hieremias item 52.
Sedechias in anno 19. Nabuchodonosori ductus est in Chal-
dæam. Nec huic sententiæ repugnat, quod lib. Reg. 4. cap.
24. decem Iudæorum millia cum Iechonia dicuntur esse tran-
slata. Quoniam Hieremias non vulgus promiscuum, aut mili-
tes quoslibet annumerat, sed principes Iudæ, & eos qui erant
in dignitate aliqua constituti, ut Iosephus decimo Iudaic. antiq.
lib. cap. 8. animadvertit. Vel etiam eos hic supputat Hiere-
mias, qui in libris Regum non fuerant numerati: primæ si-
quidem ac postremæ captivitatis numerum auctor libri Regum
omnino prætererat. In secunda autem posuerat maiorem qui-
dem, hoc est, decem millia: prætermiserat minorem, quem
hic supplet Hieremias, id est, animarum octingentas triginta
duas. Quod Iosephus intelligens in decimo antiq. Iud. lib. cap.
9. utrumque numerum complectitur, asseritque eos, qui cum
Iechonia ducti sunt, fuisse decem millia numero, & amplius
octingentos triginta duos. Quanquam primam captivitatem
ad eum annum refert, quo rex Babylonius Iochimum intere-
mit, insepultumque extra mœnia iussit proiici. Tum enim
scribit (79) tria millia Iudæorum Babylonem in captivitatem
esse

(78) 2. Paral. 36. (79) 10. lib. cap. 8.

esse ducta. Qui annus procul dubio septimus Nabuchodonoso-
ri fuit. In octavo namque Iechonias pro patre est constitutus,
4. Reg. 24. quod si accipimus, numerus primæ captivitatis
in Hieremia sine ulla correctione rectissime constat. Intelligo
autem locum Hieremias totum posse a mendis nota vindicari,
si dicamus secundam captivitatem anno 18. Nabuchodonoso-
ri fuisse, annis scilicet integris numeratis: sicut & prima anno
septimo est in hunc sensum adscribenda. Alioqui, si de annis
non expletis sermo sit, prima in anno 8. secunda in 19. Na-
buchodonosori fuit. At tertia fuit anno 23. cum quinto post
excidium Hierosolymitanum anno, qui fuit regni Nabucho-
donosori 23. invasit Coelen Syriam, Ammonitas, Moabitaf-
que subegit, Ægyptios perdomuit, ac reptos ibi Iudæos
captivos Babylonem abduxit, ut Iosephus auctor est 10. antiq.
Iud. lib. cap. 11. Sed quoniam Hieremias eos numerare vi-
derur, non qui de Ægypto, sed qui de Iudæa translati sunt:
quia rursus eas videtur captivitates recensere, quæ & sacris
historiis colliguntur: quia demum eam, quæ sub Nabuzar-
dane fuit omnium celeberrima, templique, atque urbis incendio
vel maxime nobilitata, tertio loco videtur scribere, ut eo re-
deat, unde est paulo ante digressus, ut numerum annorum
in secunda & tertia captivitate ad formam 4. lib. Reg. resti-
tuendum contenderet, ei ego non magnopere repugnarim.
Nam si in prima captivitate Iosephum, quam Rabbanum se-
qui malis, non equidem improbo. Ego autem, ut inge-
nue loquar, nunquam mihi minus, quam in hac digressione
placui, quanquam magis adeo id argumenti difficillimi expli-
candi cupiditate, quam ulla alia culpa mea contigit: qui dum
monere volo, numerorum quæstiones lubricas esse atque dif-
ficiles, quod error in numeris facilis ac lubricus sit, mei pe-
ne sum oblitus: fecique id repentino quasi motu percitus,
quod ne meditatus quidem opere ad hoc instituto facturus
eram, ut iis de rebus, quæ maximi sunt negotii, inter re-
solvendum argumenta disputarem. Sed hoc tamen cecidit mihi
peropportune, quod duodecimi argumenti difficultas omnis
in eo numero annorum sita est, qui 3. Reg. lib. cap. 6. præf-
cribitur, ab egressione filiorum Israel de Ægypto ad templum
a Salomone inchoatum. Est autem in omnibus exemplaribus

Græcis, Latinis & Hebræis idem omnino numerus annorum quadringentorum octoginta. Quem numerum exscribentium errore a vero esse immutatum, hæc argumentis suaderi potest (80). Primum quod Iosephus lib. Iudaic. ant. 8. cap. 3. scribit, Salomonem templi fabricam exorsum esse annis quingentis nonaginta, duobus postquam Israelitæ ex Ægypto excesserunt: mille vero viginti annis postquam Abraham in Chanaanæ regionem e Mesopotamia migravit. Nam si quadringentis triginta, qui iuxta Exodum, a migratione Abraham ad exitum Israelitarum de Ægypto interfluxerunt, quingentos nonaginta addideris ab exitu ad templi ædificium ceptum, summa illa Iosephi relinquetur annorum mille viginti, atque adeo & uterque sibi numerus, & inter se vicissim ambo constabunt. Deinde Iosephus idem lib. 11. ant. Iud. cap. 4. *Abre Saulen & Davidem*, inquit, *temp. Iudicis administraverunt. Qui reip. status plus, quam quingentis annis duravit post Moyse & Iosue imperium. Non ergo ab exitu Israel de Ægypto ad initium templi 480. solum anni intercesserunt.*

Mos. 40. Præterea, Moyses quadraginta annis imperavit. Erat enim annorum octoginta cum eduxit Israel, Exod. 7. & centesimo vicesimo ætatis anno mortuus est. Deut. ultimo.

Interr. 8. Adde annos octo interregni, quibus Israelitæ servierunt post mortem Iosue regi Mesopotamiæ. Iudic. 3. Iosephus 6. lib. ant. cap. 5. scribit hos fuisse duo deviginti. Quorum octo servitutis fuisse lib. 5. cap. 7. tradiderat.

Orbon. 40 Orthoniel iudicavit populum quadraginta annis. Iudic. 3.

Interr. 18 Adde duodeviginti annos interregni, quibus servierunt regi Moab. Iudic. 3.

Aiub 80. Aiuth iudicavit populum octoginta annis. Iudic. 3.

Ad-

(80) Sic Gebenius ac vere ille quidem transulit. Numerus enim 502. qui habetur in versione Rossini ex scribentium errore est positus. Nisi Iosephus ipse secum pugnet lib. 11. cap. 4. Unde patet Sabellii error Euseb. 1. lib. 9. ubi vulgatum vitium secutus affirmat, annum templi inchoati fuisse ab eo, quo filii Israel de Ægypto sunt egressi, quingentesimum secundum.

Adde viginti annos interregni, quibus servierunt regi Chanaan. Iudicum 4.

Barac & Debora iudicaverunt populum quadraginta annis. Barac 17. Iudic. 5. *Interr. 20*

Adde interregnum septem annorum sub Madian. Iudic. 6. *Deber. 40*

Gedeon iudicavit populum quadraginta annis. Iudic. 8. *Interr. 7.*

Abimelech tribus annis. Iudic. 9. *Gede. 40.*

Thola viginti tribus annis. Iudic. 10. *Abim. 3.*

Iair vigintiduoibus annis. Iudic. 10. *Thola 13*

Interregnum decem & octo annorum sub Philistæis & Ammonitis. Iudic. 10. *Iair 12.*

Lepte sex annis iudicavit. Iudic. 12. *Interr. 18*

Abefan septem annis. Iudic. 12. *Iepte 6.*

Helon decem annis. Iudic. 12. *Abefan 7.*

Abdon octo annis. Iudic. 12. *Helon 10.*

Interregnum quadraginta annorum sub Philistæis. Iudic. 13. *Abdon 8.*

Sanfon viginti annis. Iudic. 16. *Interr. 40*

Heli quadraginta annis. 1. Reg. 4. *Sanfon 20*

Saul regnavit quadraginta. Act. 13. nam Iosephus lib. 6. antiq. Iuda. cap. postremo ait, illum regnasse vivente Samuele annis duodeviginti, post Samuelis mortem annis viginti. *Heli 40.*

David regnavit annis quadraginta. 2. Reg. 5. & 1. Paral. 3. *Saul 40.*

Salomon quarto anno regni sui templi fabricam ceptit. 3. Reg. 6. *David 40.*

Qui in summam redacti faciunt numerum quingentorum septuaginta quatuor annorum. Quibus si adicias annos Iosue, Sangar & Samuelis, interregnum quoque, quod inter Sanfon & Heli fuisse scriptura dicit, maior utique summa quam illa Iosephi conficietur. Plures igitur quam 480. anni ab excessu Israel de Ægypto ad templi fabricam intercesserunt. Mendum itaque in hoc scripturæ loco inest, suntque proinde ad veram rationem codices Hebræici, Græci & Latini corrigendi. Ad hæc, si Græca omnia exemplaria fidem aliquam faciunt, ut in eiusmodi rebus ambiguis, & numerorum ratione controversia æquum est, Paulus (81) certe post terram Chanaan

I 2

naam

nam filius Israel sorte distributam, tempus Iudicum usque ad Samuel, quadringentis quinquaginta annis, non multo secus definit. Sic enim Græca habent. Καὶ κατέλην ἰσραὴλ ἐν γῆ κατὰ κατεκληρονομήσας αὐτὸς τὴν γῆν αὐτῶν. ἔματὰ ταῦτα ὡς ἔτετα ἱερολοιοῖς ἡ πρὸς τοιοῦτα ἔδοξαν κριτὰς ἐπὶ σαμουὴλ τοῦ προφῆτου. Quæ Erasimus ita convertit, Et deleris gentibus septem in terra Chanaan, sorte distribuit eis terram eorum. Et post hæc annis circiter quadringentis quinquaginta, dedit iudices usque ad Samuel prophetam. In eundem sensum Pagninus vertit, ceterique iuniores omnes interpretes. Nec enim Græca illa aliter reddi possunt. Quod si quadringentis quinquaginta annis, quos Paulus Iudicibus a distributione terræ ad Samuelem impertitur, addamus Moysis quadraginta, Saul item quadraginta, David quoque alios quadraginta, & quatuor demique Salomonis: eandem profecto summam consociemus cum ea, quæ paulo ante et certis scripturæ testimoniis confecta est, quingentorum septuaginta quatuor annorum, ut novum testamentum veteri omnino consentiat. Sed ait Caietanus, Græca omnia exemplaria & Latina esse vitiosa: & Græcæ τετρακοισίαι, non τετρακοισία, Latine tercentis, non quadringentis esse legendum. Qui sic? Evinctur, inquit, quoniam alias non constabit numerus annorum, quem tertius liber Regum cap. sexto definit. Scilicet, quasi non in hoc controversia sit, an ille numerus, an hic scribentium errore sit inductus. Numero sane tertii libri Regum reliquæ omnes scripturæ dissentiant. Numero Actorum Apostolico-rum scripturæ consonant omnes. Non ergo hic, sed ille numerus vitio librorum esse corruptus.

Confirmat autem hanc sententiam illud tandem, quod qui contrarium tueri volunt, numerumque illum quadringentorum octoginta annorum retinere, si tantum absurditatum in supputatione sua faciunt, ut vix audiri sine aurium molestia possint. Nicolaus porro & Abulenſis (82), qui in scripturæ explanatione habentur insignes, ut summa illis 480 an-

(82) Nicol. 3. Regum 6. Abul. ibidem quæst. 4. & 5. lib. Iudic. quæst. 12.

annorum iusta constituatur, primum aiunt, annos Iosue minime computandos, sed in Othonielis quadraginta includendos. Eodemque modo de Samuele iudicant, cuius annos similiter intra quadraginta Saulis includunt. Mox addunt, annos quibus Iudæi seruirent regi Mesopotamie, aliiſque postea sequenti tempore regibus, eis annis includi, quibus terra quieuisse dicitur, vel etiam Iudex hic aut ille Israelitis præfuisse. Vnum solum annorum duodeviginti interregnum in computationem adasciscunt, ut cum tribus annis Salomonis summam 480. annorum suo belle arbitrato consiciant. Sed, ut dixi, hæc computandi ratio multum omnino absurditatis habet. Vt enim omitam alia, ne in re nota & perspicua multus & insolens sim; illud ante omnia expediri velim: eoque pacto interregnum anni in eos redigi valeant, & contrahi, quibus sub Iudicibus terra a præliis dicitur quieuisse? Sane in interregnis aut perpetuum Iudæis bellum contra inimicos fuit, aut servitus sine Iudice misera, res afflictæ, turbata omnia, nulla quies. Præterea, æquid de quadraginta annorum interregno isti dicitur? An 40. illos annos in Sansonis viginti inclusuri sunt? An potius in Abdonis octo? Præterea, cur unicum interregnum annorum decem & octo accipiunt, reſciunt cetera? Quod si causam reddere ne unam quidem idoneam possunt, sane aut interregnum hoc cum ceteris abiciant, & summa erit minor: aut cum hoc, ut par est, admittant reliqua: & summa erit maior. Adhæc, liber Iudicum explicite docet, terram duce Iudæ, qui successit Iosue, minime quieuisse, sed multis bellis fuisse agitatum, quibus Chanani ac Pherezai victi oppressique fuerint. Nam duetum Iosue præliis frequentibus turbulentum extriſſe, Iosue liber ipse manifestat. Cum vero rex Mesopotamie, Iosue, Iudæque defunctis, filios Israel pugna vicerit, octoquo annis servire coegerit, tunc tempora pacata, quietamque terram describere, proprius est a sensu communi alienum. Quod si annos Iosue ac Iudæ, illos quoque, quibus rex Mesopotamie Israelitas expugnavit & oppressit, in id temporis trahas, quo terra quieuisse dicitur: nonne turbidos & inquietos annos cum tranquillis quietisque confundes? Nonne etiam scriptu-

ra sacre in aperta narratione vim afferes manifestam? Illa nimirum non obscure refert, post mortem Iosue, post Chanaanos Pherzeosque devictos, post filios Israel per Othonielem a servitute liberatos, terram quadraginta annis quiescisse (83). Quid Paulus? An non post Samuelem quadraginta annos (84) Saulis regno imperitum? Qua ergo ratione Samuelis annos, in annis Saulis includemus? quos triginta octo fuisse Iosephus prodit, fuisse quadraginta prodit Paulus.

Nulla ergo ratione, ut videtur, numerus ille quadringentesimus octogesimus defendi potest. Ab eo siquidem tempore, quo filii Israel terram promissionis incolere habereque ceperunt, ad primum septe annum, trecentos interfluxisse testis est septe ipse locupletissimus (85). Trecentis si addas quadraginta, quibus populus moram in deserto fecit, ac viginti annos Samuelis, qui ex primo libro Regum a quibusdam colliguntur (86), illos demum, quos a septe ad quartum annum Salomonis ante numeravimus: eadem omnino summa construatur, quæ bis supra constituta est, quingentorum septuaginta quatuor annorum. Ut quoquo te vertas, & sive ex temporibus interregnum ac Iudicum singulorum, sive ex Pauli calculo atque ratione, sive ex septe testimonio & inculpatæ defensionis iudicio verum certumque annorum numerum ab excessu Israel de Aegypto ad templi fabricam efficere pertentes: semper eundem illum invenias quingentesimum septuagesimum quartum. Porro autem qui numeri cuiusque summam exigue nimis & exiliter ad calculos revocare cupiunt, hi numerum eum verissimum ac rectissimum censent, quem plurimis consentiis rationibus undique constantem, coherentem, consentaneum sibi, cæterisque reperiant, qui sæpe in unum collati eandem prorsus summam efficiunt. His argumentis numerus ille 3. lib. Reg. infirmari potest: qui tamen non modo omnibus exemplaribus, sed universis auctoribus Latinis, Græcis, Hebræis consentientibus confirmatur. Vorum enimvero in numeri

(83) *Judic. 3.* (84) *Athor. 13.* (85) *Judic. 11.* (86) *1. Reg. 7. Iosephus lib. antiq. 6. cap. 13. tradit, quod Samuel primum solus præfuit populo annis duodecim, deinde Saule regnante annis 18.*

meri huius summa tuenda & conservanda vix reperias præsidium aliquod omni ex parte munitum. Eusebius etenim, qui sine controversia in ratione temporum diligentissimus est, hanc summam 480. annorum defendit quidem, sed ita defendit tamen, ut defensionis ratio neglecta esse videatur. Principio namque decem annos Helon e quadringentesimo octogesimo numero exemit, quoniam septuaginta interpretes ait illum Iudicem omisisse. Quare coactus fuit viginti septem annos Iosue administrationi dare, ut quadringentesimus octogesimus expleretur. Quod si decem annos Helon in 480. numero includeret, cum Iosue vigintiseptem attribuerit, 490. annorum summa conficeretur. Incidit autem in codices mendosiores. Nam complutenses eum Iudicem in 70. versione habent. Codex quoque fuit illi similiter depravatus in tempore, quo iuxta 70. Heli populum iudicavit. Scribit enim in 70. interpretatione viginti annos inveniri. Atque in Hispanicensi *παραπάνωτα*, id est, quadraginta reperiuntur. Quem Eusebii errorem sepe sum admiratus. Si enim 70. interpretationem sequi libuit, cur quemadmodum decem annos Helon, ita & Heli viginti non ademit? Quod si visum est Heli annos 40. retinere, cur decem Helon a numero exemit? Illud etiam incommodi Eusebio accidit, quod cum interregna omnia posteriorum Iudicum temporibus includeret, videretque ex illis quedam antecedentia ineptissime sequentibus copulari: eam rem traditionibus Hebræorum attribuit, ne ipse rei perabsurde prius esse auctor videretur. Circa annos vero Samuelis ac Saulis, eodem in luto cum cæteris hæret. Ambobus enim non plures, quam quadraginta annos assignat. At totidem Paulus soli Sauli impertitur: Iosephus autem Samueli soli duodecim, regnante Saule duodeviginti: Sauli post Samuelis mortem viginti. Quo in loco Beda magna me admiratione afficit: primum quod sermonem permittit Paulo (87) cum vulgarem, tum etiam falsum. Deinde quod ante Samuelem trecentos nonaginta sex annos Iudices præfuisse eorum librum indicare afferit, cum in Iudicum libro non nisi trecenti triginta novem reperiantur. Quare ad explendam

(87) *Athor. 13.*

dam summam illam necesse est Moyſis quadraginta annos apponas, Iofue vero ſeptemdecim. At Iofue ſeptemdecim non ex hiftoriæ aut divinæ aut humanæ veritate, ſed ex eorum opinione ſolum habentur, qui ad ſummam illam 480. annorum numeros quoslibet revocare pergunt: idque ut faciant, non dubitant hiftorias omnes contravenire. Quid, quod Iofephum Beda ait Samuelis annos viginti, Sauli totidem alios impertiri? Cum quinquaginta ambobus ſine dubio impertiatur, quemadmodum e locis ante citatis manifefiſſime conſtat (88). Caietanus porro via longe diverſiſſima ingreſſus eſt. Nam quadraginta annos quidem ſoli Sauli diſtribuit: ſed ut ſumma illi 480. annorum conſtet, Iofue annos decem, ſeptem vero Samueli diſperit. Quod præter hiftoriæ fidem ſuo ſolum arbitrio facit. Quid igitur ſemper ego alienarum opinionum relator tantum? Nunquam ne reponam? Sane, & de meo aliquid exolvere lectori debeo, ſi quid tamen probati nummi exolvi poſſit.

Primum autem non exiſtimo, aut fidei aut religionis quaſtionem eſſe, num. 480. iſte annorum numerus, qui in codicibus pervulgatis reperitur, librariorum vitio ſcriptus ſit: an potius idem ab auctore factus in ſuo exemplari poſitus. Oſtendimus enim errorem in numeris promptiſſimum eſſe atque faciſſimum. Oſtendimus numeros quosdam in libris ſacris exſcribentium errore vitiatos. Oſtendimus denique multas eſſe cauſas cur hic, de quo agimus 480. annorum numerus corrupte eſſe inductus videatur. Atque Iofephus & Sabellicus, Hebræus, unus Latinus alter, cum locum illum ex 3. libr. Reg. cap. 6. referrent, non 480. annos, ſed multo plures potuerunt. Incredibile autem videtur eſſe, Iofephum, ſi omnia Hebræa exemplaria 480. numerum habuiſſent, ab illo certo ac præſcripto numero diſceſſurum. Nec Hugo cardinalis, cum ſententiam Iofephi retuliſſet, eam reprobendam cenſuit. Non igitur ſi quiſpiam dicat, ab egreſſione filiorum Iſrael de Ægypto ad templum incuſtum quingentos annos, & eo amplius interfluxiſſe, protinus reſellendus eſt, quali ea res ad

(88) Aſſer. 13.

ad fidem religionemve pertineat. Illud deinde ſentio, interregnorum annos vere inter annos Iudicium effluſiſſe. Itaque non eſſe, quod Hebræi falſo tradunt, in temporibus vel priorum vel poſteriorum Iudicium computandos. Quocirca Iofephus, quoniam non ea ſolum tempora, quibus Iudices præſuere, computare voluit, ſed illa etiam, quæ in interregnis ſine Iudice fluxerunt, vere ſummam quingentorum nonaginta conſecit annorum. At auctor libri regum, interregnorum annis omiſſis, eos tantum redegit in numerum, quos intellexit, dum Iudices adminiſtrarent, interceſſiſſe. Anni ergo plures ab eo, quo Iſrael excelsit de Ægypto, ad templi initia fluxere. Sed ducum, iudicium, & regum non fluxere niſi quadringenti octoginta. Advertendum quoque, ex iis, qui populo a Moyſe ad Salomonem præſuerunt, quatuor eſſe, quorum tempora nuſquam ſcriptura vetus denaturit. Nempe Iofue, Sangar, Samuel, Saul. Nam reliquorum omnium certus annorum numerus in iſtis eſt teſtamenti veteris libris deſignatus. E quibus ſumma colligitur annorum 419. His ſi Salomonis adiungas tres, quarto enim anno templum fabricare cepit, reliqui erunt anni 58. quos Iofue, Sangaro, Samueli Saulique diſperſas.

Ac Sangar quidem, quoniam nondum vertente anno munere ſimul ac vita deſunctus eſt (89), merito ab huius numeri ſumma eximitur. Cum vero Sauli Paulus impertierit quadraginta, dubium non erit, quin decem & octo ſint inter Iofue & Samuelem diſtribuedi (90). At decem ne ex his Iofue, reliquos autem Samueli aſſignare oporteat, an contra pauciores Iofue, Samueli plures: de hac re dubitari poteſt. Caietano illud placuit, mihi etiam idem viſum eſt. Quoniam Iofephus aliſque probatis hiftoricis longior ductus Iofue fuit, quam Samuelis Iudicatus. Nec noſtra huic opinioni contrarium eſt, Arcam ſub Samuelis tempora in Cariathiarim viginti annis perambulaviſſe (91). Non enim his viginti annis, quod quidam

Tom. II.

K

fil-

(89) Iofephus libr. 5. antiq. cap. 8. (90) Totidem Auguſtinus libr. 18. de Civit. Dei cap. 20. Nam quod Eupolemus Hebræa ſcriptor hiftoriæ 21. tantum ponit, ad id tempus referendum eſt, quo mortuo Samuele regnavit. (91) Aſſer. 13. 1. Reg. 7.

falso existimarunt (92), Samuel plebis Israelitica iudex erat, sed propheta. Quin scriptura ipsa satis, nisi ego fallor, aperte significat, post vicissimum illum annum cepisse a Samuele populum iudicari. In Iosue autem tempore computando ita magna auctorum varietas, & discrepantia est, ut nulla ex parte historia habefactetur auctoritas: si ubi variz sunt historicorum discrepantesque sententiz, ibi nulla eorum premi nos urgerique patiamur. Iosephus (93), Gelenio interprete, Iosue viginti-quinque annos annuenerat. Eusebius vigintiseptem. Beda, Ioannes Lucidus, aliique nonnulli septemdecim impertiunt. Caietanus decem. Quamobrem cum nos decem & octo Iosue, Samue-lique dispersiendos dicimus, nihil sane absurdi dicimus. Quamquam ratio subest, ut sine scripturæ veritatise discrimine octo aut novem alios annos his duobus iudicibus adiungamus. Quid ita? Nonne hinc vel octo, vel novem adiunctis, anni plures quam 480. efficiuntur? Efficiuntur utique. Falsum ergo erit, inquit, anno 480. ex eo, quo Israel de Ægypto exiit, templum edificari ceptum. Minime gentium. Quin utrumque verum esse nihil obstat. Scriptura enim minutos numeros præterire aliquando solet. Cuius rei exemplum paulo ante posuimus ex 4. Reg. lib. cap. 24. (94) Vbi decem mille Iudæi dicuntur esse translati: quibus tamen Iosephus octingentos trigintaduos adiecit, imo & Hieremias, quemadmodum est nobis supra explicatum. Atque scriptura Ionæ post 40. dies ait Ninive subvertendam: & tamen septuaginta interpretes 43. Græcis litteris prodiderunt, qui revera ab initio prædicationis Ionæ computantur, hos vere tres sacer auctor omisit, quia toto triduo illa semper verba propheta intonabat, *Alitit 40. dies, &c.* Quamvis ab initio, si Ninive subverteretur 43. erant interfluxuri. Quod autem 43. dies septuaginta interpretes scripserint, auctor est Iustinus in dialogo cum Tryphone. Quia vero Augustinus non 43. sed 3. solum legit, difficulter se ex hac quæst. extricavit lib. 18. de civit. cap. 44. Quæ eadem causâ erroris Hieronymo fuit. Si enim in 70. non triduum, sed 43. dies

(92) *Abulenfr.* (93) *Lib. 5. antiq. cap. 1.* (94) *Vile Augusti. 16. de civit. lib. cap.*

dies ipse legisset, omnis admirandi occasio cessasset. Sic ergo licet plures fuerint quam 380. anni, quia tamen non ad 490. accesserunt: recte suo more scriptura dixit, annos 480. interfluxisse. Id si probabile est, ut est certe, iam viginti septem annos Iosue & Samuei poterimus impertiri, Samuei decem, septemdecim Iosue, quos huic Beda aliique viri graves impertierunt. Sed valeant istæ numerorum tetrice, salebrosæque questiones, in quibus poteram ignorantiam meam simpliciter confiteri, & omne curiosorum hominum desiderium contemnere. At levioris culpæ arbitratus sum, in explicanda difficillima argumentatione tam multa fufe, quam omnino nihil dicere.

Tertiumdecimum argumentum parva difficultate nos im-
plicat. Nec enim historias omnes tueri est animus, quæ pas-
sim in ecclesia læctantur. Video tantum vulgi non solum in
laicis, sed in ecclesiasticis etiam esse, ut eas quoque fabulas
oppido quam libenter excipiant, quas iam diu ecclesia explo-
sit. In his certe pontificum non diligentia modo, verum etiam
prudentia desideratur. Quidam namque dum reduviam cu-
rant, capiti incommodant. Videlicet historias graves pro apo-
cryphis reddunt quidem, sed divinum ecclesiæ officium usque
eo præter solitum immutant, ut vix ulla antiquæ religionis for-
ma in quotidianis precibus relicta esse videatur. Quæ ex re quana
multa & magna mala ecclesiæ Dei accidant, non est huius
loci, & temporis dicere. Sed esto, quædam in publicis eccle-
siæ precibus habeantur ambigua, quædam etiam falsa. Num
idcirco historiis ecclesiæ omnibus fidem abrogare perges, quod
nonnullæ earum sint vulgo iactatæ & creditæ, in quibus, præ-
sertim quoties de miraculis incidit sermo, ficta reperias for-
tasse plura, quæ iure ac merito reprobentur? Mihi profecto
illud Gelasii consilium placet (95), ut cum huius generis hi-
storias catholici legerint, beati Pauli sententia præcedat, *Om-
nia probate, quod bonum est tenete.* Atqui irridere episcopos,
de Theologis scholæ ludere, in monachorum impertitiam insultare,
quasi fabulas huiusmodi ventris gratia rudi vulgo insu-
rant & intrudant: hæc non puto equidem hominis ingenui esse,

K 2

(95) *15. dist. Sancta Romana.*

qui ad bonitatem fuerit a natura compositus, nedum eius quem Christus simpliciter sicut columbam ad legem evangelii formaverit. Quod si ex quibusdam fictis falsisque narrationibus historias gentium æstimemus, nulla omnino erit, quam non similiter illudamus. Id si hominum imprudentium atque adeo stultorum est: maneat, divorum gesta, quæ in ecclesia legi solent, despici nullo modo oportere. Quæquam nonnulla ex his incerta sunt, apocrypha, levia, falsa. Nam & pleraque credibilia ac vera sunt, quædam etiam certa. De tertio decimo autem argumento hæcenus.

Respon.
ad 14.

In quattuordecimi argumenti responsionem multa sunt brevissime animadvertenda. Primum in maximo illi errore versantur, qui rerum gestarum memorias tanquam ecclesiarum oracula accipiunt, si eas in epistolis, & decretis suis pontifices aliquando usurparint. Non est idem, mihi crede, historiarum approbatio & usurpatio. Utitur quidem interdum pontifex, si quicquam suadere cupit, receptis opinionibus, sententiis, rebusque vulgaris: at non continuo quæcumque in hunc usum attulerit, ea sedis Apostolicæ iudicio probat. Aliud quippe est suadentis munus, aliud definitis. Qui pronunciat, res veras ille adfert: qui suadet, nonnunquam etiam verosimiles. Audiebam de præceptore meo puer, nullum omnino argumentum esse negligendum, in quo aliqua significatio veritatis appareat. Amplectendum autem esse ita unumquodque maxime, ut quodque ad faciendam fidem erit aptissimum. Ad cuius præcepti formam non modo dialectici & oratores, sed veteres etiam theologi suas disputationes effinxerunt. Nam in causam suam quisque & quibuslibet argumentis quandoque abusi sunt, & vulgi etiam credulitate. Itaque imprudentium hominum erit, historias, qualvis obijcet etiam, & ad præsentem causam a pontifice adductas non aliter amplecti, atque eas, quæ sint ecclesiæ certo iudicio comprobatae.

Quod deinde ad Constantini donationem attinet, de eo non libet in præsentia disputare. Disputent alii, quibus cordi forte est Romanæ ecclesiæ maiestatem, amplitudinemque minuere. Laurentium Vallam scimus integro libro adversus receptam communi opinionem sententiam declamasse. Iurisperi-

LIBER VNDECIMVS. 77

ti (96) quæ vulgo circumfertur eius donationis formula, eam commentitiam esse satis indicant, cum Palæa inscriptione denotant. Eusebius, Rufinus, Theodoritus, Socrates, Sozomenus, Eutropius, Victor, ceterique probæ fidei auctores, qui omnia Constantini gesta scripsere diligentissime, non modo nullam donationis eius mentionem faciunt, sed tradunt etiam orbem Romanum sic inter tres illius filios distributum, ut Italia uni eorum tota contingerit. Ammianus Marcellianus lib. 15. Constantium urbis dominationem habuisse, & Leontium præfectum ibi constituisse, auctor est. Nonnullos deinceps imperatores Italiæ, atque adeo Romæ imperasse omnes historici memoris prodiderunt. Hæc & alia eiusmodi quis ignorat? Verum quid refert a Constantino facta ea donatio sit, an a principibus posterioribus? Fictam & commentitiam fabulam dicunt a Nicolao, Clementeque prolata. Quasi vero pontifex aut factam eam donationem suo decreto definit, aut urbem eo solum titulo defendat. Negant donatam a Constantino urbem esse: quanquam nequeunt probare id quidem. Sed quæro, quod donatam negant, ea si non donata esset, quidnam facerent? An urbem Cæsari concederent? Urgent rustice sane. Negant enim donatam esse, & in eo persistant. Nos vero tanquam tormenta quædam adhibemus. Ut si responderint, quod donata a Constantino non est, idcirco ad ius nunc Cæsaris pertinere: stultos se esse fateantur. Potuit enim donare alius. Potuit quoque Romanus pontifex urbem iusto alio nomine possidere. Certe longi temporis præscriptione potuit. Sin negaverint ius omne Cæsari in urbem, omnia, quæ de Constantini donatione disputant, vana esse concedant. Sed iam, ne nos vani iidem simus, reliqua persequamur. Lepra Constantinum laborasse, apud idoneos auctores nusquam legi, sed eius nominis alium cognomen Copronymum. Vnde fortasse ambiguitate vocis error inductus. Nisi rumor iste de lepra inde ortus videri possit, quod Bizantio ad aquas calidas valetudinis gratia eum egressum ferunt. D. Thomas 3. part. quæst. 69. in 4. argum. histo-

istoriam vulgatam sumit, atque, ut videtur, probat. Caietanus non item. Habet hic auctores suos Platinam in vitam Marci, Ludovicum Vives, lib. de cor. disc. 2. Alciatum, lib. pareg. 7. cap. 19. qui aperte negant. Habet scriptores omnes veteres eius ætatis, qui tacuerunt: non omnifurii sci-
 villent, scituri omnino rem si fuisset. Nam quod nomine Constantini circumferretur edictum, tamen Nicæno concilio adiunctum est, non tamen habet concilii auctoritatem. Hæc illi. Ego hæc nec pro certis affirmare ausim, nec pro falsis refellere. Sylvestri acta, in quibus et res gesta commemorantur, Gelasius non reprobat (97). Refertur eadem in synodo Romana sub Sylvestro, canone 1. in septima rursus synodo, act. 2. Eandem denique Nicephorus, lib. 7. cap. 33. ut veram historiam refert. Quocirca pontifices duos Clementem, ac Nicolaum, aut Divum etiam Thomam, in eo quod ea historia usi sunt, nec ridere iure possumus, nec arguere. Quamvis, ut dixi, lepræ Constantinianæ testis gravis, & probatus ex veteribus nemo est. Itaque, si negemus, nec pontificum, nec historicorum auctoritatem labefacimus.

De baptismo historici quoque ipsi nobilissimi varie loquuntur. Hieronymus in Chronicis, Eusebius, lib. 4. de vita Constan. Socrates lib. 1. histor. suæ, cap. 39. Theodorus lib. item 1. cap. 31. Sozomenus lib. 2. cap. 34. Casiodorus qui historiam ab his tribus ecclesiasticam compilavit (98). Pomponius Lætus, alique scriptores huius ordinis Constantinum tradunt non Romæ a Sylvestro, sed Nicomediæ ab Eusebio episcopo, & quidem Ariano, sacrum baptismum suscepisse. Contra Damasus in libro pontificali tradit, illum Romæ a Sylvestro sacris lustricis ablutum esse. Cui omnino consentiunt Marianus Scotus, Sabellius, Platina in vitam Marci. Nicephorus lib. 7. cap. 35. & lib. 8. cap. 54. ne D. Thomam, Nicolaum, Clementem, duas denique Synodos in huius rei testimonium repetamus. Atque Nicephorus in hac re asseveranda, & contraria opinione refellenda, oratione sane quam acri usus est.

Ica

(97) 15. d. *Sacta Romana.* (98) *Haymo in epitome eccl. histor. lib. 9. cap. 7.*

Ita enim suam de baptismo Constantini sententiam ecclesie confessioni tribuit, ut adversam Arianorum commentis assignet. Qui in oriente, inquit, olim Ariana secta fuit, Constantinum Nicomediæ ab Eusebio eius ubi episcopo iam moriturum baptismum suscepisse, prodiderunt: propterea eum sacrum lavacrum distulisse dicentes, quod id in Iordane perficere voluerit. Id vero ex eo facile refellitur, quod ecclesia a Sylvestro eum Romæ baptizatum esse certo prædicat. Quapropter restatum omnibus esse volo, ut hoc sic etiam tuto, & opinetur & credant. Ariani enim male sentientes animo, & consilio diabolico hoc confuxerunt non Romæ baptizatum eum esse asserentes, aut fortasse eadem cum illis sensisse asserentes, perinde atque ab ipsis propterea baptismi gratiam suscepisset. Quod absurditatis & mendacii plenum est. Quod si nondum sacri lavacri participi fuit, consequitur, eum neque in Nicæna synodo cum patribus congressum esse, neque cum eis mysteria participasse, sicuti historia tradit. Hæc ille. Et paulo ante, Quod autem Romæ a Sylvestro sacrum sit, satis ostendit baptismum quod ad hoc usque tempus eius rei gratia in testimonium certissimum Romæ asseveratur. Quæ duæ profecto rationes efficiunt, ut non temere iis accedam, qui Constantinum Romæ sacro tinctum lavacro ferunt. Quod si baptisterium tam insigni structum apparatu, si rerum veterum publica commemoratio, non solum habitantium animis, sed lapidibus etiam insculpta, nullum nobis argumentum est: iam iamque non dico quæ vetustatis in urbe monumenta sunt, sed quæ sunt in orbe maiorum traditione recepta, ire ea omnia in hæc poterimus, quamvis indicia extent rerum, locorum, temporum manifesta. Ac nisi prius baptismi fuisset fonte sublatus, qui credi potest, Constantino episcopos aut culpam, & querimoniarum libellos obtulisse, aut, ut synodo & disputationibus interesset, permisisse? Baptizatus ergo ante synodum Nicænam fuerat Constantinus. Vbi hæreticorum vindictam ac diligentiam in propaganda secta mirari satis non queo. Omnia quippe illi susceperunt, ut viri pietate insignes, præsertim si reges aut imperatores sunt, ipsorum partes fovisse videantur. Tanta vero arte id efficiunt, ut doctos etiam viros, nedum imperitos fallant. Eusebius porro Pamphili, vel quia Eusebio Nicomediensi ceterisque amicis credulum se præbuit, vel quia se-

sectam, cuius apertissimus propugnator erat, hac laude & gloria voluit ornare, eius fabulæ primus auctor Christianis fuit. Huic enim scribenti Hieronymus, ac reliqui auctores crediderunt. Sed de Eusebii fide plura postea. Nam Constantiam Constantino fratri Ariani presbyterum insinuasse, a quo vir religiosissimus seductus sit, hoc ut credam, quantum Constantiæ levitas, & inconstantia movet, tantum Constantini pietas & gravitas remorantur. Ac si presbyter ille Arianius pium alias imperatorem quidem, sed potestate, divitiis, honoribus, triumphis, meritis, secundis denique rebus omnibus insolentem factum decepit, ut Arium revocaret, Athanasium repelleret (viris etenim bonis in rebus eiusmodi facile imponitur) non tamen adeo in errore processisse credendus est, ut Ariano ritu alterum baptismum Nicomediæ susciperet. Quamquam sunt qui existiment, qui per sororem falsum in fide Constantinum produnt, eos falsos nominis similitudine id patri attribuisse, quod filii scelere patratum est. Verum si hoc modo, si alio res habeat, illud tenendum est, nervos atque artus esse sapientiæ non temere credere, iis præsertim historicis, qui quoniam fidem divinam violaverunt, fidei humanæ auctoritatem amiserunt. Sed de his capite sequenti accuratius disseremus.

CAPVT VI.

Qui sunt probatæ fidei auctores, qui contra non sunt.

Quatuordecim argumenta superiore capite sigillatim refutata sunt. Nunc quintumdecimum, 16. & 17. reselli oportet: quoniam hæc tria unum atque idem exquirunt, quod supra sumus quidem in quadripartita divisione polliciti (1), sed cogitationibus multis variisque distenti, tertium

(1) Cap. tertio.

tium eius divisionis membrum voluntaria quadam oblivione contrivimus. Quis enim auctor historicæ probatus sit, tertio loco me scripti dicturum, nec exsolvi quod promiseram. Quin operis instituti pene immemor factus sum. Eam quippe rem nitimur fere homines, aut ex memoria deponere, aut diu multumque protrahere, quam non libentes & voluntarii, sed invite & repugnanter aggredimur. Atqui licet non constituto tempore & loco, reddam tamen in præsentem, & cum fecerem fortasse reddam, id quod me debere non inficior. Antea vero, quam de historicis utrisque & ecclesiasticis & profanis sententiam meam dico, illud est operæ pretium quærere: sint ne regulæ aliquæ, & quidam historicæ quasi indices, quibus historici cuiusque fides ac veritas exploretur. Nam Ioannes Anniius tres regulas ponit, easque Metasthenis testimonio confirmat, ad quas omnes Chronicorum libros expendere, & examinare haud secus atque ad Lydium lapidem debeamus.

Prima, inquit, regula est ista. Suscipiendi sunt absque repugnantiæ omnes qui publica, & probata fide scripserunt. Secunda. Gesta & annales quatuor monarchiarum non possunt negari & reiici ab aliquo, quia solum publica fide notabantur: & in Bibliothecis aut archivis servabantur. Unde & in Esdra legitur, quod controversia de reparando templo diffiniebatur ex annalibus Persarum servatis in bibliothecis. Tertia regula. Qui solo aulicæ, vel per opinionem scribunt, hi tanquam privati recipiendi non sunt, nisi ubi a publica fide non dissentiant. Ex quibus colligit, quod nemo in Chronicis suscipiendus est, nisi annalibus quatuor monarchiarum concordet. Et in monarchia quidem Assyriorum, quia publica fide scripsit Berosus Chaldeus, consequens est, ut in temporibus eiusdem monarchiæ ipsi detur palma: & hæc secutus item ex Persis Metallheni, ex Græcis Xenophonti in æquivocis, & Archilocho & Eusebio. Reiciuntur a temporibus huius monarchiæ ex Græcis Herodotus, Hellanicus, Acusilaus: ex Latinis Iustinus, Gellius & Orosius, qui contra publicam, & probatam fidem scripserunt.

In secunda vero monarchia Persarum & Medorum auctor publicæ fidei fuit Metasthenes Persæ, & Ctesias Cnidius, ut in tertio libro Diodorus notavit. Reiciuntur Iosephus ex

sectam, cuius apertissimus propugnator erat, hac laude & gloria voluit ornare, eius fabulæ primus auctor Christianis fuit. Huic enim scribenti Hieronymus, ac reliqui auctores crediderunt. Sed de Eusebii fide plura postea. Nam Constantiam Constantino fratri Ariani presbyterum insinuasse, a quo vir religiosissimus seductus sit, hoc ut credam, quantum Constantiæ levitas, & inconstantia movet, tantum Constantini pietas & gravitas remorantur. Ac si presbyter ille Arianius pium alias imperatorem quidem, sed potestate, divitiis, honoribus, triumphis, meritis, secundis denique rebus omnibus insolentem factum decepit, ut Arium revocaret, Athanasium repelleret (viris etenim bonis in rebus eiusmodi facile imponitur) non tamen adeo in errore processisse credendus est, ut Ariano ritu alterum baptismum Nicomediæ susciperet. Quamquam sunt qui existiment, qui per sororem falsum in fide Constantinum produnt, eos falsos nominis similitudine id patri attribuisse, quod filii scelere patratum est. Verum si hoc modo, si alio res habeat, illud tenendum est, nervos atque artus esse sapientiæ non temere credere, iis præsertim historicis, qui quoniam fidem divinam violaverunt, fidei humanæ auctoritatem amiserunt. Sed de his capite sequenti accuratius disseremus.

CAPVT VI.

Qui sunt probatæ fidei auctores, qui contra non sunt.

Quatuordecim argumenta superiore capite sigillatim refutata sunt. Nunc quintumdecimum, 16. & 17. reselli oportet: quoniam hæc tria unum atque idem exquirunt, quod supra sumus quidem in quadripartita divisione polliciti (1), sed cogitationibus multis variisque distenti, tertium

(1) Cap. tertio.

tium eius divisionis membrum voluntaria quadam oblivione contrivimus. Quis enim auctor historicæ probatus sit, tertio loco me scripti dicturum, nec exsolvi quod promiseram. Quin operis instituti pene immemor factus sum. Eam quippe rem nitimur fere homines, aut ex memoria deponere, aut diu multumque protrahere, quam non libentes & voluntarii, sed invite & repugnanter aggredimur. Atqui licet non constituto tempore & loco, reddam tamen in præsentem, & cum fecerem fortasse reddam, id quod me debere non inficior. Antea vero, quam de historicis utrisque & ecclesiasticis & profanis sententiam meam dico, illud est operæ pretium quærere: sint ne regulæ aliquæ, & quidam historiæ quasi indices, quibus historici cuiusque fides ac veritas exploretur. Nam Ioannes Anniius tres regulas ponit, easque Metasthenis testimonio confirmat, ad quas omnes Chronicorum libros expendere, & examinare haud secus atque ad Lydium lapidem debeamus.

Prima, inquit, regula est ista. Suscipiendi sunt absque repugnantiæ omnes qui publica, & probata fide scripserunt. Secunda. Gesta & annales quatuor monarchiarum non possunt negari & reiici ab aliquo, quia solum publica fide notabuntur: & in Bibliothecis aut archivis servabuntur. Unde & in Esdra legitur, quod controversia de reparando templo diffiniebatur ex annalibus Persarum servatis in bibliothecis. Tertia regula. Qui solo aulicæ, vel per opinionem scribunt, hi tanquam privati recipiendi non sunt, nisi ubi a publica fide non dissentiant. Ex quibus colligit, quod nemo in Chronicis suscipiendus est, nisi annalibus quatuor monarchiarum concordet. Et in monarchia quidem Assyriorum, quia publica fide scripsit Berosus Chaldeus, consequens est, ut in temporibus eiusdem monarchiæ ipsi detur palma: & hæc secutus item ex Persis Metallheni, ex Græcis Xenophonti in æquivocis, & Archilocho & Eusebio. Reiciuntur a temporibus huius monarchiæ ex Græcis Herodotus, Hellanicus, Acusilaus: ex Latinis Iustinus, Gellius & Orosius, qui contra publicam, & probatam fidem scripserunt.

In secunda vero monarchia Persarum & Medorum auctor publicæ fidei fuit Metasthenes Persæ, & Ctesias Cnidius, ut in tertio libro Diodorus notavit. Reiciuntur Iosephus ex

Hebrais: & Clemens, Tatianus, Africanus, & Eusebius ex Græcis. Quia privatas opiniones secuti, contra publicam fidem notant reges & tempora, quæ in bibliothecis, & annalibus non fuerunt: & contra omnem publicam fidem scribunt, Cyrum ante dedisse licentiam Hebrais in Babylone captivis & mortuum, quam Babylonia Darius eius patruus potiretur. Proinde idem Eusebius, quoniam in tertia monarchia Græcorum, & in quarta Romanorum publicam annalium fidem sequitur, in utraque recipitur. Recipitur & Philo Hebraus, qui solus habuit Chronographiam omnium quatuor monarchiarum, & ideo solus ipse in temporibus ex Hebraeorum scriptoribus recipitur. Qui non per opiniones, ut Iosephus, sed etiam 70. seniorum testimonio usus certissima scribit. Hæc Annus in 11. & 14. lib. hoc est, in Metasthenem Philonemque suos censet: fidenter sane, ut solent isti, nihil tam verens quam ne dubitare aliqua de re videretur. Sed videndum nobis, an in censura hac quantum securitatis est, tantum sit etiam veritatis. Nec vero libenter nos scriptorum, præsertim familiarum nostræ, vitia detegimus. Sed in publica studiorum causa nullo modo prævaricandum erat. Cum viderem itaque viros quosdam eruditos in his Annii præceptis, & exemplis hallucinari: necessarium existimavi, & regulas vanas esse ostendere, & falsa item regularum exempla. Principio igitur affirmare videtur Annus in quatuor tantum monarchiis scribas certos haberi solitos (2), quos resp. in id constituerit, ut gesta temporaque notarent. Horum annales in locis tutis asservari. Quemadmodum in bene instituta

(2) Nisi forte Annus sentis, gesta & annos quatuor monarchiarum non a privatis scriptoribus solere scribi: sed ab iis tantum, quibus resp. id numeris commississet. Qui omnino sensus & falsior & absurdior est. Constat siquidem in omni monarchia privatas quasdam historias etiam fuisse. Nam, ut de Græca Romanaque cæcæ annis, in quibus ea res veræ in dubium non potest: Didorus in 3. Ctesiam aliosque de rebus Babylonicis discrepantes inducit, nec hos Ctesiam nec his Ctesiam præferendo. Quod certo iudicio est nullum eorum publica auctoritate scripsisse. Primo contra Appion. Alex. libro.

tuta civitate videmus, quæ instrumenta scripturarum publica a tabellionibus obsignata custodiæ tutæ committit. Verum illud non in quatuor solum monarchiis, sed in Phœnicum, Ægyptiorumque rep. fieri solere, Iosephus auctor est 1. contra Appionem Alexand. libro. Nec omnes quatuor illa monarchiæ huiusmodi rerum gestarum scribas, & annales publicos habuere, quibus rerum temporumque literæ, si quæ essent exortæ, finirentur. Græcos siquidem hæc, & scriptoribus & annalibus caruisse, multo probabilius est. Sane ante olympiades Eusebius scribit, Græcam de temporibus historiam falsam credi: quod, ut cuique historico visum est, diversas Græci sententias protulerunt. At post olympiades non asserit eius generis annales a destinatis resp. ministris ad scriptos extitisse: sed id asserit, ex eo veram de temporibus Græcorum historiam credi, quo olympiades in usu esse cæperunt. Ac Marcus Varro, apud Censorinum libro de natali die capite 17. non aliud tradit, quam quod Eusebius accepit, ante olympiades tempus *Μυθικόν* hoc est fabulosum extitisse, quis in eo multa fabulæ referuntur. Cum olympiadiibus vero cæpisse *ἱστορικόν*, quod res eo gesta veris historiis continentantur. Itaque post olympiades Græci res vere gestas scribere orsi sunt, habitaque est deinceps apud eos quædam historiarum ratio, temporum convenientia, & historicorum nonnulla consensus. Atqui Græcorum temp. certos historiae administratos ex eo tempore constituisse, dicere Annus poterit, probare non poterit. Quin e contrario Iosephus bonus in primis auctor scribit, Græcos nihil firmiter scientes tradidisse, sed quod unusquisque, ait, opinatus est: hoc studium explanare. Vnde etiam libri se invicem arguunt, & in multis Hellenicus ab Acusilas discrepat, Herodotum corrigi Acusilas, Ephorus Hellenicum in plurimis ostendit esse mendacem, Ephorum vero Timeus, Timeum qui post illum fuit, Herodotum vero cuncti. Sed neque de Sicilia rebus qui eas conscripserunt, neque rursus de Atticis hi qui Atticas, neque de Argolicis qui Argolicas memoria prædiderunt, consensuerunt. Nam & Thucydides in multis etiam tanquam fallax accusatur, licet scrupulosissimam sui temporis historiam scripserit. Causa vero huius dissonantia ea præcipua est, quod non fuerit studium apud Græcos publicas de iis, quæ semper aguntur, præferre conscriptiones. Non enim

enim duntaxat apud Græcos alios publica conscriptio est neglecta: sed neque apud ipsos Athenienses disciplina cultores aliquid huiusmodi reperitur. Hactenus Iosephus. Quæ ex re liquet falso Annium Iosephi testimonium usurpasse, ut probaret publicos Græcorum annales in templorum bibliothecis custodiri. Nihil enim tale Iosephus argumentatus est, quale illi tribuit Annius. Sed hoc argumentatur, quod a Cadmo literas Græci se accepisse gloriantur, id persuadere illos non posse: cum nulla inscriptio vel in templi parietibus, vel in vasis, statuis, ceterisque donis templo dicatis ex eo tempore relicta sit. At in his tamen post literas inventas aut deorum, quibus ea dona offerrebantur, aut offerentium nomina semper inscribi sunt solita. Plutarchus quoque auctor, & ipse gravissimus affirmat (3), nullos sua ætate publicos Græcorum annales extare, præter nuncupatos canones temporales, quorum auctoritas parum apud eum valet, quod multarum rerum inventa in ipsis repugnantiâ tolli nequiverit, quamvis in ea re plurimi multum opera studique posuerint. Vanum igitur & commentitium est, in Græcorum regno & monarchia post olympiades eiusmodi historicos publica auctoritate diffinitos destinatosque fuisse. Illud autem vanius in hac monarchia solos Philonem atque Eusebium accipere, qui publicos probatosque annales fuerint secuti. Etenim Eusebius si eam auctoritatem suis Chronicis posset adungere, nullo modo reticisset, se huiusmodi annalibus inhære. Philo vero Iudæus nec quatuor monarchiarum annales habuit, quod illi falso sineque ratione ac testimonio tribuit Annius, nec si habuisset, quicquam nobis attulisset commodi. Nulla enim Philo aut rerum gestarum, aut temporum monumenta reliquit. Nam libellus, qui de temporibus inscribitur, cum fabularum plenus sit, nullius gravis auctoris est, nedum Philonis. Auctor certe eius libri non solum mendacia consecratur, sed adeo etiam historiae rudis est, ut solos Hebræos, nec præterea quemquam de profanis scriptoribus legitime videatur. Sed hoc, nec ita multo post, satis abunde ostendemus. Nunc de Romanorum quoque annalibus pau-

(3) In vitam Solonis.

caua dicantur. Quibus fuisse publicos annales olim, Cicero in secundo de oratore libro auctor est. Ab initio, inquit, rerum Romanarum usque ad P. Mutium Pont. Maxim. res omnes singulorum annorum mandabat literis pontifex Maxim. efferebatque in album, & proponebat tabulam domi, potestas ut esset populo cognoscendi, si qui etiam nunc annales maximi nominantur. Primo item de legibus lib. inducit Atticum sic loquentem, Nam post annales pontificum maximorum, quibus nihil potest esse (4) nudius, si aut ad Fabrum, aut ad Catonem, aut ad Pisonem venias: tamen quid tam exite quam isti omnes? Annales igitur isti pontificum maximorum a tempore P. Mutii intermissi sunt, illique in historia Cato, Fabius Pictor, Pison alique successere graves omnino auctores quidem, sed sine publica auctoritate tamen. Nec vero audiendi sunt, qui huiusmodi Pont. Max. annales post P. quoque Mutium continuatos asserunt, quod hoc loco apud Ciceronem Atticus eos se vidisse significet. Videre autem nullo modo potuerit, nisi essent continuati: cum Livius priorum temporum pontificum annales incensa a Gallis urbe interiisse dicat. Non enim interiisse dicit omnes, sed plerosque. Quæ ex re non fit, ut si in Livii manus annales isti pontificum non venerunt, quoniam rari ex incendio relicti sunt, ne in manus quidem Attici pervenisse existimemus, qui his quærendis maiorem forte diligentiam, & curam adhibuit quam Livius. Quamquam codices eiusmodi non semper hominum diligentia obveniunt, sed fortuna. Ansalium igitur Pont. Maxim. post Pub. Mutium facta intermissio est. Etenim si ea Pontificum diligentia perseverasset, aut annales isti publici in bibliothecis templisque deorum extarent, nec tam multis locis animi penderet Livius, & analium incertitudinem cauere, nec adeo sæpe in notandis consiliis, consulamque etiam annis erraret. Nam errasse Enricus Glareanus perquam diligenter ostendit: dubitasse de personis frequentissime Fabius Quintilianus ait. Ac decad. 1. lib. 6. Livius ipse, quæ a condita urbe Roma ad captam eandem a Gallis urbem, id

(4) Alii incudius legunt, sed perperam & ad sensum Ciceronis parum apte.

est, ad olympiadem 97. quinque libris exposuerat, ea ob-
 cura & parum constantia queritur: tum quod perraræ per
 eadem tempora literæ fuerint, tum quod etiam si quæ in
 commentariis Pontificum aliisque publicis privatique erant
 monumentis, incensa urbe plerique interierint. Et rursum in
 8. lib. posteaquam historicorum Romanorum varias discre-
 pantisque sententias posuit, *Nec facile est, inquit, aut rem
 rei, aut auctorem auctori præferre. Vitiam memoriam funebribus
 laudibus veor, falsisque imaginum titulis: dum familia ad se qua-
 que famam rerum gestarum honorumque fallente mendacio trahunt.
 Inde certe & singulariorum gesta, & publica monumenta rerum con-
 fusa: nec quisquam equalis temporibus illes scriptor extat, quo
 satis certo auctore steter.* In libris quoque 9. & 10. ut loca alia
 prætermittam, satis ille aperte docet, quam nullos habuerit
 certos probatosque annales, quos in scribendo sequeretur.
 Dionysius etiam Halicarnasæus se eiusmodi annales publicos
 minime consecutum haud obscure significat. Cum enim histo-
 riæ suæ fidem conciliare cuperet, & veteres scriptorum Ro-
 manorum historias se consuluisse testaretur, eorum vel maxi-
 me, qui gravissimi, & nobilissimi fuerint habiti: horum
 tamen annalium publicorum nullam omnino mentionem fe-
 cit, facticius sine dubio, si adeo magnam ac certam aucto-
 ritatem suo posset operi adicere. Quid multa? Iulius Cæsar,
 auctore Tranquillo (5), inito consulatu primus omnium in-
 stituit, ut tam senatus, quam populi diurna acta conficeren-
 tur & publicarentur. Quo Satyricum illud attinet. *Capiunt &
 in acta referri: Plinianum item illud, Milone causam dicente
 lateribus coctis pluisse in eius anni acta relatum esse. Veterem ergo
 Pont. Maxim. morem, qui iandiu fuerat interruptus, Iu-
 lius Cæsar primus omnium renovavit. Nec me præterit, Ro-
 manis quondam libros quoque linteos fuisse, qui nihil fere
 præter consulum, & magistratum nomina continebant. Sed
 neque hos Livius vidit, quoniam incensa urbe forte hi etiam
 perierunt, neque ita horum auctoritate permotus est, ut non
 eos interdum ab aliis citatos neglexerit. Quin Macrum Lic-
 nium*

(5) In vitam Iulii Cæsaris.

nium cum libris linteis suis aliquando coarguit. Imo vero &
 Tuberonem, & Licinium refert indifcrepanti opinione utrum-
 que libros linteos protulisse. Vt intelligas libris istis linteis
 quam tenuem & exilem fidem habere Livius. Quibus ex re-
 bus facile Annius refellitur, qui circa finem commentario-
 rum in Philonem suum astruit, Titum Livium publicos anna-
 les Romanæ monarchiæ secutum esse, huiusque Philonem
 vestigiis instituisse. Vbi multum omnino de gradu Philonem
 suum deicit, qui si publicos omnium monarchiarum annales
 habuit, ut paulo ante Annius dixerat, imprudenter sane ac
 leviter Livium secutus est: quem constat, primum nullos
 publicos annales habuisse: deinde in plerisque dubitasse, de-
 nique errasse in multis, & ita errasse, ut errorum quorundam
 ab aliis evincatur, quorundam ipse etiam se arguat (6). Nec
 patiar ut quisquam mihi Flaviium Vopiscum Syracusium oppo-
 nat, qui in vitam Probi fatetur, se usum libris ex bibliotheca
 Vlpia, registris etiam scribarum porphyreticæ, actis demum senatus ac populi. In vitam vero Aureliani scri-
 bit, Aurelianium in libris linteis, quam in Vlpia bibliote-
 ca erant, ut quotidiana sua acta scriberentur præcepisse. Mul-
 to vero minus illud feram, ut mihi Diodorus opponatur,
 qui in primo libro asserit ex veteribus annalibus gesta se ac
 duces Romanorum cognovisse. Flavius quippe nihil nisi li-
 bros linteos restitutos diligentiamque Pont. Maxim. non an-
 tiquam illam, sed a Julio Cæsare primum instauratam asserit:
 Diodorus autem non affirmat se publicos Romanorum anna-
 les nactum esse, sed veteres. At hi in privatissimis monumentis
 esse poterunt. Nihil igitur asserunt, qui in Græcorum Ro-
 manorumque monarchiis publicos fuisse annales aiunt: ad
 quos ceteras oporteat historias revocare, ut si iis consen-
 tiant, approbentur; reprobenentur, si dissentiant. Offensum est
 enim, nullos neque e Græcis, neque e Romanis publicos an-
 nales extare, atque adeo nullos auctores esse, qui secundum
 eiusmodi annales Græcorum, Romanorumque scripserint aut
 res gestas, aut tempora. Nisi forte in uno aut altero loco au-
 ctor

(6) Vide decad. 3. lib. 9.

Auctor quispiam affirmet, se eam rem, quam scribit, ex libris
 linteis, aut elephantinis actiſſe publicis excepiſſe. Atqui ex
 una parte de tota hiſtoria iudicare ſtultiſſimum erit. Præter-
 quam quod ſi quis ſuam hiſtoriam dicat publicis huius aut
 illius monarchiæ annalibus conſentire, non continuo publi-
 cam eius monarchiæ auctoritatem habet. Alioqui facile ac
 promptum cuique erit, ad omnem etiam fabulam legentium
 conciliare uno mendacio dicendo fidem. Id quod Philo hiſto-
 ricus apud multos obtinuit, qui in hiſtoriis ſuis omnia tem-
 pora quadraſſe ad veros quatuor monarchiarum annales ple-
 riſque ſine omni & ratione & teſtimonio perſuaſit. Hiſtori-
 cum dixi: nam verus ille Philo graviffimus philoſophus, idem-
 que theologus eruditiffimus ut ad impudentia & mendacio,
 ita quoque ab hiſtoria ſcribenda alienus fuit. Eufebius enim,
 Hieronymus, ac Suidas, qui Philonis opera diligentiſſime enu-
 merarunt, nullum opus habent, in quo Philo res geſtas reg-
 ni cuiuſquam temporaque notarit. Ita doctis omnino viris
 liber ille de temporibus inſcriptione plane eſſentiente videtur
 eſſe ſuppoſitus. Quæ res maniſeſtis quoque argumentis evin-
 citur. Primum illud eſt, quod libelli eius auctor ſcribit: ſtir-
 pem Salomonis in Ochozia deſeciſſe, & Ioas, qui illi in reg-
 no ſuceceſſit, non de Salomonis, ſed de Nathanis fuiſſe pro-
 genie. Quod quam falſum ſit, e ſacris literis facile pateſcit.
 Quarti enim libri regum cap. 11. ita legitur. *Athalia vera ma-
 ter Ochozie videns mortuum filium ſuum, interfecit omne ſemen
 regnum. Tollens autem Iofaba filia regis Ioran ſora Ochozie Ioas
 filium Ochozie, ſtrata eſt eum de medio filiorum regis, qui interfi-
 cebant, & abſcondit eum a ſute Athalia, ut non interficeretur.*
 Et cap. 12. *tulit Ioas rex Iuda omnia, que conſecraverant Iofa-
 phat & Ioran, & Ochozie patres eius, &c.* Et cap. 13. *An-
 no viceſimotertio Ioas filii Ochozie regis Iuda, &c.* Item ſecun-
 di Paral. cap. 22. *Nec erat ultra ſpes aliqua ut de ſtirpe quis
 regnaret Ochozie, &c.* Eſt denique in hanc rem præclarum
 illud teſtimonium, contra quod nullus eſt ad tergiverſandum
 locus, e primi libri Paral. capite tertio, ubi in poſteritate
 Salomonis, verbis nihil obſcuris recenſetur Ioas filius Ocho-
 zie. Id quod Mattheus explicate confirmat inquires, *Iofaphat
 genuit Ioram, Ioram autem genuit Oziam, Ozias autem genuit*

Ioas.

*Iothan, Iothan autem genuit Abaz, Abaz autem genuit Eze-
 chiam.* Generatione ergo & natura Ezechias filius erat Iofaphat,
 ac proinde Salomonis, ut Mattheus ait: & non Davidis
 edicto in filium deputabatur, ut aſſerit Philo. Equus igitur
 eos ferat, qui contra apertiſſima ſcripturæ ſacræ teſtimo-
 nia ſtirpem Salomonis in Ochozia deſeciſſe aſſeverant? Sed
 ne hic quidem *Ἰοδὸπιλος*. ille Philo ſinem mentiendi faci-
 cit. Tradit quippe & id rurfum, quos ſcriptura filios Iofa-
 phat fratresque Ioran appellavit, eos non vere filios Iofaphat
 germanoſque Ioran, ſed Nathanis poſteros fuiſſe. Quod ut
 mireris, imo execreris etiam, verba ſubſcribenda ſunt, quæ
 ſecundi Paral. libri cap. 21. leguntur. *Dormivit, inquit, Iofa-
 phat cum patribus ſuis, & ſepultus eſt cum eis in civitate Davidi:
 regnavitque Ioran filius eius pro eo, qui habuit fratres filios Iofa-
 phat, Azariam, & Iahiel, & Zachariam & Azariam, & Mi-
 chael & Saphatiam. Omnes hi filii Iofaphat regis Iuda. Deditque
 eis pater ſuus multa munera argenti & auri, & penſiones cum
 civitatibus munitiffimis in Iuda. Regnum autem tradidit Ioram, eo
 quod eſſet primogenitus. Surrexit autem Ioram ſuper regnum patris
 ſui. Cumque ſe conſirmaſſet, occidit omnes fratres ſuos gladio. Quo
 in loco que poteſt eſſe tergiverſatio, quæ tanta interpretan-
 di licentia, quæ tam magna comminifcendi libido, imo ve-
 ro que tam inſignis impudentia, ut eos filios Iofaphat veroſ-
 que germanos Ioran fuiſſe negemus, quos non ſic modo ſcrip-
 tura vocat, ſed reddit etiam cauſam, cur germanos fratres
 intelligi necelle ſit? Ioram, ait, fratres habuit filios Iofaphat:
 ne aliunde fratres exſtimares. Idque etiam ne dubitare poſſes,
 iterum atque iterum repetit, *Omnes hi filii Iofaphat regis Iu-
 da. Deditque eis pater ſuus munera multa, regnum autem tradidit
 Ioram, eo quod eſſet primogenitus.* Quid autem illa commemo-
 rem, quæ ſine omni ſacro & profano teſtimonio, ſineque ulla
 rationis coniectura Philo iſte falſus comminifcitur? Ortam
 litem inter filios David ex Bethſabee, Davidis edictum de
 poſteris in regnum quodam ordine ſuceceſſuris, a rege Ioas
 omnes ſequentes binomios trinomioſque etiam fuiſſe, a de-
 ſolatione ad carceres Ioachim viginti annos interfluxiſſe, Mar-
 dochepum decem & octo annis atatem Iſaac ſuperaiſſe, Ma-
 chabæos ſimul cum pontificatu etiam ducatum a domo Da-
 vid*

Tom. II.

M

vid

vid subripuisse, unde inimicitias exortas, multaue alia eiusmodi, quæ partim commentitia sunt, partim sacris etiam literis aduersa. Quid? quod vel in humana historia Philo iste adeo sæpe delirat, ut facile dicenti ipsi credas, se in ultimo anno ætatis suæ decrepiti libellum illum scripsisse. Scribit siquidem anno Cyri secundo Aggeum & Zachariam prophetasse. Item ob mortem Darii Histaspis opus esse impeditum, nec adiri potuisse Cyrum, qui bello Tamyrico erat implicatus. Item Cyro Assuerum Priscum Artaxerxem successisse, qui & plusquam 12. annos imperarit, & Holofernem in Iudæam miserit. Item hunc duos filios habuisse, qui de imperio contenderint, sed cum alter eorum, hoc est, Darius Longimanus victoriam fuisset consecutus, in eius primo anno Iesum hortantibus iisdem prophetis templi ædificium aggressum. Quæ omnia falsa esse, & historicis probatis omnibus vehementer repugnantia, quis non videt? Itaque miror quid in mentem Annio venerit, ut eum librum, qui de temporibus inscribitur, in quo multa falsæ, pleraque absurde, nonnulla contra scripturam etiam dicuntur, Philoni attribuerit viro doctissimo & prudentissimo. Quis enim credat Philonem, Xerxem illum Persarum regum omnium apud Græcos celeberrimum ignorasse? Darium Histaspis cum Dario Medo Cyri avunculo confudisse? Assuerum illum, qui opus templi impeditit, patrem Longimani exillimasse? Nempe in eos errores solus ille posset incurrere, qui utriusque literaturæ & sacræ & profanæ rudis omnino & imperitus esset. Non ergo Philo Iudæus, cuius ingenium, eruditionem, facundiam, celebravit antiquitas, auctor illius libelli fuit: sed homo quispian sine ulla bona arte, sine eloquentia, sine ingenio, sine literis. Nullo certe loco Philo iste falsus platonizat, sed ubique non modo indocte & indiserite, verum inculte etiam atque inornate loquitur. Sed ut eo, unde digressa est, recurrat oratio, cum monarchia Græcæ atque Romanæ nulli nunc publici annales extente, nullique omnino auctores, quorum historiae ad illiusmodi annales conveniant, & quadrent: mirum in his duabus monarchiis regulæ Annii nulli penitus usui futuræ sunt. Sed & in prioribus duabus monarchiis mihi sane videntur otiosa, ad omnemque usum proflus insep-

ta. Nam tametsi Medos ac Persas publicos annales assertores habuisse sacræ literæ prodiderunt (7), Babylonis etiam publicæ auctoritatis historias fuisse, non Iosephus modo testatus est, sed auctores alii nobilissimi; eiusmodi tamen annalibus nos hodie caremus, omnique etiam historico, quem hoscæ annales secutum esse certum atque exploratum sit. Berosium fateor, quoniam valde probabile est, auctoritate publica Chaldeorum historiam edidisse. Metasthenem vero publicum Persarum historicum fuisse cur fatæar non video, quem res Indicas scripsisse, & in Plinio (8) & in Iosepho (9) legi, res Persicas non legi. Sed quoniam non in hoc contentionis summa impendet, demus illud Annio gratis. Sicut & id quoque, Ctesiam Gnidium in Persarum & rebus gestis & temporibus accipiendum esse. Videlicet apud Diodorum in tertio Ctesias ipse testimonium perhibet, Græcis se veros certosque annales Persarum ac Medorum attulisse. Hoc igitur, quoniam Ctesias de se dicit, credamus illi. Nam Lucianus Ctesiam Gnidium ait de rebus Indicis scripsisse ea, quæ nec ipse viderit, nec de alio narrante audivit: itaque fabulas esse. At donemus hæc interim, nec enim de omnibus certandum est. Illud agamus, quos libros Berosi & Metasthenis nomine inferiptos Annii protulit, eos nec Berosi esse nec Metasthenis.

Berosium porro Annianum non verum esse, sed fictum, Raphael Volaterranus libro Anthropologie 14. animadvertit (10). Cui Ludovicus Vives (11) pluresque alii viri doctissimi

M 2
fi

(7) *Ester* 2. 6. & 10. Et 1. *Esdr.* 4. & 5. & 6. cap.

(8) *Plinius* in 6. cap. 17. & in 7. cap. 2.

(9) *Iosephus* lib. 10. antiq. Iud. cap. 12. & 1. contr. Appian. lib. Ctesias Gnidius apud Diodorum nullius Persarum regis mentionem facit. Regum Medorum tantum seriem ponit, & in ea Mandanem quendam, quem historia omnes ignorant, inter ut videretur quidem: quoniam nomen femina potius est quam viri.

(10) In 1. lib. de veris narrat. statim a principio.

(11) De trad. dif. lib. 5. & in proæmio in librum 18. de Civit. Dei. Faber Stap. in primun lib. Poli. Arist. lib. 2.

simi assentiant. Quæ mihi res argumentis idoneis videtur con-
fici posse. Primum, quod Berofus iste Annianus scribit,
Noe præter tres primores filios Sem, Chan, & Iaphet plu-
res alios post diluuium genuisse, quod factis literis videtur
esse contrarium. *Tres isti, inquit, filii sunt Noe, & ab his disse-
minatum est omne genus hominum super uniuersam terram.* Non
ergo alii filii Noe fuerunt, qui colonias orbis terrarum
præcipuas Noe iubente constituerint. Refert deinde, cum
Noe ebris iaceret, Chan illius virilita comprehendisse (12),
ac tacite submurmurando carmine magico patri illudentem,
sterilem cum perinde ac castratum effecisse. Scribit præterea
(13) Noe in Italiam venisse, naturaliumque & divinorum li-
bros conscriptos Italici reliquisse: eundem quoque Noe Ianum
illum extitisse, qui primus in Italia imperarit. Item Nemrod
magis studuisse paci religionique decorum, quam opulentiæ,
ideoque translatum a diis subito non comparuisse. Quæ com-
mentitia esse omnia facile ostenderem, nisi quod plus etiam
nimio huius voluminis magnitudo crevit. Item ait (14), hunc
ipsum Nemrod Assyrium, Medum, & Magogum in Asiam
misisse, qui regna considerint Assyrium, Medum, & Mago-
gum. At hi cum essent filii Iaphet, vel patre, vel avo præci-
piente credibilis est colonias deduxisse: vel certe, ut Ge-
nesios undecimo capit. dicitur, is ipse Deus qui diuisit lin-
guas eorum in Babel, inde dispersit eos super faciem cum-
etarum regionum. Præterea narrat (15), Semiramidem Baby-
lonem urbem maximam ex oppido fecisse, & magis illam
adificasse, quam ampliasse. At verus e contrario Berofus apud
Iosephum in primo contra Appionem Alexandrinum libro,
scriptores Græcos reprehendit, qui falso tradiderint a Semi-
ramide Babylonem adificatam, & mira opera ab illa circa
hanc fuisse constructa. Ad hæc Berofus Annianus prodit (16),
Cenchrem Ægypti regem Hebræorum magica in mari pe-
riisse.

(12) *Genes. 9.* (13) *Lib. 3.* Omnia quæ de antiquitate sci-
pientie nostra, quæ eadem Iudæorum fuit, Iosephus, Eusebius & Au-
gustinus disputant, vana sunt: si hæc vera sunt. (14) *In. 4.*
In. 5. (15) *In. 5.* (16) *In. 5.*

riisse. Quod utique nullo esset modo a Iosepho pretermis-
sum, (17) qui cum Hebrææ gentis antiquitatem aduersum Græ-
cos conaretur ostendere, nullum aut prius aut antiquius ex-
pressum testimonium potuit Berofus proferre, quam ex 3. li-
bro Chaldæorum, ubi Nabuchodonosorum scripsit templum
Iudæorum civitatemque vastasse. Berofus insuper Annianus
nullam nec aperte, nec obscure Abrahami mentionem facit.
At Berofus ille verus, ut Iosephus auctor est (18), Abra-
hami implicate meminit his verbis. *Post diluuium autem deci-
ma ætate apud Chaldæos erat quidam iustitie cultor vir magnus,
& fideralis scientia peritus.* Præterea Berofus Senacherib regis
Assyriorum gesta commemoravit, quemadmodum Iosephus
(19) Hieronymusque (20) testantur. At in Berofus Anniano
nulla Senacherib commemoratio est. Præterea, fictus iste Be-
rofos in Ascstade decimoctavo Assyriorum rege finem hi-
storix suæ fecit; post quem tamen viginti alii reges usque
ad Sardanapalum Babylonis imperarunt. Sed hos tamen
Berofus non omisit, quin eos etiam annumeravit, qui Nabu-
chodonosoro Nabulassari filio usque ad Cyrum in imperio Ba-
bylonio successere, ut Iosephus contra Appion. lib. 1. Di-
xitque Hieronymus in Danielis 5. caput affirmat. Atque Me-
tasthenes Annianus, cum triginta octo Assyriorum reges a Sa-
turno ad Sardanapalum numerasset, tempusque etiam regni
cuiusque eorum subiecisset, in his omnibus se Berofum sequi,
atque adeo eius se verba exscribere testatus est. Nec vero dici
potest libellum istum de antiquitatibus fragmentum esse Be-
rofos, non integrum opus, quoniam vel Annus ipse nobis tan-
quam integrum opusculum venditavit. Manethon quoque An-
nianus aperte dicit se inde historiam exordiri, ubi finem hi-
storix suæ Berofus fecit. Ita in supplemento Manethon decem
& octo regibus Berofus quatuordecim alios adiecit, quos si a
Berofus accepisset, nullo pacto inficiaretur. Fictus est ergo Be-
rofos iste Annianus, non mancus. Quid? quod apud auctores
ve-

(17) 1. cont. Appion. lib. (18) *Lib. 1. ant. Iudai. cap. 15.*
(19) *Lib. 10. antiq. Iudai. cap. 1.* (20) *In Isaiam cap. 37.*

veteres Berofus non Ægyptiorum, non Lybiconum, non Celtiberorum, non Itolorum, non Germanorum, sed Chaldaeorum scripsit historiam. Annianus vero iste æque horum omnium regnorum historicum se præbet. Nullum certe probatum auctorem invenies, qui Berofum nisi in rebus Chaldaicis testem excitet veritatis. Atqui, si auctor gravissimus res alias scripsisset, sine dubio in eis ab aliquo vel Hebræo, vel Græco, vel Latino auctore aliquando citaretur. Sed nescio an Berofum istum fatuus fuisset nulla argumentatione conficere. Res quippe ita præfatas memoriæ prodit, ut licet falsas intelligere per tui animi conjecturam possis, arguere tamen per illarum veritatem nimiam non possis. In rebus enim eiusmodi quo quisque improbor est, eo maiorem habet fingendi licentiam: adeo ut de libris quidem totis & auctoribus, quemadmodum ait Fabius, mentiatur tuto, quia inveniri qui nunquam fuere non possent: de rebus autem ipsis, vel tutissime mentiatur, quia nulli testes produci queunt, qui non sint pueri, si contra veteritatis proferantur. Quia in re cum Episcopus quidam nostros deprehensus esset sepe peccasse (eos enim auctores citarat interdum, quos nulla unquam habuit ætas: eas res olim gestas scripserat, quas nulli homines ediderunt) respondit, referre nihil, in historia sic an aliter omnino sentias, quod omnia essent ambigua, nisi quæ sacris literis continerentur. Indigna quidem Episcopo, eoque Theologo sententia. Nam rusticus homo & vanus si hæc dicat, non est mirum. Sed ut eo revertamur, unde discussimus, facilius dico esse, Berofum istum Annianum contemneres, quam refellere. Nam viris doctis ipsa libelli lectio satis magna persuasio est: indoctis persuadere nihil attingit. Sui Berofus fruatur licet. Quem solum de temporibus inscriptionum quorundam, per annos quadringentos octoginta ante Neronem & Phoroneum supputasse, Annianus ait Plinium testigisse. Cum Plinius tamen nihil aliud tradat, quam Berofum usque adeo astrologia enituisse, ut Athenienses ei ob divinas prædictiones publico in gymnasio statiam inaurata lingua statuerint. Fruatur itaque, ut dixi, Berofus suo: sed Plinii auctoritate non fruatur. Imo ne probabili testimonio ullo quidem, aut ratione aliqua consentanea. Illa enim ridicula est Hieronymum Berofus huius verbis quandoque uti. Quasi vero com-

commento locus esse posset, nisi Berofus iste fictus veri Berofus quadam verba compilasset.

Sed iam Annii Metasthenem quam fieri poterit brevissime explodamus. Non autem persequar errata minuta, quæ in parvo volumine plura sunt. Tantum quæ sunt maiora videamus. Scribit igitur monarchiæ Persicæ reges & tempora in hunc modum. *Balt Assare interfecto, regnavit simul Cyrus & Darius annis duobus, inde solus Cyrus duobus & viginti. Filius Darii Priscus Artaxerxes Assuerus annis viginti: ultione interea sumpta de satrapione Tamarica que per dolum patrum tradiderat Tamyra: huius duo filii Cyrus Artabanes & Darius Longimanus septem mensibus pro imperio dimicaverunt, & septimo mense Longimano victoria cessit: regnavitque annis septem & triginta. Eius filius Darius Natus annis decem & novem. Magnus Artaxerxes Darius Memnon annis quinquaginta quinque, Artaxerxes Ochus sex & viginti: nostra ætate Arses annis quatuor, Darius ultimus sex.* Hos quoque reges, & tempora eodem ordine eisdemque pene verbis Philo Annii notavit, ut eundem fuisse utriusque fabulæ artificem suspiceris vel potius intelligas. Hoc solum addit Philo, videlicet ex Hebræorum officina, Assuerum istum Nabuchodonosorum esse, cuius res gestas Iudith scribit historia. Illud autem in primis rogo, ecquis iste est Priscus Artaxerxes Assuerus, qui patrem habuit Darium, patrum Cyrum, qui Cyro in imperio successit, qui viginti annos regnavit, qui & Nabuchodonosorus fuit, cuius exercitum, Principemque militiæ Holofernem mulier a deturbaverit, qui denique duos filios fortius est Cyrum Artabanum & Darium Longimanum? Sane Cambysen respondent esse. Id namque Metasthenes paulo ante scripserat, Cyrum & Darium, sex annos prius, quam Babylonem caperent, bellum Tamyra reginæ illaturos regnum Persicum Cambisi filio resignasse. Id etiam historicorum omnium consensione proditum est, Cambysen statim a Cyro Persarum imperium tenuisse. Assuerus ergo iste idem, qui & Cambyses fuit. At vero quæ in Prisco Assuero live adiuncta, sive antecedentia consequentiaque ponuntur, adeo sunt a Cambyse aliena, ut etiam contraria esse videantur. Primum enim Darius Cambysis pater non fuit, sed Cyrus. Id quod non Herodotus modo, Iosephus, Hieronymus, sed universi scriptores Græci La-

tinique testantur. Cuius omnino rei illud quoque argumentum est, quod Cyri parenti Cambyfes nomen erat, ut historici uno ore dixerunt omnes. Darius autem nullum maiorem habuit, qui Cambyfes vocaretur. Consentaneum est ergo Cambyfen filium Cyri fuisse, non Darii. Præterea si Cambyfes Darii filius fuit, certe Darii mortuo in regnum patris successisset: at Darii mortuo Cyrus solus Persis ac Medis viginti duobus annis imperavit, ut etiam Metalthenes & Philo conduxerunt. Non ergo Darii filius Cambyfes fuit, sed Cyri, cui in imperio successit. Præterea cum monarchia a Medis in Persas per Cyrum fuerit translata, eoque pacto verisimile sit, si filium Darii Medii in monarchiam successisse, filium Cyri Persas non successisse? Sed quid ego demens eam rem conargumentis demonstrare, que cum ex historiarum fide pendeat, historicis omnibus consentientibus memoriarum prodita sit? Nihil profecto necesse est contra eam ratione pugnare, quem omnium, & ecclesiasticorum & profanorum auctoritas vincit. Simile est quod deinde subiicit, Cyrum patrum fuisse huius Assueri. Fuerunt igitur Cyrus Persarum, ac Darius Medus germani fratres, quod cum ratione etiam pugnat. Atque auctores universi alios parentes Darii Medo, alios Cyro Persæ fuisse scribunt. Quod rursus tertio loco addit, Assuerum istum 20. annos imperasse, illud historicis item omnibus adversum est. Apparet autem in hoc esse confectum, ut historia libri Iudith sub isto scripta videatur, id quod Eusebius in chronicis magis refert quam sequitur. Traditio quippe Hebræorum est, que nec idoneo testimonio, nec probabili ratione consistit. Iosephus sane repugnat, qui libro Iudæic. antiq. cap. 2. Cambysem ait septimo anno regni sui mortem oppetivisse. Sed & Eusebius Cambyfi octo solum annos imperii tribuit. Herodotus vero septem annos & menses quinque. At Nabuchodonosorus, qui in libro Iudith commemoratur, plures etiam quam 13. annos imperavit, ut cap. 2. habes. Non ergo Cambyfes Nabuchodonosorus ille fuit. Præterea omnes historie produnt & Cambisem & Cyrum, cui ille in regno successit, reges Medorum Persarumque fuisse. At Nabuchodonosorus libri Iudith nusquam aut Medorum aut Persarum rex, sed ubique & Assyriorum fuisse, & regnasse in Ninive civitate magna-

na dicitur. Adhæc si Cambyfes Mediæ rex erat, ut vere erat, quomodo Nabuchodonosorus is fuit, qui Arphaxat regem Medorum obtinuit? Nempe quamvis fingere nostro arbitratu liceat, id quod Philo Annius facit, Arphaxat factionis Tamaricæ fautorem Assyrios, Medos, ac Persas ad defectionem compulisse, at non proinde tamen regem cum Medorum scriptura appellaret. Pari enim ratione Persarum, Assyriorumque rex Arphaxat iste vocaretur. Quid? quod Nabuchodonosorus etiam rex Assyriorum fuisse dicitur, cum Arphaxat regem Medorum superavit. Quale ergo Philonis commentum est, Arphaxat cum Persis ac Medis Assyrios quoque ad defectionem compulisse? Præterea Arphaxat ille, contra quem Nabuchodonosorus depugnavit, civitatem Mediæ florentissimam condidit, cui nomen Ecbatanis, ut Iudith 1. cap. legitur. At civitas hæc multis ante Cambysem annis erat ædificata, a Diocle videlicet, quinto Medorum rege, quemadmodum Eusebius testatur in chronicis, idemque in 1. lib. Herodotus. Nec excidit mihi scripsisse in tertio Diodorum, Ecbatana ante Semiramidem condita, in quibus regiam quoque illa ædificavit: Plinio vero in 6. cap. 14. Seleuci ædificium esse. Verum, quoniam non consulto, sed casu in huius rei mentionem incidi, satisfaciam utrique quali præteriens quam brevissime. Diodorus primum sæpe ac multum in historia nugatur. Eandem certe habuit, ut ceteri Græci, mentiendi libidinem. Quid enim levius in mentiendi, quam Græciæ regio vana, & ad omnem impulsum mobilis? Nisi forte Diodorum defendit titulus libri eius, qui nunc extat, de antiquorum fabulosis gestis inscriptus, qui quoniam inscriptioni sue ipse responderet, neminem fallit. Quod enim promiserat, idem exsolvit. Nam quod Plinius in præmio totius operis asserit, Diodorum apud Græcos primum delivisse nugari, id facile ex orationis Pliniane contextu intelligitur non ad historiarum falsitatem, sed ad inscriptionum vanitatem pertinere. Græci enim auctores inanes ventosæque inscriptiones libris suis passim præponebant. At Diodorus, ut Plinius ibi refert, librum suum nullo levi vanoque indice invidiosum fecit, ut priores, sed bibliothecæ historiam inscripsit. Non ergo Diodori nos urgebit auctoritas, si quæ de Semiramidis magnificentia, &

in Ecbatanis extructa regia Græcis fabulis decaütata sunt, ea ipse vel retulerit, vel etiam fuerit secutus. Plinius vero ita, qui urbes præclaras condidit, nobilitandis sepe fallitur. Sed ad rem. Cum Arphaxat eum, qui Ecbatana ædificavit, ante Cambysem fuisse certum exploratumque sit: fieri non potest, ut Cambyfes Nabuchodonosorus ille intelligatur, qui ab Arphaxat Ecbatanarum conditore victoriam reportavit. Præterea Ninive tempore regni Perfarum a Babylonis vastata fuerat, ut Nahum vaticinatio indicat. Nec Persis monarchiam occupantibus regem proprium hæc civitas habuit. At Nabuchodonosorus, cuius in libro Iudith mentio est, regnabat in Ninive civitate magna: non igitur quæ Iudith historia refert, ea sub Cambyse, sed, ut vere Carion sentit, ante Perfarum imperium gesta sunt. Nec ut ab hac sententia discedam, Achioris me verba movent, quæ cap. 5. referuntur. Quoniam ante insignem illam captivitatem Babylonicam afflixit aliquoties Dominus omne semen Israel, & tradidit eos in manus diripientium nunc Ægyptiorum, nunc Syrorum, nunc Assyriorum, nunc Mohabitarum, & Ammonitarum, donec tandem proiecit eos a facie sua. Quis vero in varias regiones captivi adducti sunt, sed brevi tempore reduxit eos Dominus in terram suam, idcirco in libris Regum eiusmodi minus celebres captivitates silentio præmuntur. Nam & Iudic. cap. 18. cuiusdam captivitas mentio fit, quam Caietanus vere, ut ego sentio, dicit in libris Regum prætermissam. Non enim, ait, omnia scripta sunt. Non itaque Achior de captivitate illa insigni Babylonica loquitur: sed de alia quapiam. Iudith porro atate templum Hierosolymitanum non erat eversum, nec civitas ipsa vastata. Iterum, ait, postea Hierusalem ubi sunt sancta sanctorum. At regnante Cambyse & eversum templum erat, & nondum civitas instaurata. Manet igitur ea, quæ ipsius Iudith narrat historia, non esse ad Cambysem referenda. Merito igitur Alluerum istum præfatum Arthaxerxem negant ullum fuisse quidam quoniam re vera, qualem Metasthenes Philoque describunt, nullus fuit. Qui etiam si fuisset, si a Cyro statim imperavit, Longimani præfecto parens non fuisset. Equis enim dubitet, post Cyri & Cambyfis regnum Darium Histaspis Perfarum dominationem adeptam, cui Xerxes filius in imperio successerit?

Ni-

Nimirum id Herodotus, Iustinus, Orolius, cæterique scriptores profani tradiderunt, atque universi etiam veteres ecclesiastici Iosephus, Clemens, Aphricanus, Hyppolitus, Eusebius, Hieronymus. Hieronymus certe eam rem non tanquam dubiam & incertam, sed tanquam perspicuam atque constantem prodidit in Danielis caput septimum, inquires. *Tres ordines qui erant in ore bestie, quidam tres reges post Cyrum fuisse Perfarum autonant, & quæ illis sunt nomina reticient. Nos vero cum post Cyrum, qui regnavit annis 30. sciamus apud Persas regnasse Cambysem filium eius & fratres Magos: & deinceps Darium: cuius secundo anno captum est ædificari templum in Hierusalem: Quintum, Xerxem filium Darii: Sextum, Arthabanum: Septimum, Arthaxerxem Longimanum: Octavum, Xerxem: Nonum, Sogdianum: Decimum, Darium nosum: Undecimum, Arthaxerxem Memnonem: Duodecimum, Arthaxerxem Ochum: Tertiumdecimum, Arsem Ochi filium: Quatuordecimum, Darium Arsan filium, qui ab Alexandro superatus est: quomodo tres reges Perfarum fuisse dicimus?* Hæcenus Hieronymus. Sane si in Regum Perfarum serie, aut fratres Magos, aut Arthabanum, aut secundum Xerxem sive Thucydides, seu quisquam alius historicus præterierit, nihil mirum esse debet: quoniam illi vel brevissimo tempore imperarunt, vel certe eo quoque brevi tempore de imperio cum aliis contenderunt. At Darium Histaspis & Xerxem filium eius, qui potentissimus rex atque ditissimus adventum Græciam innumerabilem duxit exercitum & ea gessit, quæ Græcorum & Latinorum, Gentilium ac fidelium historia narratis hos inquam duos tam excellentes ac præclaros reges silentio transire extrema ignorantia, ne dicam impudentia est. Etenim hos in Persia regnasse si quis neget, negare etiam poterit Constantinum, Theodosiumque Romæ imperasse. Non enim plures gravioreque historici hoc, quam illud affirmant. Atque Herodotus & Thucydides de his videlicet sui sæc li regibus ita loquuntur, ut non res auditas, sed visas narrare videantur. Nec si historiæ suæ Herodotus fabulas miscet, idcirco fides illi abroganda est in rebus sui temporis publicis, & manifestis, in quibus nullus erat fictionis locus. Alioqui Plutarchus, qui minimos quoque errores Herodoti perfectus reprehensione est, hunc, quoniam erat maximus, potiss-

N 2

fi-

simum infectaretur. Credamus itaque potius Herodoto, Thucydidi, Iustino, Oratio, Africano, Eusebio, Hieronymo, Iosepho cæterisque auctoribus probatissimis, quam Metastheni huic non veteri & erudito, sed recenti, rudi, sine sensu, sine sapore, ignorant, atque adeo impudenti. Nemp̄ qui polliceatur scripturam se regum Persarum tempora, ut in annalibus publicis liquide & vere digesta sunt, Reges quoque & nomina quam apud eos splendidissime regnatum est: & tamen eos reges omittat, qui in Persis magnificentissime atque amplissime regnaverunt. Nec me fugit, Ioannem Carionem operose etiam contendisse ut inter Eusebium, Hieronymum ac reliquos auctores graves, & Metasthenem Persam istum nulla esse repugnantia videretur. Ita in summa discordia ac dissensione pacem conciliare nititur, & quæ discrepant plurimum, ea facere ut consentiant vel maxime. Primum ergo ait Carion, *Affuerum illum priscam Darii Histaspis intelligi oportere.* Quæ una ex re totum disce Carionem. Quid enim stultius dici potuit, quam Darii Histaspis patrem habere Darii Medum, patrum Cyrum, filium Longimanum? His enim attributis priscum illum Affuerum Metasthenes cumulat. Quid autem a Dario Histaspis alienius, quam publico edicto vetare, ne templum Hierosolymis instauraretur, quod Affuero illi prisco Philo Annianus assignat? Nam causa a Carione reddita, cur a Metasthene Xerxes fuerit omisus, usque adeo ridicula & inepta sunt, ut non sint a me in præsentia referenda. Atque eas omnes sigillatim Ioannes Vergara, Canonicus Toletanus, vir Græcæ ac Latine linguæ peritissimus, in libello oçio questionum Hispanice edito accuratius refutavit. Cuius nos opera & diligentia multum hoc loco adiuti sumus. Maluimus enim, quod nos Plinius admonuit (21), mutuum omnino reddere, quam in furto deprehendi. Illud enim Basilii præceptum semper nobis probatum est, siquid ex alio discitur, minime celandum: more pravæ mulieris, quæ partus nothos clam supponit. Quamobrem sermonis & doctrinæ patrem ingenue manifestandum. Quibus rebus demonstra-

(21) In proœmio.

tis, omni luce clarius apparet, id quod huius orationis institutum erat, Anni regulas in historiæ iudicio utiles esse non posse. Quando ne ex his quidem posterioribus Chaldaeorum, ac Persarum monarchiis annales ulli publici relicti sunt, nec auctoris cuiuspiam monumenta, qui historiam suam ad veram certamque eorum annalium formulam composuerit. Quocirca Iosephum, Eusebium, Hieronymum cæterosque probæ fidei auctores in Persarum aut rebus gestis, aut temporibus explodere, quod Metastheni huic & iis, qui prætexunt, Sufianis annalibus non cohereant, magnum inscitiae, imo vero etiam temeritatis argumentum est. Quo loco Ioannes Driedonis vehementer erravit, homo quod ad Theologiæ diligentiam pertinet, plane doctus: quod ad historiæ humanæ cognitionem, valde rudis. Qui cum in hæc Anni volumina incidisset, & Berosi Chaldaei, Metasthenis Persæ, Ctesia Gnidi, Philonis Iudæi, Diodori Siculi, bibliothecæ Sufianæ, septuaginta seniorum excitatio inani verborum sonitu illius complevisset aures: ad Eusebii, Iosephi, Hieronymi vocem oppido quam gravem obstrudit. Quanto prudentius ecclesia, quæ cum Adami Enoch & Noe quidam libelli producerentur, eos noluit recipere: quoniam, ut Augustinus ait, *Quo in auctoritate non essent nimia fecit antiquitas, propter quam videbantur habenda esse suspecta, ne profertur falsa pro veris. Nam & profertur quædam, quæ ipsorum esse dicuntur, ab eis qui pro suo sensu passim, quod volumine, credunt.* Hactenus in 18. de Civit. lib. cap. 38. Augustinus. Viro igitur prudenti, ut liber quisque sub antiquitatis nomine profertur maxime, ita maxime debet illi esse suspectus. Quam nos prudentiam secuti, Berosi hos, Metasthenisque libellos vel nimia vetustate suspectos haberemus, etiam si nihil illi continerent, quod viris gravissimis contraveniret. Quibus rebus efficitur, ut prima Anni causa, quamobrem in Persarum monarchia Iosephum Eusebiumque reici oporteat, futilis & vana sit. Nam altera falsissima est. Non enim aut Eusebium, aut quisquam alius probatus auctor scribit, Cyrum ante dedisse licentiam Hebrais in Babylone captivis & mortuum, quam Babylonia Darii ille Medus potiretur. Eusebius porro Darii Medi in chroniciis nusquam meminit: nec sub eo nomine, nec sub nomine Ciaxaris, quo eum appellat Xenophon.

phon. Non ergo Eusebius scripsit, Cyrum ante interfectum esse, quam Darius Medus Babyloniam cepisset, cum Darium omnino Medum in chronicis prætermiserit. Herodotus autem nihil eiusmodi scripsit, quale illi Annus impingit. Darium Histaspis filium Eusebius, Herodotusque commemorant. Ille, ut solet, breviter, regni tempora notans, hic latius eius gesta describens. In quibus illud refert, Darium Histaspis Babylonem, quæ a Perfarum imperio defecerat, iterum & obfisione cinxisse & expugnasse. Atque hinc turpis Annii error exitit. Cum enim audisset Herodotum scribere, post Cyri mortem Babylonem a Dario captam, existimavit eum de Dario Medo intellexisse (22), cum Darium Histaspis sine dubio Herodotus expresserit. Nam a Cyro semel expugnatam Babylonem 1. lib. dixerat. Deinde in 3. ea iterum capta Darium Histaspis potitum affirmat, muros eius circumcidisse, & portas omnes amolitam esse, quorum neutrum Cyrus fecerat prius eidem a se capta. Abeat ergo nunc Annus & dicat (23), Herodotum & Eusebium somniasse. Annus ipse re vera potius somniat, qui e duobus hominibus Dario Medo & Dario Persa unum facit, exque duabus Babylonis expugnationibus item unam. Id quod proprie dormientium & somniantium est. Sed ais, Daniel cap. 11. post Darium Medum quatuor solum Perfarum reges usque ad Alexandrum futuros vaticinatus est. Non ergo 14. fuerit, quemadmodum nos, Eusebium Hieronymumque secuti fuisset diximus. Huius argumenti ratio Tertullianum in eo libro, quem contra Iudæos scripsit, videtur impulisse, ut inter Darium Medum & Alexandrum quatuor duntaxat Perfarum reges intermedios poneret, Arthaxerem, Ochum qui & Cyrus, Argum denique ac Darium ultimum, qui & Melas nominatus est. In quem errorem Nicolaus Lyranus (24), licet a Hieronymo admonitus, videns prudens-

(22) In su. 3. lib. (23) In Philonem suum.

(24) Danieli 9. & 11. ubi hoc quatuor reges ait fuisse Cyrum, Cambysen, Assuerum marium Esfer & Darium filium Assueri, quem Alexander, ut inquit, debellavit. Darius autem iste postremus iuxta horum sententiam Longimanus intelligitur, sub quo avant templum adificatum.

que incurrit, Hebræorum somnia sequens, qui historia humane penitus sunt ignari. Quoniam nulla externi regni monumenta in lingua sua habent: nec alios aut Perfarum, aut Græcorum reges agnoscunt, nisi quos scriptura commemorat. Quod qui parum perspicunt, hi Iudæos in earum etiam scripturarum explicatione sequuntur, quarum intelligentia, si Gentilium ignorentur historia, aut vix, aut certe nullo modo haberi potest. Ita Hebræi rationes sæpe historiarum vertunt, & id, quod probare non possunt, fingere conantur. Quorum error eripiendus est, omnique opinio ad eam speciem traducenda, ut scriptura sacra interpretanda, in iis præsertim locis, quæ res externas gentium attingunt, gentium monumenta sequamur. Rectius igitur veriusque Hieronymus quartum illum regem, quem Propheta commemorat, Xerxem Darii Histaspis filium fuisse intelligit: talem enim hunc Ethnicorum historiae narrant, qualem Propheta describit. Quod autem Daniel quatuor Perfarum regibus enumeratis novem, qui fuerit post Xerxem, prætermiserit: hoc non solum contra nos, sed contra Metasthenem Annii, Philonemque etiam facit. Non autem cura fuit, ut Hieronymus ait, spiritui prophetali historiae ordinem sequi, sed præclara quæque perstringere. Ac si quis prophetarum transitiones diligenter animadvertet, inveniet multa intermedia frequentissime pertransiri, quæ si ex varum silentio nunquam fuisse iudicabit, in magno errore necesse est, & multarum rerum ignoratione versari. Hoc vero loco peculiaris causa fuit, cur in rege Perfarum Xerxe spiritus prophete subsisteret. In eo siquidem Perfarum monarchia maxime adversum Græcos eminet: adeo ut ab innumerabili exercitu multitudine Græcia vel brevi momento vallanda atque exinanienda videretur. Itaque repente Danieli Alexander Græcus ostensus est, qui non solum Græcos posset a Persis eripere, sed de Persis etiam triumphare. Sed de regulis Annii, earumque regularum exemplis, ac de tota demum Annii censura satis, ut arbitror, diligenter disputatum est. Quid igitur? (Nam hoc dicit fortasse aliquis) nulla via ratioque erit, quæ veraces historicos a fallacibus distinguere atque inter noscere valeamus? Erit nempe, & multiplex etiam erit.

Prima lex ex hominum probitate integritateque sumetur. Quæ omnino res locum habet, cum quæ narrant historici, ea vel ipsi se vidisse testantur, vel ab his, qui viderunt, accepisse. Qualia sunt pleraque in epistolis Ambrosii, Cypriani, Hieronymi, Augustini: in libris quoque huius de civitate Dei, in dialogis Gregorii; breviter, in omnibus fere doctorum ecclesie probatissimorum scriptis, in quibus mendacium suspicari, quod ad memoriam sempiternam transferre illi scribendo voluerint, piaculum est. Magnis quippe præclarisque virtutibus viri sanctissimi atque optimi id consequi meruerunt, ut in rebus eiusmodi, quas vel spectasse se, vel ab aliis fide dignis, qui spectarint, se audisse testati sunt, fides omnino illis habeatur. Quæ in re Erasmi Roterodami, alique iuniores quidam sæpe ac licenter errarunt. Quid enim liberius, licentius, immoderatus dici potuit, quam Hieronymum asserentem, Matthæi evangelium Hebraicum describendi sibi copiam fuisse, in eo virum gravissimum sanctissimumque mentiri? Iure itaque piis hominibus nimia hæc quorundam iuniorum liberiorque licentia displicuit: iure etiam in crimen vocata est. Hæc autem prima lex in profanis quoque auctoribus locum habet. Quædam enim Julius Cæsar, quædam Suetonius, quædam Cornelius Tacitus, quædam Plutarchus, quædam Plinius narrant, quæ auctores ipsi partim oculis aspexerunt, partim acceperunt ab his, qui ea præsentis aspexerant. In hisce vero auctoribus, tamen pietatem absolutaque virtutis officia spectare non licet, licet tamen probitatem quandam bonitatemque nature. Quidam enim eorum aut veritatis amore inducti, aut ingenui pudoris verecundia usque adeo a mendacio abhoruerunt, ut iam pudendum fortasse sit, historicos gentium quosdam veraciores fuisse, quam nostros. Dolenter hoc dico potius, quam contumeliose: nullo a Laertio severius vitas Philosophorum scriptas, quam a Christianis vitas sanctorum: longèque incorruptius & integrius Suetonium res Cæsarum exposuisse, quam exposuerint catholici, non res dico imperatorum, sed martyrum, virginum, & confessorum. Illi enim in probis, aut Philosophis, aut principibus, nec vitia, nec suspensiones vitiorum tacent: in improbis vero etiam colores virtutum produunt. Nostri autem plerique vel affectibus in-

inserviunt, vel de industria quoque ita multa confingunt, ut eorum me nimirum non solum pudeat, sed etiam tædeat. Hos enim intelligo ecclesie Christi cum nihil utilitatis attulisse, tum incommodationis plurimum. Nominibus parco, quoniam huius loci iudicium morum etiam est, & non eruditionis tantum, in qua liberior potest esse censura. Nam quæ morum est, hæc debet profecto esse & in vivos caurior, & in mortuos reverentior. Certum est autem qui sic & fallaciter historiam ecclesiasticam scribunt, eos viros bonos atque sinceros esse non posse, totamque eorum narrationem inventam esse aut ad quæstum, aut ad errorem, quorum alterum sedum est, alterum perniciosum. Iustissima est Ludovici (25) querela de historiis quibusdam in ecclesia confictis. Prudenter ille sane ac graviter eos arguit, qui pietatis loco duxerint mendacia pro religione fingere. Id quod & maxime periculosum est, & minime necessarium. Mendaci quippe homini ne verum quidem credere solemus. Quamobrem qui falsis atque mendacibus scriptis mentes mortalium concitare ad divorum cultum volvere, hi nihil mihi aliud videntur egisse, quam ut veris propter falsam adimatur fides, & quæ severe ab auctoribus plane veracibus edita sunt, ea etiam revocentur in dubium. In Herodoti lucubratione rebus fictis & adumbratis quidem loci plurimum sunt. Verum inscriptione ipsa ille præmonuit, non esse in eo libro historie rationem ad vivum rescandam. Musa videlicet inscripsit, quibus fabulæ interdum concessæ sunt, ut audientium animos iucundius & suavius allectent, quod severitate narrationis non perinde assequerentur. Xenophon, qui ut Fabius ait (26), magis inter Philosophos, quam inter historicos reddendus est, optimi & absolutissimi Principis formam in Cyro perfectam conatur effingere. Itaque non est ab eo expectandum, qualisnam Cyrus se vera fuerit, rex licet excellens & eximius, sed qualis futurus sit in rebus. Imperator, si ad normam exemplaris exactissimi componatur (27). At

Tom. II.

O

in

(25) De traden. disciplin. lib. 5. (26) Lib. 10. cap. 1.

(27) Cicero ad Quintum fratrem Cyrus ille, inquit, a Xenophonte non ad historie fidem scriptus, sed ad effugiem iusti Imperii.

in historia Christiana, quæ tota, ut diximus, non voluptate, sed veritate perpenditur, quorum atinet historiarum nomen commentis fabulisque prætereundum? Quasi vero sancti Dei homines nostris mendaciis egeant, qui tam multa vera pro Christo gesserunt, ut falsa quantumvis licet eruditæ simulationis artificio composita, ut noxia non sint, quoniam inutilia sunt tamen, tanquam ignavi milites oneri sint magis, quam auxilio. Heroum porro nostrorum res vere gestæ, sicuti ego existimo, non solum amplæ magnificæque fuerunt, verum multo etiam maiores quam fama feruntur. Neque eorum qui fecere virtus tanta habenda est, quantum eam verbis extollere potuerunt nostri: sed tanta potius, ut & præclara ingenia rebus ipsis, & ingenii præclaris verba quoque desuerint. Sed dum quidam affectui suo nimium indulgent, & ea scribunt, quæ animus scribentis dicat, non veritas, tales Divos quandoque nobis exhibent, quales Divi ipsi, etsi possent, esse tamen non uisissent. Ecquis enim credat, Divum Franciscum pediculos semel excussos in se ipsum solitum esse immittere? Quod ad sanctitatem viri scriptor pertinere putavit, equidem non puto, qui paupertatem sciam viro sanctissimo placuisse semper, sordes nunquam. Illud item quam ridiculum? Diabolum Dominico Patri nostro semel obstrepentem, a Divo esse coactum ut lucernam haberet in manibus quoad illa absumpta non molestiam solum, sed incredibilem dolorem etiam afferret. Non possunt huiusmodi exempla numero comprehendi, sed in his paucis pleraque alia intelliguntur, quæ Divorum clarissimorum historias obscurant. Non autem decebat, veras sanctorum res gestas falsis & commentitiis fabulis contaminari. Quæ causa Gelasio fuit, ut huius generis historias multas in concilio 70. episcoporum reprobarat. Eius pontificis verba sunt legi, cognoscique dignissima: idcirco adscribenda sunt. *Gesta, inquit, sanctorum martyrum, qui multiplicibus tormentorum cruciatibus & mirabilibus confessionum triumphis irradiant, qui ita esse Catholicorum dubitet: & maiora eos in agonibus esse perpeffos, vel suis viribus, sed Dei gratia & adiutorio uniuersa tolerasse? Sed ideo secundum auctoritatem antiquam, vel consuetudinem singulari cautela in sancta Romana ecclesia non legantur: quia eorum, qui scripsere, nomina penitus ignorantur, & ab insidiosis aut dicta superflue, aut minus apte quam*

quam rei orda fuerit scripta esse putant: sicut uinculam Quirici & Iulite matris eius: sicut Georgii, aliorumque passionum huiusmodi, quæ ab hereticis probantur conscriptæ: propter quod (ut dictum est) ne vel leuissimum suscipiendi oritur occasio, in sancta Romana ecclesia non legantur. Nos tamen cum prædicta ecclesia omnes martyres & eorum gloriosos agones, qui Deo magis, quam hominibus noti sunt, cum omni deuotione veneramus. Item vitas patrum Antonii, Pauli, Hilariis & omnium eremitarum: quas tamen vir beatissimus scripsit Hieronymus, cum omni honore suscipimus. Item actus beati Syluestri Apostolica sedis præfatis, licet eius, qui scripsit, nomen ignoremus, a multis tamen in urbe Rom. catholicis legi cognouimus: & pro antiquo usu multe hoc imitantur ecclesia. Item scripta de inventione sancte Crucis Dominice, & alia scripta de inventione capitis Beati Ioannis Baptiste. nouella quidem reuelationes sunt: & nonnulli eas catholici legunt, sed cum hoc ad catholicorum manus pervenerit, beati Pauli apostoli sententia præcedat. Omnia probate, quod bonum est tenete. Hactenus Gelasius. Quod si prophetias, quæ numinis afflatu edi solent, Paulus docet non spernendas quidem, sed explorandas tamen: equis nos acueflare iam audebit, si historias humano sensu editas exploremus? Gelasius sane auctor est cum concilio sanctorum hominum imposturam, aut, quod Gelasius ipse ait, hæreticorum fretum. Quæ eadem omnino causa subest, ut historiarum illarum valde etiam suspiciosa sint, quæ tametsi auctoris cuiuspiam nomen præferunt, sed quis ille qualisve sit, obscurum & incertum est. Cuiusmodi ante hos paucos dies quedam fabulæ prodire, quarum & auctores, & loca adeo longo intervallo distant, ut in mentiantur illi non possit inventi, an hæc fiat, addubitari etiam possit. Sed bene habet, quod totum narrationis corpus commentitium apparet, ut quod Hispanorum sermone teritur, id quoque in hæc facile probes, *De luengas viar, luengas mentiras.* Sed ad Gelasium redeamus. Qui illius deinde erroris nos admonuit, in quo olim non vulgus solum, sed Gratianus etiam versatus est, ut librorum deceptus indicibus erederet, omnium

quæ Hieronymi & Augustini nominibus inscripta erant, Hieronymi Augustinique vere etiam esse. Sic librum, qui de vitis patrum inscriptus est, Hieronymi nomine vulgus circumferebat, quum paucissimas tamen patrum vitas ille scripserit, quæ & hoc loco fere a Pontifice referuntur. Gelasii itaque testimonio eorum impudentiam retundemus, qui harum rerum auctorem Hieronymum pervulgarunt, quas nemo nisi rudis atque elinguis ederet. Huius generis fabula etiam illa est, insulsa æque ac barbara, de Nativitate Sanctæ Mariæ, ad Chromatium & Heliodorum episcopos. Huius generis sunt alia multa, quæ & diligentissime & rectissime Erasmus refutavit. Illud etiam in his Gelasii verbis equidem animadverto, novellas revelationes, sic enim vocat, nos admirari & suspicere minime oportere. Jam enim passim non pro ecclesiæ necessitate, sed pro hominum affectu expromuntur, adeo ut in conceptionis causâ utrinque, si superis placet, revelationes vel contrariæ proferantur. Quæ res impiis quidem non levem substantiandi occasionem præbet, piis vero lachrymandi. Contentantur profecto necesse est Dei, & dona & miracula, si nostris aut opinionibus, aut affectibus inservierint. Ecclesiæ igitur Christi hi vehementer incommoant, qui res Divorum præclare gestas non se putant egregie exposituros, nisi eas fictis & revelationibus, & miraculis adornarint. Quæ in re, nec sanctæ virginis, nec Christo Domino hominum impudentia pepercit, quin quod in aliis Divis factitavit, idem quoque in Christi & matris historia scribenda faceret, & per humani ingenii levitate multa vana & ridicula comminisceretur. Cum superioribus annis Tridentino concilio interesset, e quibusdam audivi, Aloisium Lippomanum episcopum Veronensem huic malo mederi, historia de vitis sanctorum constanti ac gravi ratione edita. Sed hæc mihi adhuc videre non licuit, nec aliam quamvis, quæ mihi quidem probari possit de his, quæ venerunt in manus. Spissum sane erit opus & operosum, sed vehementer omnibus Christianis utile, si quis præstiterit dignum modo Divis, ecclesiæ, Christo. Id quod haud dubie præstabit nemo, nisi vir probus, integer, incorruptus: ut ne quid falsi dicere audeat, ne quid veri non audeat, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo, ne qua similitatis. Quæ cum ad

pro-

probitatis integritatisque officia pertinere notum sit, miror ab uno Suetonio servata esse omnia, a plerisque nostris omnia esse deserta. Qui autem res humanas a Divis quorum historia scribendas sumunt, alienas fore censent, hi Divos ipsos ne homines quidem fuisse videntur credere. Quanto sapientius Evangelistæ faciunt, qui vel in ipsis apostolis, quos eramus vitæ totius exemplum habituri, nec affectus naturæ imbecilliores, nec casus etiam graviore disimulant. Divina hæc sapientia quidem Evangelistarum fuit, sed bonitas quoque integritasque naturæ, ut nihil illis in scribenda historia deesset, quod in historia lege vel Ethnici requisissent. Scriptoris autem probitas & integritas (nam hoc quæret aliquis) in his, qui olim fuerunt, licet aliquando in scriptis ipsis eluceat, sed fama & gravi atque frequenti præteritorum hominum testimonio cognoscitur. Sunt enim, ut dixi, in profanis auctoribus non pauci, quorum ingenuitas & verecundia, sic hominum sermone celebrata est, ut nemo illos unquam mendaces & in fingendo impudentes existimaverit. Quales sunt Cæsar, Val. Max. Terentius Varro, Livius, Cornelius Tacitus, Seneca, Ammius Marcellinus, Eutropius, Flavius Vopiscus, Paulus Diaconus, Lucius Florus, Polybius, Dionys. Halicar. Julius Capitolinus, Cornelius Nepos, Strabo, alique plures, Latini præsertim auctores. Nam Græcorum fides maiori ex parte fracta ac debilitata est. Religiosus est Thucydides &, ut Iosephus ait, inter omnes Græcos historicos in primis scrupulosus. Appianus Alexandrinus, Græcus licet auctor, sed quoniam hæsterna & civilia Romana bella memorat mandavit, in alienis rebus mendax non fuit, futurus in suis, si Græcorum morem & ingenium sequeretur. Quorum iactantia & vanitas impudentius est aucta, postquam cœtare cum Latinis de imperio, de rebus gestis, de doctrinæ veritate inceperunt. Latini siquidem fulgor & gloria Græciæ claritatem obscuravit, & adeo Græcorum præstrinxit oculos ut vel Plutarchus, scriptor alioqui verax, in rebus Græcorum illustrandis & excutire & fingere interdum etiam videatur. Quod tum in opere de vitis illustrium Græcorum & Romanorum, tum in paralellis Ludovicus Vives animadvertit. At vero in nostris, hoc est, ecclesiasticis facilius est ratio virtutis & bonæ fidei cognoscen-

de. Optimos enim quosque apud nos non solum humanus sermo atque existimatio colit, verum etiam ecclesie decretum in concilio caelestium collocat. Hos itaque mendacii impudentiaeque arguere, quemadmodum supra diximus, impietatis etiam, non modo mereritatis argumentum est. Cum his ego sanctis iustisque viris Aegypium, Paulum Orosium, aliosque nonnullos ecclesie historicos annumerandos censeo, qui a me brevitatis causa praeteruntur. Non enim hic bibliothecas excutimus, sed genera degustamus. Ne quis negligentiae nos infamulet, si ullos aut laudando, aut vituperando transimus. Sed ais: Crispus Sallustius in perditis omnino moribus veridicus historiae scriptor est habitus. Sane quidem. At cum Sallustium obiicit, hominem obiicit, in quo si non honestatis pudor, at infamiae eius timor fuit, quam Romani cum primis declinarunt, ne mendaces, quemadmodum Graeci, in historiis haberentur. Deinde non mihi Sallustius videtur vitis caruisse & gratiae & similitatis. Certe cum de Cicerone scribit, multa silentio praeterit, quae libentissime in aliorum gratiam retulisset. Sed haec duo vitia cum historicorum fere omnium communia sunt, tum quorundam quasi propria. In quibus Paulus Iovius est in quamlibet partem nimius odio & amore, gratia & similitate. Et quoniam pecuniam amabat, in historia quoque scribenda pecuniae servus fuit. Postremo aliud est dicere, viros bonos veraces esse omnes, aliud improbos omnes esse mendaces. Illud nos diximus, hoc non diximus. Quamquam nescio quomodo sit, ut nusquam securus animus nisi in viri boni testimonio conquelescat. Ac officio veritas adeo coniuncta est, ut in homine vitioso esse illa fortasse possit, sed esse tamen credi vix possit. Quae causa Chaldaei Aegyptiisque fuit, quamobrem non alios historiae auctores approbarent, nisi qui sacerdotio fungerentur, quod sanctos religiososque viros mentituros esse nullo modo existimarent. *Homo, inquit (28), ex iudeis quidam, sacerdos venit: non decipiet nos.* Verum de prima ad historiam diiudicandam regula haec dicta sint.

Lex

(28) 1. Machab. 7.

Lex vero secunda in historiae iudicio sancitur, ut eos historicos reliquis anteferamus, qui ingenii severitatem quamdam prudentiam adiunxerunt & ad eligendum & ad iudicandum. Quae lex in iis rebus locum habet, quas res neque scriptores ipsi sunt intuiti, nec a viris fide dignis, qui viderint, audierunt. Quo in genere est operapretium levitatem eorum recordari, qui muliercularum more quod nimis miseri volunt, hoc facile credunt. Nam & aetas nostra sacerdotem vidit, cui persuasivissimum esset, nihil omnino esse falsum, quod semel typis fuisset excussum. Non enim, ut aiebat, tantum facinus reipub. administratos commissuros, ut non solum vulgari mendacia sinerent, sed suo etiam communirent privilegio, quo illa tutius mentes mortalium pervagarentur. Quo sane argumento permotus animum induxit credere, ab Amadio & Clariano res eas vere gestas, quae in illorum libris commentitiis referuntur. At vero quantum illa adversum reipub. administratos ratio valeat, non est huius loci temporisque differere. Certe hoc ego pro me ipso & animi meo sensu ac dolore pronuncio, magna ecclesie calamitate atque pernicie id solum in libris vulgandis praecaveri, ne erroribus fidei adversis aspersi sint; ne sint moribus exitiales, non item. Nec de fabulis istis potissimum excurtor, quas modo dixi, quamvis ineditis & nihil omnino conferentibus, non dico ad bene beatamque vitam, sed ne ad recte quidem de rebus humanis sentiendum. Quid enim conferant mere ac vanae nugae ab hominibus otiosis fictae, a corruptis ingenii veritate? Sed acerbissimus est dolor, & vix omnino consolabilis, quod dum quidam (utinam tam prudenter quam ferventer) incommo- dum hoc recitare ac devitare cupiunt, non pro fabulis veras & graves historias edunt, id quod esset plebi utilissimum; sed libros mysteriorum ecclesie plenos, a quibus arcendi profani erant: id quod est, mea quidem sententia, pestilentissimum, eo vero magis, quo vulgus eos libellos securus legit, quia probatos videt, non modo a civili magistratu, verum etiam ab iis, qui doctrinae censors sunt in Christi reipub. definiti. Sed haec alias, nunc quod instat agamus. Miseranda sane hominis ignorantia potius quam ludenda, qui usque adeo, aut bonus, aut stultus erat, ut omni narrationi statim crederet, si modo esset

esse literis prodita. Verum invenias alios non pari inficitia quidem, sed imprudentia pene pari, qui veritatem rerum non inde petunt, ubi ea residere sit solita, sed ex iis, in quibus raro est eam invenire, nempe ex dissipatis pervagatisque rumoribus. Quæ res plerumque iis accidit, qui sunt inconstanti levique natura. Nam homines graves atque severi non solent inanem vulgi sermonem aucupari. Quamquam negare non possumus, viros aliquando gravissimos in Divorum præsertim prodigiis describendis sparsos rumores & excepisse, & scriptis etiam ad posteros retulisse. Quæ in re, ut mihi quidem videtur, aut nimium illi sibi, aut fidelium certe vulgo indulserunt: quod vulgus sentiebant non tantum ea facile miracula credere, sed impense etiam flagitare. Itaque signa nonnulla & prodigia sancti quoque memorie prodiderunt, non quo ea libenter credidissent, sed ne deesse fidelium votis viderentur. Id vero eo magis sibi licere existimant, quod intellexerunt, auctoribus nobilissimis placuisse, veram historie legem esse, ea scribere quæ vulgo vera haberentur. Nec ego hic libri illius auctorem excuso, qui *Speculum exemplorum* inscribitur: nec historie etiam eius, quæ *Legenda sanctæ* nominatur. In illo enim miraculorum monstra sæpius, quam vera miracula legas: hanc homo scripsit ferrei oris, plumbei cordis, animi certe parum severi & prudentis. Veteres excuso & sanctos & eruditos viros, quorum & libros & nomina volentem ascribere pudor me ac religio vetaret, nisi contra vererem ne mea hæc taciturnitas plerisque causa esset, ut aut damnarent quæ non intelligerent, aut errore vario circum sanctorum omnium historias vagarentur. Atque Theologum etiam admoneri operæpretium est, ne id statim illi persuasum sit, omnia, quæ magni auctores scripserint, undique esse perfecta. Nam & labuntur aliquando, ut ille ait, & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum suorum voluptati, vulgoque, ut dixi, interdum etiam indulgent: nec semper intendunt animum, & nonnunquam fatigantur, adeo ut Ciceroni Demosthenes dormire, Horatio vero Homerus quandoque ipse videatur. Summi enim sunt, homines tamen. Quæ ego eadem de Beda atque Gregorio iure fortasse ac vere dicere possum. Quorum ille in historia Anglorum, hic in dialogis quadam

mi-

miracula scribunt vulgo iactata & credita, quæ huius præsertim sæculi Aristarchi incerta esse censentur. Equidem historias illas probarem magis, si earum auctores, iuxta præfixitam normam, severitati iudicii curam in eligendo maiorem adiunxissent. Sed quoniam modeste, & circumspècto iudicio de tantis viris pronuncianum est, ne in his quidem duobus reicienda sunt plurima. Pauca enim in eis posis arguere, quamvis historiam ecclesiasticam revocare ad severiora iudicia contendas. Ac si necesse est in alteram peccare partem, omnia eorum probari legentibus, quam multa reprobari malo. De Vincentio Bellovacens. & D. Antonino liberius iudico, quorum uterque non tam dedit operam ut res veras certatque describeret, quam ne nihil omnino præteriret, quod scriptum in schedulis quibuslibet reperiretur (29). Ita ad historiam unamquamque existimandam, momentoque suo ponderandam non artificum statera, sed ne populari quidem trutina usi sunt. Quamobrem boni licet ac minime fallaces viri, quia tamen nec auctores eos, a quibus suos excerpere libros, diligenter examinarunt, nec res iustis libratis ponderibus memorie prodiderunt, apud criticos graves atque severos auctoritate carent. Historicus autem, qui theologie decreto probandus erit, nec omnes schedas lectione etiam indignas excutiet, nec anilibus fabulis accommodabit operam, nec prius lecta audiatque describet, quam ea prudenti accurate iudicio expendat ac seligat. Sed in secundæ regulæ explicationem diximus satis.

Tertia regula sit. Si cui historico auctoritatem ecclesiæ tribuit, hic dubio procul dignus est, cui nos etiam auctoritatem adiungamus. Contra vero, cui ecclesiæ derogavit fidem, ei quoque nos fidem iure ac merito derogabimus. Gelasius porro historiam de vitis Antonii, Pauli, Hilarionis, ac cæterorum eremitarum, quas tamen Hieronymus scripsit, cum

Tom. II.

P

om-

(29) Non re fallat, quod Gelasius Vincentii laboriosum opus commendavit. Mendosi enim sunt plerique codices. Nam correcti & emendati, Inveni, habent, non Vincentii. Alioqui Gelasius, qui multis sæculis Vincentio prior fuit, propheta in eo cap. fuisse, non Index.

omni honore suscepit. Acta rursum beati Sylvestri, licet non pari veneratione, sed suscepit tamen. Collaudavit Orosium, Eusebii chronica, hoc est, de temporibus, quantum animi coniectura colligo, non reiecit.

Reiecit itinerarii Clementis libros octo, acta Andreae, Philippi, Petri, Thomæ nominibus falso edita, librum de infantia saluatoris, alterum item de eiusdem nativitate, librum Pastoris, acta Theclæ & Pauli, quæ Epiphanius usurpat interdum, revelationem Pauli, librum, qui Mariæ transitus inscribitur, libellos de penitentia Adæ, Origenis, Cypriani epistolam Iesu ad Abagarum, passiones Georgii ac Quirici & Iulite, historiam demum Eusebii Pamphili. In qua refellenda Gelasius magna, ut mihi quidem videtur, prudentia est usus (30). Nam quod Rhenanus dixit, verba hæc postrema Gelasii non esse, sed esse potius ab alio quopiam adiecta, hoc insolenter, rustice, imperiteque dixit. Principio quippe pontifex ad hunc modum censuerat: Chronicon Eusebii Casariensis atque eiusdem historiæ ecclesiasticæ libros, quamvis in primo narrationis suæ libro reperit, & in laudibus atque excusatione Origenis schismatici unum conscripserit librum, propter rerum tamen singularem notitiam usquequaque non dicimus renuendos. Postea vero sic censet Historia: Eusebii Pamphili apocrypha. Quæ duæ sententiæ cum contrariæ non sint, tum sunt etiam verissimæ, & nimis quam graviter ac severe latae. Cur autem Gelasius historiam Eusebii apocrypham pronunciavit, causæ sunt sane plures atque vehementes. Primum in primo libro refert Eusebius epistolam Iesu ad Abagarum scriptam, quam Gelasius eadem dist. explodit. Fuit etiam altera causa Gelasio, quam ob rem historiam Eusebii apocrypham desinierit, quod multa ibi Clementis Alexandrini testimonio confirmantur, cuius opuscula eadem dist. apocrypha indicata sunt. Præterea & librum sextum Eu-

(30) Hieronymus ad Latam de infir. fil. Caveat, inquit, omnia apocrypha. Et si quando ea non ad dogmatum veritatem, sed ad figurarum reverentiam legere voluerit: sciat non eorum esse, quorum ritibus prænotantur.

Eusebius tenuit in laudem & excusationem Origenis. Cum autem & discipuli Origenis magnas in ecclesiâ tragedias excitassent, & Origenes ipse tanquam schismaticus, deque fidei catholice via sæpe desectens fuisset ecclesiæ iudicio condemnatus, iure illius historia refellitur, qui Origenem non solum immodice prædicat, sed ad cælum, perinde ut si parer esset ecclesiæ, extollit.

Præterea, in synodi septimæ actione quinta, cum Iconomachi pro se Eusebium testem excitassent, & lecta etiam esset eiusdem epistola, ubi Ario consentiebat, Tharadius rogavit: *Recipimus hoc?* Sacra vero synodus dixit, *Nequaquam.* Hic reliquis est nobis maiore odio prosequendus. Et legati Adriani papæ dixerunt: *Ipsa lectio indicat, quod Arianorum sententiam sapiat.* Habet enim ante lectus Eusebii liber & alias blasphemias, quas synodus audire respuit. Sanctissimus patriarcha dixit: *Libros istos reuicimus.* Sancta Synodus dixit: *Reuicimus & anathematizamus.* Et actione rursum sexta Epiphanius respondens testimonio Eusebii, Eusebius, inquit, ab illis in testem advocatur, qui tamen ab omni catholica ecclesiâ Ariana hereses defensor esse cognoscitur, quemadmodum in commentariis suis & omnibus a se editis libris manifestum sit. Et posterius, *Quis fidelium, ait, in ecclesiâ habitat, Eusebium Pamphili in reprobum sensum traditum Arii placitis consensisse? Nam in cunctis historicis suis libellis filium creaturam vocat, subministrum, secundo loco adorandum.* Id postquam ex multis libris Eusebii probavit, tandem asserit, Eusebium duplicis animi fuisse, inconstanterque synodo subscripsisse. Nusquam enim aut librorum suorum errores depulit, aut apologiam pro se fecit, cum tamen Arius non obscure testaretur, se sententiæ suæ Eusebium habere studiosum ac fautorem (31). Et Hieronymus ad Pammachium & Oceanum ecclesiasticam, inquit, *pulchre Eusebius historiam tenuit: sed impietatis Arii apertissimus propugnator est.* Et ad Testiphontem, Eusebium Casariens. ait,

(31) Vide epistol. Arii ad Euseb. Nicomedienf. Epistol. huius initium est, Schedula, cap. 1. Masculo interprete.

Arianum fuisse nemo est qui nesciat. In primo certe ecclesiasticæ historiæ suæ libro filium dicit paternæ voluntatis executorem, qui post patrem omnium sit causa & origo. Item, cum illum psalmi versiculum attulisset, *ipse dixit & facta sunt, ipse mandavit, & creata sunt*, subiicit. Quibus verbis propheta patrem inducit factorem, tanquam universalem principem regali suo nutu præcipientem: sermonem vero Dei illi secundo loco addit, non alium ab eo, qui inter nos prædicatur, paternis infusionibus obsecundantem. Et capite secundo primum affirmat, patri filium in omnium opificio ministrasse, deinde patris ministrum in omnibus bonis fuisse ait. Merito ergo Gelasius pontifex historiæ Eusebii Casariensis auctoritatem admittit. Quid? An non etiam absurdum est, ut qui infidelis ecclesiæ fuerit, ei fidem ecclesiæ in rebus ecclesiasticis habeat? Experimur sane, hæreticos sectæ suæ non dogmata solum ac præcepta, sed res etiam gestas accomodare. Imò vero torquere atque adeo fingere, ut sectam undique, & comprehasse & ornasse videantur. Hinc enim, quemadmodum supra diximus, Constantinum finxit Eusebius ab Eusebio Nicomediensi baptizatum, quo Arianorum factioni maiorem & fidem & auctoritatem adiungeret. Hinc etiam eum in synodi Nicenæ mentionem incidit, dogma fidei, quo damnatus est Arius, astute dissimulavit, in paschatis questionem repente digressus. Sed ne Arii quidem unquam in historia sua meminit, callide hominis memoriam prætereans, quem synodi auctoritate obrutus laudare non est ausus, amicitia lege constrictus noluit vituperare. Quæ eadem omnino causæ subsunt, ut historiæ Carionis omnes Christi fideles explodant. Quosdam enim summos pontifices, viros quidem optimos, illius lacerat & eruentat oratio, quosdam vero imperatores Germanos commendat & illustrat, qui ecclesiæ Romanæ perduelles, inimicique fuerunt. Itaque ex unguibus leonem agnosces, hoc est, ex laude & vituperatione Lutheraum. Quamquam Carionem Lutheri erroribus adhaesisse, non est opus coniecturis suadere. Multis quippe in locis aperte ille se prodit. Quocirca mirum est, cur eius historia non sit cum cæteris hæreticorum libris ab ecclesiæ iudicibus explosa, cum plerique tamen eam securi legant, nul-

la profus nota atque animadversione præmoniti (32). Sed ad Eusebium revertamur. In cuius historia ecclesiastica satis Gelasius ostendit cætera sibi ac concilio placuisse, dum quædam displicuisse commonuit. Itaque si fabulam Abagari, laudesque Origenis ab Eusebio demeres, digna eius historia esset, cui fides omnino haberetur, præsertim si in ecclesiæ contra Arium pugna, non ab Ario, sed ab ecclesiâ stetit. Ac de ecclesiasticæ historiæ libris hæctenus. Nam in chroniceis admiranda fuit hominis diligentia, magnus omnino labor, varia & pene incredibilis lectio, ac grave prorsus in lectionis varietate iudicium. Nec scio, an quisquam alius inter ecclesiæ sive Latinos, seu Græcos auctores, quamvis summa vi, ope, atque opera eniteretur, præstantiora nobis posset temporum monumenta relinquere. Tametsi deseribentium incuria adeo multis locis vitata sunt, ut dici sine animi dolore non queat. Sed ne illa quidem, quæ ibi Eusebii refert, vera sunt omnia. Quin reperias aliqua, quæ iure ac vere reprehendas. Cuiusmodi illud est, quod eundem scribit fuisse Senacherib, qui temporibus Ezechie Hierosolyma obsedit, & Salmanassar, qui Samariam ceperat. Id quod divinis literis esse contrarium Hieronymus in Isaie 36. caput edocuit. Atque Tobie cap. 1. Salmanassar dicitur fuisse pater Sennacherib. At nihil est, ut ille ait, omni ex parte beatum. In opere, ut ita dicam, immenso raro peccasse felicissimum fuit. Verum de Eusebio hæc satis.

Sozomenus sequitur, de cuius nos fide & auctoritate dicere Divus Gregorius cogit. Qui historiam illius duabus precipue causis improbat. Vna, quod sepe in ea mentus sit. Altera, quod Theodorum immodice extulerit, quem constat & hæreticum fuisse, & in quinta synodo ab ecclesiâ damnatum. Equidem Sozomeni mendacia non excuso. Græcus namque fuit, & natio hæc, ut diximus, est, sicutque semper ad mentiendum promptula. Atqui in novem ecclesiasticæ historiæ libris, quos ante hos paucos dies Musculo in-

(32) Post scripta hæc Carionis historiam Paulus quartus condemnavit.

interprete accepimus, nihil tale Sozomenus scribit, quale secundo loco illi Gregorius obiicit (33). Tantum ait, Theodorum discipulum Libanii fuisse, ad quem prolapsus Chrysostomus epistolam dederit, qui etiam postea episcopus Mopsueste fuerit constitutus. Andreas certe in concilio Florentino, ubi pro ecclesia Latina respondet, huius historici testimonium non solum usurpat, sed etiam probat. Cum enim imperator Palaeologus interrogasset, num congruum esset, ut Synodus historici auctoritate niteretur, Andreas illi respondit, *Ad res gestas cognoscendas synodum historici uti debere. Tum imperator, historiam illam, ait, in nostra religione debemus suscipere, quam maiores nostri probaverunt, aliam vero minime. Cui Andreas, de Romanorum, inquit, aut Graecorum, aut regum bello historia nequaquam in synodo uti debemus, sed cum historia haec, scilicet, Hermii Sozomeni ecclesiastica sit, in qua omnium synodorum acta & patrum sanctorum definitiones explicantur, cur ei credendum non est?* Haec in concilio Florent. sessione 7. Non videtur itaque hoc concilium fidem Sozomeno abrogasse, sed habuisse. Sed huic argumento responsum facile atque expeditum est.

Illi vero alteri non video quemadmodum responderi possit, nisi dicamus aut Gregorium alios libros Sozomeni legisse, qui in manus nostras non venerunt, aut memoria lapsi, qui in manus nostras non venerunt, aut memoria lapsi, pro Theodorito Sozomenum scripsisse. Nam Theodoriti verba illa sunt, quae Gregorius retulit. Libro quippe historiae suae quinto, capite 27. Theodorum illum doctorem preclarum fuisse scribit. Et cap. 40. *Mortuus, inquit, Theodorus episcopus Mopsuestas, cum omnium ecclesiarum doctor, tum haeretica cohortis profugator.* Theodoritus ergo erat eo nomine damnandus; qui & revera ob hanc causam damnatus est in quinta synodo generali, action. 5. canone 13. & 14. At Theodorus canone 12. Meruit etiam Theodoritus ea ex causa damnari, quod impie adversum Cyrillum & primam Ephesinam synodum scripsit, duodecimque Cyrilli capita reprehendit, quae rectam fidem continebant. Nec vero de Theo-

(33) Libr. 8. cap. 2.

Theodorito desperare quisquam debet. Nam, ut Besarion in oratione quam pro unione apud patres Florentiae habuit, affirmat, suum postea cognovit errorem, & in concilio Chalcedonensi palinodiam recantavit. Verum, ut haec cumque habeant, illiusmodi errantium patrocinia historia elevat & auctoritatem & fidem. Quo mihi nomine, ut caetera omittam, Socratis Scholastici minus historia placet. Etenim & Origenis ipse quoque patronus est (34), & Nestorium excusat (35) & Cyrillum mordet (36), & Alexandrum vellicat, & in reiectione presbyteri penitentiarii homouianorum innocentiam infamat (37). De tertia vero regula in historia iudicio servanda haec tenent. Ac perpicua sunt haec quidem, & in vulgari prudentia sita. Nam in quibus animi quaedam maior vis acriorque in iudicando prudentia est, si sine hisce regulis, exacuendo illam ingenii aciem vera deligent, reiticiantque contraria. Mihi sane aliquando, & verum ipsum in scribentis sinceritate, candoreque reluet, & mendacium contra auctoris quidam angor & calliditas patefacunt. Sincera, mihi crede, veritas est, & si animum repurgatum invenerit, ipsa per se recte influit. Fallitas circuitiones quaerit, & anfractus, seque verborum ambitu sollicito circumdat ac protegit (38). Atque etiam cum in historia ratione quid quomque deceat considero, facile intelligo, historicos non solum falso, sed imprudenter res quasdam memoriae prodidisse. Quis enim vel mediocriter prudens ab apostoli Thomae, Ioannisque evangelistae persona illa non videat abhorrere, quae in rebus eorum gestis referuntur? Ut aut ille iniuriae vindictam expetierit; aut hic rupta veste, summae ipsius caput tundens equum acceperit, ex ecclesia quantum poterit pro-

(34) Lib. 6. cap. 12. & 13. & lib. 7. cap. 45.

(35) Lib. 7. cap. 32. & 34. (36) Lib. eod. cap. 13. 14. 15. & 34. Lib. 1. cap. 5. 6. (37) Lib. 5. cap. 19.

(38) *Enripit in Phoenicia. Veritatis suavitudo esse oratio simplex, vestris non egens ambagibus, si quidem ipsa per se congruit. At sermo iniurus, quia per se sit morbidus, medicamina exquisita deposuit sibi. Euseb. lib. 3. cap. 23.*

peraverit, & fenex adolescentem iuvenlter fuerit inſectus. Non itaque prudētibus, & ingenioſis iudicandi præcepta diligenter elaborata dedimus, ſed, ut dicitur, craſſa, pianguique minerva rudiſſimis. Nec vero adeo ſtultus ego ſum, ut exiſtitem in has formulas omnia hitorie iudicia concluſa & comprehenſa. Sed ſi quæ fuerunt præſcribendæ formulæ, hæ videntur potiſſimum conſentaneæ, convenientique fuiſſe.

CAPVT POSTREMVM.

In quo 15. 16. 17. & 18. argumenta capite tertio propoſita reſelluntur.

Quamquam ex his, quæ capite ſuperiore diximus, argumentorum eorum reſutatio apparet, quæ 15. loco 16. 17. & 18. ſita ſunt; ſed ordine tamen reſutanda ſunt ſingula, ut ſcholæ etiam minutis theologis morigeremur. Et in 15. argumento quidem Philonis primum auctoritas queritur. Quæ ſane magna fuit, ſed breuiarium illud temporum Philonis non fuit, nec libellus alter de antiquitatibus, quem conſtat euſdem eſſe ſarinx.

Reſpon.
ad 15.

Iosephi vero in hitoria fidem non Romani modo principes, ſed viri quoque eccleſiæ celebrarunt. Egeſippus bonus in primis auctor, vir probatæ fidei, ac gravis omnino hitoricus Iosephum egregie laudat (1), quod ad hitorie auctoritatem pertinet quidem; nam quod ad religionem, conſortem eum facit perfidix Iudæorum. Hieronymus non dubitat (2) locum illi inter eccleſiæ ſcriptores dare, atque adeo eius de rebus geſtis monumenta inter eccleſiaſticas hitorias recenſere. Euſebius Caſariensis (3), Sozomenus (4), Nicepho-

(1) In præmio libr. 5. de exit. Hier. (2) De viris illuſtribus. (3) Euſeb. lib. 3. eccleſ. hitor. cap. 9. (4) Sozomenus, lib. 1. cap. 1.

phorus (5), ut alios omitam, miris modis Iosephi hitoriam commendant. Quin & Iosephus ipſe hitoriam ſuam gravibus, probabilibuſque rationibus commendavit (6). Quæ non minorem faciunt fidem, quam ſi eadem ab Hieronymo aut alio quopiam auctore poſitæ fuiſſent.

At ſerpentis pœnam nimium craſſe interpretatur, vim ligni ſcientiæ boni & mali falſam, ſicitiamque commemorat; Herodiadem ſcribit non Philippi, ſed Herodis uxorem fuiſſe (7), qui Herodis quoque tetrarchæ frater erat; templum in ſecundo anno regni Darii dicit eſſe perfectum; ſeniorum lamentationes, cum templi veteris amplitudinem recordarentur, non ad novum fundatum, ſed ad iam conſummatum reſert: aliaque demum ait partim ſcripturæ factæ, partim veris aliis, ac probatis hitoris adverſa (8). Plaque ait, non inſicior. Sed errores fuere ignorantis, non mendacia fallentis. Neque æquum eſt paucis e maculis labem toti narrationis corpori aſpergere. Egreſſus itaque hitoricus Iosephus fuit, quemadmodum Egeſippus aſſerit, & rerum indagini, ſobrietatiſque ſermonum attentus. Quod vero in temporibus notandis eum quidam reprehendunt, id iure, an iniuria faciant, non facile dixerim. Equidem cuiuſmodi errata indoctis, negligentibuſque librariis prompte ac libenter aſſigno. Illi porro Aphricani quinque de temporibus volumina in manus noſtras non venerunt. Quare de eius hitorix fide ipſi per nos iudicare non poſſumus. Sed extat Gelafii præiudicium, quod in argumento obiectum eſt, idque ſequi Theologos oportet de rebus cuiuſmodi iudicatos. *Opuscula*, inquit, *Tertulliani ſive Aphricani apocrypha*. Quo in loco an Iulium Aphricanum voluerit Gelafius improbare, non fatis expeditum eſt. Primum enim de Iulio Aphricano nullas veterum

Tom. II.

(5) Nicephor. lib. 2. cap. 18. (6) Lib. 16. an. cap. 7. & in fine 20. Lib. & 1. Lib. cont. App. Alex. Lib. 1. an. cap. 3. eo cap. Lib. 18. an. cap. 9. (7) Caietanus ait fuiſſe binominem, eundemque Philippum & Herodem appellatum. Sed ne Iosephum quidem ipſum viderat. (8) Lib. 1. cont. App. Lib. 11. an. cap. 3. 1. Eſtr. 3. 4. 5. & 6. cap. contraria referuntur.

peraverit, & fenex adolescentem iuveniliter fuerit infectus. Non itaque prudentibus, & ingenioſis iudicandi præcepta diligenter elaborata dedimus, ſed, ut dicitur, cralla, pinguique minerva rudiſſimis. Nec vero adeo ſtultus ego ſum, ut exiſtitem in has formulas omnia hiftoriæ iudicia concluda & comprehenſa. Sed ſi quæ fuerunt præſcribendæ formulæ, hæ videntur potiſſimum conſentaneæ, convenientique fuiſſe.

CAPVT POSTREMVM.

In quo 15. 16. 17. & 18. argumenta capite tertio propoſita reſelluntur.

Quamquam ex his, quæ capite ſuperiore diximus, argumentorum eorum reſutatio apparet, quæ 15. loco 16. 17. & 18. ſita ſunt; ſed ordine tamen reſutanda ſunt ſingula, ut ſcholæ etiam minutis theologis morigeremur. Et in 15. argumento quidem Philonis primum auctoritas queritur. Quæ ſane magna fuit, ſed breuiarium illud temporum Philonis non fuit, nec libellus alter de antiquitatibus, quem conſtat euſdem eſſe ſarinx.

Reſpon.
ad 15.

Iosephi vero in hiftoria fidem non Romani modo principes, ſed viri quoque eccleſiæ celebrarunt. Egeſippus bonus in primis auctor, vir probatæ fidei, ac gravis omnino hiftoricus Iosephum egregie laudat (1), quod ad hiftoriæ auctoritatem pertinet quidem; nam quod ad religionem, conſortem eum facit perfidiæ Iudæorum. Hieronymus non dubitat (2) locum illi inter eccleſiæ ſcriptores dare, atque adeo eius de rebus geſtis monumenta inter eccleſiaſticas hiftorias recenſere. Euſebius Caſarienſis (3), Sozomenus (4), Nicepho-

(1) In præmio libr. 5. de exit. Hier. (2) De viris illuſtribus. (3) Euſeb. lib. 3. eccleſ. hiftor. cap. 9. (4) Sozomenus, lib. 1. cap. 1.

phorus (5), ut alios omitam, miris modis Iosephi hiftoriam commendant. Quin & Iosephus ipſe hiftoriam ſuam gravibus, probabiliſſiſque rationibus commendavit (6). Quæ non minorem faciunt fidem, quam ſi eadem ab Hieronymo aut alio quopiam auctore poſitæ fuiſſent.

At ſerpentis pœnam nimium cralle interpretatur, vim ligni ſcientiæ boni & mali falſam, ſicitiamque commemorat; Herodiadem ſcribit non Philippi, ſed Herodis uxorem fuiſſe (7), qui Herodis quoque tetrarchæ frater erat; templum in ſecundo anno regni Darii dicit eſſe perfectum; ſeniorum lamentationes, cum templi veteris amplitudinem recordarentur, non ad novum fundatum, ſed ad iam conſummatum reſert: aliaque demum ait partim ſcripturæ factæ, partim veris aliis, ac probatis hiftoriis adverſa (8). Plane ait, non inficior. Sed errores fuere ignorantis, non mendacia fallentis. Neque æquum eſt paucis & maculis labem toti narrationis corpori aſpergere. Egreſſus itaque hiftoricus Iosephus fuit, quemadmodum Egeſippus aſſerit, & rerum indagini, ſobrietatiſque ſermonum attentus. Quod vero in temporibus notandis eum quidam reprehendunt, id iure, an iniuria faciant, non facile dixerim. Equidem cuiuſmodi errata indoctis, negligentibusque librariis prompte ac libenter aſſigno. Illi porro Aphricani quinque de temporibus volumina in manus noſtras non venerunt. Quare de eius hiftoriæ fide ipſi per nos iudicare non poſſumus. Sed extat Gelafii præiudicium, quod in argumento obiectum eſt, idque ſequi Theologos oportet de rebus cuiuſmodi iudicatos. *Opuscula*, inquit, *Tertulliani ſive Aphricani apocrypha*. Quo in loco an Iulium Aphricanum voluerit Gelafius improbare, non fatis expeditum eſt. Primum enim de Iulio Aphricano nullas veterum

Tom. II.

(5) Nicephor. lib. 2. cap. 18. (6) Lib. 16. an. cap. 7. & in fine 20. Lib. & 1. Lib. cont. App. Alex. Lib. 1. an. cap. 3. eo cap. Lib. 18. an. cap. 9. (7) Caietanus ait fuiſſe binominem, eundemque Philippum & Herodem appellatum. Sed ne Iosephum quidem ipſum viderat. (8) Lib. 1. cont. App. Lib. 11. an. cap. 3. 1. Eſtr. 3. 4. 5. & 6. cap. contraria referuntur.

malam opinionem habuit. Eusebius vero, ac Hieronymus ubique eius de rebus gestis testimonia colunt. Nec Iulius hic est in fidei doctrina reprehensus. Nam quod historiam Sufanæ fectam esse credidit, in eo virorum doctissimorum errorem securus est. Atqui ob peccatum unum, cuius vel probabilis excusatio est, omnia Iulii opuscula a Gelasio damnari, non sit mihi profecto verisimile. Eadem quippe culpa, si culpa fuit, Iulio fuit cum doctoribus ecclesie communis. Vix enim reperias quenquam, qui non in aliquo errarit. Deinde, quorsum Gelasius, quasi nihil interesset utrum hic, an ille damnaretur, in eam formam censet? *Opuscula Tertulliani sive Aphricani apocrypha*. Atque si duo auctores illi essent nominibus, reque etiam ipsa differentes, more suo Gelasius utriusque singillatim opera condemnasset. Cum autem Tertullianum, sive Aphricanum una confessione notat, non est existimandus auctores diversos, sed eundem intellexisse. Mihi sane huiusmodi connecturæ suspicionem asserunt, locum esse corruptum, ut alia in hoc capite pieraque, & particulam, sive, scriptorum vicio additam. Legendum itaque esse, *Opuscula Tertulliani Aphricani apocrypha*. Nisi forte Aphricani cognomen quidam Tertulliano impertiebant: quocirca in eum modum sententiam Gelasius tulerit, ut sive nomine proprio, seu cognomine a quolibet vocaretur, intelligeremus esse damnatum.

Reliqui sunt Eusebius & Sozomenus, quorum auctoritas quintadecima tandem argumentatione urgebatur. Verum de his auctoribus quid senserim, quid censuerim, capite superiore habes.

In quintodecimo argumento nullus scrupulus obiectus est, qui non fuerit excusatus. In sextodecimo autem Innocentii decretum primum obicitur. Sed ille, si ecclesie monumenta probat, non statim gentilium historias improbat. Sunt hæc, fateor, usui ecclesiastici fori, litiumque vulgariarum paratæ aptæ: quamvis & in hunc usum possint esse aliquando utiles. Sed quibus in locis & questionibus, quoniam a præsentis instituto alienum est, non est operæ pretium dicere. In sacrarum vero literarum expositione, quod in cap. huius libri secundo fule diximus, historia profanæ mul-

Respon.
ad 6.

multum omnino valent. Quamobrem, si quæstio circa divinas literas incidat, & concilia, & ceteri ecclesiastici iudices eiusmodi historias negligere nec debent, nec vero possunt. Nec his solum scripture usibus gentium historia accomodantur. Quin sunt alias Theologis necessariæ, quemadmodum & nobis ante explicatum est, & sequentibus quoque libris explicabitur. Andreas porro in synodo Florentina nihil aliud docet, nisi Græcorum, aut Romanorum bella cognoscere nequaquam ad synodum pertinere. Poterat dicere, Troianorum, aut etiam Florentinorum. Nam Græcorum aut Romanorum bella quædam cogita, utilissima sunt prophetarum vaticinationibus explicandis. Sed hæc facillima sunt: cetera perfectamur. Quæ & ipsa post ea, quæ retro disseruimus, nihil difficultatis habent.

Sane in responsonem decimiseptimi argumenti ne verbum quidem unum adiciendum censeo, quippe quod, nisi ego fallor, in cap. 6. accurate est ac diligenter expeditum. Duodevigesimum ergo idemque postremum, quam brevissime potero expediam, quo iam sit tandem huius loci finis.

Duo igitur argumentorum genera Theologus usurpat. Vnum est certum, alterum probabile. De utrisque proximo libro est latius disserendum. Nunc in pauca restringam. Non est necesse, Theologus certa semper principia sumat. Ex incertis, probabilia sine modo, argumentationes aliquando conficit, non ad vincendum quidem, sed ad persuadendum idoneas. Stultus vero Theologus ille erit, qui in omni suo syllogismo res necessarias velit rebus quoque necessariis addicere. Sunt enim nonnulla adeo implicata & obscura, ut prudentiæ theologicæ sit, non ea demonstrare velle, sed fadere, non patientius illustrare, sed utcasque expedire.

In huiusmodi itaque argumentorum genere si quis humanæ fidei probabilitate usus fuerit, falli nimirum aliquando poterit, reprehendi sine iniuria non poterit. Atque etiam, quemadmodum supra diximus, quædam ita certo humana fides tradit, ut ea in dubium vertere stultitiæ sit argumentum vel certissimum. Hæc si in usum suum Theologus vendicavit, nihil fallax, nihil imbecillum ineptumve conficiet, sed rem veram, firmam, rationique tum humanæ, tum etiam divinæ con-

Resp. ad
17. & 18.

sentaneam. Verum ab his historiae partibus, quæ sunt expositæ, quemadmodum ducatur argumentum, satis expositum videtur. Omnia igitur argumenta theologica manare a fontibus decem, dictum est in primo libro. In decem autem sequentibus libris, eiusmodi argumenta et singulis locis erui possint, ostensum est. Quæ dicta sunt fortasse longius, quam instituta causa postulabat, sed brevius certe, quam res tantas posse a me dici existimaram. In historiae humanæ auctoritate explicanda, fateor, magna mihi longitudo orationis fuit. Sed nullus e locis Theologiæ erat, ubi aut latior occurreret disserendi materia, aut me oporteret magis cura, diligentia, industria elaborare. Quod etsi minus præstiti, quam rei magnitudo desiderabat, non tamen frustra elaboravi. Admonere enim reliquos potui, ut accuratius scribant, & res vel meliores addant, vel supervacuas detrahant, vel disperse, & diffuse dictas, angustius, & contractius stringant: breviter, si quid norunt rectius istis, candidi imperiant.

Vndecimi Libri finis.

DE
LOCORVM VSV
IN SCHOLASTICA
DISPVATIONE.
LIBER DVODECIMVS.
IN LIBRVM DVODECIMVM
Proœmium.

Patrem Franciscum Victoria, Lector optime, eum quem summum Theologiæ præceptorem Hispania Dei singulari munere accepit, solum dicere audivi, postquam ab illius schola discessi, se ingenio meo quidem egregie delectari, sed id vereri, ne huius excellentia quadam elatus & exultans immoderate iactarer, & grandior effectus, non late modo & libere ingrederer, sed temere etiam, ac licenter præceptoris vestigia conculcarem. Audierat enim me opinionem ipsius usam & item alteram non probasse. Vellem autem de nobis ea vere diceretur, quæ ille pro nimia sua in filium indulgentia dicebat. Sed si minus imitatione tantam ingenii præstantiam consequi possumus, voluntate certe proxime accedimus, magistrumque conamur exprimere. Nimirum si doctrinam meam approbet quispiam, quæ utinam eruditorum opinione digna esset; si in verum iudicio prudentiam, quæ utinam esset digna nostro cognomine; si orationis cultum, quem elegantiorum adhibere soleo, quam consuerunt scholastici in libris suis: in hoc sumus docti, pruden-

sentaneam. Verum ab his historiae partibus, quæ sunt expositæ, quemadmodum ducatur argumentum, satis expositum videtur. Omnia igitur argumenta theologica manare a fontibus decem, dictum est in primo libro. In decem autem sequentibus libris, eiusmodi argumenta et singulis locis erui possint, ostensum est. Quæ dicta sunt fortasse longius, quam instituta causa postulabat, sed brevius certe, quam res tantas posse a me dici existimaram. In historiae humanæ auctoritate explicanda, fateor, magna mihi longitudo orationis fuit. Sed nullus e locis Theologiæ erat, ubi aut latior occurreret disserendi materia, aut me oporteret magis cura, diligentia, industria elaborare. Quod etsi minus præstiti, quam rei magnitudo desiderabat, non tamen frustra elaboravi. Admonere enim reliquos potui, ut accuratius scribant, & res vel meliores addant, vel supervacuas detrahant, vel disperse, & diffuse dictas, angustius, & contractius stringant: breviter, si quid norunt rectius istis, candidi imperiant.

Vndecimi Libri finis.

DE
LOCORVM VSV
IN SCHOLASTICA
DISPVATIONE.
LIBER DVODECIMVS.
IN LIBRVM DVODECIMVM
Proœmium.

Patrem Franciscum Victoria, Lector optime, eum quem summum Theologiæ præceptorem Hispania Dei singulari munere accepit, solum dicere audivi, postquam ab illius schola discessi, se ingenio meo quidem egregie delectari, sed id vereri, ne huius excellentia quadam elatus & exultans immoderate iactarer, & grandior effectus, non late modo & libere ingrederer, sed temere etiam, ac licenter præceptoris vestigia conculcarem. Audierat enim me opinionem ipsius usam & item alteram non probasse. Vellem autem de nobis ea vere diceretur, quæ ille pro nimia sua in filium indulgentia dicebat. Sed si minus imitatione tantam ingenii præstantiam consequi possumus, voluntate certe proxime accedimus, magistrumque conamur exprimere. Nimirum si doctrinam meam approbet quispiam, quæ utinam eruditorum opinione digna esset; si in verum iudicio prudentiam, quæ utinam esset digna nostro cognomine; si orationis cultum, quem elegantiorum adhibere soleo, quam consuerunt scholastici in libris suis: in hoc sumus docti, pruden-

dentes, & facundi, quod virum hunc rerum earum omnium ducem optimum sequimur, atque eius præceptis monitisque paremus. Quod vero ad animi moderationem attinet, quam vir in me modestissimus desiderabat, in eo dedi operam, ut nisi prudentis intelligentiæ sczno, & desinita animi moderatione gubernetur. Quanquam illos probare non soleo, qui velut sacramento rogati, vel etiam superstitione constricti, ut Fabii verbis utar, nefas ducunt a suscepta semel persuasione discedere. Theologo nihil est necesse in cuiusquam iurare leges. Maius enim est opus atque præstantius ad quod ipse tendit, quam ut magistri debeat vestigiis semper insistere, si quidem est futurus Theologiæ laude perfectus. Memini de præceptore meo ipso audire, cum nobis, secundam secundæ partem cepisset exponere, tanti Divi Thomæ sententiã esse faciendam, ut si porior aliã ratio non succurreret, sanctissimi & doctissimi vici satis nobis esset auctoritas. Sed admonerat rursum, non oportere sancti doctoris verba sine delectu & examine accipere; imo vero si quid aut durius aut improbabilius dixerit, imituros nos eiusdem in simili re modestiam & industriam, qui nec auctoribus antiquitatis suffragio comprobatis fidem abrogat, nec in sententiã eorum, ratione in contrariam vocante, transit. Quod ego præceptum diligentissime tenui. Non enim ullam non Divi Thomæ dico, sed ne magistri mei opinionationem quidem revocavi ad arbitrium meum, nec cordi tamen fuit iurare in verba magistri. Nam & vir erat ille natura ipsa moderatus, ac cum Divo etiam Thoma aliquando dissentit. Maioremque, meo iudicio, laudem dissentiendo, quam consentiendo asserquebatur: tanta erat in dissentiendo reverentia. Sed hæc hæcenus. Multa enim sæpe laudandi præceptoris nostri gratia dicemus. Nunc ad reliquas partes propositi operis revertamur. De locorum usu tres libros pollicitus sum. Vnum in scholastica pugna, alterum in scripturæ sacræ expositione, postremum speciatim adversum fidei christiã singulari inimicos hereritos, Paganos, Iudeos, Saracenos. His enim rebus

12. 13. & 14. librum impertivi. Atque, ut ad præcepto rem redeam, locorum usum in scholæ concertatione præsertim si tractare ille voluisset, gravissime & copiosissime potuisset scribere. Sed quoniam nulla eius ingenii monumenta mandata literis, nullum opus eruditionis, nullum doctrinæ munus extat: nos ad huius rei scribendæ operam omne studium curamque convertimus. Cum enim tota Theologia frugifera, & fructuosa, nec ulla pars eius inculta ac deserta sit; nullus feracior in ea locus est nec uberior, quam de locorum usu & argumentis, quæ a locis theologiæ ducuntur. Quare quantum committi animo possum, quantum labore contendere, si scribendi hæc labor est potius, quam voluptas, tantum faciam, ut efficiam, ne cum omnia a præceptore mihi harum rerum principia suppeditata sint, ipse mihi præceptoris item meo videar defuisse. Huius enim clarissimi viri eruditionem memoriæ prodimus: atque ei etiam nequaquam parem illius ingenio, ac pro nostro tamen studio meritam gratiam, debitamque referimus. Quamquam postulo ab iis, qui hæc in manus sument, ut maius quiddam de magistro meo, quam quantum a me exprimi potest, suscipiantur.

CAPVT II.

Quid Theologia sit, quæ ei obiecta res, quis finis.

Propositum est nobis hoc libro de locorum Theologicorum usu in scholæ disputatione dicere. Id quo recte atque ex ordine fiat, optimum fuerit initio delineare, quidnam Theologia sit, quæ illius quasi subiecta materies, quis scopus, in quem theologo studia dirigenda sint omnia. Ac Theologia quidem, si Græcã vocem in Latina vertimus, ratio est sermoque de Deo. Omnis autem, quæ ratione & via de aliqua re suscipitur, institutio, essentiam & potentias, quas vocant, ac cætera omnia vestigat, quæ illi rei sunt peculiariter ac proprie attributa. In theologia ergo facultas quedam intelligitur, quæ Dei naturam, vim & proprietates inquirat. Nec vero Theologo satis est, quæ Deo in se absolute conveniunt, ea facultatis suæ viribus iuribusque tribuere, nisi etiam illa ven-

dicet, quæ Deo quasi accidunt in ordine ad creaturas. Dei enim notionem omni ex parte rimatur. Bipartita igitur est Theologiæ tractatio: una de Deo secundum se, altera de eodem, quia rerum est principium ac finis. Nec theologus tamen summa & infima, divina, & humana miscet; sed adeo articulate, clare, artificiose, hæc componit illis, his illa iungit, ut non modo nullam sibi vicissim obscuritatem afferant, verum etiam utraque utrisque adhæbeat lumen. Quid? Quod sicut solem intueri nequimus aduersum, eiusque radiis acies nostra sensusque vincitur: sic ad diuinæ lucis obtutum mentis nostræ oculi hallucinantur & calligant. Quamobrem necesse est, ut Deum sua natura invisibilem in effectis eui ia umbra, in speculo, in imagine, in signis vestigiisque cernamus. *Inuisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur* (1): *semperiterna quoque eius virtus & diuinitas.* Cum vero inter omnia, quæ oculorum sensu percipimus, rationalis creatura simillima Deo sit, ad imaginem quippe Dei factus est homo, nihil profecto inuenias, in quo diuina bonitas, potestas & sapientia magis eluceant. Quare theologiæ disciplina, quamvis de Deo ipsa præcipue sit, plurimum tamen circa homines humanaque versatur: & cum ex homine, tum ex iis, quæ Deus homini fecit atque effecit, diuinæ naturæ cognitionem quærit. Quod si potentiam, benignitatem & providentiam Dei indagare & proferre proprium theologiæ munus est: de fine, quem Deus non alium, quam seipsum hominibus comparavit, deque mediis ad hunc finem necessariis, virtutibus, legibus, gratia, incarnatione, sacramentis, longissima licet theologi disputatio, non est ab instituto theologiæ aliena: non solum ob eam causam, quam D. sane Thomas gravem reddidit, ne theologia, quæ effectrix etiam est, nouo modo speculatrix, manca & imminuta hac parte omiſsa linqueretur: sed multo magis quod ex res Dei ipsius probitatem, equitatem, virtutem, integritatem, beneficentiam, liberalitatem, misericordiam, patientiam, longanimitatem insigniter & præclare patefaciunt & illustrant. Cuius rei ignoratio causa qui-

(1) Roman. 1.

quibusdam erroris illius fuit, ut existimarent, disciplinam hanc non esse contemplandi gratia inventam, sed agendi. At enim quibus argumentis utantur, videamus. Primum contemplationis tractatus, inquit, longe minor est, quam actionis. Illi enim D. Thomas primam summæ suæ partem dedit, hinc secundam & tertiam, quæ voluminis magnitudine illam singulæ etiam exsuperant. De fine rursus, ac mediis disputare, ad eam facultatem sine dubio pertinet, quæ aliquid molitur & agit. Nimirum non ad mentem ea, sed ad affectum referuntur. Cum ergo de fine, & mediis humanæ vitæ plurimam theologus disputationem instituat, fieri videtur, ut theologiæ vis non in cernendo potissimum, sed in agendo sita sit. Theologiæ insuper & diuinarum scripturarum idem est finis. Nec enim finem alium disciplinæ eiusdem principia ac conclusiones habent. At diuinarum omnium scripturarum finis dilectio est, ut Augustinus (2), Gregoriusque (3) testantur. Non ergo Theologia præcipue ad contemplandam tendit, sed ad amandum.

Præterea, quæ doctrina cuiuspiam est speculatrix vena-rixque naturæ, oculos maxime ad cernendum postulat, non ad agendum vires. Nec stultitiam eos arguit, qui in actione torpent, sed qui sunt in speculatione tardi. At scriptura omnis a discipulis opera exigit (4), eosque celsatione torpentes tanquam vanos & otiosos reprehendit. Non igitur speculandi causa hæc doctrina potissime traditur, sed agendi. Ad hæc, fides in charitatem refertur, non e contrario in fidem charitas, ut ex Matth. cap. 22. & ex Apostolo 1. Corinthior. 13. colligitur. Notitia ergo principiorum Theologiæ, quam notitiam fidei vocabulo accipimus, diligendi causa primum omnium fidelibus data est. Causa quippe τελικη, quam finalem possumus interpretari, eadem & prima & principalis est. Quod si notio principiorum doctrinæ huius actiua est, fides scilicet, quæ per dilectionem operatur, conficitur sane, doctrinam quoque ipsam ad mores primo, vitæque actionem attingere. Item si fides

Tom. II.

R

spe-

(2) 1. de Doctrin. Christ. cap. 35. & 26. (3) Rom. 10. in Execl. (4) Matth. 7. Luc. 1. Sap. 13. & aliis infinitis prope modum locis.

speculatio quædam est, non moralis disciplina, unde illud (1), *Fides sine operibus mortua est?* Vnde illud rursum (6), *Ad dandam scientiam salutis plebi eius in remissionem peccatorum eorum?* Nam scientia salutis corporalis in proxim maxime spectat, in contemplationem non item. Quid illa (7)? *Dedit illi scientiam sanctorum. Scientia sanctorum præsentia. Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est* (8), *Et ut persectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus* (9). *Hæc* (10) *autem scripta sunt ut credatis, & ut credentes vitam habeatis in nomine ipsius. Qui* (11) *dicit se nosse Deum, & mandata eius non servat, mendax est: aliaque huius generis sexcenta, quæ in divina passim scriptura reperiuntur. Ex quibus omnino videtur effici, Theologiam non esse speculatricem, sed effectricem: atque adeo finem eius præcipuum non esse contemplationem, sed actionem. Id quod opinati sunt scholastici quidam Theologi in primis clari & nobiles, qui in eâ re magistrum (12) forte sequuntur, hanc disciplinam ex usu & fruitione partientem. Nec intelligunt doctissimi viri (sic enim mihi modestissimum est vocare illos,) alium esse finem doctrinæ, alium doctoris vel, ut verbis differentibus rem fere eandem exprimamus, alium esse finem doctrinæ primarium, alium postremum: ut si verbi causa dicimus, vini duos esse fines, unum ad bibendum, alterum ad medendum. Charitas ergo docentis Dei, atque ea re doctrinæ quidem huius finis est: at non primus, sed secundus. Nam & cognitio contemplatioque naturæ, ut ait eleganter Cicero, manea quodammodo atque inchoata est, si nulla actio rerum consequatur. *Vani sunt, Sapientis inquit* (13), *omnes homines, in quibus non subsistit scientia Dei, &c. & alius item* (14), *Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, &c. Quapropter si ex fine secundo naturam disciplinæ consideres, iam tibi physica inter actiuos numerabitur. Quid? Quod finis noster primus, ut D. Thomas verissime sentit, visio Dei est clara & manifesta? Quia vero**

6.

(1) *Iacob. 2.* (6) *Luc. 1.* (7) *Sap. 20.* (8) *Prov. 9.*
 (9) *2. Timoth. 3.* (10) *Ioann. 20.* (11) *1. Ioann. 2.*
 (12) *1. dist. 1.* (13) *Sap. 13.* (14) *Ad Rom. 1.*

finem illum adipiscimur mente & voluntate, & cognitione & amore: fit, non ut cognitio ex se ad amorem, sed ut utraque res ad visionem referatur. Quod si cognitio viz ex se non nisi ad patriæ cognitionem referenda est, quamvis illa non sit per se idonea, nisi ei effectus dilectioque iungatur, visio vero Dei, cuius fides seminarium est, contemplatio potissimum est, non effectio: sequitur Theologiam maxime speculativam esse, non practicam. Liceat enim, quando de scholæ disputatione habetur oratio, scholæ verba usurpare. Adde, quod Theologia Dei naturam, potentiam & proprietatem inquirat. Est ergo Deus huius scientiæ proprium obiectum, atque adeo speculationis causâ comparatur. Atque Augustinus aperte docet (15), scientiam, de qua Apostolus 1. Corinth. 12. loquitur, intellectualem notionem esse & contemplationem rerum æternarum. Sine dubio autem sacra doctrina sapientia est, eaque re speculativam esse constat. Quod, ut cætera taceamus, vel Theologiæ nomen præ se fert. Quemadmodum enim non solum asserere, sed etiam addubitare stultissimum est, num Physiologia Astrologiaque speculatricem sint, an effectrices, quod nomina ipsa insigniter egregieque declarant, contemplationem rerum ingeri, non mores & actionem. Tametsi Medici, Nautæ ac cæteri, qui rebus publicis additi & destinati sunt, otiosam naturæ astrorumque notionem aspernantur & fugiunt; quæ actuosa est, eam & amplectuntur & colunt: Sic ambigere, theologia speculatrix ne sit, an effectrix, a communi etiam mediocrique intelligentia & sensu remotum est: Vtpote cum nihil aliud illa sit, quam ratio sermoque de Deo. Quanquam viri prudentes vacantem illam & otiosam esse nolunt, sed ad humanæ vitæ & usum, & finem accommodari. Præterea, Theologia omnem de Deo cognitionem tradit, sive ea per naturæ lumen seu divino solum munere & illustratione habeatur. Cum igitur speculetur quicquid de Deo cognoscere humana ingenia possunt; nimirum aut speculativa est, aut scientia de Deo nulla esse speculativa potest. Quod licet nonnulli huic argumento dederint, adeo tamen absurdum est,

R 2

est,

(15) *12. de Trinit. cap. 14. & 15.*

est, ut refelli non debeat. Quid? Quod theologia nostra divinæ sapientiæ quædam impressio est, quæ eadem & speculandi vim habet & agendi. Nihil igitur obstat, cur non idem lumen vultus Dei, quod signatum est super nos, utraque ostendat & quæ contemplari oportet, & quæ agere. Sicut anima rationalis, quod formarum omnium præstantissima sit, vires quidem excellenter habet & sentiendi, & vigendi, sed in ea tamen vis intelligendi prima eademque præcipua est. Nec vires illa exercet reliquas, nisi ut proprio tandem intelligentiæ munere perfringatur. In hunc itaque modum Divus Thomas scienter ac perite dixit Theologiam muneribus utriusque fungi & speculandi & agendi, quamvis magis speculetur, quam agat. Non enim agit, nisi quia agendo ad perfectam Dei cognitionem tendit. Quibus rebus breviter explicatis illa tria perspicue satis, & plane intelliguntur, quæ a principio huius capituli exponenda suscepi: nempe quænam sit Theologiæ propria notio ac definitio: quæ rursum illi subiecta materies, circa quam ipsa versetur: quis tandem illius finis tum primus, tum secundus. Theologia scientia est, quæ docet, quidnam natura divina sit, & quæ naturæ eius vires ac proprietates. Deus ipse est doctrinæ huic obiectum subiectumque propositum, & quasi versanda materia: his enim modis res, quam facultas quælibet mente tractandam cognoscendamque proponit, a Philosophis appellatur. Finis primarius quidem naturæ divinæ notio, & contemplatio per Dei potentias, virtutes & proprietates explicatæ postremum autem earum rerum actio, quæ ad mores sunt, ac bene beateque vivendum necessariæ. Et quidem quem usum loci Theologici habeant vitæ moribus & actionibus accommodatum, non institui in præsentia dicere; quamvis magnus ille omnino sit, & qui nobis disserendi præstaret valde utilem copiosamque materiam. Is tantum usus, ut supra dixi, nunc mihi expediendus est, quem Theologus capere e locis potest, si in scholæ disputationibus illos verset & tractet, cum scilicet quantum potest, tantum cognoscere curat de Deo, rebusque divinis. Non autem mihi excidit, scripsisse me in libro quinto, cum de ecclesiæ auctoritate in morum iudicio dicerem, duplicem esse de rebus Theologicis quæstionem: Vnam, quæ ad contemplationem attineret; alteram, quæ in moribus at-

atque usu vitæ sita esset. Quod a quibusdam sic accipi potest, tanquam hoc, quod nunc habeo institutum, priori diversum sit. Id vero a me procul aberit. Namque aliud est locorum usum Ecclesiasticum in concione docere, ubi de moribus aut hortando, aut de hortando agitur, aliud Theologum in usu locorum institueret, cum in morum quæstionem incidit, sive illa sit earum rerum, quas scire ad salutem est necessarium, sive earum, etiam, quæ fuerint opportune. Atque concionatoribus, quemadmodum loca theologica usurpare debeant præscribere, id ego hoc tempore prætereundum censui. At quoniam quæstiones fidei & morum a Theologo eadem via & ratione tractantur, quum in disputationem Theologiæ veniunt, id ambigendum non est, quæ superiorum quæstionum præcepta fuerint, eadem ad sequentes pertinere. Hæc enim est una res profus, ut non differat multum inter fidei decreta & iudicia morum; eaque est ex eisdem locis eademque propemodum forma tractanda. Nec vero velim, ut rursum me quispiam in tam frigida tamque seivna calumnia removeret, quod Theologiam simpliciter & absque ullo temperamento scientiam nuncupaverim. Quasi nescirem Aristotelem in scientia evidentem & claram conclusionis notitiam exigere, cuiusmodi quem in principiis Theologia non habeat, ne in conclusionibus quidem habere potest. Pugnat enim, rationibus conclusionem dilucidam, apertam & manifestam effici, si res, e quibus illa colligitur, obscuræ, operæ, atque involutæ sunt. Porro autem si non ut Aristoteles, ut sacri auctores, sic nos certa loquimur, qui doctrinam hanc scientiam absolute vocarunt. Scire, Augustinus inquit (16), quemadmodum fides & piis opituletur, & contra impios defendatur, proprio appellare vocabulo scientiam videtur Apostolus. Illud autem sine dubio munus Theologiæ proprium & officium est. Et Hieronymus, ut alios omittam, scripturæ sacræ doctrinam, quam Theologi profitemur, scientiam sapientiamque passim appellat. Quin sacræ literæ, ubi res certa est, ibi nullo modo sciendi vocabulum reformidant. Nota sunt illa (17), scio quod redemptor meus vivit, &c. Item

(16) 14. de Trinit. cap. 1. (17) Job 19.

Item (18), *Scio quod certissime regnatus sit, &c.* Item (19) *Dedit illi scientiam sanctorum.* Item (20) *scientiam Dei invenit, quia Dominus dat sapientiam, & ex ore eius prudentia & scientia.* Et Apostolus (21), *Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiae, alii autem sermo scientiae.* Præterea evidentiam Aristoteles in disciplinis flagitat, ut rerum cognitio nec fallere possit, nec mutari. Firmam enim immutabilemque notionem scientiæ vocabulum postulat. Cum igitur quæ res in fidem ac Theologiam incidunt, qua ratione in eas incidunt, stabiles immobileque sint, nec in eis Theologus errare, labi aut decipi queat, sit, ut sine perspicuitate etiam Theologia scientiæ proprie sibi appellationem vendicat. Quæ eadem causa subest, ut disciplina hæc circa res etiam contingentes, hoc est sua natura minime necessarias, sine sui nominis impendio & iactura verifetur. Necessitatem quippe in doctrina idcirco Aristoteles requisivit, quod sine ea nec rerum nec cognitionis stabilitas & immutabilitas appareret. At causæ vel fortuito antegressæ, harumque effecta suapte natura parum firma & constantia, in sub Theologiam & fidem cadunt, non mobilia, & quæ modo huc atque illic transferantur, sed certa immutataque perinde ac perennia manent. Quamobrem utraque Deus proprie scire dicitur, & quæ necessario eveniunt, & quæ nobis in casu & fortuna sunt posita. Rite ergo Theologiam scientiam dicimus, in qua certitudo immobilis, firma constantia, & ut ita dicam, infallibilitas cognitionis est. Quid. Quod Musica & Astronomia a plerisque scientiæ nancupantur, & tamen vix unus aut alter ætiorum fiderumque errantium conversiones, a quibus disciplinæ illæ nunc pendunt, proprio vel instrumento, vel experimento exploravit? Quin Astrologi fere iuniores veterum experimenta, tanquam certa earum rerum præiudicia sequuntur, quas ipsi tractandas, indicandasque suscipiunt. Theologia igitur iure quoque scientia vocabitur, præsertim cum huius doctrinæ principis accidat, ut obscure nobis sint cognita. Nimirum enim, si nobis perspicua ac dilucida forent, nihilo secius sum hæc

(18) I. Reg. 24. (19) Sap. 10. (20) Prov. 2.

(21) I. Corinth. 12.

disciplina & nomen & rationem tueretur. Ac re vera, si modo Aristoteles viveret, non aliud nomen inveniret, quo theologiam aptius & congruentius appellaret. Nam fidem dicere, quæ non auctoritati proxima, sed rationi & syllogismo innitatur, absurdum est. Alioqui si prior propositio certa ex fide sit, posterior autem ratione naturæ probabilis, conclusionis fides erit, non opinio. Quod plane falsum est. Theologiam ergo, quando aliud melius non occurrit, scientiæ vocabulo nuncupemus. Firma enim & stabilis earum rerum perceptio & comprehensio est, quæ e certis constantibusque principis manifesta connexionione necuntur. Nec enim illud vere dici potest, theologicæ consequentias probabiles & obscuras esse, non evidentes & firmas. Cuius rei argumentum ponunt minime acutum, sed in primis hebes, quod si certa esset claraque connexio, conclusiones non iam ad Theologiam, sed ad fidem attinerent. Verum hæc ratio ridicula est; iure itaque a plerisque reprehenditur. Est enim facile & apertum fidei Theologiæque discrimen: quod fides proxime, & ut sic dicam, immediate auctoritate nititur; Theologia vero proxime & immediate ratione. Habent enim se, quemadmodum supra dixi, fides & Theologia non aliter quam habitus principiorum, & scientia conclusionum. Et sicut naturæ lumen absque rationationis medio principiorum naturalium noticiam efficit: ita lumen fidei, nullo adhibito rationis argumento, earum rerum persuasionem facit, quibus fideles assentimur, divina solum auctoritate nixi. Non igitur confutationis evidentia & firmitas Theologiam tollit, sed facit: non aufert, sed infert. Quamquam sunt in hæc, sicut & in aliis disciplinis, opinationes quadam rebus scitis exploratiisque permixtæ. Ac quemadmodum doctrina physica, natura licet ipsa congruens & consentanea, non omnes conclusiones exploret conficit, sed quasdam probabili argumentatione suadet: sic plurima Theologus pronunciat quidem constanter, certo, fidenter, in quibusdam tamen præclare agi secum putat, si verisimile quod sit invenerit. Nec arbitratur sese scire quod nesciat: aut perinde ut si omnia certa essent Theologiæ dogmata; nihil formidat, nihil ambigit: sed illud caveret & providet, ne universis temere assentiens & valde cuncta asseverans, earum etiam

rerum auctoritatem, quæ sunt certiores, & illustriores, amittat. Sed ad rem. Cum incerta connexio est vel altera propositio est incerta, quæ cum fidei principio sumitur, conclusionis opinio erit, Theologia proprie non erit. At siue ambo syllogismi principia fidei sint, seu alterum ex fide certum, alterum ex natura evidens, conclusio ad Theologiam pertinebit; modo consecutio, aut clara luce naturæ sit, aut fidei illustratione cognita. Haud enim secus, quod etsi dixi, sæpe ac sæpius dicturus sum, haud secus, inquam, eiusmodi conclusionis scientia refertur ad fidem, quam ad habitum principiorum naturales disciplinæ. Quæ quoniam ita sunt in promptu, ut res argumentatione non egeat, his omisissis pergamus ad reliqua.

CAP V T III.

Quæ sint Theologiæ principia.

ENimvero cum disciplina omnis quosdam habeat fontes, quos scientiæ principia dicimus, quosdam deinde rivulos, quos quasi scientiæ fines, conclusiones appellamus: necesse est theologo usum locorum paraturo discere ante omnia, quænam facultatis suæ causæ & principia sint, quæ effecta causis illis principiiisque connexa. Principia vero theologiæ primum cognoscenda sunt: nam his cognitis, multo facilius extrema intelligemus. Sed quoniam decem locorum generibus propositis adiunximus causas cuiusque generis, easque res ante constitimus, quibus cuiusque vis & natura continetur: non deerit fortasse qui tractationem hanc superfluan esse contendant, immo ea etiam omnia, quæ dicere de locorum usu institimus. Argumentabitur enim, theologiæ non alios esse fontes ac locos ipsos, quos digito etiam indicavimus: tamque aperte & clare singulorum vires & naturam explicimus, ut facile ex quoque loco possimus, nisi sumus valde tardi, argumenta colligere. Quid? (Nam & hoc dicet aliquis) Nonne & ante nostram hanc artem, si modo hæc ars est, theologi & argumetia invenerunt, & alia ex aliis necentes rem theolo-

logicam via & ratione tractarunt? Num D. Thomas perfectus absolutusque theologus, si hanc theologiæ partem necessariam iudicasset, eam penitus intactam omisisset? A quo non verisimile est, cum ceteræ partes theologiæ bene descriptæ sint, extremum actum tanquam ab inerti poeta esse neglectum. Quid igitur laborare opus est, aut in quo evigilare curas & cogitationes nostras: siquidem nihil locorum usu explicando parere tale possumus, nihil consequi, quod sit theologiæ magnopere utile & necessarium? sed non poterunt huiusmodi argutiæ mentem meam e sua sede & statu dimovere. Ego enim sic mihi persuasi, sic sentio, has nostras de locis præceptiones plurimas res continere: quoquo se theologus verterit, præsto esse, nulla disputatione excludi. Nam siue argumentum quaeritur ad theologiæ probanda dogmata firmissimum, siue ratio ad sacras literas explicandas aptissima quaeritur, aut hæc ars est, aut nulla omnino, per quam ea assequamur. Nullam vero dicere maximarum rerum artem esse, cum minimarum sine arte nulla sit, hominum est parum considerate loquentium, atque in maximis rebus errantium. Sed hæc, quibus ad locorum cognitionem & usum cohortamur, accuratius essent forsitan disputanda. Quod aliis quidem libris fecimus.

Hoc autem tempore tantum nobis declarandum fuit, cur Div. Thomas diligentissimus absolutissimisque Theologus hunc de locis tractatum dereliquerit, si tam est, quam nos dicimus, theologo necessarius. Et quidem Divus Thomas in 1. part. quaest. 1. artic. 8. ad secundum, restrictè, breviterque, ut solet, Theologiæ locos indicavit, non omnes, sed plerisque. Quin etiam, ut homo minime ingratus illi me dedam, cui me tantopere debeo, & huius officii servitium astringam testimonio sempiterno; D. Thomas mihi & auctor & magister fuit huius operis componendi. Sed ille locorum fere naturam explicuit pressè & anguste, ac suo demum modo. Non enim dilatat argumentum, sed quasi punctis, quod proponit, efficit. Rationem autem tractandi locos ipsos nec Divus Thomas, neque alius quisquam, quod equidem sciam, conatus est explicare. Quod idem Aristoteles in locis dialecticis fecerat, qui locos ipsos variè ac fuscè quidem complexus est, sed non ostendit, quomodo inveniendum sit ex ipsis,

neque usum eorum demonstravit, qui in hac re esset maximus & potissimus; sed usum nescio quem ad probabilius & communium argumentorum inventionem literis prodidit, quem ignorare eruditi possunt, nec magnam eruditionis iacturam facere. Quanquam 1. topic. lib. ambitiose forte magis, quam vere, que in topicis a se traduntur, ea quatuor usus habere ipse Aristoteles iactat. Quid igitur? Si Divus Thomas locorum usum silentio præterivit, persecutus nisi si aliquis casus aut occupatio consilium eius prævenisset; aut si non res has consulto & iudicio persequi instituit; certe vel non omnia possumus omnes, vel divine procurationis fuit, ut priores aliquid posterioribus reliquerint, in quo elaborare quoque ipsi & exercere utiliter non solum memoriam, sed etiam ingenium possent. Hanc igitur partem relictam explebimus nullius adminiculis, sed, ut dicitur, Marte nostro. Nec enim quicquam de locis Theologiæ post Divum Thomam explicatum est, quod mihi probaretur de iis, quæ in manus nostras venerant. Quemadmodum igitur in re militari solet, ubi dux non satis esse putat militibus arma dare, sed docet quomodo sit ipsis utendum, manus illorum aptat, componit gradus, quando fugere adversarium debeant, præcipit, quando insequi, quando fidere viribus, quando arte uti, quando serire hostem, quando eius ictus eludere; ducit denique in aciem, præscribit ordinem, locum assignat, de quo iniussu suo non liceat eis discedere: sic mihi videor facturus, si discipulos meos & informare & instituire ad effugium absolute cuiusdam eruditionis volo. Nec verbis modo præfinire hæc habeo, sed arreptis etiam telis in iudicium certamen descendere ad exemplum posteriorum. Quæ tamen non ad vulnus, sed ad speciem valere videntur, non inutilia erunt tamen. Quicquid enim in his rebus ad aspectum venustum est, idem utiliter fit ad veram pugnam, si quando illa cum adversariis committatur.

Quod si quis sine arte id quod artis est, efficit, permittat, obscuro, mihi meique similibus, ut artem & præcepta adhibeamus. Sunt præta, quibus natus & indigenitalis humor interius infusus est. Sunt, quæ nisi extrinsecus humore allapio irrigari non possunt. At disseruerunt Theologi non-

nulli ante me valde feliciter. Primum, idem erant expeditius certiusque facturi, si hoc genus exercitationum nostrarum degustassent. Quamlibet ager fecundus sit, fecundiorum cum tamen faciet agricola, si diligenter & studiose colat. Sic igitur etsi ingenius magnis præditi quidam, copiam in Theologia discendi sine arte consecuti sunt; ars tamen, ut Tullius ait, est dux certior, quam natura. Aliud enim est argumenta congerere, aut potius spargere ac dissipare, aliud eadem via & artificio premere. Nam qui sciet ubi quicquid positum sit quaque eo veniat, is etiam si quid obrutum erit, poterit eruere, semperque esse in disputando suus. Non itaque si nulli fuerint, qui locos artificiose digestos generatim composuerint, nulli qui partem hanc Theologiæ dissolutam divulsamque conglutinarint, & ratione constringerint: statim nostrum hoc opusculum supervacaneum erit, immo vero eo magis necessarium doctis & ingeniosis fortasse, tardis & rudioribus sine dubio. Deinde non mihi videntur schola stici Theologi (fatendum est enim quod sentio) admodum compositæ & ordinate disputationes Theologiæ distinxisse. Divum Thomam semper excipio, apud quem mirabilis est contextus rerum, summus questionum & articulorum ordo, & compositio discipline incredibilis. Adeo respondent extrema primis, media utrisque, omnia omnibus. Nam de argumentorum copia quid attinet dicere? Cum de infinitis prope questionibus in utramque partem discendi tanta illi facilitas & abundantia fuerit, ut non contra omnia semper, sicut Archefilas, disputarit, & tamen ut in omnibus rebus quicquid ex utraque parte dici posset expresserit. Cæteri scholæ auctores perturbatione rationis atque ordinis multum omnino peccaverunt, Magistrum videlicet secuti, in cuius quatuor sententiarum libris multa quidem lectio sanctorum apparet, & pro tempore illo haud mediocri sane eruditio. Sed præter distinctionum vocabula, in quas libri illi divisi sunt, nihil distinctum fere videas, recteque & ordine distributum. Testimoniorum congeriem dicas potius, quam dispositionem & rationem disciplinæ. De Trinitate prima est illi disputatio. Ita prius relata, quam absoluta persequitur. Nam de iustitia

& misericordia Dei in 4. sentent. quasi prateriens disputavit. De virtutibus in tertio. De vitiis quibusdam item in quarto. Innumera sunt eiusmodi consule ab illo perturbate tractata. Quamobrem scholasticis, qui huius vestigiis inhaeserunt, consilia etiam fere ac perturbata sunt omnia. Nec magistrum ego volo fraudare suo veteri nomine, magnum utique, ut aetate illa, virum, & quem iure coluerint posteri. Nec scholasticorum laudi, quam multorum saeculorum firmavit opinio, detrudere quicquam volo. Sed ingenue ac libere dico, quid in illis desideretur, quidque illi praestarent homines ingenio doctrinaque praestantes, nisi disserendi artem neglexissent. Nam quod spectat ad argumenti inveniendi rationem, fontes quosdam videntur etiam ignorasse: adeo nulla ex quibusdam eorum fontium argumenta proferunt. Quotus enim quisque ex traditionibus Christi & apostolorum argumentatur? Atque ex conciliis raro, ex sacris literis non adeo frequenter, ex historia vix semel. At mea quidem sententia nemo poterit omni laude esse cumulatus Theologus, nisi & erit horum locorum omnium scientiam consecutus, & ex eis promptum, expeditumque paravit ad argumentandum usum. Nam de locorum natura & vi quidem satis fateor supra a me dictum.

Sed in eisdem nunc non frustra versabimur, cum docebitur, quoniam eorum locorum usus sit, & quemadmodum ex eis argumenta ducenda. Id quod non omnibus ita facile est, ut nec preceptis, nec exemplis nostris indigeant. Sed haec hactenus. Iam ad instituta pergamus. At ne plura, quae sunt pene innumerabilia, conscriber, comprehendam brevi, quae sunt Theologiae principia. Theologiae naturalis & supernaturalis (hinc enim ordiendum est) facilis est & expedita distinctio. Theologiam naturalem voco Metaphysicam, ea parte, qua Dei naturam per naturae rationes inquirat: quae est nobis, id est, Christianis cum philosophis gentium communis. Supernaturalem autem eam dico, quae eiusdem Dei & naturam & proprietates per principia ea investigat, quae sunt hominibus divinitus revelata. Revelationem porro Theologorum more hic accipio, quae hominis & captum superat & in-

ingenium. Nam Paulus (1) ea etiam, quae naturali ratione & lumine cognoscuntur, Dei revelationi & manifestationi tribuit. Atque haec supernaturalis Theologia propria est fidelium & Christianorum, tanto disciplinis caeteris melior, quanto divina auctoritas, in qua illa sustentatur, humana omni ratione potior & antiquior est. Recte igitur Divus Thomas docet (2), quod *argumentari ex auctoritate est maxime proprium huius doctrine, eo quod principia huius doctrine per revelationem habentur; & sic oportet quod credatur auctoritati eorum, quibus revelatio facta est. Nec hoc derogat dignitati huius doctrine. Nam licet locus ab auctoritate, quae fundatur super ratione humana, sit infirmisimus; locus tamen ab auctoritate, quae fundatur super revelatione divina, est efficacissimus.* Tantum ille. Ergo quoniam omnis oratio nobis de Theologia ea, quae est supra naturam, instituitur; ideo huius solum principia, quae & qualia sunt, exponendum est. Hoc vero ut scholae congruenter fiat, nodos illos & proferendos, & solvendos putato, qui rem totam istam illigant & impediunt. Primus est, quod D. Thomas paucis verbis multa peccare videtur. Vnum, quod secum ipse pugnat. Modo enim ait articulos fidei esse Theologiae principia: nunc autem illa omnia, quae in sacris literis continentur: imo aliquando universa etiam, quae sunt divinitus revelata: in quibus traditiones profecto apostolorum sunt, quanquam in libris canonicis non inveniuntur scriptae. Potest ne magis secum ipse pugnare (3)? Alterum peccatum, quod cum Paulus inter ea, quae credere oportet, duo illa numeret (4), *Deum esse, & esse reuocatores iniquorum se;* D. Thomas contra docet (5), illa fidei articulis minime comprehendendi, sed a fide potius supponi. Non sunt igitur D. Thomae haec Theologiae principia: si quidem non sunt propositiones revelatae, quas fide credimus, sed

n2-

(1) Rom. 1. (2) 1. part. quest. 2. artic. 8. ad 2.
 (3) 1. part. quest. 1. artic. 7. & 8. 1. part. quest. 1. art. 8. ad 2. 2. quest. 1. art. 5. ad 2. 1. part. quest. 1. art. 5. ad 2. & art. 8. ad 2. (4) Hebraeor. 11. (5) 1. part. quest. 2. art. 2. & 2. 2. quest. 1. art. 5. ad 3.

naturæ lumine ab hominibus cognoscuntur: ob idque fidem ipsam antecedunt, cuius decreta ea demum sunt, quæ in propriis Theologiæ principijs habere debemus. Nec apostolo solum, sed rationi quoque illi Divus Thomas videtur adversus, quæ dilucide probat, Deum esse, proprium idemque primum censi Theologiæ principium. Est enim Deus, ut supra dixi, res huius disciplinæ proprie subiecta. Omnis autem disciplina ponit in primis, & rem sibi subiectam esse, & quid etiam res illa sit. Deum itaque esse, proprium est Theologiæ principium, quia speculatrix est. Nam quia & effectrix, illud habet principium primum, Deum esse remuneratorem iacquirentium se. Tertium Divi Thomæ peccatum commune cum plerisque Theologis, quod cum plurima sint a Deo revelata, non solum iis, qui canonicos libros scripserunt, sed alijs etiam sanctis Dei hominibus, Martino, Nicolao, Benedicto, Dominico, Francisco: fidem & Theologiam asserit non quibuslibet Dei revelationibus niti, sed iis duntaxat, quas scripturæ sacræ auctores habere. Constat autem, & divinam revelationem generaliter esse fidei Theologiæque rationem formalem, & fidem quibusque Dei dictis assentiri: est namque virtus, quæ Deo dicenti credit. Atque hic nodus primus in verbis quidem D. Thomæ est. Nam secundus non modo Divum Thomam, sed ceteros fere omnes attingit. Nulla enim omnino disciplina sua principia rationatione probat, sed ponit: idcirco enim positiones seu petitiones nuncupantur. At Theologia ea, quæ fides tenet, rationatione concludit: non ergo eadem sunt huius disciplinæ principia, quæ & fidei decreta. Quod vero Theologia fidei dogmata argumentando comprobet, multifariam suaderi potest. Primum, quia Deum esse unum, immortalem, rerum humanarum procuratorem, & cætera eiusmodi per fidem a Christianis accepta, claris Philosophiæ argumentis demonstramus. Tum rursus, quia Deum esse creatorem, fidei articulus est: id autem ratio quoque naturalis ostendit. Adde, quod apostolus Petrus iubet (6) nos esse paratos ad red-

(6) 1. Petr. 3.

dendam rationem de ea, quæ in nobis est, spe, atque ideo de ea, quæ in nobis est, fide. Adde etiam, quod huic scientiæ attribuitur illud, quo fides saluberrima gignitur, nutritur, defenditur, roboratur: id quod ex Divo Augustino (7) acceptum omnium Theologorum ore teritur. Si ergo rerum naturalium cognitio, ut Augustinus ait, fidem & gignit & nutrit & roborat: nimirum ea, quæ fidei sunt, ratione naturali Theologia patefacit. Non ergo fides Theologiæ principia tradit, nisi sua ipsæ principia probet: quod ab omni profus disciplina alienum esse, adeo explorete perceptum est & cognitum, ut non sit a me in præsentia confirmandum.

Tertius nodus ex verbis quoque Divi Thomæ necitur. Docet (8) namque, ad fidem aliquid pertinere dupliciter: uno modo directe, sicut ea, quæ nobis sunt principaliter a Deo tradita; alio modo indirecte, ut ea, quibus negatis consequitur aliquid fidei manifeste contrarium, ut liquis neget Samuelem esse filium Helcanæ: ex quo sequitur divinam scripturam esse falsam. Hactenus non verbis quidem eisdem, sed sensu eodem ille ait. Et rursus alio loco (9) affirmat, omnia quæ sunt in sacris literis tradita, præter ea, quibus homo beatus efficitur, per accidens ad fidem spectare, ut Abraham duos filios habuisse, & David fuisse filium Isai. Quod si eiusmodi, licet in libris sacris expresse etiam conscripta sint, indirecte tamen & per accidens ad fidem pertinent, non sunt profecto Theologiæ principia. Nec enim cuiusquam disciplinæ fundamenta fabricam illius disciplinæ ex accidenti & indirecte constituunt. Poteram & alijs argumentis hanc questionem implicare: sed verebar, ne & hæc quoque lectori delicato multa nimium viderentur. Atque hæc, pauca licet, urgent tamen, & nihil remittunt, ut omnia ea explanemus, quæ Theologiæ initijs exponendis necessaria sunt. Expediemus itaque primum, quamnam sit huius doctrinæ ratio formalis, deinde quæ eius nativa germanaque principia: atque in his, quæ capitalia sint, quæ vero legitima qui-

(7) 14. de Trinit. cap. 1. (8) 1. part. quest. 32. artic. 4.
(9) 2. 2. quest. 2. artic. 5.

quidem, sed secundaria tamen: postremo que sint extranea & aliena, hoc est, ascita & accessita ab exteris disciplinis.

Formalis ratio Theologiæ, quoniam illud in primis suscepti explicandum, non est una & simplex, sed duplex & bipartita. Est namque ratio formalis rei obiectæ, quia res est; quomodo Deitas Theologiæ ratio dicitur. Est item ratio rei, ut mentem ad assentiendum movent, quemadmodum veritas prima revelans Theologiæ habetur ratio. Sic rationes videnti intelligimus & colorem & lucem: colorem quidem prior modo, lucem autem posteriore. Atque illam quidam vocant rationem *que*, hanc rationem *sub qua*. Puto nobis concedi oportere, ut scholæ verbis utamur, si quando minus occurrant Latina. Quia Latina etiam interdum relinquenda sunt, ne in scholastica disputatione non tam explicasse res, quam verba affectasse videamur. Quia verò de ratione formali rei huic doctrinæ subiectæ, quia res est, nulla esse potest inter viros doctos controversia: de ratione formali ex parte habitus & potentia cognoscentis huiusmodi conclusiones statuo.

1. Conc. Primam, *Ratio formalis fidei non est ratio Theologiæ formalis*. Nam si Theologiæ principia lumine prophetiæ cognoscantur, aut lumine etiam gloriæ beatorum, conclusiones nihilo secius ad Theologiam pertinent. Erat enim Christus Dominus longe omnium, quicumque fuerunt, Theologiæ divinæque naturæ cognitione princeps, qui tamen sine fide conclusionibus Theologiæ assentiebatur. Exigit quippe fides in ratione sua formali obscurum quidam & invisum, cum sit substantia rerum sperandarum, & argumentum non appareatum. Theologiæ vero evidens quoque & clara esse potest. Nam est ratio sermoque de Deo. Atque inter prophetiam & Fidem, si Divo Thomæ credimus, non nihil interest: nec lumina sunt eadem, quibus vates ad vaticinandum, & fideles ad credendum illustrantur. At si vates illustratione sua illi Theologiæ principia cognoscat, & ea, quæ consequuntur ac repugnant, ratiocinando colligat, Theologus profecto erit, tamen Theologiæ eiusmodi ratio formalis non fidei lumen sit, sed prophetiæ.

Se-

Secunda conclusio est. *Esse revelatum a Deo, lumen divinitus infusum, est ratio Theologiæ formalis, sive illud lumen fidei sit, seu prophetiæ, seu gloriæ*. Theologia namque supernaturalis, de qua nunc loquimur, lumen aliquod natura ipsa superius generaliter ad principia cognoscenda requirit: sed quale id in specie futurum sit, nec nomen Theologiæ, nec notio propria definit. Verum quia Theologi non de beatorum, sed de viatorum Theologia disputant, nec quaerunt quid disciplinæ ipsi, sed quid naturæ nostræ consentaneum sit: idcirco fere asserunt, Theologiæ principia per fidem a Theologo intelligi. Lumen quippe prophetiæ, vel quoniam rarum est, generali præceptioni nihil obflare creditur: vel, quoniam est, ut lumen fidei, obscurum, in lumine fidei communiter & confuse intelligitur. A qua nos consuetudine minime abhorrentes, Theologiæ nostræ principia per fidem accipi oportere sæpe dedimus.

Vnde illa tertia conclusio nascitur, *Theologiæ nostræ formalis rationem eandem ac fidei esse*. Tametsi aliter ad assentiendum principiis movent, aliter ad assentiendum conclusioni. Illis, inquam sine medio syllogismo & ratione, huic ratione & syllogismo intermedio. Quo discrimine, ut diximus, Theologia, & fides non verbis & cogitatione, sed universa re, & toto genere discernuntur, quamvis utriusque ratio eadem formalis sit. Sane D. Thomas multis in locis fidei nomen, ut videtur, existimat manare latissime, idque versari in omnibus, quæ a Deo sunt dicta & revelata, sive auctoribus sacris atque canonicis, sive aliis quibuscumque divino quodam spiritu afflatis. Quod si verum est, ratio fidei formalis longe etiam, lateque patebit, ut non solum contineat revelationes prophetis & apostolis factas, sed eas etiam, quæ cæteris quoque sanctis ecclesiæ Dei factæ sunt, immo illas etiam, quas viri interdum improbi divinitus habuerunt, ut Balaam & Caiphas, quorum prædictiones ad fidem attinere ne dubitari quidem potest. Eadem ergo causa subest, ut cætera etiam, quæ quibuslibet aliis revelata a Deo sunt, ad fidei rationem referantur. At enim 1. part. quest. 1. artic. 8. ad secundum, ut inter argumentandum obicimus, verbis nihil obscuris docet, fidem nostram non inniti revelationi.

Iom. II.

T

ni-

nibus aliis præter eas, quas apostoli & prophetæ, auctores videlicet canonicorum librorum, ediderunt. Id quod Paulus confirmat, quo loco ait, fideles esse superadificatos super fundamentum apostolorum & prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu. Nulla igitur alia nisi prophetarum, Christi, apostolorumque doctrina fidem ecclesiæ fundat, nulla alia Theologiæ principia continet. Eadem enim sunt disciplinarum principia ac fundamenta. Adde, quod fides est virtus Theologica cum religione ecclesiæ erga Deum coniuncta & sociata. Non ergo quæcunque a Deo revelata ad fidei virtutem pertinent, sed ea tantum quæ ad ecclesiæ etiam religionem pertinebunt. Quia vero nihil ecclesiæ refert ea credere an non, quæ Brigidæ, Catharinæque Senensi visa sunt, nullo certe modo ad fidem illa referuntur. Adde etiam, quod fides, de qua hic sermo fit, non est privata virtus, sed communis. Ea enim re catholica dicitur, hoc est, universalis. Quocirca privata revelationes, cuiusmodicunque, & quorumcunque illæ sint, ad fidem catholicam non spectant, nec ad fundamenta & principia ecclesiasticæ doctrinæ, quæ vera germanaque Theologia est. Cuius rei illud item non leve argumentum est, quod quæ non per ecclesiam & eius publicos administratos fidelibus proponuntur, illa non credit catholica fides. Videlicet, æquum erat, ut quæ ad Rempub. generaliter attinerent, hæc non privati quisvis homines ad eam retulissent, sed eius communes omnino administrati, *Fundamenta eius, inquit, in montibus sanctis.* Id, quod explicaturus statim adiunxit, *Dominus narrabit in scripturis populorum, & principum horum, qui fuerunt in ea.* Scripturæ ergo privatae non sunt fidei ecclesiasticæ fundamenta, sed scripturæ populorum, quas nobis principes ecclesiæ tradiderunt. Quamobrem in principis Theologiæ nostræ non ea sunt habenda, quæ private & singulariter quibusdam hominibus significata a Deo sunt, sed quæ communiter & publice ecclesiæ suæ locutus est Deus. Id si consentaneum est, ut videtur certe, necessario fit consequens, ut ratio fidei Theologiæque formalis non sit tam diffusâ & ampla, quam nonnullis apparet, sed multo astrictior atque contractior, ut intelligatur esse veritas prima ecclesiæ revelans ea, quæ ad

re-

religionem attinent. Id, quod sine dubio fidei constantiâ, certitudo & firmitas requirebant. Nullo enim loco firma stabilisque ac fixa consisteret, si privatas revelationes sequeretur. Nec mihi quisquam angelorum in via fidem & religionem obiiciat, quibus nescimus an Deus, quæ credere illos oportebat, per se hæc, an per aliquem publicum administratum angelum superiorem proposuerit. Illud dico, in angelis quoque communem fuisse fidem, communem revelationem, quæ non privata usurpationis esset, sed publicæ religionis. Nam quod obiiciebatur de Balaam & Caipha prophetis, hoc facile reiicitur. Non enim illorum verba ad fidem spectant, quia dixerunt illi, sed quia auctores sacri scripserunt. Ac formalis Theologiæ ratio quantum illa sit, breviter quidem, sed non indiligenter exposui. Sequitur ut explicem, quæ sint huius disciplinæ propria legitimaque principia. Quæ in re video nihil nos laborare oportere. Facile enim e rebus positis intelligitur, omnia, quæ sunt per sacros auctores ecclesiæ divinitus revelata, in propriis Theologiæ principis habenda. Non ea solum dico, quæ auctores sacri scriptis suis prodiderunt, sed quæ verbo etiam posteris commendarunt. Id quod explanatum est in tertio huius operis libro diligentissime. Auctores autem sacros appello, non eos modo, qui libros canonicos scripserunt, verumetiam Christum Dominum, qui & vite & doctrinæ catholicæ primus est auctor, & apostolos, qui ministri fuere sermonis. Nec si conciliorum & apostolicæ sedis auctoritas fidem certam facit catholici dogmatis, aut sanctorum etiam omnium consensus & conspiratio una, idcirco aut principia Theologiæ cumulamus, aut eius formalem rationem extendimus. Quoniam, ut sæpe alias diximus, nec concilia, nec sedis Apostolicæ pontifex, nec sancti scripturarum interpretes novas fidelibus revelationes edunt, sed quas ab apostolis acceptæ ecclesia, aut posteris integras & illibatas tradunt, aut illas expriment, & interpretantur, aut certe consequentia, & connexa colligunt, adversa & repugnantia manifestant. Principiorum itaque Theologiæ numerus e libris sacris atque apostolorum traditionibus integerrime constituitur. Quamobrem duobus primis locis contenta sunt omnia, quæ in initiis

T 2

Theo-

Theologie veris & germanis numeranda sunt. Sed his initiis tanquam seminibus ab ecclesia datis, quæ Christus apostolis, apostoli ecclesie dederunt, pastores & doctores ac Theologi in uniuersum omnes ea rigant & excolunt, & quæ plantat, & traduces, propagines ex eis oriuntur, proferunt & ostendunt. Illa fundamenta sunt Theologie, ecclesiasticæque doctrine, quæ Christus per apostolos posuit, ceteri siue concilii patres, siue pontifices summi, seu ecclesie doctores sancti omnino superedificant. Nam fundamenta alia nemo potest ponere præter ea, quæ posita sunt, apostolorum & prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu. Enimvero disciplinarum principia non eodem gradu locata sunt omnia. Quædam enim simpliciter prima sunt, quæ vi sua generali cætera continent, ut in metaphisicis illud, *Impossibile est simul affirmare & negare*. Qualia in Theologia sunt illa, *Deus est, & est remunerator inquirentium* s: in quibus tanquam in primis credibilibus omnes fidei articali implicite continentur, quemadmodum D. Thomas eisdem quoque verbis affirmat (10). Alia sunt principia præcipua quidem & immediata, sed contractiora tamen, quam illa communia, quæ erant cæterorum omnium quasi fontes. Huius generis in phisicis ea sunt, *Res naturales materia, formaque constare. Naturam esse principium motus & quietis*: in Theologia vero articuli fidei capitales, qui, ut D. idem Thomas ait, primo & per se credendi fidelibus proponuntur. Nimirum enim de Deo, qui est res Theologie subiecta, ea articuli enunciant, quæ vel ex perpetua æternitate in Deo insunt, vel humanæ salutis ergo disposita in tempore ac dispensata sunt. Eundem quippe Deum, qui Trinus & Vnus est, qui creauit mundum, qui & impios facit iustos, & felices pios: eundem, inquam, eredimus & hominem factum, & natum, & mortuum, & sepultum, & suscitatum, & euectum in cælos. Iure igitur hæc prima sunt & propria Theologie pronuntiata, quæ a nobis de subiecto discipline nostræ vel maxime supponuntur. Initiis enim his principalibus non concessis, Theologus progredi-

(10) 2. 2. quest. 1. artic. 7.

di ne digitum quidem potest. Ac sunt priora illa similia iis, quas Philosophus appellat dignitates. *Accidentem namque ad Deum oportet credere quia est, & inquirentibus se remunerator sit*. Quicumque igitur disciplinam aliquam supernaturalem discere parat, cum necesse est duas illas generales prænotiones animo ante cepisse. Quæ dignitatum nota propria atque insignis est. At hæc posteriora principia suppositiones Theologie non iniuria vocabuntur. Eas enim Theologus discipulo suadere quædam modo aut explicare certe valet. Sed præter hæc duo principiorum genera, sunt alia non propter se potissime perita, sed, ut D. Thomas sentit, eorum, quæ sunt potissima, explicandorum gratia. Cuiusmodi sunt, inquit præter articulos fidei omnia, quæ in sacris literis assumuntur, vel Dei natura & maiestate explicanda, vel exponenda ipsius in homines benevolentia, rerumque omnium procuratore, quæ illis essent utiles & necessaria. Hæc vero tametsi non fidei sunt, nec Theologie præcipua capita, sed his ex accidenti coniuncta & quali principia secundaria, accipit tamen ea Theologus, non aliter ac Philosophus principia per se nota, sine medio & ratione, perinde ut articulos fidei acceperat. Hæc enim quasi naturalis atque insita in animis fidelium notio inest, ut quicquid ab apostolis scriptum traditumque est, verum esse sentiant. Ac Theologie legitima germanaque principia hæc sunt. Nam, quæ vel a metaphisicis, vel a phisicis, vel a mathematicis, vel a reliquis denum natura disciplinis adicit, perspicua per se evidentiaque principia, non ex sua sumit vi atque natura, sed foris inventa in proprium usum mutatur, aut certe iure quodam suo vendicat. Forsitan quispiam dixerit, Nonne igitur multe varietate erunt rationes Theologie formales? Siquidem multarum disciplinarum varia item principia sunt. Minime vero. Non enim ex adiectis & extrinsecus attributis doctrinarum formalis ratio petitur, sed ex propriis natalisque principis. Atqui in Theologia horum omnium una & eadem ratio formalis est, nempe lumen fidei supernaturale. Quæ igitur sunt Theologie principia tua germana, tum aliena, atque ex illis quæ prima, quæ secunda, ex primis vero quæ generalia, quæ quali in speciem contracta, satis, ut reor, dilucide, aperteque docui-

cuimus. Quibus ex rebus intelligitur, e decem locis duos primos propria & legitima Theologiae principia continere, tres postremos externa & aliena: nam quinque intermedii aut interpretationem principiorum propriorum continent, aut eas quae ex his orta & profectae sunt, conclusiones. Hæ cuiusmodi in Theologia sint, statim explico, si prius argumenta refello, quibus supra usus sum, quom de principijs eiusdem Theologiae quaererem. Ad quas ipsas argumentationes ex superioribus dictis facis multa responsa sunt, quibus perspicere possit adversum Divum Thomam, quem vel maxime impugnant, eas nihil habere virium. Tanta vis est veri, ut speciem falsitatis obscuret, si modo id patefactum & illustratum est. Sed singulis tamen respondere volumus, ut radorum ingenio morigeremur.

CAPVT IV.

Capitis superioris argumenta refellit.

Respon.
ad i.

PRIMUM ergo argumentum tria D. Thom. falsa peccata obicit, quorum unum iam omnino depulsum est. Ecquid enim illa pugnant, articulos fidei primaria esse Theologiae nostrae principia, sacras autem literas continere etiam secundaria? Quia vero non omnia continent, sed pleraque, illud etiam his valde consentit & congruit, divinam veritatem sine scripto quoque rationem esse fidei formalem. Sunt enim quaedam verbo tenus ecclesiae tradita, quae in Theologia veris germanique principijs habentur. Prima itaque calumnia adhibita nihil premit. Quae secundo loco adhibetur, ea pressius urget. Sed si cum animam attenderit, videas de Deo nos duobus modis loqui posse, tunc hæc etiam calumnia contundetur. Intelligendum ergo, sermonem de Deo dupliciter haberi. Aut quia principium est finisque naturæ, aut quia supra naturam est & principium & finis. Sane quandiu præstantem æternamque mentem intelligimus solutam a corpore & liberam, segregatam ab omni concretionem mortali, quæ omnia fontiat & moveat, quæ cælum ac terras tueatur & regat, ad quam res uni-

ver-

verse quoquomodo possunt, contendant & enitantur ut veniant: tandiu Deum naturaliter intelligimus, tandiu de eo naturaliter loquimur. At si consideremus Deum ipsum potiore quodam lumine nobis ostensum, quo apparet in una deitate trinus, in effectis supra naturam admirabilis, omnium eiusmodi effectorum supernaturalium & prima causa efficiens & postremus finis, atque adeo creaturæ rationalis una & summa felicitas: tunc ratio Dei multo alia, sermo longe diversus est. Cum igitur Paulus inter ea, quæ credere necesse est, duo illa ponit, Deum esse & esse remuneratorem inquirentium se: Deum intelligit, non ut naturæ oculis cernitur, sed ut illustratione superiore apparet supernaturalium rerum primum principium ultimisque etiam finis. Quo sensu Divus Thomas 2.2. quæst. 1. art. 7. ait, omnes articulos in primis illis credibilibus contineri, scilicet, ut credatur Deus esse, & providentiam habere circa hominum salutem. Cum autem aliis locis affirmat, duo illa in fidei articulis non esse, sed a fide potius supponi, de Deo iuxta naturæ lucem loquitur. Quemadmodum enim gratia supponit naturam, ita cogitatio gratuita cognitionem naturalem, ut idem D. Thomas refert. Frustra vero eum fidei doctrina velis imbuiere, qui non habeat duas illas naturæ anticipationes, Deum esse, & habere hominum providentiam. Nulla porro gens tam fera est, ut ait Cicero, quæ non, etiam si ignoret qualem Deum habere debeat, tamen habendum sciat. Qui autem Deum non prænoverit procuratorem esse rerum humanarum, atque adeo hominum rectorem & iudicem, is longissime abest a nostra disciplina. Quod si iudex hominum & rector Deus est, si etiam alio modo intelligi non potest, nisi summa sapientia, iustitia, & potestate præditus: sit ut & præmia virtutibus parata habeat, & supplicia vitiiis. Nec enim vlla omnino Respub. quod Solon verisime dixit, nisi duabus rebus contineri potest, præmio & poena. Quæ causa Platonem movit, ut quoniam videbat optimos sæpe viros pro rebus præciare gelis nullo in hac vita præmio virtutis, nullo insigni honoris, nullo monumento laudis decoratos, assereret animos immortales officij præmium & fructum aliquando accepturos. Absurdum quippe esse, ut verus, iustus & honestus labor honoribus, præmiis, splendore careat, si qua est in cælo pietas,

cuimus. Quibus ex rebus intelligitur, e decem locis duos primos propria & legitima Theologiae principia continere, tres postremos externa & aliena: nam quinque intermedii aut interpretationem principiorum propriorum continent, aut eas quae ex his orta & profectae sunt, conclusiones. Hæ cuiusmodi in Theologiae sint, statim explico, si prius argumenta refello, quibus supra usus sum, quom de principijs eiusdem Theologiae quaererem. Ad quas ipsas argumentationes ex superioribus dictis facis multa responsa sunt, quibus perspicere possit adversum Divum Thomam, quem vel maxime impugnant, eas nihil habere virium. Tanta vis est veri, ut speciem falsitatis obscuret, si modo id patefactum & illustratum est. Sed singulis tamen respondere volumus, ut radorum ingenio morigeremur.

CAPVT IV.

Capitis superioris argumenta refellit.

Respon.
ad i.

PRIMUM ergo argumentum tria D. Thom. falsa peccata obicit, quorum unum iam omnino depulsum est. Ecquid enim illa pugnant, articulos fidei primaria esse Theologiae nostrae principia, sacras autem literas continere etiam secundaria? Quia vero non omnia continent, sed pleraque, illud etiam his valde consentit & congruit, divinam veritatem sine scripto quoque rationem esse fidei formalem. Sunt enim quaedam verbo tenus ecclesiae tradita, quae in Theologiae veris germanique principijs habentur. Prima itaque calumnia adhibita nihil premit. Quae secundo loco adhibetur, ea pressius urget. Sed si cum animam attenderit, videas de Deo nos duobus modis loqui posse, tunc hæc etiam calumnia contundetur. Intelligendum ergo, sermonem de Deo dupliciter haberi. Aut quia principium est finisque naturæ, aut quia supra naturam est & principium & finis. Sane quandiu præstantem æternamque mentem intelligimus solutam a corpore & liberam, segregatam ab omni concretionem mortali, quæ omnia fontiat & moveat, quæ cælum ac terras tueatur & regat, ad quam res uni-

ver-

versa quoquomodo possunt, contendant & enitantur ut veniant: tandiu Deum naturaliter intelligimus, tandiu de eo naturaliter loquimur. At si consideremus Deum ipsum potiore quodam lumine nobis ostensum, quo apparet in una deitate trinus, in effectis supra naturam admirabilis, omnium eiusmodi effectorum supernaturalium & prima causa efficiens & postremus finis, atque adeo creaturæ rationalis una & summa felicitas: tunc ratio Dei multo alia, sermo longe diversus est. Cum igitur Paulus inter ea, quæ credere necesse est, duo illa ponit, Deum esse & esse remuneratorem inquirentium se: Deum intelligit, non ut naturæ oculis cernitur, sed ut illustratione superiore apparet supernaturalium rerum primum principium ultimisque etiam finis. Quo sensu Divus Thomas 2.2. quæst. 1. art. 7. ait, omnes articulos in primis illis credibilibus contineri, scilicet, ut credatur Deus esse, & providentiam habere circa hominum salutem. Cum autem aliis locis affirmat, duo illa in fidei articulis non esse, sed a fide potius supponi, de Deo iuxta naturæ lucem loquitur. Quemadmodum enim gratia supponit naturam, ita cogitatio gratuita cognitionem naturalem, ut idem D. Thomas refert. Frustra vero eum fidei doctrina velis imbueri, qui non habeat duas illas naturæ anticipationes, Deum esse, & habere hominum providentiam. Nulla porro gens tam fera est, ut ait Cicero, quæ non, etiam si ignoret qualem Deum habere debeat, tamen habendum sciat. Qui autem Deum non prænovit procuratorem esse rerum humanarum, atque adeo hominum rectorem & iudicem, is longissime abest a nostra disciplina. Quod si iudex hominum & rector Deus est, si etiam alio modo intelligi non potest, nisi summa sapientia, iustitia, & potestate præditus: sit ut & præmia virtutibus parata habeat, & supplicia vitiiis. Nec enim vlla omnino Respub. quod Solon verissime dixit, nisi duabus rebus contineri potest, præmio & poena. Quæ causa Platonem movit, ut quoniam videbat optimos sæpe viros pro rebus præciare gelis nullo in hac vita præmio virtutis, nullo insigni honoris, nullo monumento laudis decoratos, affereret animos immortales officij præmium & fructum aliquando accepturos. Absurdum quippe esse, ut verus, iustus & honestus labor honoribus, præmiis, splendore careat, si qua est in cælo pietas,

tas, si quod numen, quod talia curet. Non itaque aut campos Elifios, aut Sisyphi saxum, Ixionis rotam, Tantali sitim poematis solum esse, sed historię. Nam ut ficta sint a poetis isthęc omnia, veri tamen significandi gratia ficta sunt, ut utilissima illa verissimaque sententia in animis hominum inscriberetur: *Recte factis premia, peccatis supplicia debentur.* Quo magis Caietanum miror, qui in epistolam ad Hebręos multum omnino & a sensu apostoli, & a vera naturę institutione defecit. Atque eum in errore secuti sunt quidam, non satis diligenter, nec Pauli consilium, nec vim rationis attendentes. Sed ut perspicat lector unde omnis isto natus sit error, totam rem aperiam, eaque ipsa verba subscribam, quę ab inventore & quasi architecto huius opinationis dicta sunt, *Qui non credit Deum esse, ait, nunquam accedet ad eum. At si obieceris hoc non congruere iis, qui evidenter cognoscunt demonstrativa scientia Deum esse. Tales enim cum videant Deum esse, impossibile est, quod credant Deum esse, quam fides sit argumentum rerum non apparentium. Solutio est, quod doctrinę hec in communi datur, & propterea dicitur in communi, quod oportet credere quia est. Longe autem melius esset, si non crederet, sed sciret quia est. Sed hoc rarum aut rarissimum est. Alterum vero, quod Deus inquirentibus se remunerator sit, scilicet, in futura vita, oportet fide teneri: quoniam nulla scientia speculativa ad hoc attingere potest, & sine huius rei fide nullus accedit ad Deum. Hęc tunc ille. Quo in loco universa ratione mea cum illius tota consi-gendum puto. Primum ergo, si placet, quę de illo principio, *Deus est*, sunt a Caietano dicta videamus. Atque illud videns prudensque prętereo, longe melius esse scire, quam credere. Id quod verum esset, si de humana fide loqueretur. At fides, quę Deo dicenti ininitur, multo certior, & potior est, quam ea scientia, quę ingeniorum nostrorum ratione constat. Sed hæc ostendere non est presentis loci & temporis. Illud proprię huius disputationis est, si Pauli sententiam in communi, & de iis, quę frequenter evocantur, intelligamus, tunc totam nos Pauli argumentationem elidere. Conabatur siquidem apostolus eo capite monstrare veteres omnes, quotquot a Deo probati sunt, testimonio fidei probatos esse. Cum vero in enumeratione Enoch quoque inter ceteros induxisset, non aliter ostendit illum fide esse*

esse probatum, nisi quia ante translationem testimonium habuerat placuisse Deo. Quę propositione e sacris literis posita, evestigio assumptionem adiunxit. *Sine fide autem impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum, &c.* Hoc vero argumentum, quo assumptionem illam probat apostolus, vanum & imbecillum est, si demus non oportere semper credere accedentem ad Deum quia est, sed aliquando, raro tamen, satis esse scire. Refellemus enim argumentantem apostolum ea responsione, quę fieri potest, idque melius esse, ut quis sciat esse Deum, quo casu non oportebit credere Deum esse. Itaque fiet, ut non sit impossibile sine fide placere Deo. Enoch autem unum ex eis esse, qui non credebant, sed sciebant esse Deum. Quemadmodum ergo cum apostolus ait, sine fide impossibile esse placere Deo, non in communi & plurimum loqui intelligendus est, sed semper ac de singulis hominibus viatoribus: hec quum causam eius rei reddit inquires, *Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est*, eodem modo intelligitur nullum omnino excipere, sed de omnibus, atque de omni tempore loqui, si illa ipsius argumentatio quicquam habitura est ad faciendam fidem virium. Iam vero quod ad sequens principium attinet, Caietanus in hoc defendendus est, quod dixerit per nullam speculatricem scientiam, cognosci evidenter posse, Deum esse remuneratorem inquirentium se, si de remuneratione supernaturali intelligit. In nulla vero scientia ostendi pręmium aliquod iustus sapientesque viros manere post mortem, hoc Caietanus generaliter videtur asserere, hoc cogor ego improbare. Chrysolomus porro homil. 4. de provid. tradit, qui animi immortalitatem in dubium vocant, eos addubitare, num in meridie sit dies, *si enim, inquit, negant animos esse imortales, negant supplicia improborum post hanc vitam, negant premia iustorum.* Providentiam itaque Deo negant, atque adeo divinitatem, quę sine providentię intelligi non potest. Nam si ii, qui Deum rite colunt, iniuriis affecti migrant, impii contra iniusta felicitate potiti: non ergo iustitia in Deo est, si suos potest honoribus, pręmiisque donare. Quod si Deo aut potentiam, aut iustitiam, aut oculos ad cernendum tollis, Dei vocabulum inane sit. Omni namque ratione concluditur, ut si nullo pręmio afficit eos, qui inquireunt illum,

ne Deus quidem ullo modo sit, nisi Deum aut cæcum, aut imbecillum, aut iniquum habeamus. Cæcum, qui suos non videat: imbecillum, qui dare præmia non possit: iniquum, qui nolit. Qui igitur negat alterum, is utrumque tollat necesse est: & si non habeat remuneratorem inquirentium se, ne Deum quidem habere oportet. Illud quoque vix intelligo, quid sibi Caietanus velit, cum aut nullam scientiam speculativam hoc attingere, an Deus sit remunerator inquirentium se: unde colligit oportere, ut id fide teneamus. Quid enim si nulla speculatrix scientia illud assequitur? Nonne satis erit, si aliqua effectrix assequatur? Mihi quidem illud persuasum est, quemadmodum Deum, hoc est, primam causam efficientem esse, speculatrix naturæ disciplina declarat, ita & effectricem quoque naturæ eiusdem disciplinam, Deum esse omnium postremum finem, ostendere. Neque hoc solum, sed illud etiam, naturæ leges aliquem habere & auctorem & iudicem, nisi forte sola hæc lex deserta sit, quæ nullum legislatorem habeat: aut si quis iura hæc mundo præscripsit, nulla iuris huius servandi cura tangatur. Quod si tam ignarus est, ut nesciat præmia & honores virtutem alere, iacereque eam semper, si præmiis & honoribus destituta sit, indignus profecto est, ad quem auctorem & iudicem sanctissimas naturæ leges referamus. Quo circa si de Deo, divinaque remuneratione sermonem facimus, quatenus naturæ lumen ostendit, utrumque in hoc lumine agnoscimus, & Deum esse, & esse remuneratorem inquirentium se. Quia vero, ut Deo placere possimus, non fat est ipsum cognoscere principium esse, auctoremque naturæ, sed oportet in Deum ferri, quia finis est supernaturalis, atque adeo supra naturæ vires eminens & excellens: rectissime in universum dixit apostolus, *accidentem ad Deum*, finem utique supernaturalem, *oportere credere quia est*, &c. Nam quod naturalis ratio docet, id scire ad supernaturalem hunc accessum non est satis. Habemus quippe accessum ad Deum per fidem (1). Quod autem Paulus de accessu ad fidem supernaturalem, de remuneratione quoque supra naturam loqueretur (2), illa manifeste demon-

(1) Roman. 5. (2) Hebr. 11.

monstrant, *Expectabat fundamenta habentem civitatem, cuius artifex & conditor Deus*. Et posterius, *Nunc autem meliorem patriam appetunt*, idest, cælestem: *ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum: paravit enim illis civitatem*. Et rursum, *Aspiciebat in remunerationem, invisibilem enim tanquam videns sustinuit*. Et denique, *Non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem: atque hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt re-promissionem, Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur*. Sed crimen illud, quod D. Thomæ secundo loco inferebatur, satis, ut mea fert opinio, dilutum est. De tertio vero peccato nihil est necesse illum purgare, quum iam explicate docuerimus, fidem Theologicam, de qua in præfenti differimus, non quibuslibet Dei dictis assentiri, sed iis, quæ duntaxat & ad fidelium communem religionem spectent, & communes ecclesiæ administrari denuncient. Ac primum notandum solvimus quidem, secundus vero expeditur hoc modo.

Quæ sunt fidei, ea sunt in duplici differentia. Quædam enim simpliciter & apud omnes fidei sunt, ut quæ rationem superant naturalem. Alia fidei dicuntur esse non per se quidem, sed quasi per accidens divinitus revelata, propter eos, qui eorum demonstrationem & evidentiam non habent: ut Deum esse & esse unum, eundemque æternum, sapientem, iustum. Quas res omnes licet in naturæ lumine videamus, populo tamen rudi Deus providentissime revelavit, quemadmodum Divus Thomas secunda secunda quæst. 1. art. 5. & quæst. 2. art. 4. explicuit. De Deo rursum dupliciter loqui possumus, qua divisione primo argumento diluendo utebamur, vel quia est principium finisque naturæ, vel quia principium & finis est supra naturam. Priori modo Deum esse, esse unum, immortalem, sapientem & huius generis reliqua, naturæ lumen ostendit: posteriore autem illa eadem sola fides tenet. Unde & Divus Thomas secunda secunda quæst. 1. art. 8. cum in primo argumento opposuisset, Deum esse unum, non oportere in articulis fidei computari, quod scire per demonstrationem posset: respondet, quod multa per fidem tenemus de Deo, qua naturali ratione philosophi investigare non potuerunt, puta circa providentiam eius & omnipotentiam & quod ipse solus sit cælendus. Quæ omnia continentur sub articulo unitatis Dei. Hactenus ille.

Respon.
ad 1.

ille. Loquitur autem de providentia, & omnipotentia rerum etiam supernaturalium. Et quaest. 2. art. 2. ad 3. *Credere Deum*, inquit, *non convenit infidelibus sub ea ratione, qua ponitur altus fidei*, &c. quæ calumniam fortasse non effugient, nisi ad huius distinctionis normam revocentur. Quibus rebus expositis, D. Thomas aperte docet ea, quæ proprie & per se fidei sunt, nulla posse naturali argumentatione patefieri (3). Quin 1. part. quaest. 32. art. 1. illos arguit quasi fidei inimicos, religionique nostræ etiam noxios, qui ea, quæ fidei sunt, naturæ rationibus conantur ostendere. Quod si quæ argumenta fidei decretis comprobandis sancti doctores asserunt, congruentia illa esse, non evidentiā: probabilia, non necessaria: suadere, non cogere: adducere, non evincere. Lumen enim naturale id patefacit & illustrat, quod naturæ congruentis, ac consentaneum est. Cum ergo fides, ut saepe diximus, rerum earum proprie sit, quæ hominum naturam & ingenium exsuperant, sit, ut res eiusmodi nullo monstrari naturæ lumine, nulla confici naturæ ratione queant. Quod si fides substantia est rerum sperandarum, ut ad Hebræos Apostolus ait, spes autem, quæ videtur, non est spes, ut idem tradit ad Romanos: consequitur necessario, ut quæ creditur fides, quoniam & spes eadem sperat, hæc nec oculi cernant, nec aures audiant, nec in cor hominis ascendant, atque adeo ne rationibus quidem demonstrarentur humanis. Nisi forte aut res divinas humanæ fulciunt ac sustinent, aut certe Paulus fallit & fallitur, qui fidem argumentum esse non apparentium astruit, nostramque sapientiam in mysterio absconditam nullum huius sæculi principem cognovisse. Nostræ ergo discipline principia philosophi ostendere probabiliter possunt, demonstrare necessarie non possunt. Quocirca metuere non debet quisquam, ut fidei meritum sit amissurus, & rationes quoque ad fidei veritatem & explicandam, & ornandam adhibuerit. Non enim, conetur

li-

(3) 1. part. art. 8. q. 1. & 2. 2. quaest. 1. art. 5. in cor. & ad 2. & art. 10. ad 2. & 1. cor. Gen. cap. 8.
1. part. q. 32. ad secundam. 2. 2. quaest. 1. art. 5. ad 2. & quaest. 2. art. 10. similiter ad secundam.

licet quantum potest, rationes adhibebit eiusmodi, quæ prebeant experimentum sensuum, sed tales tamen, quibus & ii, qui non credunt, ad fidem adducantur suavius, & ii, qui credunt, in fide contineantur libentius. Fides sane cum natura non pugnat, sed consentit: nec dissident humana & divina ratio, sed coherent. Utraque vera est, nec verum vero ad-versatur; utraque est a Deo, nec Deus sibi contrarius est. Pervertunt itaque homines fundamenta naturæ, cum illam a fide seingunt. Quin fide dirigenda naturæ ratio est, & quidem sic, ut hæc duo verba inter se, non res discrepare videantur. Et cum divinis humana similia & agnata sint, qui hominis officium Deo exhibet, & gratiæ naturam servire facit, is probe Theologi munere perfungitur. Quam omnino rem & D. Thom. saepe probat, & nos cum alias multis lib. 8. & 9. & 10. & 11. tum in quatuordecimo libro copiose differemus. Nunc autem argumenta illa refutanda sunt, quibus id effici videbatur, ut Theologia fidei decreta comprobaret. Ac primæ quidem argumentationis responsum est satis. Ad secundam sic refellitur. Non est articulus fidei, mundum a Deo extitisse; sed Deum in principio temporis cælum terramque creasse, id vero articulus fidei est, qui demonstrari nulla ratione potest, quemadmodum D. Thomas 1. part. quaest. 46. art. 2. differit. Nam quod tertio loco Petri testimonium obicitur, nihil aliud efficit, quam religionem disciplinamque christianam non esse omni ex parte similem Pythagoricæ, cuius alumni nulla rationis anteepta informatione, nullaque omnino reddita causa, auctoritatem præceptoris arcte mordicisque tenebant. Indoctorum est ista consuetudo, eaque Saracenorum, Paganorum, Hæreticorum, ut cæca, & temeraria sociæ suæ dogmata sine iudicio amplectantur, & quæ disquisitione legent maxime, hæc sine ulla disquisitione recipiant. Non eruduntur illi, crede mihi, sed astringuntur: nec via & ratione docentur, sed quasi beneficiis & cautionibus in insaniam agitantur. Eoimvero quæ in evangelio docentur omnia, quavis acerrime ad supernaturalia capessenda moveant animos, tamen leniori naturæ ratione Christus ipse prætexuit, ne discipulos rationis expertes habere videretur. Sapientia quippe Dei, quancquam attingit a fine usque ad finem fortiter, sed disponit tamen omnia

nia suscipere, homineque humano more instituit & erudit, hoc est, rationales rationibus. Nec vero aliter discipulos suos Deus vult esse compositos ad doctrinam ceterorum, quam ipsi ab eo sunt edocti. Dedit illis linguam eruditam, ut sciant sustentare eum, qui lassus est verbo (4): aperuit quoque illis aurem, ut audirent quasi magistrum. Quemadmodum igitur Christi discipuli ipsum magistrum erudientem audimus, non quasi veneficum incantantem: ita & linguam habemus, non que huc, atque illuc feratur volubilitate verborum, sed doctam & eruditam, quæ disciplinæ suæ sciat causas & rationem reddere. Lucianum Antiochenum scribit Eusebius (§) rogatum a præfide cur cum vir rationalis & prudens esset, sequeretur sectam, cuius non posset reddere rationem, in hæc verba respondisse. Nos christiani non, sicut vos putatis, humana alicuius persuasionis errore constringimur: nec indisciplinatus, ut alii, parentum traditione decipimur. Auctor nobis de Deo Deus est. Nec enim posset sublimis illa maiestas sensibus humane mentis illabi, nisi vel spiritus sui virtute delata, vel verbi ac sapientia sua interpretationibus indicata. Fateor, erravimus nos etiam aliquando, & simulachra, quæ ipsi sumimus, Deos celi ac terra putabamus auctores. Sed arguebat eos fragilis substantia suæ nobis præfita consecratio, in quibus tantum venerationis iuerat, quantum decoris mens contulisset artificum. Verum omnipotens Deus ille, quem nos nostris manibus fingimus, sed cuius nos decebat esse signum, errores miseratus humanos sapientiam suam misit in hunc mundum carne vestitam, quæ nos doceret Deum, qui calum fecisset & terram, non in mansuetis, sed in invisibilibus requirendum. Vita & nobis leges ac disciplinæ præcepta constituit, servare parcimoniam, paupertate gaudere, mansuetudinem colere, studere, pati, puritatem cordis amplecti, patientiam custodire. Sed & omnia hæc, quæ non adversum nos geritis, ventura nobis esse prædicat. Inle enim qui erat immortalis, ipse morti se præbuit, quo nobis patientia præberet exemplum. Sed nec nos sua morte decepit, quibus post tertium diem resurrexit, ut mortem vinceret resurgendo. Quæ autem dico non sunt in obscuro gesta loca, nec seculis indigent: pari pene mundi iam maior huic veritati assi-

(4) Esai. 50. (§) Lib. 9. cap. 6.

assipulatur. Aut si quid in his suspectum videret, contestatur de iis etiam agresis manus ignara signentis. Si minus adhuc creditur, adhibeo vobis etiam loci ipsius, in quo res gesta est, testimonium. Assipulatur his ipse in Hierosolymis locus, & Golgothana rupes sub patibuli onere disrupta: autrum quoque illud, quod avulsis inferni ianuis corpus denu reddidit animatum. Quod si terrena vobis minus digna videntur, accipite etiam de celo assipulatorem fidelem. Solem ipsam horum vobis produco testem, qui cum hac fieri per impios videret in terris, lumen suum meridie abscondit in celo. Requirit in annalibus vestris, invenietis temporibus Pilati Christo patiente, fugato sole, interruptum tenebris diem. Quod si terra, si celo, si sanguini martyrum fidem non accomodatis, quomodo meis verbis allegationibusque credetis? Et cum pene iam his verbis auditoribus suadere capisset, arripit iubetur in carcerem, ibique absque tumultu populi necari. Huiusmodi ergo rationes iubet Petrus a doctoribus fidelium reddi, quæ videlicet cum fidem antecederent, infideles non trahant, sed inducant: quum sequuntur, non vim fidelibus afferant, sed adiciant robur. In hanc enim sententiam Augustinus dicit, rerum naturalium notionem fidem gignere, nutrire, roborare. Nam defendit etiam, quoniam rebus naturalibus perceptis explorete & cognititis statim intelligitur, primum fidem cum natura nullo modo pugnare, sed mirifice consentire: deinde argumenta captiosa & vana esse omnia, quæ fidei veritatem impugnant. Sed in secundo nodo expediendo multum omnino more interposuimus. Bene autem habet, quod tertius idemque postremus nulla dissolutione eget. Quid enim addamus, quod legere operæpretium sit post Divi Thomæ sententiam adeo perspicue, diligenter atque enodate in superioribus explicatam? De principijs ergo Theologiæ hæctenus.

CAPVT V.

Quæ sint quæstiones, seu conclusiones Theologiæ.

Theologiæ causis expositis, consequens est, ut effecta exponamus, quæ quum in dubium vocantur, quæstiones sunt, quum rationatione coguntur, conclusiones. Quæstio igitur theologia, quoniam circa eam omnis Theologi versatur labor, quid sit, & quæ illius partes in primis explicabimus. Nam quomodo tractanda sit, deinceps exponemus. Ne vero quempiam fallat huius nominis ambiguitas, intelligendum est, quæstionem Theologicam aliquando appellari pronunciatum omne, quod a Theologo quouis forte etiam, & temere fuerit addubitatum. At si adeo late Theologiæ materiam quæstionemque tendamus, quæstio Theologica non iam ex natura huius facultatis, sed ex hominum vel stultorum arbitrio æstimabitur. Ita fiet, ut in Theologiæ quæstionibus illas ponamus, Num si formæ aquæ per diuinam potestatem a materia separatur, in materia vel forma sensum baptismus conficiatur? Num asinus baptismum possit habere? cæteraque his similes, quas studio breuitatis omitto, ne fastidium stomacho lectoris faciam. Mihi profectio non est cordi, stultas & sine disciplina quæstiones, quas vitare, Apostolus præcepit (1), in Theologiæ finibus comprehendere. Fines porro extremaque disciplinarum, conclusiones voco. Eadem vero res est, ut a principio capitæ leviter attingimus, quæstio & conclusio. Sed quam per interrogationem elata in controversia ponitur, quæstio est: quum argumentatione colligitur, conclusio. Quod si eandem rem argumentis suis Theologus addicit & conficit, quæ in quæstionem fuerat adducta, futilissimæ scilicet illæ quæstiones Theologiæ vocari nec debent nec vero possunt, ut quæ ex principiis Theologiæ finiri nequeant & solvi, atque adeo ne conclusiones quidem esse doctrinæ eius, sed indoctorum homi-

(1) 2. Timoth. 2.

minum commentitiæ chimæra. Quam ergo intelligimus Theologicam quæstionem? Opinor eam, quæ plane ad rem facit, hoc est, ad Theologiam spectat. Non autem spectant vanæ, ineptæ, noxiæ: sed solidæ, aptæ commodæ, Ego, inquit (2), sum Deus tuus docens te utilis. Theologia ergo, quæ Dei nimirum doctrina est, nullo modo inutilia colligit. Quin superæ fidei fundamentum, quod ab apostolis est positum, aurum, argentum, lapides pretiosos superædificat. Nam qui ligna, ferum & stipulam (3), si non hoc ex Theologia, sed ex errore faciunt. Maneat igitur eam esse propriæ Theologicæ conclusionem, quæ ex Theologiæ principiis, ut effecta e causis suis, oriatur. Vnde illud consecrarium est, nullam Theologiæ quæstionem existimandam, quæ non possit ad eiusmodi initia referri, exque iis apte & congruenter argumentando definiri. Quanquam sunt quæstiones quasi appendices, quas quoniam gratia explicandi illas, quæ vere & propriæ Theologiæ sunt, apposite & graviter adiunguntur, iure quodam vel similitudinis, vel propinquitatis, vel etiam ordinis Theologicas itidem haud absurde appellaveris. Verum hoc loco & tempore de quæstione Theologica secundum naturam & ordinem disciplinæ loquimur. Contingit enim aliquando non in Theologia modo, sed in cæteris fere humanis etiam disciplinis, ut quæ suapte natura principia sunt, ideoque a discipulo supponenda, si res via ordineque procederet, ea, ut hominum ingenia sunt, & revocentur in dubium, & argumentationibus comprobentur. Ita fiat perturbatus ac præposterus rerum ordo, ut causæ posteriores sint prioraque effecta sumantur. Quæ res efficit, ut Divus Thomas cæterique Theologi in quæstionibus Theologicis eam etiam ponant, *Sic ne Deus*: & alias omnino similes, in quibus dubium non est, primas certaque principia in dubium verti, ac perinde ut si essent disciplinæ huius connexiones, ex aliis quasi principiis neci. Atque hæc causa Aristotelis quoque fuit, ut in scientiis omnes quatuor genera quæstionum insereret, nempe *an res sit, quid sit, qualis sit, propter quam causam sit*. Quæ duæ posteriores quæstiones terminari

(2) Esai. 48. (3) 1. Corinth. 3.

nari recte atque ex ordine naturæ possunt, priores duæ non possunt: nisi forte quum duæ eiusdem rei finitiones sunt, quarum una per materialem causam, altera per finalem definitæ rei naturam explicant. Tunc enim definitio posterior per priorem demonstratur, ratione quodammodo & via naturæ servata. At enim rei finitio, quæ secundam illam quæstionem solvit, propemodum ex effectis notescit, quæ licet natura posteriora sint, nobis, hoc est, in nostra cognitione priora sunt tamen. Illud item cum in aliis, tum magis in Theologiæ doctrina usu venit, ut principia ipsa vel disposita inter se & ordinata sint, quemadmodum causa ipsæ in quatuor genera distributæ ordine prioris & posterioris habent: vel certe connexa & colligata sint, ita ut ex utrisque concessis, ad alterutra dubia liceat pervenire. Quapropter si adversarius admittit principia quædam, quamvis cætera neget, ex concessis poterimus non concessa colligere, præsertim si mutuo nexu conjuncta & copulata sunt. Hinc enim Theologi veteres vetus instrumentum probant ex novo, contraque novum ex veteri: ecclesiæ auctoritatem e libris sacris asserunt, librorum rursus factorum ex ecclesia. Ita ne unum quidem principium in Theologia est, quod in quæstionem Theologi non verterint: ut si a quopiam fuerit negatum, qui alia forte principia concedet, parati sumus ex his, quæ dederit, hominem evincere, & quasi arrepto mucrone confodere. Quæ res & explanata est in secundo libro diligenter, & in postremo diligentius explanabitur (4). Nec ob eas solum causas principiorum suorum Theologi quæstionem faciunt, sed eo etiam magis, ut illa explicent & exponant. Nam, quod apud Rhetores olim pueri didicimus, omni disserterenti proposita est quæstio, non ei modo, qui disputatione res ambiguas factat, sed & historicis & poetis qui quæstiones sibi propositas non tam argumentatione solvant, quam expositione. Expositio autem idem in auditore sepe invenit, argumentatio facit. Vbi familia nostra quosdam saepe risti, qui

(4) In fin. cap. 4. & cap. 8. in confutatione postremorum trium argumentorum.

qui in eo laborant vehementer, ut Divi Thom. rationes, quas identidem ad explicandam fidem congruentes ille adfert, proinde ac si essent demonstrationes certæ atque perspicuæ, defendant. Nam & adversarios ipsos ridere soleo, qui in eo, in quo Divus Thomas egregium fidei administrum præbuit, illum impugnant quali hostem. Nec intelligunt viri magis ad certandum, quam ad docendum prompti, quæstiones fidei gravissime sanctissimeque proponi, non quia fidem dubitanti auditori facere nitimur, sed quia credenti ea, quæ minus percipit & intelligit, exponere conamur. Quid igitur quæstio Theologica sit, si eam ex disciplinæ ordine naturæ finiamus: quid rursus illa sit, si ex ingenio nostro existimetur: quæ quæstiones in Theologia primariæ, quæ appendices, quæ argumentatione potissimum, quæ contra potissimum expositione solvantur, dictum est satis. Nunc quæstio partienda est, ut ea, quæ in re dispersa atque infinita videntur esse, ratione & distributione sub uno aspectu ponantur. Quæstionum ergo Theologicarum, quæcunque de re sint, duo sunt genera, alterum cognitionis, alterum actionis. Cognitionis sunt hæc, quarum finis est scientia, si queratur, *Pater & Filius sint ne unum principium Spiritus Sancti, an duo? Divina persona an proprietatibus relativis, an absolutis distinguantur?* Actionis autem huiusmodi exempla sunt, *Sine penitentia ad salutem necessaria tanquam medium, an etiam ut præceptum? Num sacramenta novæ legis gratiam & virtutes conferant.* Cognitionis quæstiones, si generaliter loquamur, quadripartitæ sunt, *Cum aut, sit ne vel Deus, vel angelus, vel anima rationalis, aut quid sit, aut qualis sit, aut cur sit talis queritur.* Quarum prima & secunda, ut diximus, ex ingenii nostri conditione, secunda & tertia ex natura rerum & disciplinæ ipsius explicantur. Actionis porro duo sunt genera, unum ad salutem necessarium, alterum earum rerum, quæ utiles esse videantur. Prioris generis hæc sunt quæstiones, *Si exempli causa homo Christi periclitetur aut salus etiam spiritualis proximi, vir christianus mortem ne pro his rebus subire debeat, an non? De baptismo suscipiendo præceptum ne evangelii sit? Posterioris autem generis, ut cum queritur, Diluat ne aqua laustralis, quam benedictam scholastici appellant, peccata venialia,*

planeque penas peccatorum tollat vi sua & quod aiunt, ex opere operato: an potius ex operantis merito? Num Eucharistia Sacramentum ex atritu faciat contritum? Itemque an recedente scitio-
ne, quemadmodum baptisimus & penitentia suum effectum sortia-
tur? Plena est Divi Thom. summa talium quaestionum. Non enim Theologus semper de necessariis dislerit, sed quando-
que etiam de iis, sine quibus salus religioque constat. Et quo-
niam omnia persequimur, dicendum est etiam quaestionem theo-
logicam, sive ad contemplationem, sive ad mores attineat, aliam
naturalem esse, aliam vero supernaturalem. Supernaturalem,
opinor, quaestionem vocare licet, quae ex supernaturalibus
solum principijs definitur. Naturalem autem quaestionem eam
esse dico, cuius cur ita sit, ratio naturae constans reddi po-
test. Est & quaestio media, quae partim ex supernaturali prin-
cipio, partim ex principio naturali pendet. Primi generis
exemplum est. *An omnes mortui simus?* Quam quaestionem Pau-
lus hac argumentatione definit, *Si pro omnibus Christus mor-
tuus est, omnes mortui sunt: at pro omnibus mortuus est Christus.*
Item, *An omnes resurgemus?* Quam sic apostolus terminat:
Christus resurrexit, ergo & nos resurgemus. Secundi vero gene-
ris haec sunt exempla, *Num Deus sit ubique?* Num immutabi-
lis? *Num animus hominis immortalis sit?* Num davidi & secai
in partes possit? Quartum omnino probationes, quamvis e fa-
eris literis peti liceat, qua ratione ad fidem utique perti-
nent, sunt tamen in lumine naturae clarae & evidentes: eaque
re non sunt per se fidei quaestiones, sed, ut diximus, quasi
per accidens. Tertii generis, *Ut, sit ne Christus visivus?* Habeat
ne duas voluntates, & intellectus duos, duasque item utriusque po-
tentia operationes. Quae ex utriusque principijs patefcunt. Pri-
ma ex his, *Christus est homo, & omnis homo est visivus.* Reli-
quae vero ex his, *Christus duas naturas perfectas habet divi-
nam & humanam: omnis autem natura perfecta propriam sibi &
operationem & potentiam vendicat.* Est denique alia divisio Theo-
logicae quaestionis, ad quodcunque genus illa pertineat. Sunt
enim fidei quaestiones quaedam, hoc est, quae cum ad fidem
spectent, pro earum veritate theologo est in capitis etiam
discrimen veniendum. Aliae vero sunt, quae in utramque par-
tem & ignorari & negari sine fidei iactura possunt. Quam parti-

tionem Augustinus cum alias saepe, tum in libr. 2. de pec-
cato originali contra Pelagium & Celestium, cap. 23. com-
memorat. Atque penitus partitio haec non est solum memo-
riae commendanda, sed in oculis semper habenda, si absolu-
ti Theologi esse volumus. Vtriusque generis exempla sunt.
Prioris hoc pacto, *An Christi anima simulataque verbo conuenita
fuit, Deum clare viderit?* Item, *An in locis inferi ignis purga-
torius sit, ubi fidelium anima penas peccatorum luant?* Post-
rioris Augustinus quidem varia atque innumerabilia esse
dicit, & quae certo aliquo genere complecti ac definire dif-
ficile sit: sed quae ponit, ea sunt. Cum quaritur, *Qualis,
vel ubi sit paradisus: ubi constituit Deus hominem, quem formavit
ex pulvere,* quum tamen esse illum paradisum fides Christia-
na non dubitet. Vel cum quaritur, *Vbi sit nunc Helias, vel
Enoch, an ibi, an alicubi alibi,* quos tamen non dubitamus
in quibus nati sunt corporibus vivere. Vel cum quaritur,
*Vtrum in corpore, an extra corpus in tertium caelum sit raptus apo-
stolus,* quanquam sit ista impudens inquisitio id scire volentium,
quod se ille, cui hoc praestitum est, salva utique
fide nescire testatur. Vel *quos sint caeli, in quorum tertium se
raptam esse commemorat.* Vel *utrum elementa mundi huius cons-
picabilis quatuor, an plura sint. Quid faciat solem lunamve desice-
re his defectibus, quos praedicere Astrologi certa temporum diuina-
tione consueverunt.* Cur antiqui homines tam diu vixerint, quam san-
cta scriptura testatur, & utrum proportione longioris aetatis filios
seca pubertate gignere ceperint. *Vbi poterit Mathusalem vivere,
qui in arca non fuit, qui sunt in plerisque sodicitibus & Graecis &
Latinis numerantur anni, reperitur supervixisse diluvio.* Vel *utrum
paucioribus, qui rarissimi inveniuntur, potius credendum sit, in qui-
bus ita est numerus conscriptus amoniam, ut ante diluuium defun-
ctus fuisse monstrer.* Haec tamen exempla Augustini posui. In
hoc genere D. Tom. 2. con. gent. cap. 70. quaestionem il-
lam esse censet, *An caelum animatum sit:* quam inter ceteros
errores Origenis Hicronymus enumerat in epistola ad Avi-
tum, sed Divi Thom. consensere videtur Augustinus in en-
chir. cap. 57. Verum ne diutius lectorem demorer, de om-
ni isto genere quaestionum quid sentiam, & quae praeepta
danda exillimem, perbreuiter exponam.

Nulla Theologicae quaestiones praecipua firma stabilitate traditi possunt, nisi ab iis, qui in schola sese multum ac diu exercuerunt. Itaque propria est ea praecipua scholasticorum, quoniam eorum, qui scholam negligendam esse existimant, nulla idonea, exquisita, excellens de Theologiae quaestione disputatio est: tantum abest, ut harum rerum praecipua sint, quas nullo usque modo cogitas. Admonebat me res, ut hoc quoque loco intermissionem scholasticae Theologiae, ne dicam interitum, deplorarem, nisi vererem, ne cum de aliis academiis quererem, Hispaniam meam immodice extollerem, in qua valde his temporibus scholae Theologiae viget. Sed apud nos etiam videmus, quibus extinctis Theologiae quam in paucis spes, quanto in paucioribus facultas, quam in multis sit audacia. Nihil vero de me, de praecipua dicam libentius, qui academias Hispanas adeo insigniter ingenio suo & doctrina illustravit, adeoque nostris hominibus & spectabiles & amabiles reddidit, ut in eas certatim non confluerint modo, sed irruerint. Quod si ille Gallis, Germanis, atque Italis scripsisset, quae erat hominis in disputando perspicuitas, elegantia & suavitas, non ita nunc apud eas gentes scholae studia iacerent. Nam ex eo credo quibusdam usum venire, ut abhorreant a schola, quod inciderint in inculta quadam & horrida de malis quaestionibus deterius vestigata, deterius etiam inventa & conclusa. Sed age his omnis id, quod instituiamus, persequamur. Nec tamen necesse est, ut rei faciles separatim instruamus Theologiae praecipua: sita sunt enim ante oculos. Nec rursum de iis leges ferre operae pretium est, quae multum a ratione discrepant: ea enim facile apparent, nec magnopere admonitionem & praecipua desiderant. Quae autem difficilia videntur esse, neque a multis intelligi possunt, de iis est diligentius praecipuum.

Primum ergo officium Theologi differens existimo, ut quaestionem, quam versaturus est, saepe dispiciat, & identidem interroget se, cuius generis illa sit. Aliter namque quaestiones illae finiendae sunt, quae naturae & disciplinae ordine in Theologiam veniunt, aliter quas humani ingenii vel imbecillitas vel certe malitia movet. Nec eodem modo dis-

ferendum est de iis, quae quarimus ut exponamus, ac de aliis, quae quaruntur ut demonstramus. Longeque diversa instituitur disputatio de naturali ac supernaturali quaestione, aliique loci Theologici sunt huic, atque illi accomodandi. Nam cognitionis actionisque quaestiones, ut alias diximus, eodem fere modo, exque eisdem locis tractandae, & solvendae sunt.

Sed cum uniuersumque genus quaestionum diligenter investigandum est, tum illud maxime, an praeter fidem illa sit, an potius ad fidem, religionemque pertineat. Cum his porro, qui in fide quaestione errant, velis equisque, ut dicitur, decertandum est: cum aliis vero, qui de his controversantur, in quibus salva fide decipi, errare, labi homines possunt, pugnare quidem, quod alias monui, Theologi & possunt, & quandoque etiam debent, sed cruenta pugna illis omnino interdicta est. Quam ridiculum est enim nervos omnes corporis & animi intendere in ea quaestione solvenda, cuius in scientia nihil periculi habet, error nihil habet criminis? Sed in toto hoc posteriori quaestionum genere quam magna Theologo sit adhibenda moderatio, in octavo & nono libris non indiligenter exposui. Hic dico quantum proposito ac formularum brevitati satis est, reliqua illic petentur. Non enim mihi liber eadem hoc tempore & loco resumere. Illud huius loci & temporis est Theologum admonere, ut non stultas modo quaestiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas legis devitet, quae sunt interdum quoque noxiae, verumetiam inutiles quascumque, & vanas, quae Theologo nequeunt in usum aut cognitionis aut actionis accersiri. In his Hieronymus illas quaestiones cenet (5), Quot ne annos vixerit Mathusalem? Quot aetatis suae anno Salomon servitus sit coniugium? Ne forsitan Reboam audacissimo aetatis illius anno natus esse credatur. In epistola quoque ad Vitalem cum posteriori harum dupliciter respondisset, ad extremum ait, apostolum de istiusmodi interdicens quaestionibus. Et post pauca, Relege, inquit, omnes & veteris & novi Testamenti libros, & tantum annotationem reperies dissonantiam & uanitatem inter Iudam &

1f

(5) In comm. epist. ad Tit. cap. 3.

Israel, id est, inter regnum utrumque confusam, ut huiusmodi herere questionibus non tam studiosi hominis, quam etiam esse videtur. At bene habet, quod non dixit attingere, sed herere. Nam si id genus questionibus breviter exponere otiosum & inutile est, non ego solum, qui in superiore libro multas eiusmodi explicui, sed Augustinus, ac Hieronymus quoque ipse arguentur. Non est igitur immorandum in huiusmodi questionibus minime necessariis, licet ad veritatem historiae sacrae quodammodo spectare videantur, sed cum in omni disputatione tum magis in ea, quae ad fidem & salutem nihil attinet, exercenda est facilitas quaedam, ne si hisce rebus differendis diu ac multum haeremus, in morositatem inutilem & odiosam incidamus. At D. Augustinus supervacaneum esse existimavit querere, ubi & quomodo sit in caelo corpus Dominicum (6). Sed de fide & symbolo, licet coram synodi patribus, ad novitios tamen doctrinam instituebat. Alioqui Caetanus, quem unum nostrae familiae non ingenio solum & eruditione praestantissimum audeo dicere, sed in huius generis questionibus excitandis modestissimum, non est veritus, quam sacras literas interpretaretur, eam rem querere, paucisque etiam explicare. At idem Augustinus (7) eas questionibus nullo modo patitur, quas ex aegritudine animi dixit existere, *Equid faciebat Deus aut equam faceret calum & terram? Equid ei venit in mentem, ut aliquid faceret, quum antea nunquam aliquid fecerit?* Sed poenitentiam agens, contentisque peccata vix aegrefert questionibus necessariis, necdum minus utiles, curiosas, importunas. Non itaque eadem disputandi regula Theologo praescribenda est cum in gymnasio certat, & cum in cubili, aut etiam in templo luget.

Sed regula haec erit & rationi & sanctorum auctoritati maxime consentanea, ut omnis Theologus de re supernaturali disputaturus (nam haec illi propria disputatio est) nomen Theologiae secum ipse reputet, titulum suum, hoc est, Theologi frequenter legat, quarat a se non semel, sed saepius, quorsum coeperit disputare, sciatque nullam illi qua-

(6) De fid. & symb. cap. 6. (7) Lib. 11. tom. cap. 30.

estione ascendendam, nisi quae ad veram, quae supra naturam est, Christi, apostolorum & prophetarum philosophiam referatur. Huius enim praecipiti quidam immemores, innumeris questionibus, praesertim dialecticis, physicis, & metaphysicis explicandis importunissimi, longissimique fuerunt. Nemo autem est longus, qui materiae immoretur, si aliquid accerit atque attrahit, quod suo videlicet instituto congruens consentiensque sit. Nec tamen questionibus, illas quamvis non adeo necessarias, exterminandas puto. Est enim animorum, ingeniorumque exercitatio quaedam non modo acuminis plena, sed etiam ad Theologiam scholae valde utilis. Nam quod Augustinus ait (8), nihil ad se pertinere, utrum caelum sicut sphaera undique concludat terram in media mundi mole librata, an eam ex una parte desuper velut discus operiat? Item, an stet caelum, an potius moveatur, hoc vel in Manichaeorum invidiam & odium dicit, qui similes multas questionibus se a magistro didicisse iactabant: vel illos certe reprehendit, qui iis excitandis & solvendis questionibus multum prolaxa, & rebus salubribus impendenda temporum spatia occuparent: illius enim verbis libenter utimur. Ceterum quasi praeteriens id genus questionibus ipse solvit, quibus tamen, ut ait, incedendis atque tractandis neque episcopo temporis satis erat, neque illis, quos ad salutem & sanctae ecclesiae necessariam utilitatem cupiebat informari. Nec dissimile huic est, quod Augustinus idem (9) curiosissimas Dioscori questionibus reprehendit, & scribit tamen, sed non idcirco ea dicere, quia istiusmodi discuntur, sed quia vano fine discuntur. Ita respondit quibusdam earum breviter, aliis vel prolixè. Ego vero si ab amico essem de rebus eiusmodi interrogatus, aut dissimulante praeterirem, aut aperte etiam responsa negarem. Nec enim dignas eas questionibus censerem, quibus vel tantillum temporis impertirer. Sed Augustinus erat vel in amicos liberalior, vel in Dioscorum indulgentior. Quorsum haec? Ut intelligant ii, qui scholae perpetuam in-

Tom. II. Y vi-
(8) De genesi ad litteram lib. 2. cap. 9. & 10.

(9) Epist. 56.

vidiam constant, controversias circa Aristotelem exortas non esse disquisitione Theologi indignas, si quæ in Cicerone ambigua erant, ea non est dedignatus explicare Augustinus. Quid? Quod is ipse nescientem quid sit nihil, quid informis materia (10), quid formatum exanime, quid corpus, quid species in corpore, quid locus, quid tempus, quid in loco, quid in tempore, quid motus secundum locum, quid motus non secundum locum, quid stabilis motus, quid fit ævum, & quid sit nec in loco esse, nec nusquam, & quid sit præter tempus, & semper esse, quid sit & nusquam esse & nusquam non esse, & nunquam esse, & nunquam non esse? hæc, inquam, nescientem nec de Deo nec de anima sua quicquam recte aut querere aut disputare posse asseverat. Non sunt igitur quæstiones istæ physicae & metaphysicae ab schola nostra expellendæ, ne illæ quidem, quæ Erasmo, cæterisque similibus curiose sophisticaeque etiam vilæ sunt. Sed de hoc alio loco pluribus. Nunc ad fidei quæstionem redeo. Quæ nisi theologo in primis constituta sit, nihil ratione docere potest neque via. In hac igitur re vehementer elaborandum est, si in Theologia, quis sit gradus veritatis ac falsitatis exquirimus. Id nimirum ut Theologiae maxime proprium est, ita est omnium difficillimum. Quare illud præstare valet nemo, nisi perfectus consummatisque Theologus. Dixerit quispiam. Quid? Nonne sunt notæ aliquæ, quibus quæstiones fidei sciungi ab eis, quæ fidei non sunt, & internosci possint? Sane vero. Sed ne cuius contigit adire Corinthum, nec sunt ista omnium communia contritaque præcepta. Ac pertinet quædam ad omnem fidei quæstionem constituendam semper in promptu habere eiusmodi notæ, & quæstionum fidei quasi indices; verum ea magna omnino res est, egetque doctrina & exercitatione non parva. Illas itaque, si potestimus, proferemus, nec ita multo post, sed pauca ante dicenda sunt.

Fidei porro quæstio bifariam intelligitur. Vna, quæ immediate ad fidem attinet, ut vere attinent omnia, quæ Deus ecclesiae suæ aut verbo edidit, aut scripto. Altera, quæ media-

(10) *Lib. de ordine 2. cap. 16.*

diatæ fidei est, cuiusmodi sunt omnes conclusiones, quas ordine disciplinae ex illis prioribus colligere, & definire possumus. Quæ, quoniam non in se ipsis, sed in aliis tanquam principis revelatæ a Deo sunt, mediatæ fidei dicuntur esse, & qui eas negat, is fidem negare hoc modo dicitur. Atque eadem illud etiam animadverto, eas non abs re forsitan quæstiones fidei vocari, quæ vehementer ad ecclesiæ doctrinam pertinent, fideique sunt propter affinitatem appendices. Non quod aut ex eis pendeat fides, aut eis sublatis funditus illa tollatur; sed quod affecta ægraque sit, si harum rerum veritas labefiat, quæ illi hærent & adiunguntur. Oportet nempe in ecclesia sanam doctrinam esse, & verbum sanum, ut apostolus ait (11). Quemadmodum autem morbi quidam lethales sunt, alii vero non interficiunt quidem hominem, sed afficiunt tamen valetudinem; sic errores quidam non fidem extinguunt, sed obscurant: non evertunt, sed infirmant: morbumque afferunt, non exitium. Sicut ergo quod saluti est noxium, vitæ id quoque noxium est: ita quodcumque sanæ doctrinæ adversatur, hoc fidei est etiam quodammodo adversum. Ex quo intelligitur, quæstiones illas, quæ ad doctrinæ ecclesiasticæ sanitatem spectant, ad fidem suo quodam modo spectare. Sed nos huius generis controversias non in fide proprie, sed præter fidem esse dicimus. Nec qui in his errant, eos in fide, sed præter fidem errare existimamus. Atque ita rebus his primo simpliciter collocatis, reliqua deinceps subtilius persequemur.

(11) *1. ad Timoth. 1. & 6. & 2. ad Timoth. 1. & 4. & ad Titum 1. & 2.*

CAPVT VII.

Quibus notis quaestiones fidei diiudicari possint.

Quibus autem rationibus hanc diiudicandi facultatem assequi possimus, ne in constitutione causarum fidei erremus, accurate nunc & diligenter exponendum est. Et Cardinalis quidem Turcremata lib. 4. Summ. eccles. part. 2. cap. 9. septem gradus ordine ponit propositionum catholicarum, quae eadem, cum in disputandi controversiam, disceptationemque vocantur, quaestiones fidei dicuntur.

Primus earum est, quae in libris sacris habentur expressa. Secundus earum, quae ex hisce per certam & necessariam consecutionem fiunt. Tertius earum, quae verbo tenus Christus apostolis, apostoli ecclesiae tradiderunt. Quartus earum, quae in conciliis universalibus definitae sunt. Quintus earum, quae a sede Apostolica sunt fidelibus ad credendum propositae. Sextus illarum, quae de fide, & refutatione haeresum sancti doctores una mente, unaque voce docuerunt. Septimus illarum est, quae ex tertio, quarto, quinto & sexto generibus consecutione firma & necessaria derivantur. Ex quibus capite sequenti distinguit etiam septem genera haereticarum propositionum, quae septem illis generibus propositionum fidei repugnant. At vero more iurisperitorum ista sunt tradita, quae fortasse minutius in tenuissimas particulas conciduntur. Nobis tamen, qui docendi compendiarium viam & rationem profitemur, ad breviorum numerum, & absolutam quandam discipline formulam redigenda sunt omnia. Cum igitur veritas fidei, ut paulo ante diximus, bipartita sit, & haec ad fidem mediate, illa immediate pertineat; necesse est, duos gradus propositionum fidei generales statim a principio collocare. Prior earum erit, quae Theologia legitima principia sunt, cuiusmodique sint illa, siue primaria, siue secundaria, hoc est, ea omnia, quae Deus in se ipsis ecclesiae revelavit. Posterior vero gradus harum erit, quae ex prioribus illis necessario colliguntur. Hoc enim genus conclusionum,

UNIVERSITATIS
 URBIS
 NOMINA
 GENERAL DE

ut cum rebus fidei colligatum, ad fidem etiam spectat. Ratio enim connexi, quum concesseris superius, cogit inferius concedere, & quum inferius negaris, superius item negare cogit. Rursum in superiore illo gradu duos intelligimus, unum earum propositionum fidei, quas in libris canonicis sacri auctores scriptas reliquere: alterum earum, quas verbo traditas ecclesia, ut crederet, a Christo & apostolis accepit. In posteriore itidem gradu duo genera intelliguntur. Vnum conclusionum eiusmodi, quae e principis solum fidei nascuntur: alterum earum, quas non fides sola conficit sine externarum disciplinarum adiutorio, sed acitis aut uno principio, aut pluribus naturae ratione cognitis. Atque haec quidem tametsi non eodem loco & gradu, omnes tamen simpliciter & sine additamento quaestiones fidei vocari possunt, nempe cum ex utriusque fidei veritas pendeat, cum utrisque coniuncta & copulata sit. Nam quaestiones illae quasi fidei appendices, quod nuper, & quid dico nuper? immo vero plane paulo ante dicebam, fidei quodammodo sunt, non simpliciter. Nec enim sic fidei adherescunt, ut separari ab illa non queant. Aegrotat sane, ut ita dicam, in earum errore fides, non perit.

Sed quoniam scripturae sacrae nativa & germana sensa obscura interdum & implicata sunt, nec semper exploratum est & cognitum, quanam illa sint, quae sine scripto apostoli memoriae prodiderunt, saepe etiam impeditum est, & quasi tenebris circumfusum, an conclusio controversa necessario e rebus fidei ducatur: id nos modo expedire atque explanare cupimus, quibus notis & signis cognosci ac distingui possit veritas fidei tum illa, quae in sacris scriptis libris est, tum, quae est verbo ab apostolis tradita, tum demum ea, quae ex harum vel altera, vel utraque conficitur. Eo vero studio hoc negotium suscipimus, quod non modo scholae Theologiae utilissimum fore intelligimus, sed illis etiam maxime necessarium, quibus Apostolica sedes fidei cognitionem & censuram imposuit. Non enim parum in se habet fructus certa constantque ars in Theologia differendi, nec sine hac arte eorum errores aequaliter notari possunt, qui a fide Christi, & antiqua ecclesiae institutione desciscunt. Contra-

reriorum enim, quod a Philosophis vere dicitur, eadem est disciplina. Quare si veritates fidei catholice constitutum, errores adversos pariter designamus. Age ergo conferamus pedem, ut aiunt, & ad rem propius accedamus.

De rebus perspicuis, ut dixi, nihil præcipi oportet. Itaque si scripturæ divinæ locus, ut inde ordiamur, planum & apertum habet sensum vel ex contextu, vel ex alio eiusdem scripturæ loco, vel ex verborum ipsorum clara luce, nullum nostrum præceptum est. Ipse enim apertus scripturæ sensus certum præ se fert catholice veritatis indicium. Quo fit, ut Lutheranorum pleraque hæreses Theologus vel mediocriter scripturæ divinæ sensus imbutus perspicue denotet. Nullum quippe negotium est eos errores inurere, qui scripturæ manifesto repugnant. Ut illi, *Eccliam universalem in fide errare posse.* Item, *Asmaras omnes actiones criminosas esse.* Item, *Tristitiam de peccatis non esse necessariam, sed inuilem.* Multi denique alii, quos commemorare longum est. At enim de scriptura sacra dicta hæc intelli volumus, quam esse canonicam constanter sit ab ecclesia diffinitum. Nam, quemadmodum in secundo libro docuimus (1), libellum Baruch non adeo explorete & firmiter in sacrorum numero ecclesia reposuit, ut aut illum esse sacrum fidei catholice veritas expedita sit, aut non esse sacrum hæresis expedita sit. Libellus ergo iste, sive quilibet alius, qui in quæstionem citra crimen hæreticos vocari possit, quantumvis clara & aperta inferat sentia, non statim efficiet certas atque constantes catholice fidei veritates. Sed transeamus ad alia, & in rerum difficiliorum iudicio e superioribus libris summa quæque carpamus. Ex eo enim tempore hæc res elaborata est, ex quo locorum Theologorum firmitudinem constituimus.

1. Præceptio.

Sit igitur prima præceptio. *Cum scriptura divina sensus fuerit obscurus, tunc ecclesia intelligentia eadem est germana scriptura intelligentia, ex qua habebitur (except licet hæreticus) & catholice*

(1) Librum Baruch e sacris excimere erroneum esse dixi: hæreticum, neque tunc ausus sum, neque modo audeo dicere.

veritatis insigne certum, & ad probandas Theologie conclusiones certi eius, quod exquirimus, argumenti delictus. Si enim ecclesia certissimum ius habet discernendi verba Dei a verbis hominum, ut in secundo libro nobis constitutum est, habebit quoque idem ius, ut in verbis ipsis sensum Dei ab hominum sensu discernat. Nisi credimus, perinde scripturam ecclesiæ, ut Prologo Agyptiisque concessam: vel certe ut nunc est concessa Judais, quos scriniarios ecclesiæ Christi Augustinus non in eleganter appellavit (2). Scimus autem utrumque depositum ecclesiæ commissum, ut utrumque etiam perpetua fide conservet reddatque simul, quas accepit, & scripturam & scripturæ intelligentiam, *Spiritus meus*, inquit (3), *qui est in te, & verba mea, qua posui in ore tuo non recedent de ore tuo & de ore feminis tui amodo, & usque in sempiternum.* Ambas igitur res Christi ecclesia custodit, custodietque semper & verbum & spiritum verbi. Item, Christus spiritum veritatis promissit (4) ecclesiæ, qui cum illa maneret æternus, eique omnia suggereret, que illi a Christo sunt dicta. Item, cum verum Dei Evangelium, quemadmodum Hieronymus elegantissime dixit (5), non in scripturis sit, sed in sensu; non in superficie, sed in medulla; non in verborum foliis, sed in radice rationis: si ecclesia scripturam haberet, non autem legitimum scripturæ sensum, non haberet profecto verum Dei evangelium, atque adeo ne fidem Christi quidem, que sine vero Dei evangelio non est. Nec enim ad verba fides, sed ad sensu refertur. Alioqui & hæretici scripturas sine sensu loquuntur, & diabolus scripturas etiam profert: sed in intelligentia falsa falsum evangelium habet; certe non divinum, sed humanum, inmo, quod peius est, diabolicum. Cum vero inter catholicos & hæreticos non de scriptura, sed de sensu plurima controversia sit: si ecclesiæ interpretatio non est certa intelligendi norma, æquis erit illiusmodi controversiæ index? Sensum enim suum pro sua virili quisque defendet. Quod si in exploranda scripturæ intelligentia nullus est ecclesiæ certus index, audeo dicere Rempub. fuis-

(2) Cour. Faust. lib. (3) Isai. 59. (4) Ioan. 14. 15. & 16. (5) In epist. ad Galat. cap. 1.

fuisse nullam stultitiam constitutam (6). Nullum enim disfidiorum futurum finem, confessionem fidelium nullam, nullam fidei unitatem. Qua sublata, non charitas modo & pax, sed fides etiam ipsa penitus tollitur, atque ipsum omnino ecclesie nomen. Quod autem apostolis Christus aperuit sensum (7), ut intelligerent scripturas, non id propter illos tantum, sed multo etiam magis propter ecclesiam fecit. Ex quo intelligimus, Christum ecclesie suae liberum signarum perpetuo aperuisse. Scripturam insuper intelligentiam apostoli ecclesie tradiderunt. Nam si non sensum, sed verba duntaxat tradidissent, non utique predicassent evangelium omni creature, nec docuissent omnes gentes seruire quæcumque illis fuissent a Christo commendata. Qualis enim evangelii predicatio, qualisve doctrina absque intelligentia esset? Nempe, qualis aut puerorum aut psittacorum est, qui sine mente dant accipiuntque sonum. At Apostolicae traditionis certior testis nemo est, quam ecclesia. Nam quid acceperit, ecquid clarius evidentiisque testabitur quam ipsa, quæ accepit? Scripturæ igitur sensus ab apostolis ecclesie traditus penes ecclesiam est.

Præterea ecclesia columna est & firmamentum veritatis: at veritas vere & proprie in intellectu scripturæ est, in scriptura autem improprie tanquam in signo. Quemadmodum urina figurate sana dicitur, cum animal id sit, quod est proprie sanum. Si ergo ecclesia firmamentum est veritatis, firmam certe habet ac certam earum cognitionem veritatum, quæ in sacris literis continentur. Sed quid opus est plura? Iam enim quartus superior liber comprobavit veram fidelemque omnem de ecclesie auctoritate sententiam. Ostensum est autem multis & testimoniis & rationibus, ecclesiam in fide errare non posse. Atqui nihil magis ad fidem attinet, quam divinorum dictorum vera cognitio & sensus. In ecclesia igitur explorata scripturæ intelligentia residet, ex qua nimirum intelligentia & compertum habere possumus fidei catholice signum, & eodem quoque signo errores contrarios denotare. Sane primæ huius præceptionis clarissimum exemplum est in paradyso terrestri,

(6) Vide lib. 3. cap. 2. & cap. 3. fundam. 4. (7) Luca 24.

restri, in fitione Adæ de limo terre, in Evæ formatione de costa Adæ, denique in tentatione serpentis (8). Quæ omnia Origenista allegoricis figuratisque interpretationibus perverterunt. Sed cum ecclesia semper ea non figurate dicta, sed proprie ad historiam acceperit, iure illos synodus sexta, actio- ne undecima explosit.

Secunda præceptio. *In ecclesia nomine non modo fidelium om- nium concio intelligitur, verumetiam ecclesie pastores & doctores, præsertim in concilio congregati.* Hæc ostensa nobis est libr. 4. cap. 4. concl. 4. & libr. 5. cap. 4. concl. 3. Præceptionis vero huius exempla multa sunt, sed nos pauca ponemus. Illa Domini (9) lege, *Hoc facite in meam commemorationem*, omnes semper ecclesie sacerdotes intellexer id præscribi, ut hoc idem ipsi facerent, quod & Iesus Christus tum faciebat, hoc est, ut eucharistia sacrificium offerrent. Nam post illa verba in persona Christi protata, *Vnde & memores*, inquit, *nos servi tui, &c. offerimus maiestati tue de tuis donis ac datis hostiam sanctam, &c.* Wiclefista igitur, qui dixerunt, non esse fundatum in evangelio, quod Christus missam ordinaverit, Lutherani item, ac multo etiam magis, qui negant in ecclesia eucharistia sacrificium esse, iure a nobis heretici habentur. Sed de hac re in hoc eodem libro posterius. Rursus, concilium Lateranens. patrem & filium vere & proprie rem unam eandem esse intellexit (10) ex illo, *Ego & pater unum sumus.* Ita in hoc Abbas Iosachimus damnatus est, qui hunc locum non ad rei eiusdem & naturæ unitatem, sed ad confessionem voluntatis unius retulisset. Pari enim errore illum alterum locum (11) interpretabatur. *Claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis: ut sint unum, sicut & nos unum sumus.* Præterea, spiritum sanctum a filio procedere concilium Ephesinum ex illo scripturæ loco accepit, *De meo accipiet* (12): ex illo etiam, *Quem ego mittam vobis a patre, spiritum veritatis* (13), &c. Animam rationalem tandem formam esse subsistentem quidem, sed essentialiter vere ac per se humanum corpus informare, con-
Tem. 11. Z. ci-

(8) Vide lib. 7. cap. 3. concl. 5. (9) Luca 22. (10) Idem synodus Ephesina. (11) Ioann. 17. (12) Ioan. 16. (13) Ioan. 15.

cilium Viennense, ut eundem sentio, ex eo loco (14) habuit, *inspiravit in faciem eius spiraculum vite, & factus est homo in animam viventem*. In eo enim quod Deus animam homini inspirasse dicitur, illam patres foris venisse interpretati sunt, quemadmodum status hominis educi de materia, nec ab ipsa pendere, sed per se omnino subsistere. In eo autem quod per eundem spiritum factus est homo in animam viventem, cognovere utique illam corpus vere vivum efficere, atque adeo formam substantialem esse humani corporis. Item, hoc traxerunt ex illo (15); *Nusquam enim angelos, sed semen Abrahæ apprehendit*. Si namque animus hominis non esset corporis vera forma parique omnino humanæ naturæ, sed corpori, ut navita navi, iuxta Platonis Origenisque sententiam assisteret: sine dubio substantia esset, quod ad naturæ conditionem attineret, separata, quam nos angelum nuncupamus. Quare Deus animam rationalem assumens, angelicam naturam assumpsisset. Hæc igitur & alia eiusmodi, tametsi in scriptura obcurius continentur, ecclesia tamen iure suo explicat, fidelibusque ad credendum exponit. Quod dum facit, ipsius decretum non solum non esse falsum, sed etiam stabile, fixum ratumque esse debet, perinde ac si in libris sacris parentius haberetur. Pastores ergo ecclesiastici, quos in ecclesiæ voce communiter intelligimus, cum scripturæ certam constantemque intelligentiam præscribunt, & absolutam veritatis catholice exhibent formulam, & notas quoque certissimas, quibus hæreses contrariæ diiudicentur.

3. Præceptio. Tertia præceptio. Si sedes Apostolica aliquem scripturæ sensum præserit, ille idem catholica veritas sensenda est. Quam sane præceptionem, nisi opinio nos fallit, diligentissime in sexto superiore libro demonstravimus. Multis quippe ibi ac necessariis argumentis addiximus, sedem Apostolicam in fidei iudicio labi non posse. Scripturarum vero interpretatio, quum in disceptionem illæ veniant, fidei iudicium est: non ergo in scripturarum intelligentia sedes Apostolica errat, si eas ex præscripto interpretatur. Nam si non constanti iudicio fixoque de-

(14) Gen. 2. (15) Hebr. 2.

decreto, sed ex opinione sua, quasi præteritis exposuerit, id quod alias sæpe dictum est, nihil constituit omnino, quod certum exploratumque sit. Quare si tunc erret, scripturam vel parum apte interpretando, vel in sensum etiam alienum detorquendo, nihil huic præceptioni obstat. Quæ non omnia illa sensa præstituit, quæ Pontifices & scriptura sacra ad res, de quibus agebant, suadendas accersierunt; sed illa docet firme esse tenenda, quæ fidelibus a sede Apostolica præstituntur. Quibus autem signis sedis Apostolicæ conciliorumque firma iudicia internoscantur, in quinto libro explicatum est (16). Ac certe eiusmodi iudicia, quæ in scriptura interpretanda versantur, ad sedem Apostolicam peculiariter attinere, adeo clare hodie est in Clement. unic. de summa Trinitate & fid. catholicæ diffinitum, ut minime sit hæsitandum, quin Pontificis sententia eadem, & Viennensis concilii sit. Quid, quod claves habet Petrus, ut librum clausum aperiat? Quid? quod quæcumque solverit in terris, erunt soluta & in caelis? Quid? quod ab initio constitutum est, ut ex ore eius gentes verbum evangelii & audirent & crederent? Quid? quod adversum hanc petram ne portæ quidem inferi prevalere queant? Quid? quod pro eo oravit Christus ne deficeret fides ipsius, quo fratrum vacillantem & nutantem fidem confirmaret? At quid ego stultus, contra proverbium vetus, acta ago? & arguris minutisque interrogatiunculis, quasi aculeis, lectorem pungo, atque ea ut modo primumque nascentia edo, quæ in sexto libro altissimis defixa radicibus usque adeo confirmata sunt, ut nulla unquam vi labefactari possint. Huius autem præceptionis exemplum habes in extravag. Benedicti undecimi, cuius initium, *Benedictus Deus in domis suis*. Vbi pronunciat Pontifex, hæreticos eos fore, qui negaverint animas iustorum, simulatque e corpore exceleserint, divinam essentiam clare videre, si nihil tamen habuerint, quod penis purgatoriis ante expiandum sit. Hoc vero sine dubio accepit ex illo (17), *Id, quod in presentis est momentaneum & leve tribulationis nostræ æternam gloriæ pondus operatur in nobis*. Ne quis autem falso errore ductus existi-

(16) Cap. 5. quæst. 4. (17) 2. Corinib. 4.

maret, hanc operationem aeternae gloriae aut ad praesens mortalitatis vitae tempus, aut ad futurum universale iudicium esse referendam, subiungit statim Paulus (18), *Scimus enim, quod si terrenis domus nostra huius habitations dissolvatur, edificationem ex Deo habemus, domum non manu factam, aeternam in caelis. Ac nequis rursus aliter aeternam illam gloriam interpretaretur homini contingere, quam per claram divinae essentiae visionem, mox rem eandem apertius exponens subdit, *Scientes quoniam domi sumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino, per fidem enim ambulamus, & non per speciem, audemus autem & bonam voluntatem habentis magis peregrinari a corpore & praesentes esse ad Dominum. Quem locum D. Thom. quarto adversum gentes libro (19) praesius urget. Vbi quamvis & alia scripturae testimonia refert, sed ad meum sensum, immo ad sincerum subtileque iudicium nullum aliud est hoc testimonio praestantius, ut & illa fidei veritas comprobari & contraria haereticis refutari queat. Praeclare itaque mihi sentire videor, si summum Pontificem autumo, ex his ipsis Pauli verbis illud fidei dogma elicuisse. Ea igitur verba in falsum alium sensum peregrinorumque deflectere, haereticorum erit.**

4. Praeceptio.

Quarta praecipio. *Consentienti eadem sanctorum omnium consensuque scripturarum intelligentia, ipsissima est fidei catholica veritas. Quae praecipio in septimo libro cap. 3. concl. 5. adeo fufe lateque & explicata exemplis, & rationibus, ac testimoniis confirmata est, ut ineptus ego sim, si quicquam in praesenti adiciam.*

5. Praeceptio.

Quinta praecipio. *Si ex apostolorum traditione communis ecclesiae usus unanquamlibet scripturae interpretationem praese tulerit, ea ut fidei veritas teneanda est. Ut ecclesiae mos perpetuus expressit in illis verbis, *Quaecumque solveris super terram, erunt soluta & in caelis, Petro Petroque successores datam esse facultatem & solvendi vota, & relaxandi iuramenta. Qui hanc ecclesiae facultatem inficitus fuerit, is vere ac iure haereticus iudicabitur. Atque hanc quoque praecipionem nec probare argu-**

(18) 2. Corinth. 5. (19) Cap. 91.

mentis, nec exemplis illustrare debeo, propterea quod in 3. lib. illam utriusque rebus patefecit.

6. Praeceptio.

Sexta praecipio. *Quodcumque dogma fidei vel ecclesiae habuerit vel concilium auctoritate Pontificis roboratum, vel etiam summus ipse Pontifex fidelibus praescripserit, vel certe sancti omnes concordissime constantissimeque tenuerint, ita nobis illud pro catholica veritate habendum est, ut contrariam sententiam haereticam sentiamus, quamvis nec aperte, nec obscure in scriptura sacra contineatur. Docui nimirum in tertio libro copiosius, dogmata fidei non e sola scriptura petenda, sed ex Apostolica traditione. Quae vero Christi & apostolorum traditiones sint, non alia via & ratione melius investigari posse, quam ecclesia ipsa duce atque magistra, superius non semel explanatum est. Ecclesiae porro auctoritatem non modo omnium fidelium cœtu consistere, verum etiam conciliorum decretis, sedis Apostolicae iudicio, sanctorum doctorum consensione, superioribus quoque libris expositum est satis, ut arbitror, diligenter. Christi quippe apostolorumque doctrinam, partim scripto, partim verbo in ecclesiam descendisse, cum alias saepe, tum fufius in tertio libro monstravi. Ostendi etiam sapissime, nihil per se ad ecclesiae fidem attinere, nisi quod Christo & apostolis revelantibus accepit. Cum autem neque ecclesiae, neque concilium, neque sedes Apostolica, neque sancti omnes simul possint in fidei iudicio falli, quemadmodum suis quoque locis patefacta sunt; certe quodcumque nobis fidei dogma tradiderint, si in sacris literis non habetur, Christo apostolice tradentibus in ecclesiam venit. Eodem itaque gradu habendum, ac si patenter illud scriptura traderet. Omitto iam plura exempla haereticorum notissimarum, quibus praecipionis huius nota iniusta est. Nam in tertio libro exempla sunt pene innumerabilia.*

Septima praecipio. *Si vel ecclesiae, vel concilium, vel sedes 7. Prae Apostolica, vel etiam sancti una mente eademque voce aliquam Theologiae conclusionem & confecerint, & fidelibus etiam praescripserint, haec veritas catholica ita censetur, ut si esset per se a Christo revelata: & illi qui adversetur a quo erit haereticus, ac si sacris literis, traditionibusve apostolorum refragaretur. Conclusionem sane Theologiae hic appello eam proprie, quae ex principis huius facultatis certa & firma consecratione ducitur. Huius rei exem-*

exempla sunt in promptu vel plurima. Sexta synodus generalis duas esse in Christo voluntates, duasque item operationes collegit, tum ex illo, *Non sicut ego volo, sed sicut tu vis*, tum ex eo quod Christus Deus est & homo perfectus. Concilium Lugdunens. sub Gregorio decimo, ratione quoque Theologiae constanti demonstravit, Spiritum Sanctum ex patre & filio non tanquam ex duobus principiis, sed tanquam ex uno, non duabus spirationibus, sed una procedere. Pater siquidem & filius iuxta fidem sunt unus Deus, una potentia, una sapientia, breviter in omnibus unum, in quibus non obviae relationis oppositio: nec enim aliter divinae naturae unitas in duabus personis servari potest. Cum itaque in spirando nulla sit a patre filii distinctio, sequitur patrem & filium non esse duo principia Spiritus Sancti, sed unum, quemadmodum non sunt duo principia creaturae, sed unum. Qua ex re intelligitur utrumque errasse vehementer Erasmus nempe, & Ambrosium Catharinum: illum, qui hanc conclusionem nihil ad fidem pertinere credidit: hunc, qui eam, cum sit Theologiae propria conclusio, inter principia prima, hoc est, fidei articulos numeravit. Item concilium Lateranens. sub Innocentio tertio ratiocinatione Theologiae adversus Ioachinum effecit, divinam essentiam nec genitam esse, nec generare. Rem videlicet genitam & generantem realiter distingui oportere: quare si essentia divina generaret essentiam, ipsam a se non sola cognitione, sed re etiam esse distinctam. Item patres ad unum omnes ex eo principio, *Hoc est corpus meum*, ratiocinati sunt, conversionem panis in corpus Christi fieri, sine qua nec verborum illorum veritatem poterant comprehendere, nec cetera, quae fides catholica de vera inclusione corporis Christi sub specie panis consistetur. Ita concilium Lateranens. patrum veterum confessione constituit, panem in corpus, vinumque in sanguinem *transubstantiari*; sic enim concilium loquitur. Hac re constituta illa fuerunt consecratoria, quae concilium Constantiens. decrevit, panem post consecrationem non manere, atque adeo manere sine subiecto accidentia. In mutatione quippe & conversione quaecumque, terminus, a quo mutatio & conversio initium sumit, non manet. Quare si per consecrationis verba panis transit in corpus, non utique persistat ille

ille, sed persistant accidentia eius. Item synodus Complutensis, Sixto quarto in extravag. sua corroborante, certo Theologiae argumento confecit ex illo Ioannis testimonio, *Sicut misit me pater, & ego mitto vos: quorum remisistis peccata, remittentur eis, & quorum retinueritis retenta sunt*, non solum sacramenti poenitentiae institutionem haberi, sed confessionis etiam praecipuum. Id, quod nos in relectione de poenitentia evidenter sine deduximus. Inde ergo exempli huius probatio petetur. Nam & reliqua delibamus, extremisque, ut dicitur, digitis attingimus, quae late longaeque diffusius in lectionibus olim quotidianis persecuti sumus.

Octava praecipio. Si scholastici Theologi aliquam itidem conclusionem firmam & stabilem uno ore omnes statuerint, atque ut certum Theologiae decretum fidelibus amplectendum constanter & perpetuo docuerint, illam ut catholicam veritatem fideles sane amplectentur. Constitutum autem, ut reor, hanc praecipionem in 8. lib. firmiter & necessario, ne ad opinionem meam solum, sed plene ad veritatem. Ac fieri potest, ut aliorum iudicio errem, sed meo ita prorsus existimo. Christi igitur animam, statim ut est in corpore inclusa, Deum aperte vidisse, scholastici ad unum omnes fidentissime docent. Eam rem unde sibi persuaserint, non omnibus passim expeditum est. Sed ita esse minime ambigitur, nisi quod Erasmus in quaestionem vocat. At quibus rationibus & testimoniis ea conclusio confecta sit, posterius explicabitur. Illud modo ponimus, universos scholae Theologos in Theologiae certis constantibusque decretis praefiniendis errare non posse, sicut ne in fide quidem, quod eorum error, error esset ecclesiae, utpote quum ad cernendum huius generis res non alios ecclesia, quam Theologorum oculos habeat, qui si fallerentur, totum ecclesiae corpus in suo facerent errore versari. At enim, ut dixi, post ea, quae 8. lib. disputata sunt, non est operae pretium in hac re constituenda elaborare. Sed ne quis sit admiratus, cur cum inter omnes fere Theologos consuet, a meque ipso saepe assumatum sit, eiusmodi conclusiones, quae ex fide per explicatam consecrationem derivantur, Theologiae proprie esse, non fidei, nunc ita confidam, quasi Theologia & fides eadem virtus sint. Si enim error conclusionis Theologicae error fidei est, ut est re vera, si

si eam negare sit hæresis: sequitur, fidem atque Theologiam ad eandem pertinere virtutem, quandoquidem errores utriusque facultati contrarii ad idem pertinent vitium. Sunt enim utrique hæreses. Sed non erit difficile ei, qui superiora reletget, hanc obtinere contumderaque calumniam. Diximus enim fidem, licet non immediate, sed versari tamen circa eas conclusiones, quæ per evidentem & necessariam consequentiam ex articulis fidei colliguntur. Quare necesse est, ut infidelitas mediate quoque circa conclusiones Theologiæ contrarias versetur. Cum autem ex huiusmodi adversis erroribus non ægrotatio modo fidei, sed etiam corruptio sequatur, sit, ut eorum & fidei sit indirecta quidem & consequens, sed vera & naturalis repugnantia. Quamobrem ecclesia tametsi intelligit, eiusmodi conclusiones non e fide solum, sed e principiis quoque naturæ pendere: quia tamen non putat, hominem rationalem ea, quæ rationi perspicua sunt & manifesta, negare, cum, qui illas inficiatus sit, hæreticum iudicat. Sumit enim, maximeque ex causa sumit, illum non in naturæ ratione, quæ erat evidens, sed in fide eludicare. At vero si quis vel consequentiam rerum alias perspicuam ignoraret, vel principium etiam naturale, quod cum articulo fidei ad colligendam Theologiæ conclusionem sumitur, certe non esset hæreticus. Vt si homo indoctus, verbi causa, existimaret hanc enunciationem esse falsam, *Omnis homo est risivus*, unde quamvis crederet Christum esse hominem, non ideo arbitraretur eum posse ridere: hic profecto non esset proprie infidelis, sed stultus, qui non per se supernaturali lumini, sed naturali repugnaret. Verum quoniam eiusmodi stultitia, quamvis per accidens & indirecte, fidei tamen ex consequenti corrumpit depravatque iudicium, iure apud ecclesiam non in stultitia habetur, sed in crimine. Atque hæc mihi videntur præceptiones summæ atque optime, in quibus tanquam insignite notæ & catholicarum veritatum, & hæresum contrariarum appareant. Siquis vero certiores melioresque præcipiat, ei ego magnam habebō gratiam. Quanquam erant fortasse qui reprehendent communiter illi quidem omnia, quæ præter opinionem suam in his libris meis animadvertent: separatim autem in singulis si perspicierent quædam, in quibus

vel

vel a communi ego opinione, vel a clementia & lenitatis specie discedo. Nam & præceptionum tertie & postremæ acerbæ cuiuspiam forte severaque iudicia videntur. Sed is primum rationes illas expendat velim, quibus in 6. & 8. libr. usi sumus ad duas has præceptiones corroborandas: modestiam quoque ac temperamentum, quo huius nostri iudicii acerbiter indulgenter etiam, nisi nos sententia fallit, emollivimus. Deinde si tam indulgens in huius sæculi temerariam insolentiam esse vult, ut asperior ei disciplina: correctio displiceat; obsecro videat, ne dum iudicium ecclesiasticorum animos a severitate & vehementia ad remissionem indulgentiamque traducit, non modo forum ecclesiæ relaxet, sed usque ad atrium licentiæ impudentis atque adeo intolerantiæ explicet. Crudele est, fateor, illud, *Vexas censura columbas*, sed illud etiam dissolutum, *Dat veniam corvis*: utrum vero hoc tempore & etate perniciosus, non facile dixerim. Sed quoniam eorum errores, qui de ecclesiæ doctrina parum recte sentirent, non eodem gradu esse omnes multis in locis perquam breviter perstrinxi atque attingi: sed de his quoque errorum gradibus pauca dicantur. Accepimus enim e concilio præsertim Constantiens. alias propositiones hæreticas esse, alias erroneas, alias sapientes hæresim, alias temerarias, alias scandalosas, alias piarum aurium offensivas.

CAPVT VIII.

De variis errorum gradibus, primumque de hæresi, & heretica propositione.

PRIUS vero, quam istiusmodi propositionum genera notaque definaio, illud explicandum est, an omnia illa ad hæresim requirantur, quæ sunt ad hæreticum constituendum necessaria. Sunt enim auctores nobiles, qui existimant omnem propositionem hæresim esse, quæ fidei veritati repugnet, quamvis ab ignorante sine ulla pertinacia defendatur. Hæreticus autem, nisi sit pertinax, nullo modo intelligitur. Huius autem

Tom. II.

Aa

opi-

opinionis suæ multas causas reddere conatur. Primam, quod nisi ita esset, aliqua propositio ab uno affirmata esset hæresis, ab alio non esset: ut si homo doctus sciens contrarium in sacris libris contineri, assereret, Moysen non Iudæum fuisse, sed Ægyptium, tunc illam propositionem hæreticam esse, habitari non potest. At si eadem in se ab aliquo homine rustico & idiota affirmaretur, hæretica non esset. Ita fieret, ut propositio ab asserente penderet, quod, ut inquirunt, quam sit erroneum, vel mediocriter docto est manifestum. Si enim propositio falsa est, a quocunque dicatur, semper erit falsa: ergo si est propositio hæretica, a quocunque illa asseratur, semper erit hæretica. Alteram causam reddunt, quod veritas catholica non pendet ab asserente, ut veritas catholica sit. Nam sive Iudæus, sive Paganus, sive Christianus Deum esse unum & trinum affirmet, illa certe assertio catholica est: ergo neque contraria falsitas ex eo, a quo asseritur, hæresis sibi aut nomen, aut rationem vendicat, sed absolute & per se est hæretica, quoniam absolute & per se eum catholica veritate pugnat. Cæteras causas, vel ego non intelligo, vel certe indignas iudico, ut a nobis referantur. Illa vehementior apparer, quæ ab illis omittitur, quod Theologi rogati, an propositio aliqua hæretica sit, an non, simpliciter respondent, aut esse, aut non esse, nulla eius, quod asseruit, habita ratione. Nova autem res esset & inaudita, si theologi propositiones eas, quarum nota queruntur, designare nollent, nisi illis ante asserentium ingenium, conditio, doctrina, & culpa innotescerent. Hinc colligunt, omnem propositionem, quæ modo est hæretica, semper hæreticam fuisse, nec ecclesiam definitione sua ex non hæretica hæreticam facere, sed id quod re ipsa erat, ignoratum tamen & occultum, declarare. Hanc sententiam Ocham tenuit 1. part. dialogor. libr. 2. cap. 11. & Cardinalis Turrecremata lib. 4. part. 2. cap. 3. & Adrian. 4. Sentent. quæst. 1. de confess. & Alphonfus Castro Zamorensis libr. 1. de iusta hæret. pupi. cap. 15. At auctores alii hæc deteriores, mea quidem sententia (nam meliores multi credunt) ab his longe dissentiunt, in quibus est Caietan. 2. 2. quæst. 1. art. 1. Divusque etiam Thomas prioris ad Corinth. cap. 11. lect. 4. Asserunt autem ad huius sententiæ confirmationem argumenta plu-

plurima. Primum est, quod concilium Constant. distinguit propositiones hæreticas, erroneas, sapientes hæresim: quas res difficulter omnino fecernemus, si omnis error in materia fidei est hæresis, prius etiam, quam diffiniatur ab ecclesia. Deinde, 24. quæst. 1. cap. *Quod autem*, & cap. *Achatius*, & 24. quæst. 1. cap. *Notandum*, dicuntur aliquæ hæreses esse novæ, aliquæ veteres (1): non ergo absolute sineque ullo respectu asserentis hæresis dici potest. Præterea, ad hæretici rationem, quia hæreticus est, pertinacia requiritur: ergo de ratione hæresis est pertinacia. Quemadmodum si cœnatum non nisi vespere intelligimus, ne cœna quidem nisi vespertina intelligetur. Ac certe sicut a candore candidum, ita ab hæresi nominatur hæreticus: quare qui hæresim asserit, hæreticus ille est, ut qui habet candorem est candidus. Quid enim absurdius dici potest, quam veram fornicationem esse in eo, qui non est fornicarius? Verum & proprium homicidium in eo, qui non est homicida? Absurdum igitur etiam est, in eo vere & proprie hæresim esse, qui non sit hæreticus. At hæc, Hæresis est vitium non solum intellectus, sed etiam voluntatis, nempe crimen est, quod nisi voluntate consentiente intelligi non potest: ubi ergo nullum est crimen, nulle cordis adversum fidem repugnantia, ibi ne ulla quidem hæresis est. Adde quod actus fidei catholice non est, nisi assentiamus propositioni catholice ab ecclesia definita: quandiu enim res est ambigua, neque ecclesia alterutram controversiæ partem præfinit, neutrius opinionis assensus fidei catholice iudicium est. Qua ex re intelligitur, non esse hæresim, nisi quis veritati catholice, quam ecclesia certo præscripsit, refragetur. Adde etiam, quod veritatem catholicam appellare, quam nec ecclesia credendam proposuit, nec fideles per fidem infusam credunt, sed unusquisque probabiliter opinione tenet, videtur a nomine quoque ipso veritatis catholice alienum. Atque opinionem, quæ inficias iret, divinas personas relationibus distingui, antequam esset ab ecclesia diffinitum, nemo

Aa 2

hæ-

(1) Hieronymus eodem modo loquitur in 3. cap. epistol. ad Titum.

hæresim vocare auderet, nec veritatem catholicam, quæ adversam sententiam tueretur.

Mihi vero semper consilium fuit nominum controversias aut declinare omnino, aut paucis exponere. Itaque si de hæresi proprie loquimur, non dubito, quin receptor, crebriorque sententia eadem verior sit; nempe non aliud exigi ad constituendum hæreticum, quam id, quo hæresis constituitur: hæresis quippe flagitium in aliquo homine est, illumque denominat, in quo esse constiterit. Cuicumque igitur hæresis nota vere & iure inuri potest, is vere iureque erit hæreticus; id quod ex argumentis nunc positis quadam manifeste probant. Sed quemadmodum urina improprie sana dicitur, quod signum est sanitatis, etiam si fallax aliquando sit; sic propositio in voce vel in scripto vocatur hæretica, quod signum hæresis esse solet, quamvis interdum ab hæresi is qui dixerit, excusetur, quia ignorans fuit. In quo sensu illorum opinio vera est, qui arbitrantur aliquam propositionem hæreticam esse, tum etiam cum is qui asserit, hæreticus non est. Vel loquuntur etiam de hæresi ex genere, & obiecto. Vt si quispiam concubitum illum primum Iacob cum Lia fornicarium appellaret, non quod re vera fornicatio fuerit, sed quod ex genere & natura talis sit, quamvis ignorantia interveniat. Verum scholæ Theologi, qui vocum significatus prescius tenent, nec concubitum Iacobi cum Lia fornicationem esse dicunt, nec acceptionem rei alienæ, furtum, nec eadem hominis homicidium, nisi quum & res aliena male per iniuriam attrahatur, & homo inique contra ius occiditur. Maneat ergo, perpetuumque sit, si veram & propriam nominis rationem sequimur, hæresim non esse, cui pertinacia non est adiuncta, & omnino cætera, sine quibus crimen hærescos vere & proprie non constat. Nec si ad fidem illa ex se pertinent, quæ a Deo sunt ecclesiæ revelata, quanquam in eorum sorte nos ignorantia versamur, contrarios statim errores hæreses iudicabimus. Non enim si quispiam color albo contrarius est, propius est ater; nec si aliquid liberalitati adversatur, mox avaritiæ nomen habet. Sic igitur fieri potest, quod paulo post demonstraturi sumus, ut etiam in Christiano error aliquis sit fidei quodammodo ad-

ver-

versus, nec hæresis tamen sit, vitium inter ea, quæ fidei repugnant, vel maximum. Quemadmodum autem (nam hoc exemplum etiam atque etiam premendum est) color albo gilvus, glaucus & pallidus contrarii sunt, imperfecte tamen: ita quidam etiam sunt Christianorum errores, qui, cum inchoati sint & informes, hæreseos speciem non attingunt, licet ad eam ipsam quam proxime accedant. Quia vero hæresis cum fide non solum pugnat, sed summe, maximeque etiam pugnat, sequitur errorem tunc proprie hæresim esse, quum non fidei materialiter, sed formaliter adversatur. Libet enim hoc loco scholæ verbis abuti. Sed experiar, & dicam, si potero, melius. Siquis fidelis in his quæ fidei sunt, vitiose per inscitiam erret, & flagitiose etiam catholicam unamquamvis veritatem ignoret, ad dialecticorum legem quidem fidei contradicit, ad morumque etiam normam culpa mortalis reus est: sed nisi vivus, ut dicitur, vidensque pereat, hoc est, nisi prudens volensque se a catholico dogmate separet, nec facit sectam, neque hæresim admittit. Nondum enim simpliciter & absolute cum fidei forma pugnat, si de pugna morali sermo sit. Nam de pugna dialectica nulla nobis quaestio nunc est. Sunt tamen eiusmodi errores informationes & inchoationes quadam hæretica pravitate, ad cuius speciem indirecte, ut imperfecta ad perfecta, rediguntur; quemadmodum hominis embrio quidam informis, est & inchoatus, at non simpliciter homo, sed secundum quid. Non ergo si quispiam error fidei contrarius per ignorantiam, vel negligentiam vituperabilem fidei obrepit, illico hæresis nominabitur, quæ est summa quadam infidelitatis species, errorque fidei catholice adversus, non utcumque, sed perfecte, absolute, formaliter. Perfecta vero hæc absoluta & formalis repugnantia, quum sit etiam moralis, non modo dialectica, ex obiecto & genere eorum non accipitur, nisi subiecti quoque, & voluntatis humanae ratio habeatur. Equis enim nesciar morales actus ex dispari hominum statu, conditione, affectu notitiaque varietate diversa varias item nominationes specisque sortiri? Error igitur ille, *Christus non est verus Deus*, tametsi in quocumque cuiusque conditionis homine fidei repugnat, in Iudæo tamen infidelitas Iudaica est;

est; in Pagano, paganica; in Christiano, hæretica. Nisi adeo loquendi imperiti sumus, ut eiusmodi erroris culpam in Pagano hæresim appellemus. Apud nos ergo, qui multas & discrepantes infidelitatis species ex vario hominum cultu ac professione distinguimus, nihil obstat, cur non illiusmodi & rerum, & vocum genera ab asserentibus pendeant. Quibus rebus expositis facile, ut opinor, intelligitur, mala hæresim ratione finiri, quod sit error catholicae veritati contrarius: quippe cum ista finitio una in omnes errores valeat, Iudæorum, Saracenorum, Paganorum, Hæreticorum. Sed hoc quidem sane luculenter, ut ab hominibus definiendi peritis, a Theologis scholæ dictum est, Hæresim esse eius, qui fidem professus fuerit, pertinacem errorem, illi veritati manifeste contrarium, quæ catholica certo sit.

CAPVT IX.

Contra hæresis finitionem argumenta quedam.

1. Argum

AT enim ut hæc definitio illustrior appareat, quibusdam argumentis exploranda est. Primum Christiana doctrina & institutum est hæresis, ut auctor est Philo in libello de vita theoretica supplicum apud Eusebium, lib. histor. ecclesiast. 2. cap. 17. At non est error, sed ipsa potius catholica veritas, &c. Deinde, Apostata a fide & religione Christiana catholica veritati aperte repugnat, quam semel professus est, non tamen est hæreticus. Præterea, ex verbis inordinate prolatis, ut Hieronym. ait, incurritur hæresis: sine errore ergo & pertinacia hoc crimen invenitur. Præterea, dubius in fide, infidelis est, de hæret. cap. 1. si ergo antea erat Christianus, ex eiusmodi dubitatione efficietur hæreticus. Nihil enim est in genere, quin in aliqua eius generis specie constitutum sit. Quod si hæsitatio illa est hæresis, qui autem hæsitat suspensus & incertus animi pendet, nullique rei omnino assentitur, sit, ut hæresis sine errore aliquando sit. Nam error veritati repugnans assensionem habet. Adhæc, Divus Thomas 1. part. quæst. 32. art. 4. docet, quod opinari falsum circa ea, quæ sunt

sunt nobis principaliter ex fide tradita, hoc ipso inducit hæresim, maxime si pertinacia adiungatur. Sine pertinacia igitur hæresis esse potest. Id, quod ecclesie usus confirmat, quæ ex una actione adorandi idola, circumcidendive puerum, hominem quasi hæreticum iudicat, non iudicatura, si ad hæresim pertinacia, nimisque illa in errore perduratio exigetur. Adde, quod incredulitas & duritia cordis sine pertinacia esse non potest: discipuli ergo undecim, quorum incredulitatem & duritiam cordis Dominus increpavit, habuerunt in errore pertinaciam. At error circa resurrectionis articulum, quam Dominus ipse manifeste prædixerat, fidei catholicae aperte erat contrarius: quare si finitio illa vera & perfecta est, discipuli in hæresios crimen incurere. Id si per absurdum est, dicamus potius, in ea definitione & superesse quicquam, & etiam abesse.

5. Argum

Hæc vero argumenta paucis quam fieri poterit, expedimus. Non enim hoc loco nos de hæresi institutionem suscipimus, quæ nisi longissima oratione nullo modo absolueretur: sed quasi prætereuntes breviter & circumscripte explicare volumus, quidnam proprie hæresis sit, unde quis sit hæreticus error eluceat, & quæ hæretica propositio: quam in voce, vel scripto erroris hæretici signum esse, nemo, qui vir doctus sit, ignorare potest.

Primum igitur, hæresis Græce, ab electione dicitur (1), ut auctor est Hieronymus in 5. cap. epist. ad Galat. & in cap. 3. epist. ad Titum. Isidorus lib. 8. etymolog. cap. 3. Divus Thom. 2. 2. quæst. 11. artic. 1. & in 3. cap. epistol. ad Titum. Græcam vero hanc vocem Latius novi Testamenti interpret interduum servat, quandoque in sectam vertit (2), ut ad Galatas 5. ubi editio nostra in carnis operibus sectas habet, Græca habet hæreses, & Actor. 28. Iudæi, cum Paulo inquirunt, Nam de secta hac notum est nobis, quod ubique ei contradicitur, hæresim Græce Lucas dixit. Secta igitur & hæresis eadem res sunt, sed ut secta a sectando, sic hæ-

Respon.
ad 1.

(1) 24. quæst. 3. cap. hæresis.

(2) 1. Corinth. 11.

est; in Pagano, paganica; in Christiano, hæretica. Nisi adeo loquendi imperiti sumus, ut eiusmodi erroris culpam in Pagano hæresim appellemus. Apud nos ergo, qui multas & discrepantes infidelitatis species ex vario hominum cultu ac professione distinguimus, nihil obstat, cur non illiusmodi & rerum, & vocum genera ab asserentibus pendeant. Quibus rebus expositis facile, ut opinor, intelligitur, mala hæresim ratione finiri, quod sit error catholicae veritati contrarius: quippe cum ista finitio una in omnes errores valeat, Iudæorum, Saracenorum, Paganorum, Hæreticorum. Sed hoc quidem sane luculenter, ut ab hominibus definiendi peritis, a Theologis scholæ dictum est, Hæresim esse eius, qui fidem professus fuerit, pertinacem errorem, illi veritati manifeste contrarium, quæ catholica certo sit.

CAPVT IX.

Contra hæresis finitionem argumenta quedam.

1. Argum

AT enim ut hæc definitio illustrior appareat, quibusdam argumentis exploranda est. Primum Christiana doctrina & institutum est hæresis, ut auctor est Philo in libello de vita theoretica supplicum apud Eusebium, lib. histor. ecclesiast. 2. cap. 17. At non est error, sed ipsa potius catholica veritas, &c. Deinde, Apostata a fide & religione Christiana catholica veritati aperte repugnat, quam semel professus est, non tamen est hæreticus. Præterea, ex verbis inordinate prolatis, ut Hieronym. ait, incurritur hæresis: sine errore ergo & pertinacia hoc crimen invenitur. Præterea, dubius in fide, infidelis est, de hæret. cap. 1. si ergo antea erat Christianus, ex eiusmodi dubitatione efficietur hæreticus. Nihil enim est in genere, quin in aliqua eius generis specie constitutum sit. Quod si hæsitatio illa est hæresis, qui autem hæsitat suspensus & incertus animi pendet, nullique rei omnino assentitur, sit, ut hæresis sine errore aliquando sit. Nam error veritati repugnans assensionem habet. Adhæc, Divus Thomas 1. part. quæst. 32. art. 4. docet, quod opinari falsum circa ea, quæ sunt

sunt nobis principaliter ex fide tradita, hoc ipso inducit hæresim, maxime si pertinacia adiungatur. Sine pertinacia igitur hæresis esse potest. Id, quod ecclesie usus confirmat, quæ ex una actione adorandi idola, circumcidendive puerum, hominem quasi hæreticum iudicat, non iudicatura, si ad hæresim pertinacia, nimisque illa in errore perduratio exigetur. Adde, quod incredulitas & duritia cordis sine pertinacia esse non potest: discipuli ergo undecim, quorum incredulitatem & duritiam cordis Dominus increpavit, habuerunt in errore pertinaciam. At error circa resurrectionis articulum, quam Dominus ipse manifeste prædixerat, fidei catholicae aperte erat contrarius: quare si finitio illa vera & perfecta est, discipuli in hæreses crimen incurere. Id si per absurdum est, dicamus potius, in ea definitione & superesse quicquam, & etiam abesse.

5. Argum

Hæc vero argumenta paucis quam fieri poterit, expedimus. Non enim hoc loco nos de hæresi institutionem suscipimus, quæ nisi longissima oratione nullo modo absolueretur: sed quasi prætereuntes breviter & circumscripte explicare volumus, quidnam proprie hæresis sit, unde quis sit hæreticus error eluceat, & quæ hæretica propositio: quam in voce, vel scripto erroris hæretici signum esse, nemo, qui vir doctus sit, ignorare potest.

Primum igitur, hæresis Græce, ab electione dicitur (1), ut auctor est Hieronymus in 5. cap. epistolæ ad Galat. & in cap. 3. epistolæ ad Titum. Isidorus lib. 8. etymolog. cap. 3. Divus Thom. 2. 2. quæst. 11. artic. 1. & in 3. cap. epistolæ ad Titum. Græcam vero hanc vocem Latine novi Testamenti interpret interduum servat, quandoque in sectam vertit (2), ut ad Galatas 5. ubi editio nostra in carnis operibus sectas habet, Græca habet hæreses, & Actor. 28. Iudæi, cum Paulo inquirunt, Nam de secta hac notum est nobis, quod ubique ei contradicitur, hæresim Græce Lucas dixit. Secta igitur & hæresis eadem res sunt, sed ut secta a sectando, sic hæ-

Respon.
ad 1.

(1) 24. quæst. 3. cap. hæresis.

(2) 1. Corinth. 11.

hæresis ab eligendo dicitur (3), ἀπὸ τοῦ αἰγίσμας, quod est, eligo. Deinde et illud animalvertendum, nomen hæreseos apud Græcos veteres & Latinos auctores generale esse, & unamquamlibet sectam designare, ut Platoniam, Stoicam, Peripateticam. At Christiani scriptores, contracto vocabulo, hæresim nuncupant sectam & divisionem, qua quis a communi se ecclesie fide seungit, privatamque opinionem eligens & catholica institutione discedit. Præterea, & illud, licet sit in promptu & multorum sermone teratur, commemorandum est tamen, doctrinam evangelicam proprie neque hæresim, neque sectam appellandam. Tum quia eam non sequimur ex electione nostra, nec enim commentum, aut inventum nostrum est, sed habemus ex traditione divina, ut non nobis sic an aliter opinandi optio detur, sed Deum quacumque trahit, retrahitque sequamur. Tum etiam, quoniam evangelii doctrina semper catholica & universalis fuit, ad omnes æque pertinuit, omnesque eam omni tempore tenuerunt, qui de Deo & veritate recte sentirent. Cum ergo hæresis & secta privatam quandam disciplinam sonent, quam sibi unusquisque pro suo arbitrio & eligit & sequitur, nimirum catholica disciplina hominibus ad unum omnibus a Deo tradita, nec secta, nec hæresis vocanda est, quamlibet Philosophorum placita hæreses vocentur. Auctores sunt Hieronymus in tertium caput epistolæ ad Titum. Isidorus 8. lib. etymolog. cap. 3. Theophilactus in 2. cap. epistolæ ad Colossenses. Tertulianus in lib. de præscriptionibus hæreticorum. Quod igitur Philo nostram religionem hæresim dicit, neque in malam partem tamen, more illius ætatis facit. Sic enim sere ab hominibus appellabatur.

At vero utrum apostasia hæresis sit, magna doctissimorum dissentione certatur. Sylvester in ver. hæresis 1. quest. 2. affirmat, apostasiam hæreticum proprie non esse. Sed in ver. apostata §. 1. & 2. secum ipse, ut videtur, pugnat. Cajetan. 2. 2. quest. 11. artic. 1. docet, quod apostata vere hæ-

(3) Isidorus 8. etymol. Thomas 2. 2. quest. 11. artic. 1. ad 3.

hæretici sunt, quia licet non credant in Christum, ut ait, actu elicitio, profitentur tamen eum charactere Christiano. In hæresim itaque incidunt, cum desistant a fide catholica, quam professionem tenebant. At in summa in ver. apostata. videtur contra sentire, inquit, *Apostasia peior est hæresi, ut pote excedens ipsam, totaliter tollendo fidem.* Cardinalis Turrecremata in libr. 4. part. 2. cap. 13. aperte confirmat, apostasiam hæreticum non esse. Quæ eadem sententia est D. Thom. 2. 2. quest. 11. art. 1. & quest. 12. artic. 1. ad 3. ubi expressè dicit, apostasiam non importare determinatam speciem infidelitatis, sed recipere speciem a termino, ad quem est motus recedentis a fide. Ac certe usu, & more loquendi sanctorum, hæreticus ille duntaxat est, qui post professionem Christianæ fidei sub nomine Christiano doctrinæ Christi resistit, ut Augustinus inquit 18. de Civit. Dei, cap. 51. & 16. lib. cap. 2. tradit, quod Chan medius Noe filius, nec in primitiis Israelitarum, nec in plenitudine gentium tanquam se ab utroque discernens, & inter utrumque remanens typus hæreticorum fuit. Atque Origenes in tertium cap. epistolæ ad Titum, *Hæreticus, inquit, est ille, qui Christo se credere profiteatur, sed aliud de veritate Christianæ fidei credit, quam habeat traditi definitionis ecclesiastica.* Et ne singulorum verba referendo prolixi & molesti simus, Ambrosius in 3. cap. epistolæ ad Titum Gregor. 5. moral. cap. 11. Beda in Luc. cap. 17. idem cum Divo Thoma & Augustino sentiunt, nec quisquam veterum in longissimis adversum Iulianum disputationibus, eum hæreticum, sed apostatam nominavit. Sed ne ratio quidem Divi Thomæ pessima est: is enim, qui totam Christi doctrinam reiicit, nihil videtur eligere, sed penitus a fide discedere. Item, Apostasia motum quandam importat discedentis a fide: motus autem non habet speciem a termino a quo, sed a termino ad quem. Cum ergo apostata ad Iudæorum superstitionem & errorem accedit, Iudaicæ infidelitatis reus est: cum vero ad Paganismum, Paganicæ infidelitatis culpam contrahit. Quo fieret, ut Apostasia, si hæresis est, in duabus speciebus eiusdem proximi generis collocaretur. Rectius ergo Divus Thomas philosophatur, cum ait, apostasiam nullam determinatam speciem infidelitatis præ se ferre, Tom. 11. Bb sed

sed ad eam redigi & reduci, ad quam Apostata accessit. Nam ex eo quod recessit a Christiana fide, Apostasia speciem non habet, sed circumstantiam quandam aggravantem, iuxta illud (4), *Melius erat eis non cognoscere viam iustitiae, quam post agnitionem retrorsum converti.* Quo magis eos miror, qui in contrariam sententiam verba D. Thomae rationesque deflectunt. Sed eorum argumenta videamus.

Vnum est, quod haereticus homo per multiplicationem haeresum, haereticus esse desineret. Nam si in aliam & aliam haeresim quotidie laberetur, quousque totam profus desereret Catholicam fidem, iam ex haeretico per augmentum haeresum, priore nomine amisso, Apostata fieret. Alterum argumentum est, quod poenae in iure adversum haereticos decretæ Apostatas etiam comprehendunt, id, quod non esset, si illi non essent haeretici, quum nulla lex canonica sit, quæ in huiusmodi Apostatas animadvertat, nisi in haereticis contineantur. Postremum argumentum gravius est multo, quam cætera, quod Bonifacius octavus Apostatas haereticos esse definiit in hæc verba (5), *Contra Christianos, qui ad ritum transferunt Iudeorum, erit tanquam contra haereticos procedendum.*

Sed primum argumentum non est difficile eludere. Quamlibet enim haereses cumulentur, si Christum homo ille generaliter proficitur, & sub Christiano vocabulo eius fidem impugnat, haereticus semper erit, Apostata non erit. At ubi primum, & Christi nomen & totam omnino religionem deserere instituerit, Apostata sit, & nomen haereseos amittit, non per haeresim superioribus adiectam, sed per Apostasiam novam, quæ haeresis non est, sed maius aliquid haeresi. Quis autem dubitat, minora per maiora aboleri, & nominibus commutatis priora in posteriora transire? Dispositiones mutantur in habitus, & nomen dispositionis cessat. Scientia viatoris in scientiam comprehensoris vertitur, & scientia illa prior, fidesque & fidei nomen eluitur. Incontiens incoantientis sapius iteratis pravus efficitur, & nomen illud vetus evanescit, aut certe in gravius aliud permutatur. Quapropter

(4) 2. Petr. 1. (5) De haeret. in 6.

nihil est admirandum, si asserimus, haereticum per Apostasiam, quæ novum crimen est ab haeresi separatum, multoque gravius crimen, quam haeresis, antiquum nomen amittere, & novum comparare: praesertim quum haereticus apud veteres sanctos non ille apertus hostis sit, sed falsus propheta, qui venit in vestimentis ovium: leprosus item, qui dum reclus prava permisceet, colorem sanum maculis aspergit: Pharaonis magus, qui veritatis imaginem præ se ferens veritati resistit: fons denique & nubes sine aqua, arbor autumnalis, sydus errans, quæ omnia aquæ, fructus, lucis speciem obtendant. Cum ergo haeretici nomen generalem quandam Christi professionem connotet, non est absurdum, si cum connotatio abest, absit quoque haeretici vocabulum. Quemadmodum si quis cenam ad sequentem diem variis poculis quam maxime possit, varioque item sermone produxerit, cenam iam illi mutato tempore in ientaculum, aut prandium etiam convertetur, nec proprie nomenclaturam priorem retinebit.

Secundum vero argumentum ita refellit. Non est dubium, quin Apostatæ in poenas haereticorum incurrant. Id quod ab ineunte ecclesia perpetuo servatum est, quemadmodum ex Cypriani opusculis vel maxime liquet. Falluntur autem in ea re plurimi, quod omnes ecclesiae leges a iuris voluminibus petendas esse existimant, in quæ vel Raymundus, vel Gratianus, vel quilibet alius decreta sane quamplurima congestit. Hinc enim Caletanus noster præceptum ieiunii quadragesimalis, quoniam in decretis pontificiis, quæ passim circumferuntur, non apparet, vix potuit constituere, eodemque labore pene confectus est dum legem quaereret, qua clericis monasticam religionem professi ad divinas præscriptas preces exolvendum alitringerent. Multæ sunt, mihi crede, ecclesiae leges, quas non scriptura, sed usus inseruit. Nec conciliorum atque pontificum scripta omnia iuris contritum volumen complectitur. Apostatarum ergo poenas ante Bonifacium octavum mos ecclesiae præscripserat. Sed quoniam quispiam dubitavit, illius dubitationem Pontifex in eo capite resolvit, definiens non aliter adversum Apostatas, quam contra haereticos procedendum. Verum e pontificis verbis, &

definitione non habetur, Apatatas hæreticos esse. Nam illa particula *tanquam*, similitudinem rei aliquando, non semper veritatem assert. Cuius rei exempla non est opus in præsentia referre, quia in sacris & profanis literis obvia sunt plurima. At de hoc argumento, cum nominis etiam controversiam habeat, nimis multa dicta sunt.

Resp. ad
3.

Illud porro testimonium, quod Hieronymi nomine scholæ Theologi iurisque periti etiam tenent, Hieronymi non est, sed a magistro sentent. acceptum D. Thomas ceterique deinceps, ut solet, usurparunt. At, si illa Hieronymiana ad Damasum epistola de trium hypostasicon vocabulo accuratius relegatur, D. Hieronymus in ea potius sententia est, ut existimet, e sensu, non e verbis hæresim æstimandam. Ecquid enim aliud sibi vult, cum ita loquitur? *Ab Ariarorum præfule & Campanibus trium hypostasicon novellum a me homine Romano nomen exigitur. Interrogamus, quid tres hypostases posse arbitrentur intelligi. Tres personas subsistentes aiunt. Respondemus, nos ita credere. Non sufficit sensus, ipsam nomen efflagitant, quia nescio quid veneni in syllabis latet. Et quia vocabula non edicimus, hæretici indicantur.* Et multa alia posterius eiusmodi, e quibus intelligas, Hieronymum nihil sibi in recta & sana intelligentia a crimine hæreseos timuisse, sed novam vocem, ubi venenum sub melle latere suspicabatur, reformidasse. Alioqui illud Hilarii Hieronymus legerat: De intelligentia hæresis, non de scriptura orta est; & sensus, non sermo sit crimen. Itaque ex verbis inordinate prolatis in hæresis suspicionem incurere fortasse possumus: in hæresim, si error in fide absit, non possumus. Quum enim fides in intellectu sit, necesse est, infidelitatem, cuius species est hæresis, in intellectu quoque esse. Item, veritati nihil contrarium est, nisi error: quum ergo hæresis fidei veritati adversetur, sine dubio est error. Sed quoniam interdum legislatores & iudices iuris fictione & præsumptione in foro exteriori crimina persequuntur, dicta factaque externa, que hæresim testari solent, & hæreses vocant, & pro hæresibus puniunt. Quemadmodum & in eos, qui foris deserunt fidem, opere externo cultum idolo exhibent, quamvis ex metu id faciant, perinde animadvertunt, ac si interius a fide & religione desivissent. Sed quod

ad

ad voces attinet, nihil moror. Nam sicut externa testatio & professio fidei interdum fides nuncupatur, ita etiam externa testatio hæresis eandem quoque nomenclaturam habet. Rerum quippe signa & imagines rerum sepe nominibus appellantur. Quo modo proverbium illud vetus, atque laudatum, cui ego vix unquam sum assensus, verum est in sermone vulgari. *Ex verbis inordinate prolatis incurritur hæresis.* At sermone proprio, ut diximus, hæresis apud Christianos error est eius, qui fidem Christi generaliter se habere profitetur, nec tamen veram habet. Sed enim de rebus ipsis eos, qui fidei & religionis iudicium exercent, admonendos putavi, ut non eodem modo dictorum ac factorum iudicia faciant. In factis sane, que ipsa per se tetra ac flagitiosa sunt, nihil est periculi, si ritu Iudaico circumcidentem, aut idolo dæmonie sacra facientem penis hæreticorum mulctent. Tametsi non sum nescius, viris & Theologia & iuris peritissimis placuisse, id quod mihi ipsi non displicet, ut quoniam illiusmodi homines non sunt aut hæretici aut apostatæ, nisi iuris fictione & presumptione probabili, iudices fidei in ea ipsa quidem externa flagitia studiose nimis ac diligenter inquirent, num re vera ex interiori infidelitate proficiscantur & prodeant. Quod si confiterit, non errore intellectus, sed cupiditate, metu, aut alia quavis animi perturbatione id genus scelera patrata perfectaque fuisse, tunc illa non tanquam hæreses, sed leviores animadversione puniendæ. Verum quum verba quantumcunque inordinate prolata sæpe a crimine hæreseos, nonnumquam etiam a crimine omnino vacant; in eorum sensu & mente investiganda adhibeat iudex licet diligentiam vel maximam: sed si in verbis perverbis & inquinatis recta sententia dicentis appareat, sanaque & munda fides, admonendus est homo, corripendus, terrendus quoque, clementer tamen moderateque mulctandus. Interdum vero dissimulante est vel tota pena mortalium infirmit, & imbecillitati condonanda: cum liberior loquendi licentia hominum levissimorum, quamvis errorem non habeat, vehementer coercenda sit, ut que afferat audientibus aliquando perniciem. At hæc, ut a presenti instituto aliena, quasi primoribus labris gustata dedimus. Quæ sequuntur, ea nostra sunt, atque ad hoc tem-

pus

pus & locum proprie pertinent. Quamobrem, ut breviter quidem illa, sed enodate explicentur, ingenii quantum potero, laboris plus pene, quam potero, adhibebo.

Respon.
ad 4.

Controversantur ergo iurisperiti atque Theologi, an dubius in fide haereticus sit: itemque similiter (eadem enim questio est) dubitare de unaqualibet catholica veritate an sit etiam haereticus. Nam esse, ratio illa posita primum videtur ostendere. Deinde & Augustini testimonium illud (6) *Errare est, verum putare quod falsum est, falsamque quod verum est, vel certum habere pro incerto, incertum vero pro certo, sive falsum sive verum sit.* At qui de una quavis fidei veritate dubitat, is habet certa pro incertis: errat ergo contra fidem: fides enim, ut Bernardus ait, ambiguum non habet: quod si habet, fides non est. Hæsitatio igitur illiusmodi error est cum fide pugnans. Quare si pertinaciam habeat adjunctam, proculdubio est haereticus. Præterea, concilium Viennense doctrinam omnem aut temere asserentem aut vertentem in dubium, quod substantia animæ rationalis non sit humani corporis forma, tanquam erroneam, ac veritati fidei catholice inimicam reprobat. Non igitur ille solum errat in fide, eique contrarius est, qui asserit propositionem hæreticam, sed etiam qui veritatem catholicam vertit in dubium. Quorsum insuper illud caput, *Dubius in fide infidelis est*, in titulo de hæreticis, cæteris omnino capitibus præponeretur, nisi ut intelligeremus, id genus homines & hæreticos habendos esse, & tanquam hæreticos puniendos? Præterea, is qui dubitat, fidem amittit, alioquin non esset infidelis: at fides in baptismo suscepta nisi per hæresim non amittitur. Adde, quod de ratione fidei est constans & certa firmitudo, vacillatio autem & dubitatio pertinax fidei corrumpit firmitudinem: est ergo fidei saltem indirecte contraria, atque adeo est hæresis. Ea enim re error adversus Theologicæ conclusioni hæresis est, quia fidei est indirecte corruptor. His argumentis utuntur illi, qui dubium in fide, si est in dubitando pertinax, hereticum

(6) In Enchir. cap. 17. & 19.

ticum censent (7). Nam si ex infirmitate, non ex pertinacia vacillat & claudicat, omnium una sententia est, hunc hereticum non esse, *Modice*, inquit (8) *fidei, quare dubitasti?* Dubitatio igitur hominis infirmi non funditus tollit fidem, quam in imbecillo modicam ait Dominus esse, non nullam. Alii vero auctores etiam ipsi crudelitissimi contra sententiam, dubitationem in fide, fidei quidem opponi privative, non contrarie: hæresim autem fidei esse contrariam positive, sic enim scholastici loquuntur: itaque dubitationem non proprie esse hæresim; etiam si homo prudens videntisque dubitaverit. Quam opinionem multis & ipsi argumentis persuadere conantur. Primum est D. Thomæ testimonium prioris ad Corinth. 11. lect. 4. ubi docet, de ratione hæresis esse, ut quis private disciplinæ pertinaciter inhaereat. Nam electio, ut ait, firmam importat inhaesionem: unde colligit, hereticum non esse, nisi qui spernit disciplinam fidei divinitus traditam & pertinaciter proprium errorem sectatur. Quæ eadem sententia Hieronymi est in cap. quintum epistol. ad Galatas, & in cap. tertium epistol. ad Titum, inquit (9), *Hæresis ab electione dicitur, quod scilicet, eam hæreticus sibi eligat disciplinam, quam putat esse meliorem.* Atque Augustinus lib. de utilit. creden. ad Honorat. cap. 1. *Hæreticus*, inquit (10), *est, qui falsas opiniones vel gignit, vel sequitur.* At qui dubitat, hic neque habet firmam inhaesionem, nec alterutram questionis partem eligit, nec opinionem falsam aut gignit, aut sequitur: non est igitur hæreticus. Rursum, hæresis contrarie opponitur fidei, & non per negationem aut privationem: at dubitatio, cum non habeat assensum nec dissentium, non adversatur fidei contrarie: nam fides assensum præ se fert. Dubitatio igitur non est hæresis. Præterea, hæresis error est

(7) Adrian. quotlib. 2. Gabr. 3. dist. 23. quest. 2. Archiep. Florent. 3. part. tit. 23. cap. fin. Ioann. And. & Panorm. super primum cap. de hæres. Augst. de Ancha. in lib. de potest. ecclies. Vide Turrecrem. lib. 4. part. 2. cap. 12. (8) Matth. 14.

(9) 24. quest. 3. cap. hæresis. (10) 24. quest. 3. cap. Hæreticus.

catholicę veritatē contrariis: error autem assensus est, vel dissensus falsus: cum ergo hæsitatio, nec assensus, nec dissensus sit, ne hæresis quidem est. Ad hæc, dubitatio medium quoddam est inter duas extremas controversantium partes, fides vero & hæresis duo sunt extrema summe maximeque pugnantia: dubitatio igitur, quæ inter dogma hæreticum & veritatem catholicam intermedia est, non est hæresis, sed illius particeps atque vicina. En cause, quibus auctores sane nobiles moveri solent, ut isto modo opinentur.

Nec argumenta eos adversariorum urgent, quominus in sua sententia persistant. Etenim cum primum illis obicitur, dubium in fide infidelem esse, hoc ita repellunt. Infidelitas, inquiunt, tripliciter accipi potest: uno modo secundum puram & simplicem negationem, ut dicatur quis infidelis ex hoc solo, quod non habet fidem: & hoc modo, ut dicit sanctus Thomas 2. 2. quæst. 10. art. 1. in his, qui nihil audiverunt de fide, non habet rationem culpæ, sed magis pene. Secundo capitur infidelitas secundum contrarietatem ad fidem, qua scilicet aliquis repugnat auditæ fidei, vel etiam contemnit ipsam, & in hoc proprie, ut eodem loco Divus Thomas affirmat, ratio infidelitatis perficitur. Tertius modus infidelitatis est medius inter duos modos prædictos, & est fluctuatio quedam inter duas partes, nec uni nec alteri adherendo, quomodo Stephanus Papa loquitur in illo capite primo de hæreticis. Tres vero infidelitatis species eius esse intelliguntur, quæ proprie fidei contraria est, hoc est, non primo aut tertio modo, sed secundo.

Errare autem eos, qui certa pro incertis habent, ita demum esse interpretantur, si aut affirmant incerta esse illa, quæ certa sunt, aut negent etiam esse certa. Error enim est propositio falsa, verbo sive affirmato sive negato. Qui vero nihil vel affirmat vel negat, hunc proprie non errare: nisi forte is etiam errare dicitur, qui scopum non attingit, quam sagittam quidem non fecerit, collineaturus tamen si icisset. In quem sensum peccatores in universum errant, non ita modo, qui operantur malum, verum etiam illi, qui non faciunt bonum. Sed hoc improprium est. Alioqui, ut ad propositum revertamur, si propterea quod fidem certam esse oportet,

oportet, quisquis incertus est, errorem habet: qui opinabitur Christum esse Deum, hic quoque proprie & errabit & erit hæreticus, nempe cum non habeat firmitudinem eam, quam veritas fidei requirit. Sicut enim dubitatio fidem pellit, ita etiam opinatio. Formido namque opinioni coniuncta, perinde certo fidei assensui repugnat, ut illa dubitantis ambiguitas. At, estne quisquam tanto ductus errore, ut veram opinionem esse errorem existimet, quia cum certo assensu, quem fides exigit, simul esse non potest? Qui igitur habebit certa pro incertis, nihil aut asserendo aut insiciendo, sed quia pendens animi nec veritatem catholicam, nec dogma contrarium eligit, is fictione iuris hæreticus forte erit, vocis certe proprietate non erit; cum non sit contrarie & positive infidelis; quanquam est infidelis negative, aut etiam privative, eo quod fides sine ullo errore, & abiectione omni formine & cunctatione vera esse intelligitur: si autem formidinem, aut cunctationem habet, fides non est.

Quod vero ex concilio Viennensi testimonium excitatur, non modo non est contra hos, sed maxime horum causam opinionemque confirmat. Cum enim doctrinam omnem sive asserentem sive vertentem in dubium, quod substantia animæ rationalis humani corporis non sit forma, tanquam erroneam, ac fidei catholicae inimicam synodus reprobasset, ne quispiam putaret, dubium, atque asserentem eodem gradu & loco habendum esse, subiungit. *Desistentes, quod quisquis deinceps asserere, defendere, seu tenere pertinaciter presumpserit, quod anima rationalis non sit forma corporis humani, tanquam hæreticus sit censendus.* In quibus verbis perspicuum est, eos, qui eam rem in dubium verterent, non esse a concilio tanquam hæreticos condemnatos, sed eos tantummodo, qui eius rei contrarium pertinaciter assererent. Nec enim sine causa existimandum concilium est eos, qui in dubium verterent, prætermisisse. Doctrina igitur ea, quæ in dubium vocat catholicas veritates, inimica est fidei christianæ, non consummate & absolute, sed imperfecte & inchoate: nam & suo quodam modo colores mediis albo inimici & contrarii sunt, & non solum color ater extremus. Quæ ex re factis intelligitur, hesitationem meram sine assensu, atque dis-

sensu, neque errorem proprie esse, neque fidei omni ex parte inimicam.

Iam, quod caput illud, *Dubius in fide infidelis est*, ante cætera ponitur in eo titulo, qui de hæreticis inscriptus est, non probat, dubium in fide hæreticum vere esse, sed iuris fictione esse. Id quod secundum eius tituli caput ostendit, *Qui alios*, inquit Leo, *cum potest, ab errore non revocat: seipsum errare demonstrat*. At qui hæreticis favent, & in eorum errore conivent affectu illicito, non errante intellectu, hi iuris quidem suspitione hæretici sunt; vere autem & proprie non sunt. *Error*, Innocentius ait (11), *cui non resistitur, approbatur, & veritas quum minime defensatur, opprimitur*. Quid ita? nec enim caret scrupulo societatis occulte, qui manifesto facinori desinit obviare. Et Gregorius, *Consentire*, inquit (12), *videtur erranti, qui ad rescandam, qua corrigi debent, non occurrit*. Nec Stephanus Papa, cuius decretum illud esse dicitur, aliter se ipse interpretatur. Nempe, docere volebat, quibusnam rebus fides habenda sit, & inter cæteros eos a testimoniis fidei reicit, qui aut fidem veritatis ignorant, aut dubii nimirum in fide sunt. Hos enim Pontifex iure & infideles esse sumit, & in testimoniis ferendis mendaces. Quo circa primum illud caput non eo forsitan spectat, ut ex illius sententia homines hæretici iudicentur, sed eo potius, ut fide iudices intelligant, quosnam sint in causâ fides testes legitimos habituri. Absurdum enim esset, ut infideles de fide adversum Christianos testificentur, sive infideles veritatis ignorance, aut dubitatione sint, seu multoque etiam magis errore contrario.

At cum, qui non infirmitate, sed pertinacia dobitat, fidei habitum amittere nihil vehementer probabile est. Nam actum fidei omnis vel pertinax, vel imbecilla dubitatio tollit, qui quidem ambiguum non habet, & si habet, actus fidei non est. Fidem vero in baptismo susceptam non nisi per hæresim perdi, huius opinionis auctores facile negant. Colorem namque album non modo ater expellit, sed gilvus etiam & glaucus, ac cæteri omnino intermedii. Fides item non solum infidelitate

(11) 83. dist. 44. error. (12) Eadem dist. cap. consentire.

excluditur, sed clara etiam visione. Quum enim venerit quod perfectum est, evacubitur quod ex parte est. Nihil igitur obstat, quin & per hæresim perfectæ contrariam, & per dubitationem & opinionationem, quæ ex parte fidei adversæ sunt, fides ipsa tollatur.

Eiimvero, quod postremo loco argumentum additur, facillimum est. Error quippe Theologiæ contrarius cum & assensum falsum habeat, & in falsitate contumaciam: indirecte licet, undique tamen fide adversus est, tum ex intellectu, tum ex voluntate. Dubitatio autem pertinax ex voluntate quidem fidei perfecte adversatur, ex intellectu non item, ut qui, quandiu dubitat, errorem assensionemque non habeat. Quæ ex parte rationem contrarii claudicare, qui aut admiratur, aut ambigit, is se, qui sit vir doctus nescire fatetur. Cum ergo hæresis non ex parte, sed undique fidei contraria sit, efficitur, dubitationem hæresim proprie non esse, quantumvis dubitatio sit pertinax.

Quid ergo? fat in hoc est, ut de fide veritate pertinaciter dubitantes non esse hæretici videantur? nihil quidem non videtur: quanquam alteram earum opinionum metaphysicus probo, alteram philosophus moralis non reprobo. Ad normam siquidem metaphysicæ, legesque contrariorum a dialecticis physicisque præscriptas dubitatio neque speciem habet, neque formam. Nihil enim assert, nihil ponit, quod aut res sit, aut formæ rationem habeat. Constat autem, quæ proprie contraria sunt, ea duas formas esse maxime repugnantes. Quo modo satis evincitur, dubitationem nec esse hæresim, nec fidei esse contrariam. At si philosophiæ moralis sequimur leges, quæ in id spectat, quod frequentissimum est, tum vero hominem pertinaciter de veritate catholica dubitantem, eundem nullum omnino errorem habere fidei vere contrarium, prorsus incredibile est. Quod enim quispiam vel de conclusione aliqua, vel de uno etiam quolibet Theologiæ principio ambigat, nihil est admirandum. Quod autem non conclusiones modo in ecclesia certas, verumetiam omnia catholice doctrinæ prima principia in dubium vertat, nulli assentiat, nulli repugnet, nequaquam verisimile sit: nisi velimus hominem quempiam in fingere hærentem ad omnia, & nutantem, cui uni-

versarum rerum infinita quaestio sit, & nullo loco constans, & fixa veritas. Verum pone hominem eiusmodi reperiri, qui accipiti semper gradu pendeat, num, si Christum generaliter proficitur, Christi etiam doctrinam in generali probat? fac ergo cum scripturas sacras admittere, aut certe ecclesiae auctoritatem. Cum ergo is dubitaverit de uno quolibet dogmate, quod in scripturis invenitur, vel ab ecclesia definitum est, si illi ostendas aut ecclesiae definitionem, aut scripturae apertum dogma, necesse est illum aut dubium abicere, aut credere ecclesiae scripturaeque testimonia incerta esse. Nam si certa illi sunt, omnem hesitationem pellent. Merito igitur ecclesiastici iudices & theologorum & iuris peritorum auctoritate confirmati, eos omnes haereses nomine condemnant, qui de dogmate catholico pertinaciter dubitant. Sed nunc quid pertinacia sit, ea quae vel maxime haereticum perficit, quam brevissime explanandum est.

Ad 5. ar. gum. & huius confirmationes in quibus id vel maxime querebatur, quidnam pertinacia sit, & an sine illa haeresis esse possit.

Quod autem haeresis esse sine pertinacia nequeat (nam id primum quaritur) non est difficile ostendere, tum communi omnium & theologorum & iuris peritorum consensione, tum gravissimis veterum testimoniis, in quibus illa praecleara sunt, quae ex Augustino referuntur (13), 24. quaest. 3. cap. Dixit Apostolus, & cap. Qui in ecclesia. Idem colligitur ex cap. Damianus, de summa Trinitate; non enim tanquam haereticus condemnatur, nisi qui doctrinam fidei contrariam defendere praesumpserit: autem (sic enim vulgus arrogantiam appellat) praesumptio radix est pertinaciae. Et cap. univ. de summa Trinitate in 6. Illi censentur haeretici, qui praesumpserint aut temerario ausu asseruerint, &c. Et in Clement. de summa Trinitate apertius. Qui quis asserere pertinaciter praesumpserit, &c. D. quoque Thomae tantum abest, ut ab hac sententia alienus sit, ut non modo arbitretur, haeresim sine pertinacia reperiri non posse, sed etiam contendat, eam in haeresis ratione includi (14). Quam rem suadet in primis ex nominis origine: nam ut explicatum est, ha-

(13) In epistol. ad Glor. & Eleusin. & de Civit. Dei lib. 18. cap. 51. & contra Mani. (14) 2. 2. quaest. 2. 6. 2. & quaest. 11. 2. 3. & 1. Corinth. 11. lect. 4.

haeresis Graece ab electione dicitur. Non est ergo haereticus, nisi qui videns & prudens doctrinam eligit fidei contrariam: id quod sine pertinacia non fit. Vitur deinde illo apostoli testimonio (15). Si quis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Iesu Christi, & ei, quae secundum pietatem est, doctrina. Qui ergo ecclesiae doctrinam resistit, atque ideo est pertinax, is dumtaxat haereticus habendus est. Praeterea, haeresis, ut supra quoque diximus, fidei catholicae maxime ac summe repugnat: non est autem perfecta fides, nisi intellectus assensio vera voluntatis recta consensione firmetur. Igitur nec haeresis absoluta & consummata est, nisi falsum intellectus errorem prava voluntatis electio confirmet, ut quemadmodum in fide constantia veritatis exigitur, ita in haeresi contraria insit pernicia falsitatis. Sed bene habet, quod in hac re asserenda nullum adversarium habemus. Quapropter etiam si rationes nec probabiles essent, nec satis idoneae ad faciendam fidem: communi tamen omnium sensu ea finitionis particula comprobaretur. Non enim arbitrantur hominem quempiam haereticum esse, quin idem in errore sit pertinax.

At quid pertinacia sit, a multis quidem addubitatum est, a paucis vero expeditum. Sive autem dicatur pertinax, quasi nimium tenax, seu plus etiam, quam decet animo pertendens, (haec enim minutula nimisque depicta libentius omitto) perpicuum est tamen, eum nunc vocari pertinacem, qui valde nimisque etiam in errore permanet, falsamque sententiam mordicus tenet, arteque defendit. Ita a quibusdam definitur hoc modo, *Pertinax est, quid id tenere pertendit, quod debet dimittere.* Cui finitioni illa vel finitima vel certe eadem, *Pertinax est, qui in errore persistit, eum deserere tenetur.* Facillime dicuntur haec, quis dubitat? Sed si ea pertinacia explicata est, quae errori adiuncta facit haereticum, plures sane in haereticis habebuntur, qui haeretici non sunt. Primum enim, si error contra fidem sit, illum fugere, ac declinare debeo, sive fidei contrarium esse videam, sive etiam ignorem. Errant quippe illi.

(15) 1. Tim. 6.

illi vehementer, qui ignorantem existimant obligandi vim a præceptis auferre. Non id, mihi crede, ignorantio efficit, ut obligatione solvamur, sed ne res alias verita nobis impingatur ad culpam. Omnis igitur homo, etiam si in ignorantione versetur, errores fidei contrarios simpliciter & absolute evitare debet, si eos nondum habet, & si habet, destituere. Itaque si in eis persistat vel ignorans, id nimirum tenet, quod dimittere tenebatur. Verum isthæc missa faciamus, quæ tenuius deseruntur, quam ut quisvis ea possit agnoscere, & ea persequamur, quæ facile vel imperitii comprehendunt. Enimvero, cum homo imperites vel ab episcopo suo est admonitus, vel a fidei iudicibus, vel a Theologis insignis cuiuspiam academæ, vel ab amicis etiam eruditis & piis; si adhuc errorem non deserit, in eo nimirum persistat, quod debet dimittere. Est ergo vere pertinax, si in verbi eius definitione neque abest quicquam, nec redundat. Nihil igitur deerit, quod ad hæresim constituendam est necessarium. Habet enim homo ille errorem fidei contrarium, in quo etiam est pertinax. At minime ambigitur, eiusmodi hominem, tametsi omnino peccat, hæreticum tamen non esse, si non existimat, sententiam suam ecclesiæ esse contrariam, sed aut episcopum, aut inquisiteores (sic vulgo appellantur) aut Theologos academæ falli. Quocirca nondum videtur ex iis, quæ dicta sunt, pertinacia illa innotescere, qua hæresis constituitur. Sed ne hanc rem quidem ea pertinaciæ insignia patefaciunt, quæ ut ederent, plurimi sine causa sudarunt. Nam rei huius quosdam notas septem, alios duodecim, alios etiam viginti edidisse pervulgatum est (16). Et cum signa, ex illis quedam dubia sint, potest accidere, ut aliquod signum dubie datum pro certo a fidei iudicibus sit acceptum: ita fiet, ut pertinax is & hæreticus iudicetur, qui hæreticus vere non est. Sed quoniam aliter iuris periti, aliter Theologi hæc & similia tractant: iuris periti quatenus tenere manu res possunt, Theologi quatenus ratione & intelligentia exponamus primum ad Theolo-

(16) *Gloss. in extravag. Cum inter nonnullos. Ioann. Gerson*
1. part. alphab. tom. 14. Turresem. lib. 4. part. 2. cap. 16.

gorum leges, quænam ea pertinacia sit, quæ hæresim perficit: deinde, si fieri potest, iuris quoque prudentibus pertinaciæ huius signa notatque tradamus, non illas tam multas, tam varias, tam ambiguas, sed perpaucas, fixas, atque constantes.

Ratio igitur hoc Theologiæ postulat, ut pertinacia, quæ heresim facit, non sit temporis diuturnitate aestimanda: ut scilicet ille sit pertinax, qui diu in errore persistit. Certe si constaret, quod una solum hora quispiam, Deum non esse trinum, ex animo defendisset, is hæreticus ab ecclesiâ iudicaretur, quæ ex uno actu quantumvis brevi vel adorandi idola, vel puerum circumcidendi, solet homines, tanquam si essent hæretici, iudicare: nequaquam iudicatura, si crimen hæreticos diuturnum longumque illud tempus exigeret. Rursum, si quis sciens prudensque totam fidem abnegarit, quamvis brevissimam moram interposuerit, apostata vere & iure ab ecclesiâ censetur: ergo & ille hæreticus iudicabitur, qui manifesto fidei articulo repugnauerit, etiam si repugnantia illa diutina & longinqua non fuerit. Præterea, ut fidei actus omnibus suis numeris expletus sit, temporis longinquitas nulla est necessaria: ergo nec hæresis adversæ actio diuturnitatem sibi erroris vendicat & requirit.

Illud rursum ratio Theologiæ docet, hæreticum cum esse, qui volens uncuilibet dogmati assentitur, tum etiam cum intelligit ecclesiæ fidei esse contrarium. Ut si quis postea quam illi constat rem, quam credit, vel sacris literis vel ecclesiæ aperte definitioni resistat, sui adhuc iuris sententiæque sit: hæc scilicet, vera hæresis est, atque in sua specie perfecta. Id quod egregio argumento Caietanus demonstravit (17). Fides enim assensu intellectus perficitur, ex consensione voluntatis in eo, qui rem, quam credit, cognoscit esse catholicam veritatem: ergo & infidelitas dissensu intellectus perficitur ex consensione voluntatis, in eo, qui rem, cui assentit, cognoscit esse contra ecclesiæ communem fidem. Contrarium enim contrarias oportet esse notions. Confirmat autem hoc vel maxime

Primæ
5. argum.
confirmatio
refel-
litur.

Qualis
sit ea per-
tinacia,
quam hæ-
resis exi-
git.

(17) 2. 2. quest. 11. art. 2.

xime præclarum illud Augustini testimonium inquires (18). *Constituamus aliquem id sentire de Christo, quod Photinus opinatus est, existimantem ipsam esse catholicam fidem. Ipsum nondum hæreticum dico, nisi manifesta sibi doctrina catholica fidei resistere maluerit, & illud, quod tenebat elegerit.* Præterea, qui sic tenet errorem fidei contrarium, ut non sit paratus ab ecclesia corrigi, sine dubio est hæreticus, ut Augustinus idem in epistola ad Glorium & Eleusium affirmat (19). Sed qui videt suam opinionem adversam esse catholicæ fidei, & adhuc in ea permanet, hic non est paratus ab ecclesia corrigi, cuius videlicet auctoritatem reicit & contemnit: verum igitur crimen hæreses admittit. Quæ ex re intelligitur, perniciam eam, quæ hæreticum facit, semper solumque in eo inveniri, qui dogma aliquod tenere pergit, cui cognoscit catholicam sententiam adversari. Id vero nominis ipsa quoque notio declarat. Pertinax quippe is dicitur, qui plus nimio in propria sententia hæret. At qui opinionem suam intelligit communi ecclesiæ sensui & fidei repugnare, atque in ea perlat nimis, profecto ille in privata sententia perleverat: vere igitur est pertinax: imo hæc sola consummata pertinacia est, quæ absolute cum fidei constantia pugnat, atque adeo sola ea simpliciter hæresim consicit. Nam quemadmodum, ut paulo ante dictum est, fides ea electione perficitur, ubi is, qui vult veritati assentiri, intelligit illam esse catholicam veritatem: sic & hæresis contraria omnino electione consummabitur eius, qui adversante catholica fide, propriam sententiam videns volensque complectitur. Equis enim eo pertinacior esse potest, quem de suscepta causâ propostaque sententia nulla ecclesiæ vis, nulla catholicorum depellit auctoritas? Præclare itaque Hieronymus, interpretatur, hæreticum idcirco subversum esse, & proprio iudicio condemnatum, quia suo arbitrio ab ecclesiæ institutione discessit, quæ discessio proprie conscientie videtur esse damnatio.

Quibus rebus positis, illa consecraria sunt. Primum, si dog-

(18) Lib. 4. *conver. Donatist. cap. 6.* (19) 24. *quæst. 3. cap. dixit apostolus.*

dogma aliquod nondum est certum & expeditum ad catholicam fidem attinere, quamvis plerique viri docti existimant, a Deo esse revelatum, peccat ille quidem graviter, qui cum eo dogmate pugnat, estque item pertinax, qui plurimorum & doctissimorum auctoritatem contemnit, eamque oblatione quadam sententiæ repudiat: sed non est hæreticus, quoniam pertinacia illa tamen impudens & vitiosa est, non tamen in ecclesiam tendit, sed in viros illos eruditos ac pios, quos ille arroganter despiciat, ac pro nihilo putat.

Illud deinde consecrarium est. Si certum exploratumque sit, dogma unum quodlibet fidei veritatem esse, qui ignoraverit eiusmodi dogma ad fidem spectare catholicam, & quamvis admonitus ab episcopo, ab hisque rursus, quibus fidei cognitio concessa est, a viris demum doctis & piis placitum suum præfracte nimis obstinateque defenderit: hic temerarius, contumax, præceps, insolens, sapiens hæresim, & quibusque huius generis nominibus notari poterit: nec tamen etiamnum notam hæreses habebit, quia (dicendum est enim sæpius) pertinacia eius nondum cum fidei veritate & ecclesiæ auctoritate pugnat, sed cum eorum sententia, qui & fallere & falli possunt. Recte igitur D. Thom. asseruit (20), eum, qui paratus est corrigi secundum ecclesiæ determinationem, hæreticum non esse, quia non ex malitia errat, sed ex ignorantia. Quod de crassa etiam ignorantia dictum accipio: nam quæ affectata est, hæc non tollit, quin peccatum sit eiusmodi, cuiusmodi esset, si a sciente & vidente committeretur. Nempe affectatus error ex electione est, nec paratus est ille corrigi, qui de indultia commotionem ecclesiæ doctrinamque declinat. At, qui ex ignorantia non affectata errat, hic quodammodo invitus est & repugnans, non libens & voluntarius. Quocirca nec errorem eligit, nec gravate feret, quum ab ecclesiæ corrigetur, errorem suum ipse corrigere.

Verum nostris hæc documentis illud in primis obiicitur, quod error ille ignorantie vitiosæ mortale peccatum est, præsertim post admonitionem episcopi docti, prudentium iudicum,

Tom. II.

DD

Theo-

(20) *Ad Tit. 3. vers. 20.*

Theologorum sapientium. Peccatum autem mortale hoc non nisi sub infidelitatis genere continetur. Tres vero solum esse infidelitatis species, Divus Thomas definit. Cum ergo crimen eiusmodi nec paganismus, nec iudaismus sit, erit profecto hæresis. Adde, quod si quis ex ignorantia vitiosa & supina hominem occideret, vere & proprie homicida esset, in easque penas incurreret, quæ fuerint homicidis a iure præscriptæ. Eadem vero causa subest in eis, qui manus violenter clericis attulerint, atque in cæteris omnino sacrilegis. Qui igitur ex ignorantia crassa post susceptum Christi baptismum errorem habuerit fidei contrarium, is vere erit hæreticus. Actus enim, qui ex huiusmodi ignorantia proficitur, simpliciter & absolute & volentis est & consentientis: poterit ergo excusari quidem ne tam gravis culpa sit, non autem ut hæresios culpa non sit, & eius omnino generis, cuius esset, si a non ignaro proficisceretur. Adde etiam Divi Thomæ testimonium (21) in hæc verba, *Ab errore circa articulos fidei non possunt aliqui propter simplicitatem excusari, quin sint hæretici, præsertim quantum ad ea, quæ ecclesia solemnizat, & quæ communiter versantur in ore fidelium. Sed circa alia, quæ indirecte pertinent ad fidei disciplinam, ut quod Isaac fuit filius Abrahæ, non indicatur aliquis hæreticus, nisi ab errore non recedat, etiam viso quid ex eo sequatur.* Hactenus ille. Quæ verba adeo aperte cum hac nostra doctrina pugnare videntur, ut non sit necesse argumentari. Sed & Chrysostomus (22) videtur quoque nobis adversari, qui illum Pauli locum (23), *Cum modestia corripientem eos, qui resistunt veritati, &c.* de eis accipit, qui non adversandi affectu, sed studio discende veritatis veritati resistunt. At Paulus de hæreticis loquebatur, quos alio loco (24) semel atque iterum commonefaciendos esse corripiendosque præcepit, sed post unam & alteram correptionem devitandos.

Respon. Quibus argumentis breviter ita respondeo. Diximus supra objectis argum. dupliciter aliquid peccatum in genere & specie collocari: uno modo formaliter & directe: altero modo materialiter & reductive. Dent mihi Latini veniam precor, si verba minus Latina

(21) 1. Corinth. 11. lect. 4. (22) Hom. 6. in epist. ad Titum.
(23) 2. Tim. 2. (24) Tit. 3.

tina usurparim. Sic a dialecticis accepimus, materiam in prædicamento substantiæ poni, punctum in genere quantitatis, embriorem in eius specie animantis, cuius gratia a natura paratur; poni, inquam, non per se proprie quidem, sed per accidens & quasi improprie. In moribus itidem quædam peccata sunt in sua specie perfecta, quæ videntes & scientes de industria committunt, & ea proprie, per se & formaliter in sua quoque specie reponuntur. Alia vero imperfecta sunt, quæ præter intentionem ignorantes admittunt, & eiusmodi ad speciem & genus per accidens reducantur. Error igitur ille catholice veritati contrarius, quando in vitio ignorantia est, ad speciem hæresis referretur, nec tamen hæresis perfecta erit, nec perfecta infidelitas, quæ, ut ante etiam dictum est, in tres species a Divo Thoma distinguitur. Prima itaque obiectio minimo negotio pellitur. Illa altera difficilior est, ubi queritur, cur qui Ad 1. ar. hominem ignorans perimit, vere homicida est, atque adeo penas homicidii contrahit, si eius ignorantia est in vitio: is autem, qui contra fidem errat post fidem in baptismo susceptam, nec crimen hæresios vere patrat, nec in penas hæreticorum incidit. Quæ sane questio ita solvitur. Non est hæreticus nec Theologorum nec iurisperitorum usu, qui in hæresim illam imperfectam incurrit, nec hæresis illa imperfecta in frequenti vulgatoque sermone simpliciter & absolute hæresis est; sed ille tantummodo hæreticus dicitur, qui formaliter & ex electione, quasi dedita opera, cum communi fide pugnat. Quare nisi a perfecta & consummata hæresi nullum hæreticum nominabimus, si frequentem eundemque proprium huius usum vocabuli volumus conservare. Eam rem quoniam tum ex nominis origine & notione, tum ex veterum testimoniis, tum ex communi omnium sensu paulo ante ostendebamus, nihil est necesse acta agere. Hinc illud est (25), *Excommunicamus omnem hæresim extolentem se adversus catholicam fidem.* Non errorem, ait, extolentem se adversus episcopum, non adversum inquisitores, non adversum Theologos aut Parisienses, aut Salmanticenses, aut Complutenses, aut Bononienses, sed adversus catho-

Dd 2

(25) De hæret. cap. Excommunicamus.

tholicam fidem. Hinc etiam illud (26). *Non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Iesu Christi, & ei, qua secundum pietatem est, doctrina.* Non dixit, sanis sermonibus episcopi sui, non eorum, qui de fide inquirunt, non Theologorum etiam multorum, sed *Domini nostri*, &c. Quod si vel in divinis libris, vel in ecclesiae doctrina non acquiescit, haereticus est: quamvis non sit nec ab amicis, nec a Theologis, nec a fidei iudicibus admonitus. Contra vero, si horum omnium repudiatis & monitis & praeceptis, sermones tamen Dei & ecclesiae non industria repudiatur, sed ignorantia, haereticus non est. Nec vero eadem causa subsunt, ut caetera vitia, cum ex ignorantia crassa supinaque prodierint, & nomen & speciem amittant. Non enim homicida is solum dicitur, qui hominem data opera occidit, sed qui iniuste occidit, quamvis animi perturbatione aut etiam imprudens id fecerit. Atque item similiter in reliquis.

Iam Divus Thomas vel prudenter fidei iudices admonet, idque illis praecipit, quod non suspicari modo, sed sumere etiam atque existimare debent: vel non putat ea, quae in omnium catholicorum ore versantur, ab ullo omnino fidei ignorari posse, nisi qui errorem affectaverit: vel de haeresi imperfecta intelligit, quae nec pertinaciam requirit, nec absolute & simpliciter haereticum facit, sed quodam modo. Atque hoc responsum idem illa etiam verba recipiunt, quae ex 1. part. supra scriptimus.

At Chrysostronus a nobis stat, non contra nos. Qui enim non studio certandi, sed discendae veritatis doctrinae resistit, cum doceri paratus sit, cum nec Chrysostronus, nec alius ququam haereticum proprie vocaverit. Et illos tamen, de quibus Paulus Timotheo sermonem fiebat, grave peccatum peccavisse, verti in quaestionem non potest. Invenitur ergo, Chrysostrono auctore, error fidei contrarius, qui tamen in vitio est, non tamen est haeresis: quia non est maliciosi error, sed ignorantis. Quod si Chrysostroni interpretationem sequimur, non erat Paulo de haereticis sermo, qui, quoniam obstinate pug-

(26) 1. Tim. 6.

pugnaees sunt, non sunt admonendi, sed vitandi. Quem sensum iudices fidei videntur sequi, cum in univrsum iubent, haereticos vel omnia fraterna correctione denunciari. Quod utique preceptum vulgo datum prudentia plenissimum est, quanquam non omnium hereticorum aures, ut quidam falso putant, ita clausae sunt veritati, ut ab amico praesertim docto & sapienti verum audire non queant. Hanc spem, factor, de amicis haereticis non sunt passim iudocui habituri: paucorum erit illa fiducia, eaque prudentissimorum, sapientissimorum, conuictissimorum, qui & prudenter intelligant, quorum non sit desperanda salus, & sapienter amiceque possint suos ad fidem ecclesiae revocare. De quibus non valde obfirmatis, Paulum quoque ad Timoth. loqui haud absurde intelligimus (27). Nolo autem, ut quispiam quamvis doctus & amicus hac periculosissima aetate, ubi haeretici obfirmatissimi sunt vel plerique, vel omnes, fraterna correptione abutatur, nisi firmiter & certo existimaverit, haereticum esse ex animo convertendum. Non enim propter coniecturas, aut verosimiles, aut etiam probabiles rem tanti momenti debet periculo exponere; praesertim cum experimento exploratum fuerit, quantum nostratibus incommodi attulerit in crimine haeresis intentata correptione. Meminisse debet vir doctus & prudens, Paulum mulieri consulere, ut maneat cum viro infideli: quod videlicet inter gentes, quibus tunc scribat, spes erat, ut uxor virum suum ad fidem alliceret. At ubi ecclesia comperit, inter Iudaeos praesertim uxores potius corrumpi a viris, prudentissime sanxit, ne uxor ad fidem conversa cum viro infideli maneret. Qua lege non Pauli consilium evertit, sed firmavit. Sic fidei iudices, quando multis magnisque experimentis acceptis legem tulerint de denunciando haeretico, quamvis occulto, fraternae correptionis legem a Christo praescriptam non violant, sed stabiliunt. Nisi naturae iuribus legislator repugnavit, cum sapientissime edixit, *si tibi voluerit persuadere frater tuus, aut filius tuus, vel sita, sive uxor, qua est in simo tuo, aut amicus, quem diligis, ut non manum tuam clam dicas: Eamus & seruiamus diis alienis,*

(27) S. Thom. 2. 2. quae. 33, art. 7.

nis, quos ignoras tu & patres tui, non parcas ei oculus tuus ut miseraris & occulter eum: sed statim interficies, &c. Deut. 13. Hęc igitur lex in crimine hæresis populo servanda est diligenter, ne, dum per falsam misericordiam homini indulget, in rem Christi publicam crudelis sit.

Ad confirmatio-
nem 2.
quinti ar-
gumenti.

Nec operapretium erit hoc loco disputare, an apostoli heretici fuerint: quod qui fatetur, qua hunc obiurgatione, aut quo potius convicio a tanto errore coner avertere? Potest enim, Deus immortalis, absurdus dici quicquam, quam ministros primos evangelii ad unum, omnes non a fide modo alienos, verumetiam hæreticos fuisse? Quanto & verius & modestius illi sentiunt, qui arbitrantur apostolos Christi, non ex malitia nec de industria, sed ex animi perturbatione & ignorantia peccasse. Aperte illis Dominus mortem & resurrectionem suam prædicebat, & tamen ipsi, ut Lucas ait (28), non intelligebant quæ dicebantur: & credemus nos, post tot adeoque magnas turbas excitatas, discipulos non perturbatione animi, sed malitia dubitasse? Nam incredulitas & duritia cordis cuiusmodi illa fuerit, evangelista nobis exposuit inquiring, *Quia his, qui viderant eum resurrexisse, non crederunt.* Illi porro, qui viderant, digni omnino erant, quibus fides haberetur: sed falli poterant tamen. His ergo non credentes apostoli quidam & multis & incorruptis testibus, duri erant, incredulique etiam erant: at non Deo, sed hominibus. Pertinaces itaque erant adversus homines, non adversus Deum & Christum eius. Quocirca Christi discipulos hæreticos insimulare, stultitiae est manifeste, si ea, quæ diximus in hæresis finitione constituenda, recte & dicta & confirmata sunt. Confirmatum est autem multa esse, quæ concurrant, ut quispiam hereticus constituatur. Primum, errorem habere oportet. Deinde, ut is error catholice veritati contrarius sit. Tertio loco certum esse necesse est, atque expeditum, errorem illum veritati catholice repugnare. Quarto, errori pertinaciam adiungi, non quamvis, sed quæ eum certa ecclesie regula pugnet. Quinto, ut is error sit post susceptam fidei professionem in illo, qui Christo se

(28) Luca 18.

se credere profitetur. Hactenus Theologis nostris attenuate pressequi finivimus, quidnam hæresis sit, unde illis statim perpicuum fiat, quamnam sit hæretica propositio. Nam in mente eadem profus res sunt, in voce autem vel scripto hæretica propositio dicitur, quæ hæresim interiorum enunciat, illiusque est omnino signum. Quia vero solus Deus novit & corda & cogitata filiorum hominum, nemo mortalium profecto potest alterius habere clare cognitam hæresim, & satis firme conceptam animo atque comprehensam. Quamobrem, cum vox scriptumque ipsum, ac cætera demum omnia externa signa fallacia aliquando sint, non est facile certas & constantes formulas fidei iudicibus exprimere, ut recte atque ex ordine valeant de hæresibus iudicare. Nam Theologi, quam compertum habuerint, propositionem aliquam fidei catholice esse manifeste contrariam, subscribent forte illico, hæreticam illam esse quoniam interdum de rebus ipsis nude positus ex genere naturaque loquuntur, & eas, quas circumstantias appellant, quandoque aut negligunt, aut certe in iudicium fide ac diligentia deponunt. Itaque suo se munere probe functos arbitrantur, si unum illud exploraverint, an error, cuius ab eis nota queritur, fidei aperte adversetur. Cum autem ad hæresim perficiendam eam, quæ legibus præscripta & damnata est, quædam alia sint, ut diximus, necessaria: non videatur esse bene consultum multorum insimulatio & innocentia, nisi fidei confesores iterum atque iterum admonerantur, ut diligentissime errantium iudicium, ingenium & animum studeant indagare, illudque potissimum, an eam pertinaciam habeant, quæ supra studiose nobis & sedulo diffinita est: quod in hac re vel maxime ecclesiastici iudicii cardo versatur. Nec satis est ad sententiam de heresi rite iusteque ferendam, hæresim ipsam suspitione attingisse, sed comprehensione quadam opus est, ut sine errore de erroribus iudicetur. Nisi enim illos iudex quasi manu teneat, præceptis sere erit temerariumque iudicium. Quod si in causa sanguinis id civiles leges præscribere, ut probationes essent locæ meridiana clariores; æquid fieri oportet ab ecclesie iudicibus in eis causis decernendis, in quibus non solum res, honor, fama, vita hominis unius periclitatur, sed totius etiam generis ac familie præclata & sempiterna

216 DE LOCOR. VSV IN SCHOLAST. DISP.
na existimatio? Age ergo normas præstitimus, quibus eccle-
siae iudices tuto in hæresi diiudicanda uti possint.

CAPVT X.

*Regule tres, ad quas filei externa iudicia diri-
genda sunt.*

PRima formula in promptu est, ipsius contra se errantis
testimonium, quod in omni loco exploratum est ad-
missi criminis argumentum, præsertim si crimen suum reus
sua sponte & voluntate testificetur. Tametsi ea etiam confes-
sio, quam a reo iudex quaestione ac tormentis exprimit,
secundum leges tum civiles tum canonicas idonea est ad faci-
endam in externo iudicio fidem. Sed de toto hoc & con-
fessionis & quaestionis genere commodius non a iurisperitis
solum, verum a quibusdam etiam optimis viris familiariter
colloquentibus, quam ab ullis Theologis ulla in schola, dis-
putatur. Nec vero quempiam velim in eum sensum formulæ
huius verba interpretari, ut reus, qui hæresis fortasse vim,
& naturam nescit, hæresim ipse sit suo iudicio affirmaturus,
illumque secuturi in sententiâ iudices. Sed ita accipi oportet,
ut reus cum factorum atque dictorum suorum, tum propria
conscientiâ atque animi testis contra se sit, iudices ex factis,
dictis, mente, ingenioque illius hæresim deprehendat,
cuius notionem ante oculos positam habere in omni
fidei religionisque iudicio debent. In hominem præceptor
olim meus incidit, qui vehementer se ipse affirmaret hære-
ticum esse. Quid ita? rogat. Cur te hæreticum esse arbitra-
ris? Respondit se tenere contra catholicam fidem. Hic ille
urget. An tu credis catholicam fidem falsam esse? Minime
gentium, inquit ille: ideo enim me hæreticum existimo, hoc
est, errantem & a veritate alienum, quia contra fidem ca-
tholicam sentio. Iam præceptor risum continere non valens,
abi stulte, ait, eo enim minus hæreticus es, quo magis te
hæreticum opinaris. Salva quippe res est, si tunc errare te
sen-

sentis, quum fidei catholice repugnans. Sic hominis stultitia
est non tam Theologia rationibus, quam prudentiæ mani-
bus comprehensa. Mihi etiam ipsi aliquando contigit, ut a
iudicibus fidei errores nescio quos denotandos acciperem:
certe hominis eius errores, ut postea comperi, qui iudicium
nec iussu, nec accersitu ad tribunal venerat, sed sacerdotis
cuiusdam suasu & consilio, quem penitentia ad ministrum
habebat. Sponte igitur suoque iudicio hæreses adversum se
plurimas (sic cenlebat) excipiente notario prodidit. Ad me
ergo itum est, ut errorum notas ederem. Quos ut multos,
variosque conspexi, ceppi mecum ipse attentius cogitare, quis-
nam eorum auctor haberi posset. Quicumque porro is esset,
partim ex Ario, partim ex Macedonio, partim ex Witelso,
partim ex Lutheri fontibus quasi quosdam deduxisse rivulos
videbatur. Crederes eum assidue in omnium hæreticorum le-
ctione versatum. Quod si ulla esset rerum consequentia, &
connexio, errorumve compositio & coagmentatio aliqua, mi-
hi quoque iniecta esset ista suspicio. Sed cum ceruorem, in
tanta errorum copia non complexionem esse, non vinculum,
insanæ hominis potius, quam hæreseos venit in mentem. No-
lui itaque de erroribus iudicare, nisi prius auctoris ingenium
& iudicium explorassem. Ego iudices rogo, num copia sit
videndi hominis. Aiunt esse: Nam datus erat in custodiam,
& coniectus in carcerem. Solvitur vinculis, coram produ-
citur, intueor oculis, animo cerno, video illum parum fa-
na mente esse. Periculum ex rebus præsentibus feci, quas
longum esset commemorare, probavi ita se habere rem, ut
ante ego cogitarem. Vix tamen a iudicium animis opinioem
infixam potui divellere. Sed vici tandem, & persuasi, atque
ut erant viri boni, dederunt manus, amentemque sponte
confessum, suoque iudicio convictum in parentum domum
cerebro vacuum quidem, sed omni etiam pena vacuum di-
miserunt. Ac de his nihil est necesse, ut Theologi præci-
pant: sunt tamen ea cognoscenda; pertinent enim ad eum
usum, quem iuris prudentes sunt e locis Theologicis habitu-
ri, de qua re hoc libro disserimus. Reliqua deinceps perse-
quamur; nam formulæ hæc tantum attingenda sunt.

Alteram Divus Thomas protulit (1) in prima parte, & in priorum ad Corinthios epistolam. Ea est huiusmodi. Si error fidei contrarius circa ea sit, quæ nullo modo est probabile ab errantibus ignorari, quin ad fidem catholicam certo pertineant, tunc iudices tuto de hæresi pronuntiabunt. Vt si, exempli causa, homo quisvis etiam de media plebe, aut neget Christum cruci suffixum, vere mortuum, vere a mortuis excitatum; aut aiat, superfluum esse & vanum orare pro mortuis, nullo premio iustos a Deo affici, nullo supplicio improbos & cætera similia. Item, si vir in scholæ Theologia diu multumque versatus contendat, Spiritum Sanctum a Filio non procedere, aut Patrem & Filium Spiritus eiusdem duo esse principia, aut non esse tres penitentia partes, aut Christianis nullo modo esse licitum cum hostibus belligerare, aut episcopum non esse superiorem simplici sacerdoti, aut quicumque eiusmodi, quod incredibile est nescire Theologos ad ecclesiæ communem fidem attinere, præsertim si in schola, ut dixi, per diu sese, ac valde exercuerunt. Qua in re non dubito, quandoque a iudicibus per remissionem nimiam aut magnam certe ignoracionem errarum. Nolo enim suspicari, fidei leges per gratiam esse aut populi furori, aut potentium voluntati concessas. Fuerunt ante hos paucos dies Theologi quidam habiti doctissimi in his erroribus deprehensi, quos & Lutheranos esse proprios, & ecclesiæ communi fidei aduersos, nemo addubitare poterat, qui vel mediocriter rebus Theologicis esset instructus. Coacti sunt hæreses abiurare, quasi suspecti de hæresibus, non convicti. Cum tamen, si hæc non dico ad rhythmicorum aut mulicorum acerrimam normam, sed ad perpendicularium communis iuris, & vulgarem rationis formulam dirigerentur; nullum facilis erat procliviusque iudicium. Turpe fuit autem ea dubitare peritos, quæ ne rustici quidem dubitant, nempe nullo pacto verisimile fieri, ut homines in earum rerum, quas diu multumque tractarunt, ignoracione versentur. Equis autem credat, viros Theologicissimos (sic censebat vulgus) earum rerum inscios & rudes, quæ

(1) *Quæst. 32. art. 4. cap. 11. l. 4.*

quæ Theologis uniuersis notæ, & perulgatæ sunt? Erat in animo, quæ horum Theologorum fuerint errata, subscribere: ut in hac quasi imagine & huius præscriptionis regula illustrior appareret, & admoneretur quoque futuri iudices, ut alieno periculo saperent, neque animi relaxationem & molliorem, clementiam & misericordiam esse arbitrarentur. In illis nimirum & reis & iudicibus, ne quod perniciosum exemplum esset proditum, pertimescebam. Quod enim exemplo sit, iure fieri putant. Sed quoniam iam rei ipsi decesserunt, omnique odio carent & invidia, non putavi eiusmodi errores traducendos: quos si contestatos & consignatos edeream ad sempiternam memoriam turpitudinis, non solum in mortuos reos, sed in vivos etiam iudices videret maledicta conferre. Quanquam forte ibi timeo, ubi non erat timor. Sed utcumque res habeant, iurisperitos admonui, ne in animum inducant credere, nullos esse pertinaces, nisi qui iudicium monitiones præceptaque despexerint. Ante hominum hortatus istos, crede mihi, vera hæreticorum pertinacia reperitur, eorum scilicet, qui minime ignorant, opiniones suas contra fidem ecclesiæ venire. Ipsa vero omnium fidelium vox, idemque communis sensus, non pro una monitione dico, sed pro mille sufficit. Quapropter ecclesiæ unam vocem qui spernit, hic multo pertinacior est, quam si sexcentas, aut Theologorum, aut iudicium contempserit. Ac de secunda quidem regula hæctenus, Tertiam hanc habebimus.

Si de cuiuspiam errantis pertinacia dubitant iudices, duæ res illis sunt accuratius translegendæ, quarum una Theologorum propria est, altera cum Theologis iurisperitorum etiam communis. Priorem, ergo a Theologo iurisperitus mutabitur; posteriorem autem suo sibi iure vendicabit. Primum igitur a sapientissimis Theologis illud explicatum distinctumque habeant iudices, an error, qui in iudicium venit, cum fide catholica aperte pugnet. Nam una ex parte dupliciter hæreticos iudicium excludetur, vel quia incertum est dogma illi errori contrarium catholice fidei veritatem esse, vel quia repugnantia erroris eiusmodi & catholice veritatis obscura est & in opinione posita. Vt, si verbi gratia, olim negaret quis, epistolam ad Hebræos esse Pauli, habeat autem pro certo

illam esse canonicam, & de auctore epistolæ quæstionem moveat, non de auctoritate: sunt Theologi, qui sentiant hæresim illam esse. Ego vero, nisi ecclesiæ definitio obstaret, non puto, qui existimem Christi fidem in nullo extremo versari discrimine, si libri canonici auctorem nesciamus, modo sciamus librum esse canonicum. Quocirca sive Paulum, sive Lucam, seu Barnabam illius epistolæ auctorem quispiam dixerit, si solida ei est, fixaque & constans epistolæ auctoritas, non continuo Christi fidem everteret. Cum igitur tempore D. Hieronymi nondum fuerit explorata cognitum an fidei certa veritas sit, Paulum illam ad Hebræos epistolam scripserit, si error adversus ad tribunal fidei tunc referretur, criminis fortasse quidem iudicium fuisset, sed hæreseos iudicium non fuisset. Item, Dei auxilio peculiari nos egere, ut scire oportet, credere, sperare, diligereque possimus, fidei dogma est longe certissimum. Qui incipiuntur, nullos esse habitus spei & charitatis insusos, illi dogmati huic, ut quidam sentiunt, repugnabunt: sed quia ea pugna, tamen valde probabiliter apparet, non tamen est manifesta ratione comprehensa, eorum hominum error notandus est, temeritas & impudentia notanda: hæresis ne suspicanda quidem ante sacri concilii Tridentini decreta. Qui locus, nullo etiam commemorante, fidei censores admonet, ut id mutui, quod a Theologis sunt necessario accepturi, non a quibusvis accipiant, sed ab eruditis, expertis, exercitiis. Qui scilicet cum exploratum habeant, quinam ex Theologiæ locis certi ac firmi sint, qui contra probabiles & non necessarii: tum argumentorum Theologicorum frequenti atque expedito usu facile quoscunque errores deprehendant, qui fidei catholica dilucide refragentur. Altera erant res, ut iudices diligenter navent operam, quo illis errantis pertinacia pateat. Quæ si in dubium fortasse vertitur, & neque ex ante, aut dictis aut factis, neque ex errantium statu, conditione & ingenio colligitur, non alia eam ratione melius deprehendunt, quam si erranti certum signum catholica eius veritatis ostendant, cui error istius contradicit. Ut si proferatur apertus aliquis scripturæ locus, aut definitio legitimi concilii generalis, aut decretum constans Apostolicæ sedis, aut unaquolibet alia cer-

ta nota earum, quibus & catholica veritates, & contrariæ omnino hæreses diiudicantur. Quod si hinc signis, notique prolatis ille cesserit, argumentum erit ignorantia probabilissimum (2): si repugnaverit, argumentum erit pertinacia certissimum, præsertim si nec ingenii, nec doctrinæ experts sit. Nam si adeo rudis & imperitus est, ut harum rerum intelligentiam nullo modo habere possit, equidem nullam certam regulam præscriptionemque constantem exprimerem, ut hominis eiusmodi pertinacia innotesceret. Certe si qua est crassa pinguique Minerva describenda formula, ea erit sententia ecclesiæ communis, fideliumque consensus & conspiratio eadem: quibus si ille adversetur, tum etiam quum videt contra se venire omnes, pertinax, atque adeo hæreticus existimabitur. Nec necesse erit tamen orbem omnium peragere terrarum, & singulorum fidelium rogare sententiam. Nam quæ sit fidelium singulorum, neque arte aliqua, nec diligentia, & inquisitione perpenditur, sed quodam quasi prudentiæ sensu iudicatur. Quemadmodum enim si quispiam neget omnem ignem calefacere, non est opus, ut contumax in naturam habeatur, propositionem illam generalem inductione & demonstratione singulorum ignium, sed significatione potius & ratione declarare; cum quibusdam demonstratis, eadem sit de cæteris ratio. Sic in fidem ecclesiæ ille erit pertinax, qui suæ provinciæ aut civitatis fidelibus universis in fidei sententia repugnat. Sed hæc relinquamus, idque largiamur inertia nostræ: inepti enim sumus ut hebetes ac rudes ad regulam & lineam exigamus. Hæc vero omnia, quæ in hæc profrestra constituenda regula diximus, si ad vulgaris prudentiæ rationem dirigas, recta fortasse erunt, si perpendere ad exactioris disciplinæ præcepta velis, reperientur quædam fortasse non recta. Quid enim in tam inæquabili & rerum & in-

(2) Sic forte interpretanda est sententia Bar. l. Tutor. ff. de Suspeit. tut. & Felini in rubrica. de hæretic. & Card. in Clement. 1. de summ. Trinit. Qui sentium episcopi & inquisitionum admonitionem esse legitimam, ut qui eam contemnit, hic pertinax censetur.

ingeniorum varietate præscribere nos possumus, quod æquabile inter omnes & unum omnibus esse queat? præsertim cum id genus causæ propemodum coniecturales sint, in quibus iudices iudiciis quibusdam, atque vestigiis in ipsa penetrare hominum corda pertentant: quæ si cognoscerent, non egerent perpendicularis, non normis, non regulis. Quid igitur hæreticis sit, quæ hæretica propositio, qua demum via ac ratione utrique & Theologo & iurisperito internoscenda, mihi iam satis superque dixisse videor.

CAPVT XL.

De propositione erronea, sapiente hæresim, piarum aurium offensiva, temeraria, scandalosa.

DEinceps ut erat propositum, de propositione erronea videamus. Cuius notio ac definitio non eadem omnibus, sed sua cuique est, ut hic etiam verum id esse comprobet, *Quot homines, tot sententia.* Illud autem in primis definitum & constitutum sit, propositionem erroneam ab hæretica, non cogitatione modo, sed re etiam separari. Non enim, ut quidam existimant, concilium Constantiense, unde varia ista errorum genera accepimus, propositionem erroneam usurpat in significatione generali, ut erroris hæretici & caterorum genus commune sit, quæ videtur esse eius nominis propria significatio. Eoquis enim credat quequam aliud esse propositionem erroneam, quam errorem? Sed concilium, ut dixi, ab hac usurpatione longe abest, id quod statim planum faciam, si verba patrum adscribam, *Comperimus est*, inquit, *ex præfatis articulis plures esse notorie hæreticos, alios non catholicos, sed erroneos, alios scandalosos, quosdam piarum aurium offensivos, nonnullos temerarios.* Quæ forma sermonis esset & falsa & absurda, si propositio erronea pro quoocumque errore communiter sumeretur. Iam enim recte quoque dici possent, post multas argumentationes enumeratas, in

in his quasdam esse syllogismos, quasdam inductiones, quasdam argumentationes: quod quam sit ineptum, nemo est qui non intelligat. Sine dubio igitur erronea propositio ab hæretica feceritur, non tanquam genus ab specie, quod esset discrimen rationis, sed tanquam una erroris species ab altera, quæ vera rerum, non modo vocabulorum, distinctio est.

Illud deinde constituere debemus, quod prius forsitan dictum oportuit, sed doctrina sera non est reprehendenda, præsertim si in oportuno tempore reservata sit. Constitutum ergo, catholicas veritates non singulari modo, sed bipartito reperiri. Quasdam enim sunt catholice veritates, quæ ita ad fidem pertinent, ut his sublatis, fides quoque ipsa tollatur. Quas nos usu frequenti non solum catholicas, sed fidei veritates appellavimus. Aliæ veritates sunt etiam ipsæ catholice & universales, nempe quas universa ecclesia tenet, quibus licet everfis fides quatur, sed non evertitur tamen. Atque in huiusmodi veritatum contrariis erroribus supra dixi (1) fidem obscurari, non extinguui; infirmari, non perire. Has ego nunquam fidei veritates censui vocandas, quamvis doctrinæ christianæ veritates sint: Speciales orationes applicatas uni personæ per prelatos vel religiosos plus professe eidem, quam generales; fratres non teneri labore manuum victum querere, sed licere eis esse mendicos; & complures alias similes propositiones, quas omnes catholici veras esse sine dubio existimant, ideoque veritates catholice vocari possunt, atque etiam debent. Quæ igitur propositiones huius posterioris generis veritatibus contradicunt, eas equidem erroneas appello: quæ quoniam doctrinæ catholice adversantur, errores sunt hæresi proximi, hæreses non sunt. Nec nostro more nos ita loquimur, sed est etiam hoc in more positum sermonemque maiorum, ut nomen generis speciei illi absolute tribuant, quæ est in eo genere imperfectissima. Sic Aristoteles in prædicamentis dispositionem seianxit ab habitu, cum tamen dispositio alias habitus ipsius genus sit.

tus

(1) Cap. 6.

ingeniorum varietate præscribere nos possumus, quod æquabile inter omnes & unum omnibus esse queat? præsertim cum id genus causæ propemodum coniecturales sint, in quibus iudices iudiciis quibusdam, atque vestigiis in ipsa penetrare hominum corda pertentant: quæ si cognoscerent, non egerent perpendicularis, non normis, non regulis. Quid igitur hæreticis sit, quæ hæretica propositio, qua demum via ac ratione utrique & Theologo & iurisperito internoscenda, mihi iam satis superque dixisse videor.

CAPVT XL.

De propositione erronea, sapiente hæresim, piarum aurium offensiva, temeraria, scandalosa.

DEinceps ut erat propositum, de propositione erronea videamus. Cuius notio ac definitio non eadem omnibus, sed sua cuique est, ut hic etiam verum id esse comprobet, *Quot homines, tot sententia.* Illud autem in primis definitum & constitutum sit, propositionem erroneam ab hæretica, non cogitatione modo, sed re etiam separari. Non enim, ut quidam existimant, concilium Constantiense, unde varia ista errorum genera accepimus, propositionem erroneam usurpat in significatione generali, ut erroris hæretici & caterorum genus commune sit, quæ videtur esse eius nominis propria significatio. Eoquis enim credat quequam aliud esse propositionem erroneam, quam errorem? Sed concilium, ut dixi, ab hac usurpatione longe abest, id quod statim planum faciam, si verba patrum adscribam, *Comperimus est*, inquit, *ex præfatis articulis plures esse notorie hæreticos, alios non catholicos, sed erroneos, alios scandalosos, quosdam piarum aurium offensivos, nonnullos temerarios.* Quæ forma sermonis esset & falsa & absurda, si propositio erronea pro quoocumque errore communiter sumeretur. Iam enim recte quoque dici posset, post multas argumentationes enumeratas, in

in his quasdam esse syllogismos, quasdam inductiones, quasdam argumentationes: quod quam sit ineptum, nemo est qui non intelligat. Sine dubio igitur erronea propositio ab hæretica feceritur, non tanquam genus ab specie, quod esset discrimen rationis, sed tanquam una erroris species ab altera, quæ vera rerum, non modo vocabulorum, distinctio est.

Illud deinde constituere debemus, quod prius forsitan dictum oportuit, sed doctrina sera non est reprehendenda, præsertim si in oportuno tempore reservata sit. Constitutum ergo, catholicas veritates non singulari modo, sed bipartito reperiri. Quasdam enim sunt catholice veritates, quæ ita ad fidem pertinent, ut his sublatis, fides quoque ipsa tollatur. Quas nos usu frequenti non solum catholicas, sed fidei veritates appellavimus. Aliæ veritates sunt etiam ipsæ catholice & universales, nempe quas universa ecclesia tenet, quibus licet everfis fides quatitur, sed non evertitur tamen. Atque in huiusmodi veritatum contrariis erroribus supra dixi (1) fidem obscurari, non extinguui; infirmari, non perire. Has ego nunquam fidei veritates censui vocandas, quamvis doctrinæ christianæ veritates sint: Speciales orationes applicatas uni personæ per prelatos vel religiosos plus professe eidem, quam generales; fratres non teneri labore manuum victum querere, sed licere eis esse mendicos; & complures alias similes propositiones, quas omnes catholici veras esse sine dubio existimant, ideoque veritates catholice vocari possunt, atque etiam debent. Quæ igitur propositiones huius posterioris generis veritatibus contradicunt, eas equidem erroneas appello: quæ quoniam doctrinæ catholice adversantur, errores sunt hæresi proximi, hæreses non sunt. Nec nostro more nos ita loquimur, sed est etiam hoc in more positum sermonemque maiorum, ut nomen generis speciei illi absolute tribuant, quæ est in eo genere imperfectissima. Sic Aristoteles in prædicamentis dispositionem seianxit ab habitu, cum tamen dispositio alias habitus ipsius genus sit.

tus

(1) Cap. 6.

tus quippe, quam habitum esse nemo est qui nesciat, dispositio est perfecti ad optimum. Ac ne plura exempla, quæ sunt prope innumera, referamus, illud est passim vulgi etiam ore contritum, quo animalis vocem, cum omnium animantium communis sit, interdum pro his solum accipiunt, in quibus nihil aliud, quam vis animantis apparet. A qua consuetudine ne Paulus quidem abhorruit, quum animalem hominem dixit, quasi brutum expertemque rationis. Patres item concilii Constantiensis hoc sensu videntur esse locuti, si accurate eorum voces expendamus. Ex quibus facile intelligimus, erroneas propositiones contra catholicas esse divisas, & inferiore quodam gradu, quam hæreticas, fuisse locatas. Error itaque, qui & minus quiddam quam aperta hæresis, & catholice doctrine tamen contrarius est, propositio erronea vocatur. Theologi denique modestiores, quum in disputationibus suis quicquam sanæ doctrinæ adversum hæreticum appellare non audent, temperato vocabulo erroneum esse confirmant. Quum vero in hunc sensum & vulgari consuetudine assiciat, & compellat maiore Philosophiæ ratione, facile me patior in eum adduci, libenterque in concupio retineri. Est & propositio erronea alius item gradus. Quam enim veritas aliqua, sapientum quidem opinione vehementi, fidei veritas est, sed non est plane ab ecclesia definita, nec certo argumento demonstrata, tunc veritati illi adversari non est hæreticum, sed erroneum. Videlicet hæresis, quemadmodum supra diximus, a voluntate quoque errantium pendet, nedum ab intellectu. Error autem, sicut & falsitas, e rebus ipsis significatis perpenditur, nulla assensu habita ratione. Ita licet veritas illa ad fidem suapte natura pertineat, quia tamen nec hoc certum nec expeditum est, hæretica pertinacia abest, error gravis & periculosus non abest. Similiter & propositio erronea tertio quodam gradu vocari potest, quæ certe veritati catholice fidei adversatur, non manifeste quidem, sed sapientum omnium longe probabili ac ferme necessario sententia. Eius quippe erratio gravis est, qui hoc defendit contumaciter, quod viri omnes docti sentiunt periculum grande catholice fidei consistere. Quicumque ergo vel doctrinam fidei appendicem liquido evert-

evertit, vel fidem ipsam in discrimen adducit, vehementer ille sane in christiana disciplina errat, atque adeo eius dicta iure appellantur erronea. Verum de erronea propositione plus quam satis dictum est.

Propositio vero sapiens hæresim a quibusdam definitur ea, quæ in significatione, quam verba prima facie ostendunt, sensum habet hæreticum, quamvis pie intellecta sensum aliquem habeat verum: ut sunt, inquit, illæ propositiones, *Pater est maior filio; Christus est creatura; tres sunt Dii.* Quæ definitio nec vocabuli potestatem exprimit, nec rei diffruit vim, naturamque declarat, nec mutuo nexu cum illa est copulata. Quis enim dubitet, illam propositionem, *Ridiculum est eucharistia sacramentum solenni ritu per vias publicas circumferre*, Lutheranorum hæresim sapere, quæ negant in eucharistia corpus Christi verum contineri? & tamen in nullo pio sensu vera est. Huiusmodi propositiones multas in Erasmo, Ioanne Carione, aliisque quibusdam huius sæculi scriptoribus passim leges, quæ nec apertas hæreses præ se ferant, nec sanum aliquem habeant sensum: sed quia hærescos saporem quandam & odorem referunt, merito eas quidem dicimus hæresim sapere; qui vero illas proferunt, hos hæreticorum & saporem habere, & proferre odorem. Nec exempla illa placent, quibus hi suam definitionem illustrant. Veriora equidem exempla desidero, & magis ad rem, de qua igitur, accommodata; quamvis in hoc genere nihil ab iis requirendum est, qui omnes istos propositionum gradus permixtos esse ac confusos opinantur. Sed primum exemplum e Ioannis evangelio, Christi que doctrina sumptum est. Quod vero Christi doctrina & evangelium hæresim sapiat, scribere ego non audeam. Illud secundum exemplum congruens atque aptum est, si eis assentimur, qui existimant, illam orationem, *Christus est creatura*, simpliciter veram esse, sed eam Theologos resutasse, quod sectorem quandam ab Ario contraxerit. In quam sententiam Divus Thomas multa dixit (2). Ac Sophronius (3) in sexta synodo plane fatetur, Christum creatum

Tom. II.

FF

&

(2) 3. part. quest. 16. (3) Art. 8. art. 11.

& increatum, idemque in tertio libro Ioannes Damascenus. Sed & Hieronymus creaturæ nomen in Christo non horret (4). Ego vero semper habui persuasum, enunciationem illam & simpliciter falsam esse, & catholice fidei absolute contrariam. Est enim in creaturæ voce negatio intus inclusa, quæ Christi supposito absolute divinitatem tollit. Nam qui dicit rem aliquam factam ex nihilo, is negat eam de substantia generantis extitisse: hoc enim discrimine id, quod vere & proprie est factum, ab eo quod vere & proprie est genitum, separatur. Quemadmodum igitur illud, *Christus caput esse*, fidei adversum est, quoniam inde perspicua argumentatione sequitur, filium Dei esse coepisse, atque adeo aliquando non fuisse: sic & illud, *Christus factus est ex nihilo*, fidei quoque adversatur, quod implicite filius Dei de natura eius, a quo exiit, esse negatur. Sive igitur incipere, sive factum esse, seu esse creaturam, de filio Dei vere enunciari non possunt, quoniam infirmitatem abditam & latentem continent, quæ a filio Dei, pro quo nomen Christi accipitur, vel perpetuum esse, vel esse a patre depellat. Itaque, ut mea fert opinio, propositiones illæ ac ceteræ eiusmodi non tanquam sapientes heresim, sed tanquam hereticæ a Nicænis patribus sunt damnatæ. At propositionem hæreticam & sapientem heresim eandem esse, mihi quidem non fit verosimile. Stultus nempe haberetur is, qui quam rem vinum esse constaret, hanc vinum sapere, nisi per iocum & ridiculum, diceret. Iam Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum tres Deos esse cum fide aperte pugnat. Nam sensus ille, qui pius dicitur, impius est. Pari certe ratione illa propositio, *Deitas est crucifixa*, heresim sapere diceretur: quam tamen, ut hæreticam manifeste quinta synodus condemnavit. Illa item, *Essentia generat essentiam*, in gradu sapientium heresim locaretur, quam in hæreticarum numero poni oportere, concilium Lateranense definit. Quid illa? *Essentia divina non est persona patris; in tribus personis tres sunt Deitates*, atque plures huiusmodi, quas in sensu novitio, & nuper a se excogitato, quidam veras esse dixerunt. Sane nihil tam

(4) In *Isaie 45. cap.*

absurdum dici aut excogitari poterit, quod in sensum aliquem fictum si detorqueas, verum non fit, ac rationi tum humanæ, tum divinæ consentaneum. Sed consentaneum non est, sensa eiusmodi commentitia, ab usque sanctorum & ecclesiarum aliena, pia nuncupare: & homines stiles talium sensuum excogitatione defendere. Ego certe, ut quod sentio loquar, harum propositionum auctores nihil minus, quam hæreticorum saporem habuisse arbitror. Sed si in eis aliquem meo gustu percipio, inscitia sapor ille est, non hæreticus. Quomodo loquendi vim & consuetudinem verborum tenet, propositiones ipsas, de quibus loquimur, non sapientes heresim dico, sed fidei manifestæ contrarias. Sermones porro istos per metaphoram figuratas considerata intelligentia magis percipere possumus, quam circumscripta definitione explicare. Quamobrem quid heresim sapiat, quid non sapiat, non tam finitione & argumentatione speculatricis discipline, quam sensu quodam gustuque prudentiæ iudicatur. Videas hominem in Lutheranorum dogmatis expugnandis & internoscenda mente exercitatum, qui, ut caes venatici, in libro, quem legendum suscipit, hæreticus odore quodam suspitionis quam sagacissime pervelligit, eiusque libri auctorem corruptum esse accuratissime sentiat. Leget eum librum fortasse alius stipes sine sensu, qui nihil omnino indagare, nihil olfacere, nihil ne suspitione quidem possit attingere. Quales sunt hodie non pauci, qui Baptistam Crementem, Henricum Herpp, Ioannem Taulerum, aliosque huius fariorum auctores quotidie habentes in manibus, quotidie in ore, eorum errata tamen, mentem, animum, non odore ullo, non vestigiis, non sapore capiunt. Videlicet, abstulit Dominus a Iuda, & Hierusalem iudicem, & prophetam, & ariolum, & senem, & sapientem de architectis, & prudentem, non solum eloquii mystici, sed heresis occultæ diiudicandæ. Quidni muti sint canes, & latræ non valent, quibus ad investigandum nulla iam est sagacitas narium? Et cum tor signis lupi declarent, qui sint ac velint, quid querant ac desiderant, canes tamen fere stupor oppressit, pastores vero cecutiunt & absurdescunt nescio quo modo, ut nec ea, quæ a viris sagacibus monentur, audiant, neque ea, quæ

a lupis geruntur, videant: nisi forte omnes & pastores & canes stupidi timore obmutuerunt. Atqui undelibet stupiditas accidat, ad ecclesiam perniciem idem est. Securi enim iam poterunt viri improbi non modo ad aurem admovere sermonem, qui ut cancer serpat, sed patientius venenum spargere, atque evomere virus pestilentissimum erroris sui. Quod si mens non lava fuisset, etiam oeculum, atque in venis inclusum a sano humore secerni & internosci tam poterat, adhibita diligentia & cura, gravique & acri iudicio, quam potest color albus a nigro, aut dulcis sapor ab amaro distingui. Sed non est huius loci ecclesie calamitatem deplorare. Nunc enim id solum agitur, propositionum sapes magis sentiendi & gustandi viribus discernendos, quam speculandi. Causa quippe hos, non natura distinguit. Itaque non preceptis & regulis, sed prudentia & sagacitate diiudicantur. Excediam brevi rem hanc, & planam exemplo uno faciam. Leges illam propositionem, *Pater maior me est*, in evangelio. Habes illius doctrine auctorem cognitum & perspectum, antecedentia & consequentia in evangelio verba diligenter attendis, eius doctrine principia reliqua memoria tenes. Iam experiere, nisi habes humore aliquo malo affectum gustum, propositionem illam, *Pater maior me est*, non haereticum tibi sapere, sed modestiam. Legebat eandem in Arianorum libris Athanasius, auctores intus & in cute noverat, Arianæ disciplinae causas & effecta, principia & connexa perspexerat: & quæ in evangelio Christi dulcis erat super mel & fayum, eadem propositio in Arii libros transfusa sapiebat haereticum, eratque eius gustui vel amarissima. Atque ut idem vinum ex vase uno sapit picem, ex altero non sapit, & res eadem illud olet, unde sit, e cæno male, ex arcula muliebris bene: sic una & eadem oratio ex uno corde & ore odorem spirat iucundissimum, ex altero teterrimum, ex uno saporem suavem servat, ex altero insuavem. Quemadmodum etiam videmus, aquam e radicibus & canalibus, per quas transit, aliud atque aliud & olere & sapere. Non itaque e rerum ipsarum orationumque natura sapor, odorve, omnino existimandus est: sed tum res, tum orationes ipsæ a venis aliquando & viis, per quas permeant, saporem & odorem acci-

accipiunt. Saporem igitur propositionum, ut dixi, non tam scientia, quam prudentia diiudicat. Quocirca quæ propositio haereticum sapiat, quæ contra non sapiat, non Theologi quivis, sed prudentes solum, atque experientes poterunt iudicare.

Idem vero de propositione male sonante, seu piarum aurium offensiva dixerim. Est enim, ut lingue nariumque, ita & aurium iudicium suum absurdos & abhorrentes sonos respicientium. Quemadmodum autem non solum res falsæ atque perabsurdæ, sed graves quoque ac veræ sententiæ inconditis verbis elatae offendunt aures, acres præsertim & acutas: sic Theologorum aures teretes, & religiosæ non a sententiis modo falsis & hæreticis, sed ab eis etiam abhorrent, quas intelligenti iudicio percipiunt male atque absurde sonare, quamvis nullam in eis falsitatem hæreticos deprehendant. Dupliciter ergo de propositione male sonante loqui possumus: uno modo generaliter, quo omnis propositio fidei contraria fidelium aures offendit, eoque magis, quo apertius illam vident fidei catholica esse contrariam. Alio modo specialiter, quo gradum quendam propositionum constituimus ab illo hæreticorum supremo distantem. Qua ratione eas proprie male sonantes propositiones, & piarum aurium offensivas dicimus, in quibus nullus error fidei adversus manifeste notari potest, sed absolum nescio quid, atque absurdum, quod indignum esse piis & religiosis auribus videatur. Enimvero in hisce absolis, & absurdis propositionibus discernendis, nollem equidem imperito atque imprudenti vulgo aures dedere, quarum est iudicium pinguisimum. Sane quantum nonnulli in rebus, quæ fidelium omnium scilicet communes sunt, iudicium rectum adeo doctis, atque indoctis est & promiscue, & communiter a fide datum, ut quæ propositiones vulgi opinione male sonantes habentur, intelligentium quoque iudicio male sonantes fere sint: at promiscuum vulgus auditum plerumque hebetiorem habet, interdum etiam tenebriorem, quam opus est; & multa sæpe tum auribus accipit, tum animo fert, quæ trita atque intelligentes aures aspiciantur: quædam contra resutur quasi absolis, quæ Theologos peritos & sapientes non modo non læcessunt, sed ne movent quidem. Theologos, inquam, peritos & sapientes. Nam in quibusdam aurium sensus fastidio-

sisimas est, in quibusdam etiam superbissimas. Quia igitur vel Theologi quidam nonnulla respiciunt, quæ aures elementes & modestas minime offendunt, necessarium est, si res has recte & sapienter diiudicare volumus, aurium habere sensum positum, tersum, subtilem, prudentem. Quod si propositio-nam absortarum consonarumque iudicium ecclesia in vulgi au-ribus collocaisset, illam certe propositionem, *Beata virgo pec-carum originis a primo parente contraxit*, male sonare, & pias au-res offendere iudicaremus. Illa enim audita vulgus sine dubio perstringitur, percucitur, torquetur. At piarum aurium offen-sio crimen est. Id autem in crimine ponere, quod ecclesia ab omni alienum crimine censuit, temeraria insolentia est. Evan-gelii item verba quadam, si turba nobis lex est, male sonan-tia fuissent, & piarum etiam aurium offensiva. Turbas quippe aliquando Dominus vocibus ambiguis obscurisque turbavit. Quin insigniter atque aspere discipulorum quandoque teneras auriculas percussit: nam Phariseorum aures mordaci solebat radere verbo. Pharisei, audito Christi verbo, scandalizabantur: plerisque discipulis durus erat illius sermo: turbis habere de-monium videbatur. Nec est ambiguum hoc tempore esse Pha-riſæos quosdam, esse stolidi in turbam, & multitudinem falsis opinionibus obrutam, certos demum esse discipulos, quibus est sermo veritatis durissimus. Hi, si abusus reprehendas, qui in imaginibus & colendis, & ornandis in facellis, templis, monasteriis, sepulchrorum monumentis, sempiternisque me-moriis condendis sunt plurimi: si affirmes, in huiuscemodi interdum, vel potius nimium sæpe plus vanitatem valere, quam religionem, diabolum quam Christum: hi, inquam, fortasse dicent, te Lutheranis opinionibus occupatum, intolerabiles ser-mones fundere. Non est igitur habenda ratio vulgi promiscui, imbecilli, perturbati, imprudentis, sed prudentis, sinceri, pii, incorrupti. Nec Theologia modo requirenda est, sed pietas & prudentia, sine qua nullæ aures pollunt consentaneos sonos, abhorrentesque discernere. Itaque, ut semel suavius, cum non sit cuiusvis male sonantem propositionem a bene sonante distinguere, prudentissimi Theologi, quod iam iterum ac sæpe dixi, consulendi a iudicibus ecclesiæ sunt: nisi volunt in ha-rum rerum iudiciis vehementer errare. Et quamvis nullam

nos quidem comprehensionem habeamus, definitionem nul-lam, quæ iudices valeant singulas in specie male sonantes pro-positions iudicare: illud tamen speciatim admonere possumus, huiusmodi propositionum duos esse gradus. Vnum earum, quas ante diximus hæresim sapere. Videlicet, quæ fidelium gusta-tui male sapiunt, eadem male sonant auditui. Verum quia gustatus sensus pinguior & crassior est, auditus subtilior & acutior; alter gradus male sonantium propositionum est, quæ licet hæresim non sapiant, sonum tamen quandam absurdum & peregrinum referunt, qui a doctrina sana, sinceroque & solido ecclesiæ sermone discrepare videatur. Quæ ratione pias illæ aures feriant & aspere & graviter, tametsi cur ita feriant, causa sæpe occultissima est. Huius generis illa exempla vi-dentur appositissima, quæ concilium Constantiense notavit, *Graduationes & magisteria universitatum esse vana gentilitate intro-ducta, & tantum prolesse ecclesiæ, quantum diabolum; Sylvestrum & Constantinum errasse ecclesiam dotando; ecclesiam Romanam esse sy-nagogam Sathana; electionem Pape a Cardinalibus per diabolum fuisse introductam.* Item, *Papam non debere dici sanctissimum prop-ter officium. Alioqui diabolus dicitur sanctus, quia est officialis Dei.* Item, *Plures Romæ nunc saluari ex coniugatis, quam ex clericis.* Item, *Monachatum non esse pietatem.* Item, *Romani episcopi mon-archiam post Divi Hieronymi tempus exortam esse.* Item, *Phociam instituisse Romanam ecclesiam omnium esse ecclesiæ caput: & alia innumera, quæ, ne longum faciam, prætermitto.* Quod si quis adeo tenui palato est, ut has etiam propositiones hæ-reseos saporem referre iudicet, cum eo equidem non mag-nopere contenderim, præsertim si de harum una & item al-tera sermo sit. Quanquam mihi, fateor, palatum torpet quan-doque ac iacet, auris subtilior & erectior est. Ita mihi videoor facilius posse propositiones auditu, quam gustatu percipere. Sed, ut dixi, neuter sensus regulis instituitur, si defuerit prudentia & spiritus quidam diiudicandi: si vero hæc asuerint, sine præceptis nostris Theologi iudicium poterit esse vel rectissi-mum. At de propositione male sonante hæc tenes.

Propositio vero temeraria duobus itidem modis usurpari solet, & communiter & proprie. Communiter, ut omnis pro-positio a fide averſa, temeraria quoque appelletur, etiam si hæ-

hæresis manifesta sit. Equid enim inconsideratissima, ac demeritissima temeritate plenius, quam Christi ecclesiam contradicere? Proprie autem ea vox usurpatur, quum asseveratio ut temeraria notari potest: ut hæretica, vel erronea, vel sapiens hæresim non potest. In quem sensum post istos propositionum gradus postremum locum propositio temeraria tenet. Temeritas porro non uno, & simplici modo intelligitur. Temere enim ea quandoque fieri dicimus, quæ non consilio, sed fortuito geruntur. Quo modo ea temeraria sunt, quæ turbulente & inconsulte effusa sunt. In hoc vero significato temeritas, quæ nullo delecta aut discrimine ducitur ad iudicandum, sapientiæ contraria est, in qua non casus & fortuna, sed ratio & consilium valet. Qui ergo nulla aut ratione, aut auctoritate impulsus res ipsas asserat, sed temere scribit & dicitur vel quod in buccam venit, iure is tanquam stultus & temerarius reprehenditur. Nam quamvis vera aliquando dicat, sed ut vera dicat tamen, non id consilium & ratio, sed fors & casus efficit. Quæ sunt nonnulla, quæ viri quidam pii in vita, rebusque gestis Christi Domini magis comminiscuntur, quam contemplantur, quæ etiam scribunt non tam vere & prudenter, quam devote & serventer. Quorum est interdum caeca ac temeraria quidem & in assentiendo credulitas, & in asserendo facilitas: sed temeritas hæc tamen non est eiusmodi, ut a fidei iudicibus coerceri debeat, qui graviorum errorum censuram assumere suo iure possunt, levioris huius vel imprudentiæ, vel stultitiæ non possunt. Fidei quippe cognitio illis mandata est, non prudentiæ, eius præsertim, quæ viros pios sæpe destituit. Videmus autem illiusmodi seu meditationes, seu contemplationes, licet inconsiderate atque imprudenter, sine ratione & gravi testimonio editas, cum pietate ferè, atque adeo cum sanctitate esse coniunctas. Non decet igitur, ut simplicitas columbina severissimi tribunalis iudicio vexetur, quantumvis illa sit inconsulta & imprudens. Dicitur rursus & id temere asseri, quod insolenter nimiumque audacter asseritur. Quo modo omnibus in rebus asseverandi temeritas, pronuntiandi quæ audacia turpis est quidem, sed in his, quæ ad ecclesiæ doctrinam attinent, est periculosa vel maxime. Habet enim contemtionem superbam ecclesiasticæ regulæ: quam

contemtionem nisi fidei iudices coerceant & comprimant, dici non potest quantum discriminis omnis ecclesiæ doctrina sit habitura. Quæ igitur non inconsulta oratione modo, sed, ut verbis utar gravioribus, confidenti audacia, insolentia proterva, exultatione impudenti, iactatione superba, non contra fidem dico, sed contra ecclesiasticæ modestiæ regulam asseruntur: ea Theologi in præsentem temeraria censent, atque inter errorum gradus constituunt & locant, qui, quoniam hæresum appendices sunt, a fidei iudicibus sunt animadvertendi. *Ut, Beatam Virginem non esse in seculo cum corpore assumptam: quod licet fidei minime adversum sit, sed quia communi ecclesiæ confessioni repugnat, perulanti temeritate diceretur. Item, In Baptismo non infundi parvulis informantem gratiam & virtutes: cum concilium Viennense contrariam opinionem duxerit eligendam. Item, Angelum non esse simul cum mundo corpore creatum, aut ipsum etiam non esse incorporeum: cuius utriusque rei contrarium concilium Lateranense sub Innocentio tertio nos docuit. Item, diem iudicii ad certum quandam diem, mensem, annumve futurum. Ut verbi causa, ab hinc quinto vel sexto: quod a concilio Lateranense sub Leone decimo diligenter præcautum atque provisum est. Nec enim parva & temeritas eius rei præflagitacionem usurpare, quam inclusam divinitus pater in sua posuit potestate, & neque apostolis, neque angelis revelavit. Item, Ioannes evangelista fuit in utero sanctificatus; atque in summa omnes ille propositiones, in quibus a fidei & scripturarum lege universali quispiam sine idoneo testimonio, aut probabili ratione eximitur. Nam huius generis exceptiones temerariæ fidei leges tamen non tollant, præcidunt tamen. Est denique & ea temeraria propositio, quæ in doctrina fidei cum celeberrimi universitatis communi decreto ac definitione pugnat. Quanquam enim circumferuntur articuli Parisienses, qui non sunt articuli fidei omnes, quoniam ne hanc quidem vel longissime tangunt: sed eius academiæ tamen de fide, & religione fixa, constantique decreta semper Christi ecclesiæ suscepit. Qui vero contemplerunt, inanisque, & levia, ac pro nihilo existimarunt, omnes ad unum periclitati sunt, & ii, qui manifeste ab ecclesiâ discesserunt, & ii, qui ecclesiæ fuere suspecti*

postremo ii, qui in occulto adhuc latent, sed suo s; tempore, ut ceteri, prodent.

Propositionem autem scandalosam quidam cum piarum aurium offensiva confundunt, ut verbis distinguantur, re eadem prorsus sint. Atque huius generis exempla illa ponunt: *Tyrannum paret quilibet illius subditus occidere: leiuare impertinens est Christiana perfectioni: Nullum est preceptum de baptismo suscipiendo. At iis ita perturbati sunt, & confusi errorum gradus, nullus ut sit primus, nullus ut secundus, nullus ut tertius, aut quartus. Propositio igitur scandalosa duobus similiter modis appellari solet. Prius usurpatione communi, qua omnis oratio, qua occasionem ruinæ præstet, quamvis hæretica aperte sit, scandalosa dicitur. Quo sensu concilium Constantiense decimam quintam illam propositionem, *Quilibet tyrannus potest licite a quocumque subdito occidi*, &c. tanquam hæreticam & scandalosam condemnauit. Quales sunt item reliquæ duæ, quæ ab his in exemplum sunt positæ. At vero posterius scandalosa illa proprie oratio vocatur, in qua scandalum notari potest, hæresis non potest. Qualis illa fuit enumeratio incommodorum auricularis confessionis, in qua incommodorum enumeratione tanto cum Germaniæ scandalo Erasmus versatus est. Tales illæ sunt siue commentitiæ fabulæ, seu narrationes etiam veræ, quibus monachorum occulta vitia vel finguntur, vel deteguntur. Id quod sine dubio sine imbecillium offendiculo fieri non potest. Non enim hic scandalum more vulgi usurpamus, pro eo, quod aures offendit, quodve fidelis populus horret: sed pro eo, quod infirmis causam ruinæ præstat, & quod ante fidelium pedes positum eos facit in illud incurrere, irruere, offendere. Sic ecclesiæ Romanæ abusus plebi rudi obicere, atque in vulgus edere, scandalum est. Sic propositiones illæ scandalosæ sunt: *Papatus malus est vere sur & larvæ Per censuras ecclesiasticas ceterus populum suppeditat & auaritiâ multiplicat: Sacerdotes criminose viuentes sacerdotii pollunt potestatem: Clerici episcopis decretalibus studentes stulti sunt: Dantes elemosinam fratribus mendicantibus sunt excommunicati: Confirmatio iuuenum, clericorum ordinatio, locorum consecratio, reseruantur episcopis propter cupiditatem lucri temporalis & honoris: Vni-**

versitates & collegia vanitate hominum sunt inducæ: Leguminibus & piscibus venter inflatur, & turget, atque adeo ad concubinum, ac venereas voluptates aptissimus redditur. Quarum nonnullæ hæresim sapiunt, non inficior: sed quamvis in verum sensum deslectantur, non solum error, sed ipsa etiam isthæc veritas, qualiscumque illa sit, quæ forte in his dictis inueniri potest, scandalum affert idiotis & infirmis. Non enim solum falsa scandalum faciunt, sed aliquando etiam vera. Ac de propositione scandalosa satis fere diximus. Propositionem autem schismaticam, seditiosam, maledicam, & contumeliosam quorsum attinet definire? Quis est enim, cui non perspicua sint illa, quæ pluribus verbis a quibusdam explicantur? Res itaque faciles & cuique per se satis expostas consulto prætereo, Quoniam liber hic noster non pollicetur, quæ passim vulgata & contrita sunt, sed ea conatur exponere, quæ & sunt obscura, nec statim omnibus occurrentia & obvia. Sed ne Amalthæam quidem edimus, & bibliothecam rebus uniuersis instructam. Brevitati quippe studeamus, atque utinam non hoc decipiat nos breuitatis studium. Decepit enim multos: quosdam, qui cum se breues esse putarent, fuere longissimi: alios, qui cum se breues esse laborarent, fuere obscurissimi. Sed hæc hæctenus, iam pergamus ad reliqua.

CAPVT XI.

Quemadmodum argumenta Theologiæ inuenienda, atque e locis ducenda sint.

DE notis & catholice veritatis, & erroris contrarii diximus, errorisque ipsos, quam brevissime fieri potuit, internouimus. Sequitur, ut utriusque generis nota quaratur & formula, viam, rationemque docere. Quæ eadem erit ars argumenti inueniendi, ex locisque Theologiæ ducendi. Quamquam Theologici argumenti investigandi quidem atque eruendi communiora præcepta sunt. Illud enim perspicuum est, omnium rerum in contrarias partes facultatem ex eisdem suppeditari locis. Quocirca nihil minus hæreticus e locis Theologiæ argumenta ducet, quam Theologus. Sed illius incerta, infirma, & specie veri

fallacia erunt: huius, ut qui non umbram, sed veritatem ipsam assecutus est, erunt certa, firma & constantia. Nec argumentationes tamen omnes Theologus e locis certas exprimit, sed interdum, imo saepe etiam, probabiles. Nec id solum quia loci quidam incerta fere argumenta praebent, sed quia locus firmus argumentum quandoque praebet non firmum. Nolim enim quisquam hoc ducatur errore, ut si locus firmus est, omnia argumenta inde ducta esse firma arbitretur: aut si e contrario infirmus est locus, omnia ex eo accepta infirma esse. E sacris quippe literis interdum argumenta probabilia ducuntur. Ut si e sensu mystico petita sint, aut sensus etiam literalis non sit explorate diffinitus. Atque e diverso historiae humanae auctoritas, imbecilla ipsa cum sit, certa aliquando argumenta suppeditat. Quapropter ubi artem & praecpta adhibuerimus, quibus argumenta e locis Theologicis eruuntur, adhuc iudicium deest, ut explorentur. Quod si nulla iudicii ratio, nullum discrimen accesserit, copia quidem argumentandi facilis & prompta erit, sed nullo in pretio tamen, nisi apud eos, qui res numero aestimare solent, non pondere. Perfectus autem absolutusque Theologus non modo varie e locis argumenta congeret, sed dissentientia & consentientia, certaque & incerta fecerit. Quemadmodum enim dialectici consummati facultas duabus rebus expletur, inventionis, ac iudicii: sic Theologum instructum esse oportet cum ad inveniendum, tum ad iudicandum, si ars illi in Theologia discendi expleta futura est, per quam, dico, & sua dogmata firmare possit, & errores contrarios refellere. Theologi porro iudicium tunc nihil videor instruxisse, cum locorum Theologicorum vim & naturam expressi. Nemp e decem partibus, in quas loci Theologici amplitudinem potestatemque divisi, quanam earum partium firma argumenta continerent, quae vero infirma patefeci. Cumque etiam veritatum catholicarum notae eadem sint, & certissima signa, ut quaestiones fidei discernantur, & argumenta quoque certissima, ut conclusiones Theologiae probentur: non aliud mihi negotium dandum credidi in diiudicandis argumentis, quae dogmata nostra probarent, quam datum paulo ante fuit in iis notis edendis, quae nostras veritates insignirent. Pars ergo illa iudicandi nec post

ca,

ea, quae diximus, admonitione ac praecptis indiget, nec proprie ac locorum tractatum attinet, quem liber hic noster sua inscriptione pollicetur. Quod cum perspicuum sit, sequitur ut disseramus (id quod praesentis est negotii) quibus rebus possimus eum, quem e locis Theologiae volumus, adipisci usum argumentandi. Vbi illud primum occurrit, quod disciplinarum ordo, rerumque contextus ipse ac connexio monet, ut quisquis e Theologiae locis inveniri cupiet, is communes praecptiones teneat, quas de inveniendis argumentis dialectici tradiderunt. Haec etenim, si est simpliciter breviterque dicendum, quibus praecptis eruntur a locis dialecticis, eisdem ferme a Theologicis: tamen est alius quoque quidam aditus ad Theologicos, ut ex iis peculiari via & ratione argumenta deriventur, firma praesertim, quae usui Theologi sunt necessaria vel maxime.

Omniun autem eiusmodi praecptorum illud est caput, ut Theologus habeat omnes Theologiae notos & tractatos locos, *Notos*, inquam, & *tractatos locos*. Nec enim memoria tenuis fat est, sed paratos & expeditos habere oportet. Primum ergo discatur numerus naturaque locorum, qui sint, quot sint, quae vis cuiusque ac proprietates. Quae res sive a nobis accipiuntur, seu ab alio, qui ad haec scribenda paratior post me atque instructior venerit, non multum refert. Certe quae haec rebus perdiscendis necessaria sunt, ea mediocriter, ut mihi videtur quidem, libris superioribus edocui. Locorum itaque numerum, vires & proprietates, sive hinc, sive aliunde ad manum habere, id est in eorum cognitione primum.

Proximum est locos ipsos lustrasse ac comprehendisse universos. Nam qui sacras literas aut non legerit, aut etiam lectas minime intellexerit, is quo pacto e primo loco argumentabitur? Qui traditiones Christi & apostolorum nusquam omnino observavit, quo hic modo e secundo loco argumenta ducet? Qui nec in ecclesiae, nec in conciliorum, nec in pontificum doctrina fuerit assiduus, quem hinc argumentandi usum loci eiusmodi suppeditabunt? Quas vero argumentationes e sanctis auctoribus ille colliget, qui sanctorum libros ne attigerit quidem? Quam autem disserendi facultatem e scholae Theologiae habere poterit, qui nullo se tempore in scholae con-

flicta-

Primum
praecpt.
argumen
ti inve
niendi.

Ⓡ

sitationibus exercuerit? An e Physica, Metaphysica, Astro-
 nomia, Geometria is homo ratiocinabitur, qui humanam
 rationem his nunquam disciplinis excoluerit? Philosophi de-
 mum & historici eequid ei emolumenti afferent, qui non fue-
 rit in illorum lectione versatus? Hæc igitur omnia, cum ar-
 gumentum querimus, complecti animo, cogitatione, intelli-
 gentiaque debemus: nec locos modo habere cognitos, sed ip-
 sos etiam diligentissime coluisse. Sed ais. Est ne quisquam tan-
 to inllatus errore, ut sibi se illa scire omnia persuaserit? Ego,
 si Theologus isthæc non fuerit consecutus, nec sane vituperor
 id reprehendo, si non secutus, nomen sibi Theologi usurpa-
 verit. Illud autem argumentandi genus, quod ex omnibus lo-
 cis apte ducitur, perfectum & absolutum est, atque omnes nu-
 meros habet, nec præter consummatum Theologum cadere
 in quenquam potest. Cum vero aliquid persuasum est, in quo
 vel mediocria argumenta compareant, id cumulate videtur
 esse perfectum, propterea quod vulgus Theologorum quid
 ab sit a perfecto non fere intelligit: quatenus autem intelligit,
 nihil putat prætermisum. Quod etiam, ut Cicero ait, in
 poematibus & picturis usu venit, in aliisque compluribus, ut
 delectentur imperiti, laudentque ea, quæ laudanda non sint,
 ob eam, ut credit, causam, quod insit in his aliquid probi,
 quod capiat ignaros. Sic nonnullos invenias, quos, quoniam
 iudem, quid in unaquaque re vitii sit, nequeunt iudicare, miri-
 fice delectent iuniorum opuscula quadam, in quibus nihil re-
 conditum & exactum est, nulla ex propriis argumenta ducta:
 communia omnia, vulgaria, imperfecta, ac fere ex genere pro-
 babilium. Ita icuina & arida illorum tota est disputatio, quæ
 vix unius fontis, eiusque vulgaris ac triti, aqua communi &
 perexigua rigatur. Quanto D. Thomas copiosior & nervosior
 est, qui non solum aut rationi, aut auctoritati confidit, sed
 omni modo argumentatur, & accurate ex omni loco disserit,
 testimoniisque simul ac rationibus conquisitis disputat. At ob-
 cura quadam in Thomæ lucubrationibus sunt, illorum vero
 lucubrationes sunt lucidæ. Sane quidem. Non tamen ab illo
 ita dicuntur de industria: nec in ingenio inest, sed in rebus
 ipsis obscuritas. Et propria, quam communia, obscuriora sunt.
 Vinum quoque aqua mixtum clarius est quidem, sed dilutus
 est

est tamen. Merum ad bibendum difficilium, plus omnino ha-
 bet virium. Ac de primo inventionis præcepto hæcenus. Re-
 liqua persequamur.

Argumentationes porro Theologorum suis locis reddere, 1. Præ-
 adeo videtur esse facile, ut non sit fortasse præcipiendum. Ne-
 mo enim tam rudis est, quin sciat eo statim unumquodque
 argumentum Theologia referre, unde petrum est, aut ad
 sacras literas, aut ad concilia, &c. Quanquam non est inutile
 argumenta, quæ in doctoribus probatis inveneris, ad locum
 suum quodque redigere. Hinc enim & thesaurum tibi compa-
 rabis ex aliorum inventis, & cum intellexeris cuius loci usus
 illis defuerit, ipse per te ea, quæ omissa sunt, diligenter in-
 quires: ut in controversia catholicorum cum Pelagianis post
 sacrarum literarum, conciliorum, sedis Apostolicæ, sancto-
 rumque testimonia, quibus Augustinus satis abunde causam
 obtinuit, rationes Theologiæ Thomas addidit, quæ & testi-
 moniis pondus & causæ lucem adhiberent. Agnoscere igitur
 apud veteres Theologos argumentationum locos plurimum
 prodest, tum in intelligendis eorum virtutibus, tum in dis-
 cernenda varia eorum argumentandi ratione, tum quod copia
 quadam paratur hæc diligentia & usu, ut non solum quæ
 illi invenerint, ea habeamus in promptu, sed ut quoties e
 locis Theologiæ quæremus, similibus in rebus similes nobis
 argumentationes occurrant. Atque in omni arte utrumque
 scire operæpretium est, & quid, & quo pacto sit faciendum.
 Ambas vero has res imitatione peritorum sic assequimur, ut
 difficile sit iudicare, plus ne præceptis assequamur, an exem-
 plis. Theologos sane, quod ad inventionem attinet, magis ve-
 terum exempla iuvabunt, quam præcepta, non dico nostra,
 sed ne cuiuscumque quidem alterius artificis. Prudentia nempe
 argumentandi, nedum scientia Theologi veteres polle-
 runt, qui nec indoctiores, quam recentes illi, & certe pru-
 dentiores, melioresque fuerunt viri. Nam de scripturæ sacræ
 peritiâ, in qua argumenti Theologi thesaurus præcipue in-
 clusus est, certare cum veteribus nulli possunt. Verum non
 in scripturæ solum intelligentia querenda, sed cum multis aliis
 in rebus negligentes iuniores sunt, tum maxime in argumen-
 tis Theologia propriis eruentis. Nec recentiores ego Theo-
 lo-

logos contemno, quorum satis arguta multa, sed, ut modo primamque nascentia, depicta nimis atque minuta, si ad vetera conferantur. Quæ plus nescio quo pacto videntur habere auctoritatis, plus nervorum, plus virium, non solum ad affectus promovendos, sed ad fidei quoque evincendos adversarios. In hæc igitur præceptione, quamvis facili, elaborandum est, si non copiam modo, sed gradus etiam argumentorum exquirimus.

1. Præceptio.

Multo vero magis Theologo elaborandum, ut cognitis ac tractatis locis, questionem quam versare cupit, in locos Theologiae coniciat. Cum autem illam per omnes deduxerit, considerare accuratius debet, quid e singulis in utramque partem dici argumentando possit. Tum ei colligenda sunt omnia, & quæ consentire causæ propositæ, & quæ dissentire videantur, & iudicio adhibito pervidendum, utramque questionis partem ducta argumenta probent. Vix enim, quemadmodum supra dixi, Theologus potest ab inventionis iudicio separare, si veritatem querere & amplecti est illi institutum. Nec in omni loco tamen, aut pro re, aut contra rem, argumenta semper idonea reperiemus. Non enim si aut venator aut piscator loca apta venationi ac piscationi cognoverint, quamvis diligentiam adhibeant vel maximam, proxtinus aut piscabitur hic, aut ille venabitur. Nulla quippe ars adeo esse certa potest, quæ non interdum operis sui fructu careat. Ut igitur in disputatione nostra loci concurrant omnes, optabile est: si minus, plures maioresque ponderis plus habebunt. Si vero nulli, non est minuenda artis opinio, nec de gradu deiciendus animus, sed etiam atque etiam argumenta querenda. Quamvis enim demersa sint, emergent tamen hæc aliquando: si pelagus vel immensum & nostra diligentia excitetur, & divina gratia, quæ pulsantibus aperit, & querentibus nunquam deest. Illud autem de probabilium questionum genere dictum accipi velim. Nam fidei dogmata ab his locis, qui auctoritate consistunt, manant omnia. Quare nullum apud nos certum decretum est, quod non idem e locis oriatur. Non itaque verendum, ne in fidei questione locorum nos argumenta desituant. Sed utcumque aderunt res (nec enim omnes eodem ingenio & solertia, nec

similiter inquirimus) argumenta rerum huiusmodi semper quidem in locis inclusa erunt: eo autem eruantur vel pauciora, vel plura, quo inquirentis erit eruditio, ingenium, ac diligentia maior. Atque hæc quidem hæcenus. Patefacta enim res ipsa est, ut non sit difficile, in exquirendo argumento quid cuique faciendum, sit videre. Et multa etiam sine inquisitione scripta offerunt, præsertim hominibus eruditis atque in harum rerum usu diu multumque versatis. Quamquam quæ cogitato meditata & præparata in disputationem inferuntur, ea iure illis anteponimus, quæ repentina animi cogitatione prodeunt. Quæ quoniam celerissima est, atque ad brevissimum tempus, offerre argumenta potest, ponderare non potest. Itaque ut sine ullo errore, & investigare argumenta, & invenire possimus, formula quedam constituenda est, quam si sequemur in disputatione Theologica, nunquam a recto tramite recedemus. Erit autem hæc formula Theologorum rationi disciplinæque maxime consentanea. Vbi Theologo disserendi materia fuerit oblata, questionem accurate habet expendere, statuereque in primis cuius generis illa sit ex omni illa, quam supra explicuimus, questionum varietate. Nisi enim Theologus naturam questionis comprehenderit, nec facile intelliget qualis sint ei investiganda argumenta, nec ex quibus etiam petenda locis. Quamquam enim omnes inter se colligati atque implicati sunt, tamen ex singulis certa argumentorum genera nascuntur: nec universi, ut a principio statim huius operis dixi, æque omni questionum accomodantur. Cum vero genus questionis constituerit illud vel maxime, quod est omnium difficillimum, an fidei sit, an non sit; per omnes locos ducat eam, illos præsertim, qui erunt questionum magis apti & congruentis. Nam si questio est supernaturalis, in eos locos est concilianda potissimum, qui Dei auctoritate nituntur. Si autem est naturalis, per eos præcipue locos deducetur, qui naturæ ratione constant. Quod si mixta questio est, & partim a natura, partim a revelatione pendet, per omnes ducatur oportet: cuncti enim iuxta possunt argumenta præbere. Tametsi nullius omnino generis questio est, quæ non per omnes locos utiliter deducatur. Naturæ quippe res sæpe scriptura tradita

dit: & res quoque supernaturales vel suadet, ratio vel exponit. Ac divina auctoritas humanam fulcit, contraque humana divine servit. Nec vero veritas, quæ simplex esse debet, ex dissimilibus rebus misceri & temperari potest. Sed divina & humana ratio (quod sæpissime dixi) dissimiles non sunt: nec alio hæc, alio ducit illa; quin eodem spectant ambæ, & in eundem finem referuntur. Itaque accepimus, maiores nostros solitos execrari eos, qui primum hæc naturæ coherentia opinione distraherent. Quibus quidem ita sunt scholæ Theologi assenti, ut nisi has duas res in disputatione sua coniunxissent, non se putarent Theologos vere esse. Coniecta itaque per omnes locos quæstione, & collectis hinc inde argumentis, siue quæ discrepare, seu quæ congruere videantur, in utramque partem disputet: sed tamen ad extremum siniat, quid verum sit, quid contra falsum. Doceat vero primum, quid fides Christi de ea quæstione teneat, quibusque idoneis ac certis testimoniis id, quod tenet, evincat: deinde, quid aut præscribat, aut certe suadeat ratio. Nam si quæstio naturalis est, ratio præscribit; si est supernaturam, ratio suadet. Quæ in re, ut modestissime dicam, scholam apud nostros mediocriter ego iuvi. Quæ ante nos non erat adeo fidei argumentis instructa: a ratione ductis res Theologica propemodum agebatur. Ordinem ego D. Th. immutavi. Etenim in summa adversum Gentes ille quidem primo rationes, mox testimonia ponit. Ego vero in lectionibus meis semper a principio docui, quid præfinire de unaqualibet quæstione fides, tum quid ostenderet ratio. Sed immutationis huius prompta est atque expedita causa. D. Th. porro Thomam adversum Gentes Theologiæ negotium consistere ratione debuit, quia scripturæ testimonia apud eas vel secundo vel nullo etiam loco sunt. At apud nos, qui Christianos discipulos instituimus, primas partes auctoritas habet, secundas ratio. Quin & hunc differendi ordinem, tanquam naturæ nostræ consentaneum, magis Augustinus probat (1): quamvis Manichæis sese attemperans, id agat interdum, quod

(1) De morib. ecclæs. catbol. cap. 2.

in disputando foretur esse vitiosum. Natura, inquit, ordo ita se habet, ut, cum aliquid discimus, rationem præcedat auctoritas. Sed quoniam cum iis nobis res est, qui omnia contra ordinem & sententiam & loquuntur, nihilque aliud maxime dicant, nisi rationem prius esse reddendam, morem illis geram, & quod fateor in disputando vitiosum esse, suscipiam. Quo exemplo Thomas ad eundem modum se Gentibus accomodavit: nam in summa Theologiæ auctoritas fere rationi præparat hominem (2), ratio deinceps ad intellectum cognitionemque perducit. In ipsa vero & auctoritate & ratione sunt gradus argumentorum, & quod cuique præster, intelligi facile potest: ut prima sint quæ e scriptura ducuntur, secunda, quæ e traditionibus Christi & apostolorum, tertia, quæ ex ecclesiæ decretis, deinceps gradatim reliqua consequuntur. Est autem inter Theologos controversum, utra sit prior, scripturæ auctoritas, an ecclesiæ. Verum hæc, sicut & cetera, quæ non ad inventionem, sed ad dispositionem attinent, non putavi esse persequenda. Atque hæc res, si quando in contentionem venerit, quemadmodum diiudicanda sit, satis est, nisi male memini, supra disputatum. Illud prespicuum est, eandem omnino esse spiritus sancti in scriptura, & ecclesiæ auctoritatem, si res ipsas inspicias. Quare in se quidam neutra aut prior aut maior, neutra aut posterior aut minor est. Quid est ergo quod in hoc loco nonnunquam dubitationem asserere solet, considerandumque videatur? Credo, si quando dubitatio accidit, quale sit hominis eius ingenium, eruditio, institutum, qui cum disputationem institueris, spectare decet. Ut enim sunt, qui scripturas ecclesiæ usui anteponunt, sic reperias multos, quibus ecclesiæ mos & sensus maiores esse videantur. Quia vero ecclesiæ prior & antiquior est, dubitare non potest, ipsius auctoritatem quodammodo esse maiorem: nam quod sit & notior, & crebrius exploratum est. At in omnibus, ut dixi, eius, cum quo disseris, habenda est ratio. Sic enim Petrus Iudæis ait (3), *Uabemus prophetiam*

(2) Augustin. de ver. religion. cap. 24.

(3) 2. Petr. 1.

cum sermone: cum Petri tamen sermo nullo nobis gradu inferior sit. Sed de hoc (magna enim res est) alio loco (4) pluribus. Nunc ad propositum. Illa igitur & talia circumspicienda sunt in omni quaestione, & consuetudo exercitatione capienda, ut boni ratiocinatores argumentorum esse possint, & addendo deducendoque videre, quae omnium summa fiat, ex quo, quantum cuique quaestioni debeat, intelligas. Sed ut nec medici, nec imperatores, nec oratores, quamvis artis praecipua perceperint, quicquam magna laude dignum sine usu & exercitatione consequi possunt; sic argumenti Theologici inveniendi praecipua traduntur, illa quidem ut seruemus ipsi, sed rei magnitudo usum exercitationemque desiderat. Quia igitur parum verba prodesse nostra poterunt, nisi ad rem conferantur, ususque praecipua confirmet: necesse fuerit theses exercitationis gratia dicere, id quod fore est a peripateticis institutum. Arehelam primum scribit Diogenes in utramque partem disputasse: fides sit penes illum. Cicero enim huiusmodi exercitationem tradit ab Aristotele inventam. Cuius consuetudo de omnibus in contrarias partes differendi, iure ab schola Theologis probata est: eo quod quid in unaquaque re verum sit, quid contra falsum, aliter nequeat inveniri. Quoniam enim cognitio veritatis, ut Augustinus ad Dioscorum ait (5), omnia falli, si modo profuerant, etiam quae prius inaudita erant, & diiudicare & subvertere idonea est: quia tamen haec ipsa veritas elucere in disputatione nequit, nisi ex utraque parte causarum sit facta contentio, nec potest fides ulla de re fieri, nisi prius aduersariorum persuasiones evellantur: maxime naturale est, ut antequam probemus nostra, amoliamur aduersa, & opiniones contrarias refutemus. Vix autem reperietur aliquid ita omnibus ingenii consentaneum & quadrans, ut neminem habeat repugnantem. Omnis namque, ut Hilarii verbis utar, humani eloquii sermo contradictioni obnoxius fuit semper, non solum quia in alio capite & mente alia propemodum sententia est, sed quia dissentientibus voluntatum motibus, dis-

(4) In 14. lib. (5) Epist. 56.

dissentias quoque fit sensus animorum. Vnde existimat, Philosophorum placita dici, quod uniusquisque illud ferme amplectitur, non quod ratio praecipit, sed quod placet animo: non quod dicitur illa, sed quod dicitur affectus. Necesse est ergo Theologis varie in contrarias partes differendo, quasi in simulachro pugnae exercere se ipsos: id quod Divus Thomas in quaestionibus disputatis diligentissime fecit. Cum vero in omnium artium usu optimorum imitatio artificum valeat plurimum, exempla in Theologia differendi ab his peti aequum est, qui in hac arte excelluerunt: quorum Augustinus & Thomas sunt facile principes; Augustinus citra aeam; Thomas iudicio peritorum. Neque enim in incipiti solum disputatione, in qua de universo genere utrinque disperse licet, sed in omni omnino quaestione adeo hinc inde uber ac dives est, ut mirandum sit, in rebus tam multis & variis, usque saepe neque pervulgatis, neque tritis, egregia in utramque partem argumenta prompta illi paratae fuisse. In multos articulos, fateor, concidit omnia, & articulo fere cuique praecipit, velut lege quadam, argumentationum numerum. Aridum quoque illi fuit disputandi genus, & quaestionum tractatus una perpetuo specie compolitus. In ea denique fuit auctorum secta, quae adeo nullam florem orationis sequitur, ut apparentibus sine carne nervis, deforme videatur disputationis corpus, certe ab omni eloquentiae ornatu alienum. Ita a doctissimo & gravissimo viro curiosi quidem homines & delicatuli longioris operis fatigatae, fastidio similitudinis, inculque dictionis horrore abalienantur. Dixit in concilio Tridentino vir eloquens sane ac facundus, sed parum Theologus tamen, qui id suadere vellet audientibus, adversum hereticos, presertim Lutheranos, non esse magnum usum scholasticae concertationis, oratio potius more cum illis differendum: nostrum enim spinosum esse ac permolestum. Quae si vera essent, exempla in Theologia disputandi non ab his, quos ante dixi, meliora paterentur. Equidem ethi non sum vescius, quam sit, non scholae dico in disputando mos, sed tota omnino scholae Theologia hereticis invisa, sed eo magis exillimo, scholasticam differendi formam

mam ad hereses refellendas efficaciorē, quo magis hereticis inuisa est. Quod si Lutherani academiæ subtilitate minime capiuntur, ne oratione quidem ad rhetorum leges artificiosè composita capi poterunt, quoniam grandiores sunt, & callidiores effecti, quam ut orationis artificioso apprehendantur. Cum autem nec argutum Theologum pertimescant, nec rhetorem quamvis eloquentem: non sunt, mihi crede, aut Theologi acuminē, aut rhetoris flumina, hoc est, non verbis sunt & disputatione, sed viribus & flagellis ferendi. Verum si eo loco res sit, ut adversum Lutherana dogmata certare cogar, eligant alii (nihil enim impedio) suave orationis genus, quo mollius & familiarius homines istiusmodi ad ecclesiæ benevolentiam alliciant: dummodo mihi relinquunt scholæ ossa nervosque, ac pressam disserendi soliditatem. Quæ Augustinus porro contra adversarios ecclesiæ disseruit, tametsi & inventa sunt acutius, & dicta subtilius, quam ut quisvis ea possit agnoscere; ad refellendos tamen hæreticos tanto maiorem habent efficacitatem, quanto tenuius ad vivum refecata sunt. Atque etiam quum oratorum more quasi torrens fertur oratio, quamvis multa cuiusque modi rapiat, nihil tamen fere teneas, nihil apprehendas. Cum autem ad scholæ normam certa via & ratione premitur, contineri, amplectique facilius potest. Itaque præclarum a Divo Thoma accepimus morem disputandi, si eam teneremus, Nemo vero a viro gravissimo orationis delicias quærat, pigmenta muliebria, fucum puerilem, sed veras gravesque sententias, argumenta solida & propria, sermonem rei, de qua disseritur, accomodatum. Quæ omnia Divus Thomas adeo egregie præstitit, ut si vitia in eo pauca sint, quæ ab istis invidiose commemorantur, plurimis tamen, maximisque virtutibus illa compenset. Quanquam ut erat & modestus & prudens, minutissimorum articulorum numerum, legemque disputationis æquabilem tum rudiioribus, tum magis suo illi sæculo deest. Equidem non Divum Thomam modo, sed scholæ auctores quosdam alios existimo, si humaniores literas coluissent, & quæ in schola didicerant, eloqui voluissent, ornatissime splendidissimeque

po-

potuisse facere; & viros eloquentiæ studiosos, si ab scholæ instituto non abhorruissent, sed Theologiam hanc didicissent, & tractare voluissent, gravissime & copiosissime dicere potuisse. Sed aut utrique suo studio delectati alteros contempserunt, aut nihil omni ex parte beatum, ut semper aliquid desideremus. Verum si alterum sit optandum, malim quidem indiseratam scientiam, quam inscitiam loquentem. Nam exempla illa disputationis Theologicæ suis omnibus numeris absoluta is solum suppediare potest, qui eloquentiam sapientiæ coniunxerit. Age tamen, qualicumque nostra sint, & ea ipsi afferamus, quæ etsi non meliora erunt, quam vetera, erunt temporis fortassis aptiora.

CAPVT XIII.

Exemplum primum, ubi principium Theologiæ in questionem vertitur.

DE eucharistiæ sacrificio prima mihi cum Witelesstis & Lutheranis controversia est. Facioque contra institutum meum, cum de re apertissima disputationem instituo. Nam si quid adeo certum & exploratum est, ut de eo inter viros doctos constanter, perpetuoque conveniret, argumentari non soleo, ne rem minime dubiam argumentando dubiam faciam. Nec vero in hoc dabo operam, ut rem plane in ecclesiæ definitam meis ego argumentis probem: sed in his potius incumbam, ut unum e Theologiæ principis non tam ratiocinatione, quam expositione confirmem. Ita fiet, ut veritate illustrata, omnium tenebras depellam errorum.

Quanquam argumenta pro ecclesiæ sacrificio certissima sunt. Quibus autem Lutherani contra pugnant, ut ipsis quidem videtur, sunt maxima: ut ego vero sentio, frivola, & commentitia sunt omnia, vix digna lucubratione & ingenio anicularum: talia certe, propter quæ non modo a communi fidelium sensu cuique esset, sed nec ab amici unius pri-

VA-

mam ad hereses refellendas efficaciorē, quo magis hereticis inuisa est. Quod si Lutherani academiæ subtilitate minime capiuntur, ne oratione quidem ad rhetorum leges artificiosè composita capi poterunt, quoniam grandiores sunt, & callidiores effecti, quam ut orationis artificio apprehendantur. Cum autem nec argutum Theologum pertimescant, nec rhetorem quamvis eloquentem: non sunt, mihi crede, aut Theologi acuminē, aut rhetoris flumina, hoc est, non verbis sunt & disputatione, sed viribus & flagellis ferendi. Verum si eo loco res sit, ut adversum Lutherana dogmata certare cogar, eligant alii (nihil enim impedio) suave orationis genus, quo mollius & familiarius homines istiusmodi ad ecclesiæ benevolentiam alliciant: dummodo mihi relinquunt scholæ ossa nervosque, ac pressam disserendi soliditatem. Quæ Augustinus porro contra adversarios ecclesiæ disseruit, tametsi & inventa sunt acutius, & dicta subtilius, quam ut quisvis ea possit agnoscere; ad refellendos tamen hæreticos tanto maiorem habent efficacitatem, quanto tenuius ad vivum refecata sunt. Atque etiam quum oratorum more quasi torrens fertur oratio, quamvis multa cuiusque modi rapiat, nihil tamen fere teneas, nihil apprehendas. Cum autem ad scholæ normam certa via & ratione premitur, contineri, amplectique facilius potest. Itaque præclarum a Divo Thoma accepimus morem disputandi, si eam teneremus, Nemo vero a viro gravissimo orationis delicias quærat, pigmenta muliebria, fucum puerilem, sed veras gravesque sententias, argumenta solida & propria, sermonem rei, de qua disseritur, accomodatum. Quæ omnia Divus Thomas adeo egregie præstitit, ut si vitia in eo pauca sint, quæ ab istis invidiosè commemorantur, plurimis tamen, maximisque virtutibus illa compenset. Quanquam ut erat & modestus & prudens, minutissimorum articulorum numerum, legemque disputationis æquabilem tum rudiioribus, tum magis suo illi sæculo deest. Equidem non Divum Thomam modo, sed scholæ auctores quosdam alios existimo, si humaniores literas coluissent, & quæ in schola didicerant, eloqui voluissent, ornatissime splendidissimeque

po-

potuisse facere; & viros eloquentiæ studiosos, si ab scholæ instituto non abhorruissent, sed Theologiam hanc didicissent, & tractare voluissent, gravissime & copiosissime dicere potuisse. Sed aut utrique suo studio delectati alteros contempserunt, aut nihil omni ex parte beatum, ut semper aliquid desideremus. Verum si alterum sit optandum, malim quidem indiseratam scientiam, quam inscitiam loquacem. Nam exempla illa disputationis Theologicæ suis omnibus numeris absoluta is solum suppeditare potest, qui eloquentiam sapientiæ coniunxerit. Age tamen, qualicumque nostra sint, & ea ipsi afferamus, quæ etsi non meliora erunt, quam vetera, erunt temporis fortassis aptiora.

CAPVT XIII.

Exemplum primum, ubi principium Theologiæ in questionem vertitur.

DE eucharistiæ sacrificio prima mihi cum Wicleffitis & Lutheranis controversia est. Facioque contra institutum meum, cum de re apertissima disputationem instituo. Nam si quid adeo certum & exploratum est, ut de eo inter viros doctos constanter, perpetuoque conveniret, argumentari non soleo, ne rem minime dubiam argumentando dubiam faciam. Nec vero in hoc dabo operam, ut rem plane in ecclesiæ definitam meis ego argumentis probem: sed in his potius incumbam, ut unum e Theologiæ principis non tam ratiocinatione, quam expositione confirmem. Ita fiet, ut veritate illustrata, omnium tenebras depellam errorum.

Quanquam argumenta pro ecclesiæ sacrificio certissima sunt. Quibus autem Lutherani contra pugnant, ut ipsis quidem videtur, sunt maxima: ut ego vero sentio, frivola, & commentitia sunt omnia, vix digna lucubratione & ingenio anicularum: talia certe, propter quæ non modo a communi fidelium sensu cuique esset, sed nec ab amici unius pri-

VA-

vata opinione discendum (1). At discipuli cæci magistri furentis rapiuntur errore, sibi que eucharistiam non esse sacrificium argumentando persuadent.

1. Argum

Calvinus porro illo apostoli testimonio in primis nititur (2). *Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberetur permanere. Hic autem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium. Unde & salutare in perpetuum potest accedere per semetipsum ad Deum semper vivens ad interpellandum pro nobis. Talis enim decebat ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, & excelsior calis factus, qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum sacerdotes, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi: hoc enim fecit semel se ipsum offerendo. Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes: sermo autem iuraturandi, qui post legem est, fidem in æternam perfectum. Quo loco Paulus sacerdotium veteris testamenti a novi sacerdotio distinguit, quod in illo plures erant sacerdotes, in hoc unicus est sacerdos. Huius vero rei causam explicat, quod illi mortales erant, quare indigebant successoribus, qui in demortuorum locum succedentes vicarios substituere: quales ii sunt, qui nunc quotidie sacrificant, & plures ipsi, atque mortales, ad umbras legis defleunt, in qua plures iidemque mortales facti sunt sacerdotes. Nostri quoque sacerdotes infirmi & ipsi sunt, habentque necessitatem quotidie, quemadmodum veteres, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi. Novi ergo isti, cum sint veteribus simillimi, legales sacerdotes sunt, non evangelici. Confirmat autem, ut ait, hoc illud vel maximo, quod sacerdos a Deo vocatus esse debet, quemadmodum Aaron, ut apostolus idem as-*

(1) Luther. cum sæpe alias tum in libr. de abrog. mis. pri. & de cap. Babyl. Oecolampad. in libello, qui a quibusdam inscribitur, de cæna Domini, cap. 9. Buterus lib. 2. de ver. & fals. cæna Domini. adm. Calvinus insit. cap. 18. Protestantes in apolog. Augusti. (2) Hebr. 7.

affirmat (3): at nullam vocationem proferre nos possumus, quæ nostro sacerdotio patrocinetur. Evanescit igitur sacrificium, quod sine sacerdote esse non potest.

Existimat rursus Calvinus idem, Paulum cum ecclesiæ 1. Argum

fide pugnare, cum in eadem epistola inquit (4). *Nec ut sæpe offerat semetipsum, quemadmodum pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno. Alioquin oportebat frequenter eum pati ab origine mundi. Nunc autem semel in consummatione sæculorum ad destinationem peccati per hostiam suam apparuit. Quo ex loco iterum colligit, nostros sacerdotes esse legales, qui non modo per singulos annos, verum etiam per singulos dies intrant in sancta, offerentes alienum sanguinem, qui semel iuxta apostolum oblati est. Cum vero dicerte Paulus asserat hostiam, quæ oblatione sacrificatur, immolari & occidi necesse esse, profecto si singulis missis Christus in sacrificium offerretur, singulis quoque missis interficeretur. Aut ergo Pauli argumentum vanum est, cum ait, Alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi, aut si Christus in sacrificium exhibetur, vere patitur. At corpus vivum & impassibile in altari nos offerimus: oblatio igitur forsitan esse poterit, sacrificium nullo modo. Hoc vero illud argumentum est, quod Calvinus, atque Oecolampadius mire iactant: & nondum collata manu, tanquam feroces victores insulant.*

Illum præterea locum Lutherani præsius urgent: *Im-* 3. Argum
bram enim habens lex futurorum bonorum (5), non ipsam imaginem rerum, per singulos annos, eisdem ipsi hostias, quas offerunt indefinenter, nunquam potest accedere perfectus facere, alioquin cessasset offerri, ideo quod nullam haberent ultra conscientiam peccati cultores semel mundati. Est post multa alia, que referre longum est, ita legimus, Omnis quidem sacerdos præsto est quotidie ministrans, & easdem sæpe offerens hostias :::: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam :::: una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatus. Oblationes igitur veteris testamenti imbecillas ac debiles ostendit Paulus, quod sæpius iterabantur. Qui ergo in nova lege eadem sacrificia iterant, ii sua repetunt.

Tom. II.

II

ti

(3) Hebr. 5. (4) Hebr. 10. (5) Hebr. 10.

tionem testes sunt, oblationes suas priores infirmas, exiguasque fuisse, atque adeo Christi oblationem fuisse imperfectam, qui quotidie multas adiciunt. Medicamenti enim illa virtus est, quod Chrysostomus ait (6), ut semel imponatur, & non frequenter. Et Theophilactus, *Pharmacæ*, inquit (7), *fortius a semel etiam imposta curant, quæ autem sæpius iterantur & imponuntur, hoc ipso ostenduntur minus fortia.* Sed & pharmacum, quod sæpe admovetur idem, significat eandem ægritudinem interturbare laborantem. Quocirca si eadem etiam hostia novis sacerdotum oblationibus, quasi idem medicamentum sæpius apponitur, prima Christi oblatio nec perfecte curavit ægros, nec consummavit in æternum sanctificatos: utpote cum homines novis quotidie ac repetitis sacrificiis eurentur, sanctificentur, consummentur. Adde quod paulo post apostolus asserit, Vbi peccatorum remissio est, iam non esse oblationem pro peccato. Post Christi igitur hostiam unicam, qua omnia sunt in cruce expiata delicta, post remissas etiam per Christi sacramenta iniquitates, nulla reliqua est oblatio pro peccato. Non est in ecclesia huiusmodi sacrificium. Id quod apostolus e vestigio testatur inquit, *Voluntarie peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam nulla relinquatur pro peccatis hostia.* Qui autem nullam dicit, is non baptisma solum, sed nullam dicit hostiam superesse. Nos autem dicimus, quod aliqua superest: contra apostolum ergo dicimus. Neque his occurri potest, inquit, pratendendo in nova lege non varia esse aut multa sacrificia, ut olim in lege, sed unum idem sæpe repeti: quomodo Chrysostomus & Theophilactus occurrunt. Quoniam apostolus a novo testamento non solum multarum diversarumque rerum sacrificia reiecit, sed eiusdem etiam hostie repetitam oblationem damnat in hæc verba (8), *Neque ut sæpe offerat semetipsum, &c.* At Christus in altari se ipsum nunc etiam offert, ut posterius ex catholicorum sententia ostendatur. Iteratam quoque oblationem in veteri testamento ideo factam esse dicit,

(6) Homil. 17. in epistol. ad Hebr. (7) In 10. cap. epistol. ad Hebr. (8) Hebr. 9.

ait (9), quia prior erat imperfecta. Sive autem plures res, sive eadem sæpius offeratur, Pauli argumentum manet invictum, si prima oblatio perfecta esset, nulla posteriore indigere: ita posteriores sacerdotes ab offerendo cessaturos. Quo fieri argumentantur, ut illud alterum catholicorum effugium vanum etiam sit: Nempe apostolum loqui de oblatione cruenta, qua Christus semel in cruce defunctus est: nostras autem esse incruentas. Sive enim cruentum, seu incruentum sacrificium sit, si sæpius resumitur, prior oblatio non perfecte sanctificavit, nec exhaustis delicta præterita, pro quibus alia hostia proferretur. Nulla itaque, ut putant, rima effugere possumus, sed fateamur necesse est, totam ad Hebræos epistolam novorum sacrificia sacerdotum explodere, præsertim cap. 10. ubi si Paulus de cruenta solum hostia sermonem faceret, facile eluderetur, vel quum ait, *Vbi autem horum remissio, iam non est oblatio pro peccato:* vel etiam magis quum dicit, *Voluntarie peccantibus nobis nulla relinquatur pro peccatis hostia.* Nihil enim interest, cruenta sit, an incruenta, si oblatio est & hostia pro peccato.

Ad hæc, Marthæus, Lucas & Paulus aperte narrat (10), 4. Argum. Dominum in ultima cœna non obrulisse quidem corpus & sanguinem Deo, sed eucharistiam discipulis accipiendam distribuisse. Optima igitur missa illa erit, quæ erit primæ quam simillima: prima autem cœna fuit, non sacrificium. Etenim si sanguinem pro peccatis tunc Christus obrulisset, iam ante crucem essent remissa peccata, nisi frustra Christi sanguis in Cœna oblati est, qui peccatorum remissionem non obtinuit, quam vel nunc obtinet patri a sacerdotibus exhibitus.

Ea insuper loca nobis Lutherus obiicit, quibus locis calix sanguinis Christi testamentum dicitur (11). Testamentum vero non est opus hæredis, sed testatoris. At sacrificium opus est nostrum. Sacramentum igitur sanguinis non est sacrificium. Hanc vero ratiocinationem, bene Deus, quanto ver-

(9) Hebr. 10. (10) Matth. 26. Luc. 22. 1. Cor. 11.
(11) Luc. 22. 1. Cor. 11.

borum ornatu, quasi simiam purpura, vestit. Quæ est, inquit, tanta temeritas, ut testamentum, hoc est, promissionem hereditatis, nos opus esse nostrum dicamus, quod testatori in satisfactionem exhibemus? Et ubi de acceptis gratos nos esse oportet, ibi accedamus superbi daturi accipienda: ut testator iam non suorum largitor bonorum, sed nostrorum sit acceptor. Neque enim heri potest, aut, ut idem ab eodem simul & recipiatur, & detur, & offeratur, & acceptetur. Quam vero insanus erit pauper & indigens, si bonum opus dicat se conferre diviti, de cuius manu accipit beneficium?

6. Argum. Afferunt etiam in hanc rem sanctorum veterum testimonia. Primum illud Chryostomi (12). *Hoc nostrum sacrificium exemplar est illius, quod Christus in cruce fecit. Non autem aliud sacrificium, sed id ipsum semper facimus: magis autem recordationem ipsius operamur.* Et Theophilactus, *Imo potius, ait (13), memoriam illius oblationis facimus, qua se Christus obtulit.* Ex qua correctione Oecolampadius colligit, Chryostomo & Theophylacto missam nostram non esse proprie sacrificium corporis & sanguinis Christi, sed exemplar. Alloqui non correxissent, quod vere ac proprie dictum est. Addunt illud Augustini (14), *Holocausi sui imaginem in ecclesia celebrandam dedit.* Et alio rursus loco (15), *Christianos, inquit, peccati sacrificii memoriam celebrare.* Et in epistola quadam ad Bonifacium docet, (16) in eucharistia immolatione nomen rerum ipsi figura exemplarique tribui solere. Basilii demum apud Euthimum (17) hæc nostra exemplaria dixit esse veri sacrificii. Non ergo sunt verum sacrificium, sed sacrificii figura.

7. Argum. Nec testimoniis solum premere nos, sed etiam ratione volunt. Nam si sacrificio peccata redimerentur, quod catholici astruimus, redemptio nostra a nobis quoque ipsi per nostras oblationes existeret. Ita non solum Christus redemptor esset, sed homines etiam sui essent redemptores. Id quod stultitia est manifeste.

Ad-

(12) Homil. 17. in epist. ad Hebr. (13) In 10. cap. epist. ad Hebr. (14) Lib. 83. questio. (15) Lib. contra Faustian. cap. 18. (16) Epist. 23. (17) In Matth. cap. 64.

8. Argum. Addunt, fieri non posse, ut operatio nostra alteri peccati remissionem conferat ex vi ipsius operis, quod nostri quidam dicunt ex opere operato. Solius enim Christi opera, & actiones ex se peccata remittunt. At sacrificium, & missa operatio nostra est: nefarium est igitur affirmare, quod ratione sui, & Deum propitium reddat, & deleat quoque peccata. Atque in hoc uno Lutherani huius controversie statum constituendum censent. Afferunt enim se habere hanc rationem adeo firmam, certam, expeditam, ut adversus omnes portas inferi consistere queat. Hanc autem rationem videtur confirmare Irenæus (18) in hæc verba, *Non sacrificia sanctificant hominem, sed conscientia eius qui offert, sanctificat sacrificium pura existens, & prestat acceptare Deum quasi ab amico.* Peccator, inquit, qui occidit mihi vitulum, quasi qui occidat canem. Quoniam igitur cum simplicitate ecclesia offert, iuste minus eius purum sacrificium apud Deum deputatum est: Quomodo & Paulus Philippensibus ait: *Repletus sum acceptis ab Epaphrodito, que misisti in odorem suavitatis, hostiam acceptam, placentem Deo.* Dixerat autem sacrificium hoc illud esse, quod ex Malachia primo cap. Theologi conamur inferre. Nulla igitur apud nos hostia manet, quæ ex se aliorum peccata deleat, sed si quid habet, id habet ex offerente. Quo argumento nos Bucerus impugnat.

9. Argum. Præterea, remissio peccatorum, hominis sanctificatio & iustificatio est: hæc autem per fidem cuique propriam obvenit, ut ad Romanos scribit apostolus: nulla ergo sacerdotis oblatio ex opere operato aliorum peccata remittit. Nam ne Christi operationes quidem, nisi per propriam fidem applicentur hominibus, iuxta illud, *Quem proposuit Deus propitiatum per fidem.* Item, si vi sua oblatio sacerdotis aliorum diluit culpas, gratiam ergo hoc sacrificium confert. Ablutio enim culparum sine gratia aquæ salientis in vitam æternam esse non potest. Neque elabi possumus dicentes remitti per sacrificium peccata venialia, non etiam mortalia. Quoniam si sanguis Christi in sacrificium offertur, omnia pro-

(18) Lib. 4. cap. 34.

perfecto remittit, qui in omnium remissionem effusus est. Nisi frustra ac sine causa catholici petimus, ut hoc sacrificium omnia crimina nostra detergat: & rursum, ut sit ablutio scelerum, & omnium remissio peccatorum.

10. Arg. Præterea, cum catholici fateamur, in hoc sacrificio sanguinem Christi contineri, fieret, ut unico sacrificio omnes peccatorum poenæ abolerentur. Res quippe oblata infiniti valoris est. Vanum itaque esset pro eisdem plures missas celebrare. Qui vero dicant infinita hostiæ fructum a sacerdote offerente limitari, hi reselluntur a Lutheranis multiplici, variaque ratione. Primum, quod sacramentorum fructus non definitur a ministris: ergo ne sacrificii quidem. Deinde, quia quamvis sacerdos offerens in peccato mortali sit, sacrificium tamen illi prodest, pro quo offertur. Non ergo huius sacrificii virtus a sacerdote offerente terminum ullum accipit. Item, quia infinitæ rei pretium non minuitur, siue a paupere detur, siue a divite. Centum scilicet aurei centum valent, a quocunque tandem offerantur. Imo quo res oblata maior est, & hic, qui offert, est pauperior, eo oblatio maiori habetur in pretio. Ad hæc, si semel offero sanguinem meum Deo, sanguis meus sufficit idoneus ad omnia peccata delenda, nec pretium imminuitur ab offerente. Martyres namque universi, inæquabilis licet meriti, æque tamen consequabantur omnium veniam peccatorum. Si igitur vere offert sacerdos sanguinem Christi, nullis eum finibus circumscribet, quin factis sit etiam semel oblatus ad omnia redimenda peccata. Sacrificium denique altaris a Christo summo sacerdote nunc etiam patri pro nobis offertur: ab illo igitur infinitum valorem habet, quem videlicet eadem ex causa infinitum habuit in cruce. Neque enim illud negare possumus, cum Christus sempiternum habeat sacerdotium, unde & salvare in perpetuum potest accedentes per ipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis. Atque Lateranense concilium sub Innocentio tertio, *Vna*, inquit (19), *est fidelium universalis ecclesiæ, in qua idem ipse est, & sacerdos, & sacrificium*. Loquitur

(19) Cap. Firmiter de summ. Trinit. & sã. cathol.

tur autem sine dubio de eo, quod offerimus in altari. In concilio rursus Tridentino definitum est, nostras omnes satisfactions Christum offerre patri: multo ergo magis illam victimam offeret, quam, ut Deum placemus, nos in altari probemus ad sacrificium. Quam rem non Ambrosius (20) modo insigniter præter Latinos ceteros, sed Græci in canone suo manifeste testantur. Sane quemadmodum sacerdos non nomine suo consecrat, & conficit eucharistiæ sacramentum, ita non in nomine suo, sed Christi offert eucharistiæ sacrificium. Quod si Christi sanguis hostia nunc est ad culpam redemptionem, huius vero sanguinis pretium nullo sine concluditur, præsertim si a Christo ipso offeratur: manet omnino, unica oblatione omnes culparum penas resolvit.

Contendit postremo Calvinus, eucharistiæ sacramentum 11. Arg. cum sacrificii voce pugnare. Eucharistia, inquit, donum est cum gratiarum actione percipiendum: sacrificium vero est pretium, quod Deus in satisfactionem accipit. Quantum ergo interest inter dare & accipere, tantum a sacramento sacrificium distat. Hac enim argumentatione fit, ut reliqua sacramenta sacrificia esse non queant. Eucharistia quoque post peccata gratis remissa, post reconciliationem adeptam, vitæ nobis promittit, & gratiarum augmentum. At sacrificium cantilenam aliam canit, nempe, Deum quasi adhuc iratum tantam pretio quodam exhibito placari, nec esse expiata scelerum, quæ sacrificium expiare dicitur. Præterea alia argumenta ridicula: indigna enim sunt, quibus nos serio respondeamus. Sed & illa superiora, ut ante iam dixi, tametsi in faciem apparent probabilia, diligenter tamen inspecta vana esse deprehenduntur. Id tantisper dum explio, & fidem meam de ecclesiæ sacrificio breviter expono, quæso lector attende.

Si qua disputatio est, ubi id, de quo disputetur, necesse sit definire, hanc ego vel maxime esse crediderim, quæ nobis hodie instituitur (21). Cum non modo Wicleffitas & Lutheranos, sed quosdam etiam catholicos videamus, sacrificii vi

(20) 1. lib. off. cap. 48. (21) Vide Thom. Wal. lib. de sacramental. cap. 31. & 32.

& natura ignorata, in summo errore & maximarum rerum ignoratione versari. Explicaturus igitur, quidnam sacrificium sit, quidque sua definitione contineat, illud in primis accipio, sacrificium proprium esse religionis opus, id est, eius virtutis, quæ cultum Deo & caeremoniam affert. Est enim sacrificium quasi sacrum factum, ut Gregorius ait (22). Sacra vero Deo facere, haud dubie ad Dei cultum & reverentiam pertinet. Sacrificare igitur propria est religionis actio, quæ videlicet solius Dei honori dedicata est, quemadmodum Augustinus con. advers. leg. & proph. libro primo, capit. decimo-octavo. Et de Civitate Dei, libro decimo, capite quarto, Actor. quoque decimoquarto capit. Lucas scribit.

Illud deinde sumo, sacrificium speciem esse operis sacri & religiosi; atque adeo opus sacrum quasi genus esse sacrificii. Item qui vocem hanc ad sacras omnes caeremonias & religionis actus extendunt, qua ratione id faciant, ipsi viderint certe cum perpetuo & ecclesiae & scripturae usu pugnant. Septem enim sacramenta agnoscit ecclesia, septem sacrificia non agnoscit. Non itaque quodcumque opus sacrum, quicumque religionis ritus est sacrificium. Unde & concilium Florentinum non obscure a sacris cæteris sacrificia distinguit. Atque in lege veteri alias fuisse leges de sacrificiis constat, alias de reliquis sacris ritibus. Quæ causa necessaria est, ne nos sacrificia cum sacris aliis confundamus. Adde, quod in sacrificio hostiam esse oportet, quæ Deo immoletur: hostiam vero in omni religiosa caeremonia velle fingere, ridiculum est. Adde etiam, quod sacrificium latinus interpres semper appellat, quam Græci *hostiarum*. Græcis autem *hostia* non est quodlibet unum sacrum opus, sed specialis religionis caeremonia, in qua res Deo sacra vel per sanguinem, vel per ignem, vel alio quovis modo conficitur. Quanquam Theophilactus auctor est *hostias* proprie magis esse, quæ per ignem sacrificantur, quam ea, quæ per sanguinem. Sed & Porphyrius, ab exhalatione, inquit (23), ignis quam Græci *θυσιαι* dicunt, *Thysia* quoque, quam

(22) 1. quest. 1. cap. multi. (23) In lib. de abstinent. ab esu carn. Euseb. de prep. evang. lib. 1. cap. 6.

sacrificium latine appellamus, apud Græcos antiquitus dicta est. Nunc vero non recte capimus *thysiam* illum cultum appellantes, qui sanguine celebratur. Hactenus Porphyrius. Sed, ut prima vocis origo illa sit, non negant auctores hi, vulgarem ejus vocis usurpationem universa ea continere, quæ vel per ignem, vel per sanguinem immolantur. Atque hæc latini interpretes sacrificia vocari perhibent. Sit itaque exploratum, sacrificium speciem quandam esse cultus facti.

Quod si ex usu recte loquentium, divinæque scripturae consuetudine propria huius nominis significatio accipienda sit, inveniemus sane, sacrificium tunc solum esse, quum res aliqua sacra offertur Deo. Vbi namque oblatio non est, ibi ne sacrificium quidem esse potest. Qui enim aut baptismi, aut confirmationis, aut ordinis, aut matrimonii, aut unionis extremæ sacramentum conficit, is quamvis sine dubio rem sacram & divinam faciat, sacrificium tamen facere non nisi absurdissime diceretur. Quoniam ne ipsa quidem eucharistia, quandiu servatur in pixide, sacrificii nomen habet. Tunc vero primum hostia nuncupatur, quum offertur. Oblatio igitur est de ratione sacrificii. Id quod Paulus sæpe docet, ut ad Hebræos quinto, *Omnis*, ait, *pontifex constituitur, ut offerat sacrificia pro peccatis*. Et capite septimo, *Pro suis delictis hostias offerre*, Et capite nono, *Manera & hostie offeruntur*, &c. Et capite decimo, *Esilem ipsas hostias, quas offerunt inlesiventer*, &c. Nec hic laborare opus est, ubi nihil est ambigui. Illud adlo, quod difficulter admittunt quidam, si vis & natura huius vocabuli perpendatur, non omnem oblationem sacram sacrificium esse, sed quiddam aliud præter oblationem sacrificii vocem vendicare: quemadmodum Divus Thomas argutissime, ut omnia, dixit (24), & Theophilactus, *Domini*, inquit (25), *& victimæ exaltata ratione quidem est discrimen. Hostia enim, hoc est, sacrificia sunt per sanguinem & carnem oblationes vel certe omnia, quæ per ignem sacrificantur. Dona autem sunt, ut fructus & quæcumque alia exanguia & igni carentia*. Quod utique discrimen

Tom. II. Kk Pau-

(24) 2. 2. quest. 85. art. 3. 3. (25) 1b. cap. 8. epist. ad Hebr.

Paulus in epistola ad Hebræos (26) diligenter observat, *Omnis, ait, pontifex constituitur, ut offerat dona & sacrificia*. Et iterum (27), *Omnis pontifex ad offerendum munera & hostias constituitur*. Atque Chrysostomus (28) explicans illud, *Sacrificium & oblationem noluit*, oblationis & sacrificii hanc differentiam esse accurate notavit. Non itaque omnis oblatio sacrificium est. Quam omnino rem illud, vel maxime argumentum probat, quod cum animalis vivi iuxta legis præscriptum fiebat oblatio, nusquam hæc aut hostia, aut sacrificium vocabatur. Nisi velis, tum a Iudæis filios immolari in sacrificium, cum post purificationis caeremonias Domino sistebantur. Quod quoniam absurdum est, consentiamus, non omnes res Deo oblatas hostias esse aut sacrificia. Porro autem si circa rem, quæ offerrebat, quippiam sacri sacerdos faciebat, ut si animalis fundebat sanguinem, si thus ardere faciebat, si conterebat frumentum, si oleo simillam conspersam frigebat in sartagine, tum demum vere sacrificium faciebat. Earum quippe rerum omnia sacrificia esse, Levitici secundo & sexto, Numeri quinto, & secundo Paralip. 28. cap. legimus. Scite ergo ac præclare D. Thomas admonuit, in eo litam esse rationem sacrificii, si circa rem Deo oblatam quicquam fieret, quo res ipsa sacra quodammodo conficeretur. Nam si integram & illasam sacerdos offerret, donum dici, & munus, non item sacrificium. Id quod in Græca voce *θυσία* explicatius animadvertitur, ut paulo ante dicebanus.

Quibus rebus expositis facile intelligitur, Lutheranos in apologia Augustana perperam sacrificium definiisse, quod sit caeremonia vel opus a nobis Deo redditum, ut cum honore officiamus. Veluti munera, primitiæ, decimæ. Hanc vero significationem cum exemplis suis, ut alia argumenta prætereamus, satis refellit apostolus, tum dona a sacrificiis distinguens, tum magis argumentans, quod si Christus sæpe se in sacrificium offerret, sæpe etiam pateretur.

Sed ut occulæ, atque involuta rei notitia aperiatur, his, quæ dicta sunt, illud primum obicitur, quod Propheta (29)

(26) Hebr. 5. (27) Hebr. 8. (28) Rom. 18. in epist. ad Hebr. (29) Psalm. 49. 106. 115.

sacrificium laudis sæpe commemorat, quod Paulus interpretatur (30) fructum laborum contentium nomini Dei. Sacrificii igitur definitio non est tam anguste conclusa.

Illud deinde videtur esse contrarium, quod apostolus ad Roman. scribit (31): *Offerto vos, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem*. Non ergo in sacrificio hostiam esse oportet, quæ mactetur, sed satis est, si corpus nostrum vivum ad sacrificium præbeamus. Tertio loco id opponitur, quod in omnium ore est, *Sacrificium Deo spiritus contribulatus* (32). Illa demum (33), *Repletus sum his, quæ misisti in odorem suavitatis, hostiam acceptam*. Et rursum (34), *Beneficentia & communionis nolite oblivisci, talibus enim hostiis promeretur Deus*. Quibus videlicet argumentis moti quidam putaverunt, sacrificii nomen terminis esse latioribus circumscribendum, a nobis enim strictissime coarctatum. Ego vero tantum absum ab ista sententia, ut non modo non arbitrer, veram sacrificii significationem, quæ est a nobis anteposita, his argumentis obscurari, sed fieri etiam illustriorem existimem. Duobus quippe modis verba in sacris literis usurpantur, uno per proprietatem, altero per figuram. Atque id quidem, licet facillimum, est tamen animadversione dignissimum. Multos enim, & ex alienis, & ex nostris huius rei ignoratio sefellit. Dico igitur, nomen sacrificii dupliciter in scriptura sacra accipi, & proprie, & translate. Nos porro, quum res definiimus, necessaria Philosophiæ ducti ratione, non quid vox per metaphoram aut alium tropum translata significet, sed quid propriæ contineat, exponimus. Sacrificii itaque natura propria plane nobis definita est, ac in omnibus testimoniis, quæ contra posuimus, nominis translatio quædam & abusus est. Id quod in singulis facile intelligimus, si ea ad veram & propriam sacrificii naturam referamus.

In primo siquidem testimonio fructus laborum laudantium Deum hostia dicitur, cum lingua labiæque mortificata Dei laudibus consecrantur. Quemadmodum enim vitulus mactatus

(30) Hebr. 13. (31) Rom. 12. (32) Psalm. 50. (33) Philip. 4. (34) Hebr. 13.

status in hostiam, nullas alias edebat voces, quam in Dei laudem & gloriam; sic lingua conviciis, detractio, ac turpiloquio mortua, & soli Deo laudanda sacra, quasi sacrificium quoddam offertur, iuxta illud, quod scriptum est (35): *Reddemus virtutes laborum nostrorum*. Quanquam in psalmis dici potest, sacrificii hostiæque voces sine tropo usurpatae. Erat enim in lege præscriptum inter cætera gratiarum actionis sacrificium, in quo verè hostiæ mactabantur. Sed Paulus (36), ut solet, per allegoriam hostias illas carnales ad laborum laudantium Deum spirituale sacrificium traduxit.

In secundo vero testimonio expeditior & planior est metaphora ratio. Tunc enim offerimus corpus nostrum hostiam Deo, quum mortificamus membra nostra, quæ sunt super terram, carnemque nostram peccato quidem mortuam, viventem autem iustitiæ Domino offerimus. Quemadmodum Hieronymus, *illa*, inquit (37), *virginitas hostia Christi est, cuius nec mentem cogitatio neque carnem libido maculavit*. Atque fortassis quum apostolus vivam hostiam dixit, quasi pugnantibus inter se vocibus de more ludit. Similia sunt illa, quæ in deliciis est vidua, vivens mortua est, mare dulce, terra cælestis, spiritualis caro, spiritus carnis. Non itaque ex eo, quod apostolus vivam hostiam dixit, statim colligere oportet, animal non esse mactandam, quum in hostiam præbetur. Quin potius, si Pauli in genium tenemus, contrario modo argumentabimur.

Iam in tertio quoque testimonio aperta translatio est. Cor namque instar frumenti contritum, & divini amoris igne quasi succensum, similitudine quadam sacrificium vocatur. Adde, quod familiare auctoribus sacris est, imaginum vocabula rebus per imagines significatis attribuire: ut nomen Davidis Christo, Ezechielis 34. Nomen etiam Petræ eidem, 1. ad Corinth. 10. Tale illud est: *Ego sum vitis vera*. Quia igitur per sacrificia illa legis externa res quaedam spirituales potiores præsignabantur, has omnino res sacrificia, holocausta, hostias

(35) *Osee* 14. (36) *Hebr.* 13. (37) *Lib. advers. Iov.* 1.

stias sacræ literæ appellant (38). Ut mactationes brutorum animantium figuræ erant mortificationis carnalium & irrationalium affectuum, qui regnant in corpore: ideoque carnis mortificatio hostia dicitur, non proprie quidem, sed figurata dictione. Et hunc in modum cætera, quæ non sunt modo longo sermone explicanda. Tres ergo priores scrupulos plane excusimus: quartum vero illum facilius excitemus, si semel stabilitum fuerit, his in locis apostolum non proprie loqui, sed figurate. Id quod liquido demonstrari potest. Primum, quia sacrificium ad religionem proxime pertinet: at elemosyna & beneficentia ad misericordiam vel liberalitatem. Dein ex illo *Osee* testimonio (39), *Misericordiam volo, & non sacrificium*. Quo loco sacrificium non obscure a misericordiæ operibus separatur. Certe si sacrificii vox dona pauperibus collata proprie contineret, nullo modo Propheta diceret: *Sacrificium & oblationem nolavisti*. Quid igitur sibi apostolus vult, quum ea munera hostias vocat, quæ pauperibus tribuantur? Nempe, illa esse Deo acceptissima. Videlicet hostias credere populus maxime placere Deo, spirareque illi odorem iucundissimum. Gen. 8. Exod. 29. Levit. 1. & 3. Num. 28. Vtique eo autem persuasio hæc in animis vel fidelium infederat, ut præ sacrificiis opera interdum pietatis charitatisque contemnerent. Huius rei apostoli minime ignari & plebem rudem ad veram & germanam pietatem revocare cupientes, misericordiæ ac charitatis officia hostias appellabant, non falso id quidem, sed verbis paululum quadam dicendi figura immutatis. Sic Paulus hostiam acceptam dixit (40) in odorem suavitatis. Sic Iacobus (41), religionem mundam & immaculatam esse, visitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum. Quam rem plane & sine verborum immutatione legis ille peritus significavit, in-

(38) *Ad eundem modum Aug. 10. de Civit. lib. 6. loquentem, cum affirmat, verum sacrificium esse omne opus, quod agitur ut sancta societate inhaeremus*. Deo. Nam cap. 5. dixerat sacrificium visibile esse invisibilis sacrificii sacramentum, id est, sacrum signum. D. Thom. 2. 2. *quest. 85. 2.* (39) *Osee* 6. (40) *Philip. 4.* (41) *Iacob. 1.*

quens (42), *Diligere proximum*, tanquam se ipsum, maius est omnibus holocaustomatibus & sacrificiis. Quid ergo proprie sacrificium sit, quia etiam ratione per tropum transferatur, satis dictum est. Nec hæc tamen nimis multa videri debent, cum huius vocis vi, ac potestate ignorata, multorum disputationes vagari & errare cernamus. Erant autem hæc copiosius explicanda, ne immodiæ brevitatis studio raperentur verborum pondera differentis celeritate. Sed de his hæcenus. Sequitur, ut sacrificium in species suas quam brevissime partiamur.

Lutherani in apolog. August. duas proximas sacrificii species esse aiunt, nec esse plures. Vnum enim esse sacrificium propitiatorium, nempe ad placandum Deum, & impetrandam veniam peccatorum: alterum *ευχαριστιών*, idest, gratiarum actionis. Has duas species sacrificii magnopere oportere asserunt in hac controversia nos in conspectu positas habere, & singulari diligentia cavere, ne confundantur. Id quod ipse etiam atque etiam moneo, sed illud quoque animadverto, hæc divisione multas sacrificiorum species vitiose fuisse prætermisissas. Non enim solum vel pro peccato, vel etiam ad gratiam referendam sacrificium fieri solebat, sed & vice supplicationis, ut a Deo vitæ commoditas ac prosperitas haberetur. Quod, si latine liceret, possemus impetratorium vocare. Quale fuit sacrificium Iacob Gen. 28. qualesque etiam mulier illa prætulit, quæ in proverbii dixit (43), *Vitimas pro salute devovi*. Sano in Levitico (44) post sacrificium pro peccato hostiæ pacificæ in duas species distribuuntur, ut aliæ sint gratiarum actionis Deo exorato, aliæ voto vel sponte susceptæ Deo exorando. Ac præter hæc sacrificii genera aliud fortasse fuit in hoc paratum, ut fœdus cum Deo fuso sanguine sanciretur. Cuiusmodi Exodo 24. & 4. Reg. 23. mentio fit. Ut omittat sacrificium pro consecratione pontificis (45), quod legislator a reliquis sacrificiis distinxit. Nam holocaustum, quod humanæ servitutis tributum proprium erat, & ad testationem divinæ maiestatis ac dominationis Deo sacrum, dubium non est, ad duas illas sacrificii species minime pertinere. Plura itaque, quam

(42) *Matth. 12.* (43) *Prov. 7.* (44) *Levit. 7.* (45) *Levit. 7.*

duo hostiarum genera fuerit in veteri testamento: at in novo utrum unum saltem sit, quaeritur. Cui quaestioni statim ego respondeo, si duo illa prius explicuero, quæ in hac controversia explicatu quidem facillima sunt, sed sunt tamen necessaria vel maxime. Illud primum est, nomen sacrificii interdum pro re, quæ Domino offertur, interdum vero pro actione ipsa sacrificandi solere accipi. Pro re, ut ad Hebraeos 5. *Omnis pontifex constituitur, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis*. Pro actione, ut in illo apud Tullium loco, *præbere hostias ad sacrificium*. Quo modo D. Thomas hanc vocem usurpavit (46), nec usurpavit absurde, cum artificium, lanificium, & similia ad eundem modum a doctissimis usurpentur. Alterum est, catholicos sicut eucharistie sacramentum, ita eucharistie sacrificium duobus modis asserere. Est enim sacramentum tantum, hoc est, species illæ vini & panis externæ, quæ corpus Christi ac sanguinem continent. Est item res & sacramentum, nempe, corpus Christi & sanguis, quæ res interius sub speciebus continentur. Similiter etiam in oblatione & missa nostra est sacrificium externum specierum panis & vini: quod Augustinus in Psalm. 37. *Sacrificium panis & vini nuncupavit*. Est & rursus sacrificium interius corporis & sanguinis Christi, quod Deo patri sub speciebus illis potissimum offerimus. Interius dico, non quod ipsum per species non suo quodam modo videatur, sed quod intra species inclusum, occultum in se & invisum sit.

His positis fit prima conclusio. *In lege nova vere nunc est & proprie sacrificium*. Quæ omnino res primum ex Malachia aperte conchitur, *Non est, ait (47), mihi voluntas in vobis dicit Dominus exercituum, & minus non suscipiam de manu vestra. A solis enim ortu usque ad occasum magnus est nomen meum in Gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda*. At interpretantur hunc locum Lutherani de sacrificio spiritali omnibus fidelibus communi. Id quod nullo pacto defendi potest. Primum, quia nostra opera omnia sunt tanquam pannus menstruata. Esai. 64. non igitur possunt dici absolute obla-

(46) 2. 2. *quæst. 85. art. 3. cap. & ad 3.* (47) *Malach. 1.*

oblatio munda, Luthero præsertim, qui nostras iustitias peccata esse contendit. Deinde quia offerre opus nostrum tanquam mundam oblationem & sacrificium, isti dicunt esse pharisæicum. At Propheta non loquitur de pharisæico sacrificio.

Præterea, quia sacrificia spiritualia non sunt propria legis evangelicæ, sed communia in omni lege suere. Propheta autem discrete loquitur de sacrificio quodam legis nove proprio ac singulari. Postremo, quia idem propheta cap. 3. loquens rursus de ipso eodem novæ legis sacrificio, *Sedebit*, ait, *constans & emulans argentum, & purgabit filios Levi.* Non dicit filios Israel, sed Levi: *Et erunt Domino offerentes sacrificia in iustitia.* Peculiare ergo sacerdotium erat instituendum, & peculiare sanctificandi ministri, ad peculiare sacrificium legis evangelicæ. Nam quod protestantes illud primi capituli referunt ad sacrificium spirituale commune omnium fidelium, hoc vero tertii capituli ad prædicationem evangelii, de qua Paul. ad Roman. 15. *Sanctifico evangelium*, &c. sua hæc veritate testantur se a veritatis unitate discedere. Cumque hæc fiat per figuratam dictionem sacrificia, qui ad tropos confugiant hoc loco ii & omnem scripturarum vim labefactant, & sibi etiam repugnant. Parentur enim & ipsi non esse in sacrarum literarum intelligentia ad tropos confugiendum, nisi ex proprietate vocabulorum magna absurditas sequeretur. Nec vero cum his Augustinus facit, qui libro contra literas Petiliani secundo (48), hunc Malachia locum de laudis sacrificio interpretatur, de quo scriptum est, *Immola Deo sacrificium laudis.* Sic enim & septuaginta verterunt. *Ab ortu solis usque ad occasum glorificatum est nomen meum in nationibus.* Id quod apostolus explicat inquitens, *Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorum consecratum nomini eius.* Sed ne Hieronymus quidem ab his disidet, quum Malachia testimonium his verbis exponit (49). Ergo proprie nunc ad sacerdotes Iudæorum sermo sit, qui offerunt cæcum & claudum & languidum ad immolandum: ut sciant carnalibus victimis spiritualis victimas successuras, & nequaquam taurorum, hircorum-

(48) Cap. 86. (49) Idem ser. in Zachar. 8. cap.

rumque sanguinem, sed thymiana, hoc est, sanctorum orationes Domino offerendas, & non in una orbis provincia Iudæa, sed in omni loco offerri oblationem nequaquam immundam, ut a populo Israel, sed mundam ut in cæremoniis Christianorum. Non sunt, inquam, pro adversariis auctores hi, nec stant a mendacio contra verum. Regula siquidem scripturarum est, ut idem Hieronymus eodem ipso loco testatur, *Vbi manifestissima propheta de futuris resicitur, per incerta allegoria non extenuare qua scripta sunt.* Cum ergo in universo orbe atque adeo apud omnes gentes una & eadem offeratur hostia munda, sacramentalis, & externa quidem specierum panis & vini ab omni carnis & cruoris fœditate aliena, interior vero incruenta etiam, quamvis corporis sanguinisque ipsa sit, quid attinet vaticinationem, quam in purissimo Christi sacrificio proprie impletam cernimus, allegoricis & spiritualibus interpretationibus invertere? Non itaque si Augustinus atque Hieronymus in ecclesia gentium laudis sacrificium, sanctorum orationes, & cæteras demum spirituales hostias agnoscent, quæ allegoricæ & figurate hostiæ sunt, idcirco verum & proprium eucharisticum sacrificium excludunt. Quinimo is ipse Augustinus ad Paulinum scribens in missa & sacrificio, quod celebrat ac frequentat ecclesia, omne precum, orationum, laudumque genus, de quo Paulus 1. Timoth. 2. loquitur, contineri existimavit. Sane quidem eucharistia oblatio magna cum excellentia præstantisque oblationum reliquarum, sacrificium est gratiarum actionis & laudis, in quo nomen Dei gloriosissime & magnificentissime summo splendore illustratur. Eucharistia item verum illud thymiana suavissimi odoris est, quo omnes sanctorum preces & orationes referuntur, unde iucundum & ipsa odorem mutantur. Quæ causa Irenæo fuit (50), ut ex Malachia propheta utramque hostiam in Christi ecclesia futuram intelligerent, & eam que proprie hostia est gratiarum actionis & laudis, quam ob id ipsum eucharistiam appellamus, & quæ figurate per allegoriam hostia nuncupatur. Verum ne propheticiis obcuris que

Tom. II.

LI

testi-

(50) Libr. 4. contra her. cap. 32. & 34.

testimoniis Lutherani se impugnari cauentur, alterum ex evangelio clarissimum proferamus.

Extrat ergo apud Lucam (51) scriptum apertissimum testimonium ad huius rei approbationem, *Accepto, inquit, pane, gratias egit & fregit & dedit eis, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, hoc est, accepit & gratias egit dicens, Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur.* Vbi illud primum animadverto, iure Cornelium episcopum Bitontinum in concilio apud Tridentum a patribus & Theologis univervis explosum: qui dixerit, Christum in cena non suum corpus & sanguinem obrulisse. Ritu quippe Iudaico gratias Deo agere calicem in manibus accipiendo & levando, vere est hostiarum gratiarum actionis offerre. Quom itaque dixit Dominus, *Hoc facite*, plane iussit apostolis, ut quod ipsum facere cernebant, id quoque illi facerent, eucharistiae, hoc est, gratiarum actionis hostiam exhibendo. Quemadmodum Cyprianus ad Ceclium (52) enucleavit in haec verba, *Scriptura dicit, ut quotiescumque calicem in commemorationem Domini & passionis eius offerimus, id, quod constat Donnicum fecisse, faciamus.* Et paulo post, *A Domino admoniti & iustructi sumus, ut calicem Domini cum vino mixtum secundum quod Dominus obrulit, offeramus.* Atque Irenaeus, *Calicem, inquit (53), similiter summi sanguinem confessus est: & novi testamenti novam docuit oblationem. Quam ecclesia ab apostolis accipiens in universo mundo offert Deo ei, qui alimenta nobis praestat, primitias suorum numerum in novo testamento.* Et capit. postea 34. *Offerimus, ait, ei eucharistiam non quasi indigentem, sed gratias agentes donationi eius, &c.* Vbi omittis auctoritatibus non dubitem, ipsa re & ratione exquirere veritatem.

Ratio Irenaei.

Quemadmodum enim in rebus aliis contingit, ut eas sancte ac religiose offeramus Deo ab illo primum acceptas, ita, ac multo etiam magis, cum in eucharistia corpus Christi ac sanguinem caelestis benedictionis largitate acceperimus, in ipsi profecto erimus & ingrati, nisi summam gratiam referamus, ea-

(51) Luc. 22. (52) De consecrat. dist. 2. cap. scriptura.
(53) Lib. 4. cap. 32.

eisdem dona, quae a Deo accepimus, ipsi reddendo, iuxta illud, quod scriptum est (54), *Tua sunt Domine omnia, & quae de manu tua suscepimus, reddimus tibi.* Et iterum (55), *Quid retribuam Domino pro omnibus, quae retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam.* In quem locum paraphrasis Chaldaica sic habet. *Calicem redemptionis accipiam mundo venturo.* Nam & hunc psalmum ad mysteria & fidem evangelii pertinere, auctor est Paulus (56). Salutare autem Christus est, ut Simeon in evangelio cecinit. Sed bene. *Accipiam:* quia nisi accipero, retribuere non valeo. Et cum generaliter nihil ex nobis Deo dare possumus, sed quod ab illo accepimus, id tanquam iam nostrum iterum illi reddere, cuius dono acceperamus; peculiariter tamen haec dona, haec munera, haec sancta sacrificia caelestia erant: de caelo ergo accipienda erant, & nomen Domini invocandum, ut tali nomine consecrata, nobis fierent corpus & sanguis Domini nostri Iesu Christi. Quod si nos pie, grate atque sapienter sanguinem Deo proprium fundimus, ut beneficiorum non memoriam modo, sed observantiam teneamus, cur sanguinem Christi a Deo nobis proprie (57) tributum non illi refundamus, qui nobis eum filio filii sanguinem dedit? Hesiodus eadem mensura iubet reddere, quae acceperis, aut etiam cumlatiore si possis. Nos, qui Christi sanguinem & corpus accepimus, si mensura cumlatiore non possumus, non reddemus eadem? Quid Christus? An non per amicitiae vim quasi unus nobiscum effectus dona nobis a patre collata pro suis exilimabat? Sane quidem. Nisi ergo stultus fuit & ingratus accipiens panem & calicem, non solum nostro nomine gratias egit, sed Patri pro suo summo beneficio meritam ac debitam gratiam cumlatissime retulit, certe patrem pari persolvit, & commemorandam, dum fidelium genus erit, perloquendamque putavit, *Hoc, ait, facite in meam commemorationem.* Te appello Luthere, atque adeo vos appello omnes Lutherani.

LI 2

Non d

(54) 1. Paralip. ultim. (55) Psalm. 115. (56) 2. ad Corinth. 4. Luca 1. (57) Proprie dico, quia singulis attributus est: quo sensuet sol cum omnium communis sit, cuiusque etiam est proprius.

Nonne intelligitis, quam apertum vobis sit cum Christi evangelio certamen? Vos porro eucharistiam percipientes, non item offerentes, Domini quidem cenam agitis, sacrificium vero crucis non agitis? Quod vester quidam (58) confitetur evictus. *In nostra*, ait, *eucharistia mens Christi tantum verbis, non etiam symbolis predicatur.* Non igitur Christiana est eucharistia vestra. Christus enim non iussit ut dicamus hæc in memoriam eius, sed ut faciamus, *Hoc facite*, ait, *in meam commemorationem.* Non est itaque in mysteriis hostia Christi dicenda solum, sed etiam facienda. Symbolis ergo, & non verbis tantummodo sacrificii Christi memoria in altari representanda erit. Alioqui si manducatio est, non oblatio: exemplar, & imago cœnæ erit, exemplar, & imago sacrificii non erit. Quanto melius rota per orbem ecclesie intellexit, quæ quum sacerdos confectis in nomine Christi mysteriis ait, *Hæc quotiescumque feceritis, in mei memoriam facietis.* Ipsi voce sacerdotis illa respondet, *Vnde & memores, Domine, nos tui servi, sed & plebs tua sancta*, &c. offerimus præclare maiestati tuae de tuis donis ac datis, hostiam puram, &c. Nullo ergo modo negari potest, quin ecclesia offerens corpus Christi, & sanguinem in eucharistia, & Christi exemplo id faciat, & evidenti ratione ducta, & præcepto denique ipsius Domini impulsâ.

Sed his tamen obiicitur, quod cum apostolus illud Domini præceptum retulisset, *Hoc facite*, &c. e vestigio subiecit, *Quotiescumque enim manducabitis panem hunc & calicem Domini bibetis, mortem Domini annociabitis*, &c. Ipsa ergo manducatio & potatio symbolum est dominicæ passionis. Non itaque necessarium est offerre sacrificium ut hostiam Christi etiam symbolis commemoremus. Huic argumento primum ita respondeo. Non si quispiam dicat, Quotiescumque concenerimus, confabulabimur: mox intelligimus concœnationem & confabulationem eandem esse. Sic si apostolus dixit, *Quotiescumque manducabitis*, &c. non necesse est interpretari

(58) *Bucerus, lib. 2. de vera & falsa Domini cœna administrat. 9.*

concœnationem dominicæ mortis annuntiationem esse. Voluit ergo Dominus, ut quæ mensa est, ea sit nobis & altare, hoc est, ut non modo cœnarem, verum etiam sacrificarem. Quare idem instituit ut esset simul & sacramentum, & sacrificium, quorum alterum dominicæ cœnæ, alterum dominicæ mortis esset symbolum. Pauli ergo sententia hæc est, *Ne putetis vos satisfacturos legi si manducetis & bibatis, qua in re cœna Christi commemorationem facietis: oportet enim vos mortem etiam commemorare, id quod magis sacrificando, quam manducando fit.* Deinde non inficior equidem, quin manducando corpus, sanguinemque potando in divisione sanguinis ex corpore id, quod in cruce gestum est aperte designetur, *Cum frangitur hostia*, Augustinus ait, *cum sanguis Christi in ora fidelium funditur, quid aliud quam dominici corporis in cruce immolatio designatur?* Sed re vera, ut diximus, in separatione sanguinis a corpore mors significari potest, non autem proprie significatur hostia, nisi corpus quod moritur offeratur. Quamquam consumptio specierum oblatarum ad perfectionem sacrificii pertinet. Ita populus cum sacerdote hostiam olim consumens, vere explebat sacrificium, atque adeo hostiæ crucis perfectum signum dabat.

Illud præterea animadvertendum cenfeo, quamvis Christus in cœna nullum omnino sacrificium obtulisset, eo tamen quod dixit, *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur*, &c. mox vero subiungit, *Hoc facite in meam commemorationem*, satis ostendisse, nos mysticè corpus tradituros, sanguinemque effusuros: quod re ipsa aperte & sine mysterio ipse erat postea facturus. Hoc scilicet, quod ego faciam, vos facite: sed ego faciam sacrificio cruento, vos facite in meam commemorationem incruento. At Dominus, ut in Græcis omnibus exemplaribus videre licet, semper est usus verbo presentis temporis. Non enim ait, *Hoc est corpus meum, quod pro vobis dabitur*, sed *quod pro vobis datur*. Nec si verbum verbo reddas, dixit (59), *Hic est sanguis, qui pro vobis effundetur*, sed *qui pro vobis effunditur*. Et apud Paulum (60), *trai-*

(59) *Lut. 22. (60) 1. Cor. 11.*

μου σώμα τὸ ὑπὲρ ἡμῶν κλάματος, id est, *Hoc meum corpus, quod pro vobis frangitur*, quemadmodum & Ambrosius in hunc Pauli locum, & Beda enarrans evangelium Lucae legunt. Nec dubitandum catholicis est, quam rem posterius explanabimus, in altaris sacrificio sanguinem Christi fundi non aliter ad effectum, quam si nunc funderetur in cruce: corpus Christi item frangi ad efficientiam perinde ut si nunc nobis in cruce frangeretur. Præterquamquod in sacrificio externo mystice, & tanquam in exemplari, atque imagine, & sanguis Christi funditur, & frangitur corpus. Vnde Augustinus (61), *Quum frangitur hostia*, inquit, *quid aliud quam dominici corporis in cruce immolatio designatur?* Ac ne sacramentum quidem solum, sed verum etiam corpus Christi sacerdotum manibus frangi, Romanum concilium sub Nicolao definivit (62). Videtne quemadmodum nobis omnia consentiunt, qui & Christum in cæna corpus suum & sanguinem mystice tradidisse, & ad eandem nos formam instituisse non rebus solum & rationibus, sed verbis quoque ipsis efficimus? Nihil enim prohibet, quum Lutheranos redarguimus, exemplaribus. Græcis præsertim consentientibus adhaerescere.

Sed quia sacramentarii causantur se his fere argumentis, non premi, ut quæ maiori ex parte sumant, corpus Christi verum & sanguinem in eucharistia esse, id quod isti pernegant, age rationibus conquestis hos quoque urgeamus. Tamen quædam ex his quas ante posuimus, Sacramentarios etiam pressius affringunt, quam ut fugere aliquando possint. Atque, ut omittam quod rem perspicuam, atque e sacris literis manifeste exploratam & comprehensam insiciantur, nolo enim hodie hæc de re cum Sacramentariis certare: de sacrificio dico, etiam si in speciebus panis & vini nec corpus Christi, nec sanguis essent ut vere sunt, adhuc tamen sacrificium in altari christianorum existere multis, & gravibus argumentis posse doceri. Est hoc primum & ex definitione sacrificii, & ex perpetua consuetudine ecclesie gravissimum.

(61) De consecr. dist. 2. cap. Quum frangitur. (62) De consecr. dist. 2. Ego Berengarius.

vissimum, & firmissimum argumentum, quod sacerdotes nostri panem, & vinum offerunt Deo, faciuntque sacri aliquid circa res oblatas panem scilicet frangentes, huiusque portionem tingentes vino: adde, si placet, rem utramque etiam consumentes: vere ergo & proprie sacrificant. Si enim oblatio similis ac farinae consperse oleo in figuram mortis Christi futura sacrificium erat, nihil est ambiguum, quin panem oblatum frangere, ac vino tingere in figuram mortis præteritæ sacrificium sit. Quid autem in hoc opere Lutherani reprehendent? An quod panis & vini munera a Deo accepta referimus? Arguant Abel ac cæteros in lege naturæ patres, arguant Moysen cum scripta lege sua, arguant oblationes, quas in ecclesia primitiva pie offerri solere, libenter illi concedunt. Quin naturam ipsam potius arguant, quæ nos ad gratiam referendam informavit, quam Deo tamen referre aliter non valemus, nisi dona, quæ accepimus, ipsi reddendo. Sed panem frangi ac tingi reprehendent. At hæc ceremoniis crucis immolationem designamus (63). Mirum est autem, si hoc nobis vitio vertant, quod Christi passionem, non verbis modo, sed rebus etiam commemo-remus, præsertim, cum Dominus dixerit, *Hoc facite in meam commemorationem*. Sane si illud peccatum est, qui baptizant, ii quoque peccant, quoniam symbolis mortem Christi figurant. Si ergo huius verbi definitio recte nobis declarata, & circumscripita est, sine dubio sacerdos in altari vere sacrificat: quamvis nihil aliud species quam species ipsas vini & panis externas. Atque etiam, si sacrificii partes ipsas expendas, hoc est offerri, frangi, tingi, adde etiam consumi: cum in his rebus mystice peragendis nihil inest vitii, quemadmodum ostensum est, sit, ut non solum vere ac proprie, sed pie etiam, atque religiose sacerdotes nostri sacrificent. Eam quippe rem Augustinus considerans speciem panis hostiam appellat (64), quod utique nomen usque adeo in omnium fidei, & auribus, & linguis inhæsit, ut vanus & stultus.

(63) De consecr. dist. 2. cap. Quum frangitur. (64) De consecr. dist. 2. cap. Cum frangitur hostia.

stultus sit, qui illud inde evellere tentarit. Sacramentarii igitur quamvis negarent esse in ecclesia corporis & sanguinis Christi sacrificium; at sacrificium panis & vini (65) nullomodo erant negaturi, ne propriam sacrificii notionem ignorare viderentur.

Præterea Melchisedech sacerdos erat Dei altissimi: sacrificium ergo offerebat Deo, omnis enim sacerdos constituitur, ut sacrificium offerat; at non legitur aliud quam panem & vinum obtulisse. Cum igitur nos ad eundem modum & ordinem panis, & vini species offeramus, proprie, vereque sacrificium exhibemus. Quæ causa ecclesie fuit, ut illud Divi Thomæ in die festo, atque solemnè eucharistiæ celebraret, sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech panem & vinum obtulit. Verum argumentum hoc Lutherani duobus modis elidunt. Primum negant, Melchisedech Deo panem, & vinum obtulisse, scilicet, Abrahamo obtulit, non Deo, ut Genes. 14. cap. legitur. Id quod Epiphanius, lib. 2. contra hæreses, hæresi 55. agnovit. Deinde negant, sacrificium Christi in eo fuisse secundum ordinem Melchisedech, quod panem & vinum obtulerit, sed in eo fuisse affirmant, quod Christus non secundum legem mandati carnalis oleo isto corporeo sacerdos effectus est, sed quemadmodum Melchisedech, oleo spiritus unctus sit a Deo præ participibus suis. Sic enim apostolus ad Hebræos interpretatur (66). Sed scrupulus prior sic eximitur. Non inficior equidem, Melchisedech panem, & vinum Abrahamo ad sacrificiandum exercitum contulisse, sed cum scriptura statim adiecerit, *Erat enim sacerdos Dei altissimi*, nisi causa inepta est, intelligere oportet, eandem res obtulisse solitum Deo, quas tunc proferebat Abrahamo, sed huic in cibum, illi in sacrificium. Quemadmodum Cyprianus ad Cæciliam, Ambrosii lib. 5. de sacramentis, cap. 1. Hieronymus in 26. Marthæi caput, August. in psalm. 33. concion. 1. Cassiodorus in psalm. 109. Damascenus, lib. 4. cap. 14. Chrysostom. hom. de prodit.

(65) *Sacrificium panis & vini August. vocat in Psalm. 37.*

(66) *Ad Hebr. 7. Euseb. 1. libr. eccles. histor. cap. 1.*

dit. Inde auctores sunt (67). Scrupulus vero posteriori hoc modo eximemus. Non si in una re sacerdotium Christi simile est Melchisedechi sacerdotio, omnis alia similitudo excluditur. Quin si figura perfecta est, apte quadrare ad multa potest. Nihil igitur obstat, cur non in sacerdotii & constitutione, & oblatione Melchisedechi Christus appareat similis. Lex insuper, & religio nulla est sine sacerdotii munere atque functione. Hæc enim tria ita sunt, semperque fuerunt coniuncta, ut si unum tollas, reliqua necesse sit esse sublata. Translato, inquit (68), sacerdotio necesse sit ut & legis translatio fiat. Si ergo Christi legem, ac religionem habemus, habemus profecto & sacerdotium. Ac sacerdos omnis in hoc paratur (69), ut sacrificium offerat: Christiani ergo etiam num sacrificium teoemus, sine quo nec sacerdotium, nec religionem, nec legem tueri possumus. At nos omnes esse sacerdotes affirmant, hostiasque spirituales offerre. Sed cum hæc non proprie sint hostiæ, sed translate, sacerdotium quoque non proprium, sed translatum, & improprium erit: translato vero sacerdotio, religionis item translatio fiet. Ita nimirum qui nobis sacrificium eripiunt, simul hi & veram Christi religionem conantur eripere, & falsam eius inducere, qui iuge ab ecclesia auferet sacrificium. Nam & Danielis testimonio (70) constringi fortius poterunt, quam ut elabantur. Rogandi sunt videlicet adversarii, quodnam sit illud iuge sacrificium, quod Antichristus ab ecclesia ablaturus est per dies 1290. Et cum in ecclesia non sit aliud sacrificium iuge præter id, quod in altari offerimus, iure arguimus, Lutheranos Ministros esse Antichristi. Sed quid ego argumentor? quid plura disputo? Etiamne in tam perspicuis rebus argumentatio querenda, aut coniectura capienda est? An dubitari potest, ubi nullum peculiare sacrificium, privatim res sacra nulla, sacerdos proprie nullus est, ibi ne religionem quidem esse posse? Tradit Plato (71), sa-

Tom. II.

Mm

cer-

(67) *De consec. dist. 2. in calicem, & cap. Accipite.*

(68) *Ad Hebr. 7. (69) Ad Hebr. 5. & 8. (70) Dan. 12.*

(71) *Lib. 16. qui est de regno.*

cerdotes magna claritate oportere abundare propter eorum, quæ tractant, magnitudinem. Quapropter apud Ægyptios non licere regem absque sacerdotio imperare. In plurimis quoque Græcorum civitatibus præcipua sacra a magistratibus summis insitunt, atque apud Athenienses creato regi sacra maxima esse attributa. Tradit rursus (72) oportere, ut unus semper ex magistratibus deorum alicui pro civitate sacrificet. Aristoteles deinde auctor est (73), in heroicis temporibus reges divina rei cultum exercere solitos, nisi talia essent sacrificia, quæ sacerdotium requirerent. Docet alio loco (74) idem, in optima Republica sacerdotes honoratissimos constituendos. Neque enim, ait, agricola, neque artifex, neque villum exercitiorum quisque sacerdos est deputandus: honos namque diis est a civibus impendendus. Cicero & Valerius (75) scribunt, tantum studium antiquis observandæ religionis fuisse, ut senatus tunc, quum florebat imperium, decreverit, ut de principum filiis pauci quidam electi Hetrurij populis ad disciplinam sacrorum percipiendam traderentur, ne ars tanta propter tenuitatem hominum, & religionis auctoritatem adduceretur ad mercedem & questum. Tantus honor apud veteres natura duce religioni est habitus, ut nulli nisi principes & optimates caeremoniarum erga Deum haberent facultatem. Et volunt Lutherani adeo Christum desipuisse, ut Republ. instituerit, in qua sacrificia omnia vulgaria passim, & contrita essent, sacerdotes deliri etiam senes, garrula anus, adolescentes leves, fartores, Janii, & coqui, quos, honos præfandus sit, si vel cursum velis recensere. Scilicet, sacerdotium nostrum Lutherani Turcarum more informare cupiunt, apud quos a communi populo non multum sacerdotes differunt. Quanto religiosius antiqui olim Germani statuerunt, ut verberandi, animadvertendique in hominem nisi sacerdotum auctoritate nullis esset concessa facultas, quo iudicia non humana, sed di-

(72) Dial. 8. de legib. (73) Lib. polit. 3. cap. 10.

(74) Lib. polit. 7. cap. 9. (75) Lib. de divin. Cicero. lib. 1. Valerius.

vina viderentur. Sed quid ego communes naturæ rationes profero? Ad nostras, hoc est, Theologicas redeamus. Apostolus fideles cupiens ab idolorum cultu deterere (76), eo maxime argumento usus est, quod si idolis immolarent, participes essent altaris, & mensæ impiæ, atque irreligiosæ: nam sine discrimine eandem vocat, & mensam, & altare. Qui autem ad altare Christi accedunt, participes sunt huius etiam altaris: fieri autem non posse, ut utriusque simul participes simus, nisi Deo, & idolis pariter serviamus. Altare igitur habet ecclesia, habet igitur sacrificium. Etenim sicut mensa dicitur, in qua editur cibus, sic altare, in quo offertur sacrificium. Negent ergo altaria fidelibus Lutherani, solum concedant mensas: quia cibus nobis esse aiunt, sacrificium non item. Nec altaris modo, sed & missæ nomenclaturam adimant, quæ cassum quidam, & inanis vocis sono decoratum erit, si nobis in altari oblatio non est. Missa porro vocem ex Hebræa lingua mutuo acceptam cum doctissimi & nostris, tum plerique e Lutheri familia testantur (77). Est autem Hebræis Mica oblatio.

Sane vero tum altaria, tum oblationem corporis, & sanguinis Christi, quam missam & sacrificium appellamus, ex apostolorum traditione nos habere, exploratissimum erit, si regulas eas huc referamus, quæ investigandis apostolorum traditionibus libro huius operis tertio sunt a nobis constitutæ. Certe (78) Irenæus verbis nihil obscuris affirmat, ex traditione apostolorum esse, quod corpus & sanguinem Domini offeramus. Andreas quoque apostolus, referente Philacteto ex literis sacerdotum Achaia: Egææ proconsuli, immacula-

Mm 2 tum,

(76) 1. Cor. 10. (77) Deuteron. 16. ubi nos habemus spontaneam oblationem, Hebræi habent Mica. Quo etiam significatu consil. Carthag. 4. cap. 84. hoc nomen usurpavit, in hac verba, Episcopus nullum prohibeat ingredi ecclesiam, & audire verbum Dei, sive gentilem, sive hereticum, sive iudeam, usque ad missam catholicorum, de consecr. dist. 1. Episcopus.

(78) Lib. 4. cap. 32. 33. & 63.

tum, ait, agnum quotidie in altari sacrificio (79). Iacobum & missæ celebrationem addidisse, testes sunt patres Trullanæ synodi, canon. 32. (80) Concilium insuper Carthagin. 3. ait, Dominum tradidisse, ut in sacramento corporis & sanguinis eius nihil amplius, quam panis & vinum offerantur. Sed, ut dixi, nihil est opus oratione longiore, ubi promptum est formulas illas querendæ traditionis ad præsentem disputationem accommodare.

Iam ecclesiæ auctoritas pro hac conclusione notior & crebrior est, quam ut indicanda sit. Nihil enim frequentius tum in canone, tum alias sæpe intonat, quam hostiam Deo se corporis, & sanguinis Christi puram & immaculatam offerre.

Concilia vero ab hac sententia sunt plurima (81). Toletanum primum, cap. 5. Toletanum undecimum, cap. 14. Toletanum duodecimum, cap. 5. Bracharense tertium, cap. 1. Antisiodorense, cap. 8. Carthaginense tertium, Ephesinum, Nicænum, cap. 14. Lateranense sub Innocentio 3. Adde etiam Trullanum, quod nomine sextæ synodi a Gratiano refertur. Adde etiam Florentinum in decreto unionis Armenorum. Sed in concilio Constantiensi ille error condemnatus est, Non esse fundatum in evangelio, quod Christus missam ordinaverit.

Quid sedis Apostolicæ antistites? Nempe, eandem apostolorum, & ecclesiæ fidem profiterentur. Anacletus, de consecr. dist. 2. cap. *Episcopus*. Clemens, de consecr. dist. 2. cap. *Hic ergo*. Alex. 1. de consecr. dist. 2. cap. *Nihil*. Eusebius, de consecr. dist. 1. cap. *Consulto*. Iulius, de consecr. dist. 2. cap. *Cum omne crimen*. Felix, de consecr. dist. 1. cap. *Sicut non alii*. Sotlier in epistola ad episcopos Italia. Syricus ad Cu-

(79) De consecr. dist. 1. cap. Iacobus. (80) Cap. 24.

(81) De consecr. dist. 3. in sacramento. De consecr. dist. 2. necessaria 93. dist. pervenit, de summ. Trinit. sumiter de consecr. dist. 2. didicimus. Concilium item Martini Papa. de consecr. dist. 2. Non oportet. Epist. 3. qua est de officio sacerdotis.

Cumerium Tarraconens. episcopum, cap. 1. Innocent. 1. ad Exuperium Tolos. episcopum, cap. 1. Leo ad Dioscorum, epist. 79. de consecr. dist. 1. cap. *Neesse est*. Hi omnes antiqui ecclesiæ pontifices, nam posteriores quid attinet commemorare?

Auctores vero veteres, quos ecclesiæ & consecravit, & publice dedicavit, si referre velim, negotium lectori facessetur. Itaque non omnes referam, sed nobilissimos. Docent in primis hoc ex Græcis Dionysius, cap. 3. lib. de eccles. Hierarch. Ignatius, in epist. ad Smirnenf. Athanasius, in lib. questionum ad Antiochum, quæst. 34. Gregorius Nazianzenus, in carminibus ad episcopos. Eusebius Emissemus, de consecr. dist. 2. cap. *Quia corpus*. Chrysost. homil. 17. in epist. ad Hebræos, qui falso nomine Ambrosii citatur a Gratiano, de consecr. dist. 1. cap. *In Christo*. Chrysostomus quoque idem, lib. 6. de sacerdot. paulo post principium. Cui Theophilactus consentit in cap. 10. epist. ad Hebræos. Et Damascenus, lib. 4. cap. 14. E Latinis vero habes Irenæum, lib. 4. cap. 32. & 33. & 34. & 63. Cyprianum, lib. 2. epist. 3. quæ scribitur ad Cæciliam, de consecr. dist. 2. cap. 1. & 2. Atque idem repetit in sermone de cœna Domini. Ambros. lib. 1. officiorum, cap. 48. Hieronym. ad Hedibiam, quæst. 2. & ad Tit. 1. Paschasium, in lib. de pascha, de consecr. dist. 2. cap. *Iteratur*. August. lib. 10. de civit. cap. 20. & lib. 17. cap. 20. & lib. 20. contra Faustum, cap. 18. Quem locum, & Calvinus, & Bucerus impudenter pro se referunt. Gregor. 4. lib. dialogorum, cap. 58. & in quadam homil. paschali, de consecr. dist. 2. cap. *Quid sit*. Fulgentium denique, lib. 2. ad Monimum.

At omnibus his testimoniis Calvinus respondet, eucharistiam ideo a patribus sacrificium vocari, quia est exemplar & imago sacrificii. Nec enim aut novum, aut insolitum est, rerum vocabula, rerum imaginibus attribuere. Ad Galat. 3. *Ante quorum oculos Iesus Christus prescriptus est, & in vobis circumcisus*. Ad Rom. 6. *Consepulchri in baptismum*. Apocal. 10. *Agmus, qui occisus est ab origine mundi*. Sic autem Chrysostomum, Theophilactum, & Augustinum fidem suam de sacrificio ex-

explicuisse. Hæc Calvinus (82). Nam Bucerus dicit quidem, alios patrum in hac sacrificii appellatione id spectasse maxime: sed alii tamen in usu, inquit, huius vocis præcipue spectarunt oblationes, quas suarum rerum fideles offerebant, & Domino consecrabant. Id quod Lutherus etiam animadverterat in libro illo pestilentissimo de captivitate Babylonica. Sed scitum illud est, qui verecundia fines semel tranterit, eum bene & naviter oportere esse impudentem. Primum enim isti colligunt, si sancti auctores asserunt, eucharistiam esse exemplar sacrificii in cruce facti, statim haberi, non esse verum sacrificium. Quod si ad eum modum colligere licet, ne vetera quidem sacrificia proprie & vere sacrificia fuissent, quoniam omnia figura, & imago erant unice illius hostiæ, quam Christus moriens immolavit. Vtrumque igitur signum unius & eiusdem hostiæ censendum est: nostrum quidem præterita, illud autem legis veteris futuræ: sed utrumque tamen vere sacrificium. Nisi quis adeo insanat, ut putet, magis pertinere ad rationem sacrificii, quod significet rem faciendam, quam quod commemoret rem factam. Ego sane ita iudico, eucharistiam nostram exemplar sacrificii Christi esse non posse, nisi esset quoque ipsa sacrificium. Quæ res paulo ante est a me diligenter explicata. Quemadmodum enim cæna nostra commemoratio non esset Dominicæ cæna, imagoque illius & exemplar, nisi vere manducarem: sic nec eucharistia nostra hostiæ Christi exemplar, & imago esset, nisi vere sacrificarem. Deinde illud ab his quero, an sancti dicant, offerre nos in hoc mysterio corpus Christi, & sanguinem. Bucerus negat, sed rem tamen apertam negat. Nam, ut cæteros omittam, manifeste id tradunt Cyprianus ad Cæcilium; Ambr. lib. officiorum 1. August. 17. de civit. Dei, & contra Faustum, lib. 20. Damascenus, lib. 4. Irenæus item libr. 4. Ac demum Alexander papa ad omnes orthodoxos: nolo enim esse longus in reliquis excitandis. Quod si sanguinem Christi in hoc mysterio offerimus, vere illud

(82) Institution. cap. 28. lib. 2. cap. 7.

illud est quidem sacrificium, & exemplar est tamen; quoniam hostiæ cruentæ imago incruenta est; sed ita incruenta, ut pro eo sit, ac si nunc cruor ipse effunderetur.

Atque argumenta hæc usque adeo perofisque Lutheranos cogunt, ut in sacrificio asserendo ex parte iam cum ecclesia consentiant. Non enim penitus sacrificium negant, sed in eo persistant, qui hostiam pro peccatis admittunt, eos iniuriam imponere Christi perfectissimo sacrificio, quo uno cuncta sunt remissa peccata. Itaque gratiarum actionis sacrificium in ecclesia esse quidem, quod eucharisticum isti vocant, sed pro peccato nullum esse, quod propitiatorium appellant.

At nobis secunda in hac controversia conclusio certissima, & ipsa est, Eucharistiam non modo iuxta nomen suum sacrificium esse, quo Deo gratiam referamus, sed id etiam esse, quod nobis Deum placatum, propitiatumque reddat. Eandem itaque hostiam pro gratiarum actione, & pro peccato esse. Hæc primum ostenditur ex illo loco apud Lucam (83), *Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur.* Et de calice similiter, *Qui pro vobis effunditur.* Est ergo sacrificium pro peccatis. Id quod forma consecrationis præ se fert (84), quæ habet, *Effundi sanguinem in remissionem peccatorum.* Nam quod Lutherani quidam aiunt, verba, quibus hoc mysterium sacerdos conficit, materialiter accipi, non significative, non est huius loci, temporisque refellere. Illud sane exploratum est, si verba formæ materialiter acciperentur, nec sacerdotem in Christi nomine corpus, sanguinemve conficere, imo ne conficere quidem ullo modo. Quin etiam, si sacerdos verba illa significative non profert, ex vi verborum, neque corpus Christi in sacramento habemus, neque sanguinem. Ex quo Sacramentarium multum exiit.

Deinde, omnis sacerdos, ut ad Hebræos tradit apostolus (85), constituitur, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis: aut ergo nullus nobis sacerdos est, aut sacrificium propitiatorium habemus. Nec vero Paulus de solo legali sacer-

(83) Luc. 22. (84) Ambros. de consecr. dist. 2. cap. 81 quotiescunque. (85) Hebr. 5.

dote loquebatur, nisi inepte argumentatus fuisset, Christum pro peccatis quoque obtulisse, quoniam sacerdos erat.

Præterea, penam aliquam manere remissa iam culpa, non solum ecclesia desinente, sed scriptura etiam tradente credimus. Cum ergo corpus Christi & sanguinem Dei dono tantam res nostras habeamus, utique poterimus offerre Deo ad redemptionem animarum nostrarum, quemadmodum & penas proprias, & sanguinem quoque nostrum offerimus.

Hanc vero esse apostolicam traditionem, & Epiphanius lib. 3. contra hæreses, & Chrysof. ad populum Antioch. aperte docent, & facile per regulas supra a me positas ostendi potest, quas permolestum erit post tam longam disputationem ad huius nos loci usum in præsentia convertere. Quamquam una ecclesia satis est ad huius rei certam fidem in animis inferendam. Illa quidem cum alias frequentissime tum in canone maxime proficitur, plebem sanctam fidelium hanc hostiam Deo pro redemptione animarum suarum offerre.

Romanos vero pontifices supereracaneum erit recensere. Itaque duos solum antiquissimos & sanctissimos referemus, Alexandrum in epistola ad omnes orthodoxos iniquentem, crimina atque peccata his sacrificiis deleri. Cui assentitur Iulius de consecr. dist. 2. cap. *Cum omne crimen*. Quibus divum etiam Gregorium addo de consecr. dist. 2. cap. *Quid sit*.

Nam in conciliis habemus Cambilonense de consecr. dist. 1. cap. *Primum est*. Florentinum quoque habemus, ac Tridentinum: adde etiam, si videtur, & Trullanum.

Iam sancti veteres eam rem constantissime tradunt. Chrysofostomus homil. 17. ad Hebræos, & Theophilactus in cap. 8. eiusdem epistolæ palam dicunt, in mysteriis & sacrificio esse remissionem peccatorum. Eusebius Emisenus hanc redemptionis oblationem vocat. Damascenus affirmat esse omnis fordis expiationem. Idem altruxit & Athanasius lib. quest. ad Antiochum. Epiphanius item inducit hæresim Erii in hæc verba, *Orat vivus aut dispensationem facit, id est, missam: quid profuerit mortuo?* Cui respondet Epiphanius, quod omnino profuit precibus eiusmodi defunctis, etiam si totam culpam non abscondunt. Quem locum incredibile dictu est, quam prave Bucerus torquere nititur. Sed bene habet, quod habemus alios, quos hæ-

hæretici, rumpantur licet, torquere non possunt. Chrysofostomus homil. 69. ad populum Antiochenum, *Non temere*, inquit, *ab apostolis hæc sancta fuerant, ut in tremendis mysteriis defunctorum agatur commemoratio. Sciunt enim, inde multum eis posse contingere lucrum. Cum enim totus confisterit populus, sacerdotalis plenitudo, & tremendum proponatur sacrificium, quomodo non exorabimur pro his deprecantes?* Vide etiam eundem lib. 6. de dign. sacerdot. Gregorius lib. 4. dialog. cap. 55. *Si culpa*, ait, *post mortem insolubiles non sunt, sicut non esse decuerat, multum solet animas etiam post mortem sacra oblatio hostiæ salutari adiuvere.* Theophilactus in cap. Lucae 12. in illud. *Eum timere*, &c. *Non semper, ait, qui moriuntur peccatores mittuntur in gehennam. Sed sunt in potestate Dei ut etiam dimitti possint. Hoc autem dico propter oblationes, quæ sunt pro defunctis, quæ non parum conducunt etiam his, qui in gravibus peccatis mortui sunt.* Vide etiam Ambrosium epistola 8. lib. 2. ad Fausti. Et Cyprianus lib. 1. epistol. 9. nam in sermone de cena Domini aperte dicit, hoc sacrificium esse iniquitatum expiationem. Vide etiam Paschasium de consecr. dist. 2. cap. *Iterum*. Et August. de cur. pro mort. geren. cap. 1. & lib. con. 9. cap. 11. & 28. & de har. cap. 53. & in enchir. cap. 110. Possemus his Theologorum sequentium manum adiungere, in hæreticorum egede iam sæpe victricem. Sed victoribus occurrent acto iam de inimicis ecclesiæ triumpho. Itaque ad prælium sero venient quidem, sed ad palmam opportune. Quamquam hoc loco necesse fuit eos advocare, non ut nostra confirmarent argumentis ac rationibus, sed ut schola more presse, atque argute contraria refutarent. In refutandis quippe hæreticorum argumentis tantum schola Theologia valet, ut facile possit ea, quæ illis videntur esse graviora, ostendere vel levissima.

Primum sane argumentum, quod Calvinus tantopere iactat, facillime diluitur. Quis est enim, cui non perspicua sint illa, quæ verbis iste multis exornat, & amplificat? Vnicum sacerdotem nostrum prestitisse id, quod omnes illi veteres minime præstitierunt, nempe remissionem peccatorum in sanguine proprio. Rursum immortalem esse & perpetuum, qui semper coram Deo pro nobis assillat, nec suorum modo vulnerrum cicatrices, sed etiam sanguinem, quem effudit in cruce,

Tom. II.

Nn

om-

Respon.
ad 1. Arg.

omnibus ecclesie & oblationes & orationes, sed demum, ecclesiamque suam patri in sublimi altari representet. Item una sola oblatione consecisse, quod ne plurimis quidem veteres illi sacrificiis valuerunt. Hæc videlicet contraria sunt, & vel minutis Theologis pervulgata. Illud nos addimus, quod Calvinus ignorat, discrimen esse inter sacerdotes veteres, & nostros, quod in illis nemo fuit, cuius ceteri vicarii essent, neque enim posteriores prioris alicuius gerebant vices, sed quisque suam afferebat hostiam, & suo, non alterius sacerdotis nomine offerrebat. Ita ex hac parte plures omnino erant sacerdotes. Non enim in uno veluti capite conveniebant, cuius loco administrarent. At nostri cum in nomine Christi, & in persona eius accedant ad altare, quodammodo omnium unum est sacerdotium, sicut episcopi ac vicarii unum iudicium est. Aliunde etiam veteres illi plures erant sacerdotes, quia plures hostias, easdemque differentes exhibebant; at sacerdos a sacro faciendo dictus, ubi eandem hostiam offert, idemque omnino sacrum conficit, aliquo modo idem est, licet plures esse videantur. Ac revera sacerdos, qui Deum sanguine placaret & reconciliaret mundo, unus est Christus. Nos quippe hoc sensu non dicimur sacerdotes, sed quia dispensatores sumus mysteriorum eius, applicantes populo sanguinem, quem ille effudit in cruce, & simul cum illo offerentes. Inde enim nostra oblatio vim habet, non ex nobis. Non igitur nos plures sacerdotes sumus ad eum modum, quo veteres plures fuisse tradit apostolus. Quod vero Calvinus ait, nostros sacerdotes esse infirmos ac peccatores, ut olim in lege, magno discrimine agnoscimus. Etenim illi cum adferrent hostias, que ex se placere Deo non poterant. Ne placita sunt inquit (86), que tibi secundum legem offeruntur: cum sanguinem inquam, hircorum & taurorum offerrent, si peccatores erant, per sacrificia sua nihil consequerentur. Respexit quippe Deus ad Abel & ad munera eius, neque offerens a muneribus, sed munera ab offerente placuerunt, ut recte Gregorius admonuit, Legis ergo infirmitas erat, quod nec hostiam habebat, que ex se Deo esset

(86) Ad Hebræos 9.

esset accepta, nec sacerdotes impollutos, qui Deo gratiosam quoque hostiam efficerent. Sacerdotes vero nostri, tametsi infirmi sunt, nihil tamen ecclesie sacrificio incommo- dant, ut pote quod vim suam non ab illis habet, sed a Christo summo sacerdote, in quo patri bene complacuit, qui semel est & sacerdos & sacrificium, quemadmodum Innocentius tertius in concilio dixit (87). Hostia igitur evangelica excellens præstantia est, quod & ipsa per se Deo est quam gratissima, & unum habet perpetuo sacerdotem sanctum atque impollutum, cuius oblatio vim tribuit sacrificio, omnibusque fidelibus memoria sæculorum omnium prodest. Quocirca sicut in Christi sacramento impius administrator nihil ecclesie nocet: ita ne in Christi quidem sacrificio sacerdos improbus divinæ utilitatis fructu ecclesiam privat, quamvis ipse sibi non emolumentum comparet, sed exitium. Verum de primo argumento hæcenus.

Huius autem confirmatio argumenti non est nunc oratio- ne longa infirmenda, ne novam hic controversiam de novi sacramenti sacerdotio constituamus. Illud breviter dicimus, eos sacerdotes a Deo esse vocatos, qui ab apostolis & eorum successoribus rite & ordine vocati sunt. Nec vero sacerdotii nostri ratio popularis est, multorumve suffragiis declaranda non de terra confecta, sed de celo ducta & delapsa est, *Resuscitata*, inquit (88), *gratiam Dei, que est in te per impositionem manuum mearum*. Et alio loco (89), *Noli negligere gratiam, que data est tibi cum impositione manuum presbyterii*. Et in epistola ad Titum (90), *Relinqui te Crete, ut constituas presbyteros, sicut & ego disposui tibi*. Paulus denique & Barnabas constituerunt (91) per singulas ecclesias presbyteros in oratione & ieiuniis, ut mos est, & nunc ecclesia fieri solet. Quemadmodum igitur qui apostolos audiebat, is Christum audiebat: ita etiam quos apostoli vocabant, hos vocabat Christus, & quos a sacerdotio repellabant, eos Christus ipse repellabat. Nam quod hæc nunc ab illis defensionis ratio viæque tentatur, in his scripturæ

Na 2 la-

(87) De summo Trinit. cap. firmiter. (88) 1. ad Timoth. 2.

(89) 1. ad Timoth. 4. (90) Tit. 1. (91) Act. 14.

locis de senioribus agi, qui Rempublicam gererent, non de sacerdotibus, qui rem divinam facerent: satis ostendunt, quam parum in sacerdotii dignitate & auctoritate ponant, qui illud existiment aut a senectutis veneranda canitie, aut ab ecclesie administratione se iunctum. Aristoteles (92) porro non credit alios fore ad sacerdotium idoneos, nisi vel qui reges essent aut principes civitatis, vel certe quos post Rempublicam diu suo consilio gubernatam, aut res in bello præclare gestas defessos iam, atque defatigatos omni cura humana, & labore vacuos esse oporteret, ut non nisi in ætate & auctoritate senatoria sacerdotium resideret. Quam nature institutionem apostoli fecuti, cum sentirent sacerdotibus ecclesie gubernationem fuisse a Christo commissam, eos existimarunt esse in sacerdotum ordinem cooptandos, qui vere presbyteri essent, hoc est, seniores. Ita factum est, ut Presbyteri nomen in eum, qui sacra facit, remaneret. Sed nos eo loco locati sumus, ut non longe prospicere oporteat futuros sacerdotii casus, cum eos in præsentia videamus. Deflexit enim iam de spatio curriculoque, multumque deflexit consuetudo maiorum & eos nobis episcopi initiatos sacerdotio tradunt, qui non modo presbyteri non sunt, sed sunt etiam valde iuvenes. Ita sacerdotii auctoritas secleratissimis ecclesie hostibus ludibrio est. Verum de episcoporum abusu minime contendimus: in eo certamus, sacerdotis creandi rationem nos ab apostolis, apostolos a Christo accepisse. Quod ne dubitare possimus, certissimo est argumento quod Christus in cena dixit, *Hoc facite in meam commemorationem*. Si enim hoc, quod præcepit facere, sacrum erat, imo si, ut ante probatum est, sacrificium erat: apostolos sane tunc sacerdotes instituit: nisi iussit facere, nec dedit tamen potestatem faciendi. Cognoscere autem Christi corpus & sanguinem, ut sacra nostra Deo faciamus, quoniam supra naturam est, sine divina facultate fieri non potest. Quia vero sacrificium hoc Dominus facere iussit donec veniat, necesse est, ut cooptiam, quam Christus fecit apostolis sacrificii iugis & perpetui faciendi, illi in posteros sempiternis sæculorum atatibus transfuderint.

(92) Pol. 7. cap. 9.

rint. Sic enim, ut Occumenius ait, sacerdotium Christi æternum est secundum ordinem Melchisedech. Sed primi argumenti confirmationi refellendæ plusculum etiam, quam concedebat ratio, largiti sumus.

In secundo vero argumento multa simul obiciuntur aduersum ea, quæ ex ecclesie sententia diximus: sed nos exprime-mus omnia perspicue, ut res dicta proprie manu tentari possit. Primum autem illud sacerdotibus nostris opponitur, quod offerunt alienum sanguinem. Id quod sine dubio falsum est: quippe cum Christi sanguis, dono Dei licet, noster sit tamen, noster, inquam, veluti universalis causa nostra est. Sol autem tuus ad generandum est: at non ita tuus, ut sine peculiari tua generet actione.

Illud Deinde Calvinus obicit, Christi sanguinem semel iuxta apostolum oblatum esse. Quam rem non absurde intelligunt plurimi de oblatione cruenta, quæ palam ante oculos omnium posita fuit. Sic enim se idem apostolus exposuit, quum obicit: *Semel in consummationem sæculorum per hostiam suam apparuit*. De illa ergo victima sermo fit, quæ in monte Calvarie palam in ore atque oculis Iudææ provinciæ mactata est. Ex quo intelligitur, contra oblationem altaris, ubi sanguis Christi in mysterio fusus, non corporis, sed mentis oculis cernitur, ne verbum quidem ullum apostolum dicere. Atque videlicet Pauli verba torquere aduersarii possunt in eam oblationem, quam Christus in cælis incrementum facit, semper patri pro nostris peccatis apprens. Sed ne me in hanc quasi fugam conferam, maxime animadvertendum censeo, oblationem non simpliciter & uno modo esse. Vna enim est universalis: altera est particularis, quæ generalem illam quasi ad efficiendum applicat. Et quoniam Lutherani omnes oblationes ad unum exemplum & regulam quarunt, nos huius divisionis exemplum ex similitudine rerum naturalium capiemus, ut horum ignorantio illustrior appareat. Illuminatio dupliciter a Philosophis accipitur: & ea, quæ universalis est: & ea, quæ est particularis. Videlicet, simul atque Deus produxit solem, potest dici semel mundum illuminasse, nempe, tanquam in causa universalis. Sed sunt tamen plures quotidie illuminationes propriæ, quæ non solum cum generali illa non pugnant, sed ita subserviunt,

Respon-
ad 2. Arg.

viunt, ut sine illis universalis illa aut propemodum otiosa sit, aut certe penitus otiosa. Sic & illud interpretatur, *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*: scilicet, illustratione quadam generali, quæ in hoc quidem genere una & eadem sufficienti & idonea est, atque adeo sempiterna: sed si illustrationes peculiare desint, quibus singulorum hominum mentes privatim illuminentur, universalis illa sufficientiam habet, efficientiam non habet. Nec enim generales causæ quicquam efficiunt, nisi privatis & propriis causarum secundarum actionibus vis illa efficiendi communis ad singulos effectus adiungatur. Similiter ergo oblatio Christi una generalis fuit redemptionis ac sanctificationis humanæ: non solum idonea causæ, sed suis etiam omnibus numeris absoluta, cui, in genere suo dico, nihil addi, nihil detrahi possit. At sunt plures oblationes particulares, quibus universalis illa efficientia ad effecta quadam singularia contrahitur. Nemo igitur nos legales sacerdotes existimet, quod singulis altarium sacrificiis sepe ac privatim offerimus, sed potius ita secum reputet: sacerdotes sunt isti secundi sub uno primo pontifice Christo, administræ & dispensatores mysteriorum eius. Ac de prima quidem huius argumentationis parte, itemque de secunda disputatum est: reliqua est tertia eademque postrema in qua Calvinus ac Bucerus se insolentius iactant, quasi argumentum invenerint, quod refellere nequeamus. Quæ una in re, fateor, superiores sunt. Illi namque quomodo opinionem commentitiam confirmarent, invenerunt: ego tam leve argumentum quæ ratione infirmæ ac diluam, reperire non possum. Sed age, horum insolentiam reprimamus, iamque doceamus serio, quam ridicule exultent homines non solum doctrinæ Apostolicæ ignari, sed omnis omnino Philosophiæ. Primum autem, quamvis denuo velimus sacrificii complicatam notionem evolvere, non facile tamen reperiemus, an ea eadem occisionemque contineat, cum animal sacrificandum est. Contra enim dicit forasse quis, Prophetas Baal quoddam etiam sacrificii genus præbuisse (93), qui lanceolis & cultris se incidere, donec perfunderent sanguine. At demus illud, & con-

(93) 3. Reg. 18.

cedamus argumentantibus, quod ad perfectam animalis immolationem nos quoque attinere credimus, confici, dico, ipsum & occidi oportere, si vere sacrificatur. At corpus vivum & spirans nos offerimus: idem enim in eucharistia est atque in celo. Sed etiam Christi corpus in eucharistia vivum est, ac sanguis in corpore, non tamen a nobis aut corpus offertur quia vivum est, aut sanguis quia est in corpore. Sed illud quia mactatum, hic quia effusus in cruce. Quod si Christus in cruce se offerens non se e conspectu nostro abstulisset, sed perpetuo penderet in cruce ante omnium fidelium oculos omni & loco & tempore positus, nihil necesse erat, ut exemplum facti relinqueret, & in simulacrum ex animali exemplo veritas transferretur. Sicut enim ille, qui tunc fuerunt iuxta crucem, eandem cum Christo hostiam patri obtulerunt, si modo vere erant pii & rem, quæ gerebatur, intelligebant: sic si eandem externa crucis hostia in conspectu nostro aeterna permaneret, nullo exemplari & imagine hostiæ illius indigeremus. Quia vero licet oblatio illa & mactatio externa transierit, sic tamen coram Deo constat acceptabilis, & perpetua virtute consistit, ut non minus hodie in conspectu patris illa sit efficax, quam eo die, quo de faucio latere sanguis exivit; ideo vere nunc offerimus eandem crucis hostiam cum Christo, perinde atque illi, qui erant iuxta crucem: quamvis illi nullo posito sub oculis simulacro, quia nullo tunc opus erat, cum res ipsa viva in præsentia esset, atque ante oculos propolita: nobis autem per imaginem Christus hostiam illam excitavit, & quasi in quodam exemplari statuit ante oculos. Sed imago hæc & exemplar nihil revera obstat, cur non eundem illum sanguinem modo offeramus, quem Christus fudit in cruce; non aliter ac si nunc coram essunderetur. Quæ est sententia Chrysostomi (94) salto tamen Ambrosio attributa de consecr. dist. 2. cap. In Christo. Adde, quod quale fuerit sacrificium, talis est requirenda mors: ut si illud creverunt est, hæc sit etiam cruciata: sin illud incruentum erit, mors quoque erit mystica &

(94) Vide etiam Eusebium Emisenum de consecr. dist. 2. quia corpus.

& incruenta, id est, effectus mortis, eeu nunc praesens adesset. Satis est enim ut vere & proprie sit sacrificium, quod mors ita nunc ad peccati remissionem applicetur, ac si nunc Christus ipse moreretur. Id quod scriptorum veterum testimonio confirmatur. Gregorius, *In se ipso*, inquit (95), *immortaliter vivens iterum in hoc mysterio moritur*. Et Augustinus, *Semel immolatus est in semetipso Christus: & tamen quotidie immolatur in sacramenta*. Paschasius (96), *Quotidie Christus mystice pro nobis immolatur, & passio Christi in mysterio tractatur*, &c. Et Cyrillus in concilio Ephelino, Athanasius ad Antiochum, Theophilactus in decimum caput epistolae ad Hebraeos, Damascenus in quarto libro, Gregorius demum Nazianzenus, ut caeteros praetermittam, hanc incruentam exanguemque immolationem vocant: unicum illam quidem, qualis non fuit alia similis, per quam ad effectum scilicet sic nobis Christus immolatur, ut illis, qui praesentes erant quando se in cruce offerebat. Sed quia sine effusione cruoris, quae in praesentia cernatur oculis, applicatione vero cruoris iam effusi sit oblatio, recte a patribus incruentum sacrificium nuncupatur. Atque ad ea quae sunt a Lutheranis in secundo argumento dicta, diximus satis.

Respon.
ad 3.

In tertio quoque argumento refutando posthac nihil est necesse laborare. Docuimus enim, Christi oblationem in cruce non aliter se habere ad redimenda peccata, quam aut lucem ad illustrandum, aut medicinam ad curandum. Lucem dico, quae omne lumen ederet: medicinam, quae omnes sanaret morbos. Equis autem debitet, causas perfectas & principales sine adiuvantibus & proximis nihil efficere? Medicamentum quippe quamlibet praesens, & salutare sit, nisi agro corpori adiungitur, neque opem indigenti fert, nec salutem. Quod si agnus, qui tollit peccatum mundi, sine adiutrice & focia causa ipse per se expiavit nostra delicta; baptisina tollatur, poenitentia absit, sacerdotia silent, ministeria facessant, atque adeo omne salutis nostrae cra-

(95) De consecr. dist. 2. quid sit. De consecr. dist. 2. semel.
(96) De consecr. dist. 2. iteratur.

eramentum removetur & instrumentum. Praeceptum illud vanum sit (97), *Baptizate in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*; gratia illa vana (98), *Quarum remiseritis peccata, remittentur eis; inanis sermo ille (69), Poenitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum in remissionem peccatorum*; sit denique ille fallus (100), *Salvus nos fecit per Lavarium regenerationis*. Quin etiam, si ita libet, quia oravit pro nobis Christus, non oremus: quia ieiunavit, non ieiunemus: quia lachrymatus est, non ploremus. Colligunt enim arguti illi dialectici, quia obtulit semel Christus, nos non offeramus. Sicut ergo compatimur, ut passionis eius participes simus, ita etiam offerimus, ut oblationis ipsius partem capiamus. Nobis sane religio actuosa est, Lutheranis otiosa; qui nos ferriatos volunt celsatione torpere, & quasi pueros delicatos nihil agere. Ita ex animis hominum extrahunt radicem religionem, cum sacrificia, sacerdotes, caeterosque religionis administratos tollunt. Non ergo nos repetitis oblationibus Christi sacrificium testamur fuisse imbecillum, sed causam principalem, perfectamque fuisse, quae quantumvis licet sufficiens in se, & consummata sit, sine applicatione tamen causarum adiuvantium nihil efficit. Illud vero, *Vna oblatione consummavit in aeternum sanctificatos*, simile est, ut si dicerem, Deum una illustratione mundum in aeternum illustrasse. Id quod re vera fecit, quum solem quasi sempiternum lumen accendit. Alioqui quid alio loco apostolus iubet (1), *Ve emundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus perficientes sanctificationem in timore Dei*? Certe Christi sanguis emundavit nos ab omni delicto, & tamen Paulus ait, *Mundemus nos*. Certe una oblatione Christus consummavit sanctificatos, & tamen Paulus monet, *Ve ipsi perficiamus sanctificationem in timore Dei*. Christus igitur mundat ac perficit, & nos quoque perficimus, ac mundamus: sed ille agit nobiscum, ut causa principalis, nos sub ille agimus ut cause adiuvantes. *Dei namque adiutores sumus* (2). Sed addunt illud, ubi peccata.

Tom. II. Oo to-

(97) Matth. ultim. (98) Ioann. 20. (99) Act. 2.
(100) Tit. 3. (1) 2. ad Corinth. 7. (2) 1. Cor. 3.

torum remissio est, iam non est oblatio pro peccato. Respondemus. Si remissio solum est ut in causa universalis, iam non est oblatio generalis quidem pro peccato: est tamen oblatio specialis, quæ vim illius ad efficiendum applicat. Quemadmodum si illustratio est mundi universalis, nulla alia generali est opus: non enim alio sole indigemus, alia luna, aliis stellis. Sed necesse est tamen illustrationes quotidie singulas aeris intervenire, si terra est diebus singulis illustranda. Addunt etiam, Post remissas per Christi sacramenta iniquitates, quorsum oblationes facimus pro peccato? Respondet, remissio iniquitatis duplex est: una perfecta, altera imperfecta. Perfecta, quum non solum culpa, sed tota etiam pœna remittitur, de qua illa intelliguntur (3), *Proiecisti post tergum tuum omnia peccata mea. Beati (4), quorum remissa sunt iniquitates, & quorum recta sunt peccata.* Proiciet in profundum maris peccata nostra, Mich. 7. & cœtera similia. Atque hæc per baptismum contingit omnibus baptizatis. Imperfectam vero illam dicimus, in qua vel culpa remittitur, sed non tota pœna, vel remittitur pœna, remissa iam culpa, de qua illud (5) accipimus, *Propter remissionem precedentium delictorum.* Et rursum (6), *In redemptionem earum pravaricationum, quæ erant sub priori testamento.* Antiquis porro patribus culpas ante Christi mortem fuisse remissas ambiguum non est: luxta fidem quippe defuncti sunt testimonio fidei probati. Non esse autem perfecte remissas, confirmat Paulus, cum ait, Christum mortuum esse in remissionem precedentium delictorum. Quæ si plene Moyli, Aaron, Davidi, cæterisque sub lege & natura sanctis condonata fuissent, nec illis esset ianua regni caelestis oclusa, nec loci inferi in custodiam deputati. Equis enim dicat, omnino resoluta crimina, quorum pœnæ luuntur in carcere? Davidi rursum homicidii, & adulterii scelera relaxata, quo tempore ad Nathan propheta vocem peccatum confessus est, & Nathan ipse idem, & auctor libri ecclesiastici testes sunt (7). At si plenam remissionem

(3) *Esai. 38.* (4) *Psal. 31.* (5) *Roman. 3.*(6) *Hebr. 9.* (7) *1. Reg. 12. Eccles. 47.*

percepisset, quorsum illa? *Dele iniquitatem meam; Amplius lava me ab iniquitate mea; Averte faciem tuam a peccatis meis,* &c. Certe hanc ampliozem, & pleniozem indulgentiam, non prius a Domino impetravit, quam multis suppliciis in eo Dominus acerrime vindicasset. Itaque, si per Christi sacramenta plena cuiquam peccatorum remissio contingit, nos pro illiusmodi peccatis hostiam minime offerimus: ut si quis proxime recens baptisma susceperit: at si peccator non est perfectam remissionem consecutus, quod in sacramento penitentiae fere accidit, pro huius delictis sacrificium exhibemus, ut cui Deus subitatus etiamnum est, ei fiat aliquando propitijs.

Quid igitur sibi apostolus vult, cum minis horribilibus audientium animos perterrefacit in hæc verba, *Voluntarie peccantibus nobis iam non relinquitur pro peccatis hostia?* Nempe qui dicit, voluntarie peccantibus post acceptam notitiam veritatis nullam hostiam esse reliquam, is sine dubio significat, ignorantibus aliquam hostiam superesse, iis presertim, qui ante acceptam notitiam veritatis peccaverunt: quemadmodum Chrysostomus ac Theophilactus argumentantur. Rem ergo apostolus verbis grandioribus exaggerat, atque, ut solet, terrorem exuperatione iniicit. Ostendit itaque, non quid clemens & misericors iudex interdum sua lenitate concedat, sed qua pœna is dignus sit, qui singulari baptismi beneficio suscepto, filium Dei conculcat, & sanguinem testamenti pollutum ducit, & spiritui gratiæ contumeliam facit. Indignus nimirum est, qui fuerit huiusmodi, cui Christus iterum crucifigatur. Toties autem nobis crucifigatur, toties immolatur, quoties eius crux, nobis & mors ad peccati remissionem applicantur. Si de iustitia ergo agitur, nulla relinquitur pro peccatis hostia iis, qui ex malitia peccant. Sin vero de misericordia Dei agitur, quæ omnem etiam sensum exuperat, non solum infirmis, & ignorantibus aliqua superest hostia, sed iis etiam, raro tamen, qui voluntarie peccaverunt post acceptam notitiam veritatis. Enimvero quod hæc apostoli oratio alta & exaggerata sit, illud primum argumento est, quod statim subditur, *Terribilis autem quadam expectatio iudicii,* &c. Atque e vestigio, *Irram quis faciens*

legem Moysi, &c. Et post pauca, *Rememoramini pristinus dies, &c.* Et tandem, *Nolite amittere confidentiam vestram, qua magnam habet remissionem.* Illud deinde hoc confirmat maxime, quod in 6. cap. cum dixisset, *Impossibile est eor, &c. ne existimaretur nulla esse rerum expectatio meliorum, quasi a desperatione ad spem revocare cupiens, Confitemur, ait, de vobis dilectissimi meliora & viciniora salut, tamen si ita loquimur.* Ex quo temperamento Hieronymus lib. aduersus Iovinianum 2. colligit, apostolum Hebræos per exaggerationem territasse. Est & aliud responsum dignum (8), nisi me fallunt omnia, quod magnopere animadvertatur. Videlicet, hostia pro peccato duobus modis intelligi potest. Vno modo pro peccato, altero etiam pro culpa. Quod enim peccati vox pro peccato peccati usurpetur, illa demonstrant (9), *Non ego operor illud, sed quod habitus in me peccatum.* Et rursum (10), *Remittuntur ei peccata multa: quoniam dilexit multum: cui autem minus dimittitur, minus diligit.* Quo loco multorum peccatorum penas multa Dominus peccata vocat. Nam culpas ante fuisse remissas, qui superiores lachrymas consideraverit, is vocare in dubium non poterit. Et que dilexerat, & ingenuerat, ea certe culparum veniam fuerat consecuta. Sed cui in presentia dicitur, *Remittuntur tibi peccata: vade in pace,* ei plenissima indulgentia conceditur, omniumque penarum perfolutio. In penis vero locum habet, ut maiori dilectioni maior remissio respondeat, minorique etiam minor: nam culpe vel simul remittuntur omnes, vel nullæ. Machabæorum sententia vulgo etiam sermone teritur, *Sanciam & salubrem cogitationem esse pro delictis exorare, ut a peccatis solvantur.* Vbi penas purgatorias pro culpis debitas peccata sine dubio appellavit. Simile est illud, *Peccata tua elemosinis redime* (11). Penas autem Daniel pecunia redimendas existimabat: nam culpas aut penitentia diluit, aut certe sine argento gratia resoluit. Atqui siue figurate nomen causæ ad effectum transfere-

(8) De Penit. dist. 2. cap. Si enim. (9) Roman. 7.

(10) Luc. 7. (11) Dan. 4. Sine pretio remittitur culpa, non tamen sine dispositione.

feratur, siue remissio penæ ad integram remissionem culpæ pertineat, non valde interest quidem: tamen si D. Thomas (12), atque Innocentius huiusmodi locutiones improprias esse testantur, quibus peccata deleri, detergi, abluï, remitti dicuntur, quia solvuntur penæ. Iam ergo, cum apostolus ait, nullam hostiam superesse pro peccato (13), pro culpa proprie intelligendus est. Cui sententia non est illa contraria, relinqui penitentia sacramentum, quod iudicium est, non sacrificium: relinqui etiam hostiam pro peccato, quæ improprie dicitur hostia pro peccato. Sed quæris, quid causæ plerisque antiquorum fuerit, ut baptismum hostiam appellaverint, ideoque dixerint, non superesse hostiam pro peccato, quia baptismus repeti non potest. Sane quia in baptismo Christo commorimur, & per hoc sacramentum applicatur nobis hostia crucis, ad plenam peccati remissionem: hinc illi baptismum translatitæ hostiam nuncuparunt, ac post baptismum semel acceptum nullam hostiam esse reliquam interpretati sunt: quia baptismum secundum non est. At in penitentia sacramento non applicatur mors Christi per modum hostiæ, sed per modum iudicii. Itaque quamvis penitentia post baptismum superfit, non proinde tamen hostia superest pro peccato. Sed de tertio argumento nimum multa.

Quartum vero non confutatione eget, sed reprehensione. *Resp. ad* Ne. Equa enim vel incerta, vel imprudentia est, ea adversum nos testimonia excitare, quæ a nobis faciunt maxime? Constat sane, eucharisticæ sacrificii partes quatuor esse (14): unam consecrationem corporis & sanguinis, alteram oblationem, tertiam fractionem, postremam consumptionem. His quippe quatuor partibus nostrum sacrificium redintegari, con-

(12) 4. dist. 12. quest. 2. art. 2. quest. 2. (13) Sermo est de mortalibus, quæ simpliciter, & quasi per antonomasiam peccata dicuntur. Nam venialis hæc penitus sacrificio delentur. de consecr. dist. 2. cap. iteratur, & cap. Virum. (14) Probabilissimum est, specierum quoque mixturem ad sacrificii integritatem attingere. Nam ab apostolis ecclesie traditum, ambiguum non est.

confici, absolvi, qui negaverit, nihil illum de ratione perfecti sacrificii didicisse, nihil scire convincam. Consecrationem porro atque oblationem cum gratiarum actione coniunctam ex evangelio colligi, ostendimus paulo ante fractio autem apertissime traditur. In eo discrimen est, quod Lutherani in fractione nihil mysticum esse arbitrantur, sed solam panis distributionem, nempe, ut sua cuique portio contingat: at ecclesia sancta (15) quum hostiam frangit, dominici corporis in cruce fractionem significando, Christi hostiam commemorat, quemadmodum Christus ipse est, & verbo, & exemplo commemorandam tradidit. Quod vero ad plenam huius sacrificii rationem consumptio specierum attineat, concilium Toletanum duodecimum testatur (16), inquit, *Quale erit sacrificium, cui nec ipse sacrificans participare esse dignoscitur?* Augustinus insuper, in libro sententiarum Prosperi consentit (17), dum sanguis de calice in ora fidelium funditur, dominici corporis immolationem, eiusque sanguinis effusionem designari. Spectat ergo ad perfectam significationem sacrificii consumptio specierum. Que causa catholicis perpetua fuit, ut dum sacerdos species sumit, non edere illum dicant, edat licet, sed consummere. Ut intelligamus, in missa potius haberi rationem consumptionis, quam manducationis, magisque sacrificium spectari, quam cenam. Quod Lutherani sentientes negaverunt, Christum corpus suum, sanguinemque sumpsisse, ne consumpsisse, & sacrificasse probaretur. Verum ratio primum convivii hoc exigit, ut cibi communionem, & consociationem habeat: aliqui qui ad cenam invitati, is non convictor esset, sed conditor, instructorque convivii. Atque accubationem epularem amicorum, tamen melius nostri convivium, bene tamen Græci, tum comotationem, tum concenationem vocant: ut qui vocat ad cenam, nec concenator ipse & compotator est, non solum non urbanum convivium ineat, sed ne convivium quidem. Deinde, ut Chrysostomus argumentatur,

(15) De consecr. dist. 2. quum frangitur. (16) De consecr. dist. 2. cap. Relatum. (17) De consecr. dist. 2. quum frangitur.

ne discipuli horrerent carnem, & sanguinem, necesse erat, ut Christus prior ipse degustaret. Christus certe quod se videbant facere, id ut facerent iussit apostolis. Intellexit autem semper ecclesia sacerdotibus iniunctum esse ut sumerent sumpsit ergo & Christus, nisi sacerdos omnibus suis numeris absolutus, non absolutum, sed inchoatum sacrificium fecerit. Nec me fugit, D. Thomam (18) aliquando, ut videtur quidem, docuisse sacrificium ante fractionem hostiæ esse peractum, sumptionemque spectare proprie ad sacramentum, oblationem vero ad sacrificium. Et rursus asserere (19), fractionem hostiæ non ita esse necessariam, ut, si omittatur, sacrificium maneat imperfectum: quod videlicet huius rei significatio, non ad corpus Christi verum, sed ad mysticum referatur: non ergo fractio in partibus sacrificii numeranda est. Quod autem sacrificium ante fractionem peragatur, id magno argumento fit, sacerdotem statim a consecratione illa verba dicere, *Offerimus praeclaræ maiestati tuæ de tuis donis ac datis hostiam puram*, &c. Iam ergo nondum fracta hostia, & oblatio est, & sacrificium. Verum qui Divum Thomam nobis obiicit, id ille agit, ut & secum ipse Thomas (20) & cum vera sacrificii ratione pugnet. Eius enim in secunda secunda verba non obscura sunt, sacrificium proprie dici, cum circa res oblatas aliquid fit. Quam rem illo etiam exemplo confirmat, ut quum panis frangitur, & comeditur. Unde colligit, primitias oblationes esse, non autem sacrificium, quia nihil sacrum circa eas fiebat. Hostiam igitur aliquando ante fractionem, non solum D. Thomas, sed etiam ecclesia vocat eo more, quo rem instantem & proximam quasi presentem nominamus. Sic Cicero præbere, ait, hostias ad sacrificium. Vbi animal sacrificandum hostiam appellat. Quin & in Levitico, & in aliis quoque perisque locis holocaustum, hostia, ac sacrificium ab eo, quod proxime futurum est, nomen accipiunt. Sed & panem ipsum ante consecrationem hostiam vulgo appellamus, a qua appellatione ne Divus

(18) 3. part. quest. 83. art. 4. (19) Artic. 6. 6.
(20) Quest. 85. 3. 3.

vius quidem Thomas abhorret. Sacerdos porro ante consecrationem dicit se offerre *sancta sacrificia illibata*, &c. Quis autem Theologus tam insigniter stultus fuit, ut peractam sacrificium ante hostiam consecratam existimaverit? Atque ut de occulto, & interiore sanguinis & corporis sacrificio nihil dicam, externum certe & mylicum sola oblatione non constat. Cum itaque circa species ante fractionem nihil sit a sacrificio factum, ne sacrificium quidem peractum est. Item, cum symbolis rerum, Christo insitente, debemus mortem ipsius agere, si verum & perfectum nostrum sacrificium est, eiusque victimæ absolutum exemplar, quam Christus in cruce præbuit: nullum autem sit rerum symbolum ante quam species frangantur, nisceantur, consumantur: certissimum accipere argumentum possumus, ante fractionem nondum esse expletam sacrificium. Manet igitur, non consecrationem modo, & oblationem, verum & fractionem quoque ac consumptionem ad integritatem externi sacrificii pertinere. Quæ res non pertinenti nobis argumento, indicioque patet facta est, sed gravi, constantique ratione: præterquam quod ab apostolis has nos sacrificii partes accepisse, promptissimum est ostendere: nam Christum tradidisse, factis supra est a me demonstratum. Ut Lutherani argumenta probabiliora deinceps excogitent: siquidem quartum hoc, quod modo diluimus, improbabile est. Improbabile esse dico, Lucæ, Paulique testimoniis uti, ut ecclesie sacrificium exploretur. Nam ratio ea quæ adiungitur, captiosa est, & verisimilitudine fallere imperitos potest. Primum autem qui Lutheranis responderet, Christum in cena sacrificium non pro peccato quidem, sed gratiarum tamen actionis obtulisse, hic non ab illis facile eluderetur. Eius enim rei probabilem rationem redderet, quod cum sacrificii crucenti dies instaret iam plane, aut certe iam appropinquaret hora, non oportebat, hostiam in cena pro peccato mysticam exhibere, cum impenderet generalis hostia illa, in qua patri complacuit omnia peccata resolvi. Quanquam & sanguinem circumcisionis pro nobis Christus obtulit, & ieiunavit, flevitque pro nobis: nec tamen remissio ea peccati secuta est, quæ a cruce tandem expectanda erat. Quemadmodum enim martyrii ple-

na

na efficacia non in qualibet sanguinis effusione est, sed in ea demum, in qua martyrium consummatur, quamvis sanguinem suum Deo statim a principio martyr obtulerit: sic passionis Christi perpetuæ vis illa absoluta & perfecta non in initio, aut medio, sed in fine fuit. Deinde mysticæ oblationis effectus non is est, quem falso existimant Lutherani nos credere, nempe ut omnes culpas, pœnasque resolvat. Quæ de re paulo post dicturi sumus. Alia enim efficientia hostiæ illius est, quam Christus palam mastravit in cruce: alia illius, quam sub speciebus definitis mystice præbuit in cena. Illa generalis est, sicut diximus, nec per sacrificium modo, sed per omnia sigillatim sacramenta ad effectum longe diversa applicatur. Hæc peculiaris efficientia est, & sub speciebus certis ad peculiaria quædam effecta concluditur. Obtulit ergo Christus hostiam in cena, tum pro culpa veniali, tum pro pœna, quæ pro culpa etiam mortali deberetur. Qui in peccato solvendo sacrificii peculiaris effectus est. Hunc vero habuit in cena sanguis oblati: nam in cruce vim remissionis habuit generalem. Sed quoniam, ut modo dixi, hanc rem sumus in confutatione sequentium argumentorum suffius explicaturi, pergamus ordine rescillere argumenta quæ restant.

Quinto vero argumento refutando Roffensis episcopus, calicem, ait, novum testamentum ideo dici, quia novi testamenti confirmatio est. Quem vocis usum ut probare testimonio non queo, ita non audeo explodere. Illud affirmo, nomen hoc pro re, quæ ex testamento obvenit, interdum accipi: ut in epistola ad Hebræos, cap. 7. *Melioris testamenti sponsor factus est Iesus*. Sic enim promissionis vocabulum pro re, quæ promittitur, scripturæ auctores usurpant: ad Hebræos 6. *Imitatores eorum qui fide & patientia hereditabant promissiones*, ad Hebræos 9. *Repromissionem accipiam æterna hereditatis*, & Actor. 1. *Expectarent promissionem patris*. Si ergo promissio pro re promissa accipitur, & testamentum Luthe- ro ipsi quoque promissio est: nihil mirum si pro re ipsa, quæ testamento est relicta, usurpetur. At prima res, eademque potissima, quam nobis in testamento suo legavit Christus, fuit sanguis. Quid igitur obstat, cur rem, quam beneficio

Tom. II.

Pp

tc-

Resp. ad
5.

®

testatoris habuerim, non ego in funus eius exequialque rependam? Quid inquam, oblat, cur quod de manu morientis accepimus, non id nos viventi illi reddamus? Nisi illud frustra, atque importune repetimus, *Tua sunt, Domine, omnia: & qua de tua manu suscepimus, reddimus tibi.* Quod autem calix improprie dicatur testamentum, manifestum est. Sive enim, ut Innocentio placet (21), testamentum promissio est: sive, ut Vlpianus vere sentit, sententia est voluntatis iusta de eo, quod post mortem fieri voluerimus: omnino liquet, calicem, nec promissionem proprie, nec sententiam esse, sed rem, quæ testatoris promissione, voluntatilique sententia relinquatur. Hanc vero nos hostiam præbere ad sacrificium quis prohibet? Sed de quinto argumento hæcenus.

Resp. ad
6.

Iam argumento sexto quid attinet respondere, nisi eadem velim, quæ supra dixi, verba repetere? Colligunt enim acuti scilicet dialectici, si eucharistia exemplar & imago est, non esse illam vere ac proprie sacrificium. Quæ sane collectio perridicula est. Quid enim stultius dici potest, quam legis veteris hostias sacrificia non fuisse, quod verorum exemplaria fuerint? Innocentius porro tertius quosdam merito irridet (22), qui putarint, in sacramento non esse corporis Christi, & sanguinis veritatem: ex eo quod scriptura interdum commemorat, id, quod in altari suscipitur, mysterium, imaginem, figuram, & exemplum esse. Quorum errorem Pontifex doctè, graviterque refellit: si enim, quia figura est, sacramentum altaris veritas esse negatur: ergo nec mors, nec resurrectio Christi veritas est credenda: siquidem eas similitudinem, & imaginem esse apostolus tradit, ac Petrus quoque scribit Christum exemplum nobis in sua passione reliquisse. Nihil igitur obstat, cur non in externo sacrificio forma sit, species, imago, & exemplar sacrificii crucis: in sanguine vero, & corpore, quæ sunt res intus inclusa, eiusdem sacrificii exilat veritas. Sed quoniam in cruce, quod
alias

(21) Cap. cum Martha, de celebrat. Miss.

(22) Cap. cum Martha, de celebrat. Miss.

alias diximus, palam, & sine mysterio hostia cruenta fuit, in altari occulte, & mystice abscondita: ne eodem modo, quo Christus, sacrificare putaremur, rectè cum suo Chrysofomo Theophilactus admonuit, nos non immolare Christum, quemadmodum se ipse in cruce immolavit, sed potius illam crucis hostiam commemorare. Verum quia commemoratio nostra otiosa, & umbratilis non est, sed efficit quod significat: quanquam non Christum occidimus, qui resurgens ex mortuis iam non moritur, Christi tamen mortem applicamus, ceu nunc facta sit. Applicamus autem non fide sola, aut solis verbis, sed etiam symbolis. Post illa namque verba, *Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur*, non ait Dominus, *Hoc credite*, non, *Hoc dicite*, sed, *Hoc facite in meam commemorationem.* Quæ causa, nisi me fallit animus, apostolo fuit, ut veteris legis symbola, quoniam vacua erant, umbras appellaret, non ipsas imagines rerum. Nam evangelium ipsas rerum imagines quasi vivas continet, non ad significationem modo, sed ad efficientiam. Ut baptismus imago est spiritualis ablutionis, quæ per Christi sanguinem facta in cruce est, sed habet tamen res ita coniunctas, ac si Christus ipse nunc pro baptizato sanguinem funderet. Quocirca & aliquando idem ausus est dicere, in singulis baptizatis Christum crucifigi: non illa solum loquendi forma, quæ Iosannes evangelista scripsit, agnum occisum esse ab origine mundi, sed ita potius, ut ad effectum idem profus sit, ac si Christus vere nunc pro his, qui baptismum suscipiunt, crucifigeretur. Nec vero existimo, quum Paulus legem dixit umbram habere futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, de significatu disceptasse, quod plerique interpretati sunt, ut umbra signum obscurum, & imperfectum, imago rei expressum, perfectumque signum intelligatur. Quæ ut vera esse non inficior, ita a præcipuo apostoli instituto esse aliena iudico. Id quod ex verbis eiusdem apostoli manifeste conficitur. Ait enim, *Umbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum eisdem ipsis hostiis, quas offerunt insensuenter, nunquam potest accedentes perfectos facere, &c.* Quia igitur hostiæ illæ vim efficiendi non habebant, ideo legem umbram habere dixit futurorum in lege gratiæ bonorum. Vm-
bra

bra quippe ignis non id efficit, quod ignis, nec umbra hominis idem præstat, atque homo: neque enim in agendo quicquam aut imbecillius umbra, aut inanius est. Sacramenta vero, & sacrificium nostrum imagines rerum sunt, non pictæ vel umbratiles, inanefque ad efficiendum & imbecillæ, sed cum ad vivum rerum ipsarum expressæ, tum, si ita loqui liceat, ad efficacitatem res ipsæ vivæ, quarum imagines sunt: tanta Christi & evangelii potentia est, ut eandem vim penitus symbolis, imaginibusque tribuerit, quam res ipsæ haberent, si quum earum commemoratio sit, vere patrentur. Sed in sexti argumenti reprehensione multum temporis insumpsi. Nihil enim responstone opus erat: sed ut loca eadem diligenter isti pertractarent, & bona fide relegerent. Ibi enim plane reperirent, auctores sanctos & verum in ecclesia corporis ac sanguinis Christi sacrificium, & veltissimum quoque exemplar affirmare: alterum in externa forma & figura: alterum in re, quæ inclusa atque abdita in mysterio latet occulto. Quanquam Euthimius ante consecrationem exemplar interpretatur: post consecrationem autem sacrificii veritatem. In quem etiam modum Basilium exponit Damascenus 4. lib. cap. 14.

Resp. ad
7.

In septimo argumento existimant homines parum in Theologia exerciti, actus nostros nostræ redemptionis, sanctificationis, abluitionis nullo modo causas esse. Quæ si veræ essent, illa omnia essent falsa, *Omnis* (23) *qui habet hanc spem sanctificat se.* Item (24), *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis, & spiritus, perscipientes sanctificationem in timore Dei.* Item (24), *Peccata tua elemosynis redime.* Item (26), *Per misericordiam & fidem purgantur peccata.* Item (27), *Miserentia & veritate redimuntur iniquitates, & cetera id genus, quæ in saceris literis passim occurrunt. Neque ex his, quemadmodum isti falso iudicant, quicquam de Christi in nos gratia merito, vi & redemptione detrahatur, quin gratiæ Dei, & Christi multo magis attribuitur. Exemplum ponam ex natura*

(23) 1. Ioann. 3. (24) 2. Cor. 7. (25) Dan. 4.
(26) Proverb. 15. (27) Proverb. 16.

tura, ut gratiæ vis manifestius eluceat. Res universas ad suam, quamque finem vi quadam ingenta moveri, philosophis omnibus exploratum est. Sic igni, ut ad locum natura suæ congruentem ascenderet, levitatem indidit procreator ille mundi Deus: ut vero calefaceret, quæ erat actio ignis naturæ conveniens, impertiit calorem. Id quod in reliquis promptum est cernere, quæ sic a principio & forma interiore moventur, ut non solum non repugnent, sed agi sponte videantur. Animalia porro, non modo hanc inclinationem, & formam a natura habent, verum ipsa etiam se movent actionibus quibusdam suis, & ad quarendum sibi consentiens bonum, & ad propulsanda adversantia mala. Quæ res præcipuè in hominibus illustrior apparet, qui quoniam non aguntur, ut servi, sed libere potius agunt, ut dominis ratione eligunt media, & se ipsi cient, ut per talia media fines propositos consequantur. Nec idcirco tamen aut primæ causæ virtus minor est, aut potestas infirmior: imo hoc uberior & maior, quod attingit a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter. Ecqua enim vis ea fortior esse potuit, quæ adeo suaves & congruentes impetus in rerum natura posuit, ut eas nulla vi quidem illata moveat, sed vehementissime moveat tamen? Quæ Dei virtus eximia, insignisque suavitas multo latius in gratuitis effectis, quam in naturalibus se effundit. Non enim solum vitales operationes, quæ supra naturam sunt, in se edit mortalis homo per gratiæ formam, & virtutes, sed ad vitam ipsam capiendam sua se actione parat, & vivendi sibi causa est. Quenadmodum enim, si materia dispositiones, quibus ad suscipiendam formam ignis præparatur, ipsa in se faceret, eandem sibi causa esset effectrix, ut a forma illa informaretur: sic, quoniam præparaciones vivificantis gratiæ homo in se efficit, ipse in sui generatione Dei adiutor existit. Quæ in re, ut dixi, suavior & effusior gratiæ, quam natura est. Vitam namque a natura datam curare ac tueri ipse valeas, salutem querere, morbos pellere adversus, tum externis quibusdam medicamentis adhibitis, tum animæ viribus interius excitatis. At vitæ causa tibi esse non poteris, sed aliunde eam accipis, nulla interveniente operatione tua, dispositione tua nul-

nulla. Dispositio quippe omnis, qua ad animam corpus aptatur, a patre generante editur, a filio genito nullo modo. In nativitate vero spirituali is ipse, qui nascitur, non solum principium est, ut post aegritudinem sanus sit: verum etiam, ut postquam fuerit mortuus, & vitam habeat, & abundantius habeat. Præclare itaque dictum illud est, atque ad Philosophiæ rationem apte, *Iustus ex fide sua vivet*. Ex quo Hieronymus colligit, hominem sibi esse vivificationis suæ causam. Nempe actus fidei, spei, charitatis, poenitentiae, quibus Deus utitur ad animum vivificandum, homo ipse in se facit, gratuito quamvis & supernaturali auxilio permotus. Ne certes, quasi actus nostri gratiæ, remissionisque culpæ causæ efficientes sint: eum nihil aliud quam disponant animam, ut gratiam Dei, iustitiamque recipiat. Quemadmodum calor præparatio est, quæ ligni materiam afficiat, ut & formam ignis capiat & naturam. Sed sicut homo alteri homini non est causa animæ rationalis, sed causa tamen est, ut per rationalem animam vivat; sic homo licet causa gratiæ non sit, causa tamen sibi est ut per gratiam vivat. Cuius sententiæ illa iam consecrataria sunt (28), *Animas vestras castigantes*. Item (29), *Ablue a malitia cor tuum*. Item, *Si quis emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificationum, & ad omne opus bonum paratum* (30). Ac vasa hæc quidem Deus ipse fecit in honorem, & præparavit in gloriam. Sed si non a voluntate nostra purgatio animæ nostræ fieret, ut Damascenus argumentatur (31), non utique dixisset Paulus, *Si quis emundaverit se*, &c. Verum hæc subtilius fortasse differuntur, quam ut ea Lutherani omnis omnino Philosophiæ ignari possint agnoscere. Aliud breviter intelligant, nos in salutis nostræ opere, sanctificatione, purgatione, curatione Dei adiutores esse. In die, inquit (32), *salutis adiuvi te*: Ac rursum (33), *Gratia Dei mecum*. Nam de peccatorum redemptione questio est multo facilior. Ea nempe voce aliquando per

(28) *Prima Petr. 1.* (29) *Hierem. 4.* (30) *2. Tim. 2.*
 (31) *Libr. 4. cap. 20. Vide Chrysostr. hom. 42. ad pop. Antio.*
 (32) *2. Cor. 6.* (33) *1. Cor. 15.*

per solutionem peccatorum scriptura significat, quæ post culpam remissam manent. Has autem non modo Christus per sacramenta sua, sed nos etiam ieiuniis nostris, elemosynisque resolvimus. Pretia itaque Deo constituta, quum pro peccatis debitis enumeramus, ac pendimus, tunc peccata nostra redimimus. Nec verò pretium hoc æquale natura nostra, sed Dei gratia fecit, qui tum pro culpis graviore prænas, tum pro peccatis graviorem pollet compensationem exigere. Sed hæc pretia ille pepigit lege clementiæ, & misericordiæ quidem, sed æquitate iustitiæque permixtæ. Quod si ad peccatorum redemptionem pretia hæc, nostra licet, momenti alicuius sunt tamen, quoniam ita sua is lege constituit, qui arbitrio propriæ voluntatis rerum omnium iustus æstimator est: quanto verius & iustus nostras ipsiniquitates redimemus, Christi corpus & sanguinem in altari offerendo? Christi, inquam, qui nobis est factus sanctificatio, iustitia & redemptio. Ac tamen redemptor noster unus est ille: sed quia nobis tamen, nostrisque actionibus utitur ad effectum redemptionis explendum, eum quoque in hac parte nos iuvamus. Nec gloria redemptoris minuitur inde, sed augetur, qui non naturæ divinæ modo, verum divinæ operationis socios nos etiam fecerit & confortes. Sed in hoc argumento refutando multum omnino operæ, laborisque consumpsimus: præsertim cum proxime quedam horum simus adhuc latius explicaturi.

In octavo enim argumento ridiculi citharedi chorda semper oberrant eadem, cum causas Deo adiutrices in redemptionis humanæ opere negant. Quæ stultitia cuiusmodi sit, exemplo naturæ demonstrare possumus. Fuerunt quidam usque adeo naturalis sapientiæ imperiti, ut opiantentur causas secundas (sic enim appellant Physici) nihil omnino ex se agere, sed rerum omnium effectorem Deum ad præsentiam causarum quæ secundæ proximæque dicuntur, per se ipsum omnes effectus edere. Quæ deliratio incredibilis stultissimorum hominum e schola Philosophiæ non modo sibilis, sed etiam convicio explosa est. Verum quod isti in natura, idem in his, quæ supra naturam sunt, Lutherani peccant, quum soli Deo redemptionem tribuentes, causas adiutrices excipiunt, quasi blasphemiam

Resp. ad
8.

®

nia sit, quod in natura sapientissimi quique dixere, id nos in gratia dicere: sempe causas esse adiuvantes & proximas, quibus prima & principalis utatur, ut res supernaturales efficiat. Quo loco vis & potestas illius eo preclarior extat, atque eminent, quo magis se homini confert, cum illoque communicat, non modo ut sit, sed ut causa etiam sit, quae, vi licet accepta divinitus, vere efficiat tamen, & Deum quoque ipsum in rebus faciendis adiuvet. Nam & apostolus non dubitavit scribere (34), Dei nos adiutores esse dispensatoresque & ministros mysteriorum eius. Item, se plantasse, & ut sapientem architectum fundamentum posuisse, ac filios per evangelium in Christo genuisse. Ut illa praeferamus (35), *Baptizantes eos in nomine patris, &c.* (36) *Quaecumque solveritis super terram, &c. Quorum remisistis peccata, &c.* (37) Ex quibus (38) Constantiensis synodus aperte conficit, sacerdotem vere absolvere, vere consecrare. Quae si certissima sunt, ut sunt sane, nihil necesse est, quod Albertus Pighius facit, sacrificium operationem nostram esse negare. Multo enim doctus Divus Thomas asseruit, quem locum breviter perstrinxi paulo ante, sacrificium oblationem esse & eius actum virtutis, quae Dei cultu pio continetur. Nostra igitur est operatio, non inficior equidem. Sed duplices sunt operationes nostrae. Quaedam, quas nostro nomine reddimus, & quae nostra gratia meritique nuntiantur, ut elemosyna & ieiunium. Alterae vero sunt, quae non a nobis efficacitatem habent, sed prorsus a Christo, ut baptismus & absolutio sacerdotis in poenitentiae sacramento. Quia enim sacerdos non in suo, sed in nomine Christi baptizat & absolvit, istiusmodi actiones, in quibus purum nudumque ministerium est, non a ministro vini accipiunt, sed a Christo, cuius revera magis dicuntur esse, quam nostrae. Nam ille est, qui baptizat: ille est, qui absolvit. Quocirca, sive iustus administrator sit, sive iniustus, ad effectum sacramenti nihil omnino interest. Sicut refert etiam nihil, qui ignem accendit & ad

(34) 1. Corinth. 2. & 3. (35) Matth. ult. (36) Matth. 18.

(37) Ioann. 20. (38) Vide Ambr. lib. 1. de poenit. cap. 2. Novatus enim aiebat se Domino deferre honorem, cum soli remittendorum criminum potestatem tribuebat.

ad exultationem admovet, frigidus, an calidus ille sit. Tantum quippe calor impertiet, non quantum habet ipse, sed quantum habet ignis admotus. Priores igitur operationes nostrae non conferunt aliis peccati remissionem ex opere operato, id est, ex vi rei factae: sed quemcumque effectum fortiantur, ex merito cum nostro fortiantur. At posterioris generis operationes ex se possunt peccata remittere, quia, ut diximus, Christi sunt potius, quam nostrae. Ita si semel nos Christi sacramenta consecimus, eaque aliis admovemus; ex vi rerum effectarum & aliorum culpas poenaeque resolvimus; & gratiam Christi impartimur, non nostram. Sacrificium porro altaris, quod primo argumento recusando explicui, in posteriore operationum genere includitur. Non enim suo nomine sacerdos hostiam praebet, sed Christi: nec suum meritum & gratiam Deo repraesentat, sed Christi, nec suum offert sanguinem sed Christi. Quemadmodum autem si ignem faceret, & ad comburendum adiungeret, ignis effectum induceret: sic cum sanguinem Christi in altari consecrat, eundemque sua oblatione applicet, sanguinis Christi efficientiam asfert. Quo fit, ut nec sacrificii huius effectus aut a bono ministro maior sit, aut a malo minor, nec sacerdotis iniquitas effectum huius impedit sacrificii, quemadmodum Innocentius libro 3. de sacro altar. myster. cap. 5. testatur. Non est autem dogma hoc nuper inventum: nam auctororum etiam veterum libris pervulgatum est. Id Gregorius tradit 1. quæst. 1. *Multis*. Augustinus de consecr. dist. 2. *Primum*. Hieronymus. adver. Lucif. Chrysostomus hom. secundam in secundam ad Timoth. epist. cuius verba libuit subscribere. *Sara*, inquit, *oblatio*, sive *Petrus*, sive *Paulus*, sive cuiusvis meriti sacerdos offerat, eadem est, quam dedit Christus ipse discipulis, quamque sacerdotes modo consecrunt. Nihil habet ista quam illa minus. Cur id? Quia non hanc sanctificavit homines, sed Christus, qui ante sacrificaverat. Qui autem hanc illa minus habere putat, ignorat Christum esse, qui unus etiam adest atque operatur. Hactenus ille. Quam rem exemplo Philosophiae aptius exponemus. Docent sane Philosophi causas administras non eodem modo esse omnes. Quaedam enim non agunt, nisi qualitatem similem a principali causa receperint. Ut aer non illuminat oculos, nisi sol lumen cum eo communicaverit: aqua

non calefacit, nisi prius ab igne calorem habuerit. In quo genere eo effectus vel maior, vel minor est, quo forma & virtus agendi magis vel minus fuerit adiuvanti cause communitata. Qua etiam forma & virtute si caruerit, nihil penitus aget, ut aer sine lumine, sine calore aqua, &c. Alia sunt cause adiutrices, quæ vim principalium causarum applicant, ut is qui admovet ignem ad stipulam vel lignum. In quo genere actionis non facit diversos effectus diversa applicantium qualitas, modo ignis idem applicetur. Ministri autem & sacramenti & sacrificii Christiani sunt cause secundi generis. Non enim per sanctitatem participatam reliquos ipsi sanctificant, nec mundant alios, quia prius a Christo ipsi mandati sunt. Sed qualescunque sint, si Christi aut sacramentum exhibent, aut præbent sacrificium, eundem Christi sanguinem & merita adiungunt.

Irenæus vero primum non de solo altaris sacrificio loquitur, sed de cæteris quoque oblationibus, quæ figurate sacrificia dicuntur. Id quod facile apparet, quoniam Pauli testimonium ad Philipenses excitat, ubi de elemosynis sermo fit. Illud etiam refert, *Respexit Deus ad Abel & ad munera eius*. Et item illud, *Si offers munus tuum ad altare, &c.* Deinde Irenæus sermonem aperte facit de sacrificio in ordine ad offerentem. At ne hostia quidem altaris eum, qui offert, purificat, si ipse nequam & impurus est. Quin magis ex oblatione sacrilega inquinatur. Unde & ait (39), quod si quis timorem Dei non habeat, nequaquam per id, quod recte foris oblatum est sacrificium, ad se ducit Deum, intus habens peccatum. Nec oblatio talis, inquit, proderit ei aliquid. Præterea sacrificium altaris non solum administrari est, sed ecclesie totius. Ita licet sacerdoti malo offerenti non profit, sed noceat: at ei, pro quo offertur, utile est non sacerdotis merito, sed ecclesie. Quam rem exposuit Irenæus eo etiam capite in hæc verba: *Quia igitur cum simplicitate ecclesia offert, iuste munus eius parum sacrificium deputatum est. Cum vero in ecclesia Dei caput etiam includatur, quod est Christus, consequens su, non oportere, ut sancti-*

titas sacerdotis administrantis sanctificet sacrificium, quod & per se sanctum est, & ab impolluto sacerdote oblatum. Idem quippe est, & sacerdos, & sacrificium Christus Iesus. Cum ergo argumentum illud, quod istis firmissimum & gravissimum videbatur, respondentis omni luce clarioribus ego refellerim, qualia obsecro erunt argumenta reliqua in quibus ad probandum vis nulla est, ad contradicendum est profecto imbecilla.

Videlicet argumentum novum minimo negotio refutabitur. Respon. In remissione enim peccati duo intelliguntur, & condonatio ad 2^a culpe, & resolutio pœnæ. Atque illa quidem vel per propriam fidem & charitatem contingit hominibus, vel per fidei sacramentum: hæc vero per fidem etiam & charitatem alienam. Ecclesie nempe societas fratrum fidelium pœnas communes per amicitiam facit: quam rem probare, alterius loci ac temporis est. Multo vero magis hanc pœnæ relaxationem vir iustus a Christi passione participat: Christi autem passio per sacrificium altaris non solum commemoratur, sed communicatur etiam. Sacerdotis igitur oblatio ei, pro quo fit, bis conducit ad relaxandam pœnam, & quia sacerdotis ipsius opus meritum est, quod ille ad solvendam pœnam proximo suo benignè ac liberaliter impartitur; & quia ecclesie atque adeo Christi sacrificium est: quem effectum sacrificio ex opere operato attribuimus: nam priorem illum habet ex opere operantis. Quare si sacerdos probus est, & suam operam & satisfactionem vult fratri indigenti dare, dupliciter, ut modo dicebam, illius commodis & utilitati servit: sin est improbus, una est utilitas sacrificii, quæ ab ecclesia & Christo offerente proficiscitur, quam omnino minister sacrilegus non intercipit. Sicut ne elemosynæ quidem fructum Domino adimit servus, qui eam distribuit, detestabilis.

In huius autem confirmatione argumenti vis sacrificii in peccato remittendo queritur, culpas ne remittat, an pœnas, an utraque potius, & culpas & pœnas? De qua re tres video sententias ferri, quarum nullam probas. Vnam, ut oblatio sacra culpas etiam mortales remittere possit, atque adeo gratiam conferre. Alteram, quæ in remissione peccati nullam vim sacrificio tribuit nisi ad impetrandum: quomodo elemosyna ab omni peccato & a morte liberat, quia orationis loco apud

Deum est, per quam ea bona impetramus. Id quod ecclesiasticus exponit inquires: *Conclude elemosynam in sinu pauperis, & hac pro te exarabit ab omni malo.* Ne ideo tamen sacrificium propitiatorium esse negant. Quoniam & is, qui veniam alteri impetrat, illum propitium reddidisse dicitur, quem suis precibus placavit. Per hanc igitur viam & rationem hoc sacrificium non penas solum auert, sed culpas etiam omnes veniales mortalesque remittere. Tertia sententia est, quæ sacrificium ex opere operato in penas valere dicat, in culpas nullo modo. Satisfactionem itaque in altaris hostia esse & exolutionem pœnæ, non expiationem & remissionem culpæ. Ad hunc enim effectum sacramenta parata esse, ad illum vero esse institutum sacrificium.

Sane qui primam illam opinionem induerunt, hi eisdem argumentis utuntur, quæ nos attingimus, quod Alexander & Iulius tradunt, crimina omnia hoc sacrificio deleri: Athanasius, Cyprianus, & Damascenus affirmant omnes sordes expiari: Chrysestomus & Theophilactus non obscure docent, esse remissionem peccatorum. Quod si ex verbis illis, *quorum remisistis peccata*, &c. colligunt Theologi, ministros posse & culpas omnes remittere, & gratiam ex opere operato conferre: cur nos aliter eadem verba de sacrificio interpretemur? Præsertim cum peccata proprie vocentur culpæ: reatus vero pœnæ non nisi per tropum, quo effectus significatur nomine causæ. Atqui confugere ad tropos Theologo non licet, quando nihil absurdum est in proprio sermone.

Rursum sancti patres decuere, sacrificium hoc crimina abluere, sordesque detergere. Qui autem abluit & detergit sordes, is maculam tollit: non ergo solas penas hæc hostia resolvit, sed culpas quoque, in quibus maculam intelligimus. Remissa enim culpa, manet pœna, non macula. Adde quod sanguis Christi mystice hic funditur in remissionem peccatorum, quemadmodum nos ipsa ferma consecrationis instituit: at sanguinis Christi pro culpis etiam effusus est, non pro penis tantum. Vtræque ergo hoc sacrificium solvit. Postremo, cum idem Christus patri offeratur in altari, qui se patri offert in caelo, sicut oblatio, quam sancta sanctorum ingressus patri exhibet, mortales etiam culpas remittit: ita & ea, quæ in altari sit, culpas remittet & penas. Nec

Nec secunda opinatio prædiis suis destituta est. Quoniam post oblatum sacrificium pro peccato, ut fideles intelligerent vim orationis in hostia ad illud delendum esse, ecclesia his verbis deprecatur: *Sit hoc sacrificium intercessio salutaris ad veniam, sit ablutio scelerum, sit fornicatio fragilium, sit contra mundi pericula firmamentum, sit remissio omnium peccatorum.* Atque Divus Thomas in quarto, distinctione duodecima, quaestione secunda, articulo secundo, quaestiuicula secunda, cum in primo argumento obiecisset illud, *Sit ablutio scelerum*, &c. respondit, huiusmodi locutiones esse improprias. Dicitur enim hoc sacramentum scelera abluere, quia ipsa impedit, contra ipsa robur ministrando. Et ad quartum, *Eucharistia*, ait, *in quantum est sacrificium, habet effectum in illis, pro quibus offertur, in quibus non præcigit vitam spirituales in actu: & ideo si eos dispositos inveniat, eis gratiam obtinet virtute veri sacrificii, a quo omnis gratia in nos influxit: & per consequens peccata mortalia in eis delet, non sicut causa proxima, sed in quantum gratiam contritionis eis impetrat.* Hæc tenet Divus Thomas.

Tertia denum opinio (si opiniones tamen istas habeo dicere, quas video cum communi Catholicorum sensu pugnare) quoniam in hostiæ huius efficacia peccata mortalia necesse est venialibus scernere, ne utraque concedat per sacrificium remitti, ad penas utrorumque necessario confugiendum putat, quæ est his potissima ratio ita sentiendi.

Harum trium sententiarum, ut dixi, nulli prorsus assentior. Nec enim illa prima vera est, nisi omnes Theologi fallantur, qui uno ore animoque dissentunt. Nam si culpæ mortales per sacrificium solverentur, penitentia sacramentum non esset ad salutem necessarium. Vbi enim sacerdos eas semel oblato sacrificio deleisset, non esset opus eadem iterum culpas alio remedio extinguere. Neque Deus, qui non abundat in superfluis, duo externa signa proxime ad eundem effectum institueret. Constat autem penitentia sacramentum ad remittendas culpas fuisse institutum. Quod si sacrificium altaris ex se quoque peccata aboleret, duobus externis signis indiscriminatim ad culpæ remissionem abuteremur. Hanc cum adeo facile sacrificium exhiberet, penitentia disciplina penitus eluderetur, quoniam sacrificium offerre, remedium est cuique vel promptissimum.

Quid?

Quid? quod culpas mortales sine confessione sacerdotis remitterent, oblati videlicet sacrificiis. Id si fieri a sacerdote potest, frustra confessionis preceptum ecclesia urgeret. Siquidem sacerdotes & sine cognitione causæ, & sine confessione peccantium culpas uniuersas per sacrificium soluerent. Ita post baptismum susceptum aliqua superesset hostia pro peccatis, id quod retro diximus antiquis omnibus expositionibus repugnare: novos enim fortasse isti contempnent.

Ex quo Ambrosii Catharini deliratio patet, peccata ante baptismum admissa per crucis sacrificium remitti, post baptismum vero omnia per sacrificium altaris. Hostiam quippe crucis generalem causam esse remissionis peccatorum, siue ante baptismum, siue postea commissa sint, tum ad Romanos & Hebræos tradit apostolus, tum etiam nos manifestissime probaremus, nisi stultum esset commenta improbabilia resellere. Illa potius resellenda sunt, quæ isti contra afferbant. Alexander, Iulius, Athanasius, &c. sacrificium aiunt delere crimina, peccataque remittere. Hoc tribus modis refutamus. Primum diximus, nec ita multo ante (40) cum pœnæ pro culpis debita delentur, solvuntur, remittuntur, tunc crimina deleri, solvi, remitti. Quo sensu ecclesia per indulgentias concedit peccatorum omnium plenissimam veniam, id est, pœnarum omnium, quas figurate illa sint dictæ, an sine figura & proprie, quia scilicet non est plene remissa culpa, quandiu peccator reus est solvendæ pœnæ.

Deinde cum ad perfectionem sacrificii pertineat sumptio, quemadmodum superius ostendimus (41) (nisi enim consummeretur, non existabant veteres consummatum & perfectum esse sacrificium) nihil mirum est, si corpus & sanguis Christi, quoniam gratiam conferunt dum sumuntur, culpas omnes ex consequenti remittant: nempe is effectus gratiæ proprius & coniunctus est. Atque hoc ecclesia videtur significare cum ait: *Sumptis sacramenta, quæ sumus Domine, omnia crimina nostra detergent.* Quibus verbis intelligi voluit, sacrificium, si culpam spectes, non

(40) Ad. 3. (41) Ad. 4.

non quia offertur delere crimen, sed quia sumitur. Eadem enim hac ratione & sacramentum est, & perfectio sacrificii. Postremo Divus Thomas in quartum sententiarum, ut modo citatum est, respondit sermones illos ad eam formam esse redigendos, quæ hæc, quæ oratione impetrantur, dicitur oratio facere. In quem sensum dictum est, *Vitam præsta peccatis, solve vincula reis*, &c. Quo Moyses etiam spectasse videtur (42), cum præscriptis singulis hostiis pro peccato subiungit: *Et orabit pro eo sacerdos, & dimittetur.*

At vero ridiculum est, si verba illa, *Quorum remisistis peccata* &c. simpliciter ad culpas pœnasque referimus: omnia similia, utunque ubicunque & quocunque dicantur, ad eundem quoque modum interpretari. Aliud est, mihi crede, iudices constituere, qui de peccatis sententiam ferant, qui retinendi ac solvendi habeant potestatem, qui pro culpæ vel levitate vel gravitate severiorem mitioremve pœnam iniungant: aliud post gratiam initam, & sacramentum reconciliationis acceptum altaris Domini participem fieri. Quod si post remissam culpam nulla profus maneret pœna, nec post mortales condonatas, veniales admitterentur, nihil esset opus, post institutum pœnitentiæ sacramentum hostiam propitiacionis habere. At hæc etiam in re precipue nobis indulsit Christus, qui non solum pœnitentiam dedit, ad reparandam, refarciendamque amissam gratiam, sed sacramentum Eucharistiæ idemque altaris sacrificium reliquit, quo gratiam factam tectam haberemus. Hoc enim sacrificio non modo pro conciliata amicitia par pari referimus, verum etiam subitatum iudicem, & pœnam temporalem pro admissa ac remissa culpa minitantem propitiium reddimus: hoc sacrificio detergimus pedes, & quod apostolus aqua in pelvim missa contulit, id ac multo etiam magis pœnitentibus tribuit sanguis missus in calicem: hoc denique oblati sacrificio disponimur, abluimur, præparamur, ut ad mensam dominicam puriter, nedum amice, valeamus accedere, epulisque accumbere divum. Ordo igitur rerum, sacramentorumque natura poscit, ne remissionem peccatorum

co-

(42) Levit. 4. 5. & 6.

eodem modo in poenitentiae sacramento, & in altaris hostia interpretemur.

Nec ad tropos hic fugimus. Explicatum est namque, resolutionem poenae ad remissionem integram peccati attingere, nec esse plene remissam culpam, pro qua manet solvenda poena.

Ac si sanctorum dicta hoc sane loco ad tropum deflecteremus, nec sine necessaria causa, nec sine pervulgata eius vocis usurpatione id faceremus.

At ablutio criminum sine aqua gratiae non est, nec nisi maculam habeat, quicquam aut tergitur, aut abluitur. Ego, Lector, nolo abluionis & maculae metaphoras ad vivum relucere, quemadmodum ii, qui ista subtilius inquirunt, fortasse vere, sed ad communem utilitatem parum. Nam si scripturae ac veterum testimonia semper ad illam normam velimus exigere, inveniemus ea quandoque a veritate discrepare. Id quod uno solum exemplo manifestum faciam, quoniam vel mihi ipsam huius disputationis longitudo molesta est. Davidi ad peccati confessionem culpam esse remissam, nemo vocare in dubium potest, nisi qui ea, quae paulo ante scripsimus, aut non legerit, aut nunquam secum reputaverit, Dixi, ait, *confitebor adversum me iniquitatem meam Domino*, &c. Sed quod remissa culpa nondum fuisset plenam munditiam consecutus, is ipse testatur inquitens: *Amplius lava me ab iniquitate mea & a peccato meo munda me*. Item, *Aferseris me*, &c. Qui amplius dicit, hic lotum se esse procul dubio sentit, sed non plene atque perfecte. Macula igitur aliqua relicta erat, sordes aliquae permanebant, quae non fuerant penitus priore ablutione deterse. In hunc ergo modum dixere veteres, sacrificium abluere crimen, sordisque purgare, quamvis scirent, per poenitentiam ante & remissam culpam, & gratiam iustificationis acceptam. Poenae itaque resolutionem, quoniam purgatio & medicamentum animi est poena omnis, abluionem deteriorationemque appellarunt veteres, vel certe senserunt, per gratiam imperfectam non plene sanari, abluere mundari cor humanum, quoniam habitus vitiorum inhaerentes, & inclinationes quasdam ad bonum commutabile ex peccato trahimus: quas omnino res, cum non statim per quamlibet contritionem evanescent, tum exploratum est

est, quasi sordes animi & morbos esse. Benigne igitur fecit Dominus in voluntate sua Sion, cum post sacrificium cordis humiliati atque contriti, quo deletur culpa, alterum acceptat sacrificium iustitiae, quo resolvitur poena. Utroque purgantur sordes, utroque abluimur, & mundamur, sed non eodem modo tamen. Multa enim variae purificationes a rebus diversis existunt, quas si similes omnes esse velis, stultum te esse fateare. Nam peccati maculam omnino totam, ita ut ne vestigium maneat quidem, per quamvis gratiae abluionem penitus elui, nec ratio admittit, nec auctoritas.

Sed sanguis Christi offertur & mystice funditur in remissionem omnium peccatorum. Mihi profecto saepissime de ea re cogitanti maxime illud considerandum videri solet, quod in superioris cuiusdam argumenti refutatione brevis admonui, sanguinem Christi in omnibus quidem sacramentis operari, sed in singulis suum cuique proprium effectum edere, iuxta cuiusque peculiarem & significationem & naturam. Quemadmodum causa universalis prima, non rotam vim in singulis adiuvantibus causis effundit, sed ad illarum omnino vim vel perfectam vel imperfectam se attemperat, & varios quasi partus procreat perfectione & imperfectione differentes; sic Christi sanguis per se quidem & in baptismo & in poenitentia remissionem peccatorum facit, sed non similiter tamen. Nam in baptismo, quoniam regeneratio est, totam perfecte culpam poenamque resolvit: in poenitentia vero, quoniam est iudicium, & satisfactionem habet adiunctam, culpam resolvit, poenam non plene, donec satisfactio fuerit expleta. Atque in reliquis sacramentis omnibus remissio quidem peccatorum est, sed quodam modo & quasi per accidens. Quia nimirum non sunt per se aut confirmatio, aut eucharistia, aut ordo, aut matrimonium ad remittendum peccatum instituta: sed proprias tamen operationes habere nequeunt sine gratia, quae si peccata in anima reperiat, ea depellit, ut contraria. Sacrificium altaris invenio, cum ad veritatem crepti revocare rationem, quia per se propitiatorium est, ex se quoque ad remissionem peccati institutum. Verum cum species habeat panis & vini, idemque & altare hic & mensa sit, ratio ipsa rerum & ordo naturae postulat, ut huius altaris effectus in illis existat, qui

qui mensæ huius participes esse possunt, nempe sacramento reconciliationis accepto, antequam ad amicorum convivium accedere absurdum est. In his autem culpa mortalis remissa est. Quare sanguis Christi in speciebus panis & vini per se quidem remissionem peccati & culpæ venialium tribuit: nterdum tamen, quamvis per accidens, tribuit etiam mortali, non quia offertur, sed quia sumitur. Tunc enim ut saepe dixi, consummatur sacrificium. Quod quum forte invenit hominem in peccato mortali, ignorato tamen, gratiam confert, illumque iustificat, si D. Thom. auctori credimus.

Quamobrem tamen Christi sanguis offertur & mystice funditur in remissionem peccatorum (ut iam argumento respondeamus) ex significatione tamen specierum panis & vini tanquam ex causâ instrumentali & adiutrice definitur, ut eam remissionem efficiant, cuius participes sunt illi, qui non indigne ad altari Domini accedunt, id est, qui nullis culpæ mortalis sibi sunt consciï, quam non prius per poenitentiam elegerint. De effectu sacrificii ex opere operato sermo fit: nam quasi orationis loco ad impetrandam gratiam scio pro mortali posse etiam offerri. Nec tamen effectum semper habere necesse est, & quasi lege edita poenitentiam peccatori, atque adeo veniam impetrare: tamen oratio est hæc Deo gratiosa vel maxime. Sed exauditur est filius semper pro sua reverentia: & hoc sacrificium semper offert patri filius: semper enim ergo effectum habet. Nec enim oratio filii frustra & vane fundi potest. Cui argumento respondeo. Quas Christus per se ipse fundit preces, eas omni & tempore & loco exaudit pater: at quas ille offert per homines, non semper exaudit. Sicut causa prima quos effectus per se sine adiutrice alia voluit edere, in his nihil frustra egit aliquando. At cum per secundas causas operatur, frustra quandoque agere dicitur, hoc est, quandoque finis evanescit, non a præcipua causâ, sed omnino ab adiutrice.

Ad eundem quoque modum, si Christus in cælo hoc sacrificium offert, ut vere offert, non ad omnem effectum sanguinis instituit offerre, sed ad effectum sub certis speciebus & figuris definitum. Prima igitur sententia sic nobis restituta sit.

Qui

Qui vero solam vim impetrandi in altaris hostia ponunt, hi in penis peccatorum primum errant; quas sacrificio sanguinis Christi tanquam pretio exhibito redimi, quoniam res nota erat, perstrinximus breviter paulo ante. Si enim elemosynis peccatorum poenæ redimuntur; cur negemus Christi sanguine oblato in altari redimi? Equis autem ferat sacrificiis veteris legis poenæ resolvi, sacrificio novæ legis non resolvi? An vilior est Deo sanguis Christi, quam sanguis hirci? Sed quemadmodum in sacramentis non modo quia actio nostra meritoria est, satisfactionem habet adiunctam pro poenâ culpæ debita, verum etiam ex eo quod per talia signa proprie nobis sanguis Christi applicatur, vi ipsius sanguinis & maior gratia confertur, & maior pars poenæ remittitur: sic in sacrificio altaris non solum quia oblatio nostra meritum habet, sed quia per eiusmodi externum signum passionis Christi commemoratio atque adeo applicatio fit, ex opere operato, id est, virtute sanguinis ipsius cumulator poenæ remissio & offerenti contingit, & iis etiam, pro quibus etiam offertur. De vivis intelligo: nam in defunctis non subest causâ eadem. Ad hos quippe sicut materia Christi per indulgentias non nisi ad modum suffragii perveniunt, ita forsitan nec sacrificii vis nisi orationis & suffragii locum habet. At vivis per viam redemptionis & pretii prodest, quod lege iustitiæ acceptandum est, perinde ut si quanta pecunia debetur, tanta etiam evolvatur.

Errant deinde isti in culpis venialibus, quas hoc omnino sacrificio deleri, testes sunt & scholæ Theologi, & veteres etiam sancti. Nec enim minore ecclesiæ confessione venialia (43) per sacrificium altaris, quam per aquam benedictam, per orationem dominicam aut similia huiusmodi religionis opera remittuntur. Estque argumentum in promptu certissimum, quod ex vi formæ, qui consecratur sanguis, specierumque panis & vini retro collegimus, peccata amicorum, qui videlicet ad mensam dominicam haud indigne accedunt, per hoc sacrificium resolvi. Illa autem levia sunt & venialia, quæ in amicis etiam inveniri queunt. Ut aperte Christi erga nos providentiam

Rr 2

tiam

(43) De consecrat. dist. 2. cap. iteratur, & cap. utrum.

tiam & benignitatem intelligas, qui gravioribus morbis graviorem poenitentiam curationem adhibuit, leviores autem facilliori sacrificii medicamento curavit. Sed hæc hæcenus. Isti, atque etiam qui tertiam sententiam secuti sunt, videant quomodo tueri causam suam possint, cum non solum poenas, sed veniales etiam culpas per altaris hostiam remitti, ratio & veritas ipsa convincat. Ac de argumenti noni confirmatione vereor ne nimium multa dixerimus.

Respon.
ad 10.

Decimum vero argumentum quaestionem perobscuram habet de valore sacrificii, ubi quibusdam Theologis, quos video doctissimos habitos in schola, placuisse intelligo mirabilia quædam: sed nihil est tam improbabile, quin argumentando probabile quandoque appareat, his presentem, qui de facie rerum iudicant, & argutiis suis fumos Theologiæ persequuntur. Horum de valore missæ sententias refellere longum & molestum erit. Meam itaque breviter exponam, quantum videlicet satis erit, ut argumento huic respondeatur. Primum ergo vocari in dubium non debet, quin valor missæ ratione quadantenus infinitus sit, hoc est, ad sufficientiam, non ad efficientiam. Nam sicut Dei virtus & potentia sufficiens est quidem, ut infinitum effectum edat, quoniam infinita ipsa est, sed semper tamen editur finitum, quia infinitum capere res creata non potest: sic Christi sanguis, ubicunque reperitur, sive in cruce, sive in altari, infiniti pretii est, quia idoneus, ut pro infinitis, si essent, hominibus satisficeret: sed quoniam sunt finiti semper, effectus semper finitus est, quamvis pretium sanguinis nullo sine circumscriptione sit. Ac de hostia crucis quidem nulla hodie nobis controversia est: hostiam vero altaris infiniti valoris esse duobus argumentis exploratè perceptum est & cognitum. Unum illud est, quod refutare modo nitimur. In ea enim parte, qua docet, sacrificium infinitum esse, quia sanguinem Deo infiniti pretii exhibet, difficile factum est, efficacitatem illius argumentationis non probare.

Alterum argumentum est, quod si valor missæ finitus esset, minus satisficerent pro poena debita decem homines, qui offerrent sacrificium, quam si duo tantummodo offerrent. Si enim rem quamcunque finitum decem hominibus partiaris, non

non tanta portio obveniet singulis, quanta duobus contingeret, si inter duos solum divideretur. Ita si decem audierent missam, valor distributus in plures, minor in quocunque illorum existeret, quam si duo tantum sacrificio interessent. Item quo plures ministri vel in altari, vel in choro sacrificio solemniter inservirent, eo minorem hostiæ partem acciperent. Quare qui post me vel auditor, vel adiutor ad missam accederet, is fructus mihi & satisfactionis partem adimeret. Quæ profecto omnia absurda sunt. Quibus rebus efficitur, ut si duo fideles sacerdoti stipem & eleemosynam conferant, qui pro illis hostiam præbeat, non sit prior minor ex Christi sanguine utilitatem percepturus, quam si posterior nullus omnino extitisset. Quæmadmodum si iuxta crucem quis una cum Christo patri offerret sanguinem illum, nihil consequeretur minus, si solus, quam si infiniti tunc simul adessent, qui idem cum filio sacrificium exhiberent. Eadem quippe hostia in cruce, atque in altari est, tametsi ibi patens, hic in mysterio abscondita. Nec sacerdos tamen laboris sui mercedem quamlibet accipere a multis pro missa una potest, sed quæ satis erit, ut de altari ad sobrietatem comedat. Non enim sanguinis Christi fructum, meritumque vendit, sed operas suas, ministeriumque locat. Quocirca nihil omnino plus a pluribus vendicare potest, ac si minor esset utilitas in pluribus, quam in uno. Omnis autem opinio in hoc consentiat necesse est, sacerdotem, sive pro paucis, sive pro multis celebret, cibum vitæ necessarium expetere suo iure posse. Quem si unus non dederit, nulli facit iniuriam, si expetierit a pluribus. Quin iniurius es tu, si cogas sacerdotem, ut solum pro te ille hostiam præbeat, nisi tu illi præbas cibum. Qui quantus qualisque sit homini necessarius, prudentia magis, quam Theologia diiudicat. Vno in tempore & loco non satis erit argenteus nummus, alio forsitan plus nimio erit.

Sane quod de utilitate sacrificii diximus, recte Caietanus admonuit, hoc ad eos tantum, qui offerunt, referendum esse. Nam qui non offerunt, si non æqualem partem accipiunt, si pro pluribus, ac si pro uno dumtaxat offerretur. Ut si sacerdos sua sponte, a nemine amicorum invitatus pro illis

illis absentibus sacrificet, dico, non tantum valere multis, quantum valeret uni, si pro uno illorum singulariter sacrificaretur. Ad satisfactionem loquor: ad impetrationem namque nulla vis minor in sacrificio est, quod pro multis offertur, quam in eo, quod pro uno solo. Quæ omnino res cunctis orationibus communis est, quibus nihil detrimenti ad impetrandum est, quod pro pluribus effundatur. At adiutores, auditoreque missarum, si etiam, qui sacerdoti alimenta ministrant, vel quoquo modo sacrificio intersunt, re vera offerunt sacrificium, ideoque pro sua devotione quisque partem capit hostiæ illius. Certe quo causâ adiutrix sacrificii principali causâ coniunctior est, eo magis pro pœna satisfaciunt: ut sacerdos plus quam diaconus, diaconus plus quam subdiaconus, subdiaconus plus quam acolytus, acolytus plus quam auditor: horum autem utrunque excellit is, qui sacerdoti stipendium vitæ necessarium dederit. Atque hi etiam quo devotius ac religiosius suo quisque munere fungentur, eo magis satisfaciunt. Tanta vero devotio & religio in offerendo sacrificium esse poterit, ut una oblatione tota pœna debita resolvetur. Nec enim si sacrificium infiniti valoris est, idcirco tota semper pœna redimitur. Quoniam infinitum est in genere causâ universalis, quam, infinitam licet, causâ adiuvantes ad finitos effectus determinare solent, tanto vel maiores, vel minores, quanto vis adiuvantium causarum vel maior, vel minor est. Id quod in prima rerum naturalium causâ cernimus, quæ tametsi infinitæ virtutis ipsa est, per causas secundas finitos effectus edit tantos & tales, quantos & quales causarum adiutricum vis & natura poscit. Nec sacerdos sacrificio imponit limites ex merito & sanctitate, sed ex intentione & applicatione sua, qua huius, aut illi, pro quo offert, sacrificii virtutem applicat. Sane quemadmodum parvulis baptizatis per ministri intentionem Christi sanguis applicatur, certusque gradus gratiæ confertur, non quem ad ministri sanctitas præstinuit, sed quem præscribere voluit Christus (nam quotus gradus ille sit, mortalibus ignotum est) sic his, pro quibus sacrificium offertur, si simul iidem non offerunt, certus gradus pœnæ remittitur, quem nos ignoramus, Christus sua voluntate præstinuit. Sed ut adulti

eo maiorem a baptismo gratiam percipiunt, quo religiosius, & devotius percipiunt baptismum: ita a sacrificio maiorem utilitatem capiet is, qui sacrificium sanctius & ferventius offeret. Parvulis porro ablutio peculiaris ministri vim crucis ad certum gradum gratiæ definit, quem æqualem in omnibus illis esse credimus, quod æqualis in omnibus dispositio est: adultis vero, quoniam non est eadem dispositio, sed alia cuiusque, atque alia, non idem gratiæ gradus, sed alius alii conferetur. Quomodo vim sacrificii universalem & infinitam sacerdotis singularis oblatio determinat vel ad certam & æqualem remissionem pœnæ in his, qui eodem modo se habent ad sacrificium: vel etiam ad inæqualem in iis, qui eum causâ adiuvantes sint sacrificii, aliter atque aliter assistuntur, hoc est, bene, melius, optime.

Quod si Christi sanguis tam proprie noster esset, quam suus cuiusque proprius est, sine dubio Christi sanguine oblato, tota pœna, quamvis infinita, solveretur. At, sicut diximus, noster est Christi sanguis eo modo, quo lux solis nostra est, nempe ut causâ universalis, cuius vis maior, minorve recipitur, pro eo ut subiectum magis, minusve disponitur, pro eoque ut causâ adiuvantes maius minusve opis ferunt ad effectum. Atque post hæc in refutando argumento decimo otiosum erit verba plura prodigere.

Vndecimum quoque argumentum ridendum magis erat, quam refutandum. Sed ridicula missa: præsertim cum in tanta hominum cecitate, & miseria nihil est, quod rideamus. Prior ergo eius argumenti particula facillime eluditur. Nulla enim repugnantia est, quin convenit maxime, ut qua re Deo gratiam referimus beneficio, eam rem offeramus irato. Eisdem quippe munerimus bobæ, ove, agno, veteres patres & gratiam Deo referabant, & illum placare curabant. Quem in modum nos corpus & sanguinem Christi, divino nobis dono concessa munera, Deo & propitiatorie reddimus & eucharistice. Nam quod putant, sacrificiorum species confundi, si idem eucharisticum, & propitiatorium sit, in eum miserie isti falluntur. Non enim confunditur triplex animæ vis vegetandi, sentiendi, intelligendi, si in una rationali anima tres excellenter existant. Ex quo intelligitur, si veteris

Repon.
ad 11.

legis multa, eademque varia sacrificia in unum novę legis omnia transferunt, ubi continentur & eminant, non hanc esse specierum permixtionem confusam, sed Christiani sacrificii excellentiam perfectam. Deinde in moribus hoc videmus ut diversa virtutum ac vitiorum genera in unam actionem cocant, si huic diversi fines accedant. Idem scilicet actus est furtum, & sacrilegium, idem misericordia & religio. Nihil igitur vetat, quin eadem hostia ad diversos relata fines, & propitiatoria sit, & eucharistica. Deum sane nos in remissione etiam peccati & misericordem & iustum agnoscimus, ut & gratis remittat peccata, & pretio remittat tamen. *Iustificati*, ait (44), *gratis per redemptionem, que est in Christo Iesu*. Et rursum (45), *Empi estis pretio magno*. Donavit autem Christus nobis pretium hoc, gratisque donavit, ut debita nostra solvamus. Quamobrem tum filio, tum patri ingentes gratias agimus: imo, ut aliquando diximus, par pari referimus. Quia vero pretium istud acceptum licet, sed nostrum est tamen; vere hoc exhibitio peccata nostra redimimus, Deumque suis beneficiis placamus. Quam rem Irenęus in hæc verba profecquitur (46), *Qui nullius est indignus Deus in se assumit bonas operationes nostras ad hoc, ut præstet nobis retributionem bonorum suorum: sicut Dominus ait, Venite benedicti, &c. Ita & verbum dedit populo facientiarum oblationum, quamvis non indigeret eis. Ita & nos offerre vult munus ad altare*. Hactenus Irenęus. Et Celestinus huius nominis primus eleganter exclamat (47), *O misericordiam Dei, qui nostra vis esse merita, que tua sane dona: & pro his, que liberaliter largitus es, eterna premia es daturus. Quæ causa Christo Domino fuit, ut in initio statim eam gratias egerit, accipiens panem & vinum ut distribuere discipulis. Accipiebat ergo ipse, qui dabat & ideo gratias agebat. Quo modo nos & gratias agimus Deo pro accepto munere, & damus acceptum pro redemptione animarum nostrarum. Quæ omnia fere in argumento 2. pro prima conclusione, & in argumento 3. pro*

(44) Rom. 3. (45) 1. Cor. 6. (46) Lib. 4. cap. 34.

(47) In epist. ad omnes Galliarum episcopos.

2. conclusione, & in response ad 5. argumentum explicata sunt. Nam & posterior huius undecimi argumenti particula in response ad 3. satis confutata est. Cur autem eucharistia sacrificium sit, cetera sacramenta non sint, non est illa causa, quam illi reddunt: sed quia in eucharistia corpus & sanguis Christi vere manent, in ceteris sacramentis non manent. Vnde cum tam pretiosa munera in eucharistia habeamus, offerre ea Deo & possumus iure, & debemus. Sine oblatione autem sacrificium non est. In eucharistia quoque oblatione mystice Christus, & incruente immolatur, ideoque ibi hostia est, in aliis sacramentis non est. Proprie dico, nam per translationem baptismus quandoque hostia dicitur. Abeant ergo ceci & indocti Lutherani, quos in uno hoc exemplo patescimus disciplinarum omnium ignaros esse, Theologiæ, Philosophiæ, Dialecticæ, Grammaticæ. Nec enim rem tantummodo, sed sacrificii etiam nomen ignorant.

CAPVT XIV.

Exemplum secundum, ubi Theologiæ conclusio in questionem vertitur.

Quamquam in singulis præcedentibus libris Lutherorum nos malitia coegit, de uno aliquo Theologiæ principio disserere, atque adeo questionem, quæ præter naturæ, ac disciplinæ ordinem in controversiam veniunt, multa exempla ponere: sed capite superiore tam in eo pagine genere stylum diligentius exercuimus, & quasi ad spectaculum liberiore disputatione lusimus. Tamen non ludicrum hoc, sed verum certamen fuit, quod spectante orbe in Tridentino concilio certavimus. Vbi patribus magnum lumen accendimus, tenebras adversariorum dispulimus, Theologi vili sumus. Audacius vero fecimus, quam scholæ auctores ceteri. Illi enim ieiune solent, nullis ornamentis oratorii adhibitis, hæreticorum sensa rationesque referre: nos autem illa ipsa hereticorum argumenta ita amplificavimus, auxiliis

legis multa, eademque varia sacrificia in unum novę legis omnia transferit, ubi contineantur & emineant, non hanc esse specierum permixtionem confusam, sed Christiani sacrificii excellentiam perfectam. Deinde in moribus hoc videmus ut diversa virtutum ac vitiorum genera in unam actionem cocant, si huic diversi fines accedant. Idem scilicet actus est furtum, & sacrilegium, idem misericordia & religio. Nihil igitur vetat, quin eadem hostia ad diversos relata fines, & propitiatoria sit, & eucharistica. Deum sane nos in remissione etiam peccati & misericordem & iustum agnoscimus, ut & gratis remittat peccata, & pretio remittat tamen. *Iustificati, ait (44), gratis per redemptionem, que est in Christo Iesu. Et rursum (45), Empti estis pretio magno. Donavit autem Christus nobis pretium hoc, gratisque donavit, ut debita nostra solvamus. Quamobrem tum filio, tum patri ingentes gratias agimus: imo, ut aliquando diximus, par pari referimus. Quia vero pretium istud acceptum licet, sed nostrum est tamen; vere hoc exhibitio peccata nostra redimimus, Deumque suis beneficiis placamus. Quam rem Irenęus in hæc verba profecquitur (46), Qui nullius est indigens Deus in se assumit bonas operationes nostras ad hoc, ut præste nobis retributionem bonorum suorum: sicut Dominus ait, Venite benedicti, &c. Ita & verbum dedit populo facientiarum oblationum, quamvis non indigeret eis. Ita & nos offerre vult munus ad altare. Hactenus Irenęus. Et Celestinus huius nominis primus eleganter exclamat (47), O misericordiam Dei, qui nostra vis esse merita, que tua sane dona: & pro his, que liberaliter largitus es, eterna premia es daturus. Quæ causa Christo Domino fuit, ut in initio statim eam gratias egerit, accipiens panem & vinum ut distribuere discipulis. Accipiebat ergo ipse, qui dabat & ideo gratias agebat. Quo modo nos & gratias agimus Deo pro accepto munere, & damus acceptum pro redemptione animarum nostrarum. Quæ omnia fere in argumento 2. pro prima conclusione, & in argumento 3. pro*

(44) Rom. 3. (45) 1. Cor. 6. (46) Lib. 4. cap. 34.

(47) In epist. ad omnes Galliarum episcopos.

2. conclusione, & in response ad 5. argumentum explicata sunt. Nam & posterior huius undecimi argumenti particula in response ad 3. satis confutata est. Cur autem eucharistica sacrificium sit, cetera sacramenta non sint, non est illa causa, quam illi reddunt: sed quia in eucharistia corpus & sanguis Christi vere manent, in ceteris sacramentis non manent. Vnde cum tam pretiosa munera in eucharistia habeamus, offerre ea Deo & possumus iure, & debemus. Sine oblatione autem sacrificium non est. In eucharistia quoque oblatione mystice Christus, & incruente immolatur, ideoque ibi hostia est, in aliis sacramentis non est. Proprie dico, nam per translationem baptismus quandoque hostia dicitur. Abeant ergo ceci & indocti Lutherani, quos in uno hoc exemplo patescimus disciplinarum omnium ignaros esse, Theologiæ, Philosophiæ, Dialecticæ, Grammaticæ. Nec enim rem tantummodo, sed sacrificii etiam nomen ignorant.

CAPVT XIV.

Exemplum secundum, ubi Theologiæ conclusio in questionem vertitur.

Quamquam in singulis præcedentibus libris Lutheranorum nos malitia coegit, de uno aliquo Theologiæ principio disserere, atque adeo questionem, quæ præter naturæ, ac disciplinæ ordinem in controversiam veniunt, multa exempla ponere: sed capite superiore tam in eo pagine genere stylum diligentius exercuimus, & quasi ad spectaculum liberiore disputatione lusimus. Tamen non ludicrum hoc, sed verum certamen fuit, quod spectante orbe in Tridentino concilio certavimus. Vbi patribus magnum lumen accendimus, tenebras adversariorum dispulimus, Theologi vili sumus. Audacius vero fecimus, quam scholæ auctores ceteri. Illi enim ieiune solent, nullis ornamentis oratorii adhibitis, hæreticorum sensa rationesque referre: nos autem illa ipsa hereticorum argumenta ita amplificavimus, auxiliis

ornavimus, ut & quæ arma inimici habent, acuisse videamur, & quæ non habent, suppeditasse. Sed, quod alias sæpe dixi, veritas mendacium superat, miris licet modis instructum & ornatum. Verum ne plus iusto volumen excrescat, non ad eum morem reliqua copiose exempla persequemur: sed anguste, & contracte disputabimus, atque utriusque partis argumenta non omnia, sed præcipua breviter perstringemus.

Age dum ergo illa sit nobis secunda quæstio, *An Christi anima statim ab initio creationis suæ Deum clare viderit?* Sunt enim in utramque partem argumenta adeo probabilia, ut neutra firmè stabilita videatur. Bucerus porro negat, Christi animam fuisse a principio perfectam, Erasmus in dubium vocat, Theologi vix ostendunt. Qui vero inficiantur, ii huiusmodi argumentis uti possunt.

1. Argum. Primum, in Christo fuit fides: sicut scriptum est, *Eris fides cinctorum venum eius*. Non ergo mens eius videbat Deum, quoniam fides argumentum est non apparentium (2).
2. Argum. Deinde, Christus spem habuit, quemadmodum ipse patri loquens ait (3), *Spes mea ab uberibus matris meæ*. Quod autem videt quis, quid sperat (4)?
3. Argum. Præterea timuit, ut videre est apud Marcum (5): *timor autem futuri, & incerti mali est*, Aristoteli 2. rhetoric. lib. Non igitur videbat clare Deum, in quo nihil ut futurum, incertumve cognoscitur.
4. Argum. Præterea crevit gratia (6) non solum apud homines, sed etiam apud Deum. Non itaque erat beatus, nec videbat Deum, quia beati crescere in gratia non queunt.
5. Argum. In notitia insuper, & visione beata nulla rerum cognitarum successio est. At Deus Christi animæ quædam demonstrabat, alia celabat postea demonstraturus, iuxta illud (7), *Pater omnia demonstrat filio, quæ ipse facit: & maiora his demonstrabit ei opera*. Ex rursus (8), *De die illa nemo scit, nec filius*. Præ-

(1) *Isai. 11.* (2) *Hebr. 11.* (3) *Psal. 21.*

(4) *Rom. 8.* (5) *Marc. 14.* (6) *Luc. 2.*

(7) *Ioann. 5* (8) *Matt. 13.*

Præstantius item & iucundius est gloriam & honorem consequi per opera digna, quam sine ullo omnino merito. Christus ergo animæ suæ felicitatem tanquam virtutis premium accepit. Quare non est in primo instanti visionem Dei consecutus. Meritum enim premium antecedit, laborque mercedem. Nec fieri potest, ut simul quis & mereatur beatitudinem, & beatus sit, nisi simul sit anima & in via, & in viæ termino. Confirmant autem argumentum hoc sacrarum literarum testimonia plurima. Ut illud (9), *Pro eo quod laboravit anima eius videbit, & saturabitur*. *Saturabitur autem* (10), *cum apparuerit gloria Dei*. Item (11), *Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus oleo lætitiæ præ consortibus tuis*.

Item, cum dixisset (12), *Caro mea requiescat in spe: & non derelinquens animam meam in inferno*, subiicit Christus ipse: *Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitiis cum vultu tuo*. Non igitur ante mortem adimpleverat eum Deus lætitiis vultus sui: quæ de re de ad faciem quidem videbat Deum. Item (13), *Dignus est agnus, qui occisus est, accipere divinitatem & sapientiam*: non ergo ante mortem acceperat, sed meritis est eas accipere moriendo. Item (14), *Ecce salvator tuus venit: ecce merces eius cum eo, & opus illius coram illo*. En merces, en opus: gloriam ergo animæ commeruit. Nam gloria corporis, tametsi merces fuit operis sui Christo, non tamen fuit simul cum eo. Item (15), *Decebat eum, propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari*. Quid autem per consummationem intelligat Paulus, quamquam nomen ipsum præ se fert, in eadem epistola exponit inquiring (16): *Ut non sine nobis consummarentur*. Finem ergo suum Christus per passionem adeptus est.

Postremo, non potest esse cum summo gaudio summa trinitas coniuncta: at, qui videt Deum, is maxime gaudet:

§ 2 Christi

(9) *Isai. 53.* (10) *Psal. 16.* (11) *Psal. 44.*

(12) *Psal. 15.* (13) *Apoc. 5.* (14) *Isai. 62.*

(15) *Hebraeor. 2.* (16) *Hebraeor. 11.*

Christus vero maxime tristatus est, iuxta illud: *Tristis est anima mea*, &c. Et iterum, *Repleta est malis anima mea*. Non ergo Deum videbat: nisi velis duo simul contraria in eodem subiecto existisse, eandemque animam pariter & repletam malis, & repletam lætitia cum vultu Dei. Hæc videlicet sunt argumenta potissima, quæ e locis Theologiæ contra veram Theologiæ conclusionem depromuntur. Nam si quæ sunt alia, vel facilia sunt, & cuique in promptu parata, vel ad ea, quæ posuimus, omnia referuntur. Sed nihil movere nos debet, ut ab scholæ decreto recedamus.

Omnes autem Theologi (17) definiunt, Christum ab instanti conceptionis Dei essentiam vidisse. Quæ conclusio, licet sola Theologorum auctoritate probaretur, satis firma habenda esset, quemadmodum lib. 8. constituimus: sed his quoque argumentis demonstratur.

Primum ex illo, *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a patre*. Quo loco Divus Thomas advertit, gloriam animæ Christi ex personali unione verbi & animæ esse derivatam. Id enim evangelista non obscure significat, cum voce eadem repetita ait: *Gloriam quasi unigeniti a patre*. Illam sane animam talem existimemus necesse est, qualem debebat eam esse, quæ esset Deo coniuncta vel maxime, nimirum undecunq; perfectam, omnibusque omnino numeris absolutam. Quod qui non sentiat, hic de unione personali Dei & hominis stultissime sentiat. Iam si anima Christi unita verbo non fuisset glorificata, fuisset perfectio imperfecta. Magna quippe humanæ menti perfectio deest, si felicitas deest. Ac videre Deum per speculum in enigmate, imperfecti hominis esse, testis est Paulus (18) in hæc verba: *Cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus: quando autem factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli. Videmus nunc per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, &c.* Quia igitur ab utero Christi

(17) D. Thom. 3. part. quest. 9. artic. 2. & quest. 34. art. 4.

(18) 1. Cor. 13.

stus non sapiebat ut parvulus, sed vir omnino perfectus erat, ab utero quoque Deum facie ad faciem videbat. Id quod Hieremias (19) prædixit inquit: *Novum creavit Dominus super terram: scimina circumdabit virum*. Adde, quod cui communicatur esse, ei etiam communicatur propria rei operatio, quæ consequitur esse: ut cui datur esse ignitum, eidem quoque datur ut calefaciatur; & cui daretur esse solis, is sine dubio illuminaret. At propria Dei actio est videre seipsum: hac enim visione beatus est: ergo cum anima Christi haberet esse divinum, habebat item suo modo divinæ naturæ propriam actionem, atque adeo videbat Deum. Adde etiam, quod maior erat unio animæ Christi cum verbo, quam unio beatorum: sed ex hac existit claritas in intellectu beati, ut Deum videat: ergo multo magis ex illa talis claritas orietur. Id Divus Thomas hac ratione confirmat. Quanto receptivum propinquius est causæ influenti, tanto abundantius & plenius recipit influentiam eius. Sed mens Christi propinquior erat causæ luminis gloriæ, quam omnes angeli beati: plenius ergo, atque perfectius cognoscebat Deum.

Argumentatur præterea Divus Thomas gloriam in anima fieri ex eo, quod divinitas sit præsens intellectui, sicut lumen in aere ex præsentia solis. Quia enim (20) gloria Dei ingrediebatur per viam orientalem, terra splendebat a maiestate eius. Cum ergo lux ipsa, non solum ingressa fuerit in animam Christi, sed ei fuerit in idem esse personale coniuncta: claritas gloriosa inde secuta est, ut splendor sequitur solem. Præterea, Deus attingitur a natura intellectuali per cognitionem & amorem: at anima Christi propinquissime attingebat Deum, quia erat Deo propinquissima: ergo eius propria actiones, notitia & amor, non longe, sed proximo Deum attingebant. Mens vero cum est viatrix, peregrinatur a Domino, a longoque repromissiones aspicit: cum autem videt per speciem, præsens est, & propinqua: ut ad Corinthios, & Hebr. tradit apostolus (21). Si ergo anima Christi peregrina, & hospes erat super terram, certe non erat Deo:

(19) Hierem. 31. (20) Ezech. 43. (21) 2. Cor. 5. Hebr. 11.

Deo per cognitionem proxima, sed angeli erant Deo proximiores.

Nec me fugit, posse a calumniantibus obiici, aliud esse quod res sit præsens animæ secundum esse reale, aliud quod sit præsens secundum esse intelligibile. Anima enim nostra intellectui nostro coniunctissima est, si esse reale consideres. Sed quia coniuncta non est secundum esse intelligibile, videre eam in se, quandiu mortali corpore circumdamur, non valemus.

At hæc obiectio haberet foras locum, si filius Dei animæ rationali perinde ut lapidi aut stipiti fuisset unitus, nec in unione illa esse intellectuale primo spectatum exquisitumque fuisset. Verum patres ecclesiæ veteres mentem potissime assumptam credere, per mentem animam, per animam vel ipsam carnem. Augustinus in lib. de agone Christiani. *Inuisibilis, ait, & incommutabilis veritas per spiritum animam & per animam corpore accipit.* Et in epist. ad Volusianum, *Ipsa magnitudo, inquit, divina virtutis animam sibi rationalem, & per eandem corpus humanum, totumque omnino hominem in melius mutandum cooperavit.* Ac Damascen. in 3. lib. unitum esse ait carni per medium intellectum verbum Dei. Quam rem D. Thom. 3. part. quæst. 6. divine, ut omnia, explicavit. Atque hæc causa, nisi fallor, evangelistæ fuit, cur non diceret, aut filium, aut vitam, aut lucem, sed verbum carnem factum esse. Verbum enim prolem mentis aperte significat, & naturam intellectualem præ se fert. Quorsum autem Ioannes diceret, primum intelligibile, hoc est, verbum extremo illi, id est, carni se iunxisset, nisi ut moneret, Sapientiam Dei attigisse quidem a fine usque ad finem fortiter, sed disposuisse tamen omnia suaviter, & carnem sibi propter animam univisse? Etenim quod per se intelligibile erat, id cui se prius, quam intellectui mentique coniungeret? Nempe ex fine assumptionis liquido apparet, quid Dei verbum in ea coniunctione expetierit. De qua re quoniam non ita multo post latius dicturus sum, nunc illud satis est, finem hominis Dei notitia constare. Qui ergo factus est homo, ut hominem ad finem suum, id est, claram Dei cognitionem duceret, is mentem sibi præcipue coniunxit, qua finis prænosceretur, quaeritur, possidetur.

Hoc

Hoc vero illa etiam argumentatio confirmat (22), *Filius Dei in hoc natus est & ad hoc venit in mundum, ut testimonium præberet veritati. Ecce, ait (23), testem populus dei eum, ducem ac præceptorem gentibus. Ut autem testis perfectus sit, illa res in eo prima quaeritur, ut hoc probe cognoscat, & teneat, de quo testimonium est laturus. Si dux itidem & præceptor consummatus quispiam habendus est, scire illum oportet & finem, quo ducat, & veritatem omnino, quam doceat. At Christus testis veritatis erat a patre, dux, & præceptor constitutus quocirca necesse erat, ut a Dei verbo mens potissimum, & ratio hominis in ipsa unione perficerentur. Nec laborare diu opus est, ut invenias, quando apostoli gloriam quasi unigeniti a patre viderint, cum Petrus id significantissimis verbis patefaciat (24), *Non enim doctas sabulas secuti, ait, notam sacimus Domini nostri Iesu Christi virtutem & præsentiam: sed speculatores facti illius magnitudinis. Accipiens enim a Deo patre honorem & gloriam voce delapsa ad eum huiusmodi a magna gloria, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite: & hanc vocem nos audivimus de caelo allatam, cum essemus in monte sancto cum ipso. Virtutem & potentiam vocat, qua verbum caro factum est: præsentiam vero, qua habitavit in nobis: at virtutem & præsentiam simul, quia filius hominis erat in caelo, hoc est, eius anima videbat Deum: & vivebat tamen in mortali corpore super terram (25). Ita enim prænuñtiaverat David in paucissima verba: *Beatum faciet eum in terra.* Nam quod beatus aliquis quasi transiens fuerit in terra, in scripturæ sæpe legimus. Sed quod habitaverit in nobis (26) quasi colonus, & quasi viator declinans ad manendum, hæc præsentia potentia miraculum est. Sane viderunt gloriam animæ in corpore tanquam in speculo, ideo apte dixit, *speculantes: gloriam autem quasi unigeniti in voce delapsa a magna gloria, Hic est, &c. Testis oculatus est; Ipsum audite: doctor veritatis explorata ac vise.***

(22) Ioann. 18. (23) Ipsi. 55. (24) 2. Pet. 3. (25) *Memento scriptum esse, Non videbit me homo & vivet. Psalm. 41. ad Christum esse referendum ostendit Ioannes cap. evangelii 13. vide Caietan. in psalmos. (26) Hierem. 14.*

vita est; Ipsum audite: dux est, qui & viam sciat & terminum sciat; Ipsum audite, atque adeo videte & contrectate: nam habitat in vobis, quamvis gloria ea sit apud me, quam in praesentia cernitis. Sed de primo Ioannis testimonio nimum multa. Secundum principale testimonium pro ea conclusione comprobanda illud est (27), *Verbum habitavit in nobis plenum gratia & veritas*. Vnde D. Thom. bifariam colligit. Sive enim plenitudinem gratiae in Christi anima ponas, sive plenitudinem veritatis: utrimque conficitur, eam Dei essentiam vidisse. Gratia quippe via in ordine ad gratiam patriae imperfecta est, tantumque deficit a plenitudine, quantum a perfectione deficit. Quae re si imperfecta gratia in Christo fuit, non fuit nimirum gratia plenus. Obiicit autem, Beatam Virginem, dum vitam etiam mortalem degeret, plenam gratia fuisse, nec vidisse tamen Deum. Verum hunc scrupulum eximit 3. part. quaest. 7. art. 10. Non enim fuit Christus gratia plenus ex parte, sed omni modo, ut art. 1. & 9. eiusdem quaestionis ostenderat. Nempe (28) *in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, pacificans, &c.* Et iterum (29), *in ipso habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*. Nulla ergo ei gratiae perfectio, aut plenitudo defuit. Ita habuit gratiam consummatam, cum qua gloria animae coniuncta & colligata est.

Quod autem anima illa habuerit scientiae ac veritatis plenitudinem, probat 3. part. quaest. 9. art. 1. & 2. quaest. item 10. art. 4. Videlicet non in Christo omnem plenitudinem inhabitasse, quia plenitudo ei scientiae defuisset. Nam; cum venit quod plenum & perfectum est, evacuat quod ex parte est. Non igitur cognoscebat ex parte anima Christi Deum, sed plene atque perfecte. Quocirca non erat in ea fides, sed visio.

Atqui huius argumenti vim & nervos omnis Caietanus frangit, cum probabili ratione contendit, legi oportere: *Plenus gratia & veritatis Ioannes testimonium perhibet de his*. Frangeret sane, si probabilis sententia esset. Verum vulgata editione reprehensa, graecis latinisque exemplaribus reiectis, inter-

(27) Ioann. 1. (28) Coloss. 1. (29) Coloss. 2.

pretibus fugillatis, sanctis expositioribus explosis, quid probabile fore putamus? Ecclesia certe melius intellexit verba illa, *Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a patre*, per parenthesim fuisse interiecta: cum ait, *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis, cuius gloriam vidimus quasi unigeniti a patre, plenum gratia & veritatis*.

Tertium pro illa conclusione testimonium mox in eodem evangelio sequitur: *Es de plenitudine eius nos omnes accepimus, quia gratia & veritas per Iesum Christum facta est*. Quae sententia superiori connexa, nisi caeci sumus, aperitissime ostendit, verba ea, *Plenum gratia & veritatis*, ad Christum esse referenda. Sed haec re nulla, id, quod instat, agamus. Accepit igitur Christus gratiam & veritatem, ut ex eo gratia in omnes & veritas emanarent. Habuit itaque maximam & perfectissimam gratiam ac veritatem. Quia enim sol lucem habuit, ut inde omnia lumen acciperent, habuit nimirum maximam & perfectissimam lucem. Quare sicut perfectissima lux omnes lucis effectus edere potest, perfectissimaque iustitia omnes effectus iustitiae; sic Christi gratia & veritas omnes habebant gratiae & veritatis effectus. Vnde Dionysius ait (30), solem, quia universalis causa generationis est, ad ea omnia sua virtute extendere, quae sub generatione cadunt. At effectus praecipuus gratiae & veritatis consummatum est videre Deum.

Præterea, salus humanae naturae finis fuit humanitatis assumptionis. Per hanc enim, tanquam per instrumentum, operatus est Deus salutem in medio terrae. Vnde & Christum apostolus scribit (31) multos filios in gloriam adduxisse auctorem salutis eorum. Et alio loco, *Miser Deus filium suum*, inquit, *ut adoptionem filiorum reciperemus*. Instrumenti vero dispositio & qualitas praecipue quidem pensatur ex fine. Salus autem animi intellectu sano constat & voluntate sana. At voluntas per gratiam sanatur, intellectus per veritatem. Perfectam igitur oportuit habuisse & gratiam & veritatem eum; per quem cæteris omnibus salus futura erat, omnisque omnino & gratia & veritas. Quia principium in unoquoque genere oportet esse perfectum.

Tom. II.

Tt

fectum,

(30) 4. cap. de divyn. nom. (31) Hebr. 1.

fectum, sicut solem videmus in genere lucidorum, ignem in genere calidorum. A principio ergo Christi voluntas perfecte amabat Deum ex gratia perfecta, & perfecte cognoscebat ex perfecta veritate. Iam felicitas animæ in perfectis Dei & amore, & cognitione sita est. Felix itaque erat ab initio Christi anima, ideoque videbat Deum.

Præterea, illud quod est in potentia reducitur in actum per id quod est in actu: oportet enim esse lucidum per quod illustrantur alia. Cum ergo per Christum gratiam, veritatem, gloriam ceteri essent habituri, ipse profecto simulatque ceteros illum ad finem movere cepit, & gratiam habuit, & veritatem, & gloriam. Eam vero motionem ab initio nimirum inchoavit.

Ea demum, quæ a primis causis moventur in finem, quædam solent temporis successione perfici: at causæ ipsæ moventes a principio statim suam, largiente providenteque natura, perfectionem habent. Ut ignis cum substantia calorem accipit, aqua paulatim sit calida. Cœlestia quoque corpora mox omnino suas virtutes accipere, quibus in tempore res terrestres inferioreque perficerent. Deus ergo, qui per Christi humanitatem & gratiam & gloriam erat omnibus communicaturus, eas licet res cæteris in tempore largiatur, at Christi animæ ab initio statim contulit. Nam cur non corpori gloriam ab initio daret, causæ sunt in promptu expeditæ.

Quartum pro illa conclusione testimonium e vestigio subditur: *Deum nemo vidit unquam: unigenitus, qui est in sinu patris, ipse enarravit.* Vbi in homine piscatore videre licet & rerum contextum admirabilem, & compositionem disciplinæ incredibilem. Quod ut perspicias lector, quæso, diligenter attende. Nullum porro huius negotium rite transigitur, si omnes testes viri sint, oculus nullus. Quin ut Augustinus ait, auribus credimus, quia audierunt a fide dignis, qui oculis suis rem se vidisse testificarentur. Cum ergo Moyses & Ioannes Baptista primus, & postremus e lege antiqua, atque adeo prophetæ omnes, e nova item lege apostoli Christi testes fuerint ex auditu universi, oportuit, unum esse pro omnibus, qui ex visu testimonium daret. Testis autem eiusmodi, qui non pro mille dico esset, sed pro mille millibus, esse non po-

terat nisi & iustus esset, ne scilicet vellet fallere, & sapiens etiam, ne ipse utique falleretur. Quocirca necesse fuit plenum fuisse gratiæ & veritate, ne quiequam in optimo & absolutissimo teste desideraremus. Etenim quia gratia plenus, iustissimus erat; quia plenus veritate, veracissimus.

Quia igitur plenitudo testificationis & absoluta omnino perfectio ex visu est, ideoque ex auditu testis plenus veritate non est, cum scriptura de Ioanne dixisset: *Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de luce.* De Christo vero, *Erat lux vera,* &c. Et de Moysæ, *Lex per Moysen data est:* illa etiam illico nexuit: De plenitudine eius omnes, Moyses, Ioannes, prophetæ, apostoli prorsusque testes in universum omnes accepimus. Quia & lux erat, & plenus gratiæ & veritate erat, & gratia & veritas per eum facta erat, & denique testis ex visu erat. Deum quippe nemo vidit unquam, nec Moyses, nec Ioannes, nec prophetæ, nec apostoli, nec evangelistæ: unigenitus, qui est in sinu patris, qui vidit arcana, ipse narravit. Ne vero hoc ad divinitatem filii, non etiam ad humanitatem referatur, tum ratio prohibet, tum auctoritas. Ratio illa est, quod Christus testis veritatis erat a patre destinatus, non solum quia Deus, sed quia homo. Quare ex utraque natura opus erat testimonium esse perfectum. Auctoritas eiusdem Christi est, qui hanc rem postea manifestius exposuit, inquires: *Amen, amen dico tibi, quia quod scimus, loquimur: & quod vidimus, testamur,* &c. Et protinus, *Nemo ascendit in celum, nisi qui descendit de celo, filius hominis, qui est in celo.* Quo loco vere Caietanus & diligenter advertit, verbum, *Ascendit,* non presentis, sed præteriti temporis esse, quæ res ex græco exemplari patet. Quod enim Ioannes ante dixerat, *Deum nemo vidit unquam,* id nunc aliis verbis, *Nemo ascendit in celum.* Tunc enim homo secundum animam in celo esse dicitur, quum videt Deum. Quo sensu latroni dictum est: *Hodie mecum eris in paradiso.* Et angeli in custodiam hominum diffiniti, qui semper vident faciem patris (32), qui in cælis est, semper quoque in cælis esse dicuntur, quamvis in terra sæpe sint. Ante Christum ergo, si-

Te
cur

(32) *Math. 18.*

cur nemo viderat Deum; ita nemo in cœlum ascenderat. Vt autem quasi manu tangeres, sermonem de Christo secundum naturam humanam fieri, apposite subiunctum est, *Filius hominis, qui est in celo*. In quam sententiam patri ipse postea locutus est (33), *Volo, pater, ut ubi sum ego, & illi sim mecum, ut videam claritatem meam, quam dedisti mihi*. Nec Baptista hanc Christi in testificando perfectionem tacuit, imo in hac quoque re suam a Christi testimonio excelli professus est inquam, *Quod vidit & audivit, hoc testatur*.

Nec vero inficius sum veteres Theologos hæc fere loca ad Christi divinitatem retulisse, secundum quam Christus & videbar Deum, & ubique erat. Sed ea etate bellum erat illis cum Arianis & Eunomianis accerrimum, ob idque omnibus testimoniis, quibus poterant, Christi deitatem asserere, præsertim cum res erat in promptu & facillima, quemadmodum ferme in præscriptis locis. Nam illud, *Nemo ascendit in celum, nisi filius hominis, qui est in celo*, quo pacto vere ac proprie in divinitatem quadrare possit, non satis intelligo. Non enim filius hominis, quia Deus erat, tunc in cœlum ascenderat, sed quia homo. Quomodo autem in cœlum ascendisset, nisi secundum animam, vix explicari queat. Cogor itaque cum Caietano hunc evangelii locum ad altruendam animæ Christi gloriam urgere.

Quantum testimonium, quo Divus Thomas utitur, extat eiusdem evangelii capite octavo. Esti ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum: quia scio unde veni & quo vado. Et posterior, *si dixerō, quia nescio Deum: ero similis vobis, mendax. Sed scio eum: & sermonem eius servo*. Quod enim sermo sit de scientia, ut a fide distinguitur, illa verba videntur ostendere, *Ero similis vobis mendax*. Iudei quippe fidem habebant eo tempore, quamvis cum Christo certarent. Quod autem secundum humanitatem loqueretur, illud probat, *Scio eum, & sermonem eius servo*.

Hoc

(33) Ioann. 17. Ioann. 3. Affirmat Hieronymus Christum iuxta suscepti corporis dispensationem a patre muliere quid loquatur: ergo iuxta humanam naturam & vidit, & audivit, &c. in *Isai. cap. 50.*

Hoc vero Divi Thomæ argumentum video refutari posse. Quoniam est quedam scientia sanctorum, quæ cum charitate coniuncta est, quamvis evidentiam non habeat, *In hoc sciunt*, ait (34), *quoniam cognovimus eum, si mandata eius observamus*. Qui dicit se nescire Deum, & mandata eius non servat, mendax est. De hac sententia si quis contendat Christum Ioannis octavo cap. sermonem facere, vix refelli poterit. Quin dicit fortasse quispiam, hæc Divi Thomæ argumenta probare id quidem quod deceat, non id tamen, quod oporteat. Ita congruentia illa esse, cogentia non item. Sed nos primum non id agimus, omnia Divi Thomæ argumenta ea etiam, quæ ad certam Theologiæ conclusionem probandam afferuntur, certa esse & necessaria. Nimirum enim in veteribus quoque Theologis, in summis ecclesiæ pontificibus, in conciliis tandem quædam argumenta invenias, quæ suadeant quidem, non cogant: at certis aliis exploratisque permixta non modo totum disputationis corpus exornent, verum etiam confirmet. Probabilia igitur argumenta necessariis adiuncta tantum abest, ut reprehendenda sint, ut sint etiam commendanda. Quamquam illis equidem argumentis utor, dum adsunt: cum absunt, non requiro. Illud huius generis videtur esse, *In ipso (35) sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei absconditi*. Illos in Christo non fuisse omnes, si scientia ei beatorum defuisset. Simili est hoc, Christum fuisse caput non solum hominum, sed etiam angelorum, *Ephes. 1. Coloss. 2.* Incongruens vero esse, ut membra capiti scientiæ & claritate antecellerent. In hoc denique probabilium genere forsitan & illud est (36), *Quod si ministratio mortis: fuit in gloria, ita ut non possent intendere filii Israël in faciem Moysi propter gloriam vultus eius, quæ evanescit, &c.* Et posterior, *Nam nec glorificatum est, quod claruit in hac parte propter excellentem gloriam. Si enim quod evanescit, per gloriam est: multo magis quod manet, in gloria est, &c.* Vtique ad illud, *Nos autem revelata facie, &c.* Non ergo decebat, ut primus novi testamenti admistrer Spiritus atque animæ gloria careret, ex qua non solum facies, sed totum corpus gloria-

re-

retur ex integro Matth. 17. vide Origen. hom. 12. in Exod. Hac igitur dicta in primis sint.

Deinde (quæ res certe est animadversione dignissima) non mihi illi probari possunt, qui ea in Theologia argumenta confundunt, quæ id, quod decet, ostendunt: quasi non interdum idem etiam oporteat, quasive indecora omnia paria sint, & non sint quadam, a quibus & ratio, & Theologia omnis abhorreat.

Sane argumenta, quæ confirmant esse quicumque in religione nostra congruens & decens, ea omnino bipartita sunt. Quædam enim sunt eiusmodi, ut etiam si non extitisset ea res, quæ probanda sumitur, nihil tamen inconsonantem emergeret. Vt cum Theologi ostendunt, decessisse, ut Deus ad reparandum humanum genus carnem sumeret: utque ex divinis personis filius is esset, decessisse, ceteraque id genus plurima. Quæ decencia fuisse vel maxime Theologus probat quidem; sed quando alia Deus remedia peccato nostro parasset, quæ innumera sine dubio potuit, nullum rationis incommodum, nihil Deo indecorum haberetur. Talia vero argumenta nil profecto in Theologia demonstrant, sed solum explicant, id quod fide credimus, congruentissimum Deo, nobisque fuisse. Altera argumenta sunt, quæ ita monstrant quicumque consentaneum esse, ut nisi res sic habeat, aliquid semper emerget, quod nullo modo aut divinæ naturæ, aut rationi humanæ consentiens videatur. Vt Divam virginem intactam extitisse post partum, scriptura sacra in sensu literaliter nusquam forsitan edocuit. Id tradit aperte, in conceptu & partu virginem extitisse. Sed quoniam indecens virgini erat, ut integritatem tam singulari & miraculo & mysterio conservatam ipsa postea volens, ut dicitur, & prudens labefaceret, & quæ præter naturæ ordinem incorrupta permanserat, eadem se exponeret corruptori: adeo fidelium animis inhesit perpetuæ huius virginis firma sententia, ut etiam si nulla fuisset apostolica traditio, ea tamen ratio esset idonea ad faciendam fidem iis, qui non ad contentionem informati, sed ad disciplinam sunt vel mediocriter instituti. Nec aliter ego puto in præsentis quæstione philosophandum. Cum enim ostendimus non decere, ut verbum Dei animam intellectualem imperfectam, scientiamque ac sapien-

piencia vacuum assumeret, causam nos obtinuisse arbitramur. Quia res contraria scilicet adeo indigna verbi sapientia, & providentia est, ut ne vero similis fiat quidem, si de unionis personali verbi, & animæ recte sentimus. Consentiamus igitur, cæteris ecclesiæ sanctis gratiam per partes distributam; nempe secundum mensuram donationis: at Christo ipso non fuisse datum spiritum ad mensuram (37). Tantam enim gratiam dari congruebat, quantam anima capere illa posset: tantam, quantam in rebus esse ipsa gratiæ natura patere. Quod vero de spiritu gratiæ dicimus, id ut de spiritu sapientiæ, scientiæ, intellectusque dicatur, subest omnino causa eadem. Tanto enim melior (38) in omnibus est angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Itaque unctus est a Deo oleo exultationis præ participibus suis. Non ergo solum habuit parem cum angelis felicitatem, sed multo etiam maiorem. Quocirca, ut fruebatur, ita quoque videbat Deum. Quod qui negant, si non ab schola modo, verum a Theologia veteris institutione desciscunt.

Ambrosius (39), *Deus in carne perfectionem naturæ assumpsit humanæ, suscepit sensum hominis, &c.* Perfectam ergo animam assumpsit verbum, non imperfectam. Et lib. 7. epist. 47. ad Irenæum: *Acceptit plenitudinem naturæ, & perfectionis humanæ: sicut Deo nihil deerat, ita nec hominis consummationi ut esset perfectus in utraque forma.* Unde & David dicit: *Speciosus forma, &c.*

Augustinus, in lib. de Trinit. *Mox ut verbum venit in mundum, factum est perfectus homo.* Et super Exod. *Non habuit omnino Christus in terra animam meritum, quo posset proficere.* Et illius verbum Psalm. 64. *Beatus, quem elegisti, & assumpsisti*, de unita humanitate interpretatur.

Remigius in illud, *Et ecce aperti sunt ei caeli:* Sed non quid tunc primo aperti sunt ei caeli etiam secundum humanam

(37) Ephes. 4. Ioan. 3. (38) Hebr. 1. (39) De incarnat. Dom. sacr. cap. 7.

nam naturam? Fides enim ecclesie tenet, quod non minus aperti sunt ei caeli ante, quam post.

Græcus, quem refert sapissime Div. Thom. in catena, quamvis hoc loco vitiosa sit lectio, & tribuatur Gregorio Nazianzeno. Dicitur, ait, secundum humanitatem proficere, non quod ipsa suscipiat augmentum, qua ab initio fuerit perfecta: sed ex eo quod paulatim manifestabatur.

Damasceus (40), Qui proficere dicunt Christum gratia, non venerunt unionem, qua est secundum hypostasin.

Theophilactus, Divina erant, que dicebantur & agebantur a puero, non quasi duodecim annorum, sed quasi perfecti viri. Evangelista vero interpretatur, quid sit proficere illum sapientia. Subdit enim & statura. Profectum enim ætatis, sapientia dicit profectum.

Hieronymus in Esai. 7. cap. (41) Licet multa post sæcula de eo evangelista testetur, Puer autem proficiebat, &c. Et hoc dicatur ut veritas humani corporis approbetur: tamen adhuc pennis involatus habebit boni, malique iudicium, ut per hæc verba nascamus infantiam humani corporis divina non praeiudicasse sapientia. Et in Hierem. 31. cap. (42) iuxta incrementa quidem ætatis proficere videbitur sapientia, sed perfectus vir in utero semineo concinobitur.

Leo (43), Deitas assumptam naturam beatificans, ut glorificata in glorificante permaneat. Loquebatur autem de Incarnatione. Et alio item loco Cyrillum citat in hæc verba: Assumpsit verbum humanitatis naturam in sua ratione perfectam. Et Cyrillus ipse in Ioann. lib. 1. cap. 17. Vidimus, inquit, gloriam Christi adeo subliorem creaturarum gloria, ut mentis quisque compos nulli alii, quam unigenito Dei filio illam convenire lateretur. Plerum enim erat veritate ac gratia. Non enim mensura sibi datur ut ceteris, sed ut in perfecto perfecta inest. Sed si plena est, inquiet, gloria eius gratia & veritatis, quomodo sapientia & gratia proficisse apud Lucam scribitur? Aut quid accedere potest ad plenum? Il-

(40) 3. lib. (41) In illud, Ut sciat reprobare malum, &c. (42) In illud, Novum creavit Dominus, &c.

(43) Epist. ad Leonem August. 95.

tarum potius de Iesu opinio, quam illius perfecta crescebat gratia, ut magis in dies cognoscentes, magis illum procedere, ac gratia crescere arbitrentur. Vide etiam cap. 20. in illud, De plenitudine eius omnes accepimus.

Multa sunt eiusmodi veterum testimonia, que nos gratia breviter omittimus, cum hæc etiam, que excitavimus, sine ulla aut expositione aut argumentatione præstrinxerimus. Nunc argumenta contraria breviter quoque refellimus. Non enim hoc loco volumus, nisi per quasdam summas, & signa data rudiores admonere, ut in similibus questionibus, que non sunt Theologorum usu contrita, se diligentius exercent. Invenient quippe semper, si quæsierint. Atque in præsentia etiam quaestione non dubito cum longe plura inventurum, cui & uberior lectio, & maior eruditio fuerit.

Primum autem argumentum nihil difficile est, si intel- Resp. ad
ligamus, iustitiam ibi & fidem pro iustis & fidelibus usur- 1. Argum
pari: cuius rei non modo Hieronymus auctor est (44), sed 70. etiam interpretes. Vide D. Thom. 3. part. quaest. 7. artic. tertio.

Ad secundum facilius adhuc responso est. Dicitur enim Resp. ad
Deus spes Christi, quia in Deo erat fiducia eius, non in 2. Argum
homine. Item quia multa etiam a Deo sperabat, quamvis non speraret gloriam animæ, quam iam habebat. D. Thom. 3. part. quaest. 7. art. 4.

Ad tertium vide Sanctum Thom. 3. part. quaest. 15. artic. 7. Resp. ad
3. Argum

Ad quartum vide Sanctum Thom. 3. part. quaest. 7. artic. 12. ubi etiam respondet illi evangelii testimonio. Ac nos Resp. ad
etiam paulo ante veteres reserebamus non paucos, qui nullo 4. Argum
modo admitterent, aut gratiam, aut sapientiam Christi potuisse in se ipsam aliquando proficere: adeo plenus ab initio, & gratia, & sapientia fuit. Sed qui in hominum estimatione crescit, tamen idem ipse omnino perseveret, cum dicit scriptura crescere. Proficiebat (45) David valens, & Tom. II. Vv cref-

(44) In comment. super Esai. (45) 1. Paral. 11.

crevisse. Item (46), *Crevit Iosaphat, & magnificatus est usque in sublime.* Item (47), *Illam oportet crescere, me autem minui.* Quia vero saepe quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum, ne existimares ostentationem esse praestigiosam & Pharisaeam, talis, inquit, erat Deo intus, qualem se homini exhibebat foris, nec hominibus probabatur solum, sed etiam Deo. Voluit enim evangelista illud forsitan commemorare, quod de Samuele scriptum est, *Puer autem Samuel proficiebat, atque crescebat, & placebat tam Deo, quam hominibus.* At D. Thom. docet (48) Christum crevisse in effectibus, & operibus gratiae & sapientiae, quia in dies perfectiora opera faciebat. Quod autem in effectu crevit, hoc crescere quandoque dicitur. Ut ibi (49), *Verbum Dei crescebat; & rursum, Fortiter crescebat verbum Dei.*

Resp. ad
1. Argum.

In quinto argumento duo testimonia referuntur, quibus Ariani filii sapientiam, atque adeo divinitatem impugnare sunt soliti. Quae causa quibusdam patribus fuit, ut ea de filio iuxta humanam naturam interpretando, satis se putarint adversarius respondisse. Ac re vera in ea pugna, quam cum Ario gereramus, sat illud erat, ut in hac parte ictus eius, conatusque omnes eliderentur. Sed nobis opus est universos errores evincere, & Christi etiam animam ab omni ignorantia vendicare, quae de eius dignitate quicquam detrudere videatur. Ambrosius porro libro quinto de fide, cap. 8. non audeo asserere, tamen cum Ario disputabat, Christum secundum humanitatem, aut in sapientia profecisse, aut quicquam penitus ignorasse: si haec vocabula proprie capiamus. Contrariam vero sententiam nonnullos ait tenuisse, sed qui fuerint, inquit, intimidiores quam ego sum. Div. sanc. Thomas non dubitat, vel eiusdem Ambrosii auctoritate confirmare, Christum non secundum scientiam, aut beatam aut insusam, sed secundum aliam acquisitam, seu experimentalem quidpiam aliquando ignorasse, quod postea didicerit. Didicit enim ex iis, quae passus est. Itaque, si de scientia haec

(46) 2. Paral. 17. (47) Ioann. 3. (48) 3. part. quast. 15. art. 7. (49) Act. 6. & 19.

haec experimentalis sermo sit, Pater demonstrabat filio ea, quae faciebat per illum mirabilia, maiora tempore futuro demonstraturus, quoniam & maiora facturus. Secundum hanc scientiam item diem iudicii necivit antequam esset, nam tunc experietur, cum iudicium fiet. Probabiliter dicta sint haec, non negemus: verum nihil necesse est in has nos angustias conicere, quippe cum sit alia horum locorum intelligentia sanior. Ac de priore quidem testimonio sic sentio. Reprehensus fuerat a Iudaeis Christus, & quod sabbatum solveret, & quod se aequalem faceret Deo. Respondet ergo simul utrique calumniae in haec verba: *Non potest filius a se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem.* Vbi primum sic potentiae aequalitatem agnoscit, ut nihil sibi arrogare videatur. Agnoscit enim patris etiam auctoritatem, cui accepta refert quaecumque facit. *Non potest, ait, filius a se facere quicquam.* Deinde ita arguentes redarguit: *Cur me, o Iudaei, reprehenditis? Eadem certe ratione, & patrem meum reprehenditis?* Quoniam non ex meo capite, ut dicitur, quae facio; ea ego confingo, nec affectu & libidine opera edo, sed a patre accepi id, quod facio. *Non potest, &c.* Non autem somnium accipio, aut opinione aliqua commentitia, sed vultu certissimo atque clarissimo cerno, & comprehendo operantem patrem, & quaecumque ille facit, haec ipsa eadem ego non clausis oculis, sed videns similiter facio. Si ergo me carpit, quasi opera illicita faciam in sabbato: facio autem eadem, quae pater meus, eodemque modo facio: coarguite, si ita lubet, Deum ipsum, quem ego operum omnium meorum auctorem, & principium habeo. Ut autem probet se videre patrem facientem operari, subdit: *Pater enim diligit filium, ideoque nihil illum celat, sed in conspectu eius, ipsoque alio cernente, omnia facit. Nec solum quae antea fecit, ea coram filio fecit, sed & maiora, quae facturus est, in conspectu filii, filioque proinde spectante, simulque faciente, faciet.* Quibus verbis non negat filium intelligere res prius omnino quam fiant, sed humano more loquitur, & se nostris sermonibus accommodat. Tunc enim res ostendere dicimur, cum ita praesentes sunt, ut non ad intellectum, sed quasi digito ad sensum demonstremus. Quae est nobis rei certitudo maxima. Nec obstat

fiat quod verbo futuri utitur, *Demonstrabit*, in his, quæ æterno Deo præsentia sunt. Sic enim solet scriptura nobis, nostroque temporis res æternas attemperare. Pater siquidem verbum, & genuit, & gignit, & semper gignet. Quamquam qui subiungit, *Ne vos miremini*, is de demonstratione quadam futura videtur loqui, quæ cæteris etiam pateat. Quare ex hoc loco nihil contra gloriam animæ Christi haberi potest.

Posterius quoque testimonium nihil contra nos facit. Primum quia Hieronymus, Ambrosiusque negant (50), illa verba, *Neque filius*, nisi in paucis quibusdam Græcis exemplaribus haberi. Quin Ambrosius contendit, ea ab hæreticis esse interposita. Eadem quippe lectio Matthæi, & Marci erat. Matthæi vero evangelium Ariani corruperant, eisdem quoque verbis adiectis, quæ modo nec Latina, nec Græca exemplaria habent. Deinde etiam si ita fuisset ab evangelistis scriptum, in eo sensu filius nescire dicitur, quia scire se dissimulat, nec vult aliis revelare. Pater siquidem scit, quia filio manifestat: filius nescit, quia occultat, nec alios scire facit. Quod autem verbum, *scire*, in hunc modum aliquando accipitur, & usu vulgi contrito liquet, & Ambrosius probat ex illo (51), *Descendam, & videbo, utrum clamorem opere compleverint, an non est ita, ut sciam*. Simile est illud (52), *Deus de celo profecit super filios hominum, ut videat si est intelligens*, &c. Et ubi nos habemus, *Tentat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat an diligatis eum*, editio 70. habebat, *ut sciat, an diligatis eum* (53). Sed de hac re vide Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, ac patres cæteros.

(50) Hieronym. in Matt. 24. Ambros. libr. 5. de fid. cap. 8.

(51) Genes. 18. (52) Psalm. 52. (53) *Qui dissimulat, ut exhibet se admodum nescientis. Sic Marc. 12. Cum vidisset, inquit, a longe sicum habentem solia, venit, si quid forte inveniret in ea. Sicut ergo ille, qui præstat speciem nescientis, & aliquid prudenter simulat, dicitur fingere: fugit enim se longius ire: sic qui gerit speciem, & formam nescientis, dissimulatque aliquid se scire, eum nescire scriptura dicit.*

ros. In his enim, quæ perulgata sunt, longus ego esse nec deo, nec volo.

Ad sextum respondet egregie D. Thom. 3. part. quæst. Resp. ad 19. art. 3. vide illum. Primum vero testimonium, quo illa ratio confirmata est, verba proxime antecessentia explicant. *Si posuerit, ait, pro peccato animam suam, videbit semen longævum*, &c. Et statim, *Pro eo quod laboravit anima eius, videbit & saturabitur*. Secundum testimonium Div. Thom. sic interpretatur, ut dicat, Christum meruisse manifestationem unctionis quidem, iuxta illud, *Propter quod Deus exaltavit illum*, &c. Sed unctionem ipsam non meruisse. In scriptura autem tunc rem aliquam fieri aliquando dici, cum innotebit. *Datus est mihi omnis potestas*, &c. Quia ergo Christus dilexit iustitiam, &c. ideo exaltavit eum Deus in regem dæmonum, hominum, & angelorum: ungere enim est regem constituere. Respondet item (54), idque melius, hunc sensum esse, *Ut virga directiois esset virga regni tui, ut diligeres iustitiam*, &c. propterea, id est, ut hæc egregie faceres, *Vixit te Deus oleo*, &c. Illud est simile: homo ridet, flet, discursit, propterea intellectum habet, & animam rationalem. Non enim necesse est, ea quæ antecedunt, causam esse eorum, quæ sequuntur. Ut ibi: *Propterea & sapientia Dei dixit*, &c. Lucæ 11. Nec si diceretur expresse, *Vixit te Deus oleo letitia, quoniam dilexisti iustitiam*, &c. quicquam contra nos faceret. Nam more scripturæ sit, ut interdum effectus loco causæ ponatur, Ut ibi (55), *Ego clamavi, quoniam exaudivisti me Deus*.

Tertio demum respondere possumus actiones Christi non fuisse meritorias causas unctionis, sed quasi materiales, & dispositivas. Docet enim Divus Thomas, 3. part. quæst. 34. artic. 3. sanctificatum fuisse Christum per proprium actum. Quemadmodum ergo vere dicimus, materiam ligni fuisse calore dispositam, propterea fuisse ignitam: hominem fuisse contritum, propterea ei gratiam justificationis esse donatam: sic dicere propheta potuit, Christum optimos actus in primo instanti habuisse, propterea fuisse oleo Spiritus Sancti per-

(54) In hunc psalm. Phil. 2. (55) Psalm. 16.

unctum. Nec opus est ut vox illa, *propterea*, causam efficien-
tem, ut meritioriam denotet, sed satis erit, si sit causa,
quæ disponat subiectum, quasi materialis. De tertio vero te-
stimonio sic habeto. D. Thom. existimat, in eo Psalmo de
resurrectionis æterna vita agi, non solum in Christo, sed
in membris. Nam illa omnium capitis, & membrorum re-
surrectio, vitæque plena deliciis, fructus passionis Christi
fuit. Qui, ut Paulus ait, conresuscitavit nos, & confede-
re fecit in cælestibus, tunc scilicet, cum ipse excitatus sedit
a dextris Dei. Si ergo Christus in hoc loco, non in per-
sona sua modo, sed in membrorum persona loquitur, ni-
hil est difficile intellectu. Quod si Saulo dicebat, *Cur me
persequeris*, quia membra ipsius Paulus infestabatur, dicere
quoque potuit patri, *Adimplebis me lætitiæ cum vulnere tuo*. Quo-
niam gloria nostra, gloria Christi est, non minus, quam
ignominia, laborque noster Christi omnino est. Mox etiam
non video equidem, cur non proprie de Christo ipso acci-
piamus, quod post resurrectionem adimpletus lætitiæ fuerit
cum vultu Dei. Ante enim & corpus vacuum erat ea volup-
tate, quæ a visione Dei in corpus emanat, & anima undi-
que plena erat lætitiæ, quin appetitus sensitivus totus tristi-
tiæ, angorique patebat. Post passionem ergo implevit eum
lætitiæ Deus cum vultu suo. Quoniam & si prius Dei vul-
tum clare, pleneque videbat, non tamen affectus, appeti-
tusque omnis plene, perfecteque gaudebat. Quæ de re in re-
futatione postremi argumenti nonnihil adiciemus, quod sit
animadversione dignissimum. Quartum insuper testimonium
facilem intelligentiam habet: nam & scriptum a poeta est,
Priami faciem dignam fuisse imperio. In quinto autem mer-
cedem Christi Hænas vocat fidelium populum. *Postula a me*,
inquit, *& dabo tibi gentes hereditatem tuam*. Unde e vestigio
subdit, *Et vocabunt eos populus sanctus, redempti a Domino*. Iu-
stinus vero martyr, in dialog. cum Tryph. aliter legit, &
interpretatur hunc locum. *En tibi*, inquit, *servator adest qui
mercedem suam reddit, opusque suum ante se. Verè enim Christus
id quod meruit, hoc est, mercedem operis sui, nobis reddidit*. Ac
Hieronymus plane interpretatur, hoc ideo dici, quia salva-
tor ipse iudex sit omnium, ut reddat unicuique secundum ope-

opera sua, iustis premia, peccatoribus æterna supplicia. De
sexto testimonio denique nil aliud in præsentia dico, nisi
gloriam Christi ante passionem nondum fuisse consumma-
tam, sed quicquid ei propter nos, & propter nostram sa-
lutem ad absolutam hominis glorificationem desuit, hoc
non dubium est per passionem suam Christum meruisse. Sane
vero non eodem modo omnia ædificia consummantur, qui-
busdam enim vel parietes desunt, aliis non deest nisi tectum.
Nos itaque consummamur accepta non solum gloria corpo-
ris, verum etiam animæ, quoniam utriusque partis gloria
deerat: ac Christo non nisi alterius duntaxat: quare per illius
adiunctionem consummatus est.

Ad postremum argumentum D. Thomas respondet, de Resp. ad
passionibus animæ, artic. 10. ad 9. Contraria non posse esse
in eodem per se quidem, sed bene per accidens. Ut cum quis
in navi deambulans fertur in contrarium eius ad quod navis
movetur: Ita, inquit, in superiori ratione animæ Christi
erat gaudium per se, quia per actum proprium; dolor au-
tem per accidens, quia per corporis passionem. Deinde res-
pondet, quod gaudium illud, & dolor non erant contraria,
quia non erant de eodem. Verum responsum illud prius re-
felli potest. Quoniam locales motus, si in eodem contrarii
aliquando sunt, nihil mirum est, quippe cum tota fere co-
rum substantia, & ratio externus quidam respectus sit. Ita
pater & filius relationes contrarias præ se ferunt; & in or-
dine ad diversos terminos esse in eodem vere possunt. At in
formis & qualitatibus absolutis id fieri nequit, ut sive per
se, sive per accidens duo contraria in eodem subiecto sint.
Pugnat enim cum natura rerum, ut aqua simul calida, &
frigida sit, præsertim in summo: nec siquis contendat alte-
rum esse per se, alterum per antiperistalam. Gaudium vero &
tristitia qualitates sunt absolute. Sed & posterius responsum
quispiam coarguet, quoniam Christus videns rationes in Dei
essentia divinas, de sua morte lætatur, quam cernebat Dei
& rationi, & voluntati conformem. Tristabatur autem de
eodem, quia erat malum nature contrarium. Quare obie-
ctum materiale gaudii, atque tristitiæ idem erat. Ut gaudium
porro tristitiæ contrarium sit, fat est utrumque in materiali
ob-

obiecto convenire. Nam formalis gaudii, tristitiæque ratio discrepant semper, sive de eadem re, sive de alia, atque alia tristitemur, & gaudeamus. Non ergo negare possumus, si in Christi voluntate gaudium summum, summaque tristitia de morte sua fuit, quin duo simul in eodem fuerint contraria. Atque hæc animi affectiones se vicissim expellunt, tamen non res eadem obiecta est. Nimirum enim, cum pelle-
re tristitiam volumus, aliis non modo rationibus, sed rebus etiam gaudere curamus. Quod argumentum est, eas affectiones esse contrarias.

Ceterum difficultas hæc tribus modis videtur expediri. Primum enim dicit fortasse quispiam, in appetitu intellectuali Christi, quæ voluntas proprie vocatur, nullam penitus tristitiam exitisse. Quoniam illa animæ portio Deo fruebatur plenissime (56). Quemadmodum autem a superiore potentia non derivabatur gaudium ad inferiores, ut salutis nostræ mysterium in Christi passione transigeretur; sic ab inferiore potentia non perveniebat ad superiorem dolor. Non fuit itaque in Christi voluntate tristitia, sed in appetitu sensitivo fuit, qui proprie tristitiæ subiectum est. Quam sententiam visus est Dominus significare, cum ait: *Tristis est anima mea*. Appetitus enim animalis, quia animalis est, non est intellectualis, sed sensitivus. Cui etiam sententiæ favet D. Thom. 3. part. quæst. 15. art. 4. & 6. & quæst. 46. art. 7. & 8. Nam Scoti argumenta abunde refutat Caietanus (57). Quod si verum est, iam contraria non sunt in eodem subiecto proximo: sed gaudium in voluntate, tristitia in appetitu sensitivo. Ideoque proprie ne contraria quidem sunt. Divus Thomas, 3. part. quæst. 18. art. 6. in corp. & quæst. 46. art. 8. ad 1.

Huic vero responsioni illud obiicitur, quod Dominus habuit in voluntate actum, quo mortem vere noluit: at tristitia est de his, quæ nobis nolentibus accidunt, ut Augustinus ait. Prior propositio, quoniam eam Caietanus negat, probatur. Primo ex D. Thom. 3. part. quæst. 18. art. 6. ubi di-

(56) 3. part. quæst. 46. art. 8. (57) in art. 7. quæst. 46.

dicit, quod voluntas naturalis, & voluntas sensualitatis aliud voluit in Christo, quam divina voluntas. Et art. 5. refert Augustinum contra Maximinum, in hæc verba: *In hoc quod Christus ait, Non quod volo, sed quod tu, Aliud se ostendit voluisse, quam pater*: quod nisi humano corde non posset. Ac re vera ex illo evangelii testimonio, non solum sancti veteres, sed synodus sexta sub Agathone collegit & duas voluntates in Christo, & duas voluntatum operationes. Sane qui ait, *Non sicut ego volo*, is actum voluntatis aperte significat. Verum Caietanus elaberetur dicens, appetitum sensitivum vocari interdum voluntatem. De qua Ambrosium hunc evangelii locum explicare D. ipse Thom. interpretatur 3. part. quæst. 18. art. 2. Quin D. Thom. quæstionis decimæ octavæ tertie partis articuli quinti argumentum tertium non poterat refellere, si admisisset, Christi voluntatem aliquid vel-
le, quod non habuerit. Beatus enim est, ut Augustinus docet, qui habet quæcunque vult. In reliquis certe beatis probabilissime Caietanus eiusmodi nolentates negat, quoniam in illo statu otiose sunt. Cum ergo Christus secundum intellectum & voluntatem perfecte fuerit beatus, non videtur eiusmodi nolentiones habuisse.

Possumus deinde postremum hoc argumentum eludere, etiamsi dicimus id, quod re vera probabile est, in voluntate Christi intellectuali, quæ proprie voluntas est, non tristitiam modo, sed summam, maximamque fuisse. Quia enim in hostia pro peccato cordis contritio, voluntati quæ tristitia potissime desideratur, *sacrificium quippe Deo spiritus contribulatus* (58), &c. & tristitia spiritualis hæc contraria est peccato medicina, quod sedem suam præcipue in voluntate habet: consentaneum profecto erat, ut filius Dei hostiam se pro peccato exhibiturus, non solum corporis, & animæ sensitivæ dolores, sed angores quoque spiritus, & animæ sensitivæ tristitiam susciperet, quo pro culpis nostris omnibus hostia illa Deo acceptissima omnibus omnino modis contereretur (59). Sic vero languores nostros ipse tulit, & dolores
Tom. II. Xx no-

(58) Psalm. 50. (59) Isai. 53.

nos ipsi portavit. Sic non modo vulneratus est propter iniquitates nostras, sed attritus est propter scelera nostra. Sic disciplina pacis nostrae super eum, & livore, atque dolore eius sanati sumus. Sic Dominus eum voluit in infirmitate conterere (60), qui posuit pro peccato animam suam.

Augustinus insuper 14. de civit. libr. asserit, Christum eos naturam nostram defectus suscepisse, qui perfectioni gratiae non repugnant quidem, sed de amore boni, & sanctae charitate veniunt. At commendat magis charitatem suam Christus, si tristitiam quoque eam Deo pro culpis nostris in sacrificium praebeat, quam nos Deo pro illis debemus maxime. Plane item Ambrosius ad Gratianum imperatorem dixit, *Sicut suscepit voluntatem meam, suscepit tristitiam meam.* Nam voluntas proprie appetitus intellectualis est. Et velle proprie actus voluntatis est: ait autem, *Non sicut ego volo.*

Voluntatis etiam dolor hominis proprie tristitia est: nam qui in solo appetitu sensitivo reperitur, hic animantis magis dolor est, quam hominis. Decuit autem ut per dolorem proprie humanarum humana peccata solverentur. Ita cum dixit, *Repleta est malis anima mea*, omnem animae appetitum repletum dolore intellexit, sive sensualem, sive rationalem. Quoniam & pronomen, *mea*, rationalem magis, quam sensualem praese fert. Ea si vera sunt, ut videntur esse, nihil obstat, cur non per potentiam supernaturalem, & gaudium summum, & summa tristitia in eodem subiecto fuerint. Tum quia nec proprie contraria erant, cum oppositio debeat fieri circa idem, ut D. Thom. saepe sumit. Tum quia quod praeter naturam ordinem a Deo fit, id in natura leges referre velle stultum est. Miraculum fuit, quod idem homo esset & viator, & comprehensor: miraculum, quod a gloria animae nihil derivaretur ad corpus: miraculum, quod a superioris gaudio potentia nihil solatii in inferiores redundaret: miraculum, quod inferioribus perturbatis, nec superiores turbarentur, nec a sua perpetua operatione cessarent, nec remitterent opus, nec quietem & delectationem vel ex mi-

(60) Cap. 9.

nima parte resolverent. Inter haec miracula propter mysterium nostrae redemptionis explendum, quamquam voluntas Deo visio fruebatur, suscepit tamen sponte (61) tristitiam quantum maximam capere potuit: potuit autem capere tantam, quanta maxima esse in rerum natura poterat. Ut dolor pro peccatis non minor esset, quam charitas, & scientiae ipsae quoque superemineret.

Sed & olim invenis, ut hinc iam nos demum extricemus, coram celebri Theologorum concione diximus, quod sicut per totam vitam Dominus gloriam animae quasi premebat, ne in corpus efflueret: sic saltem in cruce retinuit gaudium, quod suapte natura ex clara Dei notitia prodiret. Gaudium, fautor, ex Deo visio in voluntate necessario nasci, non secus atque ex sole lumen, calorem ex igne. Sed retraxit aliquando sol radios suos, & ne calefaceret, compressus est etiam ignis: quare nihil mirum videri cuiquam debet, si in hominum redemptione per hominis unius dolores splendida voluptas omnino reprimeretur, quam alias ex visione Dei proficisci naturae ratio demonstrat. Nec obstat, quod beatitudinem Benedictus huius nominis duodecimus definivit in visione & fruitione consistere. Christus autem beatus fuit in via. Quoniam illud pontifex tradit de beatitudine consummata. Christus autem licet habuerit essentiam beatitudinis, non tamen accidentia, quae inde per se etiam consequuntur: decuit enim eum per passionem consummari. Quamquam & fructu sine gaudio intelligi potest: fruitur enim arboris suae fructibus tunc etiam homo, cum per morbum voluptatem nullam capit ex eis. Ita Christus non solum videbat, sed etiam fruebatur, quamvis derelictus (62) a Deo, omnique penitus solatio destitutus non gaudebat. Quamobrem, ut ceteri martyres, gaudium sibi futurum ante oculos posuit, ut crucem sustineret confusione contempta ad Hebraeos 12. cap. Vbi miris omnino modis & charitatem suam in nos commendavit & exemplum. Certe sive primo, sive secundo, seu tertio modo questionem solvas, miraculum facis: sed est hoc postremum eo plausibilis, quo

Xx 2

maio-

(61) Ephes. 3. (62) *Ve quid dereliquisti me.*

matores in nobis igniculos excitat tum poenitentia, tum amoris, tum gratitudinis. Sed sit iam huius quaestionis finis. Perpicuum est enim, in re sterili & icivna non parvam & exiguam copiam e locis Theologiae suppediatam. Restat tertium quaestionis genus pertractandum eius, quae a fide & natura pendet: de qua re capite sequenti differemus.

CAPVT XV.

In quo ea quaestio vocatur in dubium, quae cum naturalis sit, tum etiam ad fidem pertinet.

Quoniam de eo genere argumentorum dictum est, quae & ad fidei principia explicanda spectant, & ad conclusiones Theologiae confirmandas: deinceps de iis, quae ad rerum etiam naturalium probationem attinent, disputandum est. Sunt autem naturales quaestiones in duplici differentia. Quaedam enim solis naturae argumentis probari possunt, aliae fidei etiam auctoritate confirmantur. Et in naturae ratione quidem nullum inter haec duo genera discrimen est. Vtriusque enim quaestionis argumenta ex eisdem omnino locis petenda sunt, hoc est, ex humanis disciplinis. Quae argumenta omnia tribus ultimis locis continentur. In hoc differunt, quod quaestiones posteriores, quoniam fidei sunt, latius parent, atque ex omni loco comprobari possunt. In hoc genere illa est, quam hoc capite versare cupio.

An animus hominis immortalis sit, quemadmodum Pythagorae, Socrati, Platoni, Theophrasto, Themistio, Seneca, Ciceroni, melioribusque philosophis visum est: an potius mortalis, quod Lucretio, Galeno, Plinio, Alexandro video placuisse. Nec me vero reprehenses vituperare debent, quod rem aggrediar, quae diligentissime est a plurimis disceptata. In quibus D. Thomam esse constat, cuius tanta est in utramque partem argumentorum copia, ut nihil addi posse videatur. Sed quoniam fidei argumenta nulla fore protulit, naturae vero rationes Enrieus atque Scotus probabiliter suadere aiunt, non

necessario demonstrare: nihil, ut mihi videtur quidem, temere facturus sum, si de ea ipsa quaestione disputo, quam tam multa & praecleara ingenia versarunt. Non enim rem actam agam: sed, nisi me fallit animus, plene utilem, ne dicam necessariam: praesertim cum Caietanus etiam noster sui valde dissimilis scripserat (1), se credere quidem animam rationalem incorruptibilem esse, at nescire tamen. Qua in re cum Enrico & Scoto ex parte consentit: quos idem miris olim modis explorerat. Ex parte, inquam, quoniam non alios quidem, sed se seire inficiatus est.

Vt ergo haec controversia, quam fieri poterit, accuratissime constituat, principio argumentabimur, hanc quaestionem nullo modo ad fidem attinere: deinde, non posse naturae ratione demonstrari.

Docet porro Augustinus (2), idque non semel, sed saepius, non esse fidei quaestionem, an animae rationales ex traduce sint, an potius ex nihilo in singulis creentur singulae. At si anima hominis ex traduce vi seminis propagaretur, sine dubio esset ut generabilis, ita etiam corruptibilis.

Deinde Sadducaei existimabant animum hominis esse mortalem: nec tamen habebantur haeretici, quin ut religiosos eos colebat fidelis populus.

Præterea, quatuor sunt scripturae testimonia, quibus vel maxime animorum immortalitas doceri potest. Vnum illud est (3), *Dumec reueratur pulvis in terram, unde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.* Alterum (4), *Deus creavit hominem inextinguibilem & ad imaginem similitudinis suae fecit illum.* Tertium (5), *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Quartum (6), quo Dominus in evangelio utitur, *Ego sum Deus Abraham, Isaac & Iacob. Non est Deus mortuorum sed viventium.* Etenim quod Augullinus affirmat (7), ex lege

(1) In cap. 9. epist. ad Roman. Contra scripserat & in primam partem & in 3. lib. de anim. (2) De bapt. par. lib. 3, cap. 10. & primo retract. cap. 1. & decimo super gener. cap. 1. 3. & 4. (3) Ecclesi. 12. (4) Sap. 2. (5) Matth. 10. (6) Matth. 22. (7) Quaest. 33. in numer.

matores in nobis igniculos excitat tum poenitentia, tum amoris, tum gratitudinis. Sed sit iam huius quaestionis finis. Perpicuum est enim, in re sterili & icijuna non parvam & exiguam copiam e locis Theologiae suppediatam. Restat tertium quaestionis genus pertractandum eius, quae a fide & natura pendet: de qua re capite sequenti differemus.

CAPVT XV.

In quo ea quaestio vocatur in dubium, quae cum naturalis sit, tum etiam ad fidem pertinet.

Quoniam de eo genere argumentorum dictum est, quae & ad fidei principia explicanda spectant, & ad conclusiones Theologiae confirmandas: deinceps de iis, quae ad rerum etiam naturalium probationem attinent, disputandum est. Sunt autem naturales quaestiones in duplici differentia. Quaedam enim solis naturae argumentis probari possunt, aliae fidei etiam auctoritate confirmantur. Et in naturae ratione quidem nullum inter haec duo genera discrimen est. Vtriusque enim quaestionis argumenta ex eisdem omnino locis petenda sunt, hoc est, ex humanis disciplinis. Quae argumenta omnia tribus ultimis locis continentur. In hoc differunt, quod quaestiones posteriores, quoniam fidei sunt, latius parent, atque ex omni loco comprobari possunt. In hoc genere illa est, quam hoc capite versare cupio.

An animus hominis immortalis sit, quemadmodum Pythagorae, Socrati, Platoni, Theophrasto, Themistio, Seneca, Ciceroni, melioribusque philosophis visum est: an potius mortalis, quod Lucretio, Galeno, Plinio, Alexandro video placuisse. Nec me vero reprehenses vituperare debent, quod rem aggrediar, quae diligentissime est a plurimis disceptata. In quibus D. Thomam esse constat, cuius tanta est in utramque partem argumentorum copia, ut nihil addi posse videatur. Sed quoniam fidei argumenta nulla fore protulit, naturae vero rationes Enrius atque Scotus probabiliter suadere aiunt, non

necessario demonstrare: nihil, ut mihi videtur quidem, temere facturus sum, si de ea ipsa quaestione disputo, quam tam multa & praecleara ingenia versarunt. Non enim rem actam agam: sed, nisi me fallit animus, plene utilem, ne dicam necessariam: praesertim cum Caietanus etiam noster sui valde dissimilis scripserat (1), se credere quidem animam rationalem incorruptibilem esse, at nescire tamen. Qua in re cum Enrico & Scoto ex parte consentit: quos idem miris olim modis explorerat. Ex parte, inquam, quoniam non alios quidem, sed se seire inficiatus est.

Vt ergo haec controversia, quam fieri poterit, accuratissime constituat, principio argumentabimur, hanc quaestionem nullo modo ad fidem attinere: deinde, non posse naturae ratione demonstrari.

Docet porro Augustinus (2), idque non semel, sed saepius, non esse fidei quaestionem, an animae rationales ex traduce sint, an potius ex nihilo in singulis creentur singulae. At si anima hominis ex traduce vi seminis propagaretur, sine dubio esset ut generabilis, ita etiam corruptibilis.

Deinde Sadducaei existimabant animum hominis esse mortalem: nec tamen habebantur haeretici, quin ut religiosos eos colebat fidelis populus.

Præterea, quatuor sunt scripturae testimonia, quibus vel maxime animorum immortalitas doceri potest. Vnum illud est (3), *Dumec reueratur pulvis in terram, unde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.* Alterum (4), *Deus creavit hominem inextinguibilem & ad imaginem similitudinis suae fecit illum.* Tertium (5), *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Quartum (6), quo Dominus in evangelio utitur, *Ego sum Deus Abraham, Isaac & Iacob. Non est Deus mortuorum sed viventium.* Etenim quod Augustinus affirmat (7), ex lege

(1) In cap. 9. epist. ad Roman. Contra scripserat & in primam partem & in 3. lib. de anim. (2) De bapt. par. lib. 3, cap. 10. & primo retract. cap. 1. & decimo super gener. cap. 1. 3. & 4. (3) Ecclesi. 12. (4) Sap. 2. (5) Matth. 10. (6) Matth. 22. (7) Quaest. 33. in numer.

lege Moyſis eſſe cæteris evidentius, id ne probabile quidem mihi videri ſolet, ut animas ab interitu vendicemus. Ex qua- tuor autem illis, qui paſſim a Theologis referuntur, primum eludi poteſt, quod Auguſtinus docet (8), infirmum eſſe ad- verſum eos, qui credunt animas per propaginem generari. In- firmum ergo etiam eſt contra eos, qui dixerint eas cum cor- poribus interire. *Ac ſicut ſcriptum eſt*, ait, donec ſpiritus redeat ad Deum, qui dedit illum: *ſic etiam legimus*, ſpiritus vadens & non rediens. Secundum item reſellet fortasſe quiſpiam di- cens, non ibi de anima ſermonem eſſe, ſed de homine, quem Deus per gratiam fecit a principio immortalẽ. Unde ſtatim ſubiicitur, *Invidia autem diaboli mors introiit in orbem terrarum*. Tertium autem de morte ſpirituali animæ, hoc eſt, de æterna interpretari licet, de qua illud habes: *Dentes leonis dentes eius interficientes animas hominum*. Quæ res ſuadetur, quia protinus additur: *Eum temere, qui poſtquam occiderit, habet poteſtatem mittendi in gehennam*. Quare D. Thomas, nec in 1. part. nec in ſumm. contra gent. nec in quaest. de anima hoc testi- monium voluit uſurpare. Nam quartum de reſurrectione agit, non de immortalitate. Sic enim Dominus ait, *De reſurrectione autem mortuorum non legiſtis*, &c. Nihil vero prohibet, ut ani- ma cum corpore ſimul exurgat. Non ergo fidei decretum eſt, animas eſſe immortales.

4. Argum. Quod vero naturali argumentatione animæ immortalitas nequeat oſtendi, illa prima coniectura eſt, quod cum Am- broſius & Auguſtinus (9), ut id probareat omnes nervos in- tenderint, nihil omnino conſecere. Non autem præcellimus Ambroſium & Auguſtinum.

5. Argum. Adhæc, cum Scotus, Iandunus, Cajetanus Divi Thomæ rationes expendierint (10), viri ſcilicet magno ingenio, magna- que Philoſophiæ eruditione præditi, at pronunciarunt tandem, rem non eſſe demonſtratam, ſed creditam. Non eſt autem vero

(8) Lib. 10. ſuper gen. cap. 9. (9) De bono mort. cap. 9. 2. ſoli. & lib. de immort. anim. (10) Scot. 4. diſt. 43. quaest. 2. Iand. 3. de anim. quaest. 5. & 29. Caietan. in epiſt. ad Roman. cap. 9.

vero ſimile, rationes eas, ſi evidentes eſſent ac lucidæ, nul- lum evidentiæ lumen acribus acutiſque oculis allaturas.

Præterea, Ariſtoteles non idem ſemper in hac re, ſed tum hoc, tum illud ſcripſit: non eſt ergo probabile, cum in tanta veritate & inconſtantia certam exploratamque animæ immortalitatem habuiſſe. Nam quod pro animæ rationalis incor- ruptione aliquando ſenſerit, ut cætera loca omittam, quæ & D. Thom. 2. adverſ. gent. cap. 79. & Ferrariens. in com- mentariis aſſerunt, is locus plenus & expeditus eſt, qui 2. lib. de gener. anim. cap. 3. habetur: ubi aperte docet Ariſtot. mentem hominis non in ſeminis virtute eſſe, ut reliquas ani- mas, ſed extrinſecus advenire. Quod ſi non educitur de po- tentia materiæ, nec a generante homine vi ſeminis editur, certe ſubſiſtens eſt, nec a materiâ dependet. Quod vero de hac ſententia interdum etiam deſciverit, Caietanus (11) mul- titariam ſuadet: & mihi his argumentis fit veroliſſime. Primo, quod non poteſt effugere, ſi ſua principia Ariſtoteles retineret, animarum infinitatem, niſi incidat in errorem Averrois, vel in Pythagoræ deliramentum. Secundo, quia lib. 1. de Cælo, aſſerit, quicquid incorruptibile fit, id perpetuum etiam fuiſſe. Tertio, quia in ethic. lib. 1. Solonem reprehendit, qui aſſe- ruerit, poſt mortem veram ſuperſeſſe hominis beatitudinem. Unde & deplorat brevem hominis felicitatem & opes ac di- vitias tanquam felicitatis adiumenta requirit. Nec de hominis animo poſt mortem verbum ullum in illo reperies. Nec eſt autem credibile, cum, ſi exiſtigaret animam eſſe immortalem, nec de modo, quo intelligeret ſeparata, nec de eius felicitate quic- quam vel breviter perſtricturum. Quarto, eſt proæmio libri de anima, ubi illud fundamentum iſcit: ſi intelligere eſt fan- taſia, aut non ſine fantaſia, non contingit animam ſeparari: in tertio autem libro poſuit antecedens, quod intelligere non eſt ſine fantaſia: unde & conſequens, &c. Quinto, qui non Gre- gorius Niſſenus modo, quem D. Thom. reſert, verum etiam Juſtinus martyr, in libr. admonitorio gentium, & Theodoritus lib. 5. de curat. gr. auct. conſentiunt, Ariſtotelem animo- rum immortalitatem negaviſſe. Quis autem credat, tantos ta- les.

(11) In 3. lib. de anima.

lesque viros falsum testimonium dixisse? Nisi etiam Alexander Aphrodisaeus insignis praeter ceteros Peripateticus falso etiam magistro suo hanc sententiam imposuit.

7. Argum

Praeterea, animorum immortalitas cum Dei erga homines providentia adeo coniuncta & colligata est, ut qui illam negarit, is hanc quoque inficiaturus sit: qui vero hanc concesserit, eum necesse sit illam admittere, quemadmodum supra diximus. At Dei erga res humanas providentia non potest esse per rationes humanas manifesta, sed solum ex divinis oculis explorato percipitur. Id quod Propheta testatur iniquis (12): *Existimabam ut cognoscerem: hoc labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei & intelligam in novissimis eorum.* Et iterum (13): *Domine scit cogitationes hominum, quoniam vana sunt. Beatus homo, quem tu erudieris, Domine: & de lege tua docueris eum.*

8. Argum

Praeterea, ad indagandam animi immortalitatem illa rectissima via est, quam Aristoteles est ingressus: nempe animi operatio propria. Sicut enim res se habet ad operationem, ita se habet ad esse. Experimento autem quotidiano ille probavit, animam nostram nihil sine fantasmatum intelligere. Pendere itaque a corpore, non solum ut species intelligibilium accipiat, sed ut eis etiam utatur resque ipsas intelligat. Respondent, pendere animi propriam actionem a corpore non tanquam a subiecto, sed tanquam ab obiecto. Verum haec responsio refellitur. Quia si, quantum rationis lumen & sensuum indagatio docet, nulla nostra intellectio sine corpore est, nihil refert hoc, an illo modo sit; cum utrinque probabilissime colligatur, animam, si extra corpus esset, in modum glirium torpentem omni opere vacaturam. Experimur siquidem species intelligibiles & in fieri & in operari a fantasmate dependere. Hinc enim Aristoteles vacillavit, nec quicquam effecit, si effecit tamen, nisi animas cum corporibus interire: ne vanae scilicet & otiosae extra corpora remanerent.

9. Argum

Confirmat autem hoc vel maxime, quod si animus per se subsisteret atque adeo immortalis esset, non indigeret corpore, quem-

(12) Psalm. 72. (13) Psalm. 93.

quemadmodum aliae formae, propter esse, sed solum propter operationem. Necesse quippe est, cum species intelligibiles a corporibus per corporis sensus emendicare. Alioquin intellectus per se in natura subsistens, ideoque a corporis gravitate & materia imperfectione liber nullo se modo corpori colligaret, si ex se haberet species ingenitas, quibus sine corporis adiumento intelligeret. Videmus autem, species a corpore acceptas, a corpore etiam in operando pendere. Ideo enim necesse est, intelligentem phantasmata speculari. Non ergo per illas anima a corpore separata intelliget. Alias vero species non habet superinditas. Quare seiuuncta a corpore, somno otioque torpebit, quod est absurdum.

Sexta insuper synodus actione 11. tradit, animam hominis non esse immortalem per naturam, sed per gratiam illam a morte coercentem. Et rursum, Non, inquit, naturam propriae immortalem habent animae, sed gratia id sortita sunt. Nulla ergo ratio naturalis animae immortalitatem monstrare potest, ut pote cum sit suapte natura mortalis.

11. Arg.

Adde unum & viginti argumenta, quibus S. Thom. probabiliter egit (14), ut anima corruptibilis videretur. Quae si ego hic repetam molestus ero. Nam his alia adicere, non video qui possem, nisi Ianduno, alisque huius farinae auctoribus velim esse simillimus, qui ut argumenta afferant, quibus animi mortalitas probari posse videatur, ea ponunt, quibus suadeant eum non esse formam actumque corporis essentialiter. Quae argumenta quidem Caietanus in 3. lib. de anima retulit, fecissetque fortasse multo prudentius, si contemp-
sisset.

Adde etiam, quod Scotus argumentis, quae probant animam esse immortalem, argute respondet (15). Si ergo rationes inventae a prioribus non demonstrant, alias vero excogitare novas non opis est nostrae: fateamur, animam immortally vivere, nullo certo naturae argumento patefcere. Haec afferre brevissime potui, quibus illi uterentur, qui animorum immortalitatem infirmare pergerent. Quam tamen & nides ca-
Tom. 11. yy tho-

(14) Quae. de anima art. 14. (15) 4. dist. 43. quae. 2.

tholica firmissime docet & certa naturæ ratio. Id quod conclusiones rationesque sequentes patefacient.

1. Concl.

Prima conclusio. *Animum hominis esse mortalem, fidei catholica manifeste repugnat.* Gen. 37. *Descendam ad filium meum iugens in infernum.* Iob. 21. *Ducant in bonis dies suos & in puncto ad inferna descendant.* Sapient. item cap. 2. 3. 4. & 5. *apertissime traditur, animas cum corporibus non interire* (16). Eccl. 12. *Et spiritus redeat ad Deum qui dedit illum.* 2. Machab. 12. *Sancta ergo & salubris, &c.* Matth. 10. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timere eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam.* Ioann. 21. *Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* Philipp. 1. *Mihi vivere Christus est, & mori lucrum.* Coarctor autem e duobus, desiderium habens dissolvi & esse cum Christo. Prima ad Corinth. 15. pro absurdissimo apostolus colligit, *Ergo & qui dormierunt in Christo, perierunt. Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.* Et posterus referens illam insipientium vocem, *Manducamus & bibamus, cras enim moriemur: illico subdit, Nolite seduci. Corrupti, &c.* 2. Corinth. 5. *Domus sumus in corpore, peregrinamur a Domino, audemus autem, & bonam voluntatem habemus magis, peregrinari a corpore & presentes esse ad Deum.* Et paulo ante, *Sumus quod si terrestris domus nostra, &c.* Sed de Scripturæ testimonio quæ D. Thom. dixit esse infinita, satis multa excitavimus. Quamquam vercor, ne quis nos iure ac merito reprehendat, qui in re non dubia usi fuerimus testibus non necessariis. Prefertim cum ii, qui animæ immortalitatem inficiantur, nec Christo, nec evangelio credant, ecclesia vero sanctorumque fidem pro nihilo putent. Ita supervacuam videntur esse, ex iis locis, qui auctoritatem fidei continent, argumenta depromere. Nec conclusio hæc propria Theologica est,

(16) Instans in colloquio cum Terphose illud asserit, quod Pythonsis spiritum Samuelis evocavit, in quæst. verò gentium quæst. 75. citat illud, *Infernus futuri te convulsus est in occussum adventus tui.* Quod de Nabuchodonosor dictum esse, ambiguum non est. Et quæst. 76. illud, *Hodie mecum eris in paradiso.*

est, ut sit argumentationibus Theologiæ confirmanda. Quin Theologia, qua ratione effectrix est & agendi maneri incumbit, illa duo habet primaria fundamenta, Deum esse hominis & principium & finem, atque adeo procuratorem, esseque item animorum perpetuam vitam, in qua remunerator Deus sit inquirentium se. Quæ nisi fidelis penitus habeat infixa, & in animo quasi insculpta, non dico media & finem consequi felicitatis suæ, sed ne ad Deum quidem accedere potest (17), ut ab eo media finemque requirat. Cum igitur prima cuiusque discipline principia tanquam notissimæ anticipationes suppnantur, nihil opus erat vel ea testimonia referre, quæ ex sacris literis commemoravimus. Nisi quod sunt quidam adeo curiosi, qui etiam optarint, Paulum de animorum incorruptione manifestius loqui. Quod perinde est, ac si quis Philosophus adeo esset insigniter stultus, ut in Philosophorum libris, prefertimque Aristotelis cuperet principium illud sæpe & clare resumere, *Quodlibet est, vel non est.* Verum de hac prima propositione, quoniam est ante oculos posita, diximus satis.

Secunda propositio: *Animas naturaliter esse immortales, & non ex dono gratuito.* Fuere porro quidam Arabes, qui dicerent, animum natura esse mortalem, sed in novissimo cum corpore immortaliter suscitandum. Simili autem errore ductus posset quispiam dicere, animum cum corpore statim quidem interiturum, si naturæ suæ relinqueretur, sed vi divinæ potentia fieri, ut vel ad præmia, vel ad penas conservetur æternus.

Hoc qui assereret, is scripturas facile in sensum suum detorqueret. Non enim affirmant illæ, animum esse naturæ suæ immortalem, sed solum eum aiunt manere post mortem. Sicut corpus post resurrectionem fides astringit perpetuam vitam habiturum, non tamen id in natura corporis, sed in divina potentia erit. Quam sententiam sexta synodi verba retro citata sonare videntur. Atque Augustinus 10. super gen. ad lit. cap. 23. in illam magis opinionem inclinat, quæ docet animas a parentibus generari. Quæ si vera sententia est, non est animus sua natura immortalis. Id quod solebam equidem, non

Yy 2

tan-

(17) Hebr. 11.

tanquam hæreticum, sed tanquam erroneum condemnaret semper quippe malui citra lineam consistere, quam transire, stultaque ignorantie potius argui, quam insolentia temeraria. At si rem diligentius animadvertas, non dubites, huic errori hæreticos notam inurendam, quando ad Sedem Apostolicam referatur.

Primum, quia manifestum est (18), quosdam philosophos naturæ ratione duce animorum immortalitatem & vestigasse & invenisse. Non est ergo supernaturalis animorum perpetua vita, aut dono eis gratuito concessa. Quis enim hominum scire poterit consilium Dei? aut quis poterit cogitare quid velit Deus? nisi ille dederit (19) sapientiam & miserit spiritum sanctum suum de altissimis?

Deinde in concilio Lateranense sub Leone 10. sessione 8. definitur, hæreticum esse dicere, quod ex principiis Philosophiæ sequitur, animam esse mortalem. Et tamen si naturaliter esset anima corruptibilis, huius corruptionis esset causa aliqua naturalis, *Item cum nonnulli, inquit, ausi sint dicere de natura animæ rationalis, quod mortalis sit, & aliqui remete philosophantes secundum Philosophiam saltem verum esse assererent, damnantius omnes asserentes animam rationalem mortalem esse. Cum illa non solum per se & essentialiter humani corporis forma sit, verum etiam immortalis.* Hactenus concilium.

Præterea non Theologi modo, verum fideles etiam universi animarum immortalitatem ita a maioribus accepimus, ut non per miraculum eas incorruptibiles, sed per naturam esse credamus. Hic autem ecclesiæ consensus certissimo nobis argumento esse debet catholici dogmatis. Quod autem idem in hac re Theologi ac fideles sentiant omnes vel ex eo liquet, quod asserentem quemcumque animos esse mortales, statim exhorrent. Eadem quippe fide inscriptum in mente habent, angelos & hominum animas natura sua, ut intellectuales, ita quoque immortales esse. Adde quod post Augustini sæculum nemo fidelium in dubium vertit, quin animæ rationales creentur ex nihilo, & singulæ singulis corporibus infundantur, ut

(18) Augustin. 13. de Trinit. cap. 9. (19) Sap. 9.

concilii Lateranens. verbo utar. Quod si non generatur vi naturæ animæ rationales, nec de potentia materiæ educuntur, sed foris veniunt, nimirum ex se subsistunt: quare non cum corpore intereunt. Illud vero testimonium: *Spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum* (20), ne Augustinus quidem ipse expedit. Si enim foris venit spiritus hominis, consequens fit, ut nulla vi agentis naturalis propagetur. Quocirca si ingenuus natura est, natura quoque est incorruptus. Nec enim naturales causæ corrumpunt aliquid, nisi quod eadem possunt gignere. Nam quod interpretatur Augustinus, Deum primo homini spiritum dedisse, cum inspiravit in faciem eius spiraculum vitæ, in illo vero qui cæterorum hominum caput erat, cæteris dedisse spiritum, hoc (pace tanti viri dictum sit) nulla ex parte argumenti vires infringit. Cum enim Moyses in principio Geneseos rerum naturalium propriam vim & naturam exprimat, quod in primo homine significatum est, id de reliquis etiam intelligitur. Scriptura porro, ut ostenderet viventia reliqua viribus naturæ edi posse, ait: *Germinet terra herbas viventem, &c.* Et rursum, *Producat terra iumenta & reptilia, &c.* (21) Nemini quippe ambiguum esse potest, prima cæterorum, iumentorum, serpentium, leonum individua a Deo sine media causa adiuvante condita creataque fuisse. Ob id namque adiectum est, *Creavitque Deus cete grandia & omnem animam viventem atque motabilem, quam produxerat aqua in species suas.* Item, *Et fecit Deus bestias terræ iuxta species suas, &c.* At significare scriptura voluit, sic tunc a Deo huiusmodi animantia esse edita, ut in vi tamen elementorum & corporum, quæ ex elementis confiantur, illorum generationem suam esse censeamus. Sed enim cum ad hominem ventum est, de huius similibus conditio crederetur, de corpore ait, *Fecit Deus hominem ex limo terræ:* de animo autem, *Inspiravit in faciem eius spiraculum vitæ.* Quod differentis conditionis varium discrimen a Moysæ adeo accurate observatum manifeste indicat, cæterorum

(20) Eccles. 12. (21) Cæteran. *inspiser his lapsus est non intelligens scripturam sensum.*

rum viventium animas in potentia materię esse, hominis spiritum, quo factus est in animam viventem, non esse, sed a Deo creati & infundi, qui solus eius & spirator, & creator est. Præterquam quod qui dicit, *Releat ad Deum, qui dedit illum*, is non obscure docet, spiritum non perire, sed manere. Explicat enī id, quod paulo ante dixerat, *hic homo in horum aternitatis suæ*. Alioqui, quomodo ad Deum vadit, si dissolvitur tanquam mollis aer, & sicut umbra ac fumus evanesceat? Que nammodum autem corporis naturam exprimit, cum ait, *Revertatur pulvis in terram suam, unde erat*, sic naturam spiritus manifestat inquit, *Et spiritus releat ad Deum*, &c. Iam quod Augustinus asserit, *Spiritus valens & non rediens*, a nobis est. Non enim scriptura dicit, *Spiritus veniens & non rediens*, sed *Spiritus valens* scilicet a corpore, & *non rediens*, &c.

Præterea, stulti illi, quorum error Sap. cap. 2. inducitur, animum existimabant naturaliter esse mortalem. Non enim de miraculo loquebantur, sed de natura. At Sapiens, non modo cum illis aperte pugnat, verum etiam ut insipientes & insensatos reprehendit. Animos ergo sentit natura esse immortales.

3. Concl. Tertia propositio. *Erroneum est, ne dicam hæreticum, asserere, animæ immortalitatem naturali ratione demonstrari non posse*. Si enim naturam habet incorruptibilem, huius rei vel a priori, vel a posteriori ratio aliqua demonstrativa erit. Nulla siquidem propositio ex natura rei, & connexionem terminorum per se ac necessaria est, quia vel ex effecta, vel ex proprietate, vel ex definitione, vel ex causa subiecti ostendi necessario queat. Sed ais: Quadratura circuli demonstrabilis est quidem, sed demonstratio adhuc inventa non apparet. Sic ergo Scotus, Iandunusque sentient, animæ quidem immortalitatem ostendi posse, at non esse ostensam tamen.

4. Concl. Quarta propositio. *Periculosum ac temerarium est, ne quid amplius addam, affirmare, quod nullum argumentum hætenus inventum vere demonstrat animæ immortalitatem* (22). Quia at-

(22) Qui dixit rationes non esse nec demonstrativas nec necessarias, id videtur hanc conclusionem reprobare.

argumentum, quod sumitur ex operatione propria, vel etiam ex potentia, quæ substantiam rei necessarie, naturaliterque conficitur, vere ostendit, qualis ne sit eius rei natura, atque substantia. Theologi vero tum ex propria operatione, tum ex propria potentia, intellectu scilicet, & intellectu, animi incorruptionem argumentantur: Syllogismi igitur illi veræ sunt demonstrationes. Dicit fortasse quispiam, non nego demonstrationes esse: sed nobis demonstrationes esse nego, quibus argumenta illa certa, & clara non sunt, quamvis idonea ex se sint, ut certitudinem, atque evidentiam pariant. O insolentem temeritatem, cæteros ex tuo ingenio metiri, exque tuis aliorum oculos astimare: asserere, mel quidem ex natura sua dulce esse, sed dulce tamen fuisse nemini, quia tibi non fuerit: nullum videre id posse, quod tu non videas: omnibus obscurum esse, quod tibi non pateat. Ait D. Thomas, ex præmissis manifeste ostendi posse, animam humanam non corrumpi cum corpore: concludit vero in hæc verba (23), *Pateat igitur, quod intellectus humanus est incorruptibilis, ergo & anima humana, quæ est intellectiva substantia*. Item (24), *Necesse est dicere, animam intellectualem esse incorpoream, subsistentem, incorruptibilem*. Scotus contra, *Non sunt, inquit, rationes patentes & necessaria*. Afirmat Chrysostomus (25), qui philosophi de animæ immortalitate dubitent, eos addubitare, an in meridie sit dies: & credemus nos, viros & sanctissimos, & modestissimos evidentiam, quam non habebant, fuisse ementitos? Atque Augustinus asseverat (26), philosophos quosdam naturali ratione animæ immortalitatem invenisse: quanquam pauci, ait, idque ægre invenerunt. Præ-

(23) 2. contr. gent. cap. 79. (24) 1. part. quæst. 75, art. 2. & 6. (25) Homil. 4. de provident. (26) 13. de Trinit. cap. 9. Mirum est, Sectum hunc Augustini locum citavisse, ut opinionem suam confirmaret. Resurrectionem Augustinus ait non ratione, sed auctoritate teneri: ut de immortalitate anime contra dicit. Nam & lib. de civit. Dei 1. cap. 22. scribit, Platonem qua mentis immortalitatem animæ vidit, ne quis sibi mortem conficeret, prohibendum iudicasse.

terea Deus non deficit in necessariis ad vitam iuxta naturæ rationem bene & constanter instituendam. At vix homo potest vitam recte & iuste instituere, nisi & Deum esse sentiat, & animos esse immortales: vix, inquam, aut certe nullo modo. Qui enim vel sine Deo fuere, vel animum putarunt cum corpore interire, eos fere perditissimis moribus fuisse memorie proditum est. Quam omnino rem (17) sapiens sapienter expressit. Nam simulatque impii illam opinionem induerant, animos mori, consequenter de omni bono futura vitæ desperantes, & nihil post mortem mali timentes, semetipsos tradiderunt impudicitie in operationem immunditiæ omnis, in avariciam. *Post hæc*, inquit, *erimus tanquam si non fuerimus. Venite ergo, & fruamur bonis, quæ sunt*, &c. Et Augustinus, confess. lib. 6. cap. postrem. *Nisi credidissetem*, ait, *resurre post mortem animæ vitam & tractus meritorum, quod Epicurus credere noluisset, Epicurus palam in animo meo accepisset*. De atheis autem cum propheta illud posuisset (28). *Non est Deus, statim subiungit, Corrupti & abominabiles facti sunt*, &c. Sic Iulianus, in dialog. cum Tryphone, *Eorum*, inquit, *sententia, qui Deum me atque te curare negant, quo spectet, non est difficile cognoscere. Impunitas enim & licentia faciendi, & discendi, quæ velint omnia, eos consequitur, qui nec supplicia metuant, nec beneficium ullum a Deo spectent*. Divinæ itaque procurationis fuit, ut in morum & vitæ necessaria regula duces naturæ ac magistros non coniecturis & opinionibus imbueret, quæ huc atque illic facile traherentur, sed certa, constantique ratione. Sic enim scriptum est (29). *Qui docet hominem scientiam*. Et iterum (30). *Qui docet nos, super iumenta terræ, & super volucres cæli erudit nos*. Quod si animantibus cæteris dati a natura sunt quidam instinctus, & quasi anticipatæ cognitiones non vage & instabiles, sed fixæ, firmæque, ut ad bonum naturæ congruens recta ferantur, retrahantur a noxiis: cur in eorum saltem mentibus, quos naturæ auctor ad aliorum institutionem

(27) Sap. 2. (28) Psalm. 93. Job. 35. (29) Psalm. 93.
(30) Job 35.

nem comparavit, inditas esse certas & constantes prærationes inscitur, sine quibus ad veritatem bonitatis non factis instructi, informatique fuissent? Nec enim melior est belluarum conditio, quam nostra. Nihil vero piget, eadem sæpe verba resumere (31). Hinc barbaræ etiam nationes pœnas improbos luere cum sapientibus consenserunt, atque adeo animos esse immortales. Deus enim semper ea, quæ cuique naturæ necessaria sunt, providentissime curat. Quis autem communes animi corruptiones incertas esse asseveret? Sed ais tandem. Quenam istæ rationes sunt necessariae, & evidentes, quæ Scoto & Cajetano probabiles, & obscuræ vitæ sunt? Dicam, si illud prius commemoravero quod ab Aristotele prudentissime dictum est (32), stultum esse equalem in omnibus certitudinem, & evidentiam exigere. In naturalibus quippe disciplinis minor est, quam in mathematicis: in moralibus minor etiam, quam in naturalibus. At in dispari certitudine tam stultus nemo est, quin scientiæ illis nomen impertiat. Syllogismi ergo illi & faciunt scire, & vere demonstrationes sunt, quibus & de natura, & de moribus philosophamur, quamvis in eis rationibus, non adeo magna, aut necessitas, aut evidentiâ insit. Prima igitur ratio demonstrativa, auctore Chrysolomo (33), est hæc. Qui animum esse mortalem ait, is neget necesse est Deum humanarum rerum esse, & procuratorem, & iudicem. Si enim iusti migrant affecti iniuriis, improbi rerum omnium abundantiam potiti, nec post mortem aut merces, aut supplicium est: nulla certe est in cælo pietas, quæ talia curet: nulla iustitia, quæ vel malos puniat, vel tribuat præmia bonis. Et cætera, quæ capite huius libri quarto latius persectus sum.

Responder Scotus, argumentum hoc infirmum multo esse, quam reliqua. Non enim, ait, ratione naturæ notum est, esse unum rectorem hominum secundum leges iustitiæ retribuentem & punientem. Quæ responsio bitariam confirmari potest. Prius quia sapiens, cum hoc eodem argumento usus esset, huius rei ignoracionem inscitiam esse dixit factum. (R)

Tom. II. Zz cra.
(31) Vide lib. 10. cap. 4. (32) 1. Ethic. (33) Homil. 3. de provident. vel fato.

cramentorum Dei. Quod si inter myſteria Dei cenſet, & Dei providentiam, & animorum immortalitatem, non eſt cur nos inter perſpicua cenſeamus. Verba autem illius ſic habent (34). *Et neſcierunt ſacramenta Dei, neque mercedem ſperaverunt iuſtitia, nec indicaverunt honorem animarum ſanctarum.* Poſterius, quia Iuſtinus martyr, & philoſophus, in lib. de Ariſtotelis reprehentione docet, gentes non ſcientia, quæ ad demonſtrandum valet, de Deo creataque natura diſputationes confeſſiſſe, ſed probabili ratione ſuam explicariſſe ſententiam. Et poſtea, *Hæc, inquit, ſatis etiam declarant, verum eſſe, quod a nobis de gentium philoſophis dictum eſt, eos non ſcientia demonſtrandi de naturis diſſeruiſſe, ſed coniectura, veriſimiliſſimæ ratione ſuam explicaviſſe ſententiam.* Adde his, quod D. Th. hoc argumentum ubique gentium prætermiſit, non prætermiſurus, ſi certum & neceſſarium eſſet.

Verum enimvero nulla me huius generis argumenta movere poſſunt, ut ab ea ſententia diſcedam, quam Chryſoſtomo video placuiſſe. Habuit quippe pro re perſpicua & conſtanti non alium negaturum, Deum eſſe hominum & gubernatorem, & iudicem, niſi eum qui dixiſſet in corde ſuo: *Non eſt Deus.* Sed quia hæc res ſupra (35), ut dixi, maniſeſto argumento nobis demonſtrata eſt, & accuratius eſt poſtea demonſtranda, ſatis nunc confeſſum eſſe arbitramur, ſi rationem illam, quæ animæ immortalitem doceat, eo tandem docere probaverimus, ut non poſſit Dei erga homines providentia, iuſtitiaque conſtare, niſi animæ incorruptio conſiſtat. Nam quod Scotus aliter eludi hanc ratiocinationem putat, perſtridiculum eſt. Ut admittamus, ait, Deum pro meritis, & præmia bonis, & malis ſupplicia retribuere: non exigua tamen improborum vindicta eſt culpa turpitudine ipſa, cruciatus animi, conſcientiaque flagellum.

Abunde vero magna merces & præmium, fructus ipſe virtutis, quo miſericæ delectantur probi. In quam ſententiam illud Auguſtini citat omnium ſermone contritum, *Vultuſti, Domine, & ita eſt, ut omnis inordinatus animus ſibi ipſi ſis poena.* Poterat & illud ex apoſtolo afferre (36), *Mercedem, quam oportuit, erroris ſui in ſemetiſiſ recipientes.* Quæ cum

di-

(34) Sap. 2. (35) Cap. 4. ad 7. (36) Roman. 1.

dicit, parum attente conſiderat, in quos laqueos incurrat. Primum enim nodum illum explicet neceſſe eſt (37), *ſi in hac vita tantum in Chriſto ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus.*

Deinde, propheta non exiſtimavit queſtionem hanc expediti poſſe, niſi ad fines bonorum, & malorum referretur, hoc eſt, ad noviſſima, quæ probos, improbolque manerent: Ex præſentibus autem, aut bonis aut malis illam non modo non ſolvi, ſed etiam implicari. *Mei, inquit (38), mori ſunt pedes, quia zelavi ſuper iniquos pacem peccatorum vident, &c.* Exiſtimabam, ut cognocerem hos: labor eſt ante me, donec intelligam in noviſſimis eorum. *Quomodo facti ſunt in deſolationem, &c.* Nec aliter aut Hieremias, aut Abacuc huic queſtioni reſpondendum puraverunt (39). Quorum ego ſenſum libentius exponerem, niſi ad alia feſtinaret oratio.

Præterea valde reſtrictum Deum facimus, qui ſuis id ſolum in mercedis loco numeret, quod animo æquo, imo vero etiam gaudenti ac libenti ſervierunt. O præmium ſingulare, quod eripit ſpem futuri civitatis boni, quæ ſola, ut Cicero ait, hominum in miſeris conſolatur. Quis enim dubitet, mortalium animos in arduis, adverſiſque rebus ſpe futurorum erigi & ſublevari: frangi autem, & concidere, ſi cum omnium rerum deſperatione conſignant? Talem mihi reipubl. ſinge, ubi peſſimi cives metum omnem poenæ, & future vindicationis abiciant, optimi vero de ſpe future gratiæ, ac beneficii depellantur: & cum nec probis lex adhibuerit calcæria, nec improbis frænos, civitas non dico bene morata, ſed ne eſſe quidem poterit. Ita qui eam ſine præmio, poenæque conſtituit, huic tu ipſe ſtultiſſimum iudicabis. Quale ergo eſt eius reipubl. Deo procuracionem admiſtrationemque tribuere, quam nemo vir ſapiens ſibi aſſignari pateretur? Demonſtratum eſt igitur, animas eſſe immortales, tam evidenti & neceſſaria ratione, quæ reſelli non valeat: niſi Deum facias, aut improvidum eſſe & negligentem rerum hominis, aut eam ſtulte urbem conſtituiſſe, in qua nullus ſupplicii timor ſit, præmii ſpectatio nulla.

Zz 2

At

(37) 1. Corinth. 15. (38) Pſalm. 72.

(39) Hierem. 12. Abac. 1. 2. 3.

At sapiens ait, animorum incorruptionem ad Dei sacramenta pertinere. Primum id ego negare vere possum. Nec enim rem hanc ille in mysteria retulit, sed quod via impiorum prosperetur, quod ubique relinquunt lætitiæ signa, quod opprimant pauperem iustum, nec viduæ parcant, &c. & in his omnibus Deus non taceat modo, verum etiam probos duriter, & acerbe, improbos contra blande, & molliter tractare videatur. Hæc scilicet Dei sacramenta sunt, quæ humana ratio comprehendit, aut vix, aut certe nullo modo. Deinde sunt naturales res quædam in oculis omnium clare posita: aliæ latent in occulto tenebris densissimis circumfusa. Quæ naturæ mysteria rectissime dixeris. In his, fateor, animi immortalitas est, quæ a paucis quidem, idque difficile, sed investigari tamen, atque inveniri potest. Iustini autem verba magna ex parte vera sunt: at universas demonstrationes philosophis eripere, tum absurdum est, tum Paulo etiam contrarium, quemadmodum refutando septimo argumento patet. Nam D. Thomas ejusmodi argumentationibus uti non solet, quamvis sint liquide & exploratæ. Cavet enim ne argumentando de genere in genus transcat, quod Aristoteles in demonstrandi arte docuit esse vitiosum. Constat vero in hac ratiocinatione a Dei providentia, & iustitia ad animi incorruptionem transiliti, quæ in eodem genere non existunt. Verum de prima demonstratione satis.

Secunda est huiusmodi, ut a protervis refelli queat, a viris recte institutis non queat. Eam vero in probatione quartæ propositionis postremam fecimus. Confirmat illam Cicero in hunc modum (40). Sicut satis probatur Deum esse, quia nulla natio tam fera est, quin Deum habendum sciat: ita apud omnes gentes communi consensu firmatum est, animos defunctorum interitui esse liberos. Quam omnino rem funeris ceremoniis testatam esse voluerunt. Nec enim eas corporibus impartirent, nisi animos sacros esse ac divinos in animum induxissent. Hinc vero, ut Cicero affirmat, & mercedem fuberis, sepulturaque constitui, nefas esse putarunt, & brutis animantibus huiusmodi honores negaverunt. Quas duas rationes sapiens, ut mihi videre videor, perstrinxit.

Vnam,

(40) Lib. de senectut. & 1. iustic. 9.

Vnam, cum ait: *Nec mercedem speraverunt iustitia*: alteram, cum subdit: *Nec iudicaverunt honorem animatarum sanctarum*. Sane qui iudicat, unum esse interitum hominum, & iumentorum, is, cum animum suum summa ignominia, & dedecore afficiat, non hominum ritu ac religione, sed sepultura aini sepeliendus erat, ut dignum haberet sua opinione & sententia funus. Sed de secunda ratione hæcenus. Tertiam significat magis scriptura, quam explicat, cum e vestigio subiicit, *Quoniam Deus creavit hominem inextinguibilem, & ad imaginem similitudinis sue fecit illum*. Hominem quippe ad imaginem Dei esse factum, eo quod natura intellectualis est, verti in dubium non potest. Ex ea ergo parte homini incorruptio convenit, qua intellectum habet. Animum igitur, unde homo intelligit, & similis Deo est, inextinguibilem esse oportet. Quæ ratio, quoniam ex hominis natura, & forma propria ducitur, atque adeo non ex alienis & extraneis, sed ex propriis, aptisque principiis, diligentius nobis, & illustranda, & exponenda est. Id quod D. Thom. divine fecit: intelligebat enim hanc esse certam, expeditamque viam, qua ad animi immortalitatem veniretur.

Primum igitur fundamentum huius demonstrationis est, formam omnem intellectualem esse subsistentem, hoc est, esse eius non a materia pendere. Hanc propositionem ostendit D. Thom. 2. contr. gent. cap. 51. Quia intellectus non eget corpore sustinente, cum intellectu nec recipiatur in corpore, nec per corpus fiat. At dicis. Non eget corpore quidem tanquam subiecto, sed eget tanquam obiecto. Verum hoc duobus modis manifeste refellitur. Primum enim animal non esset per se subsistens, quia indiget ad propriam operationem externis obiectis. Deinde id, quod per accidens alicui convenit, non variat iudicium de natura rei. Ut lapis, qui in loco superiore detinetur, &c. Cum ergo anima intellectiva ex natura propriæ operationis non sustentetur a corpore, consequens est, quod per se non pendet ab illo. Quia actus non potest per se a corpore pendere, nisi tanquam a materia & subiecto, in quo recipitur. Vide S. Thom. in quest. de anim. quest. 14. & 2. contr. gent. cap. 55. & 79. Certe si intellectus in corpore susciperetur, nec omnes res sine discrimine intellectus perciperet, nec universale cognosceret, sed

solum singulare. Quod si huiusmodi argumenta tibi evidentia non sunt, memento nec ceteros ex tuo ingenio aestimandos esse, neque hic evidentiam mathematicam requirendam. Sed iam tempus est ut obiectiones oppositas resellamus.

Prima ergo sic repellitur. Fidei questionem duobus modis interpretari possumus, & ex natura sua, & quoad nos. Ex natura sua illa fidei questio est, quae est a Deo ecclesiae revelata, quamvis a plerisque ignoretur. Ut spiritum a patre filioque procedere, ipse spiritus apostolus revelavit. Item, animas sanctorum, statim ut a corpore exierint, videre Deum. De quibus licuit olim varie sentire, & sine fidei discrimine, aut affirmare, aut negare, cum neutra res scilicet erat plane ab ecclesia definita. Ita quo ad nos non semper fidei questiones illae sunt habitae, sed salva fide viri quidam docti contrariam veritati sententiam tenuerunt. Quomodo asseruit Augustinus non esse fidei questionem, num anima rationalis ex tradoce sit. Nunc autem cum post ea tempora Theologorum, fideliumque omnium consensu firmatum sit, animum non per generationem, sed per creationem existere (41), sine dubio ad fidem illa questio pertinet. Nec tamen si hoc fuit aliquando in controversia positum, eadem de animae immortalitate causa subest quae nunquam est a catholicis in dubium vocata. Sed de primo argumento fati.

At secundo nil est difficile respondere. Cum videamus, non solum sub infideli principe, quales Romani tunc erant, sed sub imperatore catholico multos in Germania nunc publice manifestas hereses profiteri. Tantum refert principes habere & fideles, & qui haereticorum insolentissimam temeritatem coercere tum velint, tum etiam possint. Praeterea—

(41) Hieronymi perpetua, constansque sententia fuit, animas in singulis corporibus creari singulas, quem post tota ecclesia secuta est, de ecclesiasticis dogmatibus, cap. 14. Animas enim non creari, sed ex parentum semine esse, Luciferianorum error fuit, ut Augustinus refert de haeresibus, cap. 81. Ac certe cum Zachar. cap. 12. ait, Dixit Dominus, extendens caelum, & fundans terram, & fingens spiritum hominis in eo nihil aliud significat, nisi ea opera a Deo ipso sine causa subiecta, & subserviente patri: quemadmodum Hieronymus idem admonuit. Vide Esai. 42. a. & 45. cap.

quamquod ubi factiones sunt, sibi favore partium in rep. tolerantur, quid dico tolerantur? quaruntur, foventur, stringuntur homines teterrimi, ac sceleratissimi. Hoc in statu res Iudaeorum publica cum esset, non est sane mirandum, si sadiuceos ferret carnalis populus, homines videlicet factiosos, qui & carni usque adeo interserirent, ut omnem spiritum esse negarent. Quomodo autem gentes tales esse volebant Deos, quales ipsi etiam essent, nempe adulteros, bellatores, raptos: sic plebs vitis corrupta eos vult habere religionis praesides, qui non religati sunt, sed liberi non spiritus servi, sed mancipia carnis. Verum in argumento facillimo refutando plura, quam necesse erat, verba consumpsimus.

Tertium vero brevissime resellemus. Nam primum illud testimonium certissime probare animorum immortalitatem ostensum est a nobis paulo ante. Secundum etiam quantum momenti habeat, nunc nunc explicabamus. At tertium nulla responsione eludi potest. Si enim homines animam non possunt occidere, corpus autem occidere possunt, certum est, animas non cum corporibus interire. Item si animas Deus mittit in gehenam, non ergo cum corpore moriuntur. Quartum Denique Caietanus affirmat probare quidem simpliciter animae immortalitatem, unde sadiuceos de resurrectione vince- ret, qui ideo negabant mortuos resurgere, quia credebant cum corpore animam mori. Per synecdochem autem scriptura nomina Abraham, Isaac & Iacob pro animis eorum usurpat. Quo loco Ambrosius Catharinus eum, ut saepe alias, sine causa reprehendit. Coarguit enim Theophilactum, imo vero Hieronymum, qui Caietano illius auctor sententiae fuit. At D. Thom. explicatio praeclearior est. Non repugno. Nec D. Thom. solum illum locum sine figura intellexit, sed Chryso- stomus (42), Theophilactus etiam, atque Ambrosius. Ad- dicis. Quomodo Abraham illo tempore vivus erat? Respon- det Chrysostomus, quomodo Adam, postquam de ligno vetito comedit, sententia tamen prolata, mortuus erat: sic Abraham, pollicitatione resurrectionis certissima, vivus erat. Alioqui, quid sibi ecclesia vult, cum ait: Regem, cui omnia

vi-

(42) Hom. 71. in Matt. de fide resurrect.

vivunt, & cui non pereunt corpora nostra? Ac de tertio argumento haecenus.

Quartum autem iam ante expeditum est. Diximus enim in 7. huius operis libro, sanctos veteres, non tam humanas disciplinas, quam divinas literas coluisse. Quae causa fuit ut in rebus naturae perobscuris ratione vulgari contenti essent, nec meliores requirerent. Conclusionum itaque naturalium a philosophis petenda demonstratio est, praesertimque a D. Thoma perfecto, mea sententia, philosopho, cuius admirabilem naturam, & ingenium cum gratia perfecisset, tum ubique alias, tum in libros contra gentes maxime quidquid expecti ab hominis ingenio poterat, id unus videtur ad miraculum praestitisse.

Sed Scotus, Ianduno, Caietano rationes probabiles vix sunt, non item necessariae. Scotus porro, & Iandunus, nam de Caietano dicam postea, videntur demonstrationes Mathematicas quaesivisse. Si enim sapere ad sobrietatem vellent, & rei naturam, de qua differitur, attente perpenderent: sane intelligerent, rationes, quae animae incorruptionem probant, non suadere sed vincere: si non protervum, & repugnantem, ac certe docilem hominem, & ad disciplinam leges bene informatum.

Finis duodecimi libri de Locis Theologicis.

AD LECTOREM.

EN damus tibi, candide lector, Rev. quondam P. F. Melchioris Cani, ordinis Praedicatorum, de Locis Theologicis duodecim libros, perfectos quidem, limatos, atque omnibus (ut aiunt) numeris absolutos. Te tamen admonitum velim, duos huic operi deesse libros, quos auctor morte praeventus, reliquit infectos. Nec tamen hoc te moveat, & ab eius lectione removeret: illi enim, etsi huic operi non accesserint, tamen quoad perfectionem eius attinet, parum, aut nihil facere, quilibet etiam mediocriter eruditus facile iudicare poterit. Quapropter auctoris labore fructe. Quod si feveris, quantum utilitatis inde sis reperaturus, tu ipse postea libenter saroberis. VALE.

MEL-

MELCHIORIS CANI,
EPISCOPI CANARIENSIS,
EX ORDINE PRÆDICATORVM,
RELECTIONES DVÆ.

VNA DE SACRAMENTIS IN GENERE,
Altera de Sacramento Pœnitentiæ.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

Posteriores curæ, & proverbio, & experientia teste, meliores esse consueverunt. Cum igitur in tradendis disciplinis laudabilis obtineat consuetudo, ut præter quotidianam lectionem aliquid accuratius elaboratum magistri relegant, quo velut adipe selecto, discipulorum animi vegetati, avidius ad suam quisque professionem alliciantur, factum est, ut sapientissimus magister noster CANVS importunis amicorum precibus victus, posteriorum cogitationum suarum primitias nobis ederet. Eæ sunt duæ Relectiones Theologicae tali viro profecto digne; altera de Sacramentis in genere, altera de Pœnitentiâ. In quibus nescias, candide lector, utrum magis in viro isto mirere acumen ingenii vere Theologici, non de rebus nihili (ut fere fit) disputantis; an dicendi facundiam cum facilitate, & perspicuitate coniunctam. Nam in cæteris, cum semper sui similis sit, nescio quo hic pacto seipsum superare videtur, adeo ingeniose omnia discutit, dilucide ad oculos ponit, proprie, & eleganter differit. Porro si ad eum modum res Theologica, nativo suo fulgore nitida tractaretur, spes esset, fore, ut omnes illius candidati brevi scopum attingerent.

Tom. II.

Aaa

Ca.

vivunt, & cui non pereunt corpora nostra? Ac de tertio argumento haecenus.

Quartum autem iam ante expeditum est. Diximus enim in 7. huius operis libro, sanctos veteres, non tam humanas disciplinas, quam divinas literas coluisse. Quae causa fuit ut in rebus naturae perobscuris ratione vulgari contenti essent, nec meliores requirerent. Conclusionum itaque naturalium a philosophis petenda demonstratio est, praesertimque a D. Thoma perfecto, mea sententia, philosopho, cuius admirabilem naturam, & ingenium cum gratia perfecisset, tum ubique alias, tum in libros contra gentes maxime quidquid expecti ab hominis ingenio poterat, id unus videtur ad miraculum praestitisse.

Sed Scotus, Ianduno, Caietano rationes probabiles vix sunt, non item necessariae. Scotus porro, & Iandunus, nam de Caietano dicam postea, videntur demonstrationes Mathematicas quaesivisse. Si enim sapere ad sobrietatem vellent, & rei naturam, de qua differitur, attente perpenderent: sane intelligerent, rationes, quae animae incorruptionem probant, non suadere sed vincere: si non protervum, & repugnantem, ac certe docilem hominem, & ad disciplinam leges bene informatum.

Finis duodecimi libri de Locis Theologicis.

AD LECTOREM.

EN damus tibi, candide lector, Rev. quondam P. F. Melchioris Cani, ordinis Praedicatorum, de Locis Theologicis duodecim libros, perfectos quidem, limatos, atque omnibus (ut aiunt) numeris absolutos. Te tamen admonitum velim, duos huic operi deesse libros, quos auctor morte praeventus, reliquit infectos. Nec tamen hoc te moveat, & ab eius lectione removeret: illi enim, etsi huic operi non accesserint, tamen quoad perfectionem eius attinet, parum, aut nihil facere, quilibet etiam mediocriter eruditus facile iudicare poterit. Quapropter auctoris labore fructe. Quod si feveris, quantum utilitatis inde sis reperaturus, tu ipse postea libenter saroberis. VALE.

MEL-

MELCHIORIS CANI,
EPISCOPI CANARIENSIS,
EX ORDINE PRÆDICATORVM,
RELECTIONES DVÆ.

VNA DE SACRAMENTIS IN GENERE,
Altera de Sacramento Pœnitentiæ.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

Posteriores curæ, & proverbio, & experientia teste, meliores esse consueverunt. Cum igitur in tradendis disciplinis laudabilis obtineat consuetudo, ut præter quotidianam lectionem aliquid accuratius elaboratum magistri relegant, quo velut adipe selecto, discipulorum animi vegetati, avidius ad suam quisque professionem alliciantur, factum est, ut sapientissimus magister noster CANVS importunis amicorum precibus victus, posteriorum cogitationum suarum primitias nobis ederet. Eæ sunt duæ Relectiones Theologicae tali viro profecto digne; altera de Sacramentis in genere, altera de Pœnitentiâ. In quibus nescias, candide lector, utrum magis in viro isto mirere acumen ingenii vere Theologici, non de rebus nihili (ut fere fit) disputantis; an dicendi facundiam cum facilitate, & perspicuitate coniunctam. Nam in cæteris, cum semper sui similis sit, nescio quo hic pacto seipsum superare videtur, adeo ingeniose omnia discutit, dilucide ad oculos ponit, proprie, & eleganter differit. Porro si ad eum modum res Theologica, nativo suo fulgore nitida tractaretur, spes esset, fore, ut omnes illius candidati brevi scopum attingerent.

Tom. II.

Aaa

Ca.

Ceterum quid facias multis, qui Theologi vocabulum digne sibi usurpare videntur, si more andabatarum gladium in tenebris ventilent; si artis Theologicę, quam petere instituerant, oblitii, Iberis interim neniis implicati pro nibilo digladiantur? An qui eiusmodi sunt, non similes dices proci Penelopei, qui pedissequarum lenociniis in ipso statim vestibulo remorati, ad arcem doming, quo iter intenderant, non perveniunt? Veritas nempe una est, quę sola vult amari, & nullo modo patitur pellicem. Sed & maiestatem, & gravitatem sibi vendicat non vulgarem: illos ad eam pedibus si quis tentet irruere, is velut alter Ixion, nubem pro Iunone tenebit, temeritatis suę, penas versatili semper vota daturus. An non apostolus noster hos tibi videtur propriis depinxisse coloribus semper discentes, & nunquam ad veritatis scientiam pervenientes? Tu vero, vir Theologe, si cupis ad Theologicę veritatis desideratos amplexus compendio pervenire, neglectis oscillis, quę serviunt cum filiis suis, lege, & relege, quę tibi tradit purę, & libere veritatis amator magister noster CANVS. Et si munusculum hoc, quod tibi addicit, non magnitudine, sed pretio estimandum, placere cognoverit (placebit autem haud dubie) plura deinceps (nam totus tibi dicitur esse) sperare poteris.

RELECTIO
DE SACRAMENTIS
IN GENERE,
Habita in Academia Salmanticensi.

Thema Relectionis ex Lucę cap. 10.

Samaritanus appropians alligavit vulnera eius, infundens oleum, & vinum.

Prima Conclusio.

Sacramenta omni tempore fuisse ad salutem hominibus necessaria, quemadmodum & fidem in unum Salvatorem Dominum Iesum Christum, quam eandem, diversis licet Sacramentis, & olim veteres, & nunc etiam nos exterius profitemur.

Secunda Conclusio.

Sacramenta vero nulla aut naturalis, aut scriptę legis sanare hominem potuisse, cum sola, quę in nova lege sunt a Christo instituta, vere, proprieque gratiam, & salutem efficiant.

PROOEMIUM.

Nollem equidem, viri gravissimi, novas a me res aliquas de rebus antiquissimis disputaturo hodierna die expectaretis. Nam & ubique gentium fugienda Theologo doctrinę novitas, quę cum semper periculosa est, tum fere ut vetustati, ita quoque veritati contraria; & quam nunc disputationem de Sacramentis instituius, maiori ex parte veterum traditione confilit; & in hoc celeberrimo to-

to terrarum orbe Gymnasio illud magnopere conandum est, ne novitiis opinionibus aut Theologia dignitas, aut maiorum nostrorum auctoritas minuatur. Quocirca si in earum rerum assertionem, quas hodie sum explicaturus, quorundam forte iuniorum placita refellero, idque suppressis etiam, tacitissime nominibus, quæso, ne atrocitatis tribuatis: quin potius exillimate, sedulo me in id incumbere, ut ne scholastica dogmata nova esse videantur, sed antiqua, & nostræ religionis auctorum ingenio, atque eruditione commendata. Quod si intellexerimus, primam hanc Relectionem laudari a vobis laudatis viris, aut certe consilium nostrum, conatumque probari, maiora & graviora deinceps, Christo iuvante, proferamus.

Locum igitur hodierna disputatione repetendum magister ex decimo evangelii Lucae capite desumpsit, principium apertissimum quarto suo Sententiarum libro inde daturus; unde & nos ad vestram hanc Academiam accedentes nostrarum quoque lectionum principium dedimus. Locus autem huiusmodi verbis continetur: *Samaritanus approprians alligavit vulnera eius, infundens oleum, & vinum.*

Ac Samaritani parabola quidem iuxta germanum literæ sensum in id est a Domino composita, ut proximus, quem perinde atque nos ipsos diligere iubemur, non cognationis, aut sanguinis propinquitatem, sed humanitatis, & benevolentiae coniunctione definiretur. Homini quippe sauciato, qui descendens ab Hierusalem in latrones inciderat, non aut Levita, aut Sacerdos civilitatis, generisque ratione coniunctus tulit opem, sed Samaritanus alienus a Iudæorum commercio quidem, sed non ab humanitate tamen alienus. Verum tam accurate conspecta, enarrataque similitudo universis sanctis expositoribus visa est mysticum alium sensum inferre: iuxta quem descendens homo in civitatem Iericho, humanum genus intelligitur, cui vulnerato, spoliato, iacenti, semineci post peccatum, Christus Iesus, re vera Samaritanus, hoc est, custos unicus ipse noster, naturæ etiam communione propinquus effectus, medicinas adhibuerit spirituales, quibus peccatorum omnium vulneribus mederetur. Has nos medicinas Sacramenta vocamus, deque his disputationem in gene-

re suscepimus, quinque præcipue partibus continendam.

Primum enim definiemus Sacramenti nomen, ut intelligant omnes, quid sit id, de quo disseritur. Mox ostendemus, sine fide unitus mediatoris Iesu Christi, quam Sacramenta designant, neminem fuisse salutem consecutum. Deinde monstrabimus, sacramenta fuisse semper post peccatum homini ad salutem necessaria. Quarto loco explicabimus, quænam Sacramenta hanc salutem effecerint. Postremo colligemus id, quod explicatu difficillimum est, quo proprie discrimine Sacramenta nova a veteribus separentur.

PARS PRIMA.

De Definitione Sacramenti.

Principio itaque, ut viam reliquis questionibus faciamus, **P** Sacramentum a plerisque definitur esse *sacræ rei signum*. Cui quidem definitioni multipliciter obiicitur; sic enim objectionibus expositis, facillior erit rei definita intelligentia.

Primo, coniugium in statu innocentia erat signum rei sacræ, id est, coniunctionis inter Christum, & ecclesiam, quemadmodum apostolus docet (1): & tamen non erat Sacramentum, ut nunc quidem de Sacramentis loquimur, cum in illo statu nec morbus esset, nec proinde medicina.

Deinde, sacrificium Abel non fuit sacramentum, non plus certe quam oblatio Cain, fuit tamen signum rei sacræ, eius videlicet sacrificii, quod & Christus in ara crucis obtulit, & nos offerimus in altari, ut in universum de veteribus hostiis Augustinus tradit (2): igitur definitio mala.

Præterea, serpens æneus a Moyse in deserto suspensus, Manna item eodem loco Iudæis exhibitum, signa fuerunt sacramentorum, ut Ioannis evangelium docet (3): at certe non fuerunt Sacramenta.

Præ-

(1) Ephes. 5. (2) 10. de civitate Dei, cap. 20.

(3) Ioann. 3. & 6.

Præterea, Agnus Paschalis, auctore Paulo (4), rei sacræ signum erat: nec magis videtur fuisse Sacramentum, quam alia figuræ, quæ in veteri lege præcollesunt.

Ad hæc, verba Christi apud Lucam (5): *Remittuntur tibi peccata tua*, Sacramenta minime fuerunt, cum tamen faciant signum rei sacræ, id est, remissionis peccatorum, quam etiam efficiere. Et confirmatur: Illa verba, *Ego te baptizo*, &c. sunt sacræ rei signum, ablutionis scilicet interioris, cuius etiam sine causâ; sed Sacramenta non sunt, nisi ita desipiamus, ut Sacramentorum formas Sacramenta mutueamus.

Præterea, aqua sultralis, quam vulgus benedictam appellat, signum est rei sacræ, signum quoque sanctificativum: ar certum est tamen, non esse Sacramentum. Definitio igitur est inepta. Maior enim propositio satis probatur Alexandri Papæ testimonio in decretis suis, ubi asserit (6), aquam sale confersam, & divinis precibus consecratam populum sanctificare, inquinatos mundare, insidias diaboli avortere, sanitatem corporis, & animæ præstare.

Corpus denique Christi in eucharistia contentum, non est signum: signum enim, Augustino sentiente (7), est quod præter speciem, quam ingerit sensibus, aliud a se cognoscere facit. Corpus autem Christi, licet invisibiliter sub specie panis contineatur, sine dubio Sacramentum est: non ergo Sacramentum apte finitur, quod sit sacræ rei signum.

His atque aliis argumentis definitionem hanc, a magistro sententiarum approbatam, iuniores quidam facile reiciunt: quibus nos tamen facilius respondebimus, si tria prius principia ponamus. Quæ si cuiquam non bene provisâ, & diligenter explorata videantur, huic illud respondere possumus, non id nos querere, ut omnibus probentur, quæ asserimus (nam id fieri non potest) sed ut eis, qui iuxta rei naturam, de qua disseritur, argumenta requirunt.

Primum itaque fundamentum est, Sacramenta esse quasdam

(4) 1. Cor. 5. (5) Luc. 7. (6) De consecr. dist. 3. cap. Aqua. (7) 2. de doctrin. christ. cap. 1. De consecrat. dist. 2. cap. Signum.

dam sacræ ceremonias, ad Dei cultum videlicet pertinentes. Nam ante omnia id Sacramenti nomen præ se fert: quod a sacro derivatum, Varro de lingua Latina auctor est. Sacrorum autem administratio ad religionem, qua Deum colimus, pertinet. Quare & Sacramentum opus est religionis.

Rursum, in Sacramentis profitemur, nos salutem a Deo Salvatore querere: id vero ad pietatem, qua Deo cultum exhibemus, spectare manifestum est.

Peccata insuper, quæ in Sacramentorum vel administratione, vel susceptione fiunt, virtuti religionis adversantur. Sunt enim vel superstitiones, vel sacrilegia. Ergo recta ipsa Sacramentorum sive susceptio, seu administratio actus est religionis. Augustinus demum definit (8), non quodlibet signum esse Sacramentum, sed quod sit sacrum signum.

Secundum fundamentum est, non quodcumque Sacramentum esse, sed quod habeat occultam, & reconditam significationem. Nam vulgari sermone tunc sive verbis, seu rebus inesse dicimus Sacramentum, cum est significatio quadam abscondita. Mox etiam Gregorius r. quæst. 1. cap. Multi, ob id ait Sacramenta dici, quia sub tegumento corporalium rerum divina virtus secretius operatur salutem. Vnde a secretis sacræ Sacramenta asserit appellata.

Præterea interpretis novi testamenti, ubi apud Græcos habetur (9) *μυστήριον*, fere tradocit Sacramentum. At mysterium absconditam, & occultam habet insinuationem, ut eodem cap. Gregorius asserit. Non igitur est Sacramentum, nisi sit occulta, & condita significatio. Hinc illa vulgata doctrina, Sacramenta rebus sensibilibus consistere, quarum figura scilicet occultius adumbrantur res insensibiles: Sola namque verborum expressa significatio Sacramentum non efficiet. Sacramenta quippe sine verbis fueræ quadam in lege tum naturali, tum scripta; sine rebus autem nulla fueræ Sacramenta. Rerum itaque significationem ratio Sacramenti requirit. Atque eo fortasse Samaritanus hic nosse oleum, & vi-

(8) Libr. de civit. Dei 20. cap. 5. & refert. de consecr. dist. 1. cap. Sacrificium. (9) Ephes. 2. Colosi 1. 1. Timor. 3.

num, res materiales, ac visibiles exhibuisse legitur, verba exhibuisse non legitur.

Hinc etiam illud est, quod Augustinus tradidit (10), oportere res, quibus Sacramenta constant, imaginem, & similitudinem gerere earum rerum, quarum signa, & Sacramenta esse dicuntur. Verbi gratia: Baptismus lavat; ideo completur in aqua; eucharistia reficit, ob idque panis & vini speciem accipit: unctio fovet, idcirco ministratur in oleo: in poenitentia demum sub aperta forma iudicii, ubi & testis, & reus, & iudex, & accusator inducitur, iudicium illud interius licet agnoscere, quo ab invisibili iudice reus vel absolvitur, vel ligatur. Ita in ceteris Sacramentis invenimus, mysticam Sacramentorum significationem quadam imaginis, & figurae proportione consistere.

Tertium fundamentum est: Sacramenta esse signa sanctificationis practica, quae scilicet ipso usu adhibentur ad sanctificandum. Nam cum sit duplex signum sanctitatis, alterum speculativum, ut nomen sanctum, vel sanctificans; alterum practicum, quod non solum significat sanctificationem, verum & exhibet, ut baptismus exterior; Sacramentum non signum speculativum, sed practicum est.

Id vero ex eodem cap. *Multi*, cum primis habetur, ubi Gregorius ait, Sacramenta dici, quod sub tegumento corporali rerum divina virtus secretius salutem operetur.

Item, nisi ita esset, plura in nova lege essent, quam septem Sacramenta, quandoquidem sacrarum rerum signa speculativa plura sunt.

Præterea, in sensu, quo scholastici disputant de sacramentis, spirituales, & sacras medicinas intelligere cogimur, quæ nisi signa practica, & sanctificativa sint, intelligi nulla ratione possunt.

Est igitur Sacramentum (ut hæc tria simul principia complectamur) *sacrum & occultum signum ad sanctificandum institutum. In quem sensum illa definitio est optima: Sacramentum est sacra rei signum.*

Qua-

(10) *Epist. 3. ad Bonifac. episc.*

Quare ad primum argumentum facillime respondetur, matrimonium nec in statu innocentiae, nec alio unquam ante evangelium tempore fuisse sanctificativum; unde nec fuit Sacramentum, nisi latissime quodlibet mysterium sacramentum vocare velis; quod, ut modo diximus, interpres novi, ac veteris testamenti sæpius facit. Quo significato nunc de Sacramentis minime disputamus: sed cum concilio Florentino a sacris aliis Sacramenta distinguimus, ut peculiariter ad sanctificandum homines instituta.

Responderi quoque potest, matrimonium non in statu innocentiae, nec in lege naturæ aut scripturæ signum fuisse sacrum & religiosum: quippe cum non opus esset divini cultus, sed magis civilis, humanusque contractus, in naturæ solum vel propagationem, vel remedium institutus. At in nova simul & sanctificativum, & sacrum est, ut cætera religionis Christianæ Sacramenta.

Nec in præsentia vertere in quæstionem volumus, an matrimonium, quod vel per procuratores, vel etiam ab ipsis coniugibus sine ecclesiæ ministro, sineque aliqua religionis cæremonia profane contrahitur, Sacramentum sit: tamen si vocari in dubium iure fortasse potest. Nam eiusmodi contractus, quod iam insinuavimus, pure civilis est, nec aliqua ex parte opus religionis sacrum: quare non est Sacramentum. Deinde quia, cum sine sacerdote, vel per procuratores, vel per literas, vel aliter quocunque modo fideles contrahunt, non se existimant esse sacrilegos, si non sint in gratia, quo tempore contrahunt: At si sacramentum consecraretur, procul dubio sacrilegi essent. Præterea quia recipere Sacramentum unus pro alio non potest: ergo quod per alios contrahitur, non est Sacramentum. Præterea, ut concilium Florentinum definit, omnia Sacramenta tribus constant, materia, forma, ministro: quorum si aliquid desit, non perficitur Sacramentum: At cum matrimonium sine sacerdote, aut ministro ecclesiastico contrahitur, unum re vera desit: non igitur consecratur Sacramentum. Sed de huiusmodi quæstione alio loco fusius & copiosius disseremus.

Ad secundum respondeo, sacrificium fuisse duplex in lege naturali, quam scripta: Alterum ad protelandum,
Tom. II. Bbb Deum

Resp. ad
argum. in
contrar.

Deum rerum esse auctorem ac Dominum; & huiusmodi non erat Sacramentum, tamen illius sacrificii signum erat, quo religio nostra Deum unice colit. Alterum vero in id factum est, ut Deus mortalium culpis insensus placaretur: quod erat utique sacramentum. Videtur autem sacrificium Abel prioris generis fuisse, quoniam munus solum fuisse perhibetur, sicut & oblatio Cain. Quare non fuerit Sacramenta, quæ a generalibus sacrificiis concilium Florentinum discernit.

Ad tertium, serpens æneus, & manna signa sacra non fuerunt, licet rerum sacrarum fuerint significativa: Nec enim aut erectio serpentis, aut manna usus in id fuit, ut Deo religionis cultus exhiberetur. Vtriusque præterea rei usus erat, in effectum aliquem corporalem. Serpens namque non fuit erectus ad sanctificandum animum, sed ad sanandum corpus. Nec manna prælitum Iudæis est ad sanctitatem ipsorum, sed ad satietatem carnis. Non igitur fuerit signa præctica sanctificationis, ac proinde nec Sacramenta. Quanquam intelligentes huiusmodi rerum futurarum mystica signa, per fidem rerum, quas credebant, iustificabantur. Omnes enim eandem escam spiritalem manducaverunt, & eundem potum spiritalem biberunt. Bibebant autem de spiritali consequente eos petra; petra autem erat, &c. ut apostolus in priore ad Corinthios epistola testatur (11).

Ad quartum, quibusdam agnus paschalis non videtur fuisse legis veteris Sacramentum, quod in illius est nullus usus sanctificationis apparet. At Divus Thomas multo aliter intellexit (12). Quemadmodum in lege nova alia sunt Sacramenta directe parata & instituta ad mundandum, ac sanctificandum homines, ut baptisimus, & penitentia; alia vero supponunt iam esse mundos, danturque in usum sanctificatorum: sic in veteri lege agnus paschalis Sacramentum mundorum fuit, nempe quem nisi sanctis, & mundis edere non licebat: atque idcirco non fuit opus, ut immundos sanctificaret, sed fat fuit adhiberi ad consummationem legalis sanctitatis, quam qui-

(11) Cap. 10. (12) 3. part. quest. 37. art. 5. & 1. Corinthios. 5. lect. 2.

quidem habere nemini contingebat, nisi agnus paschalis ederetur. Quod si cui ratio hæc subtilior videatur, quam ut communi sensui possit accommodari, credat, agnum paschalem non in memoriam solum Ægyptianæ redemptionis immolari, sed etiam pro peccatis Israelitici populi: Sicut eucharistiæ Sacramentum, & signum commemorativum est præteritæ redemptionis, & pro peccatis fidelium immolatur. At sacrificium pro culpis oblatum, quod retro iam diximus, sacramentum erat.

Ad quintum, patet, verba Christi non pertinuisse ad ritum aliquem religionis, sed tantum explicasse divinam potestatem. Nam eadem loquendi forma Dominus dixit: *Surge & ambula; files tua te salvum fecit*: & alia eiusmodi, quæ passim reperies apud evangelistas. Imo vero non exultimaverim, verba illa fuisse quasi instrumentum, quo Dominus ad sanctificationem uteretur: quod tamen esset necessarium, ut ibi esset sacramentum. Rursum, & manifestum etiam habent significationem, nec gestum ibi fuit quicquam, quod sub rerum corporalium imagine occultum mysterium insinuaret, quapropter nullum fuit eo loco Sacramentum.

Atque inde confirmatio addita facile solvetur. Si enim novæ legis Sacramento sola verborum expressa significatio esset, non esset propria ratio Sacramenti. Tamen dicere quoque possumus, signum parziale sanctificationis esse quidem partem Sacramenti, non autem esse Sacramentum, hoc est, signum integrum sanctitatis, quod videlicet in nova lege materia, formaque constat, rebus & verbis. Quo fit, ut cum artificiosum compositum esse Sacramentum videatur, non pro forma verborum accipiendum sit, sed pro materia potius rerum sensibilibus; quemadmodum vasis aut statuer vocabulum non pro forma artis accipimus, sed pro materia habente formam.

Ad sextum: Aliorum solutionibus prætermisiss, quæ, nisi me opinio fallit, non sunt idoneæ. Respondeo cum Div. Thoma (13), aquam benedictam non esse signum sanctificativum, etiam si non pœnas culparum modo, sed, id quod mihi proba-

Bbb 2

(13) 3. part. quest. 65. cap. 5. ad 6.

habilius est, culpas quoque veniales remittat. Nam quemadmodum illæ ceremoniæ sacræ, quæ præparant quidem ad baptismi sanctificationem, at non faciunt tamen suscipientem, ut exorcismus, Sacramenta dici non possunt; possunt autem vocari sacramentalia, quasi Sacramentorum ipsorum sanctificantium præparationes; sic aqua benedicta, & cætera eiusmodi, quæ peccata solum venialia delent, quoniam sanctitatem præstare nequeunt, sacramentalia sunt, non Sacramenta.

Sed obiicit: ergo confirmatio non est Sacramentum, ut quæ baptismo adiuncta, ipsius effectum perficit. Nego consequentiam, quia effectus proprius confirmationis sine collatione gratiæ, per quam est vera sanctificatio, præstari non potest; & idem omnino est in reliquis ecclesiæ Sacramentis. Remissio autem venialium, qui est effectus aquæ benedictæ, sine collatione gratiæ, & sanctitatis confertur. Effectus præterea aquæ benedictæ in Sacramento Pœnitentiæ est; unde sacramentale quod additur, annexum Sacramento pœnitentiæ est, quod videlicet integrum suum effectum non habuit. At effectus confirmationis proprius in Sacramento baptismi non est, sive in alio quidem Sacramento. Quare non est sacramentale, quasi alicui Sacramento secundo coniuinctum, sed est per se verum, perfectamque Sacramentum. Quia vel maxime ratione eorum error sit manifestus, qui Sacramento unctiōis extremæ remissionem venialium, tanquam effectum proprium, assignaverunt: quod si esset, certe unctio non esset Sacramentum, sed sacramentale quiddam.

Quod autem Alexander asserit, aquam consecratam populum sanctificare, purgare, sanare; forsân intelligendum est non solum de aqua ista vulgari, quæ in remissionem venialium aspergimur, sed de aqua etiam ad baptismum populi paranda, quæ prius etiam sale conspergitur, & divinis precibus consecratur. Confert enim summus pontifex elementa, quæ christiana religio in suum usum vendicare solet cum iis, quorum fuit olim usus in veteri testamento, doceretque, maiorem nostris inesse vim sanctificandi, purgandi, sanandi, quam veteribus. Quod si cui hæc nostra intelligentia displicet, quæ tamen, lium ut lino, ita facile antecedentibus consequentia

ne-

nectit; is tale habeat responsum, aquam sacram & benedictam sanctificare, & purgare secundum quid, eo quod peccatorum pœnas solvit, culpas item veniales, nunquam vero simpliciter & absolute sanctificat, quod ratio Sacramenti requirit. At si hinc colligas; legis veteris nulla fuisse Sacramenta, quæ videlicet neminem sanctificabant, huc nos argumento suo postea loco respondebimus.

Ad postremum vero nunc dicitur, aliud esse Sacramentum tantum, aliud esse simul & rem Sacramenti, & Sacramentum, ut cap. *Cum Marthe*, de celebratione missarum Innocentius tradit. Hic igitur nos definimus Sacramentum tantum, quod oportet esse sensibile. At quod simul est res, & Sacramentum, satis habet, si sit signum intelligibile; ut character signum est spirituale, quo sumus interius consignati, & corpus Christi signum est intellectuale corporis myltici, hoc est, ecclesiasticæ unitatis, qua significatione & corpus Christi, & character appellantur Sacramenta. D. tamen Augustinus dicit (14), esse figuratum sermonem, cum corpus Christi vocat Sacramentum. Nam rerum similitudines nonnunquam rerum ipsarum, quarum sunt signa, vocabula accipiunt; ut in Apocalypsi Agnus (15), qui occisus est ab origine mundi, id est, Agnus signatus ab origine mundi; ut & Augustinus sive quis alius fuerit eius operis auctor, homil. 10. in Apocalypsi legit, & ad Roman. 6. *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum.* Et ad Corinthios 10. *Petra autem erat Christus.* Eodem, inquit, modo Sacramentum corporis Christi, corpus Christi est; & sacramentum sanguinis, sanguis est. Ac de prima parte satis nobis fuerit disputatum.

UNIVERSIDAD ADRIANO DE NÚÑEZ DE VILLARREAL NOMA DE NUEVO LEÓN

AL DE BIBLIOTECAS

PARS

PARS SECVNDA.

De necessitate fidei Christi ad salutem.

2. quest.
princip.

Sequitur pars altera ubi differendum est, an fides Christi Salvatoris nostri fuerit in omni lege ad salutem necessaria.

Arg. pro
part. neg.

Et pro parte quidem negativa illud est præcipuum argumentum, quod in lege naturæ satis erat credere Deum esse, & esse remuneratorem inquirentium se, ut apostolus ad Hebræos videtur asserere (1). Fides igitur unius mediatoris, qui scilicet Deum placaret, salvaret homines, non erat necessaria.

Præterea, non in lege naturæ modo, verum etiam scripturæ, satis ad salutem erat servare mandata, iuxta id quod Dominus ait: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* At decem mandata legis, de quibus sermo erat, naturali ratione continebantur. Non ergo ad salutem erat fides unius mediatoris necessaria.

Pro parte vero affirmativa illud apostoli testimonium est (2): *Vnus Deus, unus mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus.*

Resolut.
quæst.

Voluimus hic nos, quasi Troianum bellum gemino ab ovo, huius argumenti materiam exordiri, indeque disputationem inchoare, An videlicet homines in statu innocentia, vel etiam angelos viatores contingere potuerit sine Christi fide salutem habere. Non alienum est hoc a præsentis disputatione, & ab instituto huius diei prolixius remorum. Non enim hoc sane loco in fidei questionem incurreremus, nisi Sacramentorum ratio postularet. Etenim cum sint Sacramenta omnia quedam fidei in Christum protestationes: non aliter commode potuimus Sacramentorum necessitatem definire, nisi prius statuissemus, quousque Christi fides sit, fueritque mortali-
bus

(1) Hebr. 11. (2) 1. Timoth. 2

bus necessaria. Nam Sacramenta mortalium sunt medicinæ.

Itaque, ut ad huius questionis caput recurrat oratio, dupliciter potest intelligi fides Christi, & implicita, & explicita. Nempe Christiani explicitè in Christum Deum & hominem credimus. At qui credidit olim, Deum humanæ salutis procuratorem per aliqua media mortales in vitam æternam reparaturum, is Christi fidem habuit implicitam.

Prima igitur conclusio sit. *Non fuit fides Christi explicita 1. Concl. semper ad salutem in omni lege hominibus necessaria.*

Hanc & Magister 3. dist. 25. & communis tenet Theologorum consensus. Eandem habet Divus Augustinus contra Faustum, lib. 19. cap. 14. Imo & apostolus (3) eandem, nisi ego excutio, videtur confirmare, cum ait: *Consensus scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus.* Prius autem quam veniret fides (scilicet evangelica) sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem, quæ revelanda erat. Satis ergo erat fides implicita Iesu Christi ad illius veteris populi salutem, populi, inquam, in eam fidem conclusi, quæ tempore gratiæ erat manifestius explicanda. Multo igitur minus fides Christi explicita in lege naturæ ad salutem requirebatur.

Secunda conclusio. *Fides Christi Redemptoris saltem implicita 2. Concl. fuit semper post lapsum hominibus necessaria.* Hanc citra fidei periculum negare non licet, quam utique auctores imprimis gravissimi confirmant, quorum testimonia infirmare nulla ratione possumus. Hieronymus in 2. cap. epistolæ ad Galat. super ea verba: *Scientes, quod non iustificatus homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi: Admonere, inquit, debemus, sanctos, qui antiquitus fuerunt, ex fide Christi iustificatos.* Siquidem Abraham vidit diem Christi, & letatus est. Et Moyses majores divitias existimavit thesauro Ægyptiorum impropetium Christi: *Aspicebat enim in remunerationem.* Et Esaias vidit gloriam Christi, ut Ioannes evangelista commemorat, & Iudas de omnibus generaliter. Item in cap. 4. eiusdem epistolæ: *Hæres ista parvulus, qui nihil distat a servo, sed sub tutoribus est, usque ad præsentium tempus a Patre, totum hu-*

(3) Galat. 3.

humanum genus, inquit, usque ad adventum Christi significat. Quomodo enim omnes in prooplasto Adam necdum nati moriuntur; ita & omnes, & hi, qui in adventu Christi nati sunt, in secundo Adam vivificantur. Iste intellectus ecclesie Catholicae convenit, qua & veteris & novi testamenti unam asserit providentiam, nec distinguit in tempore, quos conditione sociavit. Omnes adificati sumus super fundamentum apostolorum & prophetarum, continete nos angulari lapide Iesu Christo; omnes unum panis sumus, & duo consensimus super terram. Et quamvis nos super Prophetas fundati sumus, ita & Patriarche in apostolorum fundamine constituerunt. Hactenus Hieronymus.

Præclara certe, & tali vero digna interpretatio: Quemadmodum enim parvulus hæres idem est & adultus; sic populus ille antiquus, & hic novus eadem fide, & religione contentus eadem quoque ecclesia est. Ac sicut in parvulo implicite continetur, quod postea explicatur in adulto; ita fides illa antiquorum parvula fuit, & vi sua continebat implicite, quod deinde crescens habuit explicite.

Divus item Augustinus hanc sententiam frequentissime repetit, lib. primo contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 21. & super Ioann. tract. 45. & epistol. 157. quæ scribitur ad Optatum, ut multa alia loca præmittam, illa sit fides salva, inquit, qua credimus, nullum hominem sive maioris, sive parvula quamlibet & recentis ætatis liberari a contagione mortis antiquæ, & obligatione peccati, quod prima nativitate contraxit, nisi per unum mediatorem Dei & hominum Christum Iesum, cuius hominis eiusdemque Dei saluberrima fide etiam illi iusti salvati sunt, qui, priusquam veniret in carne, in carne crediderunt esse venturum. Eadem namque fides est & nostra & illorum: quoniam hoc crediderunt, illi futurum, quod nos credimus factum: & Sacramenta quidem poterunt esse pro temporum diversitate diversa, sed ad unitatem tamen eiusdem fidei concordissime recurrentia. Proinde cum omnes iusti, sive ante incarnationem Christi, nec vixerint, nec vivant, nisi ex fide incarnationis, sive post incarnationem Christi, profecto quod scriptum est, non esse aliud nomen sub celo, in quo nos oportet salvos fieri, ex illo tempore valet ad salvandum genus humanum, ex quo in Adam vitiatum est. Hactenus Augustinus.

Gregorius quoque Hom. 16. in Ezechielem in huius rei figura.

figuram etiam asserit, turbas, quæ precedebant & sequebantur, utraque pariter acclamasse filio David: *Hosanna in excelsis*. Possent equidem testimonia proferre in huius rei confirmationem sanctorum aliorum; sed ne multa, proferre factius est sacrarum testimonia literarum: in quibus illud primum est, quod habetur ad Corinthios (4): *Habentes eundem spiritum fidei, sicut scriptum est: Credidi, propter quod locutus sum: & nos credimus, propter quod & loquimur.*

Secunda vero habetur alibi (5): *Patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moysæ baptisati sunt in nube, & in mari, & omnes eandem escam spirituales manducaverunt, omnes eundem potum hiberunt. Bibebant autem de spiritali confluence eos petra: Petra autem erat Christus.*

Tertium ad Roman. (6) *Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem; sic & per unius iustitiam in omnes homines in iustificationem.*

Postremum idemque gravissimum ad Roman. (7) quo cetera & explicantur, & confirmantur: *Omnes peccaverunt, & egent gloria Dei, iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Iesù, quem proposuit Deus propitiationem per fidem ad ostensionem iustitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum, ut sit ipse iustus & iustificans eum, qui est ex fide Iesù Christi. Unus est enim Deus, qui iustificat circumfessionem ex fide, & præputium per fidem.*

Et causa est in promptu. Non enim possent peccatores, abiecto peccato, Deo reconciliari, nisi crederent, se peccatorum veniam gratia divina posse consequi: nec sciret homo iustitiam & salutem querere, nisi, unde petenda esset, agnosceret. Semper ergo necessarium fuit credere, Deum esse hominum iustificationem ac salvatorem, quo videlicet providente salutis remedia erant humano generi comparanda. Hac vero fide implicite credebatur in Christo, per quem Deus erat iustificatus, servaturusque universas nationes.

Tertia conclusio, *Fides Christi explicita, post evangelii divulgationem, est ad salutem cuiusque hominis necessaria; in cuius*

Tom. II.

Ccc

coar-

3. Concl. Argum. conhauc concl.

(4) 1. Cor. 4. (5) 1. Cor. 10. (6) Rom. 5. (7) Rom. 6.

confirmationem testimonio sanctorum retro citata non tam idonea sunt, quam ego desidero. Indiscriminatim enim asserunt, neminem, nec pusillum, nec magnum, aut in nova, aut in antiqua lege sine Christi fide potuisse salvari. Cum igitur veteres sine fide explicita Christi salutem fuerint assecuti; ex sanctorum testimoniis, ut videtur, confirmare non possumus, fidem explicitam esse nunc temporis necessariam. Atque hoc argumentum nonnullos omnino commovet, ut tertiam conclusionem inficiarentur. Illud etiam, quod præceptum de fide Christi potest invincibiliter ignorari, ex Ioann. 15. *Si non venissem, & locutus es non fuisset, peccatum non haberent.* Ergo & potest quis salvari sine explicita fide Christi, faciendo aliter quæcunque lex naturæ præscribit. Et confirmatur, quia potest quis in nemoribus, vel in sylvis educari, quo nullus prædicator accedat (8): nec tamen fidem Christi habere potest sine prædicante: Ergo per fidem implicitam Christi, sicut in lege naturæ, salvabitur. Confirmatur deinde, quia statim a Christi passione, illi, ad quos evangelium non pervenerat, servabantur, vel in lege Moysei, vel in lege naturæ: Ergo & nunc ii, ad quos nondum pervenit evangelii prædicatio, verbi gratia, Indi. Nam eodem penitus modo, sicut illis non fuerat Christus annunciat, ita & apud hos non est divulgatum evangelium.

His tamen non obstantibus, tertia illa conclusio usque adeo certa est, ut eam negare non periculosum modo, verum etiam erroneum sit: hæreticum dicerem, nisi modestius esset, ecclesiæ definitioni huius vocabuli notam derelinquere. Id ego statim ostendam, si prius tamen discrimen inter fidem veteris & novi Testamenti, ut videlicet illa fuerit implicita, hæc autem explicita, certis documentis declaravero. Primum igitur D. Aug. lib. 19. contra Faust. cap. 14. *Antiqui in fide, ait, sacramentis suis intelligebant venturam prænuntiari revelationem fidei, ex qua, licet adhuc operata & abscondita, etiam ipsi vivebant.* Et infra: *Tunc ergo occulta erat fides. Nam eadem credebant, eademque sperabant omnes in fide & sancti etiam temporum illorum. Nunc autem revelata est fides, in quam conclusus erat populus, quando sub lege*

(8) Rom. 10.

lege custodiebatur. Ecce Augustinus testimonio Paulo ad Galat. 5. id probat, quod assumptimus discrimen esse veteris & novæ fidei.

Præterea: Idem Apostolus. (9) ut ante iam vidimus, comparans fidem illius veteris populi fidei populi novi, illam parvuli vocat, hanc grandioris iam viri. Et ne longum faciam, cap. 1. epistolæ ad Colos. circa finem cap. 3. epistolæ ad Ephesios circa medium, toto denique cap. 3. epistolæ posterioris ad Cor. hoc discrimen insinuat.

Illud itaque iam quod instat, agamus, probemusque, fidem Christi explicitam post evangelium promulgatum esse ad salutem necessariam. Id vero primum ostenditur ex Marco (10), *Prædicare, ait, evangelium omni creature: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit: condemnabitur.* Vbi Bernardus ad Hug. epistol. 77. diligenter advertit, non esse dictum, *Qui non baptizatus fuerit, condemnabitur: sed, Qui non crediderit, &c.* Ut maior quædam necessitas fidei in evangelium, quam Baptismi præscriberetur. Fit enim, ut sine Baptismo quis salvetur, cum scilicet Baptismi suscipiendi non est facultas; at credendi evangelio tanta necessitas est, ut omni eventui, qui non crediderit, condemnetur.

Item (11): *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Qui credit in eum, non iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus est, quia non credit in nomine unigeniti filii Dei.* Et infra: *Qui credit in filium, habet vitam æternam, qui autem incredulus est filio, non videbit vitam.* Et tamen si non est medium ad salutem necessariam, cum possit invincibiliter ignorari, ut nunc ex doctrina communi supponimus, potest quis esse incredulus filio, hoc est credere filium non esse Deum, & in hoc errore salvari. Et alibi (12): *Omnia, qui audivit a Patre, & didicit, venit ad me. Si autem quis servatur, audivit a Patre & didicit: ergo venit ad Christum.* Et alibi (13): *Ego sum ostium; per me si quis introierit, salvabitur, &c.* Et cap. 14. *Vado*

(9) Galat. 4. (10) Marc. ult. (11) Ioann. 3. (12) Ioann. 6. (13) Ioann. 10.

parare vobis locum, & quo ego vado scitis, & viam scitis; dicit ei Thomas: Domine nescimus quo vadis, & quomodo possumus viam scire? Dicit ei Iesus: Ego sum via & veritas & vita: nemo venit ad Patrem, nisi per me. Et capit. 17. *Hæc est vita æterna (14), ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Vtrumque igitur medium est nunc ad salutem necessarium, & cognoscere Deum, & cognoscere quem misit Deus Iesum Christum, ut scite Divus Chrysostomus interpretatur.

Præterea, referente Luca, Angelus Cornelio viro iusto ac timentem Deum ait: *Mitte, & accerte Simonem: ille dicit tibi, quid te oporteat facere.* Quæ verba tractans Augustinus de prædest. sancto. cap. 7. Non sine fide Cornelius orabat: Nam quomodo invocabat, in quem non crediderat? sed si posset sine fide Christi esse salvus, non ad eum ædificandum mitteretur architectus apostolus Petrus, qui videlicet illi diceret, quæ oporteret audire, ille, inquit, dicit tibi, quid te oporteat facere (15). Et custos carceris quoque apud eundem Lucam, *Quid, ait, oportet me facere, ut salvus sim?* At illi Paulus & Silas dixerunt: *Crede in Dominum Iesum.*

Præterea Apoll. ad Romanos (16) eandem sententiam docet in hæc verba: *Si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris.* Corde enim creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem. Dicit enim Scripturæ: *Quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit.* Quomodo ergo invocabunt eum, in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo autem audient sine prædicante? Et infra: *Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.* Sed dico, nunquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum, &c. Vides, quemadmodum invocationem Domini, quæ fuit semper in omni lege necessaria, ad invocationem nominis Christi deflexit apostolus. Quæ videlicet nunc opus est, cum iam in omnem terram exivit Apostolica prædicatio.

Quod si cui testimonia hæc videntur infirma, huic nos illud obiciemus, quod Philosophus (17) quidam magni nomi-

minis sapienter scripsit, ineptum esse, exactam ubique demonstrationem efflagitare. Nam si sacrarum literarum testimonio in hanc rem essent manifesta, qui negasset, eum nos non temeritatis & erroris, sed hæresis nota inuremus.

Habemus præterea symbolum Athanasii, cui nemo fano Catholicus refragabitur, *Necessarium est, ait, ad æternam salutem, ut incarnationem Domini nostri Iesu Christi fideliter credat.* Et tandem: *Hæc est fides Catholica, quam nisi quis fideliter crediderit, salvus esse non poterit.*

Præterea, cap. *Firmiter, de summa Trin. & fide cath.* Vna est fidelium universalis ecclesia, extra quam nullus omnino salvatur. Sed ille, qui vivit aut in lege Moyli, aut in lege nature, ignorans fidem Christi, non est pars unius ecclesiæ Catholicæ: ergo non salvatur. In concilio quoque Florent. sub Eug. IV. idem explicatius habes: *Sacro sancta Romana ecclesia firmiter credit nullos extra Catholicam ecclesiam excentes, nec Paganos, nec Iudaos, nec hæreticos, nec schismaticos, æterna vita fieri posse participes, sed in ignem æternum ituros, nisi ante finem vitæ eidem fuerint aggregati: tantumque valere ecclesiastici corporis unitatem, ut nemo, quantumcumque elemosynas fecerit, possit salvari, nisi in Catholica ecclesiæ gremio & unitate permanserit.* Idem fere habes extrav. de hæret. cap. 3. & extrav. unam sanctam, de maiestate & obe. Huc etiam pertinet Hieronymi testimonium, 24. quæst. 1. cap. *Quoniam verus, & Cypriani, cap. Loquitur, & cap. Alienus, & Augustini, cap. Firmissime, 15. quæst. 1. & multa alia, quæ refert Cardinalis Turrecrem. lib. 1. ecclesiasticæ summæ, cap. 21.* Errant igitur, qui nova iam divulgata lege, salutem æternam cuiquam sine explicita fide permittunt. Atque hic error quam longe serpat, non videtur. Concedant enim paciter necesse est sine Baptismo in re vel in voto suscepto introitum in regnum cælorum, concilio Trident. sess. 8. repugnante in decr. de justificatione impii cap. 4. Imo repugnante Evangelio, cum ait: *Nisi quis renatus fuerit, &c.* Quod si adultis ea media nunc facta sunt, quæ erant ante legem Christi, non equidem video, quæ consequentia parvulis remedia legis naturæ & scriptæ fuerint revocata. Aut fateantur igitur, parvulos, cum non adest facultas Baptismi, salvari, quod eccle-

(14) Act. 10. (15) Act. 16. (16) Rom. 10. (17) Arist. 1. Ethic.

ecclēsia Christi non admittit: Aut, quod nos facimus, negat adultis sine evangelii fide salutem.

Dicant etiam mihi, quibus contraria sententia placet, an Iudaei, ad quos evangelium non pervenit, servantes legem Moysi salventur, an non: si non, habetur id quod volumus; si etiam, quid ergo praescripta concilii Florentini definitio praestat? quid & illa rursus, in quam Catholici convenimus, legalia post evangelii divulgationem sine interitu servari non posse, & omnes eiusmodi observatores a Christo alienos, & aeternae vitae minime fieri posse participes, nisi aliquando ab his erroribus respiciantur?

Resp. arg.
contr. 3.
concl.

Ad primum vero argumentum, quo tertia haec conclusio vertebatur in dubium, nego equidem consequentiam. Aliud enim est, quod excusetur quis a peccato non credendi in Christum, aliud, quod sine fide Christi vitae aeternae beneficium consequatur, ut Divus Thom. 2. 2. quaest. 10. disertè nos docuit. Condemnabuntur igitur illi, non quia non crediderunt in Christum, cum non sit illis evangelium annuntiatum, sed propter alia contra legem naturae peccata. Quod si fingas, eiusmodi legem naturae servare, responder Divus Thom. 3. dist. 25. quaest. 2. art. 1. quaest. 1. & art. 2. quaest. 2. quod si quis faciat, quod in se est, huic Deus providebit, vel per hominem, vel per angelum, si opus fuerit: & si quaeras, unde haec tam extraordinaria providentia, certe, praeterquam quod ratione constat (nec enim Deus deficit in necessariis) sacris etiam literis traditur. In Actis cap. 8. Angelus rapuit Philippum ad Eunuchum virum religiosum. Et cap. 10. Angelus apparuit Cornelio viro timentis Deum, facienti elemosynas, & oranti. Et Ioann. cap. 1. cum dixisset: *Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in haec mundum*, Dedit, inquit, eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine eius. Et cap. 12. cum dixisset Dominus: *Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum*; respondissetque ei turba: *Quomodo dicis, oportere exaltari filium hominis? quis est iste filius hominis?* dixit eis Iesus: *Ambulate, dum lucem habetis, ut non vos tenebrae comprehendant, dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis: Ego lux in mundum veni, ut omnis, qui credit in me, in te-*

ne-

nebris non maneat. Sicut in lege naturae facienti quod in se erat, & servanti naturae legem Deus praesto erat ad revelandum supernaturalia, sine quorum fide salvari non poterat: Sic in nova lege praestanti, quod in se est, lux evangelii refulebit, quam qui non habet, manet in tenebris. An videlicet iustitiae Sol Christus Dominus non illuxit? Et hinc patet responsio ad priorem confirmationem.

Nam ad posteriorem responderet, aliam esse rationem post evangelii plenam divulgationem, atque antea erat. Siquidem dum adhuc evangelium vulgaretur, licitum erat Paulo (18) Timotheum circumcidere, ceteris Iudaeis: quae tamen eadem nunc facere, superstitio procul dubio esset. Item adhuc evangelii praedicatione currente, pueri eorum, ad quos evangelium non pervenerat, salvabantur in legis naturae Sacramentis, at nunc temporis nihil tale Catholici recipimus. Abstinerè a sanguine, & suffocato, a principio evangelicae praedicationis non licuit modo, verum etiam necessarium fuit, ut Act. 15. dicitur. At nunc qui ea servaret, Iudaicae superstitionis merito condemnaretur. Sic ergo & sine fide explicita a principio statim Apostolicae praedicationis homines servari poterant, nunc servari non possunt. Quod in Actis iam cepit explicari (19), dum peculiaris illa, & nova salutis procuratio per insolita media describitur. Nec tamen ego is sum, qui definire valeam, quando primum incepit illud tempus, quo evangelii plenaria praedicatione absoluta est, cum videlicet remediis antiquis penitus abolitis, sola Evangelicae legis remedia pro utrisque & adultis, & parvulis remanserunt. Sed id tamen statuerè sine dubitatione possum, neminem, cui fides Christi explicita desit, posse nunc temporis salutem adipisci.

At enim cum dupliciter intelligatur salus; altera aeterna, ad quam iusti post hanc vitam venient; altera, qua in praesenti sanantur homines a peccato vel originali, vel actuali; facile nobis tribuent viri docti, sine fide Christi nulli anquam mortalium aeternam concessam esse salutem. Illud tamen etiam-
num

(18) Act. 61. (19) Act. 8. 10. & 16.

Verum si-
ne fide
Christi ho-
mo possit
a culpa sa-
nari.

Afferunt autem ad novi dogmatis confirmationem Divi Thomæ primum auctoritatem 1. 2. quest. 89. art. 6. ubi tenet, esse non posse veniale peccatum cum solo originali. Quod idem Innocentius superius supponit cap. *Maiores, extrav. de bapt.* §. *Sed adhuc queritur*: Et concilium Florentinum in decreto de unione Græcorum, inquires, *Illorum animas, qui in actuali peccato mortali, vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere.*

Huius vero conclusionis causam D. Thomas eam reddit, quod cum usum rationis habere puer ceperit, primum, quod illi cogitandum occurrat, est deliberare de se ipso. Et si quidem se ordinaverit ad debitum finem, per gratiam consequetur remissionem originalis peccati. Si vero non ordinet seipsum ad debitum finem, secundum quod in illo ætate est capax discretionis, peccabit mortaliter, non faciens quod in se est. Hactenus ille.

Ex his Divi Thomæ verbis ratiocinantes, Fieri potest, inquirunt, ut primo tempore usus rationis puer non modo Christum, sed ne Deum quidem agnoscat, utpote apud barbaros sine ulla religione notitiæ divini numinis educatus. Is ergo, ut faciat quod in se est, satis erit, si se convertat in honestum finem naturæ ratione comprehensum. Sed tunc ille mortaliter non peccat, cum bene faciat pro ætate & institutione, quam habet; nec est in solo originali, ut D. Thomas auctore nos habemus. Ergo consequetur gratiam sine cognitione Dei, ac proinde sine fide Christi.

Præterea, quoniam hæc urgere angustius volumus, ut D. Thom. 2. 2. quest. 10. art. 1. docet, infidelitas nullum peccatum est in iis; qui de rebus fidei nihil penitus audierunt. Cognoscat itaque puer prima deliberatione aliquid esse honestum, aliquid contra turpe; statuaturque sese honestam vivendi rationem sectaturum, inhonestam repudiaturum, quemadmodum de Hercule in somno ferunt fabule: Iam quero, num ille peccat? Minime vero gentium. Non enim peccatum infidelitatis, ut ex illa quest. 10. patet; nec peccatum omissionis, cum convertat se in honestum finem, quantum ei per scientiam & ætatem licet. Est igitur in gratia, si D. Thom. auctorem sequimur.

Præ-

Præterea, ut urgentius instantiusque premamus, *fides ex auditu est; auditus autem non est sine predicante*, quod apostolus ad Roman. 10. tradit. Non ergo potest puer statim a principio usus rationis fidem habere sine predicatore. At non est præsto, ut supponimus, prædicator, qui in ipso videlicet temporis articulo credenda proponat; ergo iuxta Divi Thomæ sententiam, puer ille circa fidei actum iustificabitur. Faciamus insuper, ut primus actus pueri utentis ratione sit, velle accipere baptismum; quia scilicet vidit pueros alios a sacerdote baptizari, cuius rei exemplum habes 10. hist. ecclesiast. libro, cap. 14. referturque a Gratian. 1. quest. 1. cap. *Spiritus Sanctus*, de pueris baptizatis ab Athanasio puero. Tunc ergo cum baptizatus non ponat obicem, recipit gratiam; recipit autem sine fide. Nihil ergo vetat, ut homo citra fidem iustificetur.

Præterea, in quocunque temporis puncto atque momento potest homo iustificari; sed non in quocunque potest cognoscere Deum secundum ordinariam, & moralem potestatem, igitur sine Dei, & Christi fide possumus a peccato sanari, ac remissionem peccatorum consequi.

Adde huc, quod, ut apostolus dicit (20), *Gentes que legem non habent, naturaliter ea, qua legis sunt, faciunt; qui observant opus legis scriptam in cordibus suis*. Sed factores legis iustificabuntur, ut eodem cap. apostolus ait. Ergo sola cognitione naturali potest homini obvenire iustificatio. Unde & Divus Thomas in commentariis super hunc ipsum locum, *Naturaliter, inquit, id est, per legem naturalem ostendentem eis, quid sit agendum, & tamen non excluditur gratia ad movendum affectum*. Hactenus D. Thomas. Non ergo exigitur gratia ad movendum intellectum, ut homo iustificetur; sed per solam naturæ rationem potest iustificari.

Præterea, non est necessaria alia cognitio, ut quis accedere possit ad Deum, nisi qua intelligitur Deus esse, & esse remunerator inquirentium se: At utraque habetur ex lumine naturali. Ergo si quis habens demonstrationem divinæ erga
Tom. II. Ddd ho-

hominem providentiæ, atque iustitiæ, ad Deum accesserit, sine fide gratiam poterit consequi. Non enim credit, sed fecit Deum esse, &c.

i. Concl. In huius rei explicationem sit prima conclusio. *Erroneum est, atque ateo forsitan hæreticum, asserere, quemquam adultum sine actu fidei per solam naturæ cognitionem iustificari.* Nam & sacri doctores unanimi consensu reclamant, & arcana literaræ pugnant.

Ambrosius in primis in illud 1. ad Timoth. 2. *Qui vult omnes homines salvos fieri: Condicio, inquit, later, si accedant ad eum: Fides est enim, quæ dat salutem, quam nisi mens tota susceperit voluntate, non solum nil proderit, sed & oberit.* Fides enim gratia hæc habet potestatem, ut devotis sibi divinam insundat medelam, indevotis vero conferat morbum, per quem totus homo intereat. Et primo libro offic. cap. 29. fidem, ait, esse iustitiæ fundamentum. Et ad Demetriadem, epist. decimi libri 84. quod scientia naturali, ingenio, & industria comparata non sufficiat ad animi salutem, ostendit ex illo: *Vbi sapiens, ubi scriba? Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius seculi?* Et ex illo ad Roman. 2. *Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt,* &c.

Quod autem scientia, quæ ad salutem animi satis est, a Dei gratis, & munere proveniat, ostendit idem ex Proverbiis: *Domini dat sapientiam, & ex ore eius prudentia, & scientia: tunc intelliges iustitiam, & iudicium, æquitatem, & omnem semitam bonam.* Et ad Cor. (21) *Nemo potest dicere Dominus Iesus nisi in Spiritu Sancto, divisiones vero gratiarum sunt,* &c. Et (22), *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.* Et Hierem. 9. *Non gloriaretur sapiens,* &c. Et Psalm. 88. *Domine in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, quoniam gloria,* &c. Et ne quis possit refragari, legat librum primum de vocatione gentium, ubi hæc sententia manifestissime comprobatur. *Fides, inquit cap. penult. quæ bona voluntatis, & iusta altionis est ge-*

(21) 1. Cor. 12. (22) 2. Cor. 3.

nitrix, quæ ipsa fonte nascatur, apostolus Paulus exponit, &c. Probat autem multis ex locis, fidem esse donum Dei, &c. Et cap. ultim. abunde, ait, demonstratum est, fidem, quæ iustificat impium, nisi ex Dei munere non haberi, & ad hoc donari, ut principium possit esse meritum. Subdit deinde illud ex Psalm. 42. *Emittite lucem tuam, & veritatem tuam, ipsa me deluxerunt,* &c. Et Proverb. 8. *Meum est consilium, & aequitas, mea est prudentia, mea est fortitudo.* Hierem. 10. *Scio, Domine, quia non est hominis via eius, nec viri est, ut dirigat gressus suos.* Dirigere autem gressus, ad intellectum deliberantem pertinet, vel, ut verbis Ambrosii utar, ad rectam sapientiam. Et Hieremias 24. *Dabo eis cor, ut sciant me.* Et Ioann. 6. *Erunt omnes docibiles Dei: Omnis, qui audivit a Patre, & didicit, venit ad me,* &c. Libro denique 2. de vocat. Gent. cap. 1. *Dubitandum, inquit, non est, ad ipsam cognitionem veritatis, & perceptionem salutis neminem, nisi ope divine gratiæ pervenire.* Et cap. 2. *Cum nemo nisi gratiæ Dei iustificatus fuerit per spiritum Fidei, quis ambigat, eos, qui de quibuscumque nationibus quibuslibet temporibus Deo placere poterunt, spiritu gratiæ Dei fuisse discretos?* &c.

Chrysol. homil. de fide, & lege nature, *Ante opera primum, ait, fides inducenda est.* Eum enim, qui operatur iustitiam sine fide, non possum probare vivam fuisse. Nullus sine fide vitam habuit, &c. Et homil. 32. in Ioann. *Vbiq; fide nobis opus est bonorum matre, salutis medicina, sine qua nullam magnarum rerum doctrinam percipere quisquam potest.* Id ipsum in commentariis quidem super epistolam ad Roman. sæpe tradit, sed homil. 2. vel maxime. Div. Augustinus disertissime eandem sententiam proficitur libro 83. *Question. quest. 67. libr. de corrept. & grat. cap. 2. & 7. de grat. & liber. arbit. cap. 7. de spiritu & lit. cap. 29. 30. 31. lib. 1. retract. cap. 23. & super Ioann. tract. 25. & 26. in illud: Nisi manducaveritis, &c. Et super Psalm. 13. 31. & 67. ne epistolæ ad Optatum verba etiam atque etiam refumamus.*

Hieronymus ad Ephes. (23) in illud, *Habitare Christum per fidem in cordibus vestris: Habitatio, inquit, ista per exordium*

(23) Ephes. 3.

diū fidei fabricatur. Et ad Galat. in illud (24). *Itaque lex paradoxus noster fuit in Christo, &c. Omnes enim filii Dei estis per fidem: Deo nos generat, ait, non lex abolita, sed mater fides.* Præter testimonia vero ea, quæ retulit Ambrosius ex sacris literis multa.

Primum, conclusio hæc demonstratur ex tota epistola ad Romanos, cuius præcipuum argumentum, atque adeo scopus & finis est ostendere, nec naturæ, nec scripturæ legem iustitiam Dei præstitisse, sed solam fidem. Vnde & primo capite adducitur illud Habacuc 2. *Iustus ex fide vivit: quod si subtraxerit se, non placebit anima mea* (25). At si quis sine fide iustificaretur, iam iustus aliquis non ex fide viveret, sed ex naturali ratione, quod cum apostolo, prophetaque pugnat. Et cap. 3. Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi, in omnes, & super omnes qui credunt in eum, non enim est distinctio, ut retro citavimus. Et cap. 4. Quid enim dicit scriptura? Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Ac protinus subdens illud, *Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum*, docet apostolus, beatitudinem hanc, sive in circumcissione, sive in præputio per fidem hominibus obvenire. Inde vero capit. 5. colligit: *Iustificati ergo ex fide pacem habemus ad Deum per Dominum nostrum Iesum Christum.* Et cap. 8. *Quos prædestinavit, hos vocavit; & quos vocavit, hos etiam iustificavit; quos iustificavit, hos & glorificavit.* Primum ergo prædestinationis effectus vocatio est, quæ videlicet iustificationem antecedit, ut glorificationem iustificatio. At vocatio ad aures refertur, quibus fides percipitur. Certe Paulus, ut in summa dicam, nullos in epistolis suis Dei filios nisi per fidem agnoscit, nullos, nisi ex fide semen Abraham, & secundum promissionem hæredes admittit: non aliam quam iustitiam fidei concedit, siquidem iustitia apud Deum sit, non apud homines. Nam per naturalem, aut scriptam legem apud homines iustificari homines possunt, apud Deum, si Paulo credimus, non possunt.

Deinde hæc conclusio probatur ex eodem apostolo ad He-

(24) Galat. 3. (25) Hebr. 10. 7.

Hebr. 11. ubi fides definitur esse substantia, id est, fundamentum rerum sperandarum. Quod si naturalis cognitio ad iustificationem satis est, iam profecto aliud fundamentum ponitur præter id, quod positum est. Et præterea cum apostolus eo capite docere vellet, omnes iustos antiquos per fidem operatos esse iustitiam, *Fide*, inquit, *Enoch translatus est: Testimonium enim habuit placuisse Deo; sine fide autem impossibile est placere Deo. Accedentem enim ad Deum oportet credere.* Quo ex loco certissimum sumitur argumentum. Nam Enoch in sacra scriptura fidem habuisse non legitur, sed solum placuisse Deo. Monstravit igitur apostolus, Enoch etiam fidem habuisse, quia placuit Deo, cui sine fide placere est impossibile. Quod vero sermo de actu fidei sit, manifestum est, cum e vestigio causam apostolus reddat: *Accedentem enim ad Deum oportet credere.*

Quamobrem parum apta eorum expositio est, qui tradunt, apostolum hic loqui regulariter, & in communi, quasi plerumque ita contingat. Verba namque aliena nobis sæpe permittimus, ne in scholastica disputatione eloquentiæ laudem affectare videamur: puerile quippe est res theologicas ornate dicere velle. Eorum itaque interpretatio parum concinna est, si argumentum Pauli cohæret. Etenim si vel raro id accidere potest, ut quis sine fide placeat Deo (cum interim per solam naturæ scientiam possit) diceret Enoch ex illis esse, qui naturali ingenio ducti iustificati sunt; ita vel apostoli ratiocinatio nullius penitus est momenti; vel assertio, quæ fingit aliquem sine fide placere Deo, est erronea.

Præterea Sapientia 9. *Da mihi*, inquit, *sedium tuarum asperitatem sapientiam, & noli me reprobare a pueris tuis. Quoniam.... homo infirmus sum, & exigui temporis, & minor ad intellectum iudicii & legum. Nam & si quis erit consummatus inter filios hominum, si ab illo abfuerit sapientia tua, in nihilo computabitur... Mitte illam de calicis sanctis tuis, ut mecum sit, & mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit apud te omni tempore... & deducet me in operibus meis sobrie... & erunt accepta opera mea... Quis enim hominum potest scire consilium Dei? aut quis poterit cogitare, quid velit Deus? cogitationes enim mortalium timida, & incerta providentia nostra. Corpus enim quod corrumpitur, aggravat*

animam, & deprimit sensus multa cogitantem terrena inhabitatis. Et difficile estimamus, que in terra sunt, & que in prospectu sunt, invenimus cum labore. Quæ autem in cælis sunt quis investigabit... nisi tu dederis sapientiam, & miseris spiritum sanctum tuum de altissimis... Nam per sapientiam sanati sunt, quicumque placerunt tibi, Domine, a principi. Estne igitur, qui post adeo clarum, irrefragabileque veritatis testimonium audeat veritati refragari? Ecce sapiens, quod nos alserimus, manifestissime docet, non sat esse mortalium cogitata, humanaque consilia ad animi salutem, nisi Spiritus Sancti dono cælestis homini scientia conferatur, scientia videlicet illa salutis plebi Dei data in remissionem peccatorum ipsius.

Quid? si illud adiciam, quod a concilio Milevitano, capit. quarto refertur in hæc verba: *Quicumque dixerit, gratiam Dei, in qua iustificamur, ob hoc nos iuvare ad non peccandum, quia per ipsam nobis datur, ut sciamus quid appetere, quid fugere debeamus; non autem per illam nobis prestari, ut quid faciendum cogoverimus, etiam diligere, & facere valeamus, anathema sit. Cum sit utrumque donum Dei, & scire quid facere debeamus, & diligere, ut faciamus.* Non ergo iuxta conclusionis definitionem gratia Dei solum requiritur ad movendum affectum, sed ad movendum etiam intellectum. Quod ex Psalm. 83. concilium probat; qui corripit gentes, non arguet, qui docet hominem scientiam? Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Beatus homo, quem tu erudieris, Domine, & de lege tua docueris eum; ut mitiges ei a diebus malis, donec fodiatur peccatori fovea.

Concilium vero Carthaginense in epistola ad Innocentium refert in huius rei confirmationem illud ex 2. ad Corinth. 3. *Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum, non quod sufficientes sumus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.*

Item, Coelestinus Papa in epist. ad omnes Galliarum episcopos, cap. 9. ubi de fide contra Pelagianos decernit: *Ita Deus in cordibus hominum, atque in ipso libero, inquit, operatur arbitrio, ut sancta cogitatio, pium consilium, omnique metus bona voluntatis ex Deo sit.* Ad hanc enim professionem Papa Zosimus nos instituit, inquit: *Quod tempus intervenit, quo Dei*

non

non egemus auxilio? In omnibus igitur altibus, causis, cogitationibus, moribus adiutor, & protector orandus est. Superbum est enim ut quicumque sibi humana natura presumat. Et cap. 12. Ecclesiastici ex divina sumptis auctoritate documentis, omnium bonorum affectuum, & omnium studiorum, quibus ab initio fidei ad Deum tenditur, Deum fatemur auctorem, & non dubitamus, ab ipsius gratia omnia hominis merita præveniri. Quo utique auxilio non auferitur liberum arbitrium, sed liberatur, ut de tenebroso lucidum, de pravo rectum, de languido sanum, de imprudente sit providum.

Igitur catholicum non est, ut cap. 13. eiusdem epistolæ concluditur, quod præfixis sententiis apparuerit esse contrarium: & ratio, nisi me coniectura decipit, palmaria est. Nam vel homo cum primum ad usum rationis pervenit, de naturali deliberat, vel de supernaturali; si de naturali, certe; ut est verum proportionatum intellectui, ita est quoque bonum voluntati proportionatum. Quare voluntas naturæ bonum appetere potest naturaliter, quemadmodum intellectus naturale verum potest naturaliter intelligere. Cum igitur puer ille recte de fine naturæ deliberans, camque ducent sequens velit quod natura præscribit, non peccat, sed facit quod in se est. Quare iuxta adversariorum opinionem iustificabitur, primamque gratiam ex puris naturalibus consequetur; quod sine dubio erroneum est. Sin vero deliberatio de fine supernaturali sit, cognitio erit supernaturalis, quam nos fidem appellamus.

Præterea, si cognitio naturalis posset esse primum iustificationis exordium, iam ex nobis esset primum nostræ iustificationis initium, quod Pelagiani docuerunt. Quod si hæc antiqua præsidia non haberemus adversum nostram commentitiam sententiam, Synodus tamen Trident. abunde nobis & auxilium, & præsidium ferret, sess. 6. cap. 5. 6. 7. & 8. decreet. de iustificatione impii. Nam cap. septimo expresse definit, sine fide nulli unquam iustificationem contigisse, & cap. octavo addit hæc verba: *Cum vero apostolus dicit, iustificari hominem per fidem, ea verba in eo sensu sunt intelligenda, quem perpetua ecclesia Catholica consensus tenuit, expressitque; scilicet, ut per fidem iustificari dicamur, quia*

si

fides est humana salutis iuitium, fundamentum, & radix omnis iustificationis, sine qua impossibile est placere Deo, & ad filiorum eius consortium pervenire. Haecenus Synodus Trident. Cum christiana igitur fide pugnat, qui salutem, vitamque animi cuiquam sine fide tribuit. Omnibus enim apostolorum intonat (26) Gratia estis salvati per fidem, & hoc non ex vobis, Dei namque donum.

2. Concl. Secunda conclusio. *Ad peccati sive originalis, sive mortalis remissionem fides in Christum explicita, vel implicita est necessaria. Non est autem hæc secunda tam certa, & explorata quam prima; sed eam negare, non video, qua ratione possit esse tutum; & certe, ne quid amplius dicam, periculosum & temerarium est.*

Primum enim Augustinus ita definit, cum aliis locis plurimis, tum maxime epistol. illa 157. ad Optatum, cuius verba quoniam retro posuimus, non sunt hoc nobis loco resumenda. D. etiam Thomas ad Hebr. 11. lect. 2. *Post peccatum primi parentis nemo potuit, inquit, salvari a reata culpa originalis, nisi per fidem mediatoris explicitam, vel implicitam. D. quoque Chrysostomus homilia illa de fide, & lege naturæ idem tenet.*

Id etiam testimoniis sacrarum literarum corroborari potest. Ad Colossens. 1. *Dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, & eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filii dilectionis suæ: in quo habemus redemptionem per sanguinem eius, remissionem peccatorum, qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ. Et infra: Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare omnia, pacificans per sanguinem crucis eius, sive qua in terris, sive qua in caelis sunt. At sanguis Christi non communicatur hominibus, nisi per fidem, vel sacramenta fidei. Ergo, &c.*

Præterea, ad Galatas tertio, *Omnnes filii Dei estis per fidem, qua est in Christo Iesu. Et cap. 2. scietes, quod non iustificatur homo ex operibus legis, sed per fidem Iesu Christi, & nos in*

Christi-

(26) Ephes. 2.

Christo Iesu credimus, ut iustificemur ex fide Christi. Item ad Roman. 5. Iustificati ergo ex fide pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem habemus accessum per fidem in gratiam ipsam, in qua stamus. Et cap. 4. Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam... Non est autem scriptum tantum propter ipsum... sed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitavit Iesum Christum Dominum nostrum a mortuis, qui traditus est, &c. Et cap. 3. manifestius, Iustitia Dei per fidem, inquit, Iesu Christi in omnes, & super omnes, qui credunt in eum, non enim est distinctio. Omnes enim peccatorum, & egent gloria Dei, iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, qua est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiorem per fidem in sanguine ipsius, propter remissionem præcedentium delictorum. Et ratio est in promptu: Sicut enim est mediator Dei & hominum Deus & homo Christus Iesus ad glorificationem; ita quoque mediator est ad iustificationem. Quare sicut per fidem in Christum glorificamur, ita per eandem oportet iustificari.

Verum ex inde magna questio nobis oritur, *An evangelio promulgato fides explicita Christi sit ad iustificationem hominis necessaria. Nam si testimonia, quæ nunc retulimus, exponi de fide explicita, vel implicita possunt, a qua ratione cum afferuntur eadem, aliaque similia, ut probetur Christi fides post evangelii divulgationem ad æternam salutem necessaria, de fide explicita, vel implicita poterunt explicari. Quod fiet, ut argumenta, quæ retro fecimus ad eam conclusionem corroborandam, per hanc expositionem eludantur. Augerit vero questionis huius difficultas ex eo, quod habetur Ioannis 8. Si non credideritis, quia ego sum, in peccato vestro moriemini. Nemo igitur a peccato iustificabitur, nisi credat Christum esse Deum.*

Item ut filii Israel a serpentum moribus sanarentur, oportebat eos in statuam serpentinam aspicere. Ergo ut peccatorum vulnere quis sanetur, opus est credere in Iesum Christum, ut habetur Ioann. 3.

Præterea 1. Ioann. 5. *Qui habet Filium Dei, habet vitam; qui non habet Filium Dei, vitam non habet. Habere autem Filium Dei,*

Tom. II.

Ecc

lium

Verum post euan- g. promul- g. sit ne- cessar. fi- des Chr. explic. ad iustificat. Arg. pro part. affir- mat.

®

Ium est credere in Filium, ut in eo cap. dicitur: Nemo itaque sine fide Christi in evangelio vivificatur.

Præterea Bonifacius VIII. in extrav. Vnam sanctam. Vnam, inquit, sanctam ecclesiam Catholicam, & Apostolicam firmiter credimus, extra quam nec salus est, nec remissio peccatorum; in qua unus est Dominus, una fides, unum baptisma. Non ergo sine fide explicita Christi homini extra ecclesiam constituto, scilicet Iudæo, vel Pagano peccata remitti possunt.

Adde huc illud 1. Corinth. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id, quod positum est, quod est Christus Iesus, id est, Christi fides, per quam Iesus habitat in cordibus, ut gloss. ibidem exposuit. Et Gregor. 1. quæst. 1. cum Paulus dicat fundamentum aliud, &c. consequenter probatur, quod ubi Christus non est fundamentum, nullius boni operis potest esse superadditio.

Adde rursum & Chrysostomum homil. de fide & lege naturæ, hisce verbis differentem: Sicut hominibus opus est primum, ut precedat vita, deinde sequatur alimentum, ita necessarium, ut precedat vitam nostram spes in Christum, qua postea pacenda bonis operibus. Et vis plane videre, quod opera sine fide non vivificant? Testimonium bonum habuit Cornelius de elemosina & precibus, sed Christum ignorabat, Deum quidem credens; sed quia bona quidem erant opera, sed mortua, eo quod fidem scilicet Christi non habebant, mittitur Angelus, &c.

In concilio tandem hoc Trident. sess. 6. decreto de iustificatione impii, cap. 4. videtur esse definitum in hæc verba: Translatio a statu, in quo homo nascitur filius primi Adæ, in statu gratiæ, & adoptionis filiorum Dei, post evangelium promissum, sine lavacro regenerationis, aut eius voto fieri non potest. Quod etiam cap. 6. declaratur apertius. In primo etiam decreto 5. sess. eiusdem concilii ita dicitur. *Præ fides nostra Catholica, sine qua impossibile est placere Deo, &c. Fides autem nostra Catholica, sine controversia Christi fides explicita est. Et inferius, si quis originale peccatum vel per humana natura vires, vel per aliud remedium asserit tolli, quam per meritum unius mediatoris Domini nostri Iesu Christi; aut negat ipsum Christi Iesu meritum per baptismi Sacramentum tam adultis, quam parvulis applicari,*

ana-

anathema sit. Quia non est aliud nomen sub celo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri. Unde illa vox: Ecce Agnus Dei, ecce qui tollis peccata mundi. Et illa: Quicumque baptizati estis, Christum induistis. Hactenus Synodus.

Quod si post adeo firma testimonia ratio quicquam confirmare valet, illa certe non est omnino pessima, quod licet parvulis post evangelii promulgationem protestatio fidei in Christum implicita nil est ad salutem, & remissionem peccati originalis, sed fidei christianæ explicita professio requiritur, qualem baptismus continet; sic ad remissionem peccati in adultis, iam evangelio promulgato, non sat erit Christi fides implicita. Explicatiora sunt siquidem remedia salutis in evangelica lege, quam erant in lege aut naturæ, aut etiam scripturæ.

His tamen non obstantibus (salva semper ecclesiæ Romanæ auctoritate, cuius censuræ nostræ omnia scripta, & dicta volumus esse subiecta), sit tertia conclusio.

Ad remissionem peccati vel originalis, vel actualis ante baptismum non requiritur etiam nunc fides evangelii explicita. Cornelius namque iustificatus erat, antequam Christi fidem acciperet. Id autem quoniam a quibusdam proterve negatur, ostenditur in primis D. Thomæ testimonio 2. 2. quæst. 10. art. 4. ad 3. Deinde sacra scriptura testatur, eum ante fidem Christi fuisse virum religiosum, ac timentem Deum; quæ verba de inimicis Dei nullo modo dicentur. Petrus quoque ait (27), In veritate comperio quod non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. Appellatus vero Cornelius ante fuerat vir iustus, ac timens Deum. Ergo acceptus erat, gratulusque Deo, priusquam in Christum explicite crederet. Atque idem fere argumentum est de Eunuchio, & Lydia purpuraria, ut in eisdem Actis apostolorum legitur. Idem ergo nunc etiam evenire poterit, ut per solam fidem in Deum homino iustificetur, & quærat mox a Deo salutem, quæ est per Christum Iesum.

3. Concl.

Ecc 2

Præ-

Præterea, fidem explicitam Christi Deus in nova lege non communicat sine prædicante, ut patet ex epistol. ad Roman. (28) Sed in quolibet momento homo, qui credit in Deum, potest iustificari; non autem in quolibet potest habere prædicatorem, qui de fide Christi instruat eum; ergo &c.

Præterea, D. Thomas id tenet 3. part. quæst. 69. art. 4. ad 2. in hæc verba, Remissionem peccatorum aliquis consequitur ante baptismum, secundum quod habet baptismum in voto vel explicitè, vel implicitè. Ita ante baptismum Cornelius, & alii similes consequuntur gratiam, & virtutes per fidem Christi, & desiderium baptismi explicitè, vel implicitè, &c. Ac re vera inter auctores nullum equidem legi, qui huic conclusioni refragaretur, nedum illam tanquam aut hæreticam, aut erroneam, aut scandalosam exploderet. Ego vero & opto redargui me, & ea quæ disputo, differere malo, quam iudicare. Cumque nec studio certandi, nec ostentandi ingenii gratia, sed causa veri reperiendi disputationem hanc, aliaque suscipiam, si quis melius sentiat, huic ego libenter & aures & animum accomodavero.

Ad argumenta igitur, quæ in hanc tertiam conclusionem facta sunt, ordine suo respondemus.

Resp. arg. contra 3. promulgato, de remissione peccatorum, & æterna, finalique salute. Non enim omnia, quæ ad hanc consequendam exiguntur, ad illam alteram sunt necessaria. Eo quod illa, ut modo dicebamus, in temporis puncto cuique adest facienti quod in se est, hæc vero secundum divinæ procuracionis ordinem per media quedam temporaria, & successiva administratur. Quocirca nil mirum est, si eadem etiam testimonia ad iustificationem huius vitæ momentaneam relata, de fide in Christum implicita intelligantur, relata vero ad futuram æternam vitæ salutem, intelligantur de fide explicita.

Ad secundum, posteaquam evangelium Christi fuerit annuntiatum, ut illis erat, quibus Dominus loquebatur, fatemur pro-

(28) Roman. 10.

proptus, sine evangelii fide nec peccata quidem posse remitti; secus tamen, priusquam homini Christus Dominus fuerit prædicatus.

Ad tertium, perfecta sanatio vulnerum, quæ a serpente accepimus, tunc erit, cum alligaverit Dominus vulnus populi sui, & percussuram plagæ eius sanaverit, ut Esai. 30. dicitur, hoc est in resurrectione. Huius autem resurrectionis gloriam, & salutem nemo sine Christi fide explicita consequitur.

Quod autem de hac consummata, perfectaque salute Dominus loqueretur, patet ex Ioann. 3. Sicut Moyses, &c. ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Et eadem penitus intelligentia quartum argumentum facile diluitur. Vitam æternam, inquit, dedit nobis Deus, & hæc vita in Filio eius est, &c.

Ad quintum, prius dico, quod extra sanctam ecclesiam tradit Bonifacius non esse remissionem peccatorum, quia nullum est sacramentum aut naturalis, aut scriptæ legis, sive pro parvulis, sive pro adultis, in quo peccata remittantur. Constat siquidem, Hæreticos, Iudeos; atque Paganos, qui in forma ecclesiæ baptizant parvulos suos, peccatum originale remittere, salutemque conferre; sed quoniam hoc per sacramentum ecclesiæ fit, licet illi sint extra ecclesiam, non proinde extra ecclesiam salus est, remissione peccatorum.

Posterius respondetur, quod Bonifacius loquitur de remissione peccatorum, quæ per ecclesiæ sacerdotes auctoritate clavium exhibetur. Nulla est enim extra ecclesiam iurisdictione, nulla facultas remittendi peccata, sed ubi primum quis ab ecclesia egreditur, hanc potestatem amittit. D. Augustinus, in Enchirid. cap. 65. Vbi etiam aliam expositionem insinuat, ut videlicet extra ecclesiam non sit remissio peccatorum perfecta, per quam vitam æternam consequamur. Sed priores responsiones prestabiliores sunt.

Ad sextum, qui implicitè credit in Christum, Christum habet fundamentum, quale habuerunt Cornelius, & Eunuchus. Habitabat enim Iesus per fidem in cordibus eorum, priusquam in Christum explicitè crederent.

Septimum argumentum sententiam nostram non modo non refellit, verum etiam confirmat. Nam Chrysostomus de vita aeterna expresse loquitur, ideoque mortua Cornelii opera vocat, quia sine fide Christi explicita aeternam vitam præstare non poterant; alioqui viva opera erant, quæ, ut idem ait, placebant Deo.

Ad octavum, vel ex eo liquet, concilium de aeterna vita, translationeque in filios Dei perfectæ sermonem facere, quod adducit in propriæ sententiæ confirmationem illud ex evangelio, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto, non potest intrare in regnum Dei.* Et hinc patet, quid ad alia eiusdem concilii testimonia respondendum sit.

Ad rationem ultimo loco adiectam respondeo, adultorum ac parvulorum non per omnia currere similitudinem. Quæ in eo quidem par est, quod sicut parvuli sine sacramento baptismi non salvantur; ita nec adulti sine baptismi saltem desiderio. At iustificatio, sive remissio peccatorum non æque obvenit parvulis atque adultis, ut sæpe iam diximus.

Resol. ad
Arg. alla-
ta cont. 1
& 2, con-
clus.

Nunc vero ea sunt argumenta refutanda, quæ contra primam, & secundam conclusionem conformavimus, scilicet ut ostenderemus, sine fide Christi, imo sine fide Dei posse hominem iustificari.

Ex quidem cum D. Thomæ primum auctoritas nobis opponitur, id nos statuimus, D. Thomæ commentum hoc novum assignari nec debere, nec posse; sententiam quippe contrariam multis locis apertissime docuit, ut 1. 2. quæst. 113. art. 4. 2. 2. quæst. 10. art. 4. ad 3. ad Rom. 10. lect. 3. ad Hebr. lect. 4. dec. cap. 11. lect. 1. Quo postremo loco Caietanus nobiscum sentit, & in commentariis super epistolam ad Rom. cap. 3. ne quis eum existimet in hac re aut a D. Thomæ, aut a veritate potius catholica dissidere.

Igitur illa opinio D. Thomæ, quam 1. 2. quæst. 89. tenet, probabilis quidem est. Adultum enim cum solo posse originali decedere, communi fidelium sensui videtur adversum. Limbum namque puerorum admittimus, non adultorum. Sed non est tamen usque adeo certa, ut non sit in proclivi eam infirmare, cum adversum certam, firmamque veritatem adducitur.

Dein-

Deinde argumentum, quo D. Thomas utitur illa opinione suadenda, consentaneum, & congruum est, non demonstrativum: congruentia vero argumenta, si ad vivum referentur, sæpe reperiuntur infirma. Quare nec D. Thomas accipit illud antecedens tanquam firmum, scilicet, facienti quod in se est pro naturæ viribus, Deum in eodem illico momento conferre gratiam gratum facientem, per quam homo iustificatur. Posset enim cum Durando verisimiliter dici, 4. dist. 4. quæst. 7. non oportere, statim ut puer rationis naturalis dictamen sequitur, per gratiam Dei iustificari; sed sat esse si proxime, vel etiam post aliquam moram temporis secundum divinæ providentiæ moderationem iustificetur; quo quidem intervallo egregie poterit de rebus supernaturalibus erudiri, easque tenere per fidem.

Ad hæc, quod paulo ante dicebamus, nec resumere modo piget. Sicut ad iustificationem voluntas boni naturalis non sufficit, ob id namque auxilio speciali indiget; ita quoque cognitio veri naturalis non est idonea. Nempe inter actus voluntatis, & intellectus proportio est. Quoniam enim voluntas non fertur in incognitum, ut eliciat actum naturalem, cognitio naturalis antecedit: ut autem actionem habeat supernaturalem; requiritur ante notitia supernaturalis, quod D. Thom. 3. contr. gent. cap. 152. disertissime tradit. Non igitur Div. Thomæ secum ipse pugnant gratiam solum requirit ad movendum affectum in iustificatione impij; verum etiam ad movendum intellectum. Quare in hunc sensum, facienti quod in se est, per naturæ duntaxat vires, Deus non denegat gratiam, quia præsto adest gratuitum Dei auxilium moventis hominem, & ad cognoscendum, & ad amandum finem supernaturalem.

His ita constitutis, ad primum argumentum dupliciter responderi potest. Prius, quod Deus puero deliberanti etiam circa vitam honestam accurret non solum movendo affectum, verum illustrando quoque intellectum. Nam quemadmodum naturalis ratio in illo principio, Deus est remunerator inquierentium se, eam certitudinem non præstat, quæ videlicet opus est ad statuendum, continendumque in officio hominis animi; cogitationes enim mortalium timide, & intertæ pro-

vi-

videntiæ nostræ: ita profecto, ut puer recte, firmiterque deliberet de honesta vita ducenda, pueriles illæ naturæ cognitiones non sufficiunt. Sed confirmatur, & illustratur puer maiori quodam lumine ab eo, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Atque id est, quod Paulus ait: *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis,* &c. ut D. Augustinus de gratiâ, & libero arbitrio cap. 7. docet. Id demum est, quod propheta dixit: *Qui docet hominem scientiam, Dominus facit cogitationes hominum quoniam vane sunt.*

Vnde et si D. Thomas intelligatur de ordinatione ad debitum finem naturalem, ut de veritate quæst. 14. art. 11. ad 1. sentire videtur; intelligendus tamen est non de ordinatione, quæ per naturam fit, sed quæ fit per gratiam, ut loc. cit. 1. v. dicitur, *Si ordinaverit se, inquit, ad debitum finem per gratiam.* Etenim licet fidei lumen per se loquendo detur propter supernaturalia, quæ non videntur: tamen etiam est necessarium propter quadam naturali lumine cognoscibilia, ut ea scilicet firmitate teneantur, quæ ad rectam vitam confirmandam exigitur. Ob id quippe scriptum est: *Da mihi intellectum, ut discam mandata tua.* Iuxta hanc vero priorem solutionem puer ille iustificaretur sine fide explicita Dei, non tamen sine fide.

At nos multo sanius credimus, ad iustificationem fidem Dei explicitam esse necessariam. D. Thomas prima secundæ quæst. 113. art. 4. Augustinus in illud Psalm. *Dixit insipiens in corde suo: non est Deus,* Concilium Tridentinum sessione sexta, in decreto de iustificatione impii, cap. 6. adducit in hoc apostolum ad Hebræos (29), *Sine fide impossibile est placere Deo.* Cuius rei causam reddens, *Accedentem enim ad Deum, inquit, oportet credere, quoniam est, & quod remuneratur est inquirentium se.* In secunda item conclusione non ostendimus, fidem saltem implicitam Christi ad iustificationem esse necessariam: quæ intelligi non potest, nisi credatur Deus per gratiam suam hominum iustificator.

Item, peccatum mortale sine contritione nulli remittitur: contritio autem, hoc est, dolor de peccatis propter Deum, sine

(29) Hebr. 2.

sine Dei cognitione nulla est: remissio igitur mortalis saltem peccati Dei notitiam prærequirit.

Commodior est itaque solutio posterior, quæ dicimus, eiusmodi puero deliberanti fidei lumen protinus affulgere. Sicut autem lumine naturæ nil prius ostenditur, quam primum naturæ principium, scilicet, quodlibet est, vel non est, ita Fidei lumen statim omnino demonstrat Deum esse, quod primum Fidei principium est. Nec talis illuminatio miraculosa est, imò regularis est divinæ providentiæ, cum scilicet movet homines ad finem supernaturalem. D. Thomas 3. dist. 25. quæst. 2. articulo primo ad primum, & secundum, Sapientia per rationes universas in animum se transferre, & amicos Dei ac Prophetas constituit. *Attingit enim a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter.*

Quod si obiciamus, cognitionem Dei non advenire hominibus, nisi magno, & longo tempore, atque discursu: respondeo, virum esse, si de notitia Dei naturali sermo sit. Nam ad supernaturalem tempus non exigitur: certe non illud adeo longum, quod argumentum fingit. Nam, ut ex Durandi sententia retro diximus, puer ille, qui natura duce se convertit ad debitum naturæ finem, consequetur quidem peccati remissionem, non in eodem e vestigio puncto, sed brevi tamen iuxta divinæ providentiæ dispositionem. Et si arguas: Ergo interea poterit peccare venialiter, quod Divus Thomas reicit, respondeo, nihil quidem repugnare, si ad normam Dialecticorum disseramus. At si, quod Theologos decet, divinæ & legis, & providentiæ in homines rationem habemus, sicut divinæ curæ est providere, ne interim excedat, ut non deatur contra communem legem homo adultus in limbo, sic ad procuracionem Dei spectat, ne peccatum veniale peccet ante mortale. Quemadmodum Adam non poterat ante peccare venialiter, quam peccasset mortaliter, idque Deo specialiter procurante, ne contra communem legem in statu innocentia cura culpis admittamus & pœnas.

Ad tertium argumentum, quoniam secundum ex iis, quæ iam diximus, facile solvitur, respondeo, Paulum apostolum de Fide explicita in Christum debere sermonem. Hanc enim statuit Deus per homines administratos hominibus impartiri.

Vnde & subdit apostolus: *Nunquid non audierunt? & quidem in omnem terram, &c.* Ex his itaque colligit: *Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.* Ceterum fides, quæ in lege naturæ erat cuiuscunque ætati ad iustitiam necessariam, homine extrinsecus docente non egebat, sed interiori, vel invisibiliter, vel visibiliter per angelos administrabatur.

Ad quartum, Adrianus de Baptismo quæstione prima, articulo tertio tenet, eiusmodi puerum non recipere gratiam, nec satis esse non ponere obicem, sed requiri convenientem dispositionem Fidei in adultis. Vnde Act. 8. cum Eunuchus Philippo dixisset: *Quid prohibet me baptizari?* Philippus ait: *Si credis ex toto corde, &c.* iuxta quam sententiam datur accessus neuter ad Baptismi Sacramentum. Puer enim ille nec recipit gratiam, nec peccat mortaliter, dum sic baptizatur. Sed cum huiuscemodi eventus non sint frequentes, imo adeo disputationis gratia fingantur, satis fuerit ad Dei providentiam referre, quæ non deficit in necessariis, quale est illuminare hominem, quem sit per Christi sacramentum iustificaturus.

Ad quintum, negatur propositio minor, si de cognitione Dei gratuita, & supernaturali sermo est, nam de naturali nos concedimus, ac libenter quidem.

Ad sextum, Divus Augustinus de spiritu, & litera cap. 26. & 27. exponit: *Naturaliter quæ legis sunt faciunt, &c.* id est per naturam, gratia tamen perfectam. Quia enim peccatum contra naturam est, gratia, quæ naturam perficit, secundum naturam esse dicitur. Loquebatur autem apostolus de gentibus conversis ad Christum, quæ sine lege scripta, qualem Iudæi habebant, legis præcepta servabant. Et hanc responsionem sequitur D. Thom. 1. 2. quæst. 109. art. 4. ad 1.

Respondere quoque possumus, præcepta legis naturaliter cognosci a gentibus, & singula naturaliter etiam fieri, licet omnia sine auxilio Dei speciali impleri non valeant. Ob quam causam D. Thom. dixit, opus esse gratia ad movendum affectionem; nec enim voluntas perficere naturalia omnia præcepta potest, quæ naturæ lumine intellectus ante cognoverit. Quæ quidem expositio cum apud nostros maxime sit aperta, miror ego, viros doctos hoc testimonio moveri potuisse ad novam, commentitiamque sententiam inferendam, Divo etiam Thoma referente.

Ad

Ad postremum argumentum, Caietanus in Commentariis super illum locum apostoli, *Accedentem enim ad Deum, &c.* respondet, quod doctrina Pauli in communi datur, ac proinde in communi dicitur oportere credere, quia est Deus, *Longe autem melius esset, inquit, si non crederet, sed sciret Deum esse.* Addit rursus, quod Deum esse remuneratorem inquirentium se, oportet fide teneri, quoniam nulla speculativa scientia hoc attingere potest. Quod utique si verum est, argumentum illud facile diluitur. Non enim utraque cognitio habetur ex lumine naturali, quod altera parte antecedentis assumitur.

At qui Divum Chrysostomum homilia quarta de providentia, vel fato legere voluerit, sane intelliget, Philosophos, qui supplicia peccatorum negant, præmiisque iustorum post hanc vitam, in media luce penitus aberrare. Nam si iusti, qui Deum rite colunt, migrant affecti iniuriis ex hoc mundo, pessimi contra immerita felicitate potiti, omni certe ratione concluditur, Deum nec iustum esse, nec curam habere rerum humanarum. Quod si Deo providentiam tollis, atque iustitiam, *Orbis* vocabulum inane fit, qui circa cæli cardines ambulat, nec nostra consideret. Qui igitur negat alterum, utrumque tollat necesse est. Nam si non est remunerator inquirentium se, ne Deus quidem est. Vnde & barbara omnes gentes penas improborum, præmiisque iustorum admiserunt. Crediderim igitur, opus esse, ut fides concurrat ad assensionem utriusque principii, quo tam firmiter, ac constanter teneantur, quam necessum est, ut hominis vita in honesto, & officio confirmetur. Nam alterius modi cogitationem ad Roman. 1. ostendit apostolus, idoneam minime fuisse ad bene, beateque vivendum.

Adde huc, Deum dupliciter cognosci posse, ut finis naturæ est, causaque rerum naturalium, & ut finis est hominis supernaturalis, cuius etiam gratuito beneficio homo supernaturalem illum finem consequatur. Ad placendum vero Deo non fat est, cognoscere ipsum esse principium, auctoremque naturæ; sed oportet in Deum ferri, quatenus finis est naturæ vires excedens. Sic autem Deum esse, & esse remuneratorem sola fide creditur. Quocirca simpliciter, atque in universum cum apo-

Fif 2 stolo

stolo fateamur, accedentem ad Deum, finem utique supernaturalis, oportere credere, quia est. Nam scire quod naturalis ratio docet, ad hunc supernaturalem accessum non sufficit. Quippe habemus accessum ad Deum per fidem. Quia de re D. Thomam 2. 2. quæst. 1. art. 8. ad 1. & quæst. 2. art. 4.

Respon. Hinc vero iam primum argumentum solvitur eorum, quæ obiect. a a principio statim controversiæ proponebamus. Prius enim falsum est, non alterius rei fidem necessariam esse tunc temporis ad salutem. Oportebat namque etiam credere, Deum esse iustificatorem, cuius videlicet gratia peccata hominibus remittentur. Oportebat item credere, mortales a caelesti regno peregrinos, & alienos effectos, patriam illam, quam sperabant, non aliter adepturos, quam per aliquod divinæ providentiæ remedium præparatum.

Posterior quoque, ut nihil aliud credere opus esset, sed ibi tamen fides Christi implicite continebatur, ut sæpe iam diximus: per quem Deus iustificavit omnes mortales, quos prædestinavit in regnum. Hic est enim Samaritanus ille, qui homini vulnerato curationem attulit, iacentem erexit, superque suum ipse iumentum imposuit, ut iuxta Esaiæ vaticinium portaret in corpore suo nos, & iniquitates nostras. Hic est ille, qui in stabulum, id est, fidelium consortium nos induxit: qui etiam curam stabulario dedit, hoc est ministro fidei, sacramentorumque suorum. Hic denique sumptus suppeditavit, ut per omnia salutem nostram illi ferremus acceptam, qui salvator est omnium hominum, maxime fidelium.

In secundo vero argumento, quod additur, non est mihi consilium disserere, an præcepta decalogi naturali ratione continentur. Sed tenendo quod D. Thomas sæpe tradit, & Caietanus discrete in comment. super Marti. explicat, legis decem mandata moralia, & naturalia esse, respondetur prius, quod quemadmodum decem generibus, quæ prædicamenta Philosophi vocant, res omnes continentur non formaliter semper, sed reductive: punctum enim principium quantitatis, materia principium substantiæ ad prædicamenta ea reducuntur, quorum principium sunt: sic ad decalogi mandata referuntur universa, quæ a Deo præcipiuntur, ea vel maxime, quæ principia sunt

sunt ceterorum. Ita præceptum de honoratione parentum observantiam principum, ac maiorum continet: ita in præcepto mœchiæ, omnem fornicationem, abusumque naturæ per luxuriam interpretantis comprehendimus: ita denique fidei præceptum ad illud de cultu unius Dei referendum est. Nec enim sine recta fide Deus recte colitur. Qui ergo voluerit ad vitam ingredi, mandata servet, non ea solum, quæ explicite in Decalogo præscribuntur, sed etiam quæ continentur implicite: quale est de fide in Deum hominis conditorem, iustificatorem, glorificatorem, &c.

Posterior dicere quoque possumus, servantem præcepta naturalia vitam habiturum. Qui enim fecerit ea, vivet in eis: at non ex eis, sed ex fide, iuxta sententiam apostoli ad Galatas tertio. Nam quod iam retro docuimus, servantis naturæ præcepta Deus non denegat gratiam, per quam ea etiam servet, quæ naturæ lumen excedunt. Excessivus autem modum fortasse nos hac secunda relectionis parte disserenda; sed eo tamen venia digni, quod absque huius rei copiosa traditione reliquæ partes aut vix, aut certe nullo modo intelligerentur.

PARS TERTIA.

De necessitate Sacramentorum ad salutem.

In quibus tertia, ac difficilis illa quidem quæstio erat, An post primum Adæ peccatum Sacramenta fuerint in omni lege ad salutem necessaria. Pars enim negativa suadetur imprimis Divi Gregorii testimonio 4. lib. Moral. cap. 2. referturque a Gregoriano de consecr. dist. 4. cap. Quod autem apud nos valet aqua Baptismi, hoc egit apud veteres vel pro parvulis sola fides, vel pro maioribus virtus sacrificii, vel pro his, qui de Abraham stirpe prodierunt, mysterium circumcisionis. Vbi Gregorius solam fidem in lege naturæ docet fuisse satis ad salutem parvulorum: At sola fides non est Sacramentum, cum non sit sensibile signum: non ergo fuerunt omni tempore necessaria Sacramenta.

Præterea, iuxta communem Doctorum sententiam, lege

stolo fateamur, accedentem ad Deum, finem utique supernaturali, oportere credere, quia est. Nam scire quod naturalis ratio docet, ad hunc supernaturalem accessum non sufficit. Quippe habemus accessum ad Deum per fidem. Quia de re D. Thomam 2. 2. quæst. 1. art. 8. ad 1. & quæst. 2. art. 4.

Respon. Hinc vero iam primum argumentum solvitur eorum, quæ obiect. a a principio statim huius controversiæ proponebamus. Prius enim falsum est, non alterius rei fidem necessariam esse tunc temporis ad salutem. Oportebat namque etiam credere, Deum esse iustificatorem, cuius videlicet gratia peccata hominibus remittentur. Oportebat item credere, mortales a caelesti regno peregrinos, & alienos effectos, patriam illam, quam sperabant, non aliter adepturos, quam per aliquod divinæ providentiæ remedium præparatum.

Posterior quoque, ut nihil aliud credere opus esset, sed ibi tamen fides Christi implicite continebatur, ut sæpe iam diximus: per quem Deus iustificavit omnes mortales, quos prædestinavit in regnum. Hic est enim Samaritanus ille, qui homini vulnerato curationem attulit, iacentem erexit, superque suum ipse iumentum imposuit, ut iuxta Esaiæ vaticinium portaret in corpore suo nos, & iniquitates nostras. Hic est ille, qui in stabulum, id est, fidelium consortium nos induxit: qui etiam curam stabulario dedit, hoc est ministro fidei, sacramentorumque suorum. Hic denique sumptus suppeditavit, ut per omnia salutem nostram illi ferremus acceptam, qui salvator est omnium hominum, maxime fidelium.

In secundo vero argumento, quod additur, non est mihi consilium disserere, an præcepta decalogi naturali ratione continentur. Sed tenendo quod D. Thomas sæpe tradit, & Caietanus discrete in comment. super Marti. explicat, legis decem mandata moralia, & naturalia esse, respondetur prius, quod quemadmodum decem generibus, quæ prædicamenta Philosophi vocant, res omnes continentur non formaliter semper, sed reductive: punctum enim principium quantitatis, materia principium substantiæ ad prædicamenta ea reducuntur, quorum principium sunt: sic ad decalogi mandata referuntur universa, quæ a Deo præcipiuntur, ea vel maxime, quæ principia sunt

sunt cæterorum. Ita præceptum de honoratione parentum observantiam principum, ac maiorum continet: ita in præcepto mœchiæ, omnem fornicationem, abusuque naturæ per luxuriam interpretantis comprehendimus: ita denique fidei præceptum ad illud de cultu unius Dei referendum est. Nec enim sine recta fide Deus recte colitur. Qui ergo voluerit ad vitam ingredi, mandata servet, non ea solum, quæ explicite in Decalogo præscribuntur, sed etiam quæ continentur implicite: quale est de fide in Deum hominis conditorem, iustificatorem, glorificatorem, &c.

Posterior dicere quoque possumus, servantem præcepta naturalia vitam habiturum. Qui enim fecerit ea, vivet in eis: at non ex eis, sed ex fide, iuxta sententiam apostoli ad Galatas tertio. Nam quod iam retro docuimus, servantis naturæ præcepta Deus non denegat gratiam, per quam ea etiam servet, quæ naturæ lumen excedunt. Excessivus autem modum fortasse nos hac secunda relectionis parte disserenda; sed eo tamen venia digni, quod absque huius rei copiosa traditione reliquæ partes aut vix, aut certe nullo modo intelligerentur.

PARS TERTIA.

De necessitate Sacramentorum ad salutem.

In quibus tertia, ac difficilis illa quidem quæstio erat, An post primum Adæ peccatum Sacramenta fuerint in omni lege ad principium salutem necessaria. Pars enim negativa suadetur imprimis Divi Gregorii testimonio 4. lib. Moral. cap. 2. referaturque a Gregoriano de consecr. dist. 4. cap. Quod autem apud nos valet aqua Baptismi, hoc egit apud veteres vel pro parvulis sola fides, vel pro maioribus virtus sacrificii, vel pro his, qui de Abraham stirpe prodierunt, mysterium circumcisionis. Vbi Gregorius solam fidem in lege naturæ docet fuisse satis ad salutem parvulorum: At sola fides non est Sacramentum, cum non sit sensibile signum: non ergo fuerunt omni tempore necessaria Sacramenta.

Præterea, iuxta communem Doctorum sententiam, lege

naturæ durante, parvuli salvabantur in fide parentum: at fides parentum non erat Sacramentum.

Præterea, de Sacramentis nihil ratione naturali statuere valemus, sed id solum, quod Divina revelatione traditum est. At ante Abraham utrum aliquo visibili Sacramento iusti, vel eorum salvarentur infantes. Scriptura non exprimit. Sacramenta igitur tunc temporis fuisse, non nisi temere definitimus.

Postremo, Sacramentum nullum est, nisi quod a Deo fuerit institutum: sed in lege naturæ nullum signum instituit Deus ad remissionem peccati vel originalis, vel actualis: non ergo fuit ullum in lege naturæ Sacramentum.

Partem vero affirmativam D. Augustinus videtur astruere 19. lib. contra Faustum cap. 11. in hæc verba: *In nullum nomen religionis seu verum, seu falsum coadunari homines possunt, nisi aliqua signaculorum, seu Sacramentorum visibilium consortio colligantur.*

Resolv.
Quæst.

In hac ego controversia non existimo nobis adeo esse laborandum. Minimo enim negotio probare possumus, *sacramenta fuisse post Adæ lapsum omni tempore ad salutem necessaria.* Corde siquidem creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem. Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit (1). Vbi sub insigni oris professione quæcumque professio etiam operis intelligitur: cum non ore solum invocemus Dominum salvatorem, verum etiam opere. Quemadmodum igitur credere oportet Deum iustificatorem, atque ab eo interius iustitiam salutarem querere; ita exterius hanc fidem profiteri. Quod fit sane per Sacramenta, quæ, ut ante scripsimus, cæremonia sunt sacre, quibus Deo exterius nos subiciimus, ut in nobis salutem interius operetur.

Præterea, cum animo corporeque contestemur, non sat est Deum interiore fide colere, nisi corporeo etiam cultu interioriorem protestemur. Etenim debet utrumque tributum humana natura Deo pendere, unde utramque partem suæ constitutionis accipit: & cum amborum partium spiritus, & carnis pec-

(1) Rom. 6.

peccatum commune sit, consentaneum erat, ut esset remedium quoque commune, totusque homo interius sese subicere Salvatori.

Addit huc Chrysostomus, antequam eum Dionysius, eam esse hominis conditionem atque naturam, ut ad spiritualia capessenda non nisi corporis rebus posse aptari. Salutem igitur, quam Deus in humano spiritu secretius operatur, necesse fuit rerum sensibilibus imaginibus designari; quo beneficium curationis ad suum homo modum non solum perciperet verum etiam intelligeret, gratiam debitam suo benefactoris relaturus.

Præterea, gentium omnium consensu firmatum est, non aliter quam oblati Deo sacrificiis divinam iram mitigari. Atque haud secus etiam Barbari facinora expiari arbitrabantur. At sacrificium in id paratum, ut Deus placeretur, verè erat Sacramentum. Sacramenta igitur semper fuere apud omnes necessaria.

Lex & religio tandem nulla est sine sacerdotii munere atque functione. Hæc enim tria ita sunt fuereque conjuncta, ut nequeant a se aliquando separari: cum ablato uno, reliqua simul auferri necessum sit, ut apost. ad Heb. scribit. At sacerdotes sine Sacramentis, quæ administrat, esse nullo modo potest. Omnis enim pontifex pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum, ut sacrificia offerat pro peccatis: quemadmodum ad eundem idem apostolus ait: Ergo sicut lex, religio, sacerdotium fuerunt omni tempore necessaria; ita quoque Sacramenta: quod erat nobis in tertia parte huius disputationis breviter absolvendum.

Sed prius tamen quam exordiamur quartam, ea debemus argumenta diluere, quæ in contrarium obiciebamus. Ad primum, quamvis Div. Thomas utrumlibet probabile existimaverit; nunquam ego tamen ea potui opinionem indere, ut crederem, sola interiore fide parentum infantium filiorum peccata mundari. Videmus enim, Sacramenta minus esse adultis, quam parvulis necessaria, cum sine Sacramentis actu susceptis solo Sacramentorum voto adulti salventur. Quare si parvulis non essent in lege naturæ necessaria Sacramenta, non video equidem, cur essent adultis necessaria; cum tamen esse, retro

Satisfit
Arg. al-
latis pro
part. neg.

nobis fuerit demonstratum. Id quod Divus etiam Gregorius apertissime in præscripto testimonio fatetur.

Item cum in lege veteri pro fœminis legis naturalis remedia duraverint, consequens fieret apud Iudæos puellas sine Sacramento salvari, pueros non salvari, nisi suscepto Sacramento; quod non video qua ratione cohæreat.

Præterea, cum peccatum originale carnis propagatione contractum esset, non erat consentaneum, nisi ut corporali quoque remedio ac medicina sanaretur.

Præterea, cum parvuli in lege gratiæ, & Scripturæ sine Sacramentorum ope salutem minime consequantur, non est cur eos in lege naturæ sine Sacramentorum auxilio salvemus.

Igitur ad argumentum respondeo, Gregorium non ibi distinguere fidem interiorem ab exteriori professione Fidei; nec enim id asseruit, adultis non remitti peccata sine exteriori Fide, parvulis vero remitti: sed distinguit potius fidem a sacrificio, asserens, sacrificium pro adultorum peccatis fuisse necessarium, ut videlicet actualis culpa peculiari Sacramento aboleretur: sed propter generale peccatum erat etiam generale remediatur, nempe Fidei quæcunque professio. Quam fidem interium appellari, Augustinus auctor est, *Sacramentum*, inquit, *fides est. As pro hoc, cum respondetur parvulum credere, qui Fides nondum habet affectum, responderetur fidem habere propter Fides Sacramentum.* Hæcenus Augustinus.

Eadem loquendi forma est de spon. cap. *Cum apud, & cap. Tæe fraternitati, & 27. quæst. 2. cap.* Sufficiat ad matrimonium solus consensus, scilicet quibuslibet signis expressis. Distinguitur ergo ibi consensus non interior contra exteriorem, sed generaliter expressus contra expressum per verba.

Ad secundum eodem modo respondetur, fidem, hoc est, professionem & Sacramentum Fidei salvare filios in lege naturæ. Nunc autem cum certa & definita sint Sacramenta, nec arbitrata parentum per fidem pueri iustificentur, non admittimus, in fide parentum Christianorum pueros servari, sed in Sacramento Baptismi a Deo peculiariter instituto. Quamvis alia etiam sit huius ratio discriminis, quemadmodum in fine huius disputationis explicabimus.

In tertio vero argumento gravis error eorum est, qui de Sacramento nil discerni posse credunt, nisi quod sacris literis traditur. Multa enim verbo tenus & in nova, & in antiqua lege tradita sunt; quæ scripto non fuere mandata, ut uberius alia forsitan Relectio, si vita suppetet, declarabitur.

Quod si in lege Mosaïca & Evangelica, quæ literis exacta fuerunt, non est opus ad expressam omnia scripturam extendere, multo minus oportebit, cum de Sacramento legis naturæ disputatur, ubi traditiones divinæ scriptæ non sunt, dogmata nostra in sacris haberi literis expressa: sed satis erit, si clarissimorum virorum testimonio confirmetur, aut certe magnis alioqui persuadeantur argumentis.

Ac re vera nulla ratio patitur, ut divina providentia ullo unquam tempore defuerit hominibus in necessariis ad salutem. Non possent autem filiis parvulis remedia parentes applicare, nisi per Dei revelationem cognovissent, & parvulos originali peccato teneri, & aliquod remedium ad eos servandas idoneum esse: quod licet scriptum non sit, non est tamen minus exploratum, quam si fuisset scriptum. Et cum scriptura exprimat, ante Abraham fuisse religionem ac sacerdotium, ex consequenti tradit fuisse Sacramenta, sine quibus nec religio, nec sacerdotium est. Cumque etiam in lege naturæ sacrificia pro peccatis fierent, ut Iob 1. cap. dicitur, profecto negari non potest, quin in lege naturæ fuerint aliqua Sacramenta.

Ad postremum poterat facile dici, non pertinere ad generalem rationem Sacramenti, ut sit signum institutum a Deo. Nec qui id affirmant, idoneo probant argumento. At dico, etiam antiqua omnia sacramenta ex Dei institutione fuisse signacula, atque figuras future redemptionis per Christum. Neque chim humano ingenio, sed divino placito tam apposite omnia in figura contingebant illis; neque homo usquam vitulos, & arietes cruenta manu in Dei cultum, & obsequium iugularet, nec Deum tentaret hircorum placare sanguine, nisi Deo revelante cognovisset, eiusmodi animantium irrationalium sacrificia mysterium aliquod sacrum portendere, cuius ratio remittendis peccatis haberetur. Fateor tamen, non fuisse Sacramentum sub definitis rebus verbisque præscriptis in lege naturæ a Deo traditum. Sed rerum Sacramentalium definitio,

ac determinatio certa in veteri lege incepta, in Evangelica perfecta, & consummata est: nisi forte quis sentiat, oblationem Melchisedech in pane, & vino ex divina & revelatione & institutione fuisse: qua peculiariter ex causa sacerdos Dei altissimi fuerit inter reliquos appellatus. Cui equidem opinionioni non admodum refragarer, si Anacletus Papa non fuisset adversus in epistola de ordinatione episcoporum. Vbi, *Initium*, inquit, *sacerdotii Aaron fuit, licet Melchisedech prior obtulerit sacrificium, & post hunc Abraham, Isaac, & Jacob: sed in spontanea voluntate, non sacerdotali auctoritate ista fecerunt; ceterum Aaron primus iubente Domino victimas obtulit. Hactenus Anacletus.* Huic igitur finem tertie Relectionis parti dederimus, iam pergamus ad reliquas.

PARS QUARTA.

De Sacramentis causantibus gratiam.

4. *Quasi princip.*

Arg. pro part. neg.

Quarto itaque loco vertebatur in questionem, *An Sacramenta vetera fuerint causa gratiae atque salutis, an potius ea sola, quae in nova lege sunt a Christo Salvatore instituta.* Et quidem suadet in primis nulla Sacramenta posse salutem spiritualem efficere. Quia res corporea non potest esse causa efficiens charitatis & gratiae, cum sint qualitates supernaturales a solo Deo infusae atque creatae: & consequenter quia nullum corpus potest in animum hominis agere, nisi prius agat in eiusdem hominis corpus, Sed Sacramenta non oportet, quicquam in humanum corpus operentur, ut patet de absolutione Sacramentali furdo collata: talis igitur absolutio nil producit in anima.

Confirmatur rursus, quoniam aliqua Sacramenta eorum etiam quae vel maxime causa gratiae dicerentur, non immediate coactingunt hominem, quem iustificat; ergo vel immediate producent gratiam, ubi non sunt, scilicet in anima, vel aliquam qualitatem efficiunt aere medio: quorum utrumque videtur esse absurdissimum.

Præterea, si aliqua Sacramenta gratiam efficere, ministri

stri quoque talium Sacramentorum gratiae causa essent, ac vere peccata remitterent. Quod tamen Hieronymus in quartum caput Esaiæ refellit. Vbi adducens illud Matth. 3. *Ego baptizo vos aqua, &c.* Ex quo, inquit, *discimus, quod homo tantum aquam tribuat, Deus autem Spiritum Sanctum, quo & sordes abluntur, & sanguinis peccata purgantur.* Et super Matth. cap. 16. *Comparans sacerdotes nove legis sacerdotibus veteris, subicit: Quomodo tibi leprosum sacerdos mundum, vel immundum facit; sic & hic alligat, vel solvit episcopus, aut presbyter.* At sacerdos vetus non erat causa leprosum efficienter emundans; ergo neque sacerdos legis novae vere peccata remittit.

Item, Augustinus 15. de Trinitate, cap. 26. *Nullus discipulorum Christi dat Spiritum Sanctum: orabant quippe, ut veniret in eos, quibus manus imponebant.* Et lib. 83. *QQ. quæst. 53.* asserit, quaedam Deum facere per se ipsum sine media causa, ut illuminare animas. At si minister esset causa gratiae, per eum Dominus animas illuminaret. Et Ambrosius lib. 4. epistolarum, epist. 33. ad Demetriadem, &c. *Aliud est, inquit, quod visibiliter agitur, aliud quod invisibiliter celebratur. Nec idem est in Sacramento forma, quod virtus. Nam forma cum humani ministerii adhibetur obsequio, virtus autem per divini operis præstatur effectum. Ad cuius utique potentiam referendum est, quod dum homo exterior abluatur, mutatur interior.* Eandem sententiam apertioribus etiam verbis expressit Cyprianus in sermone de baptismo Christi, & manifestat. Trinit.

At vero contra suadet, omnia cuiusque legis Sacramenta causas fuisse gratiae ac salutis. Primum, quia omnia Sacramenta sunt signa sanctificationis practica & effectiva, quemadmodum a principio constitutum, &c.

Præterea, Iob. 1. *Sanctificabat Iob filios suos, offerens holocausta pro singulis.* Et Levit. 16. dicitur, sacerdotem asperzione sanguinis expiare prævaricationes, & peccata filiorum Israel.

Præterea Augustinus super Psalm. 77. adducens illud 1. Cor. 10. *Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo, sic ait: Et cum essent communia omnia Sacramenta, non communis erat omnibus gratia, quae Sacramentorum virtus est. Sic & nunc omnibus baptizatis commune lavacrum regenerationis, sed ipsa gratia non commu-*

communis est omnibus. Et glossa ordin. in illud eiusdem capituli decimi: Omnes in Moysi baptizati sunt in nube, & in mari, id est; per visa illa signa purgati, vel signum baptismi acceperunt, quod credentibus idem valuit. In nube baptizati sunt, quia per eam mundari ab ignorantia Dei, & preparati ad accipiendam legem.

Præterea Gregorius 4. lib. moral. cap. 2. referturque de confect. dist. 4. cap. Quod apud nos valet aqua baptismi, &c. ut supra.

Tum etiam sic argumentor: Parvulis sine merito cuiusquam operantis conferebatur gratia, Sacramento suscepto: ergo, &c. Consequencia videtur esse nota, quoniam id vocamus causam, qua applicata sequitur effectus. Cum ergo puer vel circumcisus in lege Moysi, vel suscipiens aliquod Sacramentum in lege nature eo ipso a peccatis justificaretur, consequens sit, eiusmodi Sacramenta causas fuisse iustificationis & gratie. Ac de circumcissione quidem apertum est testimonium Bedæ super Lucæ secundum caput. Idem salutiferæ curationis auxilium circumcisio in lege contra originalis peccati vulnus agebat, quo baptismus agere revelata gratiæ tempore consumavit.

Augustinus etiam citari solet in hoc, libro 2. de nuptiis & concupiscentia, cap. 11. & habetur de confect. dist. 4. cap. Ex quo instituta est circumcisio in populo Dei, ad purgationem valebat magnis, & parvulis, originalis veterisque peccati, sicut baptismus ex illo valere cepit ad invocationem hominis, ex quo institutus est. Et 4. lib. contra Donatistas, cap. 24. Cur, inquit, Abraham præceptum est, ut omnem deinceps infantem masculum octavo die circumcideres, qui non poterat corde credere, ut ei deperaretur ad iustitiam; nisi quia & ipsum per se Sacramentum multum valebat?

Denique in cap. Maiores, extrav. de Baptismo, distinguit Innocentius a circumcissione baptismum, quod aperit ianuam regni caelorum, quam circumcisio non aperiebat, asserit, quod sicut per baptismum, ita per circumcissionem originale peccatum remittebatur. At propositio per causam significat, qua mediante res efficitur; ut ibi: *Salvus nos fecit per lavacrum regenerationis.*

In contrarium est Augustin. super Psalm. 73. ubi ait, Sacra-

ramenta novæ legis dare salutem, veteris autem promittere Salvatore. Sed & Samaritanus nosse oleo vinoque, ac denariis duobus superadditis sanavit vulneratum, quem nec sacerdos Aaron, nec Levita Moyses, sive per Sacramenta, sive per legem sanare poterunt.

In hac explicanda questione, quæ inter omnes difficillima est, omnes ego nervos intendere debeo, ut magna tum veritate, tum brevitate in absolutas quasdam conclusiones totius rei summa redigatur. Quapropter vos oro, ut disserenti mihi diligenter animos advertatis.

Prima igitur conclusio est, quam a Catholicis non arbitrator aut debere, aut posse negari. *Sacramenta nova legis sunt causa gratiæ, & vere salutem animæ conferunt.*

Cyprianus hanc habet in sermone de baptismi Christi, & manifestatione Trinitatis, inquit: *Veniebat Christus ad baptismum non egens lavacro, in quo peccatum non erat, sed ad Sacramento perennis daretur auctoritas, & tanti virtutem operis nulla personarum acceptio commendaret.* Quoniam remissio peccatorum, sive per baptismum, sive per alia Sacramenta datur, proprie Spiritus Sancti est, & ipsi soli huius efficientiæ privilegium manet. Verborum solemnitas, & sacri invocatio nominis visibile celebrant Sacramentum; rem vero ipsam Spiritus Sanctus format & efficit, & consecrationibus visibilibus invisibiliter manum totius bonitatis auctor apponit, & plenitudinem gratiæ unctionis divinæ pinguedo sanctificationibus officialibus infundit, & rem Sacramenti consumit, & perficit.

Item, in sermone de unctione chrismatum, Hodie, inquit, in ecclesia ad populum acquisitionis sanctificandum sacrum chrisma conficitur, in quo mixtum oleo balsamum regis, & sacerdotalis gloria exprimit unitatem. Et infra, *Non hoc medicinis corporibus est multo instituta, quia sanctificatiæ elementis iam non propria natura prebet effectum, sed virtus divina potentius operatur; sed adeo precatur signo, & operatur Sacramento, ut & ipse virtus efficiens gratiæ dignitas pateat, & interiori homini, quamvis & his datur auctoritas desiformi conversatione, & celestibus innotescat.* Et infra, *Ex huius unctionis beneficio & sapientia nobis & intellectus divinitus datur, consilium calidus illabitur, scientia, & pietas, &*

Resol. quæst.

1. Concl.

timor inspirationibus supernis infunditur. Hoc oleo uniti cum spiritualibus nequitis colluctamur, nec fetoribus spiritus inibui possimus, qui balsami spiritualis odore fragramus.

Gregorius quoque Nazianzenus orat. 3. in sanctum lavacrum, Generatio ex baptismo passionum est soliviva, omnes fortiter abscondens, atque ad supernam vitam perducens. Et infra dicit, quod in baptismo tanquam in unda peccata pariter sepellantur. Et postea, Ipsa baptismatis, inquit, gratia ac vis uniuscuiusque peccati continet purgationem, & omnimodam seditionem, & iniquationum reversionem, qua a pravitate ingressa sunt. Proinde cum duplice sumus, ex anima dico, & corpore; ita duplex est purgatio, per aquam, inquam & spiritum: & hac quidem visibiliter ac corporaliter suscipitur, at illa incorporaliter, & invisibiliter concontratur.

Chrylstonus præterea homil. 25. in Ioann. Ex quo autem, inquit, torcularis alveum ingressus est Christus, non amplius reperit animarum viventium, sed animas racionales, & spirituales aqua produci. Et homil. 35. in eundem, Futurum erat baptismum plenum maxima potestate & gratia, purgaturum peccata, pro mortuo vivum effecturum. Et infra, In nobis non simplex aqua operatur, sed cum spiritus gratia accedit, omnia abluit peccata. Et infra, Per aquam piscina, ait, morbos corporis sanari, ut facilius homines crederent, per aquam animam morbos curari posse. Et homilia de resurrectione, circa finem, cum multis exemplis resurrectionem per vim supernaturalem futuram esse demonstrasset, subdit: Verum nec tu gratia spiritus factus es experere. Etiamnum multa sunt donationis illius symbola, atque his, qua enumerata, multo maiora, & magis admiranda. Non enim aquale est corpus mortuum, & animam a peccatis occisam ab interitu liberare, quod per baptismum fit; & statim corpus etiam, & sanguis mysticus non sinit absque spiritus gratia, nec sacerdotes habuissimus, nec has ordinationes sine tali visitatione fieri possibile, &c.

Cyrillus libro secundo in Ioannem, cap. 24. Spiritum, quod ex Deo procedit, per baptismum acquirimus, quo in pristinam pulchritudinem reformati, & ad novam vitam renati a Deo in filios adoptamur. Et in fine, Quemadmodum enim viribus ignis intensus aqua calefacta non aliter quam ignis uris; sic Spiritus Sanctus ope-

operatione ad divinam aque reformatur virtutem, qua baptisati corpus abstergunt.

Ambrosius item in libro primo de Sacramentis, cap. 5. de baptismo loquens (de consecr. dist. 4. cap. Per aquam?), Non aqua omnis sanat, inquit, sed aqua sanat, qua habet gratiam Christi. Et libro quarto, cap. 2. de eucharistiæ Sacramento, Deposisti peccatorum senectutem, sumpsisti gratia inventum: hoc præstiterunt tibi Sacramenta celestia. Et libr. 6. cap. primo, In similitudinem quidem accipis Sacramentum, sed vera natura gratiam, virtutemque consequeris. Et infra, Tu quia accipis panem divina eius substantia, in illo participaris alimento. Et in libro de iis qui mysteriis initiantur, cap. 9. His igitur Sacramentis pascit ecclesiam suam Christus, quibus anima firmatur substantia.

Augustinus insuper 19. libr. contra Faustum, cap. 16. de visibili Sacramentorum administratione loquens, Hæc omnia, inquit, sunt, & transunt, sanant, & transunt: virtus tamen, qua per ista operatur, ingitæ manet, & donum spirituale, quod per ista infundatur, æternum est. Et tractatu 80. in Ioannem, Unde ista tanta virtus aqua, ut corpus tangat, & cor abluat? 1. quest. 1. cap. Detrahe.

Beda etiam ait, quod Dominus tactu suæ mundissimæ carnis vim regenerativam contulit aquis. Quam eandem sententiam Gratianus Chrylstono tribuit, de consecr. dist. 4. cap. Nunquam. Eandem habes apud Augustinum sermone primo de Epiphania.

Sed in concilio Florentino sub Eugenio Quarto, in decreto super unionem Armenorum manifeste definitur in hæc verba, Nova legis septem sunt Sacramenta, qua continent gratiam, & eam digne suscipientibus conferunt.

Hanc eandem sententiam concilium Tridentinum modo probavit sessione septima de Sacramentis in communi, canone sexto, cuius verba eiusmodi sunt, Si quis dixerit, Sacramenta nova legis non continere gratiam, quam significant, aut gratiam ipsam non potentius obicem non conferre, quasi signa tantum externa sint accepta per solum gratia, vel iustitia, anathema sit.

Ex sacris literis Augustinus adducit illud Ioannis secundo,

do, Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto, &c. Non, ait, ex parentum fide, aut offerentium, vel ministrantium. sed ex aqua, & Spiritu Sancto. Aqua igitur regenerat hominem in Christo ex uno Adam generatum. Hactenus Augustinus.

Secundum testimonium citat idem ex epistola ad Ephesios, cap. 5. Christus dilexit ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aqua in verbo. Quidquid ergo (inquit Sanctissimus Angulinus) ab hominibus quarumcumque culpam contrahitur, propter ipsum lavacrum dimittitur.

Tertium refert idem Augustinus ex prima epistola Petri, cap. 3. Salvos vos facit baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientia bona interrogatio in Deum.

Quartum, quo triumphat Ambrosius, habetur in Ioan. cap. 6. Caro mea vere est cibus: & sanguis meus vere est potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Sicut misit me vivens Pater, & ego vivo propter Patrem; & qui manducat me, & ipse vivet propter me. Ego sum panis vivus. Unde concilium Ephesinum colligit, quod in Sacramento accipimus non communem carnem, sed vere vivificatricem, qua & sanctificamur, participes sancti corporis, & pretiosi sanguinis effecti.

Quintum de eodem Eucharistia Sacramento habes in priori ad Corinthios capite decimo, Panis panis, unum corpus multi sumus. Omnes quidem de uno pane participamus. Vbi particula quidem, loco Græcæ particulae ἓνα, causam sine dubio reddit sententiæ antecedentis. Quare participatio Sacramenti eucharistia ecclesiasticæ unitatis causa est, atque adeo charitatis, & gratiæ, sine qua unitas ecclesiæ non constat.

Sextum testimonium de Pœnitentiæ Sacramento Domini est apud Ioannem, cap. 20. Quorum remisistis peccata, remittuntur eis. Quos si remisistis peccatorum per gratiam est, & Sacerdotes possunt peccata remittere, gratiam quoque subministrare queunt administratis Sacramentis.

Huc adde Martini Quinti definitionem in concilio Constant. sess. 45. pronunciantis, quod sacerdos vere absolvit. Ministri ergo Sacramentorum novæ legis vere conferunt gratiam, sine qua nullus peccator esse potest absolutus.

Et

Et confirmatur, quia vel qui baptizat, abluat proprie, ac vere maculas animæ, vel non abluat. Si abluat, conficitur quod molimur; si autem non abluat, forma igitur baptismi falsâ est, qua significatur non ablutio corporis modo, verum etiam animæ, ut facile ex concilio Milevitano capite secundo colligitur. Inde enim Patres argumentantur, parvulos originale peccatum, atque animi maculam habere, quoniam alias forma Baptismi falsâ efficeretur; cum parvuli baptizentur, scilicet in ablutioem spirituales, ac proinde in remissionem peccatorum.

Sacramenta igitur novæ legis gratiam, & iustitiam animæ conferre, his profecto argumentis adeo irrefragabiliter ostenditur, ut negare id vel hæresis, vel proximum hæresis sit. Quamobrem in conclusionem hanc primam scholastici auctores universi conveniunt.

Sed enim quem in modum Sacramenta novæ legis sint *Varie* causa gratiæ, id tantum abest, ut explicent, ut etiam opi- *opinionum* nionum varietate confundant. Res quippe nulla est, de qua *hanc.* tantopere non solum indocti, sed etiam docti dissentiant. Nam quidam asserunt, Sacramenta esse causas dispositivas gratiæ ex eo, quod productus characterem, vel ornatum nescio quem, videlicet qualitates interius disponentes. Nam Sacramenta gratiam ipsam efficere, iudicant impossibile.

Alii affirmant, Sacramenta esse quidem causas dispositionis, sed extrinsecus appostas, ut anulam, aut sigillum regium, quibus ostensis atque exhibitis, id nobis præstatur, quod ex regis beneficio querimus.

Opinantur alii, Sacramenta non esse causas per se gratiæ, sed per accidens, sine quibus videlicet effectus non sequitur; qua tamen nihil agant vere, atque producant.

Sunt contra qui existimant, Sacramenta, virtute supernaturali recepta, ipsam etiam qualitatem, qua gratia est, attingere, instrumentali quoque actione facere.

Ac demum alii, qui proprius accedunt ad veram rei huius intelligentiam, Sacramenta censent causas esse gratiæ veluti motivas divine voluntatis. Sunt enim ratio, propter quam Deus gratiam confert; ut quis puer baptizatus est, Deus illum salvat; quia est confirmatus, datur ei spirituale robur. Quorum opiniones

Tom. II.

Hhh

cum

eum tam variaz sint, tanque inter se dissidentes, alterum profecto fieri potest, ut earum nulla, alterum certe non potest, ut plus una vera sit. Quod si pace vestra dicere mihi licet (licebit autem quod modestissimum est) aut fallor ego, aut nulla earum opinationum vera est. Quia quidem causa, ac controversia non aliis iudicibus opus est, quam auditoribus viris clarissimis, atque doctissimis, quorum gravissimo iudicio si nostra hæc sententia fuerit explorata, nihil erit posthac, quod nos illi adhaerescamus; si fuerit approbata, non vereor, quin sit doctis omnibus placitura.

2. concl. Sit igitur secunda in hac disputatione conclusio. *Sacramentum novæ legis non ideo gratiæ causa definitur, quod disponat instrumentum ad gratiam, producat characterem, vel ornatum, gratia videlicet ipsius dispositionem.*

Primum, quia ornatus ille in Sacramentis non imprimendis characterem fictitius est, & qua facilitate ponitur, eadem quoque reicitur. Deinde quia sicut gratia est qualitas spiritualis supernaturalis, ita character & ornatus ille supernaturalis qualitas est, omnemque naturæ vim excedit.

Præterea, producat dispositiones ad animam rationalem non est causa animæ rationalis. *Nec enim ego spiritum & animam donavi vobis (1), sed mundi creator.* Et tamen constitutum nobis est certis Sanctorum, Conciliorum, & Scripturæ sacræ testimoniis, novæ legis Sacramenta gratiam continere, conferre, efficiere, &c.

Præterea, character nec est ultima dispositio ad gratiam introductiva, nec conservativa: imò & sine gratia imprimitur, & sine gratia in subiecto perseverat; gratia itidem ipsa a characterè non pendet. Quare etiam Sacramenta characterem efficiant, non proinde sunt gratiæ causa dispositiva. Character etiam in intellectu est, gratia vero in essentia animæ, iuxta Divi Thomæ opinionem, cuius hi se discipulos profitentur. Non est igitur character propria gratiæ dispositio.

3. concl. Tertia conclusio. *Sacramentum non propterea gratia causa di-*

(1) 2. Mach. 7.

ctur, quod extrinsecus disponat ad efficiendam gratiam. Probatur primo, quoniam alias solum esset signum certum, non causa; quemadmodum anulus mihi datus, in signum regis voluntatis; quod alterius opinionis sectatores concedunt vel inviti. Explicat enim, Sacramentum novæ legis gratiæ causam existere, id est, signum certum, & infallibile. At ostendimus retro, Sacramenta novæ legis esse non solum signa, sed causas.

Deinde, quia nihil plus Sacramentis Christi hæc opinatio tribuit, quam Sacramentis maleficorum, qui adhibent ipsi quædam verba, sed demon operatur adhibitis signis.

Præterea, quoniam iuxta hanc quidem expositionem dicta Sanctorum, aut Conciliorum, aut sacræ etiam Scripturæ non salvantur, ut facile videre licet, si loca ipsa conferamus.

Postremo, quoniam ad eundem sensum circumcisio gratiam conferret, eiusque esset causa, non aliter ac novæ legis Sacramenta. Quod quamprimum ostendimus esse falsissimum.

Quarta conclusio. *Sacramentum novæ legis non est causa, si- 4. concl. ne qua non, sive per accidens.* Tum quia sine Sacramento gratia sæpe producitur; tum quia non lavaret aqua maculam animæ; sicut nec albedo infrigidat, cum nix infrigidat, eo quod album illius effectus per accidens causa est. Neque id concilia definirent, Sacramenta esse causas per accidens, quod præter artem, & definitionem est. Tum quia vere non essent nisi signa: omnia enim signa certa effectus cuiusque talia sunt, sine quibus effectus non sequitur; tum quia Sacramentum circumcisionis ad eandem normam gratiæ causa fuisset. Tum denique quoniam testimonia in confirmationem primæ conclusionis citata sane interpretari non queunt, si Sacramenta solum esse causas per accidens asseramus.

Quinta conclusio. *Sacramentum novæ legis non attingit vi 5. concl. sua instrumentali, & supernaturali qualitatem, qua est gratia, vel solum, aut charitatem, aut alios habitus infusos, ut serva attingit figuram rei artificiali actione reali.* Volo dicere, quod non est imaginandus hic modus agendi, qui intervenit in causis naturalibus, quo pacto scilicet aqua infrigidat per frigus in-

Hhh 2.

exi

existens, lavat per humorem innatum, acuta etiam dolabra per aciem dividit lignum.

Probatum primum, quia ridiculum est, concilium velle definire, aut etiam sanctos id asserere, quod Sacramenta attingant sua actione illam qualitatem. Si enim circumcisio, & reliqua Sacramenta vetera non efficiebant quidem gratiam, sed Deus dabat eandem in illis, illis tamen non concurrentibus, non admodum refert, quod hæc nova realis actio sit addita novis Sacramentis. Et cum ad salutem nostram nihil omnino spectet, quod Sacramenta contactu reali suæ virtutis qualitates supernaturales efficiant, certe supervacaneum est, istam vim agendi in Sacramentis admittere: eoque magis quod gratiam esse qualitatem, non est in ecclesia certum. Quare nec fides, nec concilium docet, eo modo Sacramenta gratiam efficere.

Deinde quia eodem modo creatura posset concurrere ad productionem animæ rationalis, scilicet agendo propria actione in corpus, & vi supernaturali in animam: quod tamen non conceditur ab iis, qui eam opinionem defendunt.

Tertio, quia vel produciatur nova qualitas in Sacramento ad attingendum hunc effectum, vel non; primum est ridiculum, secundum est absurdum, sine nova virtute addita Sacramenta id efficere, quod ante non poterant.

Ea etiam argumenta, quæ inter dubitandum a principio fecimus, probant huius quintæ conclusionis veritatem.

4. Concl. Sexta conclusio. *Sacramenta nova legis non solum sunt causa vel ratio motiva salutis, & gratiæ: quo pacto dicimus, matrem diligere filium, quia genuit eum, me tibi benefacere, quia studiosus, vel pulcher es. Quem etiam in modum causalis illa est (2): Quia vidisti me, Thoma, credidisti. Et illa rursum (3), Quia fuisisti hæc rem, faciam te crescere.*

In primis enim pari ratione concederetur, hominem esse causam animæ rationalis. Hæc enim nostra caro est animata anima rationali, quia habebat tales dispositiones ab homine generante productas.

Item,

(2) *Joann. 20. (3) Gen. 22.*

Item, fides in lege antiqua erat in hunc modum causa iustificationis. Quia enim credidit Abraham Deo, reputatum est ei ad iustitiam; & quia ex fide parentum parvulus offerrebat Deo, iustificabatur. Iustus namque ex fide vivit etiam nunc, & tamen fides non est causa gratiæ, & Sacramenta novæ legis esse gratiæ causa definiuntur.

Præterea, causa motiva non est instrumentum, quo mediante effectus produciatur. Baptismus autem est instrumentum, quo Deus lavat animam. Et confirmatur: nam aqua lavans corpus non est causa motiva, sed vere efficiens instrumentalis; at aqua baptismi cor abluit.

Item, Sacramentum eucharistiæ cibus est animæ; ergo non solum est causa motiva. Eset enim ridiculum, si deliramus, cibum corporalem esse causam augmenti, quod hæc causalis vera sit; ego augeor, quia comedi: quin potius cum particula causalis importet causam, iam de rebus ipsis oportet inquirere, cuius generis sit illa causa, quam important, finalis, an efficiens, an formalis, an materialis; nam ad hæc quatuor causarum genera reducuntur omnes. Cum igitur Sacramenta non sint gratiæ causa finalis, aut materialis, aut formalis, colligimus esse causas efficientes. Quo vero modo efficiant, id est, quod querimus, id profecto hæc opinio non explicat. Quam equidem eodem consilio ut cæteras refelli, non ut veritatem tollerem (quid enim Theologo minus conveniens est?) sed ut alios nihil de hac re explicare convincerem.

Cum igitur certo credendum sit, Sacramenta nova causas esse gratiæ atque salutis, aliquem sanum sensum, & modum oportet assignare, quo causæ sint, dignum scilicet definitione concellii, dignum sanctorum omnium auctoritate, dignum tandem fide nostra, & sacrarum testimonii literarum.

Pro eius itaque rei explicatione, quæ adeo magnum & vobis, & mihi negotium fœcit, intelligatis primum, causas esse in duplici differentia, alteras naturales, alteras morales. Morales autem appellamus causas liberas, quæ scilicet libere moventur: ut qui consulit, qui imperat, cuius rei causa est, quæ per eius aut imperium, aut consilium efficitur. Iuxta quam distinctio-

Quomodo
Sacram.
sine causa
gratiæ.

(R)

ctio-

tionem cum actio peccati dupliciter consideretur, & in ordine effectuum naturalium, & in ordine effectuum moralium. Deus quidem causa naturalis dicitur actionis, quæ peccatum est; concurrit siquidem ad brachii motionem, qua hominem interficit, quemadmodum & cælum, motorque angelus simul etiam concurrunt. At concursus hic naturalis est, non tamen illius actionis Deus est causa moralis; neque enim aut consuevit, aut præcipit, quin potius prohibet.

Inter has autem causas discrimen est. Nam naturales suos effectus attingunt per vim a natura inditam, ut ignis calefacit per calorem. Morales vero non attingunt actione physica effectus suos, nec influunt, aut producunt qualitates aliquas. Neque enim oportet, ut qui consuevit homicidium, actione aliqua physica & naturali quicquam efficiat, quemadmodum natura efficiere consuevit.

Eadem quoque forma distinguendum est de movente, & virtute motoris. Nam movere dupliciter contingit, & moraliter, & naturaliter: ut qui homicidium consuevit (ne ab exemplo proposito discedamus) moraliter quidem & libere movet, at amens, qui apprehensam manum cuiusquam per vim applicat ad vulnera, movet naturaliter.

Virtus item duplex, altera qua movens moraliter movet, altera qua naturale agens movet naturaliter; ut in priori exemplo, virtus motiva est auctoritas consulentis, vel ratio qua persuasit; at in posteriori virtus sunt ipsæ vires corporales.

Ad eundem quoque modum de effectibus supernaturalibus philosophandum est, de gratia, de charitate, de fide, de vita æterna, qui a duplici causa proficisci possunt, vel ab ea que habet modum agendi similem naturali, influendo, attingendoque vi & efficacia active potentie effectus eiusmodi: quo sensu sine controversia Deus est causa virtutum infusarum; vel a causa morali, qualis oratio fuit, & meritum Christi, cum oravit pro Petro, ne deficeret fides eius.

Utrumque autem causæ genus distribuitur, in principalem, & instrumentalem; ut qui daret pecuniam captivis redimendis, causa esset principalis redemptionis, moralis tamen; pecunie vero, vel etiam minister destinatus ad redi-

dimendum; causæ sunt redemptionis instrumentales.

Deinde magnopere considerandum, omnia quæ de Sacramentis novæ legis asseruntur, eadem & de sanguine Christi in sacris literis affirmari. 1. Ioann. 1. *Sanguis Iesu Christi emundat nos ab omni peccato.* Apocal. 1. *Lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo.* Et cap. 12. *Vicerunt eum propter sanguinem Agni.* Et ad Roman. 3. *Quem proposuit Deus propitiacionem in sanguine ipsius.* Eodem ergo sensu Sacramenta dici poterunt lavare, mundare, causæ esse nostræ victoriæ ac remissionis peccatorum, quo sanguis Christi lavat, mundat, peccataque remittit.

Postremo & illud advertendum, Christum quidem Iesum sua nobis & merita, & iustitiam consulisse. Nam factus est nobis iustitia, sanctificatio, & redemptio, ut apostolus in priore ad Corinth. cap. 1. docuit. Sed iustitiam suam tamen, & sanguinis effusi pretium potissimum nobis communicat per Sacramenta. Virtus enim & valor sanguinis Christi Sacramentis susceptis applicatur; quæ si Christus voluisset, sine medio aliquo Sacramento, & communicari possent, & applicari.

His documentis acceptis, quæ negare non nisi impudentissimus poterit, fides sana atque catholica docet duo. Alterum est, Deum per Christi humanitatem redemisse genus humanum, remisisse peccata, consulisse gratiam, & gloriam. Item humanitatem Christi instrumentum fuisse, quo Deus operatus est mirabilia hæc in medio terræ. *Gratia & veritas (4) per Iesum Christum facta est.* Et, *vidimus eum plenum gratia.* Et, *de plenitudine eius nos omnes accepimus.* Et, *ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi.* Et, *hic est, qui baptizatus in Spiritu Sancto.* Quo testimonio ad id probandum veteri Augustinus libro contra Petilianum 3. cap. 45. Et ad Ephes. 5. dicitur, Christum sanctificasse ecclesiam suam, atque mundasse. Alterum (quod fides quoque sana docet) Sacramenta novæ legis instrumenta esse Christi ad hæc redemptionem, gratiam, gloriamque complendam. Quemadmodum ergo esset erroneum asserere, sanguinem Christi, vel passionem, vel humanita-

tem

(4) IOANN. 1.

tem non esse veras causas nostræ iustificationis, & gratiæ (in-
de enim sequeretur, Christum hominem non fuisse causam,
per quam hominum redemptio facta est, quod est hereticum)
ita quoque error est manifestus negare, Sacramenta esse cau-
sas efficientes instrumentales nostræ salutis, gratiæ, & iusti-
tiæ, loquendo de causâ morali. Id enim perinde est, ac si
quis neget, suscipientes Sacramenta Christi consequi remis-
sionem peccatorum ex virtute sanguinis eiusdem Christi, cu-
ius pretium eis Sacramentis suscipiendis communicatur; quod
sine grandi errore negari non queat. Quemadmodum, si ego
essem apud Turcas captivus, & eum qui daret pecunias red-
emptionis, videlicet pretium, & manum qua pecunias por-
rigeret, & pecunias etiam ipsas, quæ sunt instrumenta ad
redimendum, redemptionis causas esse, non naturales quidem,
sed morales, nemo sanæ mentis ibit inficias.

Atque hæc omnia ne videamur e sensu nostro colligere,
facile vos invenietis apud Divam Thomam, 3. part. quest.
48. art. 6. & quest. 49. art. 2. & quest. 56. art. 1. & quest.
62. art. 5.

Quibus expositis, facile (ut opinor) intelligi potest, quam
longe a veritate absum, vel qui dicunt, *sacramenta qualitates
influxus efficiere*: nam per nominis ambiguitatem elapsi, a mo-
rali causa ad naturalem, vel quasi naturalem declinaveret
vel qui dicunt, *Sacramenta esse causas per accidens, vel dispositi-
vas, vel signa etiam certa*, qui si ad eandem normam, san-
guinem Christi esse causam nostræ iustificationis exponerent,
risu digni essent Catoniano.

Nos vero Theologica gravitate, & dignitate servata, cum
concilio Florentino pronunciamus, *Nostra Sacramenta, & con-
tinere gratiam, & eam suscipientibus digne conferre*. Continere
(inquam) non ut causâ naturalis continet suum effectum, sed
ut causâ moralis. Crumena siquidem continere dicitur capti-
vi redemptionem, quoniam pecuniam continet, & Sacra-
menta, quæ continent sanguinem Christi, continere dicun-
tur gratiam, & remissionem peccatorum: & sicut crumena
pecuniam administrans redemptionem confert; ita Sacramen-
tum confert gratiam, pretium sanguinis applicans; & hæc
est illa Sacramentorum virtus, quæ adeo multorum ingenia

tor-

torfit. Virtus enim redemptionis in martirio est, in quo
pretium redemptionis servatur; & virtus Sacramentorum san-
guis Christi est, qui in Sacramentis adhibetur.

Hinc denique postrema huius disputationis conclusio ma-
nifestissime conficitur, *Sacramenta vetera nullas proprias causas
fuisse gratiæ, atque salutis. Quæ quidem primum definita est
in Concilio Florentino per hæc verba: Nova legis septem sunt
Sacramenta, quæ multum differunt a Sacramentis antiquæ legis. Illa
enim non causabant gratiam, sed eam solum per passivum Christi
dentem esse figurabant.*

Tum etiam apostolus ad Galat. 4. Sacramenta veteris le-
gis infirma vocat, & egena elementa. Si autem continerent
pretium sanguinis Christi, gratiamque præstarent hominibus
egena utique, & infirma minime dicerentur.

Nec potest ab hoc Pauli testimonio excipi circumcisio,
de qua præcipua erat cum Galatis controversia, cuiusque
causa tota illius epistolæ disputatione textitur.

Præterea, in epistolâ ad Romanos apostolus aperte docet, cir-
cumcisionem acceptam, non in iustitiæ causam, sed in sig-
num. *Et accepit Abraham*, inquit apostolus, *signaculum circum-
cisionis, signum iustitiæ fidei*. Vnde & Ambrosius epistolâ ad Con-
stantium 77. quæ est libri noni postrema, id ipsum ex eo
probat, quod Gen. 17. legitur: *Circumcidetur in vobis omne
masculinum, ut sit in signum soderis inter me, & vos: in signum,
ait, non in causam.*

Præterea, sacerdotium totum veteris legis, aut ministrum
eiusdem legis non fuerunt causâ remissionis peccatorum, ut
apostolus ad Hebr. 9. monstrat. At sacerdotium autem vete-
ris legis spectabat omnia Sacramenta etiam circumcisionis ad-
ministrare. Sacramenta ergo veteris legis non erant causâ gra-
tiæ, ac remissionis peccatorum.

Præterea, ut Augustinus epistolâ 19. ad Hieronymum ait
Si lex non iustificabat, quanto magis illa, quæ significatio-
nis gratiæ præcepta sunt, circumcisio, & cetera quæ, reve-
latione gratiæ latius innotescente, necesse fuerat aboleri, ius-
tificare neminem poterant? Adde huc Hieronymum in com-
mentariis super epistolam ad Galat. in illud cap. 5. *Nec cir-
cumcisio aliquid valet, nec præputium, sed fides. Circumcisio,* in-

Tom. II.

lii

quit,

quis, idcirco utilis fuit iis qui in lege vixerunt, non quia circumcisi erant, sed quia credita sunt illis eloquia Dei, qua in opera vertentes a salute extranei non fuerunt. Circumcisio vero tunc, ut cetera quoque legis, valuit, quando, & benedictionis carnales legem servantibus spondebantur. Hæc Hieronymus.

Præterea ut Div. Thomas 3. part. quæst. 62. art. 6. irrefragabiliter argumentatur: Si Sacramenta veteris legis erant causa gratiæ, aut id erat ratione sui, secluso merito Christi: & hoc non: nisi Christus gratis mortuus esset, quod apostolus ad Galat. 2. collegit: Vel erant causa virtute passionis Christi futuræ: quod affirmari non potest. Nam causa efficiens, sive instrumentalis seu principalis, semper præcedit effectum. Quare humanitas Christi, eiusque sanguis, priusquam in rerum natura essent, cause efficiences esse non poterant. Quamobrem Sacramenta veteris legis salutem, & gratiam in virtute passionis Christi efficere non valebant.

Resp. ad
arg. in
princ. po-
sita habe-
tur in fin.
5. part.

PARS QUINTA.

De discrimine inter nova, & vetera Sacramenta.

1. discrimen.

Id ergo (ut ad postremam relectionis partem nostra decur-
rat oratio) primum est, idemque præcipuum discrimen
inter nova, & vetera Sacramenta, quod concilium Florenti-
num aperte lucideque definit in hæc verba: *Nova legis sep-
tem Sacramenta multum a Sacramentis differunt antique legis. Illa
enim non conferunt gratiam, sed eam per passionem Christi dan-
dam esse signabant: hæc vero nova conferunt gratiam, & eam
digne suscipientibus conferunt.* Et concilium Tridentinum. sessio.
7. de Sacrament. in communi, can. 2. *Si quis dixerit, nova
legis Sacramenta a Sacramentis antique legis non differre, nisi quia
sacramenta sunt alia, & alii ritus externi, anathema sit.* Quod
autem sit inter utraque Sacramenta discrimen, declarat Tri-
dent. concilium, can. 6. 7. & 8.

2. discrimen.

Aalterum est, quod nova conferunt gratiam aliquam adul-
tis sine merito operantium; sed veteribus susceptis citra ope-
rantium meritum, nulla adultis gratia conferebatur.

Prior

Prior pars patet ex Concil. Trident. sess. 7. canon. 8. *Si
quis dixerit, nova legis Sacramenta ex opere operato non conferre
gratiam, anathema sit.* Vfus etiam Sacramentorum veteris le-
gis erat gratiæ meritorius, si a charitate proficisceretur: Si
ergo Sacramenta novæ legis non conferrent gratiam, nisi ra-
tione usus meritorii, certe non plus essent causa gratiæ, quam
legis antiquæ Sacramenta.

Item, si solus usus Sacramentorum novæ legis esset gra-
tiæ meritorius, tunc per Sacramenta non plus applicaretur
nobis sanguis Christi, quam per reliqua opera charitatis, quod
est erroneum: nec in concilio Florentino definirentur Sacra-
menta novæ legis gratiam conferre, sicut alia opera charita-
tis. Esset enim ridicula definitio, nec in hoc differret a Sa-
cramentis veteribus, esset enim definitio falsa.

Posteriorem vero partem vel ex eo tenere convincimur,
quod si circumcisio, vel alia Sacramenta veteris legis confer-
rent aliquam gratiam citra meritum suscipientium, illa vere
causa gratiæ & iustificationis existerent, quod paulo ante ar-
gumentis certissimis refellebamus. Ratio autem huius differ-
rentiæ est, quia meritum Christi nobis communicatur per
sacramenta nova. Unde, præter id quod nos meremur sus-
cipiendis sacramentis, aliqua nobis gratia datur ex merito
Christi. At cum passio Domini causa esset finalis Sacramento-
rum veteris legis, non operabatur quicquam nisi per actionem
intendens illam; finis enim non habet alium effectum præter
effectum agentis, qui movetur ad finem. Inde ergo si adultus
circumcidebatur, non maiorem gratiam accipiebat ex cir-
cumcisione, quam per actum Fidei in Christum merebatur.
Ad Rom. 3. *Vnus Deus iustificat circumcissionem ex fide, & præ-
cipuum per fidem.*

Tertium discrimen est, quod Sacramenta novæ legis con-
ferunt gratiam attritis: Sacramenta vero legis antiquæ, si
a non contritis accipiebantur, nihil efficiebant. Prior pars sua-
detur, tum quia conferre, id insinuat, dare scilicet quod non
habebas. Ostensum est autem nobis gratiam conferri per no-
væ legis Sacramenta: tum etiam, quia alias Sacramenta no-
væ non essent gratiæ causæ, sed augmenti eiusdem gratiæ.

Præterea Ioann. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, Prælat*

ergo baptismus vitam spiritualem etiam illi, qui antea non habebat. Et ad Ephes. 5. *Mundans eam lavaco aqua.* Et ad Tit. 3. *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis, non ex operibus iustitia, qua fecimus nos.* Item Leo Papa epist. 56. decernit, parvulis per Baptismum remitti originale, adultis & originale & actuale. Et Ioanna. 20. *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis.* Ergo per Sacramentum absolutionis potest remitti mortale peccatum, etiam quod alias non erat remissum. Nam si effectus baptismi & absolutionis non est remittere culpam mortalem, sed poenam; ergo non conferunt haec Sacramenta gratiam. Siquidem effectus proprius eorum, hoc est, remissio poenae, sine gratia conferri potest. Et ratio huius est, quam saepe resumptimus, quod meritum Christi applicatur nobis per Sacramenta nova. Quare sine nostro proprio merito, per meritum Christi applicatum iustificabimur.

Hinc vero posterior pars confirmatur. Quia enim in Sacramento veteris legis non erat aliud meritum nisi Fidei: ex fide quippe erat tota iustitia: ideo sicut non dabatur plus gratiae, quam fides mereretur, ita nec gratia conferebatur nisi habenti dispositionem, quae alioqui ipsa per se esset idonea ad remissionem peccatorum: quam dispositionem, contritionem appellamus.

4. discrimen.

Quartum discrimen, quod per Sacramentum baptismi remittitur tota poena, & per alia Sacramenta novae legis aliqua saltem pars poenae sine merito proprio, ratione ipsius Sacramenti: sed per Sacramenta veteris legis poena peccatis debita non remittebatur, nisi pro quantitate Fidei, & meriti accipientis illa Sacramenta. Huius vero differentiae eadem quoque ratio est. Applicatur enim nobis satisfactio Christi per baptismum ad poenae remissionem: sed per circumcisionem non applicabatur, nisi propria circumcisi satisfactio, & meritum. Et hinc etiam sumitur argumentum pro tertio discrimine. Nam quemadmodum ex eo quod applicatur nobis satisfactio Christi per baptismum, remittitur poena circa nostrum opus, ita ex eo quod applicatur nobis meritum Christi, remittitur culpa non ponentibus obicem.

5. discrimen.

Quintum discrimen: Sacramentum novae legis, a quoecumque etiam infideli conficiatur & ministraretur, iustificat; Sacra-

eramentum vero antiquum, sive naturae, sive scripturae, non iustificabat parvulos, nisi a fidei admittiraretur. Verbi gratia Filii Ismael non iustificabantur, quamvis parentes circumciderent eos ad imitationem Abraham. Et ideo parvuli dicebantur salvari in fide parentum. Nisi enim exterius Sacramentum esset protestatio Fidei interioris in Salvatore, non remittebatur peccatum parvulo. Cuius rei argumentum est, quia vetera Sacramenta remittebant parvulis originale ex pacto misericordiae divinae, non ex iustitia. Pactum autem & conventio erat, ut Sacramentis protestantibus fidem Salvatoris homines salvarentur. *Signum enim (1) accepit Abraham circumcisionis, signaculum iustitiae Fidei; Circumcidetur (2) in vobis omne masculinum, ut sit in signum foederis inter me, & vos.* At Sacramenta novae legis conferunt gratiam ex iustitia, & merito Christi. Vnde etiam si paganus sit, qui baptizat, dummodo applicet meritum Christi, consciens verum Sacramentum, sive credat, sive non credat, iustificat suscipientem. Et propterea vocat apostolus Sacramenta vetera, infirma & egena elementa, quia ratione sui nihil efficiebant, sed solum ratione fidei vel propriae, vel alienae, a qua proficisciebantur. Nec id vacat in praesentia discutere, an parentes ministrantes Sacramenta parvulis oporteret esse in gratia, ut pueri iustificarentur: An satis esset praesentatio Fidei quamlibet mortua. Vtraque enim pars suos habet assertores. Sed illa tamen ut pia magis, ita quoque probabilior est, quae tenet, in fide parentum salvari parvulos, sive illa fides viva esset, seu esset mortua.

Sextum discrimen, quod Sacramentorum novae legis Christus Dominus fuit auctor & proximus & immediatus: at Sacramenta vetera per Angelos & Moysen mediatores a Deo sunt condita. Atque illud quidem in concilio Trident. sess. 7. de Sacramentis in communi can. 1. definitur his verbis: *si quis dixerit, Sacramenta novae legis non fuisse omnia a Iesu Christo Domino nostro instituta, anathema sit.* Et videtur suaderi ex eo, quod apud Ioann. 1. *Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est.* Sacramenta antiquae legis, umbrae sci-

6. discrimen.

(1) Rom. 4. (2) Gen. 7.

scilicet, & figure gratiæ, & veritatis per Christum efficiendæ, a Moyse sunt instituta: at Sacramenta gratiæ & veritatis ab eo sunt condita, per quem gratia & veritas facta est.

Item 1. Corinth. 1. *Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis?* Vbi beatus apostolus ex eo colligit, non alterius, quam Christi nomine, & auctoritate baptismum conferri posse, quod sola mors Christi, quæ per Sacramentum applicatur, idonea esse potuit ad remissionem peccatorum. Atque ex consequenti solius Christi erat baptismum condere, cui vim sui sanguinis applicaret. Sic enim explicatur hic locus a Cypriano in sermone quem paulo ante citavimus: *Proprie omnipotentia Dei sibi reservet hanc effectum, scilicet remissionis peccatorum. Nec enim Paulus pro nobis crucifixus est, aut nos gloriamur in Paulo, sed in cruce Domini, cuius virtus omnia peragit Sacramenta, sine quo signo nulla consecratio meretur effectum.*

Idem quoque Augustin. tract. 5. in Ioannem. Potuit autem Dominus noster Iesus Christus, si veller, dare potestatem alicui servo suo, & daret baptismum suum tanquam vice sua, & transferret a se baptizandi potestatem, & constitueret in aliquo servo suo, & tantam vim daret baptismum translato in servum, quantum vim haberet baptismus datus a Domino. Hoc noluit, ideo ut in illo spes esse baptizatorum, a quo se baptizatos agnoscerent. Noluit ergo, servum ponere spem in servo. Ideoque clamabat apostolus, cum videret homines volentes ponere spem in se ipso: *Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis?*

Item 1. ad Corinth. 4. *Sic nos existimet homo, ut ministros Dei, & dispensatores mysteriorum eius: non conditores, inquit, sed dispensatores.*

Præterea, D. Ambrosius lib. 4. de Sacrament. capit. 4. *Auctor Sacramentorum, ait, quis est, nisi Dominus Iesus? De calce ista Sacramenta veniunt.*

Cyprianus etiam sermone de ablutione pedum, quantum equidem intelligo, idem tradit, summum ipsam sacerdotem Christum suorum Sacramentorum fuisse institutorem, & auctorem.

Præterea, quia alias posset ecclesia Sacramenta, quæ instituit-

tuisset, abolere, aliaque rursus inducere: atque ex consequenti Christianam religionem, quæ Sacramentis maxime consistat, invertere atque innovare.

Præterea, hæreticus est, qui de Sacramentis novæ legis aliter sentit, quam Romana tenet ecclesia, ut cap. *Ad abolendam, extra. de hæreticis*, dicitur. Sed nisi essent ex revelatione tradita a Christo, non esset hæresis ea negare; cum fides circa ea sola versetur, quæ ex Christi traditione ab apostolis accepta ad nos usque pervenerunt. At re vera quod universa tenet tenuitque semper ecclesia, nec conciliis institutum est non nisi ad eas traditiones pertinere potest, quas ex divina revelatione verbo tenus ab apostolis accepimus. Ita ait August. 4. lib. de baptismo, cap. 24. *Maxime cum Sacramenta novæ legis gratiam conferant, quam, sicut & gloriam conferre, solius Domini est, & Christi sui, qui pretium sui sanguinis, quibus maluit signis, applicuit. Sed Sacramenta vetera, quoniam signa vacua erant, per hominis medios institui commode potuerunt.*

Ultimum discrimen est, quod Sacramenta nostra aperiunt 7. discrimen regni calorum, quam aperire vetera nequiverunt. men. Quod eleganter tradit Innocentius cap. *Maioris, extra. de baptismo*. Nam ut apostolus docet ad Hebr. 9. nondum erat propalata sanctorum via, quousque sacerdos Christus ingressus est viam novam, & introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa.

Quia igitur agnus occisus dignus est habitus: qui aperiret librum, & solveret septem signacula eius, quoniam redemit nos Deo in sanguine suo, fecitque nos Deo nostro regnum & sacerdotes; sanguis autem communicatur nobis per Sacramenta nova, non item per vetera: conficitur utique, Sacramenta hæc nostra (quod illa minime faciebant) regnum nobis aperire calorum.

Argumenta vero, quibus priori loco suadere nitebamur, eiusmodi effecta, quæ Sacramentis novæ legis tribuuntur, a pro neg. nulla re corporea proficisci, ostendimus retro esse vanissima. Intereit enim nihil ad præsentem disputationem, an Sacramenta illam qualitatem efficiant. Quod si intereisset id a Theologo disputari, facillime solvitur. Nam solus Deus producit illam qualita-

(R)
Resp. arg.
possi in
princ. pat
te 4.

litem, si de productione loquamur ad modum agentis naturalis. Sed si de eadem qualitate, quatenus gratos nos reddat Deo, sermonem facimus (sic enim ad mores, & morales causas comparatur) habet præter Deum causas instrumentales, humanitatem Christi, sanguinem, sacramenta, sacramentorumque ministros. Nam quod Sancti negant, sacerdotes dare Spiritum Sanctum, habet intelligi per auctoritatem, non per ministerium; de consecr. dist. 4. cap. *Aliud est*, &c. Commodo. Illud vero Hieronymi contra illos sacerdotes dicitur, qui pro suo arbitratu potestatem solvendi, ligandique sibi arrogabant: cum tamen clavis scientiæ (3) clavem potentiæ debeat antecedere. Ambrosius vero asserit, nullam causam mediam effectum iustificationis attingere, quoniam gratia a solo Deo produci potest, qui solus dat gratiam, & gloriam.

Ad primum autem eorum, quæ obiciebantur, ut omnia Sacramenta sanctificationis, & gratiæ esse causa probarentur, respondeo, non opus esse, Sacramentum quodcumque sic esse practicum signum, ut vere efficiat sanctitatem: sed fat est, ut practica a nobis nuncupentur, quod Deus in illorum signorum applicatione, usque sanctificet: id enim commune est omnibus Sacramentis. Vel distinguenda est duplex sanctitas, altera legalis, altera spiritualis: Vtriusque enim apostolus ad Hebræos nono meminit. Omnia igitur Sacramenta efficiunt aliquam sanctitatem, & mundiciam, vel legalem ut vetera, vel spirituales ut nova. Vide 1. 2. quæst. 103. art. 2.

Et eadem facilitate reliqua dilues, præter Augustini testimonium ex libro secundo de nupt. & concup. quod sine dubio pro nobis facit, si fide, qua oportet, referatur. Legit enim Erasmus, nec aliter commode potest, in hunc modum: *Ex quo instituta est Circumcisio in populo Dei, quæ erat tunc signaculum iustitiæ fidei, ad significationem purgationis, valebat magis, & parvis originalis, veterisque peccati. Quod si Boda, aut quicumque etiam alius dixerit, Circumcisionem eandem peccati curationem præstitisse, quam baptismus; id sine interpretandum est, sensuque potius sequendus, quam verba, quæ nos plu-*

(3) Matth. 16.

plura, quam erat in voto, fecimus; sed non plura fortassis, quam opus erat, ad argumenti varii, atque perplexi expositionem. Quo quidem explicando non usque adeo sumus arrogantes, ut ne vereamur ex his, quæ tam multa diximus, quædam ut falsa reprehendi forsitan iure posse: alia, vera licet, pro rei tamen ipsius, vestraque omnium dignitate, tractari potuisse tum accuratius, tum elegantius. At concedendum non nihil occupationibus, erraticis nostris interim conivendum, ut vestra humanitate studia nostra sublevata recreentur. Quæ videlicet omnia vestris obsequiis addiximus, discipulorum nostrorum commoditatibus adiudicavimus, Servatoris Iesu Christi gloriæ, atque honori consecravimus in sæcula sempiterna. Dixi. Deo gratias.

RELECTIO DE POENITENTIAE SACRAMENTO.

THEMA RELECTIONIS.

Nisi poenitentiam habueritis, omnes peribitis. Luc. 13. cap.

Prior Conclusio.

Poenitentiam insusa virtutis actum, his qui mortaliter peccaverunt semper fuisse necessariam, non ad salutem modo, sed ex precepto quoque peculiari.

Posterior Conclusio.

Poenitentia vero Sacramentum, peccatoribus post baptismum ad vitam aeternam consequendam, necessarium est. Quo fieri, ut & mortalia peccata omnia sacerdotibus confiteri, & ad eorum arbitrium satisfacere, divino iure teneantur.

PROOEMIUM.

Quem hodierna mihi disputatione tractandum, viri gravissimi, qui de summa facie (quod aiunt) spectaverit, apertioem fortasse existimabit, quam ut nostram in explicando diligentiam desideret, aut laborem. Qui vero introspectere curiosius velit, competet sine, multas in profundo veritates delitescere, pluraque habere in recessu, quam in fronte promittit. *Nisi Poenitentiam* (inquit apud Lucam Dominus) *habueritis, omnes peribitis.* Qui quidem locus questionem licet simplicem con-

tinere videtur, multiplicem tamen differendi materiam subministrat. Nam cum duplex in Poenitentiae nomine significatio sit & virtutis & Sacramenti, mox animadvertitur, disputationem meam in duas esse partes dividendam, quarum altera versetur circa poenitentiae virtutem, altera circa poenitentiae Sacramentum. Haec enim tractandi forma, atque partitio a Magistro Sententiarum dist. 14. primum accepta, universis deinde Theologis usurpata est. Cumque de utroque partitionis membro infinitas propemodum quaestiones auctores Scholastici praesequantur; at ego sex mihi praecipuas ex intimis huius loci visceribus eruendas putavi, quibus omnino expositis, nihil esse video, quod amplius ad tematis intelligentiam desideretur.

Ac principio statim controversia illa veniet in medium, quae fundamentum est caeterarum: *An poenitentia sit dolor de peccatis, qua ratione contra Deum fuerit commissa.* E velligio sequitur altera: *Sine poenitentia virtus.* Succedet suo ordine tertia: *An sine poenitentia virtute salus peccantibus esse possit.* Quarto loco id quaeremus: *An sit de poenitentia virtute peculiare preceptum.* Quinto in dubium vocabitur: *Nam etiam poenitentia Sacramentum sit ad salutem necessarium.* Postremo: *An hoc idem Sacramentum Evangelico iure preceptum sit.* Has controversias tantisper dum definire contendo, vos viros ornatissimos, nostrae consultationis & audiores, & iudices, quaeso, diligenter attendite.

PARS PRIMA.

De Definitione Poenitentiae.

Priniceps igitur quaestio ea erat: *An Poenitentia sit dolor de peccatis, quia contra Deum fuerit commissa.*

Vbi investigare compellimur, quidnam poenitentia sit, quidque sua definitione, & natura contineat: id quod in hac materia difficillimum est, egerque disquisitione non parva. Et quamvis controversiae omnes sine discrimine apud Scholasticos soleant in utramque partem disceptari, ego tamen hanc primam (quoad per adversarios licebit) sine argumentis ulterio-

citroque iactatis exponere cupio: quod (nisi me mea fallit opinio) res aliqui explicatu difficilis, hoc servato tenore, facilius explanabitur.

Poenitentiam ergo definituris, ut a facillimis ordiamur, tenenda primum est ipsius vocis origo. Nam sine huiusmodi notionis rem, de qua differimus, probe tenere non possumus. *Poenitentiam* itaque a *pœna* derivari, nemo est qui possit ambigere. *Pœna* autem *vindicta* quedam est præteritæ culpæ. Unde & præci auctores verbum, *pœnia*, pro eo quod *pœnis*, usurpare. Sed, & cum rerum male gestarum, quasi vindicante natura, ipsi intra nos de nobis supplicium sumimus, tum, poenitere proprie dicimur. Poenitentia autem vocabulum tametsi latius pateat, usu tamen doctissimorum, in bonam partem deflecti solet: ut non nisi quæ iuste pro culpis assumitur, Poenitentia nuncupetur.

Iustæ autem vindictæ duo sunt genera: alterum publicum, in quo alius est reus, alius iudex, accusator, & testis: alterum privatum, in quo & reus, & vindicationis administer idem est. In illo, aliena culpa vindicatur: in hoc propria. Illa vindicta involuntaria patienti est: hæc contra, voluntaria. Poenitentia igitur nomen, non quamlibet culpæ vindictam, sed illam voluntariam designat, qua reus ipse sponte pœnas eligit, ut in proprias culpas animadvertat. Augustinus (sive quis alius eius operis fuit author) in libro de vera & falsa poenitentia cap. 19. *Poenitere*, inquit (1), est *pœnam tenere, ut semper poeniat in se ulciscendo, quod commisit peccando*; & cap. 8. *Poenitentia est quadam dolentis vindicta, voluntarie poenitens in se, quod commisisse se dolet*. Quo & Ambrosius videtur alluisse, super Psalmum 27. concione 1. dicens: *Plena est definitio poenitentia, commemoratio delictorum, ut unusquisque peccata sua, velut quodam quotidiani sermonis flagello castiget, & commissa sibi flagitia condemnent*. Literæ quoque sacræ passim admonent poenitentiam agere, ad quam profectio non exhortarentur, nisi spontanea esset: nec poenitentiam ab alio institutam, agendam esse moneant, sed potius patiendam. Quod nostro in themate etiam in-

(1) De poenit. dist. 3. cap. Poenitentia est.

intelligitur si verba diligentius expendantur. *Nisi poenitentiam habueritis*, ait. Id autem habere dicimur, quod in nostra potestate est, ut Divus Thomas annotavit 1. part. quæst. 38. art. 1.

At vero, cum nemo in malum aspiciens operetur, ut Dionysius 4. cap. de divin. nomin. scite tradit; qui volens prudensque pœnam eligit, eum alicuius boni gratia, tanquam finem sibi præstituat, hoc facere necessum est.

Finis autem primus iustæ vindictæ, is habetur ut qui læsus per culpam est, ei per pœnam satisfiat. Eatenus quippe iudex nocentem plectit, quatenus opus esse censet, ut iniuriæ, & privatæ & publicæ faciat satis. Sic igitur & poenitens, ob eam causam vindicat culpam, quam admisit, ut Deo, quem offendit, debitam satisfactionem impendat.

Sed enim, per offensam culpæ, non solum iustitia legislatoris, sed & amicitia violatur: quapropter alter finis poenitentis est placare Deum, quem offenderit, eumque sibi conciliare. Inde enim vindictam, compensationemque delicti, oportuit in poenitente ultroneam esse, quoniam oportebat amicam esse. Nam neque apud homines, redintegratur amor, per coactam satisfactionem offendentis.

Cum autem amicus poenitens amici non delectetur, & alioqui etiam (Aristotele auctore) pœnæ medicamenta sint, quæ velut per contrarium dolorem, morbum pellunt e voluptate progenitum: tertius poenitentia finis est salus animi. Dolet namque poenitens, lachrymatur & gemit, ut per huiusmodi quasi antidotum, morbo spiritali medeatur, ut Divus Thomas tertia parte, quæst. 90. art. 3. docuit, & Augustinus tract. in Psalm. 57. Sed & Hieronymus in Ecclesiastes caput septimum, inquit: *Novit hirundo pullos de fœco oviare chelidonia, & didamnum capra appetunt vulnerata: cur nos ignoramus medicinam poenitentia propositam esse peccantibus?* Eandem quoque sententiam eisdem fere verbis Tertullianus dixit in libro de poenitentia. Et Chrysost. homil. 7. ad populum Antioch. *Iudices*, inquit, *non larrones ceperint, ac sacrilegos, non quemodo ipsos meliores reddant considerant, sed quemodo ab ipsis peccatorum pœnas exigant: Deus autem contra: quom aliquem ceperit peccatorem, non considerat quemodo supplicium sumat, sed quo modo ipsam*

Finis poenitentia utriplex.

(R)

carrigat. Itaque & index, pariter & medicus, &c. Paulus denique 2. ad Corinth. 7. Tristitia, ait, qua secundum Deum est, poenitentiam in salutem operatur. Quamobrem, poenitentia iudicium ut amicum, ita quoque salutare est, pluriquam vindictivum; cuius scilicet finis, non tam vindicta, quam vindicta salutaris est.

Igitur (ut quae tam multis diximus, in brevem summam redigamus) poenitentia dolor de peccatis est, alias & in beatis esset, nec esset iuxta nomen suum, poena. Et dolor est sponte pro peccatis assumptus, ut sit, vindicta culparum voluntaria, nec vindicta solum satisfactoria, sed etiam amica & salutaris. Ac poterant haec apud omnes, inconversa ratione consistere, nisi ab iis, qui linguarum eruditione, proprioque sensu iactantur (vana licet fiducia) quaterentur.

Obiecit tamen nobis Lutherus apud Rosenf. art. 5. Imo & Erasim. in annotationibus super tertium Matth. caput, quod apud Graecos *μετάνοια* non poena aut dolor est, sed respicientia, & *μετάνοια* respicere. At ubi interpret novi testamenti usurpat poenitentiae vocabulum, graeco in fonte *μετάνοια* est; ubi poenitentiam agitur, Graeca lectio habet *μετάνοια* non ergo in usu scripturae sacrae poenitentia dolor aut poena est, sed mutatio consilii & mentis, & poenitere, sapere post erratum, instigareque animum ad vivendum recte. Scilicet hoc irrefragabili argumento, in illam haesim incidere Germani, ut crederent, veram poenitentiam nihil aliud esse, quam novam vitam. Iuxta quod Ambrosius apud Magistrum 14. dicit, ait, veram poenitentiam esse, cessare a peccato. Hinc vero nos, paucis extricare possemus, si veteris interpretis, & Christianorum omnium latine loquentium auctoritate contenti, latini nominis notionem & originem sequeremur: quae satis (ut arbitror) ante nobis explicata est. Quin etiam, si rerum ordo fuerit diligenter inspectus, respicientia atque tristitia, usque adeo sibi vicissim haerent, ut, si alteram tollas, utramque necesse sit esse sublata. Etenim si capis, protinus incipit displicere quod placuit. Imo, si erratum tuum semel intelligis, tu ipse incipis tibi illico displicere. Cum vero, quicquam displicet, quod placebat, id quemadmodum, quo tempore placuit, delectabat: ita necesse est contristare, dum displicet. Ac ne

Obiecit
ex Luthero
& Erasmo.

Respon-
sio.

ne hunc quidem respicientiae tristitiaeque nexum, arcana litera tacuerunt. Genes. 6. Videns Deus quod multa malitia hominum esset in terra, poenitit eum, quod hominem scisset, & ractus dolore cordis intrinsecus. En post poenitentiam dolor cordis apponitur. Et Hierem. 31. Postquam convertisti me egi poenitentiam, & postquam ostendisti mihi, percussit femur meum. In qua verba Hieronym. Dolentis, inquit, & plangentis & super errore pristino plorantis indicium est, ut femur manu percussit, & stultum se ante fuisse fateatur. Dolor itaque, comes individuus est respicientiae.

Quod si latine vocis nullam rationem haberemus, si rerum item consequentiam & ordinem negligeremus, etiamnum, Luthero, Erasmoque ostenderemus Graecam *μετάνοια* vocem, poenam quoque, ac vindictam designare. Cuius rei testimonia si quis a nobis requireret, nihil esset profecto, quod tam facile expedire possemus, nisi ad alia properaret oratio. Certe Paulum 2. ad Corinth. 7. pro poenitentia *μετάνοια* usurpasse, vel protervius inficiari non poterit. Habent enim graeca in hunc modum ἡ γὰρ κατὰ θεὸν λύπη, μετάνοια ἐστὶ σωτηρία ἀμάρτηαντων χαριεργάζεται, hoc est, quae enim secundum Deum tristitia est, poenitentiam in salutem non poenitentiam operatur. Quo loco si respicientiam veras, sententiam in apostolo falsam efficias, non enim tristitia respicientiam operatur, sed e diverso respicientia tristitiam: at tristitia qua secundum Deum est, poenitentiam, hoc est voluntariam poenam, vindictamque culparum. Nolle item Augustinus (2) loquentem poenitentiam inducens, sum, inquit, dea, qua facti, non factique exigo poenas, neque ut poenitent, si metantur vocem. Non igitur sive latine poenitentia, sive graece metantia, novam solummodo, vitam, sed & veteris odium vindictamque significat. Sed ais: si verbum verbum reddas, *μετάνοια* mutatio cogitationis & mentis est, transmentio, si in hunc modum loqui latina consuetudo permitteret. Fateor equidem. At mentis mutatio esse non potest, nisi mens divertat a malo, contraque accedat ad bonum. Quod quia non fit.

(2) In Epigrammate in occasionis statuum.

fit gressibus corporis, sed affectibus animi, veterem vitam animus aversetur oportet, cum elegit novam: sic enim animi mutationem recta philosophia interpretatur: quam si haberent Lutherani, nihil ab illis preterea exigeremus, si modo haberent eam, non quam sibi fingunt ipsi, sed quam & vere & graphice describit Ambrosius 2. lib. de poenitentia cap. 10. inquit (3), *Facilius invenit qui innocentiam servaverint, quam qui congrue egerint poenitentiam.* An quisquam illam poenitentiam putat, ubi requirenda ambitio dignitatis, ubi vini effusio, ubi copulae conjugalis usus? Renuntiandum saculo est, somno ipsi minus indulgendum, quam natura postulat, interumpendum est gemitibus, interpellandus est suspiriis, sequestrandus orationibus: vivendum ita, ut vitali huic moriamur usui. Se ipsum sibi homo abneget, & totus mutetur, sicut quendam adolescentem fabulae serunt, post amores meretricios peregre profectum, & amore abolito regressum, veteri postea occurrisse dilectae, quae ubi non interpellatam mirata, putaverit non recognitam, rursus occurrens dixerit ego sum: responderit iste, sed ego non sum ego. Hanc mihi cogitationem atque animi transformationem, si praestiteris, iam ego de nomine nihil moror. Illa re vera poenitentia est, de qua nos in praesentia disputamus.

Vtrum ad rationem poenitentiae praeter detestationem vitae veteris necessarium requiratur propositum vitae novae.

Sed illud tamen catholici quidam, contrario penitus sensu atque ratione, in dubium vocant: *An ad veram poenitentiam, praeter dolorem de peccato praeterito, propositum exigatur, deinceps futura vitandi?* ita ut quemadmodum poenitentem, vitam veterem detestari (4), sic & novam animo concipere, ac proponere necessum sit. Et quidem iuniores nonnulli, exillimant hoc propositum non esse in poenitentia necessarium. Tum quoniam, ut vox ipsa praese fert, poenitentia, culpas praeteritas respicit, non prospicit futuras: quod & Divus Thomas animadvertit 4. dist. 17. quaest. art. 2. quaest. 4. ubi asserit, poenitentiae proprium obiectum esse peccatum commissum: quare ait, secundum suam speciem respicit tantum

(3) De poenit. dist. 1. cap. sunt qui. (4) Maioris 4. dist. 14. quaest. 1. & alma in eadem dist. & quaestione.

tum peccatum praeteritum. Tum etiam, quoniam ventura nasci cavere, prudentiae actus est, non poenitentiae. Non igitur animus futura vitandi ad veram poenitentiam necessarius est.

Nos vero, recentem hanc Theologiam paulisper faecisset rogemus, & disputationis nostrae perturbatricem exoremus ut sileat; veterumque auctorum sententiam amplectentes, intelligamus mutationem mentis, quam nomen graecum designare certum est, in poenitentia quoque latina voce comprehendendi. Nisi enim mutetur totus (ut paulo ante referebamus ex Ambrosio) vere poenitens esse non potest: at haec poenitentis mutatio, in eo sita est, si non vitam modo priorem respuat, sed & novam animo complectatur, selesque informet atque animet ad recte iusteque vivendum, sit ergo (ut a more scholastico non discedamus) prima conclusio.

In poenitente semper haec duo constantia sunt, detestatio vitae veteris, & propositum vitae novae. Hanc Magister dist. 14. & 15. tenet, & Albertus 14. dist. art. 11. & Durand. dist. 17. quaest. 2. art. 2. & Alexand. quarta parte quaest. 69. membr. 9. & Adrianus quodlib. 5. art. 3. Caietanus in additionibus 3. part. quaest. 1. art. 1. & D. Thom. 3. part. quaest. 85. art. 3. & 86. art. 2. & 3. contra gentes cap. 158. & 4. contra gentes, cap. 72. Quae quidem probatur, ex apostolo ad Ephesios 4. *Deponite, inquit, vos veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris, renovamini autem spiritu mentis vestrae, & induite novum hominem, &c.* non ergo satis est veterem exuere, nisi novus homo induatur, quod certe voluntate fit, non manibus corporis.

Hoc praeterea insinuat Gen. 6. *Poenitit enim quos hominem fecisset, praevens in futurum & tacens dolore cordis intrinsecus, &c.* ambo igitur illa in eo, quem vere poenitet reperiuntur.

Ezechiel item 18. cap. *Si autem, inquit, impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis, & custodierit omnia praeccepta mea, omnium iniquitatum eius non recordabor.* Custodire autem omnia praeccepta, ad animi propositum sine dubio referendum est, quoniam non omnia simul praeccepta custodienda occurrunt, cum homo poenitentiam agit: utrumque igitur poenitens simul praestat, & quod dolet de omnibus peccatis suis, & quod

omnia præcepta custodire proponit. Et infra eodem capite. *Convertimini, ait, & agite poenitentiam, proicite a vobis omnes pravaricationes vestras & facite vobis cor novum & spiritum novum: quod est, novam vitam animo & concipere & velle.*

Præterea (ut recte Divus Augustinus lib. de vera & falsa poenitentia, cap. 17. ratiocinatur) *Non solum petitur a peccatore ut gemat, sed etiam ut convertatur. Convertimini, inquit, & agite poenitentiam, &c. Et Ioel 2. Convertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio & fletu, &c. Conversio autem ad bonum est: non ergo satis est, malam vitam antecedentem averfari, nisi ad bonam poenitens animo convertatur.*

Id insuper avnotavit Ambros. in illud 2. ad Corinth. 7. *Eccc enim hoc ipsum, secundum Deum contritari vos, quantum operatur in vobis sollicitudinem & desiderium: desiderat enim, inquit, reformari, qui per peccatum scit se factum esse deformem.*

David quoque in Psalm. 50. postquam veniam petitit inquitens, *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, &c. Cor mundum, ait, creavit in me Deus & spiritum rectum innovavit in visceribus meis.*

Præterea, primum quod ab eo qui fecit iniuriam postulamur est, huiusmodi propositum. Cum ergo finis proprius poenitentia sit, emendare Deo iniuriam, certe vere poenitens omnia ea exhibet, per quæ iniuria compensatur. Inter hæc autem (ut diximus) illud unum est, ut homo habeat animum, alias deinceps iniurias non faciendi.

Ad hæc, quemadmodum parentes cum liberos puniunt, emendationem, propositumque melioris vite in futuram, ab illis per pœnas extorquent: ita & hoc a nobis vel maxime Deus exigit in hac vindicta voluntaria, ut velimus in melius corrigere, quæ peccavimus.

Præterea in omni motu non est recessus a termino aliquo, sine accessu ad oppositum: ergo, nec averfio a peccato erit sine conversione ad iustitiam. Quare sicut poenitens detestatur vitam iniustam antecedentem, ita voluntate complectitur futuram iustam consequentem.

Præterea vera poenitentia non est sine actu charitatis, ut mox definiemus: sed per actum charitatis, volumus Deo in omnibus placere & in nullis displicere: Igitur, animus in futurum

rum bene vivendi, vero poenitenti qui ad Deum convertitur, deesse non potest. Quod & nunc in concilio Trident. sess. 6. cap. 5. & 6. definitur, & in concilio Florentino fuerat ante declaratum, videlicet ad contritionem (quæ poenitentia primus actus est) pertinere, ut doleat de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cetero. Nec potest dici, concilium loqui, de proposito implicito. Pari enim ratione statuerat, ad contritionem cordis spectare propositum ieiunandi tempore quadragesimæ. Præterquam quod vana esset talis determinatio, & explicatio contritionis, si de implicito proposito intelligeretur. Et simili quoque ratione interpretaremur, ad contritionem cordis pertinere, implicite dolere de peccato commisso.

Secunda conclusio. *Huiusmodi propositum est de ratione poenitentia.* Hanc tenet Div. Thom. expresse, & eam persuadere nititur 3. part. quest. 90. art. 4. & 4. contra gentes cap. 27. quia actus morales, ex fine recipiunt speciem. At, finis poenitentia & doloris de peccato, est nova vita: ergo illum finem intendere, est de ratione poenitentia: quemadmodum enim, expulsio dispositionis contraria, suapte natura paratur ad convenientem formam inducendam, & propulsio humoris corrupti, ab arte naturaque instituitur, ut nova sanitatis forma proveniat: ita & peccata antecedentia destruerent, atque averfari, ad vitam novam instituendam ordinatur.

Præterea ad poenitentiam id potissimum pertinet, ut Deo veteris vite compensatio fiat. Id autem, vel maxime a nobis Deus exigit, pro compensando delicto veteri, ut ei deinceps placere velimus, iuste recteque vivendo: id igitur est de ratione poenitentia.

Hoc item probat Magister sententiarum, dist. 14. ex definitione poenitentia, quam nobis Ambrosius (5) & Gregorius tradidere in hanc formam. *Poenitentia est, præterita mala plangere, & plangenda iterum non committere, de poenitentia dist. 3. cap. Poenitentia, & cap. Poenitentiam.*

Nec ego aliud intelligo Florentinum Concilium indicare

LII 2

VO-

(5) Homil. 43. ceteris mirum, in æstivum tempus.

voluisse, cum astruit, ad contritionem cordis pertinere, ut doleat de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cætero.

Respon. arg. mo-
decim. Ad argumentum vero in contrarium, respondet D. Thom. dist. 14. quest. 1. art. 1. q. 6. ad 4. quod quamvis ad poenitentiam iuxta primam nominis originem, non pertineat respectus ad futurum, at, quatenus habet pro fine præcipuo, emendare Deo culpam commissam, & illi pro ea satisfacere, huiusmodi propositum est de ratione poenitentia, nec sine illo Deus aut placatur aut conciliatur, cum id (quod sæpe iam diximus) a nobis maxime requiratur.

Hæc de priore definitionis particula satis sunt dicta. Nunc circa posteriorem ea questio est a nobis pertractanda, *An dolor deestatioque peccati, quia est contra Deum, sit de ratione poenitentia?* Cui breviter questioni eodem omnes ore respondent, de ratione poenitentia esse. Divus Thomas 3. parte quest. 86. art. 3.

Quippe si quem peccata contristant, vel quod turpia sunt, vel quod infamia notam inusserunt, aut aliud damnum dedere peccanti; huius dolor idoneus non est nec delicto adversus Deum commisso pensando, nec in seculo Deo placando & conciliando. Nam ne homo quidem iustus placaretur, cum is qui læsit nullam ipsius haberet in dolore rationem: nec redintegraretur amicitia dum qui eam violavit, iacturam propriam sentit, non auici offensorem, 2. ad Corinth. 7. *Gaudes non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad poenitentiam. Contristati enim estis secundum Deum, quæ enim secundum Deum tristitia est, &c.* Tristat, inquit Ambrosius, secundum Deum, quia dolet, quod fecit, quod odit Deus: Idem Chrysostomus homilia 15. in hanc secundam epistolam: sed expressius homilia 4. in eandem.

Item nisi hæc ratio & sine, peccator poenitentiam ageret, ad Deum minime per suam poenitentiam converteretur: cum tamen Christiani poenitentem, & conversum ad Deum, eundem prorsus intelligamus. Quoniam & arcana literæ poenitentiam sine peccatoris ad Deum conversione penitus ignorant. Ioc. 2. *Convertimini ad me in toto corde vestro, &c.* Ezech. 18. *Convertimini & agite poenitentiam.* Eia. 35. *Derelinquat impius*

pius viam suam, & revertatur ad Dominum. Et Psalm. 118. *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam.* Vbiq; igitur ratio finisque poenitentia Deus ipse describitur.

Sed existit hoc loco questio non parva, *An illa ratio formalis & motiva poenitentia sine delectione possit haberi?* Quod in hanc formam alii quærun, *An in poenitentia finitio oporteat contineri, quod sit dolor de peccatis quia sunt contra Deum super omnia dilectum.*

Et suadet non oportere, quia dilectio est actus sufficiens ad remissionem peccatorum: quare si semper cum poenitentia interveniret, aut neutra esset idonea, aut altera superflua.

Deinde, si actus charitatis necessario in peccatoris conversione inveniretur, tunc charitas diceretur secunda tabula post naufragium, potius quam poenitentia: quod tamen inauditum est.

Præterea, puer fugit ignem tanquam malum, etiam si oppositum bonum actu non velit: ergo & homo potest fugere peccata, quamvis Deum actu non amet.

Quarto, quia si dilectio esset poenitentia conjuncta, dilectio poenitentiam antecederet, quoniam attingit finem rationemque formalem poenitentia: at consequens est falsum, ut videtur.

Primo, quia contritio præcedit gratiam habituales, cum sit eius dispositio: ergo & charitatem: quia gratia prior est charitate, ad quam se habet gratia, ut anima ad potentias suas. Nam dat gratia esse & vivere, charitas operationem.

Item secundo consequens probatur esse falsum, quia si dilectio contritionem præcederet, iam prima poenitentis contritio esset meritoria, cum a charitate proficisceretur, referreturque ab eadem charitate in Deum super omnia dilectum. At contritio prima, meritoria esse non potest, quia vel meretur gratiam, vel gloriam: non gratiam, quia prima gratia sub merito non cadit: gratiam vero simul heri & augeri inpossibile est. Quare, prima contritio, nec primam gratiam, nec augmentum eius promeretur: sed ne gloriam quidem: quia vel meretur gloriam quæ respondet primæ gratiæ, pura ut

quatuor, si gratia prima erat ut quatuor; vel meretur augmentum illius glorię: si primum, iam gloria quę respondet primę gratię, non daretur gratis, contra apostolum ad Roman. 6. inquentem, *Gratia Dei vita aterna*. Et contra rationem, quę dicitur, gratiam nihil aliud esse, quam acceptationem ad gloriam: unde si quis accepit gratiam primam sine meritis, ergo & acceptatus est ad gloriam correspondentem sine meritis. Augmentum vero glorię, si prima contritio mereretur, pariter quoque & augmentum gratię, quod iam reprobatum est.

Denique consequentię falsitas ostenditur ex Divo Thomā, quarto, distinctione decimaquarta, quæstione prima, articulo secundo, quæstione secunda cuius verba sunt, *Quandoque aliquis fugit malum propter desiderium boni, quandoque autem est diverso: & hic motus est frequentior in reversione peccatoris ad Deum per poenitentiam*. Unde poenitentia est prior charitate, & cum motus amoris poenitentiam præcedit, non est amor charitatis, quia charitas amissa, non recuperatur nisi per actum poenitentię virtutis. Hactenus ille. In contrarium est, quod omnis dolor in amore fundatur eo enim quod aliquid amamus, de eius amissione dolemus.

1. Concl. Hic sit prima propositio. *Primus actus poenitentię nunquam est sine actu charitatis*. Magist. dist. 15. cap. 4. idem, Gratian. de poenit. dist. 3. cap. ultim. & cap. *Fugerat*, & dist. 2. cap. *Charitas est*, & D. Thom. 12. quæst. 113. art. 4. ad 1. & art. 5. & 8. & de veritate quæst. 28. art. 4. Durand. dist. 17. 4. quæst. 1. & 4. Capreo dist. 14. quæst. 2. & Gabr. ea dist. & quæst. contra Palud. dist. 14. quæst. 3.

Primum probatur hæc conclusio testimonio D. Augusti. 14. de civit. Dei cap. ultimo ubi asserit, neminem pertinere ad civitatem Dei nisi per amorem Dei, usque ad contemptum sui: sed omnem vere poenitentem ad Dei civitatem pertinere nemini dubium est: ergo. Et lib. de vera & fals. poenitent. cap. 9. pro absurdo habet quod sine amore Dei, quisquam consequatur indulgentiam, sine quo nullus invenit gratiam. Et cap. decimosextimo idem ait, & lib. contra Crescon. 2. cap. duodecimo cum dixisset, & eleemosynis & verbo veritatis, & contritione remitti peccata, subdit: *Mondantur etiam ipsa, quę supervenerint omnibus charitate, quę una si adfit omnia illa re-*
æ

æ sunt: si autem desit, illa omnia frustra sunt. Præterea 1. Ioanni. 3. *Qui non diligit manet in morte*.

Præterea conversio ad Deum requiritur ad habendam gratiam Dei. Zachar. 1. *Convertimini ad me & ego convertar ad vos*. Ezech. 18. & 33. sed conversio ad Deum non fit nisi per actum charitatis: nam si aliter conversio fiat, vana est ad iustificationem, cum in Christo Iesu sola fides valeat quę per dilectionem operatur ad Galat. 5. Hoc autem notavit August. de vera & falsa poenitentia cap. 17. dum scribit non converti, qui habet attritionem & timer Deum iudicem, nisi amet iustum.

Præterea salus animæ in conversione ad Deum consistit Hierom. 3. *Convertimini filii, revertentes & sanabo aversiones vestras*. Esai. sexto: *Et convertatur, & sanem eum*. Et quadragesimo quinto: *Convertimini ad me, & salvus eritis*: at poenitentia est medicina salutis.

Item, omne agens agit propter finem: anima ergo cum movet se, ad finem se movet. At velle efficaciter finem pertinet ad charitatem. Namque si per spem solum finem appetere, nec spes illa mortua ad iustificationem sufficeret, nec de peccato doleremus qua ratione offensam Dei est, sed qua malum nostrum est.

Id tandem modo in concil. Trident. sess. 6. cap. 6. & 7. definitum est. Ac re vera, id enim Dominus, Luc. 7. infuisse videtur, inquam: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*. Quę significant, dolorem & lachrymas nullas esse, nisi cum charitate essent.

Secunda propositio. *Prior natura est actus charitatis, quam actus poenitentię*. Imo radix, unde poenitentia habet remittere peccata, dilectio est: iuxta Domini sententiam Luc. 7. *Quoniam dilexit multum*, ait D. Thom. 3. part. quæst. 85. art. 6.

Probatur item hæc conclusio. Quia poenitens, detestatur peccatum, ut offensam Dei: ergo prius natura amat Deum. Nam nisi quem amore prosequimur, eius mala exhorrescere non solemus.

Primum quoque voluntatis actus, circa proprium obiectum est, scilicet, circa bonum. Deinde sequitur odium oppositi mali. Prior ergo actus est, quo Deo volumus bonum, quam actus quo eius malum abhorremus.

Præ-

Præterea, velle mihi conciliare Deum, est prius, quam velle emendare iniuriam commissam, cum illud sit finis huius. At illud ad charitatem pertinet, hoc ad poenitentiam, ut dictum est.

Præterea, ut D. Thom. argumentatur loco citato ad secundum, in actibus animæ primus motus est circa finem. Vnde prior est natura intentio finis, quam electio mediorum. At, dolere de peccatis, & illa destruere, medium est ad placandum & conciliandum Deum, & ad rectam electionem pertinet: ergo. Sed & Hierem. 31. huius rei testimonium habemus, *Postquam converisti me, inquit, ego poenitentiam*: prior est igitur conversio ad Deum, quam poenitentia detestatioque peccati.

Id postremo concilium Tridentinum sess. 6. cap. 6. definit his verbis. *Peccatores ad iustificationem se disponunt, incipientes diligere Deum tanquam omnis iustitia fontem*: ac propterea moventur adversus peccata per odium aliquod & detestationem, hoc est per poenitentiam.

3. Concl.

Tertia propositio. *De ratione vera poenitentia est, quod displiceat peccatum, quia est contra Deum super omnia dilectum.* D. Thom. expresse 3. part. quæst. 86. art. 3. patetque ex prioribus conclusionibus.

Ad primum autem eorum, que in contrariam partem adduximus, responder D. Thom. 3. part. quæst. 84. art. 5. ad 2. & quæst. 86. art. 6. ad 2. & de veritate quæst. 28. art. 5. in corpore, & ad primum negando consequentiam. Aliud est enim, quod requiritur ad iustificationem absolute, aliud ad iustificationem eius qui mortaliter peccavit: in quo requiritur & aversio à malo, & conversio in bonum, ut iniuriam quam fecit compensetur per æquam satisfactionem.

Ad secundum respondetur, quod poenitentia dicitur secunda tabula post naufragium, & non charitas. Primo, quia charitas necessaria est in omni iustificatione, communisque & integra navi solventibus, & naufragis. Poenitentia autem proprium est remedium naufragorum.

Item etiam in poenitentia charitas intelligitur, non autem diversò, in charitate poenitentia. Quanquam & his duobus argumentis brevius responderetur, multos actus hominis in iustificatione simul coniungi, quibus tamen singulis iustificatio-

tionem ipsam sacræ literæ tribuunt. *Fides enim purificat corda nostra*, Actor. 15. *Spe quoque salvi facti sumus*, ad Rom. 8. *Universa etiam delicta operis charitas*, Proverb. 10. Et scriptum quoque est, *Sine timore neminem posse iustificari*, Ecclesi. 1. Et, *Cum peccator ingemuerit, ac poenitentiam egerit, peccata ipsius oblivioni tradentur*, Ezech. 18. & 33. Erraret autem vehementer, qui vel remissionem peccati, unculibet ex illis actibus denegaret, vel unum ex eis quemlibet, superfluum arbitraretur.

Ad tertium, nihil vetat, cum quis semel habuit actum amoris, odio habere malum sine amore presenti, ex vi tamen precedentis: ut post primum assensum conclusionis, quæ sine assensu antecedenti principiorum habere nequivimus, nihil prohibet eidem conclusioni iterum atque iterum assentiri sine principiorum assensu. Sic & primam poenitentiam sine dilectione habere, impossibile fuit. Secundam vero, vel tertiam habere poterimus ex efficacia solum prioris dilectionis. Ita quoque puer, vi, & potentia amoris naturalis, quem dubio procul aliquando primum habuit postea malum fugit naturæ contrarium, etiam si amor ille actu non perduret. Quia etiam non oportet duas semper operationes differentes habere amoris, & poenitentia: sed potest unus & idem actus à charitate, & poenitentia proficisci, ut interim media, & finem unico actu complectimur, & principiis, & conclusioni unico actu assentimur.

Ad quartum, concesso consequenti quod inferitur, ad primam confutationem, nego consequentiam. Non enim valet, A est prius B, & B prius C; ergo A est prius C, præsertim cum in diverso genere causarum ille ordo consideratur. Quemadmodum, & hæc collectio inutilis est, A est causa B, & B est causa C; ergo A est causa C. Quod ut exemplo manifestum efficiam, ponamus illud quod Philosophi negare non possunt, primas qualitates & secundas, utraque esse dispositiones ad eandem formam substantialem, ut calor, & color, humiditas & mollities ad animam rationalem; ubi certum est, secundas qualitates priores esse animam in genere causæ disponentis, & materialis: animam rursus priorem esse primis qualitatibus in genere causæ formalis. Prior est enim

forma, quæ dat esse simpliciter, quam forma, quæ dat esse tale. Ex quo tamen, si quis colligeret, secundas qualitates esse priores primis, certe a Philosopho non toleraretur, sed ne a dialectico quidem, cum in nullo genere causæ primas qualitates, secunda præcedant.

Item, contritio prior est habituali gratia in genere dispositionis, gratia etiam prior est habitu poenitentia in genere causæ formalis. Sed contritio nullo pacto prior est habitu poenitentia. Quoniam actus ille ab habitu producit in genere causæ efficientis. Efficta autem causarum efficientium, suis causis efficientibus priora esse non possunt, nisi forte in genere causæ finalis, de quo genere in præsentia non discessit.

Circa id vero, quod in eodem argumento additur, gratiam se habere ad charitatem, & poenitentiam, ut anima ad potentias suas, non in omnibus similitudo est. Quoniam potentia animæ, intellectus, & voluntas, nulla ratione præcedunt animam: habitus vero charitatis, & poenitentia, quoniam in genere causæ efficientis præcedunt actus, qui sunt dispositiones ad gratiam, ex consequenti ipsam gratiam antecedunt. Charitas igitur & poenitentia habent se ad gratiam ut calor ad formam ignis. Idem enim calor, si consideretur ut disponens materiam ad recipiendam formam, prior forma est: si autem ut potentia calefactiva, eadem forma posterior est.

Ad secundam vero confutationem, in qua difficultas est maxima, sunt qui negant (6) primam contritionem meritoriam esse, quam ego sententiam olim juvenis tenere solebam, nec enim poteram eam persuasionem induere, ut gratia habitualis qua iustificamur, prima contritione prior esset, quod tamen erat necessarium, ut illa contritio esset meritoria: quippe, cum gratia, & amicitia Dei, totius meriti radix, & origo sit, atque id etiam Div. Thom. mihi sentire videbatur, 1. part. quæst. 62. artic. 2. ad 3. in hæc verba, *Triplex est conversio in Deum: una quidem per dilectionem perfectam, qua est creatura iam Deo fruens. Et ad hanc conversionem requiritur*

grat.

(6) Gabr. dist. 14. 4. 1. ar. 2.

gratia consummata. Alia conversio est, qua est merium Beatiudinis, & ad hanc requiritur habitualis gratia, qua est merendi principium. Tertia conversio est, per quam aliquis preparat se ad gratiam habendam, & ad hanc non exigitur aliqua habitualis gratia, sed operatio Dei ad se animam convertentis, secundum illud, Convertite nos, Domine, & convertemur, & 3. part. quæst. 89. art. 1. ad 2. Actus, inquit, primus poenitentis se habet, ut ultima dispositio ad gratiam consequendam, scilicet, contritio. Alii vero sequentes actus poenitentia, procedunt iam ex gratia & virtutibus. Sed quoniam D. Thomas, quem ego auctorem libentissime sequor 1. 2. quæst. 112. art. 2. ad 1. contrariam sententiam tenet, concedo, contritionem primam esse meritoriam gloriae. Primo, quia est operatio amici Dei ordinata in finem supernaturalem; imo, ut ostensum est, in finem charitatis, ab ipsa charitate ordinata: ergo est meritoria.

Præterea, ultima dispositio ad formam, in genere causæ formalis, posterior ipsa forma est. Igitur secundum ordinem causæ formalis, contritio a gratia procedit; erit ergo meritoria.

Præterea, fingamus hominem post primam illam contritionem e vita discedere: tum quæro in istis dabitur aliqua gloria? Quod quia negari non potest, quæro rursum: An illam gloriam talis homo meruerit? Si meruit, habetur intentum: si non meruit, ergo adito seclusis Sacramentis datur gloria absque merito proprio, reclamante Paulo: *An illam gloriam talis homo meruerit? Si meruit, habetur intentum: si non meruit, ergo adito seclusis Sacramentis datur gloria absque merito proprio, reclamante Paulo: prima ad Corinthios tertio, Vniquisque propriam mercedem accipiet, secundum suum laborem. Et Matth. 20. Nemo diurnum accepit denarium, nisi qui in vinea laboravit.*

Præterea, primus actus charitatis est meritorius, cum sine dubio, sit opus amici Dei maxime placeus Deo. Ioann. 14. *Qui diligit me, ego manifestabo ei meipsum. Sed actus primus poenitentia sequitur primum actum charitatis a quo proficitur, ergo est meritorius. Quod August. affirmat, de vera, & falsa poenitentia, capite 17. ubi de iis qui in sine poenitentiam agunt, sic loquitur, Cum fructifera poenitentia opus sit non hominis, sed Dei; inspirare eam potest, quoniam vult sua misericordia, & ex misericordia remunerare, quos damnare potest ex iniuria. Et cap. ultimo ait, poenitentiam, non solum in-*

Mum 2
dul-

dulgentiam promittere, sed certa premia. Gratianus etiam id habet de Poenit. dist. 1. cap. *Convertimini.*

Igitur ad argumentum, concedo libenter primam gratiam gratis dari; nego tamen exinde primam gloriam dari sine merito. Eadem enim contritio ut quatuor, & dispositio est ad gratiam, ut quatuor, & meritoria gloriæ, ut quatuor; qua ratione ordine naturæ gratiam sequitur. Et ad impugnationem, quia gratia est acceptatio ad vitam æternam, &c. Id, scilicet, ego nego si sermo formalis sit: sed est forma per quam aliquis est amicus Deo, per quam homini grato, & accepto, admissioque in divinæ naturæ consortium, facultas datur ad æterna bona, per operationem virtutum promerenda. Nec oportet formaliter loquendo, ut quis sit amicus Deo, quod Deus per talem amicitiam, seclusa quacunque operatione, velit illi vitam æternam. Sed satis est, quod velit illum admittere ad participationem honorum supernaturalium, quæ simpliciter faciunt homines bonos, qualis est charitas, & cætera virtutes infusæ, per quas admissus homo ad Dei amicitiam, & gratiam, æternam gloriam propriis actibus demeretur. De adultis loquimur, nam parvulis gratia datur per operationem alienam, similiter & gloria.

Cuius rei exemplum habes in anima, quæ quoniam actus primus est, dat esse, & vivere. Hanc consequuntur potentie naturales, hoc est, intellectus & voluntas, per quas operatur ad consecutionem finis. Sic & gratia, vita quædam animæ est, quæ illi & vivere, & esse divinum præstat, quam charitas & reliquæ virtutes consequuntur; quarum operationibus finem suum homo consequetur. Nec deerit præter naturale, morale quoque exemplum, in huius rei expositione. Cum enim homo quis, gratis incipit esse principi, non est opus, ut per talem primam gratiam acceptus sit ad ultima premia, atque præcipua, quæ videlicet princeps fideliter servientibus præparavit; sed per talem primam gratiam intelligitur admitti in domum, consortiumque eiusdem principis, darique facultas intelligitur, ad premia quacunque fidelium amicorum promerenda. Cum autem apostolus ait, gratia Dei vitam æternam donari, certe sentit, quod Augustinus disertissime docet, 3. Hypognosticon, & de gratia, &

& libero arbitrio, cap. quarto, quinto, septimo, & decimo quinto per auxilium Dei gratuitum, eam homines consequi cum tamen simul dicatur corona iustitiæ, quia nobis cooperatoribus gratia Dei respondet, tanquam præmium, mercesque operis nostri. Atque de prima controversia, satis superque fuerit disputatum. Vbi constitutum nobis est, *Pœnitentiam esse voluntariam penam pro peccatis assumptam, propter Deum ex charitate dilectum.*

PARS SECUNDA.

De Pœnitentia ut virtute.

IN secunda vero, id vertebatur in quæstionem, *An pœnitentia sit virtus:* Cuius quidem quæstionis pars negativa ex eo suadetur in primis, quod nulla virtus, vitium in eodem subiecto necessario supponit: at oportet hominem fuisse virtiosum, priusquam in homine pœnitentia sit: non igitur est pœnitentia virtus. Nam & absurdum est, virtutes te habere non posse, nisi ante peccaveris, & Christo Domino aliquam denegare, in quo omnium virtutum plenitudo est.

Deinde Philosophi nullam de Pœnitentia fecere mentionem: non Aristoteles, non Cicero, non Seneca, non denique Macrobius, qui tamen copiosissime de virtutibus disseruere: non ergo est pœnitentia virtus.

Præterea, cuiusque virtutis primus actus est electio boni, secundus vero fuga mali. Est enim virtus habitus electivus, in medioeritate consistens. At pœnitere, detestationem, fugamque peccati notat: non ergo potest esse præcipuus cuiusque virtutis actus, cum tamen primus actus pœnitentiæ sit. Quare, non est Pœnitentia virtus.

In contrarium est; quod compensare iniurias adversus homines factas, virtus est: ergo, & divinas offensas vindicare, virtus sine dubio est.

Ad huius controversiæ pleniorum explicationem sit prima propositio.

Pœnitentia est virtus. Quæ quidem conclusio indubitata 1. Concl. apud

*Quæstio
Ration.
dubitan.
pro part.
negat.*

®

dulgentiam promittere, sed certa premia. Gratianus etiam id habet de Poenit. dist. 1. cap. *Convertimini.*

Igitur ad argumentum, concedo libenter primam gratiam gratis dari; nego tamen exinde primam gloriam dari sine merito. Eadem enim contritio ut quatuor, & dispositio est ad gratiam, ut quatuor, & meritoria gloriæ, ut quatuor; qua ratione ordine naturæ gratiam sequitur. Et ad impugnationem, quia gratia est acceptatio ad vitam æternam, &c. Id, scilicet, ego nego si sermo formalis sit: sed est forma per quam aliquis est amicus Deo, per quam homini grato, & accepto, admissioque in divinæ naturæ consortium, facultas datur ad æterna bona, per operationem virtutum promerenda. Nec oportet formaliter loquendo, ut quis sit amicus Deo, quod Deus per talem amicitiam, seclusa quacunque operatione, velit illi vitam æternam. Sed satis est, quod velit illum admittere ad participationem honorum supernaturalium, quæ simpliciter faciunt homines bonos, qualis est charitas, & cæteræ virtutes infusæ, per quas admissus homo ad Dei amicitiam, & gratiam, æternam gloriam propriis actibus demeretur. De adultis loquimur, nam parvulis gratia datur per operationem alienam, similiter & gloria.

Cuius rei exemplum habes in anima, quæ quoniam actus primus est, dat esse, & vivere. Hanc consequuntur potentia naturales, hoc est, intellectus & voluntas, per quas operatur ad consecutionem finis. Sic & gratia, vita quædam animæ est, quæ illi & vivere, & esse divinum præstat, quam charitas & reliquæ virtutes consequuntur; quarum operationibus finem suum homo consequetur. Nec deerit præter naturale, morale quoque exemplum, in huius rei expositione. Cum enim homo quis, gratis incipit esse principi, non est opus, ut per talem primam gratiam acceptus sit ad ultima præmia, atque præcipua, quæ videlicet princeps fideliter servientibus præparavit; sed per talem primam gratiam intelligitur admitti in domum, consortiumque eiusdem principis, darique facultas intelligitur, ad præmia quacunque fidelium amicorum promerenda. Cum autem apostolus ait, gratia Dei vitam æternam donari, certe sentit, quod Augustinus disertissime docet, 3. Hypognosticon, & de gratia, &

& libero arbitrio, cap. quarto, quinto, septimo, & decimo quinto per auxilium Dei gratuitum, eam homines consequi cum tamen simul dicatur corona iustitiæ, quia nobis cooperatoribus gratia Dei respondet, tanquam præmium, mercesque operis nostri. Atque de prima controversia, satis superque fuerit disputatum. Vbi constitutum nobis est, *Pœnitentiam esse voluntariam penam pro peccatis assumptam, propter Deum ex charitate dilectum.*

PARS SECUNDA.

De Pœnitentia ut virtute.

IN secunda vero, id vertebatur in quæstionem, *An pœnitentia sit virtus:* Cuius quidem quæstionis pars negativa ex eo suadetur in primis, quod nulla virtus, vitium in eodem subiecto necessario supponit: at oportet hominem fuisse virtuosum, priusquam in homine pœnitentia sit: non igitur est pœnitentia virtus. Nam & absurdum est, virtutes te habere non posse, nisi ante peccaveris, & Christo Domino aliquam denegare, in quo omnium virtutum plenitudo est.

Deinde Philosophi nullam de Pœnitentia fecere mentionem: non Aristoteles, non Cicero, non Seneca, non denique Macrobius, qui tamen copiosissime de virtutibus disseruere: non ergo est pœnitentia virtus.

Præterea, cuiusque virtutis primus actus est electio boni, secundus vero fuga mali. Est enim virtus habitus electivus, in mediocritate consistens. At pœnitere, detestationem, fugamque peccati notat: non ergo potest esse præcipuus cuiusque virtutis actus, cum tamen primus actus pœnitentiæ sit. Quare, non est Pœnitentia virtus.

In contrarium est; quod compensare iniurias adversus homines factas, virtus est: ergo, & divinas offensas vindicare, virtus sine dubio est.

Ad huius controversiæ plenioris explicationem sit prima propositio.

Pœnitentia est virtus. Quæ quidem conclusio indubitata 1. Concl. apud

Quæstio Ration. dubitan. pro part. negat.

(R)

apud Catholicos semper fuit: Nisi, quod nostra hac tempe-
state, quidam apud Hispanos heretici, irridere ceperunt
eos qui de peccatis commissis tristarentur. Cuius erro-
ris auctor creditur esse Lutherus, qui novam solummodo vitam a
penitentibus exigit, penas non exigit. At hic error (ne aures
vestras sanctorum testimoniis obtundam) ex sacris literis re-
vincetur. Baruch 2. *Anima, qua tristis est super magnitudine
mali, & incedit curva, & infirma, & oculi deficientes, & ani-
ma esuriens, dat tibi gloriam, & iustitiam Domino.* 2. ad Co-
rinthios septimo, *Gaudeo, non quia contristati estis, sed quia
contristati estis ad poenitentiam, que enim secundum Deum, &c.*
Et Psalmo sexto, *Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas
noctes lectum meum, & lacrymis meis stratum meum rigabo.* Ecce
Propheta sanctus, & rex laborat, gemit, lacrymatur. Vbi?
in lecto: quantum? rigat: quandiu? per singulas noctes. Ob
unam, scilicet, noctem quam in iniquitate contraxerat, vi-
tae totius laborem, gemitum, lacrymalque designat; & post
tam clarum, & illustre Davidis exemplum, sunt qui in luce
meridiana caecutiant. Quorum stultitiam facile sane erit redar-
guere, vel naturali ratiocinatione, quae ostendit dolorem de
peccatis moderatum, ob debitum finem, esse laudabilem. Nam,
quem errati piget, quique castigat seipsum, idque maxime ca-
vet ne rursus in eosdem laqueos inducatur, is laude dignis-
simus est.

Præterea, si cuius rei prosecutio turpis est, fuga bona
erit suapte natura: poenitentia ergo, cum fuga peccati sit, ho-
nestissima est.

Præterea, aliorum punire peccata iure naturæ, studio-
sum est: quemque igitur sua vindicare facinora, æquum &
iustum est.

Tandem, hominem in quem iniuste peccaris, placere,
virtus est, Deo ergo quem offenderis, satisfacere, virtus
est. Sed quid nos audaces de bono divini præcepti dispu-
tamus? (Nam Tertulliani verbis (1) libenter utimur) bonum
est poenitere, an non? quid revolvit? Deus præcepit,
Deus

(1) In lib. de poenitentia.

Deus hortatur, Deus invitat: Poenitentiam, inquit, agite,
Poenitentia igitur actus virtutis est.

Secunda conclusio, *Poenitentia est virtus specialis.* Contra-
rium huius tenuerunt quidam ante D. Thomam, ut ipse Tho-
mas auctor est, dist. 14. quæst. 1. art. 1. quæst. 3. Hos Sco-
tus secutus videtur, dist. 14. quæst. 2. & Maior etiam quæst.
2. Sed hac conclusione explicanda primum intelligamus, do-
lere de peccatis, eo quod contra rationem rectam facta sunt,
non pertinere ad aliquam specialem virtutem. Cum enim
omnis virtus sit conformis recte rationi, eadem sufficit, &
ut placeat quidquid rationi consentaneum est, & ut displiceat
quod a recta ratione discordat. Vnde temperantia satis
est, ut detestemur actus intemperantiæ, & iniustitia, ut iniu-
sticiam abominemur.

Illud etiam compertum habemus, tristitiam de peccato,
quatenus offensa Dei est, non requirere specialem virtutem
præter charitatem. D. Thom. (2) quæst. 85. art. 2. ad 1.
& art. 3. & ratio est in promptu. Nam per eandem amicitiam
bonum amicis volumus, & mala amicorum avertemus.

Præterea, & id accipiamus, quod exploratum quoque
est, dolere de peccato, ut languenti animo medeamus, non
indigere aliâ virtute præter charitatem. Nam sicut ex amore
naturali, medicinam appono morbis corporis, ita ex cha-
ritate, qua me ipsum diligo propter Deum, medicinam af-
fero agritudinibus animi. Atque ab eadem omnino charitate
est, tristari de culpa, ut mihi conciliem Deum. Etenim,
quæcunque humana actio, ob id parata, ut comparem ami-
citiâ hominis, nullam exigit specialem virtutem humanam,
sed ex quodam desiderio amicitie consequenda proficitur,
quod inchoatio quædam est, & veluti amicitie semen. Tris-
tari ergo de peccato, ut in gratiam Dei redeamus, inchoa-
tio quædam est divinæ amicitie, nec ad aliam virtutem per-
tinere potest. Imo adeo virtutis nomen non meretur, cum
in genere amicitie actus ille imperfectissimus sit, virtus au-
tem sit dispositio perfecti ad optimum, ut ex Arist. 7. phys.
lib. colligitur.

Tri-

(2) 3. part.

Tristari ergo de culpa, eo sine ut compensetur offensā, quæ adversum Deum commissa est, id nos asserimus exigere propriam, specialemque virtutem. Nam, ut dare Petro pecunias, si in se quidem absolute consideretur, nullam habet laudem: sed si do, ut relevem miseriam eius, actus est misericordiæ: si, ut bene illi faciam, scilicet quia bonum ipsius est, ad benevolentiam & amicitiam pertinet; sin vero, tanquam donum gratuitum pecunias confero, nempe ut suo loco & tempore, quibus decet distribuuntur, ad virtutem liberalitatis spectat: Ita tristitiam assumere, ut iniuriam Deo factæ compensatio fiat, a virtute speciali oritur necesse est, cum finis ille tam specialis sit, ut pertinere ad duas virtutes nequeat, nedum ad plures. Diversa quippe formalia motiva voluntatis, diversæ sunt formales rationes obiecti, atque consequenter, diversos habitus, & virtutes efficiunt.

Præterea, si quem hæresis suæ poeniteat, ut emendetur offensā Deo facta, actus virtutis sine dubio est. Nec tamen potest elici a fide, quæ est in intellectu, sed ne ab aliis quidem virtutibus generaliter. Dabitur ergo aliqua specialis virtus, unde ille actus existat, quam nos poenitentiam appellamus.

Postremo, velle compensare iniuriam factam proximo, requirit specialem virtutem: ergo & velle compensare, ac vindicare iniuriam factam Deo.

Dubium. Sed ex his oritur dubium, si poenitentia virtus specialis est, an incidat in virtutem aliquam particularem earum quas Philosophi posuerunt? Videtur enim esse eadem cum iustitia.

Opinio Durandi. Quod Duran. dist. 14. quæst. 2. asseruit, quia per eandem virtutem reddimus unicuique debitum, & illi satisfacimus, si intulimus iniuriam. Sed per iustitiam unicuique reddimus debita: ergo. Et confirmatur, quia iniuriam factam, ad ius, æqualitatemque reducere, actus iustitiæ est.

Præterea, vindicatio species iustitiæ est; ergo & poenitentia. Quod & D. Thom. affirmat, 3. part. quæst. 85. art. 3. ad 4. & art. 4.

Falluntur tamen qui hoc sentiunt. Primo quia inter Deum, & homines, non est iustum simpliciter, sed secundum quid, D. Thom. art. 3. iam citato ex Aristot. 8. Ethic. manifestat:

et-

ergo cum poenitentia sit virtus inter hominem & Deum, non reddit iustum nisi secundum quid. Non est igitur virtus iustitiæ, quæ videlicet æquale reddit. Deinde, religio debitum Deo reddit, & tamen non est iustitia. Non ergo, quæcunque virtus debitum Deo reddit, virtus iustitiæ est.

Quibus argumentis Caietanus commotus, tenuit poenitentiam esse virtutem religionis. Quia eiusdem præterea virtutis est reddere debitum Deo benefactori & offenso: sed per religionem reddimus debitum Deo benefactori. Maior probatur, quia ratio debiti non variatur ex eo quod sit pro beneficiis, vel offensis, ut debitum ex accepto mutuo, vel ex furto, eiusdem rationis est. Cum ergo sola religio reddat debitum Deo, ratione accepti beneficii, sola debitum Deo reddit ratione factæ offensæ.

Item Baruch 2. *Anima quæ tristis est super magnitudine mali, dat tibi gloriam, & iustitiam Domino.* Primum gloriam, deinde iustitiam. Et confirmatur hoc ex Psalm. 50. *Sacrificium Deus spiritus contribulatus, cor contritum & humilatum Deus non despicies.* Primus ergo actus poenitentis, hoc est, contritio, sacrificium, opusque religionis est.

Sed hæc quoque opinio primum D. Thom. adversatur 4. dist. 14. quæst. 1. art. quæst. 5. & dist. 15. quæst. 4. art. 7. quæst. 1. ad 2.

Præterea & falsæ est, quia religio non reddit Deo quodcunque debitum, sed honorem: at poenitentia per se quidem intendit compensare iniuriam Dei: assumit tamen ad hunc finem ea, per quæ compensatur iniuria, quæcunque illa sint. Vnde primum assumit tristitiam de vita veteri, deinde propositum vitæ bonæ; mox exteriorem poenam & satisfactionem, denique in his omnibus subiectionem, & humilitatem erga Deum. His enim homines humanas iniurias solemus compensare. Cum igitur finis poenitentis proximus atque præcipuus non sit, honorem Deo reddere, certe religio esse non potest, cuius proximus finis est, reddere Deo cultum.

Præterea, non est eiusdem virtutis reddere debitum honorem principi, & ipsius offensam compensare. Illud enim ad observantiam pertinet, hoc ad iustitiam: ergo non est eiusdem virtutis Deum colere, & eius offensam satisfacere.

Tom. II.

Nan

Di-

Opinio
Caietan.

Dicendum ergo, poenitentiam esse specialem à cæteris virtutibus distinctam, quas philosophi cognoverunt, cuius proprius actus est, compensare offensam Dei. Quæ quidem virtus, iustitia quadam est, qualis inter homines ad Deum esse potest. Ezech. 18. Si autem impius egerit poenitentiam, & fecerit iudicium, & iustitiam. Psalm. 118. Feci iudicium & iustitiam. Ad Rom. 6. Sicut exhibuistis membra vestra servire iniquitati, ita nunc exhibete servire iustitiæ.

Ad primum vero argumentum, quo suadebatur esse iustitia, iam videtur esse responsum. Nam iustitia, quæ proprie & simpliciter iustitia vocatur a Philosophis, non nisi inter eos est, inter quos æquale reddi potest.

Quare, in definitione iustitiæ, sicut ius pro æquali, iustoque sumitur, ita particula *uniusque* pro iis solis distribuit, inter quos iustum & æquale est: & per hoc patet ad confirmationem, quæ de iniuria facta homini procedit. Nam pro iniuria facta Deo, æquale reddere, impossibile est.

Ad secundum, vindicatio non ponitur proprie species iustitiæ a Div. Thom. sed pars quædam adiuncta, & virtus illi propinqua. Has D. Thomas partes potestativas appellat virtutum: ut religionem partem iustitiæ, modestiam temperantiam. Cum vero asserit, poenitentiam esse speciem iustitiæ, latius usurpat speciei vocabulum, pro inferiori, quod se habet per modum speciei. Dixerat enim artic. 3. iustum dividi in iustum simpliciter, & iustum secundum quid. Quæ non est divisio generis in species.

Ad primum autem eorum, quæ faciebamus pro Caietani sententia, respondetur: quod religio non reddit debitum Deo pro beneficiis acceptis, si formaliter, & per se loquimur, sed gratitudo est, quæ refert Deo debitam gratiam pro acceptis beneficiis. Reddit autem religio debitum cultum, in signum domini universalis, ratione cuius, lætiam, cultumque debemus peculiarissimæ servitutis. Ad quam virtutem nullo modo pertinere potest, debitum compensare, quod oritur ex delicto commissio.

Fateor tamen, quod si quæ virtus esset inter Deum & homines commutativa, qua redderemus debitum ratione cuiusquam commutationis, ad eandem quoque spectaret compensa-

Resp. ad
argum.
Caietani.

pensare iniuriam factam Deo, quemadmodum inter homines accidit.

Sed obiicit: si primus actus virtutis huius est satisfacere pro delicto commissio, ad satisfactionem vero iniuriæ factæ per accidens dolor intervenit: ergo potissimum huius virtutis actus, non est poenitere: quocirca poenitentia ex accidenti vocabitur.

Ad hoc dubium facile est respondere, si teneamus, poenitentiam esse actum publicæ iustitiæ, cuius, scilicet, Deus iudex est, poenitens minister: sed si teneamus esse privatam iustitiam, atque vindictam (ut antea diximus) difficile est. Nam cum hæc vindicatio, & inflictio pænæ accidentaria sit satisfactioni voluntariæ, quam proximo facimus, profecto & accidentaria videtur esse compensationi, quam facimus Deo.

Hoc tamen movere nos nulla ratione debet: est enim in signe discrimen inter homines offensos & Deum, quod offensus homo, ab offendente id primum exigit, non ut se torqueat per pœnas, sed ut reddat honorem ablatum per iniuriam: tamen & illud quoque in partem compensationis accipiat, si is qui offendit, de offensâ præterita contristetur. At vero Deus e contrario id primum exigit, ut cum volumus peccatum admisitum compensare, tristemur luamque pœnas delicti commisi: id vero secundario requirit, ut honorem & reverentiam, quæ peccando detraximus, poenitendo rependamus. Cur ita? Nempe non suam, sed nostram querit utilitatem, quæ videlicet in pœnis voluntarie pro peccatis assumptis, maxima est. Nam (ut Chryostom. homil. 5. 6. & 7. ad populum, elegantissime tradit) nulla medicina appositior, nullum remedium præsentius adversus peccata est, quam tristitia, dolorque pro peccatis: & quemadmodum vermis lignum, tinea vestem e quibus prodiere consumunt, ita pœna, matrem e qua nata est, hoc est, culpam interimit. Merito igitur, ea virtus per quam offensas Dei compensamus, poenitentia nuncupatur, quæ videlicet pœnas voluntarias infligit, quibus utique Deus vel maxime placatur, quoniam iis vel maxime homo sanatur.

Ad primum argumentum eorum, quæ a principio opponebamus, ad suadendum poenitentiam non esse virtutem, res-

Nnn 2

Resp. ad
argum. in
contrar.
proposit.

pondeo facillime (nisi ego excusatio) uniuersique statum & conditioni suam virtutes esse tribuendas, Rectoribus iustitiam, pauperibus patientiam, peccatoribus poenitentiam. Certo, virtus medica artis morbum supponit in subiecto, cui debet applicari. Quod si per hanc artem quisque sibi solum mederetur, idque optime posset, laus huius artis non exinde minueretur.

Eadem quoque ratione sunt quedam virtutes ad tuendam bonam valetudinem animi. Et virtus quoque est ad reparandam, si quando fuerit amissa: unde nego antecedens. Nam licet absolute virtus hominis, non exigit prius hominem vitiosum, sed ex suppositione: tamen, si incidat in peccatum, nihil vetat, ut sit virtus ad medendum illi. Nam, & hominis natura integra non exigebat vindicationem: at si mali sit & prauaricator, virtus necessaria est: non enim vindicamus nisi malefacta. Itaque sicut vindicatio sceleris alieni supponit vitium in alio, sic vindicatio sceleris proprii supponit vitium proprium. Atque ob id hæc virtus in Christo non fuit, sicut nec fides aut spes: quoniam imperfectionem in subiecto notant, cui adherent.

Ad secundum dicitur, nonnullos ex philosophis poenitentiam commendasse. Senecam in tragediis, *Quem poenitet peccasse, pene est innocens*. Periantrum Corinthium, *Cum peccaveris, subeant te poenitentia*. Aristotelem, 7. Ethicor. ubi asserit, intemperantem ab incontinente hoc distare, quod intemperans non poenitet, ideoque est incurabilis: at incontinens poenitet, ob idque morbus eius medicabilis est. Sed & Ovid. *Sape ait, levant penas, ereptaque lumina reddunt, cum bene peccati poenituisse vident* (3).

At vero non posuerunt specialem virtutem poenitentiam, vel quia non consideraverunt virtutem, nisi in ordine ad bonum humanum: poenitentia autem non est virtus specialis nisi in ordine ad divinam providentiam, quæ est responsio Divi Thom. dist. 14. quest. 1. art. 1. quest. 3. ad quartum, vel quod finis huius virtutis superat omnem hominis rationem.

(3) 1. de Poenit.

nem. Quod enim Deus concilietur, eiusque offensa compensetur per penas voluntarie assumptas, ratio naturalis non assequitur. Certo Tullius id fieri posse non putavit, cuius 3. Acad. lib. verba hæc sunt, *Quod si liceret, vis, qui in itinere decerasset, sic vitam deviam secutus, corrigere errorem poenitendo, facilius esset emendatio temeritatis*. Quod si liceret, inquit: at licet plane: apud quos? nempe apud fideles, qui lumine fidei solum, intelligunt clementiam Dei patris poenitendo posse placari: indulgentiam peccatorum poenitendo posse comparari: compensationem iniuriæ Deo factæ poenitendo posse fieri: morbos omnes animi poenitendo posse aboleri. Ea ratio naturalis non tenet: tenet fides.

Vnde postremam huius controversiæ conclusionem constituimus.

Poenitentia est virtus infusa. Pro cuius confirmatione, quædam mihi sunt iacienda fundamenta. 3. Concl.

Primum, dupliciter aliquam virtutem esse infusam. Aut ex genere, & natura sua, quia videlicet per actus nostros acquiri, & generari non potest. Vnde necesse est, a Deo nobis supernaturaliter infundatur, quales Theologis asserunt virtutes theologicæ, fides, spes, charitas. Aut virtus dicitur infusa per accidens, quia licet per actus nostros naturales acquiri possit, miraculose tamen alicui infunditur, ut scientia rerum naturalium Adæ colata, & usus linguarum collatus apostolis. Hic igitur de virtute infusa loquimur, iuxta priorem modum. 1. Fund.

Secundum fundamentum ex 1. 2. quest. 51. art. 4. non est alia causa necessaria ponendi habitus infusos a Deo, nisi ut homo se habeat ad producendos actus supernaturales. Probatur manifeste, quoniam ad actus naturales, quos potentia eum auxilio Dei generali producere potest, non est opus habitu infuso supernaturali (cum per actus nostros possit habitus acquiri), quo bene potentia se habeat ad similes actus. Quare tunc, vel virtus acquisita superflueret, vel (ut dicamus verius) superflueret ipsa virtus infusa, quæ nihil aliud præstaret, quam quod præstet acquisita. (R)

Et præterea, talis virtus infusa, non esset primi generis, de qua nos loquimur, sed esset potius per accidens infusa.

Ter-

3. Fund.

Tertium fundamentum, actus poenitentiae, qui sufficit ad iustificationem (quem Theologi contritionem appellant) non potest esse in homine, sine actu fidei supernaturalis; quod primum ostenditur ex August. in lib. de vera & falsa poenitentia, cap. 2. ubi, *Si fides*, inquit, *fundamentum est poenitentiae, constat poenitentiam, quae ex fide non procedit, inutilem esse.*

Nemo item potest bene agere poenitentiam, nisi qui speraverit indulgentiam de poenitentia, dist. 1. cap. *Nemo potest ex Ambrosio. Sperare autem indulgentiam, non potest sine actu fidei: ergo, &c.*

Est quoque testimonium Hierem. praclarum, cap. 31. *Postquam convertisti me, egi poenitentiam: & postquam offendisti mihi, percussis sum meum.* Nota, *postquam offendisti mihi.*

Idem aperte ostenditur, ex eo quod ad iustificationem impii requiritur fides, ut anno superiori copiosissime demonstravimus multis testimoniis irrefragabilibus, e quibus illud est praestantissimum, *Sine fide impossibile est placere Deo*, ad Hebraeos 11. Et Sapient. 9. *Per sapientiam (quam scilicet, donum Dei de caelo delapsum ante dixerat) sanati sunt quicumque placerunt tibi, Domine, a principio.* Ex hoc vos colligite omnes considerationes circa peccatum, quas ex naturalibus habere possumus, esse penitus insufficientes ad poenitentiam qua homo iustificatur. Contra Scotum, dist. 14. quest. 2.

4. Fund.

Quartum fundamentum, actus poenitentiae qui est sufficiens ad remissionem peccatorum, non producitur a voluntate cum solo concursu Dei generali, sed eget auxilio supernaturali Dei, quo ipse moveat voluntatem nostram ad veram poenitentiam. Id quod & certa ratio docet, & confirmat auctoritas (ut ait Bernardus, serm. 1. in festum Petri.) Divus quoque August. de fide ad Petrum, cap. 41. *Firmissime*, inquit, *tene, neminem hic posse poenitentiam agere, nisi quem Deus illuminaverit, & gratuita sua miseratione converterit.* Et lib. 5. contra Iulian. Pelagianum, cap. 3. & multis aliis locis id probat ex apostolo ad Roman. 2. ubi ait, *Bonitas Dei ad poenitentiam te adducit.* Et ex illo secundae ad Timoth. secundum, *Ne forte Deus det illis poenitentiam, & respiciant a diaboli laqueis.*

Præterea, hoc fuit determinatum contra Pelagium, ut patet

et in epistola Aurelii Carthaginensis episcopi, de erroribus, & condemnatione Pelagii (4).

Decimo, inquit Catholici, postulandus (scilicet Pelagius) ut fateatur, secundum gratiam, & misericordiam Dei, veniam poenitentibus dari, non secundum meritum eorum, quandoquidem ipsam poenitentiam donum Dei dixit apostolus, ubi ait de quibusdam, *Ne forte det illis Deus poenitentiam.*

Idem definit Leo Papa, epistol. 69. ad Theodorum episcopum, *Ipsam poenitentiam ex Dei credimus inspiratione conceptam, dicente apostolo, Ne forte det illis Deus poenitentiam, &c.*

Est quoque definitum a Caesestino Papa, in epistola ad omnes Galliarum episcopos, cap. 4. *Neminem de ruina peccati per liberum arbitrium posse confurgere, nisi cum gratia Dei miserentis erexerit.* Et cap. 8. ac 9. *Preparatur voluntas a Domino, & ut aliquid agat, paternis inspirationibus suorum ipse tangit corda fidelium. Qui enim spiritus Dei aguntur, ii sunt filii Dei.* Quod & concil. Trid. sess. & cap. 5. 9. 7. definitum & canon. 3. *Si quis dixerit, sine praeveniente Spiritus Sancti inspiratione, atque eius adiutorio hominem penitere posse, sicut oportet, ut ei iustificationis gratia conferatur, anathema sit.*

Cuius rei manifestum testimonium habes apud Hierem. cap. 31. *Converte me, Domine, & convertar, quia tu, Domine, Deus meus. Postquam enim convertisti me, egi poenitentiam.* In quae verba Hieronymus. *Vide*, inquit, *quantum sit auxilium Dei, & quam fragilis humana conditio, ut hoc ipsum quod poenitentiam agimus, nisi nos Dominus ante converterit, & nisi Dei nitamur auxilio, nequaquam implere valeamus.*

Ratione quoque id probat D. Thom. 4. contra gent. cap. 72. quia mens debite ad Deum converti non potest sine auxilio speciali. Quod licet Gabr. neger, 3. dist. 27. quaest. unica, art. 3. & 4. dist. 14. quaest. 1. & 2. sed apud fideles certum esse debet. Hierem. 31. *Psalm. 79. Dominus Deus virtutum converte nos.* Vide August. in illud psalm. 84. *Deus tu converteret.*

(4) Et est 72. in ordine epistola Leon. Pap. in editione Parisi.

versus vivificabis nos. Et lib. 2. de peccato. merit. & remiss. cap. 18. Male igitur, & periculose Caietanus, quaest. 1. de contritione dicit, quod potest quis diligere Deum super omnia, etiam ut est beatorum sanctorum, sine charitate infusa, & hoc sine etiam posse esse dolorem acquisitum de peccato, quatenus est offensiva Dei.

Quibus iactis fundamentis, tertia conclusio firma perficitur. Ad actum poenitentiae necessarium esse habitum virtutis infusum. Quoniam hac sola ratione ponimus virtutes theologicas infusas, quod actus earum excedunt naturae facultatem. Sed actus poenitentiae est huiusmodi: ergo.

Confirmatur 1. Poenitentia disponit animam hominis ut bene se habeat in ordine ad finem supernaturalem: ergo est habitus supernaturalis. Consequentia patet, quia habitus est dispositio animi in ordine ad operationem: ergo si operatio est naturalis, habitus erit naturalis; & si operatio est supernaturalis, habitus erit supernaturalis.

Confirmatur 2. Quia Deus suaviter disponit omnia: ergo cum actum perfectum virtutis naturalis non producat sine habitu naturali, neque actum etiam supernaturalem perfectum virtutis producat, sine habitu supernaturali.

Et praeterea, cum agens naturale non se extendat ultra finem naturae, non poterit producere habitum poenitentiae, quae videlicet perficit hominem in ordine ad finem excedentem naturae facultatem. Est ergo poenitentia habitus infusus a Deo, per quam poenas eligimus ad divinas iniurias in nobis ipsis vindicandas. Atque haec de secunda controversia dictum sit.

PARS TERTIA.

De necessitate Poenitentiae ut virtutis.

Quaest. **T** Virtute loco id quaerebatur, An poenitentia virtus sit ad salutem, & iustificationem necessaria? Nam pars negativa vera esse videtur ex Origene, homil. 2. in Levit. ubi septem media enumerat idonea ad consequendam remissionem peccatorum. Pri-

Primum est baptisimus, ad Titum 3. *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis.* Secundum est charitas, Luc. 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* 1. Petri 3. *Charitas operis multitudinem peccatorum.* Tertium est martyrium, Ioann. 15. *Maiorem charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat pro amicis suis.* Et Matth. 10. *Omnis qui conficitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo, & qui perdidit animam suam propter me, inveniet eam.* Quartum est elemosyna, iuxta illud Lucae 11. *Date elemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* Et Thobiae 4. *Elemosyna ab omni peccato, & a morte liberat.* Quintum est remittere iniuriam, Matth. 6. *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, & pater vester caelestis dimittet vobis delicta vestra.* Sextum est, convertere peccatorem ab errore viae suae, Iacobi 5. *Qui converti fecerit peccatorem ab errore viae suae, operis multitudinem peccatorum.* Septimum tandem est poenitentia, cum lavat peccator in lacrymis stratum suum, Ezech. 18. *Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis, omnium iniquitatum eius non recordabor.* Eadem fere Augustinus, lib. 2. contra Creconium grammaticum, cap. 12. Eadem quoque Chrysost. in epistolam ad Corinth. 2. homil. 4. Cum ergo poenitentiam distinguunt Origenes, & Augustinus a caeteris remediis, quae ad remissionem peccatorum singula sunt idonea, sit consequens ad remissionem peccatorum poenitentiam non requiri. Et confirmatur ex eodem Chrysost. homil. 5. ad Antiochen. ubi docet, & tristitiam, & mortem de peccato utramque natam esse, peccatum utramque destruere, ut in poenitentibus, & martyribus. Et homil. 22. ad eosdem, cum dixisset, compunctione, atque elemosynis regnum calorum emi, subdit, *Non habes pecuniam? Non compunctionem? Ecce Iamna propheta dicens, Quis est homo, qui vult vitam? Prohibe linguam tuam a malo, labia tua ne loquantur dolum; & in salute tibi sufficiet.*

Secundo principaliter pro eadem parte argumentor. Si cui non occurrant memoriae peccata, occurrat autem divina bonitas, poterit ex eiusmodi consideratione in actum dilectionis exire, quem si habeat, proculdubio iustificabitur. Per solam igitur dilectionem, cum peccata in mentem non veniunt,

versus vivificabis nos. Et lib. 2. de peccato. merit. & remiss. cap. 18. Male igitur, & periculose Caietanus, quaest. 1. de contritione dicit, quod potest quis diligere Deum super omnia, etiam ut est beatitudo sanctorum, sine charitate infusa, & hoc sine etiam posse esse dolorem acquisitum de peccato, quatenus est offensiva Dei.

Quibus iactis fundamentis, tertia conclusio firma perficitur. Ad actum poenitentiae necessarium esse habitum virtutis infusum. Quoniam hac sola ratione ponimus virtutes theologicas infusas, quod actus earum excedunt naturae facultatem. Sed actus poenitentiae est huiusmodi: ergo.

Confirmatur 1. Poenitentia disponit animam hominis ut bene se habeat in ordine ad finem supernaturalem: ergo est habitus supernaturalis. Consequentia patet, quia habitus est dispositio animi in ordine ad operationem: ergo si operatio est naturalis, habitus erit naturalis; & si operatio est supernaturalis, habitus erit supernaturalis.

Confirmatur 2. Quia Deus suaviter disponit omnia: ergo cum actum perfectum virtutis naturalis non producat sine habitu naturali, neque actum etiam supernaturalem perfectum virtutis producat, sine habitu supernaturali.

Et praeterea, cum agens naturale non se extendat ultra finem naturae, non poterit producere habitum poenitentiae, quae videlicet perficit hominem in ordine ad finem excedentem naturae facultatem. Est ergo poenitentia habitus infusus a Deo, per quam poenas eligimus ad divinas iniurias in nobis ipsis vindicandas. Atque haec de secunda controversia dictum sit.

PARS TERTIA.

De necessitate Poenitentiae ut virtutis.

Quaest. **T** Virtus loco id quaerebatur, An poenitentia virtus sit ad salutem, & iustificationem necessaria? Nam pars negativa vera esse videtur ex Origene, homil. 2. in Levit. ubi septem media enumerat idonea ad consequendam remissionem peccatorum. Pri-

Primum est baptisimus, ad Titum 3. *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis.* Secundum est charitas, Luc. 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* 1. Petri 3. *Charitas operis multitudinem peccatorum.* Tertium est martyrium, Ioann. 15. *Maiorem charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat pro amicis suis.* Et Matth. 10. *Omnis qui conficitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo, & qui perdidit animam suam propter me, inveniet eam.* Quartum est elemosyna, iuxta illud Lucae 11. *Date elemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* Et Thobiae 4. *Elemosyna ab omni peccato, & a morte liberat.* Quintum est remittere iniuriam, Matth. 6. *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, & pater vester caelestis dimittet vobis delicta vestra.* Sextum est, convertere peccatorem ab errore viae suae, Iacobi 5. *Qui converti fecerit peccatorem ab errore viae suae, operis multitudinem peccatorum.* Septimum tandem est poenitentia, cum lavat peccator in lacrymis stratum suum, Ezech. 18. *Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis, omnium iniquitatum eius non recordabor.* Eadem fere Augustinus, lib. 2. contra Creconium grammaticum, cap. 12. Eadem quoque Chrysost. in epistolam ad Corinth. 2. homil. 4. Cum ergo poenitentiam distinguat Origenes, & Augustinus a caeteris remediis, quae ad remissionem peccatorum singula sunt idonea, sit consequens ad remissionem peccatorum poenitentiam non requiri. Et confirmatur ex eodem Chrysost. homil. 5. ad Antiochen. ubi docet, & trinitatem, & mortem de peccato utramque natam esse, peccatum utramque destruere, ut in poenitentibus, & martyribus. Et homil. 22. ad eosdem, cum dixisset, compunctione, atque elemosynis regnum calorum emi, subdit, *Non habes pecunias? Non compunctionem? Ecce Iamna propheta dicens, Quis est homo, qui vult vitam? Prohibe linguam tuam a malo, labia tua ne loquantur dolum; & in salute tibi sufficiet.*

Secundo principaliter pro eadem parte argumentor. Si cui non occurrant memoriae peccata, occurrat autem divina bonitas, poterit ex eiusmodi consideratione in actum dilectionis exire, quem si habeat, proculdubio iustificabitur. Per solam igitur dilectionem, cum peccata in mentem non veniunt,

niunt, potest homo iustificari: quocirca non est poenitentia, ad iustificationem necessaria.

Confirmat autem hoc vel maxime, quod peccata commissa nonnunquam e memoria penitus excidunt, ita ut revocari non possint, idque vel per morbum, vel etiam per angustiam temporis, quemadmodum si occidantem Christianum de improvviso tyrannus opprimat, nec spatium sit ad cogitanda, & defendenda peccata. Quare non oportet in omni eventu poenitere, sed in huiusmodi poterit homo sine poenitentia servari.

Ultimo, contingit aliquem esse multis criminibus perplexum, atque involutum: Si ergo poenitentia esset ad remissionem peccatorum necessaria, opus esset singulorum poenitere, cum par sit ratio de singulis; quo fieret, ut non posset huiusmodi in momento iustificari.

Pro parte vero affirmativa thema nostrum apertissime facit: *Nisi poenitentiam habueritis*. Necessaria est igitur poenitentia, ne pereamus.

Huic quaestioni priusquam ego respondeam, illud suppono. Cum duplex poena sit, altera interior, hoc est, dolor animi, altera exterior, hoc est afflictio corporis, duplicem ex consequenti poenitentiam esse: alteram interiorem, de qua 2. ad Timoth. 2. *Ne quando det illis Deus poenitentiam: & Actorum 2. poenitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum*. Alteram vero exteriorem, de qua 2. Corinth. 7. *Qua secundum Deum tristitia est, poenitentiam in salutem stabilem operatur*. Et Matth. 11. *Olum in cilicio, & cinere poenitentiam egissent*.

2. Concl. Tunc sit prima conclusio. *Poenitentia interior est necessarium remedium ad remissionem mortalium peccatorum*. Act. 3. *Poenitini, & convertimini, ut deleantur peccata vestra*. Ezech. 18. *Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis, vita vivet, & non morietur*. Nullum enim aliud proponitur poenitentibus medium, unde & cap. *Firmiter*, de summa Trinitate definitur, quod si quis post baptismum prolapsus fuerit in peccatum, per veram semper potest poenitentiam reparari.

Item, Apoc. 2. *Memor esto unde excideris, & age poenitentiam, & prima opera fac: Si autem, veniam tibi cito, & movebo candelabrum tuum de loco suo, nisi poenitentiam egeris*.

Præ-

Præterea, ad Ephes. 4. & ad Colossens. 3. *Vos non ita didicistis Christum, sed sicut est veritas in Iesu, exiit vos veterem hominem, & induit novum*. At induitur novus per amorem boni: exiit ergo vetus per odium vitæ prioris.

Præterea, Eccles. 21. *Fili peccastis? non adicias iterum, sed de pristinis deprecare, ut tibi dimittantur*. Quæ verba tractans Augustinus lib. 1. de nupt. & concupisc. cap. 26. inquit, *si a peccando desistere, hoc esset non habere peccatum, sufficeret ut hoc nos scriptura moneret, sili peccastis, non adicias iterum*. Non autem sufficit, sed addidit, & de pristinis deprecare, ut tibi dimittantur. Divus Thomas, de verit. quaest. 22. art. 5. & 12. quaest. 113. 2. 3.

Præterea, qui novam vitam, cessationemque a peccato solummodo ad iustificationem, remissionemque prælinunt, hi dominicam præcationem de medio tollunt, qua dicimus, *Dimitte nobis debita nostra, &c.* Imo memoriam peccatorum antecedentium conantur abolere, qua nihil peccatori salubrius est. Psalm. 50. *Quoniam iniquitatem meam, &c.* Vide Chrysof. hom. 9. in epist. ad Hebræos.

Præterea, Lucæ 5. *Non egeni qui sani sunt medico, sed qui male habent*. Non enim veni vocare iustos, sed peccatores ad poenitentiam. Et cap. 15. *Gaudium erit in celo super uno peccatore poenitentiam agente, quam super nonaginta novem iustis, qui non indigent poenitentia*. Quod, & in concilio hoc Trident. sess. 6. cap. 14. modo definitum est. Nam sanctorum testimonia hoc loco congerere, fuerit in re non dubia, testibus uti non necessariis. Si quis tamen ea nosse cupit, multa colligit Gratianus, de poenitentia, dist. 1. & Rossens. art. 5.

Neque post tam firma sacrarum literarum argumenta, rationibus hanc conclusionem confirmare necessarium est (1). Nam rationes ferme, quæ a Theologis in fidei catholice confirmatione referuntur, ex coniectura pendent, nullam vim afferunt in docendo. Nos vero, cum adversus hæreticos disputamus, argumenta quaerimus, quæ non persuadeant

Ooo 2

mo-

(1) Vide D. Thom. quaest. 86. art. 2. & 1. 3. quaest. 113. art. 5. de verit. quaest. 28. art. 5.

modo, sed cogant: & tamen in hac parte si quis Theologus afferat rationem, non aspernet: si non habeat, non admodum flagitem. Nos certe congruentissimam insinuavimus: quod pœnæ medicinæ sunt adversus peccata appositissimæ: coque præsertim, quod tristitia, atque dolor humilitatem inducunt, superbiam excludunt, quæ morborum humani generis prima causa est. Contritam manum, vel brachium, levare non possumus: sic meror in corde viri humiliabit illum. Proverb. 12. Vide Chrysof. homil. 3. in Matth. & 11. ad populum Antiochen.

Præterea nihil est quod ita animum humanum contineat, & frænet, quam pœna. Ut igitur homines peccata vitarent diligentius, in quæ semel decidissent, pœnis ac timore cohiberi debuerunt. Atque, ut Augustin. ait, & habetur de poenitentia, dist. 1. cap. Nullus, ita impartitur Deus misericordie largitatem, ut non relinquatur iustitiæ disciplina, si quidem naturalis ratio postulat, ut legum prævaricatores, iusta vindicta puniantur.

2. Concl. Secunda conclusio. Exterior poenitentia est quoque ad salutem necessaria. Hanc mox equidem demonstrabo, si prius unum illud admoneam, actus exteriores ad salutem necessarios esse, in hunc sensum, ut si facultas adsit, habeantur in re, si non adsit, habeantur in voto. Verbi causa. Baptismus dicitur esse ad salutem necessarius, quoniam si haberi possit, sine illo nemo salvatur. Si haberi non possit, sine voto illius, salus constare non valet. In hunc igitur sensum nos asserimus poenitentiam exteriorem, esse ad salutem necessariam, quoniam nemo unquam qui eam agere potuit, sine ea salutem consecutus est: Nec qui agere non potuit, sine illius voto & desiderio.

Primum ergo argumentum pro hac conclusione est testimonium concilii Trident. sess. 6. cap. 14. Docendum est, inquirunt patres, christiani homines poenitentiam (quam secundam post naufragium tabulam salutis Patres apte inuenerunt) vultu aliam esse à baptismali, eaque contineri, non modo cessationem à peccatis, & eorum detestationem, aut cor contritum & humiliatum, verum etiam eorundem sacramentalem confessionem, saltem in voto. Itemque satisfactionem per ieiunia, elemosinas, orationes, & alia

alia pia spiritualis vite exercitia. De qua poenitentia scriptum est: Memor esto unde excederis, age poenitentiam, & prima opera fac. Et iterum, Quæ secundum Deum tristitia est, poenitentiam in salutem stabilem operatur. Et rursus, Poenitentiam agite, & facite fructus dignos poenitentia. Hactenus concilium.

Atque hæc fere sacrarum literarum testimonia magna ex parte conclusionis huius veritatem ostendunt. Nam & illud apost. 2. ad Corinth. 7. Tristitia quæ secundum Deum est poenitentiam, &c. de exteriori intelligendum esse, superius admo- nuimus. Tristitia enim interior, quæ secundum Deum est, poenitentiam (videlicet exteriorem) in salutem stabilem operatur. Vera enim poenitentia interior intelligi non potest, quam non exterior consequitur. Baruc 2. Anima quæ tristis est, & incedit curva, & infirma. Et David Psalm. 5. Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum, & lacrymis meis fratrum meum rigabo. Et Lucæ 7. Mulier illa peccatrix lacrymis rigavit pedes Domini. Illud quoque Matth. 3. Facite fructum dignum poenitentia: iam enim secutus ad radicem arboris posita est. Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur, de exteriori satisfactione accipiendum esse, communis sensus Catholicorum manifestat, qui hunc locum maxime referunt adversus Lutherum, ad asserendam satisfactionem exteriorem poenitentia. Tum & Chryso- stomus docet, homil. 10. in Matth. his verbis, Maxime indigemus compunctione poenitentia, multarumque lacrymarum. Poenitentiam vero dico, non solum ut a malis prioribus desistamus, verumetiam, ut bonorum operum fructibus impleamur: Facite, inquit, fructus dignos poenitentia: quo autem modo fructificare poterimus? Si utique peccatis adversa faciamus. Aliena rapimus? incipite donare iam propria. Longo es tempore fornicatus? a legitimo quoque usu suspendere contingit. Iniviam fecisti? refer benedictionis verba conviciis: neque enim vulnerato sufficit ad salutem, tantummodo spicula de corpore evellere, sed etiam remedia adhibere vulneribus. Delicis autem & temulentia distulcibus ieiunia, & aqua potu utriusque compensa. Hactenus Chrysostomus. Denique sic illum locum esse interpretandum, evangelicus stylus ipse declarat, ubi fructus arboris, opera exteriora, quæ a bona vo- luq.

luntate tanquam radice, procedunt, afferuntur. Matth. 7. *A fructibus eorum cognoscetis eos.*

Præterea & apostol. ad Rom. 6. hanc conclusionem docet, inquit: *Humanum dico propter infirmitatem carnis vestra: sicut exhibuistis membra vestra servire iniquitati, ita nunc exhibite membra vestra servire iustitiæ.*

Nec id solum procedit in lege evangelica, sed in omni sive nature, sive scripturæ: hoc enim peculiare habuit lex nova, (ut D. Thom. auctor (2) est) quod determinat in particulari, ea quæ in lege nature erant indeterminata. De iure, inquit, naturali est, ut aliquis poeniteat de malis quæ fecit, quantum hoc quod doleat se fecisse, & doloris remedium querat, per aliquem modum, & aliqua etiam signa doloris ostendat, sicut Ninivite fecerunt. Sed ea poenitentia, determinationem accepit, ex institutione divinæ legis. Sicut ergo in nova lege, necessaria est ad salutem utraque poenitentia, & interior, & exterior, ita etiam in lege nature atque scripturæ, necessaria erat.

Præterea Iohel. 2. *Convertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & planctu.* Quo testimonio ad hoc corroborandum, utitur Ambros. (3) ad virginem lapsam, cap. 8. *Poenitudo, inquit, necessaria est, sicut vulneratis sunt necessaria medicamina: Sed quamta puras, & qualis necessaria poenitentia? Secundam conscientia molem, exhibenda est poenitentia magnitudo: non enim verbis agenda est, sed & actu. Hac autem sic agitur, si tibi ante oculos ponas, non aliud remedium post baptismum, constitutum esse, quam poenitentia solatium. Tum inprimis proprii facti tu ipse iudex esto crudelior, & quasi mortuum te existimans, quomodo possis reviviscere cogita: deinde, mens, ac membra singula, digna castigationis poenitenda: totum corpus crucietur, dicit enim Dominus: Convertimini in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & planctu, &c. Et infra, Qui futuras penas in hoc parvo vita spatio compensaverit, seipsum ab æterno iudicio liberat: grandi plaga alta*

(2) 3. part. quæst. 84. art. 7. primum. (3) Poenitentiam agere ad exteriorem satisfactionem refert Ambros. sic. d. Thom. Matth. 3. & 4. dist. 22. quæst. 2. art. 3. quæst. 4. ad 2.

& proluxa opus est medicina, grande scelus grandem habet necessariam satisfactionem.

Idem etiam elegantissime docet Chysof. (4) in epistolam ad Hebr. homil. 9. ubi nec veretur dicere, medicamentum fortius, quod maxime operetur in poenitentia, exteriorem factis actionem esse. Quomodo in medicamentis compositis, una herba est dominantissima. Et homil. 5. de poenitentia dicit, eam esse mortuam sine eleemosyna.

Idem quoque docet Cyprian. sermone 5. de lapsis, circa finem. *Orare oportet impensius, & rogare, diem luctu transfigere, vigiliis noctes ducere, &c.*

Præterea (ut in relectione anni superioris nobis monstratum est) cum ambarum partium, & spiritus & carnis peccatum commune sit, necessarium erat, ut esset remedium quoque commune, totiusque homo interior & exterior poenae lueret peccatorum. Præterea, cum ex misericordia Dei poena æterna poenitenti in temporalem commutetur, (æterna autem futura erat, non solum anime, sed etiam corporis) consequens fit, ut peccator poenæ temporali, non solum anime, verum etiam corporis relinquatur obnoxius. Sic enim Deus impartitur misericordiam largitatem, ut non relinquatur iustitiæ disciplina. De poenitent. dist. 1. cap. Nullus, ex August.

Ad 1. argumentum, iam ante ex D. Thom. responsum est, omnia illa remedia post peccatum mortale nulla esse, si poenitentia desit, quemadmodum & August. lib. 2. contra Cresconium dixit, sine charitate, quæcumque alia remedia, (quæ multa enumerat) non prodesse: v. g. fidei remissio peccatorum tribuitur: item & eleemosyna. At apostolus inquit, *si charitatem non habueris, &c.* Sed quoniam hæc generalis responso non videtur idonea, speciatim respondetur ad singula.

Et quidem, baptismus an sine poenitentia peccata remittat, scholastici auctores in duas factiones, extremas, atque adversissimas distrahuntur. Nam quidam contendunt omnes nervos, ut

(4) De poenit. dist. 2. cap. Medicamentum.

Resp. ad argum. in contr. proposita.

(R)

ut suadeant, baptismum, nisi contrito administretur, prodesse nihil. Cui opinioni adherent Gabriel dist. 14. quest. 2. & Adrianus quest. 1. de poenitentia & quodlibeto 5. art. 3. Quibus & D. Thom. favere videtur 3. part. quest. 86. art. 2. & 3. & quest. 68. art. 6. ad 3. ubi asserit, quod ad effectum baptismi percipiendum, licet non requiratur poenitentia exterior, requiritur tamen interioris poenitentiae virtus: virtus autem poenitentiae contritio est, cum sine actu charitatis non reperitur: ergo, &c.

Item super epist. ad Roman. cap. 1. lect. 4. dicit, quod contritio cordis requiritur ante baptismum: alioquin sicte ad baptismum acceditur.

Atque habent qui sic opinantur, ea pro se argumenta maxime, quae nos retro fecimus, ut ostenderemus iustificacionem peccatoris sine actu charitatis esse non posse: Quae hic repetere (ne longum sit) supervacaneum existimavi.

Habent & illud ex August. (si Augustino tamen hoc opusculum tribuendum est) is ergo (seu quisquam alius eius libri fuerit auctor) ad fratres in heremo sermone 11. *O compunctio*, inquit, *sine qua instructus est omnis confessio, omnis satisfactio inanis, sine qua adultis non valet baptismus.*

Sed expresse tamen lib. 7. contra Donatist. cap. penultimo, & habetur de consecr. dist. 4. cap. *Soler*, baptismum asserit, non prodesse iis, qui non habent charitatem, probatque ex illo apostoli prioris ad Corinth. 13. *Si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, &c. Praeterea, Act. 3. Paenitentiam & convertimini ut deleantur peccata vestra: ergo, conversio requiritur, quae non est sine charitate, ut ante ostensum est. Loquebatur autem, antequam baptizarentur.*

Posterior opinio. Haec & multa alia dicuntur ab iis Theologis, qui priorum opinionem de baptismum tuentur. Sed exoriantur ex alia parte adversarii qui asserere videntur, non requiri aut contritionem, aut attricionem, sed satis esse poenitentiam virtuaalem, hoc est, velle suscipere baptismum institutum ad remittenda peccata, & id sine complacentia in peccatum. Quem in modum loquitur Ambros. lib. 3. de Sacramentis cap. ultim. Quod etiam si non confiteatur peccatum qui venit ad baptismum, tamen hoc ipso implet confessionem omnium peccatorum, quo bap-

baptizari petit ut iustificetur, & ita Sacramentum baptismi, iuxta communem expositionem, vocatur poenitentia, ad Hebr. 6. *Impossibile est, renovari ad poenitentiam.* Et Luc. ultimo. *Oportebat predicari in nomine eius poenitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes.* Vbi, quae Matth. de baptismi dixit, Lucas refert de poenitentia. Idem videtur nonnullis Scotus sentire, dist. 14. quest. 4. & Caiet. 3. part. quest. 86. art. 2. & probatur ex Ambr. in illud epistolae ad Roman. *Sine poenitentia sunt dona Dei.* Gratia Dei in baptismate non querit gemitum aut planctum, sed solam ex corde professionem. Et quia, quae graviter peccantur, non nisi fletu & gemitu ad veniam pertinent, ideo illos iam non accipere veniam putarent, quia dolore illos non videbant, ostendit hoc inter priordia fidei non requiri.

At vero D. Thom. & communis Theologorum sententia, inter has extremas media est, in cuius expositionem, sit prima conclusio, de qua ego non dubito.

Ante baptismum requiritur in eo qui peccavit mortaliter aliqua poenitentia interior, scilicet, displicentia formalis detestacione peccati. D. Thom. 3. part. quest. 86. art. 2. ad 1. Glossa ordinaria in illud Matth. 3. *Poenitentiam agite.* August. de vera & falsi poenit. cap. 8. & de fide ad Pet. cap. 30. expresse, & lib. de fid. & oper. cap. 6. & 8. & lib. 50. hom. 27. cuius verba habentur de consecr. dist. 4. cap. *Omnis.* Nemo potest novam vitam inchoare, nisi eum veteris poenituerit. Probat autem August. id duobus testimoniis sacrarum literarum. Primum est ad Colos. 3. *Exuite vos veterem hominem, & induite novum, qui secundum Deum creatus est.* In baptismo enim, proprie novus homo induitur: ergo prius debet exui vetus homo, quam novus induatur. Sed novum induit homo, per hoc quod eligit novam vitam: ergo, & veterem exuit, per hoc quod detestatur antiquam.

Secundum testimonium habetur Act. 2. *Paenitentiam agite. & baptizetur unusquisque vestrum.* Et Dominus etiam non baptizatis loquebatur, inquiens: *Nisi poenitentiam egeritis, omnes simul peribitis.*

D. Chrysofom. homil. 10. in Matth. hoc colligit ex eo quod baptismus Ioannis fuit preparatorius Baptismi Christi, & Tom. II. Ppp vo-

vocatur baptismus poenitentia. Lucæ 3. Matth. ergo in remissionem peccatorum erat baptismus Ioannis, non quod peccata remitteret, sed quod per poenitentiam quam prædicabat, disponebat ad baptismum Christi.

Hoc etiam definitum est nunc in concil. Trident. sess. 6. cap. 6. quod videlicet ante baptismum, oportet esse poenitentiam, id est, odium & detestationem peccatorum, ex eo quod Actor. 2. dicitur: *Poenitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum.*

Nec hanc conclusionem aut Scotus, aut Caietanus negant (quantum ego sentio) nusquam enim asserunt, omni displicentia etiam imperfecta remota, baptismum recte a peccatore suscipi. Nec Ambrosius etiam unquam somniavit, (ut patet legenti caput illud ultimum lib. 3. de Sacramentis) peccata in baptismo remitti sine quocunque dolore interiori.

4. Concl. Secunda propositio. *Non requiritur actus perfectus poenitentia virtutis, ut peccator sit dispositus ad suscipiendum effectum baptismi: sed satis erit imperfectus dolor, quem Theologi attritionem appellant.* D. Thom. 4. dist. 6. quæst. 1. art. 3. quæst. 1. ad 5. & super cap. 11. Ioannis lect. 9.

Hæc vero propositio non aliter a me probatur, quam in relectione anni superioris probatum est, omnia quidem nova Sacramenta gratiam vitamque conferre, sed potissimum baptismum, quod nisi vitam peccatoribus conferat, non video cur Sacramentum regenerationis appelletur. At si contritio semper præcederet tanquam dispositio, nunquam baptismus culpam mortalem remitteret, sed solum poenam. Quare gratiam in eo conferri adultis non oporteret, quæ videlicet ad remissionem poenæ non requiritur.

Quæstio. Exoritur tamen hoc loco quæstio valde difficilis, & ad hanc propositionem explicandam necessaria, quæ quæritur: *difficillimum inter attritionem & contritionem, unde liquet quidnam attritio sit, quæque sit illa, per quam virtute Sacramenti fiat homo ex attritio contritus.* Nam D. Tho. 4. dist. 17. quæst. 2. art. 1. quæst. 2. ad 3. solum asserit attritionem esse displicentiam imperfectam, contritionem vero esse displicentiam perfectam. At hinc re vera non habetur quid attritio sit, quæve sit illa imperfectio, quæ a contritione distinguitur. Variis ergo aliorum

rum de hæc re opinionibus prætermisissis, supponendum in primis est, displicentiam ideo perfectam dici, quia nihil illi deest eorum, quæ ad finem displicentiæ consequendum sunt necessaria. Est autem finis displicentiæ, seu doloris de peccato multiplex, ut a principio huius disputationis constitutum.

Primus, vindicare iniuriam factam Deo. Alter, eiusdem Dei amorem conciliare. Tertius, peccatum, ut malum & inimicum animæ, destruere, atque abolere. Erit igitur ea perfecta poenitentia, & displicentia de peccato que habebit hos tres fines & effectus. Qui quidem omnes mutuo hærent, nec quisquam illorum sine reliquis invenitur. Qui enim dolor iniuriam Dei emendat, idem & conciliat nobis Deum, & peccatum commissum delet.

Quibus iactis fundamentis, patet manifeste, displicentiam imperfectam eam esse, quæ nec sufficiens est ad emendam Dei iniuriam, nec ad gratiam ipsius sciendam, nec ad peccatum destruendum. Unde colligitur, hanc imperfectam displicentiam, multipliciter homini contingere: multis enim modis contingit a perfecto declinari.

Primum itaque genus imperfectæ displicentiæ est, cum quis dolet de peccato propter humana naturaliaque motiva: ut, quia turpe est & contra rationem: vel quia inducit infamiam, vel etiam quia contrarium Deo est, quatenus finis est & principium naturæ. Hoc autem displicentiæ genus, quod videlicet sola ratione naturali nititur, an Theologi appellaverint attritionem me profecto lateo. Sed quom sit quidam imperfectus dolor, qui interim frangere & atterere animum potest, licet non perfecte, nos attritionem eam nuncupamus. Vide August. de vera & falsa poenitentia cap. 2. & 9.

Secundum genus imperfectæ displicentiæ est, quæ oritur a timore poenarum. Poenas vero intelligo spirituales vel æternas, quæ lumine fidei cognoscuntur: & hæc Doctores scholastici omnes, attritionem vocant atque de ea August. de vera & falsa poenitentia, cap. 17. loquitur, tractans illa verba Ezech. *Quotiescunque hora peccator ingemuerit & conversus fuerit, vita vivet.* Conversum aut non tantum versum vitam vivere: vertitur a peccato, qui iam vult dimittere peccatum: Convertitur qui iam totus & omnino vertitur. Qui iam non solum poenas timet,

met, sed ad bonum Domini contendere festinat. Dixerat autem poenitentiam qua impetrat vitam, non a solo timore, sed a charitate proficisci. Hanc etiam attritionem tanquam insufficientem reliquit Ambros. lib. 2. de poenitent. cap. 9.

Tertium imperfectæ displicentiæ genus invenitur, cum quis dolet quidem de peccato qua ratione offensa Dei est, sed ex velleitate, non ex volitione absoluta, & efficaci: habet enim desiderium imperfectum placendi Deo, dimittendi peccatum, &c. Sicut & dilectio Dei imperfecta, potest appellari volitio qua Deo vellem bonum & gloriam, ipsique placere in omnibus, desiderio tamen imperfecto, sic & nolle Dei offensam, est imperfecta displicentia; nam perfecta, efficax, & absoluta est, qua ex dilectione Dei efficaci & absoluta nascitur. Hunc vero imperfectum dolorem Caseranus quaest. 1. de contritione, (ac iure ille quidem) attritionem vocat.

Si hæc nobis fuerint diligenter inspecta, facile concieniam discrimen inter attritionem, & contritionem.

Primum ab effectu, quia contritio peccati remissionem facit, attritio non facit.

Alterum a principio, quod contritio ab amore infuse charitatis procedit: attritio vero non, sed vel a timore poenitentium, vel ab amore proprio & naturali, vel a dilectione imperfecta conditionata & inefficaci, qui non sunt actus charitatis, cum possint esse in peccatore.

Inde rursus discrimen tertium sequitur, quod contritio elicitur ab habitu poenitentiae infuso: attritio vero, ab habitu eodem non elicitur.

Postremum discrimen est, quod ad contritionem requiritur auxilium Dei speciale, cum sit actus supernaturalis. Attritio vero solis naturæ viribus haberi potest: nisi attritio secundi generis, qua tam ex parte intellectus, quam ex parte voluntatis, auxilio speciali opus habet: timor siquidem servilis, (ut modo pro conserto supponimus) donum Dei est. Et quemadmodum ad credendas poenas supernaturales, necessarium est auxilium Dei, quo moveatur intellectus, sic ad timendum eiusmodi poenas necessarium est ut exciteretur affectus, & consequenter ad dolendum de peccato propter hunc finem supernaturalem. Credimus enim nullam poenitentiam efficaciter

ter attingere effectum supernaturalem, cum solo auxilio Dei generali. Ad alias vero attritiones ex parte voluntatis, nullum auxilium speciale requiritur. Nam illa primi generis, cum naturale obiectum habet, solis naturæ viribus nititur. Illa autem postremi generis supposita fide beatitudinis supernaturalis, haberi potest sine auxilio Dei speciali, sicut & desiderium inefficax & imperfectum beatitudinis.

Sed enim hæc nobis dicta fuerint de contritione & attritione, secundum vocabulorum & usum, & significationem. Nam quod D. Thom. de veritate, quaest. 28. art. 8. dixit, omnem dolorem de peccato in habente gratiam esse contritionem, improprium est. Nec abusus vocabuli tradendus est in hanc nostram disputationem, ubi de contritione & attritione proprie loquimur.

Quo significatu manifestum est, nullam attritionem, contritionem, aliquando fieri posse. Contra Scotum in 4. dist. 14. quaest. 2. & Caietanum, quaest. de contritione, asserentes, contritionem acquisitam informem, qua ab aliis Theologis appellatur attritio, contritionem fieri posse formatam. Existimat vero Caietanus, hanc esse opinionem D. Thom. 3. part. quaest. 89. art. 1. ad 2. ubi asserit, quod primus poenitentis actus habet se, ut ultima dispositio ad gratiam consequendam, scilicet, contritio. Alii vero sequentes actus poenitentiae procedunt iam ex gratia & virtutibus.

At re vera, hæc opinio, primum Div. Thom. repugnat in 4. dist. 17. quaest. 2. quaest. 3. Vbi & manifeste asserit, contritionem esse actum elicium ab habitu poenitentiae infuso. Est autem certum, quod actus elicitus ab habitu infuso, distinguitur omnino a quocunque alio, qui ex puris naturalibus haberi potest, ut actus elicitus a charitate infusa, a quocunque alio amore, qui citra charitatem elicitur: & ratio est in promptu, quia actus, qui habetur ex puris naturalibus, non attingit nisi obiectum naturale, talis est enim, quale obiectum, ut ante docuimus. Cum ergo omnis attritio acquisita naturalis est, naturale quoque obiectum habet, sicut & dilectio acquisita. Quare impossibile est talem attritionem fieri contritionem, sicut nec dilectio quidem acquisita, dilectio charitatis infuse fieri potest, cuius videlicet obiectum, supernaturale sit oportet.

Quod

Quod si actus nostri acquisiti supernaturalia obiecta efficaciter attingerent, certe, habitus virtutum infusarum, (quod retro docebamus) essent supervacanei.

Præterea, actus contritionis, (ut manifestis argumentis superius ostendebamus) auxilio eget speciali. Actus autem attritionis, (de quo Scotus & Caietanus loquuntur) sunt ex puris naturalibus, ut etiam ipsi fatentur: ergo impossibile est, esse idem, quia principia sunt proflus diversa, nec fieri potest ut actus qui solo auxilio Dei generali, a potentia producitur, idem numero, a potentia cum auxilio speciali producat. Et quod de hoc genere attritionis dictum est, patet etiam, ac multo etiam in reliquis. Hoc vero idem nobiscum tenet Paludan. dist. 17. quest. 1. & Gabr. dist. 16. quest. 1.

Questio. Sed quæri tamen a plerisque solet, An ad poenitentiam actum, quem contritionem appellamus, totus animi conatus necessarius sit, ita videlicet, ut actus habeat omnem intentionem, quam eo tempore voluntas potest illi præstare, &c.

Et quidem Adrianus, quest. 1. de poenitentia, art. 2. & quodlib. 5. art. 3. existimat ad contritionem exigi, ut homo omnem conatum adhibeat. Probatque in primis ex Deuteronomio 4. ubi, Si quaesieris, Moyses ait, Dominum Deum tuum, invenies illum, si tamen toto corde quaesieris, & tota tribulatione anime tuae.

Secundo id suadet ex eo quod Esaiæ ultimo Dominus ait. Ad quem aspiciam, nisi ad pauperculum & coneritum spiritu, & trementem sermones meos? Nota, coneritum spiritu. Dolor enim remissus spiritum non conerit. Nota rursum, trementem, tremor enim est magnus & manifestus timor: ut dicit glossa super illud ad Philipp. 2. Cum timore & tremore, &c.

Tertio argumento ex illo Ioelis 2. Convertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio & fletu, & planctu, & scindite corda vestra. At, dolor remissus, nec ex toto corde est, nec fletum & planctum efficit, nec scindit corda, &c.

Quarto, sanctorum testimoniis id confirmat. August. enim lib. de vera & falsa poenitent. cap. 17. Convertitur, inquit, qui tam totus & omnino vertitur. Et sermon. 11. ad fratres in eremo. Gravia peccata, ait, gravissimis lamentis indigent. Item Ambr. lib. 2. de poenit. cap. 10. Facilius invenio qui innocentiam ser-

servaverint, &c. que ante sunt a nobis recitata. Et ad virginem lapsam, cap. 8. Postquam interrogaverat, quanta esset & qualis poenitentia necessaria, & descriperat, exteriorem quidem ingentem subiicit. Cor vero sit liquefens sicut cera, & totum corpus maceretur. Talis vita talis actio poenitentia si fuerit perseverans audebit sperare, etsi non gloriam, certe poena evacuationem: Insuper ergo misera fatiter, inhere tanquam naufragus tabula, nam grandi plaga alta & proluxa opus est medicina. Quod ostendit Ambrosius & testimonio Ioelis iam citato, & quia omnes qui in sacris literis veniam penitendo referuntur consequuti, huiusmodi cordis compunctionem habuere, non levem & remissam, non parvam, sed maximam, ut Ninivitarum, & David, qui explicans poenitentiam suam, ait: Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum, &c. Atque iterum: Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea, afflictus & humiliatus sum nimis, rugiebam a gemitu cordis mei.

Cyprian. demum serm. 5. de lapsis, Quam magna, inquit, deliquimus, tam granditer deestamus, alio vulnere diligens & longa medicina non desit, poenitentia crimine minor non sit, putasne Dominum cito posse placari, cuius templum sacrilega contagione violasset? Orare oportet impensus, diem luctum transigere, vigiliis noctes ac fletibus ducere, tempus omne lacrymosis lamentationibus occupare, fletos solo, adhærere cineri, in cilicio volutari, & sordibus, &c. Et paulo post, si precem toto corde quis faciat, si veris poenitentiae lamentationibus & lacrymis ingenscat, si ad veniam delicti sui Dominum instis & continuis operibus instillet, misereri talem potest.

Est etiam ratio pro hac sententia, quod non habemus nos, Deum conferre gratiam, nisi facienti totum quod in se est; sed qui non convertitur toto conatu, non facit totum quod in se est: Coneritus igitur, cui scilicet infallibiliter Deus gratiam confert, tota vi animi convertitur.

Altera quoque ratio est, quod non est contritio nisi ex amore charitatis proficiscatur; sed amor charitatis non habetur, nisi toto nixu Deus diligatur, Deut. 6. Diliges Dominum Deum tuum ex tota fortitudine tua, quod Marcus dixit, ex tota virtute tua, & Lucas, ex omnibus viribus tuis. Quibus & testimo-

moniti & rationibus adductus, non dubitat omni asseveratione confirmare, contritionem nullam esse, nisi ex toto conatu voluntatis doleatur. Atqui, duo hic extrema fugienda sunt, alterum eorum qui facile quibuslibet poenitentibus veniam & securitatem pollicentur, adversum quos Iidorus 2. lib. de summo bono, cap. 13, illud Hieremiæ (5) testimonium inducit, *Curabant contritionem filia populi mei, cum ignominia dicebant, pax, pax, & non erat pax.* Alterum extremum, hoc est, quod tenet Adrianus (6), contra cuius opinionem Chryl. in libello de reparatione lapsi, *Talis, inquit, mihi crede, talis est erga homines pietas Dei, nunquam spernit poenitentiam si ei sincere & simpliciter offeratur, etiam si non potuerit quis explere in presenti satisfaciendi ordinem, quantumcumque tamen, & quantulibet brevi tempore gestam poenitentiam, suscipit etiam ipsam, nec patitur, quamvis exigue, conversionis petire mercedem.*

Deinde, Actus charitatis etiam si non habeat totam intentionem quam potest, nec ex toto conatu procedat, sufficit ad remissionem peccatorum, ergo & contritio. Antecedens patet, quia ad talem actum, cum sit supernaturalis, requiritur habitus charitatis infusus, cum qua nullum mortale peccatum est. Nisi huic argumento respondere velis, habitum charitatis nunquam in actum exire, nisi voluntas omnem vim ad operandum intendat, quod absurdissimum est.

Præterea, præceptum de actu fidei, & de actu spei homo implet etiam si non agat ex toto conatu: ergo, & præceptum de charitate & contritione. Non ergo contritio totum animi conatum exigit.

Referri etiam solent in hoc, sacrarum literarum testimonia, ut illud Ioannis 14. *Qui diligit me diligetur a patre meo.* Et Iacobi 4. *Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis.* Quod si dicas esse limitanda eiusmodi testimonia, ut subintelligatur *ex toto conatu*, eadem ratione limitabimus & quæ loquuntur de fide, spe, atque iustitia. Quod quoniam probabile non est, nec illud quidem probare debemus, unde hoc proficitur.

Qui-

(5) Cap. 6. (6) De poenit. dist. 3. cap.

Quibus eisdem argumentis, Scoti opinio refellenda est, qui in quarto, distinctione decima quarta, questione secunda tenet ad contritionem requiri certum intentionis gradum. Qui quidem error falso nititur fundamento. Credit enim Scotus attritionem acquisitam ex puris naturalibus, dispositionem esse ad gratiam. Et quoniam vidit non quamlibet naturæ displicentiam, puta remissam, idoneam esse ad iustificationem, coactus fuit asserere, contritionem exigere certam intentionem magnam soli Deo cognitam. Verum imaginatio hæc (sive Scoti fuerit, sive non fuerit, nam si quis eum voluerit hoc errore liberare, cum hoc ego magnopere non pugnabo) imaginatio hæc, inquam, non modo falsa est, sed etiam periculosa, & erronea, ne quod verbum atrocius dicam. Ultima namque ad gratiam dispositio (ut nobis demonstratum est) auxilium Dei indiget speciali. Quo auxilio posito, sive Deus moveat ad magnum dolorem, sive ad parvum intensivè, talis dolor contritio erit, sicut ad amorem charitatis, sive Deus auxilio gratuito intensè moveat voluntatem, sive remisse, sive ut duo, sive ut decem, actus charitatis erit. Iustus siquidem habens charitatem infusam ut decem, potest actum amoris habere ut quatuor. Et cum de tali gradu requisito nulla possit esse probabilitas, an scilicet habeamus illum, necne, certe de contritione nullum præceptum esset. Quod ne ipse idem Scotus non admittit; esset enim stultum præceptum, quod semper invincibiliter ignoratur. Quinimo, teneretur homo ex toto conatu poenitentiam agere, ne exponeret se periculo talem gradum omit- tendi.

Ex eodem quoque fonte eiusdem Scoti alter error emanavit: certum tempus necessarium esse ut actus noster contritio sit. Cui sententiæ adversatur manifeste Chrysost. in orat. B. Philogonii, & in libello de reparatione lapsi, cuius ante verba retulimus. Adversatur etiam Leo Papa (7) in epist. 69. ad Theodorum, inquit: *si periculum urget cuique poenitenti, statim est absolutio danda, quia misericordia Dei non*

Tom. II.

Qqq

pof-

(7) De poenit. dist. 1. cap. Multiplex.

possimus tempora definire, nec mensuras ponere, apud quem nullas patitur venie moras conversio: dicente spiritu Dei per prophetam, Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris. Est autem propheta Ezechiel, cap. 18. inquitens, *Cum averterit se impius ab impietate sua, animam suam vivificabit.* Et cap. 33. *Iustitia iusti non liberabit eum in quacunque die peccaverit, & impietas impii non nocet ei in quacunque die conversus fuerit.* Nam utroque loco in quacunque die, pro quacunque hora, vel momento accipiendum est: si enim iustus avertit se a iustitia sua vel in hora, vel etiam in momento, iustitias antiquas amittat. Impius ergo, in quacunque hora vel momento fuerit conversus, iustitiam consequetur: ut qui in momento potuit perdere gratiam, possit & comparare.

Præterea, fac ut illud tempus necessarium, exempli causa sit media hora, & in prima illius temporis particula faciat homo quicquid sibi possibile est. Tunc sequitur primum Deum facienti quod in se est gratiam denegare: facientem quoque hominem quicquid & potest & debet, condemnari. Nihil enim præterea debet homo, quam pro tempore potest. Sequitur deinde, in illa etiam temporis particula hominem alias liberum extra salutis statum esse constitutum. Quæ omnia christiana pietas exhorret.

Præterea, sequitur inde aliquem hominem Deum summe diligere, & de commissis propter Deum dolere, & tamen a Deo condemnari, contra illud, *Qui diligit me, diligetur a patre meo.* Quin etiam sequeretur, martyrem, qui pro Christo mortem oppeteret, condemnari: ut si martyrium in prima parte illius temporis necessarii pateretur. Quod si dicas suppleri defectum continuationis per martyrium, certe cum voluntas pro facto cedat, voluntas quoque esse ad martyrii erit sufficiens ad gratiam dispositio. Quæ quoniam in momento haberi potest, fateamur necesse est contritionem quoque posse haberi in momento.

Nihil, scilicet, novi dicimus, sed ea tantum, quæ communi scholæ consensu sermoneque feruntur. Sed, ne hæc quidem quamlibet obvia, & omnium disputatione trita, erant nobis prætereunda. Constitutum enim erat, quid & quale sit id de quo differimus; non quo ignorare vos arbitramur,

mur, sed ut ampliori ratione, & via nostra procederet disputatione.

Igitur ad primum Adriani argumentum protinus respondebo, si illud prius exposuero, amorem Dei super omnia dupliciter posse dici maximum. Uno modo intensive, gradualis quadam intentione, quo pacto iuniores de intentione loquuntur. In quem modum non oportet amorem Dei esse maximum. Aliter intelligitur esse maximum appreciative. Concedenda sunt enim nobis in scholastica concertatione huiusmodi vocabula, quod alias sæpe deprecati sumus. Ac iure obtinere debemus, quoniam theologicas res ornate dicere velle, puerile est. Certe a Theologo, si afferat eloquentiam, non est aspernenda; si non habeat, non admodum flagitanda: tantum complectatur verbis quod vult, & dicat plane quod intelligas.

Ut ergo eo redeamus unde digressi sumus, & propositam distinctionem apertiori exemplo demonstramus. Femina interim vehementius, & intensius catellum amat, quam aurum, & tamen si alterutrum oporteret amittere, aurum catello præponeret; ita quoniam pluris facit aurum, quam catellum, plus diligit aurum non intensive quidem, sed appreciative, quo modo contritio dolor est maximus, quia si daretur optio mallet amisisse pecunias, mallet mortuum fuisse, quam peccasse.

Ad primum itaque argumentum responderetur, quod in toto corde Dominum exquirat, qui non partem Deo dat, & partem negat: ut illi faciant qui vel amant aliquam unam creaturam prohibitam, vel reservant sibi unam aliquod peccatum, quod non displicet. Quemadmodum verbi causa, ille totam domum hospiti exhibere dicitur, qui neminem ad nitit intra domum sine hospitis voluntate. Sed qui cum illo etiam inimicum exciperet, non totam domum exhiberet. Similiter in tota tribulatione animæ Deum querit, cui omnia peccata displicent. Nam, qui ex parte quidem tristeretur de peccatis, ex parte vero unumquodlibet sibi reservaret in quo delectaretur, is Deum in tota tribulatione animæ non exquireret. Non est ergo ibi sermo (ut scholastice loquamur) de totalitate gradualis intentionis, sed de totalitate integritatis

& perfectionis. Atque hinc reliquis sacrarum literarum testimonis facile respondetur. Primo, etiam August. testimonio. Alteri vero quod ex eodem August. praefertur (ut omittamus illud opusculum non esse ab Augustino conditum) respondeamus, ad satisfactionem integram pro gravissimis peccatis exhibendam, gravissimis lamentis opus esse, sine quibus eiusmodi peccatorum plena remissio non est. Ceterum ad simplicem remissionem culpae, proluxa illa & gravis poenitentia tum interior, tum exterior non requiritur, & per hoc patet quid Ambrosio & Cypriano respondendum sit.

Ad primam vero rationem respondetur, facienti quod in se est ex puris naturalibus, non oportere Deum gratiam conferre, nec tunc postea, nisi totum faciat quod potest, sed facienti quod in se est post auxilium Dei moventis, Deus gratiam iustificationis dat, etiamsi ex toto conatu non faciat. Ego, inquit Apocalypf. 3., *sto ad osium, & pulso, si quis aperuerit mihi ianua, &c.* Christus ergo ingredietur ad animam sive ex toto conatu, sive ex medietate conatus, ianua aperietur.

Ad secundam rationem prius dicitur, quod illis verbis non praecipitur intentio summa gradualis in actu, sed solum ut omnes vires intendantur, quantum necesse est ad diligendum Deum super omnia appreciative: ita ut in preparatione animi, videlicet cum opus fuerit, totum cor, mentem, animam, vires, conatum Deo praestemus. Posterius respondetur, quod illiusmodi verbis solum ostenditur nullam esse diligendo Deo mensuram praescribendam. Quia enim dicturus erat, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*, docet ante, nullum exemplum, nullumque modum in amore Dei esse querendum, qui utique dignus est, ut sine modo atque exemplo diligatur. Eccl. 43. *Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum potestis, maior est enim omni laude.*

Dubium.

Verum illud dubium protinus existit, *An Sacramentum baptismi, cuiusque attritio administratum, conferat gratiam, an potius unum aliquod sit attritionis genus, quod solum disponat ad gratiam Sacramenti.*

Sed huic ego quaestioni commodius postea respondebo, cum de Sacramento absolutionis disputavero. Eadem eodem ibi-

ibidem quaestio est. Et quod ad mores Christianorum attinet, hic forsitan curioso. Illic vero necessario transigetur.

Iam vero ad argumenta prioris opinionis, quae nitebatur ostendere, baptismum nisi contrito administraretur, prodesse nihil, dupliciter respondetur. Prius, quod si loquamur de actu charitatis, semper requiritur ad iustificationem: seclusis tamen Sacramentis, sicut & contritio. Sacramentum autem in non ponente obicem, eundem effectum habet, quem haberet charitas & contritio sine Sacramento. Vnde sicut parvulus, per solam habituales charitatem, & gratiam iustificatur, eo quod non ponit obicem Sacramento ad remissionem peccati originalis, ita & adultus quia non ponit obicem ad remissionem peccati mortalis cum est attritus, per infusionem charitatis habitualis iustificatur. Posterius responderi quoque potest, omnia illa testimonia de charitate habituali esse intelligenda. Alias qui dormiret, quoniam non diligit, maneret in morte. Sed prior solutio praestabilior est. Argumenta vero opinionis alterius, post ea quae discriimus, faciliora sunt, quam ut solvere debeamus.

De charitate vero, *An sine poenitentia valeat mortales culpas remittere*, nonnulla controversia est. Gabr. enim ait (8), sed Div. Thom. (9) negat. Credit autem ille, solo actu charitatis sine poenitentia peccata donari, cum memoriae non occurrunt: ut, si peccator, quo scilicet tempore Deum diligere tenetur Dei considerans bonitatem (10), elicit actum dilectionis Dei super omnia, consequitur, inquit remissionem peccatorum, licet nullum habeat poenitentiae actum, quia nullam habet cogitationem de peccato, quam occupatus, ut ait, *circa Dei dilectionem, habere non potest: non enim possumus plura simul cogitare.* Haec ille. Omnia vero scripturae sacrae testimonia, quae probant poenitentiam esse necessariam, exponit de poenitentia formali, aut virtuali, ut patet in tertia eiusdem quaestiois conclusione. Atque etiam Scotus in illa

Quaest.

(8) 4. dist. 14. quaest. 1. (9) 3. part. quaest. 84.

(10) Artic. 5. ad 2.

ipsa distinctione, & quaestione, paucioribus verbis, eadem ferre peccare videtur.

Sed hi, primum in eo falluntur, quod non vident interesse plurimum, inter ea quae solum necessaria sunt, ut praecipua, & quae necessaria sunt etiam, ut media, sine quibus salus haberi non potest. Abiit namque, excusari hominem a poenitentia, & memoria peccatorum, cum habet de peccato commissio vel ignorantiam invincibilem, vel etiam distractionem necessariam a peccatis cogitandis, quasi poenitentia solum esset necessaria, quia praecipua est, & non item, quia medium ad salutem necessarium. Atque in huiusmodi mediis licet admittatur excusatio, ne homo peccet, quando ex ignorantia desunt; non tamen admititur, ut sine illis homo salvetur exempli gratia. Fides Christi est ad salutem necessaria: quod si cui evangelium non annuncietur, excusabitur quidem a praecipuo credendi, id est, non peccabit ex eo quod non credit in Christum: sed vitam aeternam minime consequetur, ad quam consequendam, Christi fidem habere necesse est. Atque idem de baptismo dicere licet, sine quo nemo salvus efficitur: sive occupatus circa res alias, sive oblitus baptismi fingatur. Intelligimus ergo ad divini providentiam pertinere, ut quo voluit vel fidem, vel baptismum, medium ad salutem praestituere, facienti quod in se est, nunquam denegat tale medium. Sic igitur, cum poenitentia sit, ad salutem medium necessarium (quod abunde sacrarum etiam literarum testimoniis ostensum est) divinae procuratoris esse convincitur, ut facienti quod potest ea suggerat, quae fuerint huic remedio adhibendo necessaria.

Errant deinde vehementer, quod testimonia illa scripturae sacrae de poenitentia formali vel virtuali interpretantur, idque ut opinionem suam pugnacissime defendant. At si semel hanc nobis licentiam interpretandi permitimus, facile quoque caetera media ad salutem praescripta, per eandem expositionem eludemus. Fides quippe Caristi explicabitur ad salutem necessaria formaliter, vel virtualiter. Votum etiam baptismi dicitur necessarium formale, vel virtuale.

Præterea, cum sancti omnes de poenitentia formali, & ex-

plicita, praedicta testimonia interpretentur, temere & inconsiderate in contrariam intelligentiam pervertuntur.

Præterea, talem interpretationem admittentes, in nullo eventu probare poterunt, formalem poenitentiam esse necessariam. Dicemus enim illis, etiam cum peccata memoriae occurrunt non oportere formaliter, explicitèque dolere: neque id refelli aliquo testimonio potest, quoniam charitas est poenitentia virtualis, quae sufficere dicitur, quoniam locis praescriptis formalis poenitentia non praescribitur. Ita, si huic expositioni dabitur locus, satis erit ad salutem nova vita, sine detestatione veteris, quae est haeresis Luterana.

Quadam insuper testimonia ex illis, de poenitentia virtuali exponere, impudentia manifestissima fuerit, ut illud Joel 2. *Convertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & planctu, & scindite corda vestra.* Illud item (21), *Poenitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum in remissionem peccatorum.* Quod quidem testimonium, si de poenitentia vel formali, vel virtuali volumus exponere, in eum errorem vel eidimus, quem paulo ante reprobavimus: hoc est, baptismum sine poenitentia formali peccata remittere. Verum hæc missa facio (quae tamen decernere controversiam possunt), illud quaero, si cui peccatori divina bonitas occurrat, eo etiam tempore, quo nec diligere Deum, nec poenitentiam agere tenetur, non occurrant autem peccata, videlicet occupatissimo in divinae bonitatis contemplatione. Quaero tum, inquam, an isti habenti actum dilectionis, peccata sine poenitentia condonantur? Nam si condonantur, ergo etiam quando non tenebatur ille, aut Deum diligere, aut in Dei contemplatione versari, remissionem peccatorum consequetur sine poenitentia. Quod, vel isti concedere verentur: sin autem non condonantur, nec ille peccator potest in actum dilectionis sine poenitentiae actu prodire: ergo poenitentia formalis (quod modo contendimus), est ad remissionem peccatorum necessaria. Atque, ut saepe iam diximus, ad divinam procura-

tionem spectat, ut nullus peccator in actum dilectionis prodeat, cum primum ad Deum convertitur, quin simul, quemadmodum bonum per amorem amplectitur, ita etiam odium malum prosequatur. *Poenitentini, inquit, & convertimini, ut delectentur peccata vestra.*

Accedit illa quoque causa: quod cum Sacramentum poenitentiae baptizatis tam sit necessarium ad salutem, quam baptismus non baptizatis (quod suo postea loco demonstrabitur), certe sicut sine baptismo in re, vel in voto nemo adultus salutem consequi potest, ita sine poenitentiae Sacramento, in re, vel in voto salvatur nemo. Votum autem Sacramenti poenitentiae nullus habet, sine peccatorum, & memoria, & displicentia: verius est igitur nimirum illud quod nos asserimus, sine poenitentiae actu per solam charitatem, neminem posse salvari.

Sed de martyrio quaestio difficilior est. Nam, sine poenitentia peccata etiam mortalia remittere, iuniores fere tradunt. Scotus, 4. dist. 14. quaest. 2. Gabr. eadem dist. & quaest. imo & Div. Thom. videtur in hanc sententiam ire 3. part. quaest. 87. art. 1. Nam secundum argumentum erat huiusmodi. Poenitentia non est sine actuali displicentia peccatorum, sed peccata venialia possunt dimitti sine displicentia eorum, sicut patet in eo qui dormiens occideretur propter Christum: ergo peccata venialia possunt remitti sine poenitentia. Cui argumento D. Thom. respondet. *Quod passio pro Christo suscepta obrinet vim baptismi, & ideo purgat ab omni culpa, & venialibus & mortalibus, nisi actualiter voluntatem peccato inveniatis inhaerentem.* Haec tenet D. Thom.

At, etiamsi homo non doleat, aut culpas in memoria habeat (modo tamen velit placere Deo in omnibus, & vitam pro illo fundere) non habeat voluntatem peccato actualiter inhaerentem: ergo (iuxta D. Thomae placitum) passio pro Christo suscepta, sine poenitentia, mortalia peccata remittit.

Verum, sententia contraria mihi ex animo exurit non potest. Nam persuasa est, & auctoritate maiorum, & gravi, constantique ratione, ac fieri potest ut errem, sed ita proorsus existimo. Primum enim passio pro Christo suscepta, si a charitate non existit, nihil valet ad culpe mortalis remissionem, ut D. Thom. auctor est 22. quaest. 124. art. 2. ad 2. &

& 3. part. quaest. 66. art. 12. ad 2. Item, & August. contra Crescon. lib. 2. cap. 12. Imo adeo Paulus 1. ad Corinth. 13. inquit, *Si corpus meum tradidero ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Charitas autem in eo qui peccavit mortaliter, non remittit peccatum sine poenitentia (ut idem D. Thom. scribit, 3. part. quaest. 84. art. 5. ad 2.) ergo nec martyrium. Et confirmatur. Quia voluntas efficax martyrii, & martyrium actu susceptum, quantum ad essentialia (ut hic supponimus) nihil differunt. Si ergo martyrium sine poenitentia peccatum mortale remittit, ac proinde gloriam meretur aeternam, & voluntas quoque efficax martyrii, idem sine poenitentia, dubio procul efficeret.

Præterea, passio pro Christo suscepta, in eo qui sicut aut schismaticus vel haereticus non remittit peccatum heresis vel schismatis, nisi prius homo ecclesiae catholicae fuerit aggregatus: ergo, nec remittit eiusmodi peccata nisi homo poeniteat. Nam verbis scholae usitatis quandoque utimur, nec ullum aut verborum factum, aut eloquentiae ornatum adhibere volumus, sed tantum confirmandae veritati curam, operamque navare. Antecedens igitur nostrae huius argumentationis, præterquamquod habetur ex Cypriano, libr. 3. epistoliarum, epist. 2. ad Antonianum, atque ex August. tum saepe alias, tum libro primo de baptismo contra Donatistas, capit. 11. & libro 3. capit. 16. libr. 4. & capit. 17. definitur etiam in concilio Florentino sub Eugenio 4. Consequentia vero probatur. Quia sicut fides, & ecclesiae catholicae unitas, sunt media ad salutem necessaria, ita & poenitentia.

Præterea, si quis ante baptismum mortem pro Deo operatur, non consequetur salutem sine voto baptismi, si re ipsa baptizari non potest: ergo, nec post baptismum, si peccavit mortaliter, consequetur salutem sine poenitentiae Sacramento, aut in re, aut in voto suscepto. Antecedens quod assumpsimus, Thomas Waldensis, lib. de Sacramentis, cap. 97. & 105. Divi præsertim Augustini testimonio confirmat, lib. 4. de baptismo contra Donatistas, cap. 21. & 22. Non enim mors pro Deo suscepta, iam evangelio promulgato, sine fide Christi, & ecclesiae salutem præstare potest. At consequentia.

quentia vel ex eo liquet, quod sicut baptismi Sacramentum est ad salutem necessarium his qui ante peccaverunt, ita & poenitentia, his qui peccaverunt post baptismum.

Adde illi quoque quod si martyri peccata in mentem veniant etiam in ipso martyrii agone constituto, non salvabitur, si non doceat: ergo martyrio etiam instante, poenitentia necessaria est. Antecedens patet, quia si confessor occurat, citra Sacramentum salus illi non venit, eo quod divinum præceptum de confessione est. Cum igitur de contritione etiam interiori divinum præceptum sit (quod iam iam manifestum erit) sit consequens, ut si homo martyrio expositus, de peccatis memoriæ occurrentibus poenitentiam non agit, divini præcepti violator existit.

Ridiculum vero est quod fingunt isti, martyrium homini oblatum memoriam peccatorum abolere. Cum e diverso, pœnæ; inopinato etiam incidentes, soleant culparum memoriam vel dormientem excitare. In cuius rei exemplum adducit Chrysostomus, homil. 4. de Divite & Lazaro, fratres Ioseph, quibus cum peccati iam pene oblitterati venisset in mentem, *Merito*, inquit (12), *hec patimur, quia peccavimus in fratrem nostrum*. Tres item pueri in camino ignis ardentis, *In veritate, & iudicio*, aiunt (13), *induxisti hac omnia propter peccata nostra, peccavimus enim, &c.* Et propheta, *In die*, inquit, *tribulationis Deum exquisivi manibus meis*. Et paulo post, *Et meditatus sum nocte cum corde meo, & exercitabar, & scopebam spiritum meum, &c.* Martyrium itaque occurrens, non memoriam peccatorum aut tollit, aut impedit, sed potius excitat. Quare nihil causę video, cur poenitentia ad salutem necessaria martyri desit: quin in ipso sanguine culpas maxime abluet, quas ante commisit. Equidem ita sentio, & (ut reor ipse) sentiet unusquisque vestrum si rem non ex auctoritate adversariorum, sed ex ratione pensetis: nec enim minorem vim habet baptismus in remittendis culpis, quam martyrium, quod veluti baptismi vicarium est (ut Augustinus tradidit, lib. 4. de baptismo contra Donatistas, cap. 22. & se-

(12) Genes. 42. (13) Daniel. 3.

sequentibus) referturque de consecrat. dist. 4. cap. *Baptismi vicem*: sed baptismus, alias efficacissimus contra omnia peccata remedium, sine poenitentia tamen aliqua pravia, peccatorum mortalium non efficit remissionem; ergo nec martyrium, nisi novis oraculis iunioribus a mediis ad salutem necessariis, martyres adultos velint excipere, quod qua ratione faciant, haud satis intelligo.

Nec D. Thomas unquam asseruit dormienti in peccato mortali per passionem pro Christo illatam, remitti peccatum sine aliquo præcedenti dolore; non enim sine charitate passio valet, ut locis citatis D. Thomas astruxit. Et, cum eo loco, martyrium baptismo comparaverit, idem profecto asseruit, baptismum omnia peccata remittere tam mortalia, quam venialia, dummodo voluntatem peccato non invenerit inhaerentem. Nec proinde licet colligere, baptismum, vel dormienti, vel vigilanti sine poenitentia mortalia abolere peccata. Quare nec de martyrio id ex mente D. Thom. colligi potest, nisi suo ipsius testimonio virum aliquo doctissimum velis urgere, ut concedat dormienti in peccato mortali, qui nec contritionem, nec attritionem habuit unquam, per mortem pro Christo violenter illatam, æternam conferri salutem. Quod tam absurdum est, quam quod absurdissimum.

Pœnarum igitur remissio, solet dici remissio peccatorum, ut patet in indulgentiis, quæ passim hoc nomine conceduntur. Credit itaque D. Thom. per baptismum & martyrium, omnem pœnam, sive peccati venialis, sive mortalis aboleri, supposita tamen remissione mortalis culpæ, quæ adulto sine dispositione voluntatis pravia, contingere non potest. Culpæ etiam veniales per baptismum adulto dormienti remittuntur: non enim adultus dormiens baptismum suscipit, nisi prius vigilans voluerit baptizari. Cum autem baptismus sit poenitentia virtualis omnium peccatorum, eo ipso quod quis baptismum voluit, poenitentiam habuit omnium virtuales, quam ad venialium remissionem satis esse, Div. Thom. illo loco manifestissime docuit. Et confirmatur. Quia si quis vigilans cum attritione peccatorum mortalium, nullam habens memoriam venialium, accederet ad baptismum, consequeretur plenariam remissionem omnium peccatorum:

ergo & dormiens, si habuit contritionem mortaliū, venia-
 jium remissionem consequetur. Confirmatur rursum. Quia si
 baptisumus non remitteret venialia, quibus mens inhaeret ha-
 bitualiter, profecto vix ullus reperiretur, qui per baptisum
 consequeretur innocentiam, ac totius poenae remissionem.
 Nec me fugit Caietanum aliquid indicasse: sed ita res hu-
 mana habent, nos non probamus aliena, alii reprobabant
 nostra. Intellego ergo D. Thomam, ut illi secundo argumen-
 to responderet, id sensisse quod tam baptisumus quam passio
 pro Christo suscepta, sine aliqua poenitentia formali, remit-
 tunt omnia venialia, quantum ad culpam, & quantum ad
 poenam, nisi voluntas actualiter committat veniale peccatum,
 quod in baptisumo facile est, in martyrio non item. Nam so-
 re dum quis patitur pro Christo, avertit animum ab omni
 peccato etiam veniali. Sed si ve baptizatus, si ve pro Christo
 moriens, actualem obicem opponeret, si ve baptisumo, seu
 martyrio, iam effectus remissionis illius culpae impediretur.
 Ita cum dormiens nihil actu obiciat virtuti vel baptisimi,
 vel martyrii, omnium venialium veniam sine formali displi-
 centia consequetur. Quamobrem, illa exceptio nisi actualiter
 voluntatem peccato invenit, &c. non est referenda ad remis-
 sionem mortaliū, sed ad remissionem venialium. Asseverat
 eodem D. Thomas, poenitentiam explicitam esse necessariam
 ad mortaliū remissionem: quare non statim asseruisset, dor-
 mientem in peccato mortali sine aliquo actu & dispositione pra-
 via, aut per baptisum, aut per mortem extrinsecus illa-
 tam, mortalia peccata condonari. De elemosyna vero faci-
 lior questio est: nam, dupliciter intelligi possunt ea testi-
 monia quae illi tribuunt remissionem peccatorum. Prius, ut
 ad poenas pro peccatis debitas omnia referantur, iuxta il-
 lud Daniel 4. *Peccata tua elemosynis redime*: redimuntur enim
 poenae pro peccatis debita non alio pretio magis, quam ele-
 mosynis. Posterius etiam in hunc sensum intelligi possunt, ut
 pollicitatio divinae misericordiae significetur iis qui fuerunt
 misericordes: ut etiam si in peccatis sint, per elemosynas
 tamen, id consequantur, ut ex Dei gratia, & beneficio con-
 versio cordis illis aliquando praestetur, sic enim scriptum
 est, *Frangite esurienti panem tuum, egenus, vagosque inducite in do-*

num tuum (14): *cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam*
non despexeris: tunc erumpet quasi mano lumen tuum, & sanitas
tua citius orietur: orietur in tenebris lux tua, & tenebrae tuae
erunt sicut meridies. Et iterum (15), *Beati misericordes, qui-*
oniam ipsi misericordiam consequentur. Ex quibus liquido pa-
 tet, quid ad reliqua dicendum sit, nolo enim esse longus
 in singulis explicandis. Sed & secundum argumentum prin-
 cipale cum sua confirmatione, ex his quae diximus facile sol-
 vitur.

Vltimum vero, quoniam peculiarem habet difficulta-
 tem, peculiariter quoque diluendum est. *Querit enim an spe-*
cialis poenitentia de singulis mortalibus, sit ad salutem neces-
saria: an potius satis sit poenitentia de omnibus confusa, &
generalis. Et quamvis sciam, multa a multis de hac qua-
 estione fuisse disputata, id ego tamen ex D. Thomae senten-
 tia, semper & intellexi & credidi, in omni lege, si ve natu-
 rae si ve scripturae, si ve gratiae, non satis fuisse ad peccato-
 rum mortaliū remissionem, in genere, confusaeque dolere,
 sed specialem, distinctamque de singulis poenitentiam requiri.

Cuius rei explicanda gratia, dupliciter de contritione
 loqui possumus. Vno modo, secundum se, quatenus est ac-
 tus virtutis: alio modo, in ordine ad confessionem, qua-
 tenus est pars sacramenti.

Deinde notandum, dupliciter posse intelligi, contritio-
 nem specialem de singulis esse necessariam. Primum, neces-
 sitate precepti, deinde necessitate finis.

Præterea, contritionem de singulis mortalibus esse neces-
 sariam, duobus modis accipi potest. Prius sic, ut ad singu-
 la peccata mortalia requirantur singula contritiones, vel se-
 cundum numerum, vel secundum speciem. Posterius sic, ut
 una contritio sit distincta de singulis, quemadmodum, si sin-
 gulis peccatis in memoriam revocatis, de illis uno, eodem-
 que dolore doleam.

Tunc sit prima conclusio. *Non requirantur singula contri-*
tionem ad singula mortalia secundum numerum: imo nec secundum
Spe-

(14) Esai. 58. (15) Matth. 5.

speciem quidem: ut videlicet quot sunt peccata vel numero vel specie, tot exigantur dolores. Vno enim actu & confiteri & dolere de multis speciebus peccatorum possumus: ergo nec absolute, nec in ordine ad confessionem, in illum sensum requiritur specialis, distinctaque contritio.

6. Concl. *Secunda conclusio. In ordine ad confessionem requiritur contritio de singulis distincta, non solum secundum speciem, sed etiam secundum numerum. Quia contritio includit simul propositum consistendi singula mortalia, non secundum speciem modo, verum etiam secundum numerum. Ac præterea, cum homo confitetur, detestatur ea peccata quæ confitentur, nisi sit ficta confessio. Quare actus interior poenitentia, a quo exterior confessio proficiscitur, singula mortalia quæ sub confessione cadunt, respicit. Ideo enim confitetur ea, ut destruat illa, & pro iis Deo satisfaciatur. Quapropter, ut confessio de singulis mortalibus est ad salutem necessaria, etiam necessitate finis, ita & contritio de singulis, in nova lege est necessaria.*

7. Concl. *Tertia conclusio. Contritio de singulis mortalibus specialis & distincta, necessaria est ad salutem, non solum necessitate præcepti, verum etiam necessitate finis. Fuitque semper in omni lege necessaria, sine ordine ad confessionem. Itaque non sufficit contritio generalis, qua doleo me fuisse peccatorem, sed requiritur specialis quæ distinctè feratur in singula, ut si peccatis præteritis in memoriam revocatis, voluntas unica contritione universa illa detestatur, velique pro universis Deo satisfacere. Hæc quippe sat erit, hancque nos poenitentiam specialem, ac distinctam appellamus. Nam si unico verbo sacerdoti significare possem diversa peccata mea, illa esset specialis distinctaque confessio. Quocirca, cum poenitentia, confessioque interior peccatorum hominis, ad Deum sit, unicus ille actus qui fertur in peccata, distincta & specialiter cognita, specialis poenitentia & vocatur, & est. Asserimus autem, hanc non aliter requiri, ac rationem dati & accepti a dispensatore. Quam quidem confessionem & generalem nemo arbitraretur idoneam, distinctam & specialem omnes existimarent necessariam.*

Sic vero explicata Div. Thomæ sententia, haud sane intelligo, cur viris doctis probari non debeat. Eo vel maxime, quod poenitentiam hanc specialem atque distinctam, sic intel-

telligi volumus ad salutem necessariam, ut reliqua media, quæ nisi in tempore adhiberi non queunt. Nempe hoc pacto, ut si distinctè de omnibus doleri possit, de omnibus specialiter doleatur. Sin autem, vel per angustiam temporis, vel per aliam causam, id fieri non possit, habeatur quidem animus, votumque si facultas adesset, specialiter & distributè de singulis poenitendi.

Hanc conclusionem D. Thomas habet 12. quæst. 113. art. 5. ad 3. inquit, *In tempore præcedenti iustificacionem oportet, ut homo singula peccata quæ commisit, detestetur, quorum memoriam habet. Et ex tali consideratione præcedenti subsequitur in anima quidam motus detestantis universatim omnia peccata commissa, inter quæ etiam includuntur peccata oblivioni tradita, quia homo in statu illo est sic dispositus, ut etiam de his, quæ non meminit contereretur, si memoria adessent. Ecce quemadmodum intelligit D. Thomas specialem contritionem esse necessariam, & ad salutem, & ad remissionem peccatorum. Et de veritate quæst. 28. art. 5. ad 4. Ad iustificacionem, inquit, non requiritur, quod in ipso iustificacionis momento, aliquis de peccatis singulis cogitet. Recogitatio autem singularum peccatorum, debet vel præcedere, vel saltem sequi iustificacionem. Et 3. part. quæst. 87. art. 1. Ad remissionem peccati mortalis, ait, requiritur ut homo actualiter peccatum mortale commissum detestetur: ut scilicet, quantum in ipso est, diligentiam adhibeat ad rememorandum singula peccata mortalia, ut singula detestetur. Idem in 4. distinctione decima septima, quæstione tertia, articulo secundo ad secundum.*

Eandem sententiam tenet Durandus, distinctione decima septima, quæstione secunda, articulo secundo ad primum. Et Adrianus, quæstione tertia de baptismo circa finem. Et Ricardus, distinctione decima sexta, articulo quarto, quæstione secunda. Certe necessariam esse saltem necessitate præcepti huiusmodi contritionem Paludanus asserit, dist. 17. quæst. 1. art. 2. conclusione 5. & Alexander Alesis, 4. part. quæst. 69. membro 8. art. 2.

Idem quoque mihi videtur sentire Augustinus, de vera, & falsa poenitentia, cap. 9. 14. & 17. cuius verba res-

feruntur de poenitentia (16), dist. 3. cap. *Sunt plures, & distincti. 5. cap. 1. Versum, inquit, puto, qui dolet de crimine, conversum, qui dolet de omni eius quam exposuimus varietatem. Exposuerat autem eam varietatem, cap. 14. secundum circumstantias speciales peccatorum, quas docuerat, esse specialiter, & considerandas, & deplorandas.*

Et Chrysostomus in fine primi libri de contritione cordis, *Hoc est quod expositur a nobis, ut semper recordemur mala nostra, & ad animam revocemus, & conscientiam gestorum nostrorum habeamus ante oculos, ut pro iis supplicemus Deo. Sed apertius in 2. libr. etiam circa finem. Oportebat nos semper, non solum scire ex omni logem & confiteri, quia in nobis multa delicta sunt, verum & unumquodque peccatum, & maius & minus, quasi in libro ita in corde nostro habere descriptum, idque frequentius recognoscere, atque ante oculos ponere, & tanquam haec nuper admissa lugere, &c. Nec te moveat, quod confessionis Chrysostomus meminit, loquitur enim de confessione qua fit Deo, non de ea qua fit sacerdotibus, ut posterius ostendemus. Et adhuc manifestius, homil. 4. de Lazaro circa finem. Singulis horis & diebus renovemus apud nos hoc iudicium: sententiam adversus nos ipsos feramus, omnique modo conemur confiteri Deo. Nam si nosmetipsos indicaremus, ut Paulus ait, non utique indicaremur a Domino: ut igitur nec puniamur, nec penas demus, in suam quisque conscientiam ingreditur, vitamque explicet, cunctisque commissis diligenter excusatis, condemnent animam qua haec paravit, poenitaeque cogitationem, affligat cruciatu suam ipsius mentem, supplicium a se ipso exigit pro peccatis. Hactenus Chrysostomus. Et Gregorius 4. moralium, cap. 17. & 8. libro, cap. 16. in illud, *Consulabor cum amaritudine anime meae: enumerando scilicet singula mala quae feci. Ita enim D. Gregorius interpretatur. Cuius verba non gravaret equidem recitare, nisi alio festinaret oratio.**

Præterea, in huius rei confirmationem, ne sacrarum quidem literarum deesse nobis poterunt testimonia: ut illud (17), *Retogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine anime meae: non au-*

(16) Cap. 17. (17) Esai. 38.

autem esset opus anteaucti temporis vitam expendere in amaritudine anime, si poenitentia generalis & confusa sufficeret.

Illud quoque (18), *Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis, & fecerit iudicium, hoc est, examen, & inquisitionem, de qua apostolus (19), probet seipsum homo.*

Et illud David (20): *Cogitavi dies antiquos, & meditatus sum nocte cum corde meo, & exercitabar, & scopobam spiritum meum. Et ait: seipsum interrogabat, seipsum examinabat, in se index erat.*

Præterea, si generalis poenitentia satis esset, quorsum illa tam anxia cura petendi (21): *Ab oculis meis munda me Domine, & ab alienis parce servo tuo?* Nimirodum, luce clarius propheta significat, delicta sua se solum scrutari, & pro occultis, quae vel adhibita diligentia intelligere non potuit, deprecari, cum ait, *Delicta quis intelligit, ab oculis meis, &c.*

Præterea, si cui, dum convertitur, tria mortalia quae fecit, distincte in mentem veniunt, hoc est, adulterium, sacrilegium, homicidium: Quæro, an satis fuerit, reiecta illorum speciali memoria, vere de omnibus quae fecit, confuse dolere. Nam, si satis non est, id nos asserimus: si satis est, semperque in omni lege fuit certe examen illud tam exquisitum in peccatis mortalibus & commemorandis & deplorandis, quod in omni retro tempore parentes nostri fecerunt, docetur non fuisse necessarium.

Præterea, poenitentia exterior propter interioriorem est: at exterior tam in lege nova, quam in veteri, distincta & specialis fuerit oportuit. Nam in veteri lege, pro variis peccatis varia fuerunt sacrificia definita: In nova quoque, poenitentiae sacramentum specialem distinctamque de singulis exigit confessionem. Ac re vera, lex evangelica, quantum animi mei coniectura colligere possum, non alstringit nos, ut specialis de peccatis doleremus, quam in lege naturæ vel scripturæ homines tenebantur. Sed id concessit, ut quam poenitentiam olim in delicti compensationem atque vindictam coram Deo

Tom. II.

Sis

age-

(18) Ezech. 18. (19) 1. ad Corin. 11. (20) Psal. 76.
(21) Psal. 18.

agere oportebat, eandem ageremus apud sacerdotem, qui locum Dei teneret in terris.

Nec ego video, cur Christus in evangelio præceperit de singulis exteriorem poenitentiam, nisi quia requirebatur interior de singulis, ut exterius signum visibile interiori rei signate invisibili responderet. Non igitur (quod quidam arbitrantur) contritio specialis propter contritionem: utraque autem propter iudicii naturam. Omnis quippe iudex, cui iudicandi est auctoritas de mandata, reorum delicta inquirere atque examinare debet speciatim, ut iuxta culparum mensuram, sit & penarum moderatio. Sic in evangelica lege, iudicium de peccatis Sacerdotibus delegatum est: qui, ut fideliter suum munus exequantur, non habent esse contenti si peccata solum in genere cognoscant, sed habent interrogare etiam specialia delicta, ac delictorum adiacentes circumstantias. At in lege naturæ hoc iudicium erat ipsi peccatori commissum, ut ipse idem, & esset testis & accusator & iudex. Vnde ait (22): *Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis, & fecerit iudicium. Et iterum: Fecit iudicium & iustitiam: non tradas me calumniantibus me.* Quam obrem, peccator in propria causa iudex effectus, nisi expendat delicta propria, nisi diligenter seipsum interroget & examinet, ut ex qualitate & quantitate culparum, imponat sibi poenitentiae modum, certe infidelis iudicii, imo iniqui poenae daturus est, apud æquissimum iudicem. Hæc naturæ ratio est: quis negat? huic sacræ literæ consentiunt, hanc sancti doctores insinuant: huius viam, D. Thomas intuitus, tertiam illam conclusionem asseruit. Quæ etiam asserenda, nos multa diximus non poenitentia absona, aut contemnenda. Sed si quid melius quisquam asserere poterit, nobis volentibus & gratulantibus facturus est. De tertia igitur controversia satis.

PARS

(22) *Ezech. 14.*

PARS QUARTA.

De præcepto poenitentiae ut virtutis.

Quarta iam sequitur. An de poenitentia virtutis sit peculiare præceptum. Sunt enim Theologi & fuerunt, quorum opinio, de actu poenitentiae speciale præceptum nullum est. Hanc vero sententiam in primis suadent testimonio D. Thomæ asserentis (1), quod permanere in peccato usque ad mortem non est speciale peccatum, sed quedam peccati circumstantia. Et tamen si esset de poenitentia speciale præceptum, omisio illius, specialis culpa sine dubio esset.

Quæstio.

Ration. subit. pro part. neg.

Præterea, si de poenitentia mandatum speciale esset, id ea esset ratione maxime quod poenitentia est medium necessarium ad salutem. Hoc vero argumentum infirmum est, quoniam gratia Dei est ad salutem homini necessaria, de qua tamen habenda nullum est peculiare præceptum. E confirmatur. Nam huiusmodi præceptum non alio testimonio magis assereretur, quam eo Lucæ cap. 13. *Nisi poenitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.* At exinde, nihil tale colligi recte potest. Pari siquidem loquendi forma sane dicitur, *Nisi gratiam habueritis omnes peribitis.* Vnde tamen non fit, ut ex præcepto peculiaris gratiam habere teneamur. Cumque poenitentia supponat peccatum antecedens, nisi quis poenitentiam egerit, peribit: non ex impenitentiae culpa, sed ex antecedenti peccato, quod sine poenitentia deleri non poterat. Pro parte vero contraria illud est, quod eodem tenore in evangelio proponitur lex baptismi & poenitentiae. Nam quemadmodum dictum est, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, non potest intrare in regnum Dei*: ita quoque scriptum est, *Nisi poenitentiam habueritis, omnes peribitis.* Colligunt autem catholici, legem illam baptismi speciale continere præceptum. Quare & poenitentiae lex, præceptum speciale continet.

Pro parte affirm.

Sss 2

In

(1) 22. *quæst. 14. art. 2.*

agere oportebat, eandem ageremus apud sacerdotem, qui locum Dei teneret in terris.

Nec ego video, cur Christus in evangelio præceperit de singulis exteriorem poenitentiam, nisi quia requirebatur interior de singulis, ut exterius signum visibile interiori rei signate invisibili responderet. Non igitur (quod quidam arbitrantur) contritio specialis propter contritionem: utraque autem propter iudicii naturam. Omnis quippe iudex, cui iudicandi est auctoritas de mandata, reorum delicta inquirere atque examinare debet speciatim, ut iuxta culparum mensuram, sit & penarum moderatio. Sic in evangelica lege, iudicium de peccatis Sacerdotibus delegatum est: qui, ut fideliter suum munus exequantur, non habent esse contenti si peccata solum in genere cognoscant, sed habent interrogare etiam specialia delicta, ac delictorum adiacentes circumstantias. At in lege naturæ hoc iudicium erat ipsi peccatori commissum, ut ipse idem, & esset testis & accusator & iudex. Vnde ait (22): *Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis, & fecerit iudicium. Et iterum: Fecit iudicium & iustitiam: non tradas me calumniantibus me.* Quam obrem, peccator in propria causa iudex effectus, nisi expendat delicta propria, nisi diligenter seipsum interroget & examinet, ut ex qualitate & quantitate culparum, imponat sibi poenitentiae modum, certe infidelis iudicii, imo iniqui poenae daturus est, apud æquissimum iudicem. Hæc naturæ ratio est: quis negat? huic sacræ literæ consentiunt, hanc sancti doctores insinuant: huius viam, D. Thomas intuitus, tertiam illam conclusionem asseruit. Quæ etiam asserenda, nos multa diximus non poenitentia absona, aut contemnenda. Sed si quid melius quisquam asserere poterit, nobis volentibus & gratulantibus facturus est. De tertia igitur controversia satis.

PARS

(22) *Ezech. 14.*

PARS QUARTA.

De præcepto poenitentiae ut virtutis.

Quarta iam sequitur. *An de poenitentia virtutis sit peculiare præceptum.* Sunt enim Theologi & fuerunt, quorum opinio, de actu poenitentiae speciale præceptum nullum est. Hanc vero sententiam in primis suadent testimonio D. Thomæ asserentis (1), quod permanere in peccato usque ad mortem non est speciale peccatum, sed quedam peccati circumstantia. Et tamen si esset de poenitentia speciale præceptum, omisio illius, specialis culpa sine dubio esset.

Quæstio.

Ration. subit. pro part. neg.

Præterea, si de poenitentia mandatum speciale esset, id ea esset ratione maxime quod poenitentia est medium necessarium ad salutem. Hoc vero argumentum infirmum est, quoniam gratia Dei est ad salutem homini necessaria, de qua tamen habenda nullum est peculiare præceptum. E confirmatur. Nam huiusmodi præceptum non alio testimonio magis assereretur, quam eo Lucæ cap. 13. *Nisi poenitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.* At exinde, nihil tale colligi recte potest. Pari siquidem loquendi forma sane dicitur, *Nisi gratiam habueritis omnes peribitis.* Vnde tamen non fit, ut ex præcepto peculiaris gratiam habere teneamur. Cumque poenitentia supponat peccatum antecedens, nisi quis poenitentiam egerit, peribit: non ex impenitentiae culpa, sed ex antecedenti peccato, quod sine poenitentia deleri non poterat. Pro parte vero contraria illud est, quod eodem tenore in evangelio proponitur lex baptismi & poenitentiae. Nam quemadmodum dictum est, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, non potest intrare in regnum Dei:* ita quoque scriptum est, *Nisi poenitentiam habueritis, omnes peribitis.* Colligunt autem catholici, legem illam baptismi speciale continere præceptum. Quare & poenitentiae lex, præceptum speciale continet.

Pro parte affirm.

Sss 2

In

(1) 22. *quæst. 14. art. 2.*

In hac controversia, præceptor meus olim, Frater Franciscus Victoria, vir nostra ætate literis, ingenio, religioneque clarissimus, partem tenuit negativam. Addidit vero in huius rei confirmationem præter ea quæ fecimus, alia quædam argumenta, quæ quoniam homo ingeniosus & doctus esse videbat infirma, asseruit tandem in hanc opinionem se venire, ea potissimum causa atque ratione, quod nulla in contrarium esset, cui non posset facile satisfieri; ut colligere inde in promptu liceat hominis eruditissimi modestiam pariter, & ingenium. Nihil enim pugnaciter pertinacique contentione defendere solebat, sed suam interim propriam privatamque sententiam libere tueri, eandem postea simili libertate retractaturus, si melior forsitan opinionis adversæ ratio succurrisset. Hac vero ingenii sui mira & beata facilitate scholæ nostræ, hoc est, D. Thom. prudentissimus habebatur interpres. Et quidem æquus libero iudicio, nulla ejusmodi astrictus necessitate, ut vellet nollet certa sibi esset tuenda sententia.

Huius nos clarissimi viri vestigiis inhærentes, in nullius verba iuravimus: nec apud nos tantum opinio præiudicata potest, ut etiam sine ratione valeat auctoritas. Sed nostrum iudicium adhibentes, alienum non nisi causâ cognita sequimur. Nam, Ciceronis quotiescunque incidunt, non sententiis modo, sed & verbis utimur, solumque libenter agnoscimus. Igitur (ut eo unde huc digressi sumus, revertamur). Argumenta quidem tametsi docti hominis, & copiosi, & nihil prætereuntis eorum quæ pro ea causâ dici possent, nunquam tamen ita me moverunt, ut eis responderi posse dissiderem. Auctoritas autem tanta plane me movebat, nisi ego opponerem non minorem, Divi Thomæ rationes, etiam quomodo mihi videretur, firmiores.

Primum itaque non ambigo D. Thomam cum cæteris omnibus scholasticis auctoribus in hanc sententiam esse, quæ partem huius controversiæ affirmativæ amplectitur. Imo illud est princeps argumentum, quo hæc opinio refellitur, quod novitia sit, & in re quæ ad mores pertineat sine idonea ratione, communi Theologorum sensui refragetur. Div. itaque Thom. pro comperto sumit, de poenitentia divini legis esse præceptum, nec id semel dicit, sed sæpius 4. dist. 17. quæst. 1. art.

art. 2. quæst. 3. ad 3. & quæst. 3. art. 1. quæst. 4. & 3. part. quæst. 84. art. 7. ad 1. & 2. & quæst. 85. art. 2. in argumento in contrarium. Et 22. quæst. 62. art. ult. Imo adeo quæ D. Thom. art. illo 2. quæst. 14. dixit, non modo hæc refellunt, verum etiam confirmant. Nam si propositum non poenitendi speciale peccatum est, ut ibidem dicitur: qui fieri potest, ut de poenitentia non sit speciale præceptum? Nempe si comedere præceptum non esset, propositum non comedendi specialis culpa non esset. Si ieiunandi præceptum peculiare non esset, ne peculiaris quidem culpa esset, propositum non ieiunandi. Et hunc in modum cætera, quæ singulatim persequi longum est. Deinde, poenitere est actus specialis virtutis, ad salutem necessarius: ergo est in præcepto. Consequentia patet ex D. Thom. 2. 2. quæst. 3. art. 2. & 3. part. quæst. 68. art. 1. ubi asserit, ea quæ sunt necessaria ad salutem cadere sub præceptis divini legis: & re vera id ostendit (nisi me animus fallit) ratio manifesta, non enim aliter melius possumus iudicare an præceptum sit legis de quocumque virtutum actibus, nisi ex eo quod ad finem legis sunt necessarii. Porro, si finis primus legis idemque præcipuus sine actu cuiusquam virtutis constare non potest, convincimur sane, de huiusmodi actu præceptum legislatoris esse, nisi insipientem atque improvidum in legibus necessariis volumus defuisse. Atque hæc certa regula & forma est de præceptis legis, sive naturæ, sive scripturæ, sive gratiæ, sive humanæ seu diviniæ, philosophandi.

Præterea, de compensanda iniuria facta proximo, speciale præceptum est: ergo & de compensanda iniuria facta Deo sic enim D. Thom. 3. part. quæst. 84. art. 5. ad secundum argumentum.

Huc accedit, quod si cuius amicitiam violavimus, tenemur speciali præcepto dare operam ut sarciamus, quemadmodum Matth. 5. scriptum est: ergo Dei amicitiam per peccatum mortale violatam, speciali præcepto satisfacere tenemur, ac proinde poenitentiam agere.

Illud præterea, (quod mihi maximo argumento poterat esse ad huius rei confirmationem) quod ægroto corpori quicquid tenetur medicinam necessariam adhibere, idque ex specialia-

ciali præcepto, quo habet diligere corpus; ex quo efficitur, cum non minus debeat amare animum, ut medicinam necessariam agro animo adhibere tenetur. Videlicet quemadmodum infligante naturæ lege (ut Tertullianus ait (2), & illum amulatus Hieronymus) hirundo pullos suos de siccæ oculatæ chelidoniæ, & dicramnum cervi appetunt vulnerati, & cetera animantia bruta, medicinas sibi divinitus attributas infligantur ut quærant: ita proculdubio incitat divina lex, homines rationales, ut poenitentiam, remedium unicum & necessarium ad salutem animæ, prosequantur.

Præterea, præcepto charitatis obligamur, media necessaria ad salutem fratris apponere (inde enim est fraternæ correptionis obligatio) ergo, & media necessaria ad salutem nostram. Et confirmatur, tenemur proximam a morte tum corporis, tum animæ liberare: (mortem enim languentibus probatur infligere, qui hanc, cum potest, non excludit) 83. dist. cap. 1. Igitur, & nosmetipsos a corporali & spiritali morte tenemur eripere. Nec hic (quod ad mores attinet) magnopere contendere debemus: An violatur præceptum charitatis, an præceptum poenitentiae. Illud modo concedamus specialem novamque culpam esse non poenitere: tamen quemadmodum cum quis non comedit cibum necessarium ad salutem, immediate quidem contra virtutem temperantiæ peccat, ex consequenti etiam contra charitatem; ita qui non poenitet cum videt ad salutem esse necessarium, directe quidem præceptum poenitentiae violat: consequenter autem violat charitatem.

Præterea, de poenitentia exteriori præceptum est: ergo & de interiori. Consequentia patet, quia si satisfactionem exterioriorem Deus exigit, interioriorem, ac multo etiam magis, requirit, quæ videlicet præcipua est in compensatione delicti. Antecedens vero certissimum est, si ea, quæ superiore controversia diximus teneantur: esse (inquam) exterioriorem poenitentiam necessariam ad salutem. Actus quippe omnis virtutis ex-

(2) In lib. de poenit. In eccl. c. 7.

exterior ad salutem necessarius, circa controversiam in præcepto est.

Sed quid opus est multis? si homini peccatori occurrat præceptum de diligendo Deo, simulque peccatum memoriæ occurrat, illud quæro tandem, an teneatur conteri, an non? si non, ergo exiens in actum dilectionis sine poenitentia iustificabitur, quod saræ mentis nullus admittit: si etiam, iam habetur quod volumus, de poenitentia esse speciale præceptum, quod Tertullianus lib. de poenitentia disertè docet, inquit: *Cum iudex Deus iustitia charissima sibi exigenda tuendaque præstet, in eam omnem summam disciplinam sanciat, dubitandum est, si cut in universis actibus nostris, ita in poenitentia quoque causa iustitiam Deo præstandam esse? Et paulo inferius, Audaciam, inquit, existimo, de bono divini præcepti disputare. Nec enim quia bonum est ideo auscultare debemus, quia Deus præcepit. Ad exhibitionem obsequii prior est maiestas divina potestatis, prior est auctoritas imperantis, quam utilitas servientis. Bonum est poenitere an non? quid revolvit? Deus præcipit: quod igitur Deus tantopere commendat, quod etiam humano more sub deprecatione restatur, summa utique gravitate & aggredi & custodire debemus. Hactenus Tertullianus.*

Et certe cum lex affirmative præcipiat, *Poenitentiam agite, rursumque sub mortis interpretatione subiungat, Nisi poenitentiam habueritis, omnes simul peribitis*: intelligi non potest, quibus aliis verbis legislator huiusmodi præceptum, si vellet posset inducere. Omnis siquidem virtutis operatio, quæ verbo imperandi a lege præscribitur, aut in consilio est, aut in præcepto. De opere vero quod solum in consilio esset, dici nulla ratione posset, *Nisi hoc feceritis, peribitis*. De poenitentia igitur actu præceptum est: quod eo magis mihi persuadeco, quod Ioannes Baptistæ statim a principio populo proponit: *Poenitentiam agite, appropinquare enim regnum celorum*. Eandem quoque legem, eisdemque verbis Christus primitus invulgavit, apostolisque invulgandam iussit. Nullo autem pacto verisimile sit, consilia legis statim in initio a populo exigi. Quinimo, illud verisimilius est a turba præcepta, & ea quidem maxime necessaria cum primis requiri: unde & Marc. 1. *Poenitentiam, inquit, & credite evangelio*: ut utrumque tanquam necessarium præceptum proponat, poenitere, & evangelio credere.

Nec

Nec illud leve testimonium est, quod habetur Apoc. 2. *Age poenitentiam: si autem, veniam tibi cito, & movebo candelabrum tuum de loco suo, nisi poenitentiam egeris.*

Huc illud adde proverb. 1. *Quia vocavi & remisisti, ego quoque in invidia vestra ridebo.* Vocanti ergo ad poenitentiam renuere, speciale peccatum est, cui specialis poena respondet, risus & sublatio divinæ potestatis. Huic & aliud simile est Jeremie. 7. *Quia vocavi & non respondistis, faciam domui huic, &c.* Et Esaiæ 65. *Omnes in cade convectis, pro eo quod vocavi & non respondistis.* Certe si ad poenitentiam vocanti, respondere consilium esset, non præceptum, nusquam Dominus pro huius omissione, tam gravem poenam minaretur. Item Hierem. 8. *Deus conqueritur, quod peccatores poenitentiam non agunt.* Res est igitur debita ac proinde præcepta, siquidem Deus expostulat, si non reddamus.

Ad argumentum vero primum, quod ex D. Thom. auctoritate sumitur facile respondeatur, impoentiam ibi accipi pro quocunque peccato, de quo poenitentia non fit. In qua significatione generale peccatum est, cum fornicatio durans usque ad mortem, homicidii quoque reatus, & quodlibet aliud simile malum, de quo homo poenitentiam non agit, impoentia fit, etiam si nulla culpa specialis intervenerit: v. g. si fornicator aut avarus subito interiret, correptus aliquo fulmine, quo eventu a præcepto poenitentiae excusari potuit, nec enim habuit spatium cogitandi ut de peccatis poeniteret, tunc iuxta sententiam August. & D. Thom. eiusmodi homo habuit finalem impoentiam, peccatum, scilicet, quod non remittitur nec in hoc seculo nec in futuro: generale quidem, non speciale peccatum.

Ad secundum, fatetur eam esse causam, unde vel maxime liqueat poenitentiae peculiare præceptum. Sed ut obiectionem repellamus advertendum est, medium ad salutem necessarium, esse in duplici differentia. Alterum, quod non est actus virtutis, sed vel poenitentia vel habitus, quos Deus in nobis sive nobis operatur; vel etiam gratia & auxilium Dei, quod non nostrum, sed divinum opus est: & de huiusmodi mediis, legis præcepta non sunt. Alterum medium actus virtus est, atque in nostra potestate: ut credere in Christum, confite-

Respon-
ad argum-
pro parte
negat.

Medium
ad salutem
necessarium
duplicis
generis.

teri fidem, suscipere baptismum, diligere Deum, & de huiusmodi, præcepta legislatoris sunt. Quæ quoniam non de fine, sed de mediis feruntur ad finem legis necessariis, recte colligimus, in omni lege sive naturali sive scripta, tum humana, tum divina, ea media virtutis, quæ nullo modo sunt ad finem legis necessaria, in consilio esse: quæ vero omnino necessaria, ea esse in præcepto. Vnde patet quid ad tertium argumentum respondendum sit.

Sed illud tamen urget vehementer, quod eisdem argumentis quibus ostendimus esse præceptum, ostendi aequè potest, homines obligari ad confessum poenitentiam agendum, ut peccatum mortale commiserint. Primum enim Divus Thomas 2. 2. quæst. 62. articulo ultimo, utrumque pariter affirmat, & teneri homines ex præcepto peccatum deserere, & statim id quidem: ut qui rem alienam furto susceperit, restituere protinus sine mora aliqua debet. In quarto etiam, dist. 17. quæst. & articulis retro citatis, expresse tradit, hominem obligari ad poenitentiam, cum peccata memorie occurrerint: quod est dicere, præceptum poenitendi, nullas moras in peccatore permittere, qui peccati memoriam & conscientiam habet, & ratio id videtur suadere. Nam cum peccatum memorie occurrat, si homo non detestatur, ex consequenti confentit.

Deinde homo tenetur, illico medicinam corporalem corpori necessariam adhibere: Ergo, & quamprimum debet animo necessariam medicinam apponere.

Præterea, proximi offensi iniuriam teneor ubi primum commode possum compensare: ergo & Dei. Antecedens notissimum est. Non enim celerius, qui damnium in pecunia dedit tenetur satisfacere, quam qui dedit in fama, vel honore. Sed qui in pecunia dedit, restituere, pensareque damnum & vestigio debet, ergo & qui aliter quoquomodo proximum læsit. Et confirmatur. Nam si frater meus habet aliquid adversum me, teneor, illi exemplo reconciliari, ut patet Matth. 5. Igitur & teneor conciliare me Deo, statim, quam, eius amicitiam per iniuriam violavi.

Præterea, simul atque commoditer possumus, fratrem nostrum a morte animi liberare, id facere sine dubio tene-

Verum
precept.
fit statim
de pecca-
to mor-
tali.
Ration.
pro parte
assum.

mur : ergo & nosmetipsos a peccato mortali illico tenemur eripere. Idque eo magis quod peccatum quod mox per poenitentiam non deletur, suo pondere ad aliud trahit, ut Gregorius docuit homil. 11. in Ezech. 3. At qui periculo se exponit peribit in eo, ut in Ecclesiastico legitur. Confirmat autem hoc vel maxime Leo papa, epist. 69. ad Theodorum episcopum, inquit: *Oportet unumquemque Christianum conscientia sua habere iudicium, ne converti ad Dominum de die in diem differat, nec satisfactionis sibi tempus in finem vite sue constituat, quem periculose ignorantia humana conclusit: ut ad paucarum horarum se reservet incertum. Periculosum igitur est, poenitentiam in aliud tempus reservare. Nam & hoc Ecclesiasticus cap. 5. prohibet inquit, Non tardes converti ad Dominum, nec differas de die in diem, subito enim venit ira eius. Peccatum igitur est, de die in diem poenitentiam protrahere, nempe cui divinam iram Ecclesiasticus interminat.*

Item, si in aliud tempus poenitentiam differre liceret, ergo & velle differre licitum est. Quod enim facere, idem & velle quoque licet. At qui existens in peccato mortali, interiorem poenitentiam in aliud tempus reservare vult, eo ipso interpretative & implicite vult esse in peccato mortali, in quo quandiu non poenitet, perdurare necessum est. Non licet igitur conversionem poenitentiamque differre.

Præterea, negativo præcepto astringimur, ne simus Dei inimici: nam esse Deo inimicum, usqueadeo intrinsece malum est, ut nullo eventu, id velle sine gravi culpa valeamus: ergo, quandiu homo est in peccato mortali, cum sit Dei inimicus, tandiu præcepto negativo adversatur, quamlibet parum in statu peccati mortalis perseveret. Aut igitur hoc monstrum probandum est, videlicet, hominem obligari ad poenitentiam statim agendam: aut primum illud tollendum, hoc est, hominem ad poenitentiam agendam obligari: illuc enim serpit hoc præceptum, si semel admittitur.

Denique suadet, quod saltem singulis, diebus festis, teneatur peccator poenitentiam habere: quia finis legis est, ut requiescamus in Deo, ad hanc enim requiem, corporalis festorum quies ordinatur. At in legem facit, qui verba legis amplexus, contra legis nititur voluntatem, *lege non dubium,* cap.

cap. De legibus, & Regula certum est, de regulis iuris, in 6. Et confirmatur, Levitici 16. *Sabbatum requiesctionis est, affligetis animas vestras, ab omnibus peccatis vestris mundabimini.* Et cap. 23. *Affligetis animas vestras, omne opus servile non facietis in die hac, omnis anima que afflicta non fuerit in die hac, peribit de pulpulo suo: & causa subditur: *Ve propicietur vobis Dominus.**

In huius argumenti explicatione, adeo multæ sunt doctorum sententiæ, ut eas enumerare, nedum expendere, molestissimum fuerit: & cum tam varix sint, tamque inter se dissidentes, veniam mihi dabit, viri humanissimi, si aliorum opinionibus prætermisissis, meam ego (utinam tam vere, quam breviter) explicuero.

Primum ergo (ut mea fert, & communis opinio) *Non protinus teneatur homo poenitentiam agere.* Atque hæc quidem affertio, non alia ratione potiore ostendi potest, quam quod fidelium omnium consensus facile, admittit, non esse peccatum mortale novum, si quis non statim atque in peccatum incidit, poenitentiam agat: nec aut poenitentes in confessione huius criminis se accusant, aut sacerdotes id curant, quando poenitentes examinant: cum tamen nullus peccator fere sit, qui huius præcepti reus non haberetur. Imo, qui diem unum in peccato mortali duraret, non modo multa, sed innumera peccata mortalia, hoc præcepto transgrediendo, committeret.

Præterea, cum præceptum de poenitentia affirmativum sit, in quo virtutis actus positivus præcipitur, non videtur obligare, nisi pro tempore necessitatis, quemadmodum & reliqua præcepta affirmativa.

Item, cum cætera media ad salutem necessaria, scilicet, fides, baptismum, confessionem illico præstare minime teneamur: non est, cur unicam poenitentiam mox debeamus exhibere.

Præterea, cum vera poenitentia (ut ante iam diximus) a dilectione Dei proficiatur, si homo simul atque peccavit, veram poenitentiam habere teneatur, que videlicet, necessaria est ut Deo concilietur, fieret consequens, ut homo post peccatum, statim ad diligendum Deum obligaretur.

Præterea, cum nulla ratio idonea sit, nullave auctoritas, qua

qua præceptum adeo durum asseratur: certe, qua facilitate induceretur ab aliquo, eadem quoque ab aliis reiceretur.

2. Concl. Secunda propositio. *Non tenetur homo poenitentiam agere quoniam peccata memoria occurrunt, sive speculative, seu practice occurrant.* Etenim nullum aliud nos præceptum obligat ex eo quod in mentem veniat. Nec peccat mortaliter, qui non diligit Deum, quantumcumque divina bonitas proponatur, omni dilectione dignissima, nisi necessitatis articulus intercedat. Idem de præcepto fidei, & spei videre licet.

Quare, nec si peccata sese offerant peccatori, digna quæ homo detestetur, protinus obligatur, in actum contritionis exire: poterit enim libere nullum habere actum, si nullus instat necessitatis articulus.

Et confirmatur. Quia obligatio reliquorum præceptorum, ex necessitate rei sumitur, non ex memoria, aut intelligentia nostra: quippe, non quia nos intelligimus aut memoria tenemus, obligant, sed quia obligant, debemus nos dare operam, ut memoria teneamus.

Illud etiam, quam inconsiderate dicitur memoriam præteritam obligare, speculativam non obligare! quasi memoria conscientia sit, cuius iudicio homo teneatur obnoxius.

Præmam enim angustius & urgebo, quodnam sit illud iudicium præcticum, vel quæ memoria, quæ post simplicem peccati commemorationem, novam præcepti obligationem inducit. Cumque nihil constanter, recte dici possit, nimirum non est cur amplius in opinione contraria refellenda moreremur: nulla enim ratione nititur, sed solo asserentium arbitratu.

3. Concl. Atque eisdem omnino argumentis persuaderi potest tertia propositio: hoc est, *in diebus festis non obligari homines ad agendum poenitentiam, aut divino præcepto, aut humano.* Præceptum enim de colendo Deo, quo festis diebus astringimur, opera religionis præscribit. At, poenitentia (quod ante docuimus) religionis opus non est, sed vindicationis.

Item ius humanum nullum est, aut evangelicum, quo hoc præceptum asseratur: proferant & tacebimus: lex autem antiqua cessavit, lege vero naturæ nihil eiusmodi præcipi, notius est, quam ut probandum sit. Et profecto errores alienos

nos reprehendere, non perinde difficile est. Facilius namque, ut Cicero tradit, in mentem cuiusque venire solet, quid falsum, quam quid verum sit. Sed veram & consentaneam opinionem ingerere, eamque idoneis argumentis confirmare, hoc opus, hic labor est.

Sit igitur quarta propositio. *Præceptum de poenitentia obligat in articulo necessitatis, ut reliqua omnia præcepta affirmativa, ac primus quidem necessitatis articulus facile ab omnibus admittitur periculum mortis.* Cum enim præceptum pro aliquo tempore obliget, si in periculo mortis præteritum, nullum iam restat tempus quo possit impleri. Sed notandum est, quod cum baptismus & Sacramentum absolutionis attrito conferant gratiam, institutaque fuerint directe hæc duo Sacramenta in remissionem omnium peccatorum, qui suscipit alterum ex his, sive contritus, sive attritus, vere implet præceptum de poenitentia: quoniam Deus nihil amplius exigit in compensationis iniuriam & delicti commisi, quam vel contritionem sine Sacramento, vel attritionem cum Sacramento per se instituto in remissionem peccatorum. Atque hic colliges præceptum divinum de poenitentia per se loquendo, obligare solum in duobus. Prius cum obligat divinum præceptum de baptismo, vel confessione: & tunc satis est poenitentia interior imperfecta, si exterius Sacramentum re ipsa suscipiatur. Posterius, cum deest minister utriusque Sacramenti. Vbi sicut homo tenetur habere votum suscipiendi vel baptismum, vel absolutionem si facultas adesset: ita etiam tenetur habere perfectam poenitentiam, & contritionem, ut quæ necessaria tunc sit, ad remissionem peccatorum.

At vero articulus alius qui addi solet, cum videlicet quis administrare voluerit aliquod Sacramentum, vel quemcumque alium actum exercere, qui requirat hominem existentem in gratia, accidentariam obligationem habet, nec a præcepto poenitentiae oritur, sed a præcepto alio de digna Sacramentorum vel susceptione, vel administratione. Unde peccatur quidem peccato sacrilegii, si ab impenitente Sacramentum aut ministretur, aut suscipiatur, non autem peccato omissionis adversus poenitentiae præceptum: ut enim excipio

cu-

eucharistię Sacramentum, quod qui in mortali sumit, duplex peccatum peccat. Alterum sacrilegii in eucharistiam, alterum omissionis in præceptum peculiare divinum de præmittenda poenitentia eucharistię Sacramento, de quo in fine huius relectionis differemus.

Ad primum itaque argumentum respondetur illam Divi Thomæ similitudinem inter præceptum restituendi, & præceptum deserendi peccatum, non per omnia quadrare. Quia in re Caietanus videtur fuisse deceptus, primum enim rei alienę restitutio, re vera fundatur in præcepto negativo, quo vetamur rem alienam invito domino retinere: neque enim minus rei alienę detractor est, qui eam apud se inventam invito domino detractat ac detinet, quam si furto susceptisset. Quo fit, ut ad obligationem restituendi iniusta acceptio impertinens sit: sive enim acceperim iniuste per furtum, sive iuste per commodatum: simulatque invito domino rem alienam usurpo furti reus habeor, atque ex consequenti violator præcepti negativi.

Rursus etiam, quotiescunque adest commoditas, rem alienam Domino suo restituendi, toties denuo pecco non restituendo, etiamsi nullum actum positivum habeam, quo rem alienam iniuste velim apud me tenere. Satis enim est ad peccatum novum usurpatio ipsa libera exterior rei alienę, eo tempore quo oportebat eam Domino reddere.

At, præceptum poenitentię, per quam homo peccatum fugit & deserit, sicut & charitas, quę radix & fundamentum poenitentię est, re vera, quicquid Caietanus intelligat, præceptum est affirmativum: nec includit negativum, nisi quemadmodum omnia affirmativa dicuntur includere de actu contrario, ut præceptum charitatis secum habet annexum præceptum odii negativum: præceptum temperantię, negationem intemperantię: spes quoque desperationem, fides infidelitatem negat, & prohibet; sic præceptum poenitentię ex consequenti vetat, ne quis impenitens sit impenitentia positive contraria. Quo fit, ut non poenitere proprie contra præceptum affirmativum sit, non contra negativum. Quocirca, tunc solum peccatum erit cum præcepto affirmativo fuerit adversum: adversatur autem, cum quis

quis eo tempore poenitentiam non agit, quo ex præcepto agere tenebatur: hoc est in articulo necessitatis, quemadmodum superius explicatum est.

Sed est tamen similitudo utriusque præcepti, & restituendi & poenitendi proportionalis duplex. Prius quod quemadmodum non dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum, ita quoque non dimittitur nisi agatur poenitentia. Posterius etiam, hæc duo præcepta in hoc assimilantur, quod sicut non restituere rem alienam iniuste detentam, habet malum statum peccatoris annexum, ita & non poenitere de peccato commisso. Quo fit, ut sive hic, sive ille, hoc est, vel qui non restituit, vel qui non poenitet, in actum positivum exeat, alter, quo vult non restituere, alter, quo vult non poenitere semper peccet novo peccato. Et quidem frequenter loquendo, (ut Theologos decet) in promptu patet, id quod diximus. Avarus enim prave affectus aliena re detinentia, cum in mentem illi venit aliena res, si in actum voluntatis positivum prodeat, quo videlicet vult non reddere, ex consequenti, ut experimento constat, statum illum probat & elegit in quo est: & qui non poenitet simili ratione si peccata quę fecit illi occurrant, habeatque actum voluntatis positivum plerumque nihil aliud, quam consentit, & probat statum peccati, quod ante commisit.

Quod si volumus etiam rem hanc magis premere, sine dubio peccator cui peccata memorię occurrunt, nec poenitet, si quem actum eliciat etiam pro tempore quo non tenetur poenitentiam agere, semper peccat peccatum novum. Illud siquidem obiectum volitionis, qua volo non poenitere, etiam dum non teneor, nulla ratione honestari potest: cum actus oppositus, hoc est, poenitentia & contritio, omni tempore usque adeo bona & honesta sit, ut contrarius actus, quo poenitere nolo, nullo unquam tempore honesti rationem habeat. Non assero tamen, esse peccatum mortale, velle non poenitere, tempore quo non teneor, peccatum, inquam, mortale ex genere suo: est tamen veniale, quia non habet obiectum honestum: actus vero indifferentes schola nostra penitus rejicit. Hunc igitur in sensum Divus Thomas intelligendus est, ut scilicet, homo statim teneatur, imo semper,

per, poenitere de peccato commisso: non positive dolendo, sed negative, non complacendo: quo etiam sensu ipse idem loquitur tertia parte, quaest. 84. art. 8. ubi secutus Augustinum, libr. de poenitentia, capite decimo nono, & habetur de poenitentia, dist. 3. cap. *Poenitentia est*, & Hugonem de S. Victore dicentem, quod Deus absolvens hominem a vinculo culpe & poenae aeternae, ligat eum vinculo perpetuae dejectionis peccati, asserit, poenitentiam, etiam post remissum peccatum, debere durare usque ad finem vitae. Quod egregie annotavit Caietanus in commentariis supra eundem articulum; nam, quod post impetratam veniam per primam contritionem, homo iterum atque iterum dolere tenetur, nulla ratione nisi cum homo dubitat, an vere fuerit contritus: tum enim locum habet quod Isidorus tradit secundo lib. de summo bono. Propitiatio Dei occulta est: sine intermissione flere necesse est.

Quem etiam in modum possemus explicare, quod in 4. sentent. distinct. 17. dixit hominem praecipio poenitentiae obligari, cum peccata memoriae occurrunt: tenetur enim non sibi ipsi placere in peccato commisso, quod occurrit. Quare nisi actum suspendat (quod tamen rarum & difficile est) si non poeniteat, semper peccabit. Scio Caietanum huic ipsi loco ex 4. sententiarum aliter occurrere, legat qui volet, nec enim eius intelligentia omnino pessima est.

Pro secundi vero argumenti solutione notandum est, discrimen esse inter bona corporis, scilicet salutem & vitam corporalem, & bona animae, hoc est, salutem & vitam spirituales: quod illorum non magis sumus domini, quam vitae & salutis proximorum nostrorum; nam vitae & mortis solus Deus sibi dominium reservavit: posteriorem vero bonorum uniusquisque dominus est, habetque eandem liberam potestatem, quam pecuniae & reliquae rei familiaris. Hoc autem discrimen primum ratione constat: sumus enim domini eorum bonorum, quae nostra diligentia, labore atque industria comparavimus: cum ergo bona spiritualia, hoc est, virtutes quibus salus & vita animae continetur, nostra libertate & industria interveniente nobis obveniant, nostro ea nobis iure vendicamus: nam & hoc titulo opifex quisque sui ope-

ris dominus est: vita autem corporis, naturae donum est, non ingenio nostro, aut industria partum. Quocirca nihil mirum, si naturae auctor, huius rei dominium sibi assumpsit.

Quod etiam bonorum spiritualium domini sumus, testimonium illud ecclesiae confirmat: *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilii sui; posuit ante illum vitam & mortem, &c.*

Signo quoque manifesto hoc discrimen innotescit. Nam, si mortem mihi conscisco, non aliter contra praecipium illud, *Non occides*, pecco, quam si proximum interficerem. Item, si ex gula cibum aliquem fumo vitae corporali noxium, duplex peccatum pecco: alterum contra temperantiae legem, alterum contra illud, quo teneor vitam corporalem servare, & meam, & alienam, non tanquam Dominus, sed tanquam dispensator & custos. At vero, si mortis spiritualis mihi causa sum, ea iactura mihi non imputatur. Quia si per fornicationem, gratiam, virtutem, salutem, vitamque animi perdam, unicum fornicationis peccatum agnosco. Quo uno argumento satis liquet, bonorum spiritualium nos esse vere dominos, non dispensatores, quando horum dissipatio nobis non imputatur ad specialem culpam.

Ex hoc etiam discrimine ratio patet, cur volenti se occidere corporaliter quisque privatus vim possit inferre, cogereque vel iuvitum, ne se occidat: quam tamen vim volenti se spiritualiter interficere non licet inferre, nisi is qui infert, superior auctoritate & potestate sit. Cuius differentia (ut reor ego) non alia causa est, nisi quod vitae suae corporalis nemo est dominus. Unde, sicut volenti alium occidere, vim inferre quilibet potest, ut impediatur: ita & seipsum interimere volenti. At: cum vitae spiritualis uniusquisque sit dominus, iniuriam illi feceris, si vim attuleris, non aliter ac si domino pecuniarum pecunias suas etiam prodige consumenti manus ad impediendum iniurias violentas.

Haece igitur explicatis, facile patet, consequentiam illam non valere: non enim, si statim vitae corporali, sive proximi, sive meae teneor succurrere, statim quoque teneor vitae spirituali mederi, praesertim meae, cuius sum dominus. Certe, si salutis corporalis liberum dominium haberemus,

qui quartanam febrem, quam protinus sanare posset, ad duos usque annos differret, mortaliter non peccaret. Nunc autem si quis, vel in se, vel in alio gravem aliquem morbum, quem pellere illico posset, ad longum tempus protraheret, necferem equidem excusare a peccato mortali.

Ad tertium negatur nem consequentia, nec enim ego antecedens (quod nonnulli faciunt) negare possum. Scio quidem, latitudinem quandam esse in ea temporis celeritate, quam homini ad compensandam iniuriam proximo illatam praestituimus. Sed, qui proximum laesit in honore, vel fama, si habens opportunissimam opportunitatem iniuriam compensandi negligit, & ad finem vitae reservat, non existimo tam temerarium, & inconsultum theologum esse futurum, ut illum per quinque etiam annos cessantem, & torpentem excuset. Certe Christus non excusaret: an theologi debeant, ipsi viderint. Consequentiam igitur ego nego, quia compensationem iniuriae factae proximo, non solum propter nostras utilitates, verum (ac multo etiam magis) propter utilitatem eius, cui iniuria facta est, legislator exegit. At, compensatio iniuriae, quae Deo per peccatum fit, non propter Dei commoditates, sed propter nostras exigitur: quippe, cum compensationis nostrae Deus non indigeat, nos egeamus, quo fit, ut bona sua Deus in hac parte pro nostris habeat. Unde ad eandem legem postulat, quae illi debemus, & quae debemus nobis ipsis: nec arctiore vinculo satisfactionem exflagitat iniuriae suae, quam remedium salutis nostrae. Tum ergo tenebimur Dei compensare iniuriam, cum bona nostra spiritualia diligere tenemur, inque necessitatis articulo procurare.

Ad quartum (quoniam praecedentis argumenti confirmatio ex dictis facile solvitur) non desunt, qui antecedens inficiuntur, eo quod apud Augustin. lib. 1. de civit. Dei, cap. 9. correctionem fraternali in aliud tempus commodius reservare licet. At hi (bona venia me audieris) Divi Augustini intelligentiam non assequuntur: nusquam enim Augustinus credidit, ubi se offert magna commoditas corripiendi fratrem, hoc est, cum id fieri potest nulla mea iactura, multa fratris commoditate, licitum esse pro meo arbitratu, cor-

rectionem fraternali in alium annum remittere, ubi spectetur vel aequa commoditas, vel etiam maior. Sed id sentit prudentissimus auctor, cum correctio sine iactura mea fieri non potest, differri nonnunquam posse in tempus, ubi commodius sine iactura mea fiat. Cum igitur interior poenitentia ubique gentium, & omni tempore fieri commodissime possit, si non licet liberationem proximi differre, si fieri commodissime potest, ergo nee nostram. Sed nego tamen consequentiam: quia bonorum spiritualium proximi mei custos sum, non dominus: idcirco illum mox eripere teneor, & vivificare, si possum: me ipsum non mox teneor etiam si possim. Commoditas praeteres ad corripiendum fratrem, non semper & ubique parata est: idcirco, quando sese offert, lex praecipit ut arripiatur. Commoditas autem eripiendi nos, omni tempore & loco est in promptu. Quare, noluit nos suavissimus legislator semper obligare, quotiescunque opportunitas adesset, ne nos innumeris peccatis involveret. At re vera (utcumque opinemur) negare non possumus, inter bona proximi, & nostra, longum esse intervalum. Nam bovem proximi, aut ovem iacentem levare teneor, & servare, si possum; bovem meum, aut ovem non item, nisi res esset ad vitam meam conservandam necessaria: tunc enim, sicut nec vitae, ita nec illius rei, sine qua vita non degitur, liberam habeo facultatem. Sic ergo & bona spiritualia proximi mei, etiam extra mortis aeternae periculum curare teneor: mea non perinde, nisi cum articulus necessitatis propriae spiritualis occurrit, hoc est periculum mortis aeternae.

Ad testimonium vero Gregorii, quod ibi subiungitur, factor equidem, quod, si quis periculum proximum & certum in se videret incidendi in novum peccatum mortale, nisi antiquum aboleret, teneretur tunc temporis poenitentiam agere. Quemadmodum enim, qui ex assidua consuetudine iurandi intelligit, se in eo periculo constitutum, ut facile exeat in peritium, obligatur consuetudinem illam retractare, per quam in periculo deierandi constituitur: sic qui ex assuetudine peccandi cognoscit, se ad aliud, atque aliud peccatum trahi, nec tentationibus quotidianis tene ingenti periculo posse resistere, videtur proculdubio finire ad illum

statum deferendum. Et hinc patet quid ad Leonis Papæ verba dicendum sit. Id vero, quod ex Ecclesiastico additur, consilium saluberrimum est, non præceptum. Consilii autem ratio redditur: ne forte subito præoccupati hora mortis, quarum spatium penitendi, & invenire non possumus.

Iam quoniam argumenti concedo primum consequens, si nihil aliud ibi significetur, quam non esse peccatum penitentiam differre: sic enim interim solemus appellare licitum, quod peccatum non est. Sed cum rursus colligis: ergo velle differre licitum est; nego consequentiam: nam talis volitio non habet bonum obiectum, ut ante diximus; non enim ii sumus, qui admittamus, aliquem actum esse licitum, qui meritorius esse nequeat: imo ne bonus quidem moraliter, quod nonnulli libera fronte concedunt. Ergo, cum tandem obicitis. Quod licet facere, licet velle, bene dicitis, si quod dicitis, attendis. At penitentiam differre, non est facere, sed non facere: non autem statim licet, velle non facere, quæ non facere licitum est, id est, quæ si non feceris, non peccas, verbi gratia, non levare festucam, illicitum non est: at velle non levare, si nullam finem honestum apponas, otiosum, ac proinde illicitum est. Item, non facere bonum, interdum licet, videlicet cum non teneor: at velle non facere, (quod retro etiam diximus) nulla ratione honestari potest.

Ad sextum argumentum. Licet præceptum negativum generale sit, ne simus inimici Dei per actum, quo inimicitia contrahatur: at, ne simus inimici Dei secundum reatum, nullo negativo præcepto sumus astricti. Sicut enim de amicitia habituali Dei, nullum præceptum affirmativum est: sic de inimicitia, quæ secundum reatum est, quasi habitualis, nullum est negativum; omnes siquidem leges, actus, vel præcipiunt, vel prohibent, non habitus. Et cum obicitur. Velle esse Dei inimicum secundum reatum, etiam est intrinsece malum, fateor id quidem, quia, ut volitio mala sit, satis est obiectum esse malum, sive secundum actum, sive secundum reatum: nam qui positive vult habitum habere vitii, vel etiam esse reatu malus, consentit in rem, quæ rectæ rationi adversatur, imo adeo implicite consentit in culpam, sine qua nec habitum vitii habere, nec reatu ma-

lus

lus esse potest; non tamen proinde sequitur, quod sit præceptum de non perseverando in peccato, sed solum, ne velimus malum, quod cum recta ratione pugnat. Atque (ut uno verbo dicamus) velle Dei inimicitiam, directe charitati adversatur; at, non velle amicitiam eo, scilicet, tempore, quo non teneor velle, charitati non repugnat. Quare negatur consequentia.

Ad ultimum. Quamvis sciam ego, Scotum & Gabr. in 3. dist. 37. Angelum. in verbo. Ferig. Nider. in suo præcepto. Florentinum part. 2. tit. 9. asseruisse, in diebus festis, maxime dominicis, teneri homines ad diligendum Deum super omnia, ac proinde, si in peccato sint, ad habendam contritionem: sed quoniam ignoro, unde ad hanc opinionem doctores illi venerint, libere possum, quod non satis explore præceptum sit & cognitum, sine ulla dubitatione negare. Nam, sicut esse plures mundos naturalis ratio negat, quoniam plures esse, ratio nulla naturalis probat: sic peccati mortalis obligationem rationabilissime ubique negabimus, quoties idoneis argumentis non asseritur. Nam illud imbecillum est, quod subiungitur: cum ex D. Thomæ, & graviorum auctorum sententia ad finem legislatoris minime teneamur, sed ad media, quæ lex, finis gratia consequendi, præscribit. Non enim, si finis præcepti charitas est, tenemur propterea omnia præcepta legis implere ex charitate, nec si lex subter Quadragesimæ seivium, ut mens elevetur in Deum, asstringimur proinde ex eius præcepti vigore, mentem in Deum elevare. Quod vero dicitur, tenendam esse mentem legis, non verba, sit ita sano: sensum enim legis amplectimur, non sonum verborum. Credimus namque legem in eo sensu accipiendam, quem per verba legislator effucere voluit.

Iam illud, quod ex Levitico asseritur, nullius est momenti. Primum, quoniam Lex vetus abolita est, nec nos obligat, nisi ea parte, qua legis naturæ præcepta continebat. Deinde, quoniam lex de certo quodam die inquebatur, quod festum propitiationis erat: ubi sacerdes semel in anno peculiariter pro peccatis populi orationem fundebat ad Deum, atque hostias offerebat: ut quod nunc ecclesia facit semel in anno obligans ad penitentiae sacramentum, tunc in veteri illo

illo populo præsignaretur. Non erat autem lex, quæ singulis festis & sabbatis hanc animi afflictionem præscriberet. Ac mihi videor satis de poenitentia virtute differuisse. Proximum est, ut de poenitentia Sacramento differamus, videamulque iam ea, quæ sequuntur. Primum, *An poenitentia Sacramentum sit ad salutem necessarium*: deinde, *An de poenitentia Sacramento præceptum sit*. Hæc enim ex mea partitione restant duo de quibus accuratius differendum puto: quoniam utraque disputatio, & ad agnitionem sacrarum literarum pulcherrima est, & ad componendas multas scholasticas concertationes necessaria.

PARS QUINTA.

De necessitate Sacramenti Poenitentia.

Questio.
Ration.
dubix. pro
part. neg.

Quod igitur poenitentia Sacramentum non sit fidelibus ad salutem necessarium, primum suadet ex eo, quod post baptismum qui in peccatum inciderit, non potest per poenitentiam reparari, ut apostolus ad Hebr. 6. videtur affirmare, cum ait: *Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, & participes facti sunt Spiritus Sancti & prolapsi sunt, rursum renovari ad poenitentiam*. Et cap. 10. *Voluntarie peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis iam non relinquitur pro peccatis hostia: terribilis autem quædam expectatio iudicii, & ignis æmulationis, quæ consumptura est adversarios*.

Præterea, a præficio sacerdote non possumus etiam in mortis articulo hoc Sacramentum sumere, ut D. Thom. auctor est (1). Licet enim autem, si esset ad salutem necessarium, cum ob id ab hæretico & schismatico Sacramentum baptismi licite suscipiamus.

Præterea, Deus non deficit in supernaturalibus necessariis, sicut nec natura in necessariis deficit; si ergo Sacramentum hoc ex divina institutione esset medium ad salutem necessarium,

(1) 4. dist. 10. art. 2. quest. 3. Et 3. part. quest. 82. art. 7. ad 2. 3. de anim. text. cap. 45.

rium, certe providisset Deus de ministro in articulo mortis. Quare iure divino quilibet sacerdos quemlibet tunc temporis posset absolvere, sicut & baptizare tunc quilibet quemlibet potest. Quo circa talem ecclesia potestatem sacerdotibus simplicibus adimere non valeret, quod absurdum est.

Præterea, si sine hoc Sacramentum non constaret salus: ergo summo pontifici via salutis non pateret, cum nullum haberet in terra superiorem & iudicem. At minister huius Sacramenti index & superior est, poenitens inferior, ac iudicatus: non igitur est hoc Sacramentum de necessitate salutis.

Præterea, si hoc Sacramentum necessarium esset, id maxime ex verbis thematis. *Nisi poenitentiam habueritis, &c.* Sed inde non probatur: pari enim ratione ostenderetur, Sacramentum Eucharistia esse ad salutem necessarium: cum in eundem modum dicat Dominus (2), *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, &c.*

Præterea, D. Chysostronus homil. in Psalm. 50. secunda, *Peccata tua, inquit, dico, ut deleas illa: si confunderis alicui dicere, quis peccasti, dico ea quotidie in anima tua: non dico, ut confitearis confesso tuo, dico Deo, qui creat ea*. Et in oratione de beato Philogonio: *Ego restitutor, ait, ut, si quisque nostrum recedens a pristinis malis ex animo reverteque promittat Deo, se postea nunquam ad illa rediturum, mihi aliud Deus requirit ad satisfactionem ulteriorem*. Idem in sermone de poenitentia & confessione, & homil. 20. in Genesim, & super epistolam ad Hebr. hom. 31. referturque a Gratiano de poenitentia, dist. 1. cap. *Quis aliquando, & a Magistro in 4. dist. 27. Igitur Sacramentum confessionis, & absolutionis sacerdotalis non est ad salutem necessarium*.

Et confirmatur, Quia Nectarius episcopus Constantinopolitanus Chysostroni antecessor abrogavit confessionem, quæ sacerdotibus fit, (ut lib. 9. histor. trip. cap. 35. Sozomenus refert) non autem vir sanctus abrogaret, si Sacramentum confessionis esset ad salutem necessarium. Et confirmatur rursum, Quia apud Græcos post illa tempora confessio, quæ sacer-

(2) Ioann. 6. cap.

illo populo præsignaretur. Non erat autem lex, quæ singulis festis & sabbatis hanc animi afflictionem præscriberet. Ac mihi videor satis de poenitentia virtute differuisse. Proximum est, ut de poenitentia Sacramento differamus, videamulque iam ea, quæ sequuntur. Primum, *An poenitentia Sacramentum sit ad salutem necessarium*: deinde, *An de poenitentia Sacramento præceptum sit*. Hæc enim ex mea partitione restant duo de quibus accuratius differendum puto: quoniam utraque disputatio, & ad agnitionem sacrarum literarum pulcherrima est, & ad componendas multas scholasticas concertationes necessaria.

PARS QUINTA.

De necessitate Sacramenti Poenitentia.

Questio.
Ration.
dubix. pro
part. neg.

Quod igitur poenitentia Sacramentum non sit fidelibus ad salutem necessarium, primum suadet ex eo, quod post baptismum qui in peccatum inciderit, non potest per poenitentiam reparari, ut apostolus ad Hebr. 6. videtur affirmare, cum ait: *Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, & participes facti sunt Spiritus Sancti & prolapsi sunt, rursum renovari ad poenitentiam*. Et cap. 10. *Voluntarie peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis iam non relinquatur pro peccatis hostia: terribilis autem quædam expectatio iudicii, & ignis æmulatio, quæ consumptura est adversarios*.

Præterea, a præfco sacerdote non possumus etiam in mortis articulo hoc Sacramentum sumere, ut D. Thom. auctor est (1). Licet enim autem, si esset ad salutem necessarium, cum ob id ab hæretico & schismatico Sacramentum baptismi licite suscipiamus.

Præterea, Deus non deficit in supernaturalibus necessariis, sicut nec natura in necessariis deficit; si ergo Sacramentum hoc ex divina institutione esset medium ad salutem necessarium,

(1) 4. dist. 10. art. 2. quest. 3. Et 3. part. quest. 82. art. 7. ad 2. 3. de anim. text. cap. 45.

rium, certe providisset Deus de ministro in articulo mortis. Quare iure divino quilibet sacerdos quemlibet tunc temporis posset absolvere, sicut & baptizare tunc quilibet quemlibet potest. Quo circa talem ecclesia potestatem sacerdotibus simplicibus adimere non valeret, quod absurdum est.

Præterea, si sine hoc Sacramentum non constaret salus: ergo summo pontifici via salutis non pateret, cum nullum haberet in terra superiorem & iudicem. At minister huius Sacramenti index & superior est, poenitens inferior, ac iudicatus: non igitur est hoc Sacramentum de necessitate salutis.

Præterea, si hoc Sacramentum necessarium esset, id maxime ex verbis thematis. *Nisi poenitentiam habueritis, &c.* Sed inde non probatur: pari enim ratione ostenderetur, Sacramentum Eucharistia esse ad salutem necessarium: cum in eundem modum dicat Dominus (2), *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, &c.*

Præterea, D. Chysostronus homil. in Psalm. 50. secunda, *Peccata tua, inquit, dicito, ut deleas illa: si confunderis alicui dicere, quia peccasti, dicito ea quotidie in anima tua: non dico, ut confitearis confervo tuo, dicito Deo, qui creat ea*. Et in oratione de beato Philogonio: *Ego restitutor, ait, ut, si quisque nostrum recedens a pristinis malis ex animo reverteque promittat Deo, se postea nunquam ad illa rediturum, nihil aliud Deus requirat ad satisfactionem ulteriorem*. Idem in sermone de poenitentia & confessione, & homil. 20. in Genesim, & super epistolam ad Hebr. hom. 31. referturque a Gratiano de poenitentia, dist. 1. cap. *Quis aliquando*, & a Magistro in 4. dist. 27. Igitur Sacramentum confessionis, & absolutionis sacerdotalis non est ad salutem necessarium.

Et confirmatur, Quia Nectarius episcopus Constantinopolitanus Chysostroni antecessor abrogavit confessionem, quæ sacerdotibus fit, (ut lib. 9. histor. trip. cap. 35. Sozomenus refert) non autem vir sanctus abrogaret, si Sacramentum confessionis esset ad salutem necessarium. Et confirmatur rursum, Quia apud Græcos post illa tempora confessio, quæ sacer-

(2) Ioann. 6. cap.

cerdoti fit, reiecta est atque abolita: non erat ergo medium necessarium ad salutem, alias, exinde, nullus Græcorum salutem fuisset consecutus, quippe (ut ante docuimus) in medijs ad salutem necessarijs nemini ignorantia patrocinatur, ut sine illis æternam salutem possit adipisci: quæ est ratio glossæ de poenitentia, dist. 15. Statim a principio, ubi tenet, confessionem esse institutam ex ecclesiæ traditione, potius quam ex novi testamenti auctoritate. Idem tenet Panor. super caput. *Omnis utriusque sexus, de poenitentis & remissionibus*. D. quoque Bonaventura dist. 17. quartæ sententiarum, quæst. 3. art. 3. asserit, confessionem non esse institutam a Christo, sed ab apostolis: non ergo ita gravis est error, negare confessionem sacramentalem apud sacerdotes esse ex divino iure ad salutem necessarium.

In contrarium est Div. Thomas 3. part. quæst. 84. art. 5. ubi ex verbis thomatis colligit, poenitentis Sacramentum esse ad salutem necessarium. Quæmodum enim de baptifino instituendo Dominus loquitur, cum ait (3), *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c.* ita & de poenitentis Sacramento, quod erat instituturus, videtur loqui, cum dicit, *Nisi poenitentiam habueritis, &c.*

In huius controversiæ explicatione ponenda mihi sunt fundamenta quedam ad futuram fabricam constituendam necessaria.

1. Fund. Primum est, Poenitentiam exteriorem, in qua sacerdos poenitentem a peccatis absolvit, esse Sacramentum. Hoc fundamentum primi Novatiani evertere voluerunt; negarunt enim sacerdotes per absolutionem peccata remittere, atque ex consequenti negarunt poenitentis Sacramentum, quod utique nullum est, si remissio peccatorum in eo non est. Adversus quos disputat Ambros. lib. 1. de poenitentia, cap. 2. & 6. & 7. Hos Wiclephista postea secuti sunt (ut auctor est Thomas Waldensis lib. de Sacramentis, cap. 135. negaverunt enim etiam ipsi, sacerdotes vere absolvere poenitentes) Quæ tamen est aperta hæresis. Primum, ex cap. *Ad abolendam*, extr. de

(3) Ioann. 3. cap.

de hereticis. Vbi Lucius tertius, *Universus*, inquit, *qui de Sacramento corporis & sanguinis Domini nescit, vel de baptifmate, seu de peccatorum confessione, vel reliquis ecclesiasticis Sacramentis, aliter sentire, aut docere non metuum, quam sacrosancta Romana ecclesia prædicat & observat, vinculo perpetui anathematis innodandus.*

Deinde, ex concilio Florentino sub Eugenio 4. in decreto super unione Armenorum, ubi poenitentia numeratur inter reliqua nova legis Sacramenta. Item ex concilio Tridentino sess. 7. Can. 1. de Sacramentis in genere.

Præterea, ex cap. *Firmiter*, ubi definitur, quod Iesus Christus claves ecclesiæ commisit apostolis, eorumque successoribus; clavis autem a catholico intelligitur, potestas aperiendi regnum cælorum, ac proinde absolvendi peccatis, per quæ regnum cælorum peccatoribus clauditur. Nec huiusmodi intelligentiam aliunde quam a Christo Domino accepimus, qui Matth. 16. cum claves Petro pollicitus esset, explicans e vestigio; quidam ipsi polliceretur, *Quodcumque*, inquit, *solveris super terram, erit solutum & in cælis.*

Communis quoque ecclesiæ consensus id confirmat, quæ est columna & firmamentum veritatis: (ut dicitur 1. ad Timoth. 3.) Credunt autem omnes fideles, cum peccata sua sacerdotibus confitentur, & ab eis percipiunt absolutionis formam, remissionem quoque peccatorum simul percipere. Merito igitur concilio Constantiensi præsidens Martinus quintus in bulla condemnationis Ioannis Wicleph definit, quod sacerdos potest peccatorem confessum a peccatis absolvere, & quod sacerdos, etiam malus, cum intentione faciendi, quod facit ecclesia, vere absolvit, &c.

Supperunt etiam sacrarum literarum testimonia ad huius rei confirmationem: ut illud (quod Ambrosius adducit) Matth. 16. *Tibi dabo claves regni cælorum: & quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cælis.* Item illud 2. ad Corinth. 2. *Si quis donaveris, & ego: nam, & quod ego donavi propter vos in persona Christi.* Et cum sacerdotes in baptifmo abluant a peccatis, eo quod baptifmi ministerium illis commissum est, pari ratione & in poenitentia. *Quid enim interest (Ambros. ait) surum per Poenitentiam, an per lavacrum hoc ius sibi datum vendicent.*

sem sacerdotes? Nempe unum in utroque ministerium est. Nam ut illis dictum est Matth. ultimo. *Baptizate omnes gentes, &c.* Ita Ioannis 20. Dominus ait, *Sicut misit me pater, & ego mitto vos: accipite Spiritum Sanctum: quorum remisistis, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt.* Si ergo acceperunt sacerdotes potestatem remittendi peccata, & eam exercent absolvendo confitentes peccata sua, sine dubio signa illa sensibilia sunt Sacramentum.

2. Fund. Secundum fundamentum. Hæresis est negare Sacramentum poenitentiae esse iudicium quoddam ex Christi institutione; hoc est, sacerdotes remittentes peccata, esse veros iudices a Christo Domino constitutos. Decipiuntur enim nonnulli existimantes confessores esse iudices arbitros, habentes videlicet potestatem ex electione iudicandorum. Qui profecto errant in media luce. Nam potestas remittendi peccati sacerdoti a peccatoribus conferri non potuit, sed a solo Christo, cuius sunt iudices delegati.

Præterea, claves non conferunt sacerdotibus ipsi peccatores, sed ipse Dominus Iesus Christus contulit eas apostolis, eorumque successoribus, ut in cap. *Firmiter, de summa trinitate* definitur. Potestas ergo solvendi atque ligandi peccatores a Christo Domino sacerdotibus collata est.

Præterea, manifestissimè hæc res ostenditur ex illis verbis iam citatis: *Sicut misit me pater, & ego mitto vos, quorum remisistis peccata, remittuntur eis, &c.* Sunt ergo iudices a Christo constituti, a quo acceperunt potestatem peccatores iudicandi. Quod si princeps, qui haberet a Cesare potestatem delegandi, diceret cuiquam: *Sicut misit me pater, & ego mitto te: quorum remisistis delicta, &c.* Non dubitaremus eiusmodi hominem esse a principe filio Caesaris iudicem delegatum. Cum igitur filius Dei, homo Christus Iesus, cui omne iudicium datum est, omnique potestas in caelo & in terra, dixerit apostolis, *Sicut misit me pater, &c.* ambigi nulla ratione potest, eos esse iudices peccatorum a Christo Domino constitutos.

Præterea, ecclesiæ consuetudo apertissimè indicat, poenitentia Sacramentum exerceri iudicialiter: est enim ibi reus & accusator, est sententia, est poena iniuncta. Sed hæc potestas, quam exercent sacerdotes in Sacramento est a Christo (ut

pro-

probatum est) ergo ab eodem instituti sunt iudices.

Ad hæc, in concilio Florentino definitur, quod minister huius Sacramenti est sacerdos habens auctoritatem absolvendi, vel ordinariam, vel ex commissione superioris. Ergo, si iurisdictionis potestas in ministro huius Sacramenti requiritur, iam palam fit, Sacramentum hoc esse iudiciale ex institutione Christi. Nam sicut pastores ovium Christi non sunt pastores ab ovibus, sed a Christo, Ioann. 21. *Pasce oves meas*, ad Ephes. 4. *Ipse dedit quosdam quidem apostolos, alios pastores, &c.* Ita non sunt iudices ovium ab ovibus, sed a Christo; nam quibus commisit, ut oves pascerent, commisit simul, ut de ovibus iudicarent.

Tertium fundamentum. Non possunt iudices constitui a Christo iudicare de peccatis, nisi ea cognoscant. Hoc lumine naturali manifestum est: nisi enim innorescant delicta iudicanti, ignorare necesse est, utrum solvere debeat, an ligare, remittere, an retinere. Quare, si ve absolvat, si ve retineat, utraque sententia erit imprudens.

Item, quia vel iudex delegatus aliquam poenam iniungit pro delicto, vel nullam: si nullam, iniustus est minister iustitiae: si aliquam, imprudentissimus est, quamlibet iniungendo sine cognitione delicti. Nam & æquali poena inæqualia crimina vindicabit, & æqualia inæquali. Cum igitur Christus non instituerit iudicium absurdum, & imprudentia plenum, certe instituendo iudices, pariter instituit, ut delictorum haberent cognitionem, ne turpiter in iudiciis aberrarent.

4. Fund. Quartum fundamentum. Omnium peccatorum tam publicorum quam occultorum, tam exteriorum, quam interiorum, sacerdotes constituti sunt iudices. Patet ex universalibus sermonibus. *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis, &c.* Ioann. 20. & Matth. 16. *Tibi dabo claves regni caelorum. Et, Quaecumque solveris, &c.* Alioqui tota ecclesia seduceretur, quæ putat se accipere etiam remissionem delictorum occultorum, quæ sacerdotibus confitentur. Seduceretur (inquam) si non accepissent potestatem remittendi eum publicis etiam occulta peccata.

Præterea, si Christus de solis exterioribus loqueretur, ergo per absolutionem sacerdos remitteret solum exteriora pec-

eata, & non interiora, quare dimidiatam veniam præstaret, (ait enim) *Quorum remisistis, remissa sunt, & Quorum retinueritis, retenta sunt.*

5. Fund. Quintum fundamentum, Poenitentiae Sacramentum tres partes habere, contritionem cordis, confessionem oris, satisfactionem operis. Quæ videlicet quasi materia sunt huius Sacramenti. Nam verba absolutionis sacerdotalis, forma sunt, quia hoc Sacramentum perficitur. Nec me clam est, Scotum in 4. dist. 14. quest. 4. & dist. 16. quest. 1. id negare, quod nos tanquam fundamentum iacimus: credimus enim solam absolutionem sacerdotis, esse integrum poenitentiae Sacramentum, quia sola (inquit) ea significat gratiam, solaque proinde gratiam præstat. Durand. (4) etiam in eadem erroris navi verfat. Quatuor de causis dixit, contritionem & satisfactionem non esse huius Sacramenti partes. Primam posuit, quod forma, id est, absolutio, non applicatur nisi confessioni: ergo sola confessio est materia, cui scilicet, soli forma tota adiungitur: nam & rei artificialis materia ea est integra artis, cui forma integra admoveatur. Alteram, quod contritio non est signum sensibile, res autem sensibiles Sacramentorum materiae sunt. Tertiam, quod attritione sola verum, atque integrum conficitur Sacramentum: quod si contritio esset huius Sacramenti pars, non posset alia loco illius subrogari. Quartam eausam esse, eamque vel maximam, quod satisfactio sit posterior tempore, quam absolutio Sacramentalis: ergo non est de integritate Sacramenti: nec enim est totum successivum, sed permanens, quod suas omnes partes simul habere necesse est: cuique iam existenti, si posterius tempore quicquam contingat, non est pars, sed accidens rei. Et confirmatur, quia tanta potest esse contritio, ut tota poena remittatur: erit ergo tunc satisfactio superflua, quare non est pars, nunquam enim pars suo toti supervacanea est. At vero omnia hæc commentitia sunt, nec possunt fundamentum quod iecimus infirmare: habetur enim ex concilio Florentino, cuius auctoritatem Theologi sane tenere debemus: in concilio siquidem Florentino definitur, omne Sa-

(4) 4. dist. 16. quest. 1.

cramentum materia formaque constare, & postea, *Quartum*, inquit, *Sacramentum est poenitentia, cuius quasi materia sunt actus poenitentis: qui in res distinguuntur partes, cordis contritionem, oris confessionem, operis satisfactionem, forma autem, sunt verba absolutionis.* Hactenus concilium Florent. Et concilium Trident. sess. 6. cap. 14. *Docendum est*, inquit, *Christiani hominis poenitentiam, (quam secundam tabulam post naufragium sancti patres apte nuncupaverunt) non solum continere cessationem a peccatis, & eorum detestationem, verum etiam eorum Sacramentalem confessionem, itemque satisfactionem.* Hæc Synodus Tridentina. Ratio quoque in promptu est. Quia cum poenitentiae Sacramentum, quoddam iudicium sit, eius integritas ex his omnibus constat, sine quibus integrum iudicium non est. Sicut & processus iudicialis multis actionibus continetur, videlicet, accusatione, testimonio, confessione ipsius rei, sententia iudicis, &c. Omnia hæc enim ad integrum iudicium requisita sunt.

Contritio itaque pars huius Sacramenti est, quatenus est ratio exterioris confessionis: ut videlicet confessio non ficta sit, sed verus poenitentis actus. Et indicere multam, atque eam executioni tradere, ad integritatem iudicii pertinet. Si quidem non est perfectum iudicium, quo absolvitur reus a culpa, nisi poena, per sententiam dicta, executioni tradatur. Quapropter, satisfactionem a sacerdote iniunctam, Sacramenti iudicialis partem esse, negare nullo modo debemus.

Ad argumentum vero Scoti, non est difficile inficiari. Sola absolutio gratiam conferre. Nam, sicut in iudicio foro exterioris, si quis per legitima testimonia & suam confessionem absolvatur, omnia hæc sunt vere causa illius absolutionis, licet iudicis sententiam ut præcipuam causam spectemus: ita quoque in foro conscientiae interiori princeps quidem causa absolutionis, sacerdotis sententia est, sed ratio tamen & causa concurrens, ut rite poenitens absolvatur, testimonium illud etiam fuit, quod adversum se poenitens dixit, (sive accusationem vocare malis) qua se accusavit. Unde patet error glossæ de poenitentia, distinctione prima, cap. primo, dicentis: *Nec cordis contritione, nec oris confessione peccata dimittit, sed tantum gratia Dei.* Nam in omnibus aliis Sacramentis, non solum forma, sed etiam materia est causa in-

Ad arg.
Scoti res
pon.

stru-

strumentalis, qua Deus utitur ad remittendum peccatum: aqua enim baptismi, nedum forma verborum corpus tangit, & cor abluit, ut Auguft. afferuit. Quod idem in cæteris sacramentis inducere possumus. Cum ergo tam contritio, quam confessio partes sint huius Sacramenti, consequens fit, ut gratie causa etiam existant.

Resp. ad arg. Durandi. Ad primum vero argumentum Durandi respondetur. Non omnes partes integrales eiusdem rationis esse; etenim, (ut modo dicebamus) in iudicio prophano, aliter est pars confessio rei, aliter testimonium testium, & aliter multa a iudice inflicta pro culpa commissa. Et licet per sententiam quis absolvatur a morte, & absolutio delicto applicetur, quod morte non erat dignum: si tamen iudicatur a iudice pecuniaria multa, illius executio spectat ad iudicii integritatem, licet absolutio non adiungatur; & ideo Divus Thom. 3. part. quæst. 90. art. 2. docuit, has tres partes materiam appellari Sacramenti, quia partes, ex quibus integratur totum, habent se ut materia. Et concil. Florentinum non dixit, huius Sacramenti materiam esse actus poenitentis, sed quasi materiam.

Ad secundum responderet D. Thom. (est enim primum argumentum illius secundi articuli) quod contritio virtualiter pertinet ad exteriorem poenitentiam, in quantum implicat propositum confitendi & satisfaciendi. Contritio siquidem (ut recte Caietanus admonuit) non quomodocunque est pars huius Sacramenti, sed quatenus refertur ad claves ecclesie: habet enim pars, in eo quod pars, ordinem ad totum, & ad reliquas partes. Sic ergo contritio accepta, includit voluntatem compensandi delictum ad arbitrium sacerdotis: qua consideratione initium est & ratio exterioris poenitentiae. Constat autem, interiores actus hoc modo ad exterioris iudicium pertinere, aliter enim iudicatur offensens ex odio, aliter offensens ex ira. Compensatio item poenitentiae, nisi sponte fiat a reo, non est reconciliativa. Quare velle compensare delictum, quod in contritione clauditur, est prima huius iudicii pars, quod est non solum vindicativum, sed conciliativum. Non igitur oportet, quamlibet partem huius Sacramenti esse sensibilem, sed satis est, si sit ratio, quare aliae partes sensibiles ad hoc

Sa-

Sacramentum & iudicium pertineant. Idque eo magis, quod hoc forum interius est, quo nihil vetat, actus etiam interiores referri.

Ad tertium, primo dicitur: quod nomine contritionis in præsentia complectimur attritionem: significamus enim dolorem de peccato cum proposito cavendi in futurum. Nec id nos somniamus, sed ipsum concilium Florentinum ita nomen contritionis explicuit. Deinde respondetur, quod contritio ponitur pars sacramenti, quia est certa & indubitata materia. Quod autem attritio sufficiat, quamvis verum sit, non est tamen adeo certum & indubitatum; & ideo concilium Florentinum, communisque sententia, tenens certum, relinquens incertum, ponit contritionem partem esse huius sacramenti.

Ad quartum. Nego consequentiam: Capilli enim & unguis partes hominis sunt, nec tamen simul cum homine nascuntur. Accusatio quoque, testimonium, sententia iudicis, solutio poenae, cum non sint simul, sunt tamen de integritate iudicii. Breviter. In omnibus, cuius partes quendam successione ordinem habent, non oportet partes integrantes simul esse. Ad confirmationem vero facile dicitur, quod cum sacramenta per homines administrantur, quibus illa grandis contritio constare nequit, an idonea sit ad integram poenae remissionem, semper opus est satisfactionem iungi, sine qua Sacramentum quidem esse potest, sed sine qua tamen mancum, & imperfectum est. Quemadmodum & quodcumque aliud iudicium, in quo probatus reus sine multa absolvetur. Nam & homo sine digito poterit esse, sed erit tamen incommode sine digito. Nec nos astringimus, quamlibet satisfactionem esse partem huius sacramenti. Satisfactio quoque, quae ex arbitrio poenitentis proficiscitur, nec est pars iudicii sacramentalis, nec habet ordinem ad ecclesiae claves. Unde concilium Florentinum, *Tertia*, inquit, *pars est satisfactio pro peccatis secundum arbitrium sacerdotis*. Quintum igitur fundamentum (ut cætera omnia qua posuimus) cum firmiter sit, nihil aliud superest, nisi ut quaestioni propositae respondeamus.

Prima igitur conclusio sit, *Non est necessarium ad salutem* 1. Concl.

sa-

sacramentum poenitentiae in re susceptum: hoc est, potest aliquis salvari, etiam si re ipsa non suscipiat hoc sacramentum, ubi non est facultas suscipiendi. Ac loquitur etiam de eo qui peccavit mortaliter post baptismum. Id definit in primis Leo Papa, in epistola ad Theodorum episcopum, num. 69. Si autem aliquis, aut, quocumque intercepto obstaculo, a manere indulgentia praesentis exciderit, & priusquam ad constituta remedia pervenerit, temporalem vitam humana conditione finierit; non necesse est nobis eorum, qui sic obierint, merita discutere, cum Dominus Deus, quod sacerdotale ministerium implere non potuit, suae iustitiae reservaverit. Loquitur autem de poenitentiae sacramento.

Item. Baptismus non est necessarius in re susceptus, sed factus est in voto, si haberi aliter nequit: ergo nec poenitentia. Antecedens probatur ex Augustino, lib. 4. de Baptismo contra Donatistas, cap. 22. ex Ambrosio, de obitu Valentiniani ad Theodosium, ex Bernardo, epistola 77. ad Hugonem, ubi id eruditissime commonstrat ex Innocentio de Baptismo, cap. Debitum. Et de Presbytero non baptizato, cap. 2. Sed & de Poenitentia, dist. 1. cap. Poeniter. Et dist. 6. cap. Qui vult. Refertur testimonium Augustini, ex lib. de vera & falsa poenitentia, cap. 10. & 12. & 26. quaest. 6. cap. Si aliquis. Refertur in idem testimonium concilii Ephansenis. Nonnulla vero capita eiusdem causae & quaestionis, quae in contrarium obicit solent, faciliora sunt, quam quibus a nobis sit respondendum. Illud vero, quod Dominus ait, Quorum retinueritis, retenta sunt, Ioann. 20. eandem intelligentiam habet, quam & illud, Nisi quis renatus fuerit ex aqua, &c. scilicet, quum adest facultas, nam cum deest, sufficit votum suscipiendi huiusmodi sacramenta, quaecumque dicuntur adultis ad salutem necessaria.

1. Concl. Secunda conclusio. Sacramentum poenitentiae est medium ad salutem necessarium peccatoribus baptizatis in hunc sensum, ut sit necessarium in re, si facultas adest: si non adest, sit necessarium in voto. Hanc conclusionem probat D. Thomas, 3. part. quaest. 65. art. 4. & quaest. 84. artic. 5. Quia peccator non salvatur, nisi applicetur ei passio Christi, vel in re, vel in voto. Non est enim aliud nomen sub caelo, in quo nos oporteat salvos fieri, Actor. 4. Passio autem Christi applicatur in Sacramen-

tis. In baptismo quidem, his qui ante baptismum peccaverunt: in poenitentia vero his, qui peccaverunt post baptismum.

Deinde probat, quia aegroti, nisi per aliquod remedium salutis, sanari non possunt, Matth. 9. Non est opus valentibus medico, sed male habentibus. At poenitentia sacramentum est medicina salutis, ut ante nobis demonstratum est.

Tertio probat Divi Hieronymi testimonio in commentariis super 3. cap. Esaię, & in epistola ad Demetriad. De virginitate servanda dicentis, secundam tabulam post naufragium esse poenitentiam; nam primam tabulam baptismum vocat. Paret facile legenti. Idem asserit Ambrosius ad virginem lapsam capit. 8. & Tertullianus in libr. de poenitentia. Constatque Tridentinum concilium, sessione 6. cap. 14. iniquis, poenitentiam secundam tabulam post naufragium, sanctos patres apte nuncupasse. Ne quis autem hanc esse Divi Thomae mentem possit ambigere, legat lib. 4. adversum gentes, cap. 72.

Eandem quoque conclusionem tenuit Thomas Waldens. libr. de Sacramentalibus, titulo 8. cap. 58. citatque Origenem in eandem, qui homil. 10. super Numeros, Laicus, si peccet, inquit, ipse suum non potest auferre peccatum: sed indiget sacerdote, ut peccatorum remissionem possit accipere, & cap. 69. docet Waldens. Ioannem Wicleff. oppositum huius conclusionis tenuisse: quem secuti Lutherani negant, ad salutem esse hoc sacramentum necessarium. Quamobrem firmiora (si possumus) argumenta debemus asserre, ut haeresis contraria manifestius revincatur.

Hac itaque conclusio primum certa est per definitionem Leonis Papae in epist. ad Theodorum episcop. 69. & refertur de Poenitent. dist. 1. cap. Multiplex. Multiplex, inquit, misericordia Dei ita lapsibus subvenit humanis, ut non solum per baptismi gratiam, sed etiam per poenitentiae medicinam spes vitae reparatur aeterna. Et qui regenerationis domum violaverit, proprio se iudicio condemnantes, ad remissionem criminum pervenerint: sic divina bonitatis praesidio ordinatis, ut indulgentia Dei, nisi supplicatione sacerdotum nequeat obtineri, mediator enim Dei & hominum hanc

propositis ecclesie tradit potestatem, ut & poenitentibus actionem poenitentiae darent: & salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent. Et concludit tandem in hæc verba; *Necessarium est, ut peccatorum reatus ante ultimum diem sacerdotali supplicatione solvantur.*

Præterea Matth. 16. *Tibi, inquit Dominus, dabo claves regni caelorum: & quocumque solveris, &c.* Ergo, cum per peccatum mortale a baptismo commissum, cælum peccatori obferatur, necesse est, ut per claves Petri & successorum aperiat: quod non aliter profecto fit, quam per sacramentum absolutionis, nec enim soluta erunt in cælo, quæ non solverit Petrus in terra.

Præterea, Joannis 20. *Quorum remisistis peccata, remittantur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt:* ergo quæ non absolvent sacerdotes, retenta erunt. Quia propter, necesse est, si retineri non volumus, ut a sacerdotibus absolvantur.

3. Concl.

Tertia conclusio. *Non satis est ad æternam salutem consequendam peccatoribus baptizatis, votum implicitum huius sacramenti, sed explicitum, & formale requiritur.* Quod ad eundem modum poenitentiae sacramentum est necessarium peccatoribus baptizatis, ad quem baptismus non baptizatis, eo quod per utrumque virtus passionis, & sanguinis Christi in peccatorum remissionem applicatur, sine qua quidem applicatione ne unum quidem mortale peccatum remitti potest. At sine voto explicito baptismi nullus salvatur, Marci ultim. *Prædicat evangelium omni creature, qui crediderit, & baptizatus fuerit salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur.* Unde primum colligitur, baptismum in voto satis esse, cum re ipsa suscipi non potest. Idcirco enim non dixit. *Qui non fuerit baptizatus, condemnabitur:* sed, *Qui non crediderit.* Colligitur deinde, fidem huius sacramenti, hoc est baptismi, esse ad salutem necessariam, id est, quod per baptismum in nomine Christi prestat remissio peccatorum omnibus gentibus. Id enim est evangelium, quod qui non crediderit, condemnabitur, ut Lucæ ultimo declaratur. Nec hanc huius loci nos intelligentiam committimus, sed etiam nobis sancti patres tradiderunt. Waldens. in lib. de sacramentis, cap. 130. Hugo de S. Victore, lib. secundo de sacramentis, part. 6.

cap.

cap. 7. Bernardus epistola 77. ad Hugonem. August. lib. 1. de Baptismo contra Donatistas cap. 8. & lib. 4. cap. 21. & 2. lib. contra Crescon, cap. 13. Si igitur citra baptismi votum explicitum nullus omnino salvari potest, cum non adest facultas baptismum re ipsa suscipiendi: nec sine voto quidem poenitentiae explicito salvabitur, qui peccatum mortale post baptismum perpetravit. Noluisset enim Deus sine Christo, & ecclesia sua cuiquam patere salutem, ac remissionem peccatorum: Cum igitur peccatores possunt Christo, & ecclesie suæ uniri, & reconciliari, exteriori etiam, susceptis sacramentis, id Deus requisivit. At, cum non adest facultas exterioris unionis, & conciliationis, voluntas profecto cedit, suppleturque per interioriorem unionem unio. Confirmat etiam hanc conclusionem id quod usi venire videmus: ut quantumcumque mors subito occurrat, poenitentiae remedia fideles efflagitent, nec sane sentiunt de salute eius, qui moriens, nec re, nec in voto hoc sacramentum accepit.

Ex his colligere licet, quæ sunt ad salutem necessaria, ea esse in duplici differentia. Nam quædam sunt necessaria, solum quia præcepta, ut evadere innocentem a morte, vota reddere, iuramenta servare, quorum necessitas videtur esse præscripta, ibi (5), *si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Alia vero sunt ad salutem necessaria, ut media; & inde in præcepto quia media necessaria, ut credere in Christum, suscipere baptismum, poenitentiam agere. Inter hæc autem haud mediocriter discrimen est. Nam, quæ sunt tantum, quia præcepta, ad salutem necessaria, non est opus in voto habeantur explicito ad salutem consequendam: sed satis est implicita, & in genere propositum habitualiter tenere implendi divina mandata. At quæ sunt ad finem salutis media necessaria, si in re haberi nequeunt, oportet teneantur in voto: ut Sacramentum baptismi, & poenitentiae, quod paulo ante docebamus.

Sed est tamen quæstio non parva, *An exigatur votum explicitum?*

(5) Matth. 9.

Yyy 2

pli-

explicitum huius Sacramenti ad remissionem peccatorum, quæ post baptismum admittitur. Nam ad æternam salutem consequendam, iam diximus, huiusmodi votum explicitum esse necessarium. Et quidem de hac re inter viros doctos magna dissensio est. Sunt enim qui credant, votum explicitum huius Sacramenti, non esse opus ad remissionem peccatorum: ut si quis commisit adulterium post baptismum, per solam contritionem, aiunt, quæ est actus virtutis, consequi poterit veniam sine proposito explicito suscipiendi hoc Sacramentum. Id tenet Adrianus, quæst. de confessione ad secundum principale. Est autem argumentum huius, quod baptismus non est necessarius in re, vel in voto explicito ad iustificationem, ut 3. part. quæst. 69. art. 4. ad 2. D. Thomas asseruit. Cornelius siquidem & Eunuchus ante fidem explicitam evangelii iustificationem quidem consequi potuerunt, licet æternam salutem non potuerint adipisci.

Item, quilibet se potest convertere ad Deum in momento, & tamen notitiam baptismi habere in quolibet momento non potest: quomodo enim audiet sine predicante? aut quomodo credet, nisi audierit? Igitur, nec Sacramenti poenitentiae votum explicitum ad peccatorum remissionem necessarium est. Nec ab hac sententia abhorret D. Thom. 3. part. quæst. 86. articulo secundo.

Si quis tamen contrariam sententiam tenere vulerit, habebit pro se, quantum coniectura colligere licet, Magiltrum sententiarum, 4. dist. 17. cap. 2. & D. Thomam, eadem dist. quæst. 3. art. 5. quæst. 1. & apertius, art. 1. quæst. 1. & dist. 18. quæst. 1. art. 3. quæst. 1. & lib. 4. contra gentes, cap. 72. & 3. part. quæst. 84. art. 5.

Sunt quoque argumenta non levia ad hanc opinionem confirmandam. Primum ex concilio Complutensi sub Alphonso Carrillo, archiepiscopo Toletano, quod probatum est a Sixto Quarto, in bulla, qua condemnavit Petrum Oxoniensem, cuius prima conclusio ibi damnata est, in hæc formam, *Pœnitentia mortalitatis, quantum ad culpam & poenam alterius seculi, delentur per solam cordis contritionem sine ordine ad claves.* At, si per poenitentiam, quæ est actus virtutis, peccata remittuntur sine explicito voto huius Sacramenti, re vera delentur pec-

peccata sine ordine ad claves. Rursum in concilio Tridentino, sessione 6. cap. 14. definitur, quod poena æterna cum culpa, vel Sacramento, vel Sacramenti voto remittitur. Item, Ioannis ultim. *Quorum retinueritis, retenta sunt: ergo quando quis nec re, nec voto accepit hoc Sacramentum, cum sacerdotes eiusmodi peccata retineant, retenta sunt.*

Præterea, nulli hæretico vel schismatico remittitur culpa, nisi formaliter & explicitè proponat ecclesie uniri, atque ab ea veniam peccati implorare: ergo sola contritio, quæ est actus virtutis, non satis est ad remissionem peccatorum sine ordine ad claves ecclesie. Antecedens asserit August. libr. de vera & falsa poenitentia, cap. 12.

Sacramentum igitur poenitentiae esse ad salutem necessarium, hunc in modum sit definitum.

Sed enim, cum hoc Sacramentum quatuor habeat partes; neque omnes sint æque necessariae ad huius Sacramenti constitutionem, merito poterit in quæstionem revocari, an singulae huius Sacramenti partes sint ad salutem necessariae. Et quoniam de absolutione & contritione, post ea, quæ diximus, aut parva, aut nulla controversia est: de confessione primum quaeritur; *An sit ad salutem æternam necessaria.* Nam Wicleph impudentissime docuit, eam esse superfluum, & inutilem, ut Thomas Waldensis refert libr. de Sacramentis, cap. 135. & in concil. Constantiensi, sess. 8. inter illius errores septimus ponitur in hæc formam, *Si homo debite fuerit contritus, omnis confessio exterior est ei superflua, & inutilis.*

Masiliani etiam negaverunt necessitatem confessionis (6), ut auctor est Damascenus libr. de hæresibus. Deinde Iacobite, referente Guidone Carnelita, in lib. etiam hæresium. Hoc sequuntur nostro tempore Lutherani, atque adeo Erasmus in libro de ratione veræ Theologiæ circa finem, & in colloquio cui index, *pietas puerilis*: in summa (7) omnes qui tenerunt confessionem novitiam esse, & institutionis eccle-

(6) Vide Rosenf. artic. 8. 9. (7) In annotationibus super libellum.

Verum
confes.
ad salut.
necess.

®

clesia. In quibus fuit B. Rhenanus in asserenda confessione parum beatus & pius. Adversum quos conclusionem statuimus.

Conclus. *Confessionem exteriorē, quæ sacerdoti fit (8), esse ad salutem necessariam ex Christi institutione, confessionem (inquam) omnium mortalium, tam publicorum, quam occultorum, probatur efficaciter. Quia peccata occulta non remittuntur, nisi remittentibus sacerdotibus, ut patet ex testimonio Iohannis citato, Quorum retinueritis, id est, non remisistis, retenta sunt. Ex eo enim quod dixit, Quorum remisistis, remissa erunt, factis ostenditur, verbum e regione additum, scilicet, Retinueritis, perinde esse, ac si dixisset Christus, Non remisistis. Sed remittere sacerdotes non possunt, nisi cognoscant, ut ostensum est, cognoscere autem nequeunt, nisi peccatores constentur: ergo confessio etiam occultarum culparum ex divina institutione est ad salutem necessaria. Qui enim instituit hanc necessariam, media etiam instituit, quæ essent ad eundem finem necessaria, nisi legislatorem velimus in necessariis desuisse. Nam eandem rationem eisdem quoque verbis referre non piget.*

Præterea, in concilio Constantiensi Martinus quintus in bulla condemnationis articulorum Wicleph, Iohannis Hus, & Hieron. Pragensis, condemnans errores Wicleph, ac reliquorum discipulorum ait, *Verum credat, quod Christianus ultra contritionem cordis, habita copia sacerdotis idem, solum sacerdoti de necessitate salutis confiteri teneatur, ubi licet non explicetur, an ex institutione divina, an ex humana sit illa necessitas: sine dubio tamen est intelligenda ex divinis iure: id enim Wicleph negabat.*

Præterea, hoc manifeste determinatum est in concilio illo Complutensi, & in illa extravaganti Sixti quarti contra Petrum Oxomensē. Nam, post illam primam damnatam conclusionem, quam ante retulimus; hoc est, peccata mortalia deleri per solam cordis contritionem sine ordine ad claves, damnatur secunda in hanc formam: *Confessio de peccatis*

(8) *Tertullianus de poenitentia.*

in specie fuit ex aliquo statuto universalis ecclesie, non de iure divino. Deinde damnatur tertia in hæc verba: Prava cogitationes confiteri non debent, sed sola displicentia delentur sine ordine ad claves.

Præterea, in concilio Florentino definitum est, idque adeo firmiter constitutum, materiam huius Sacramenti precipuum esse confessionem. Si igitur Sacramentum poenitentia est ad salutem necessarium, certe non forma solum & absolutio sacerdotis, sed & materia, hoc est, confessio peccatorum ad salutem necessaria est, nec enim Sacramentum sola forma subsistit. Cuius etiam rei definitio habetur in concilio Tridentino, sess. 6. cap. 14. ubi cum concilium docuisset, hoc Sacramentum esse secundam tabulam post naufragium, per quam fieret lapsi hominis post baptismum reparatio, subdit: *Docendum est, christiani hominis poenitentiam multa aliam esse a baptismali: eaque contineri, non modo cessationem a peccatis, & eorum detestationem, verum etiam eorundem sacramentalem confessionem: saltem in voto, & suo tempore faciendam, & sacerdotalem absolutionem.*

Quibus ita constitutis, manifestissime colligitur, hanc secretam confessionem de peccatis secretis (quam quidem alii auricularem vocant, alii clanculariam) institutionis divinae esse, non humane; hoc est, Christum instituisse, peccata secreta secreto esse confitenda. Nam publicorum, publice fieri confessio potest. Nec id Caietanus iniicitur, nam licet in commentariis super cap. Iohannis 20. adversari videatur, at ipse tamen mentem suam explicuit, respondens ad censuras Parisiensis sexdecim articulorum, art. 5.

Probatur hoc corollarium in primis, quia confessio de peccatis occultis est necessaria; ut ex fundamentis factis constare facile potest. Constituit enim sacerdotes Dominus iudices, non solum publicorum, verum etiam occultorum. Sed rationis naturalis est, ut occulta peccata occultæ correctione purgentur: ergo cum Christus instituerit hoc iudicium fieri secundum rectam rationem, instituit ex consequenti, occulta peccata occulte esse iudicanda.

Præterea, si modus confitendi ad aurem de peccatis occultis ex ecclesie institutione esset, in arbitrio ecclesie etiam

Corollar.
præced.
conclus.

est, oppositum constituere: quemadmodum potest de immersione, vel asperione, vel infusione in baptismo, legem pro suo arbitrata, & ferre & tollere. At non est in facultate ecclesie præscribere, ut cordis occulta peccata peccatores publice confiteantur.

Præterea, Leo Papa epistola ad universos episcopos Campanie, numero 57. & refertur, de poenitentia, dist. 1. cap. *Quamvis plenitudo: illam, inquit, contra Apostolicam regulam præsumptionem, quam nuper agnovi a quibusdam illicita usurpatione committi, multis omnibus consiliis subverti: de poenitentia videlicet, que a fidelibus postulari, ut scripta professio publice recitetur: cum reatus conscientiarum sufficit solis sacerdotibus indicare confessione secreta. Et infra, Removeatur ergo improbabilis consuetudo, ne multi a poenitentia remediis arcantur.* Hackeus Leo. Id ergo quod adversatur remedio a Christo instituto ad remissionem peccatorum, nimirum contra divinam institutionem est, cum contra Apostolicam regulam id fieri summus pontifex asserat. Ex apostolorum certe traditione secreta peccata in aures sunt confitenda: quod vel ex eo liquet quod in ecclesia non habetur memoria, unde incepit secreta confessio. Nam & Origenes eius meminit homilia prima, & secunda in Psalm. 37. & homil. 10. super Numeros: Basilijus item in libello de institutione monachorum, cap. 21. & 98. Dionysius etiam in epist. ad Demophilum 8. & Sozomenus, lib. 9. historia tripartite, cap. 35. *Quoniam ii, inquit, qui confiteri recusant manus peccatorum donec acquirant: propterea visam est antiquis paenitentibus, ut velut in theatro sub testimonio ecclesiastici populi, delicta pandantur: & ad hanc causam presbyterum bone conversationis, servantemque secretum, ac sapientem virum statuerunt, ad quem accedentes ii qui deliquerunt, delicta propria fateantur.* Nota, *servantem secretum*: nam si non essent occulte confitenda peccata, non oporteret servare secretum.

Postremo. Sigillum confessionis non est ex humana institutione, sed ex divina est: ergo ex divina est, quod aliqua peccata, scilicet occulta, iudicentur occulte. Et confirmatur. Quia magister Oxoniensis in concilio illo Compluteni damnatus est, quod assereret, confessionem non debere esse

secretam, & a Sixto quarto in illa extravaganti, cuius initium, *Ad perpetuam rei memoriam*, desinitur contra eundem, necessario exigi, ut confessio secreta sit. Quamobrem ex revelatione, & institutione Dei est, quod confessio sit secreta, alioqui non esset hæresis, ab evangelica veritate penitus aliena, assertio contraria: cum tamen aliena esse ibidem decernatur.

Sed oritur circa ea quæ diximus dubium. Si enim peccata oportet confiteri, ut innotescant sacerdoti; ergo peccata publica, quæ alias sunt illi manifesta, non erit necessarium confiteri: quippe ob hanc causam, si circumstantia manifesta est, non est opus eam explicare confessori: ut si quis sit sacerdos, vel maritatus, idque confessori liqueat, non est necesse, ut, cum confitetur fornicationem, exponat se esse, vel sacerdotem, vel maritatum.

At, erroneum est credere, sine confessione publicorum peccatorum cuiquam patere salutem. Primum, quia delictum iudicandum in aliquo foro, debet esse notum in illo foro: sed, etiam si peccata sint publica, non sunt confessori nota in foro Sacramenti: ergo opus est ut peccator illa sacerdoti confiteatur. Et hoc est quod Divus Thomas, dist. 17. quæst. 3. art. 2. part. 1. ad primum, docet, inquit, *Quamvis sacerdos aliquando sciat peccatum, ut homo: non tamen scit ut Christi Vicarius: sicut etiam index aliquando scit peccatum, ut homo: quod nescit, ut index.*

Præterea, confessio est materia præcipua huius Sacramenti: ergo etiam ad absolutionem publicorum peccatorum est necessaria, nam sacramentum sine præcipua materia esse non potest. Denique si peccator publicum peccatum non confiteatur, non potest innotescere iudici, an poeniteat, necne; an proponat emendationem, an non. Quare non valet discurrere, an solvere debeat, an ligare. Necessarium est igitur, ut non modo secreta etiam peccata, verum etiam publica peccator se sacerdoti subiiciens confiteatur.

Iam vero posterior illa quæstio relinquatur, *An satisfactio Quæstio ad sacerdotis arbitrium, sit ad salutem necessaria.* Sunt enim auctores qui negent, in quibus Div. Thomas 4. dist. 17. quæst. 3. art. 1. quæst. 1. ad primum argumentum videtur esse, *Di-*

Dubium
de confes-
sione publ.

Resp. ad
Dubium.

®

Opinio
D.Thom.

entium, inquit, quod post remissionem culpam, adhuc est peccator debitor poenae temporalis: sed gratia tamen infusio sufficit ad culpam remissionem, ad gratiam vero infusionem consequendam ordinata. sunt gratia Sacramenta: ante quorum susceptionem, vel actum, vel propositum peccator gratiam non consequitur. Sed tamen, ex hoc quod operatur confessio ad poenae remissionem, non habet, quod sit de necessitate salutis: quia poena ista est temporalis, ad quam post culpam remissionem remanet homo ligatus. Unde sine hoc, quod in praesenti vita exprimeretur, esset via salutis; habet igitur confessio, quod sit de necessitate salutis; ex hoc quod ad remissionem culpa ordinatur. Haecenus D. Thomas. At, vel fallor ego, vel contrarium probabilius est. Nam, sicut ante docuimus, exterior poenitentia est ad salutem necessaria: ergo quemadmodum contritio in lege naturae, & scripturae habebat annexum propositum confitendi, & satisfaciendi Deo, iuxta illud, Dixi, confitebor iniquitatem meam Domino, &c. ita & in lege nova habet annexum propositum confitendi sacerdoti, & satisfaciendi ad arbitrium eius; hoc est enim subiicere se clavibus, & iudicio ecclesiastico, quod est ad salutem sine dubio necessarium.

Præterea, concilium Tridentinum, sess. 6. cap. 14. potestquam definiuit, Sacramentum poenitentiae ad lapsi reparationem, velut secundam post naufragium tabulam, necessarium esse, decessit protinus, hoc Sacramento contineri, non modo cessationem peccatorum, & eorundem sacramentalem absolutionem, verum etiam satisfactionem, per ieiunia, elemosinas, orationes, & alia pia spiritualis vitae exercitia non quidem pro poena aeterna, sed pro poena temporalis, & de hac, inquit, poenitentia scriptum est. Memor esto unde exiit, & age poenitentiam, & prima opera fac. Et iterum, Quae secundum Deum tristitia est, poenitentiam in salutem stabilem operatur. Et rursus, Poenitentiam agite, & facite fructus dignos poenitentiae. Quae omnia loca de poenitentia exteriori esse intelligenda, per quam scilicet exterior satisfactio pro peccatis sit, superius certis argumentis demonstravimus.

Præterea, Leo Papa, epist. 69. ad Theodor. episc. Mediator, inquit, Dei, & hominum hanc propositis ecclesiae tradidit potestatem, ut & poenitentibus actionem poenitentiae darent, & sal-

Opinio
Auctoris.

lubri satisfactione purgatas ad communionem Sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent. Igitur, nisi proponant poenitentes, se ecclesiae potestati subiciere, ut iuxta eius arbitrium peccata compensent, seruari non possunt. Iam enim docuerat summus Pontifex, hanc sacerdotalem auctoritatem, & iudicium, esse ad salutem necessaria.

Denique, cum de satisfactione ad arbitrium sacerdotis præceptum sit, (ut nos proxime definiemus) certe satisfactio est ad salutem necessaria, nam si non esset, non esset in præcepto. Ac re vera frustra fuissent sacerdotes iudices constituti, si eorum sententiae parere non esset necessarium. Inanis enim est auctoritas iudicandi, quae impune reiici potest: idque eo magis, quod iudicium hoc non est ad dirimendas lites, sed ad vindicanda scelera. Et quod iudicibus necessarium est, scilicet, poenam indicere reis, ne sint iudices iniqui: id nos exequi necessario debemus, ne falsi poenitentes & inobedientes tum videamur, tum etiam simus. Nec argumentum quod in contrarium insinuavimus opere pretium est nunc eludere: partim, quod facile est: partim, quod postea diluere debemus. Quapropter eadem argumenta consultanda sunt, quae a principio huius controversiae fecimus.

Ac primum quidem argumentum a plerisque sanctorum facile diluitur; nam utrumque apostoli Pauli locum interpretantur, non de poenitentia, quae post baptismum fit, sed de poenitentia, quae fit in baptismo. Qui videlicet semel duntaxat percipi potest: nam poenitentiam baptismum appellari, habes apud Lucam cap. ultimo, *Oportebat, inquit, predicari in nomine eius poenitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes.* Vbi, quae Matthaeus de baptismo dixit, Lucas nomine poenitentiae ac remissionis peccatorum tradidit. Hanc expositionem Chrysostomus, & Theophilactus sequuntur in eadem loca. Item Ambrosius lib. 2. De poenitentia cap. 2. & August. lib. de vera & falsa poenitentia, cap. 3. Colligunt autem ex multis coniecturis, hanc esse eorum testimoniorum intelligentiam. Quas ego coniecturas referrem, nisi ad metam huius disputationis festinaret oratio.

Potest tamen uterque locus intelligi etiam de poenitentiae Sacramento: ut, videlicet, intelligamus, impossibile esse per

Respon.
ad Rat.
dubit.

penitentia Sacramentum rursus renovari; id est, priorē novitatem, quam per baptismum accepimus, iterum accipere. Vnde Gregorius Nazianzenus oratione tertia in sanctum lavacrum, *Non superest, inquit, regeneratio secunda, nec reformatio seu in proximam statum restitutio: etiam si perquam vehementer illam lacrymis, & multis quarantus suspiriis; ex quibus vix quidem evadit, sed obductis evadit.*

Nec te moveat, quod apostolus ait, esse impossibile: nam per excessum loquitur, atque hyperbolice ingentem rei difficultatem impossibile vocat: non, ut desperent audientes, sed, ut terreantur. Idcirco enim subdit apostolus. *Confidimus tamen de vobis dilectissimi meliora, & viciniora saluti: tamen ita loquimur.* Loquutus sum, inquit apostolus, ita, ut vos a peccatis retraherem, & desperationis metu facerem cautiore. Caterum confido de vobis, & reliqua, quæ sequuntur. Quæ quidem huius loci interpretatio mea non est, sed Hieronymi, lib. adversus Iovinianum 2. referturque a Gratiano de penitentia, dist. 2. cap. *Si enim.* Nec modus hic loquendi a sacris literis alienus est. Nam Matth. 19. quod ante Dominus dixerat, difficile esse divitem intrare in regnum caelorum, e vestigio dixit, esse impossibile, quemadmodum exposuit Hieronymus super cap. Esaiæ 60. Sed & Arist. 1. lib. de celo cap. 11. inter reliquas significationes huius vocabuli, *impossibilis*, eam annumeravit, ut quod non facile, neque cito, nec bene fieri potest impossibile dicatur. Et ad eandem formam per hyperbolem cap. 10. eiusdem epistolæ apostolus locutus est: ut ostenderet, qua animadversione peccata nostra digna sint, post acceptam notitiam veritatis, si ad iustitiæ rigorem examinentur. Sed aliud tamen est quod iustitia postulat: aliud quod clementia, & misericordia suggerit.

Ad secundum argumentum certe possemus respondere, negando maiorem; sentiunt enim plures viri docti, licitum esse, ab hæretico recipere penitentiam in articulo mortis, ut Petrus Palud. 4. dist. 35. quæst. 1. Sylvest. in verbo *Confessor* primo 5. ultimo & Maior dist. 17. & Glossa extr. de spons. cap. *Non est vobis.* Quia licet recipere baptismum ab eiusmodi præcis, cum extrema necessitas cogit, ut Augustinus tradit, cap. *Si quem forte*, 24. dist. 1. Ergo & penitentia

Sa-

Sacramentum licet ab exciso suscipere. Huic vero loco solent occurrere, negando consequentiam. Quia minister baptismi est institutus quilibet de iure divino, quam ob rem ecclesia id tollere non potest. At penitentia minister, non est quilibet sacerdos divino iure, sed cui ecclesia demandaverit. Quo circa sicut potest committere, cui voluerit, ita & potest auferre. Sed hæc responsio non facit satis argumentum. Primum, quia probabilissimum est, quemlibet sacerdotem in mortis articulo habere auctoritatem absolvendi iure divino. Idque asseruit Palud. dist. 20. quæst. 1. art. 2. Durand. dist. 19. quæst. 2. Capreolus eadem dist. art. 3. ad 4. Id quoque D. Thom. sentire videtur, dist. 19. quæst. 1. art. 3. quæst. 1. & dist. 20. art. 1. quæst. 2. Atque est præterea rationi consentaneum: quia Deus non deficit in necessariis, nullus enim providus gubernator in necessariis deficit: ergo quemadmodum providit, ut in articulo mortis, quicumque posset licite baptizare, non obstante quacunque ecclesiastica censura & prohibitione, ita etiam cavet, ut in eodem articulo quilibet sacerdos licite absolveret. Cum utrumque sit Sacramentum necessitatis, utrumque iure divino præceptum. Est insuper alia ratio, qua id confirmari possit. Quod, auctore Augustino quarto libro de baptismo contra Donatist. cap. 24. quod universa tenet ecclesia, semperque retentum est, nec a Pontificibus, aut conciliis tempore aliquo post apostolos definitum, traditione Christi & apostolorum rectissime creditur constitutum. At, quod quilibet sacerdos in mortis articulo quemlibet possit absolvere, semper in ecclesia observatum est, nec nova aliqua hominum constitutione sancitum: a Christo igitur, & apostolis est institutum. Præterea ecclesia non posset hoc rescindere & abrogare, ferendo, scilicet, contrariam legem: ergo est de iure divino. Antecedens suadetur. Quia, seclusa quacunque ecclesiæ lege; talis abrogatio esset contra rectam rationem; si (ut verum est) penitentia est Sacramentum ad salutem necessarium. Sic igitur rationi maxime consentaneum est, quemcumque sacerdotem in articulo mortis penitentia ministrum divino iure esse constitutum. Quo fit, per ecclesiæ censuram talem auctoritatem abrogari non posse.

Quod si Christus Dominus non contulisset in mortis arti-

ti-

iculo periclitantibus, ministrum absolutionis necessarium exhibendo, ecclesia tamen, cuius prudentiæ dicitur esse commissum, cum pia mater sit, non est credenda filii suis in articulo mortis deesse voluisse, idque eo magis, quo exemplo Christi sponsi sui facere, & potuit & debuit: quem constat in Sacramento baptismi (quod necessarium esse ad salutem valuit) nulli in articulo mortis defuisse. Præterea, *Necessitas non habet legem*, ut habes in cap. *quod non est, de regulis iuris*: non ergo existimanda est ecclesia, legem, qua præcisum amovet a Sacramentorum ministerio, ad extremum necessitatis articulum extendere voluisse. Præterea, odia restringi, favores convenit ampliari, ut etiam iuris regula tradit. Quod autem quislibet sacerdos in articulo mortis quemlibet possit absolvere, gratia est & favor populi Christiani. Quo circa ampliari potius, quam stringere debemus.

Quod autem præcisus Sacramentorum ministerio privatur, in odium est: restringendum itaque esse videtur: nam poenæ, legum interpretatione, molliendæ sunt, non exasperandæ, de poenitentia dist. 1. cap. *Poenæ*. Probabile igitur est, a præcisio sacerdote fideles posse Sacramentum absolutionis in mortis articulo recipere: videlicet, si absque periculo fidei recipi potest. Ac profecto non ambigo, quin a catholico excommunicato etiam nominatim, in mortis articulo poenitentia possimus suscipere Sacramentum, si alius desit. Quippe, non video causam, quare fideles in articulo mortis, præsentem sacerdotem catholico, priventur Sacramento ex divina institutione ad salutem necessario.

Quod utique esset minus tolerabile, quam in mortis articulo casus reservare: præsertim cum homines fere, non contritionem, sed attritionem habeant: qua propter durum esset, hominibus maiori ex parte imbecillis, in tali periculo velle deesse. Quod si hæc exceptio ministri catholici, etiam per excommunicationem præcisus, iure optimo defenditur: non est absurdum, & alios præcisos excipere, tantum in mortis articulo. Quoniam extrema necessitas, sive corporalis, seu spiritalis sit, ab omni ecclesiæ lege videtur excepta.

Id vero, quod obici in contrarium solet ex 24. quæst. 1. cap. *Audivimus*, per hæc facile diluitur; cui simile est, quod

Am-

Ambrosius ait, de poenitentia dist. 1. cap. *Verbum*, & cap. *Potesse fieri*: ob idque simili ratione solvitur. Illud autem, quod opponitur ex cap. ultimo eiusdem causæ & quaestionis, adversus hanc sententiam nihil penitus facit. Primum, quod ibi sermo est de eucharistiæ Sacramento, quod non est Sacramentum necessitatis. Deinde, quod id fecit Hermogildus, ne Arriano episcopo faveret, quem rex ob eum finem destinaverat. In quo eventu ne Sacramentum quidem baptismi ab hæretico recipiendum esset. Nam, quod in *Extravaganti, Unam sanctam de maiestate & obedientia* Bonifacius docet, extra ecclesiam non esse remissionem peccatorum: & ex dictis modo, explicari facile potest, & quemadmodum intelligendum esset, in superioris anni relectione docuimus.

At si quis communem opinionem sequi velit, cuius etiam D. Thom. fuisse videtur 4. dist. 19. art. 2. quæst. 2. ad 3. & dist. 17. quæst. 3. art. 3. quæst. 1. ad 2. & 3. part. quæst. 82. art. 7. ad 2. respondere aliter potest, negando minorem. Non est simile de baptismo & poenitentia, quoniam baptismus multo magis est necessarius, quam poenitentia Sacramentum: eo quod non solum opus est, quatenus remedium peccati, sed quatenus professio est Christianæ fidei, & in Christum incorporatio.

Vnde ad tertium argumentum, iuxta duas has differentes opiniones dupliciter item responderi potest. Nam, difficile est de doctissimorum virorum iudicare sententias, & in medio sententiorum, iuvenes federe arbitros. Itaque ex his duabus utra sit opinio deligenda, prudentiorum ego & doctiorum arbitrio derelinquo.

Ad quartum, ubi difficultas est, a quoniam habeat iurisdictionem, qui summum Pontificem absolvit, communis opinio respondet, quod summus Pontifex eligendo confessorem, confert ei potestatem, quam tamen ipse exercere non potest, ut diaconus electus episcopus, potest demandare absolutionem a peccatis, cum ipse tamen peccatores absolvere non queat: quæ est solutio Cardinalis Turresemata, lib. 1. summæ ecclesiasticæ, cap. 98. & D. Bonaventuræ 4. dist. 19: & D. Thomæ dist. 19. quæst. 1. art. 3. quæst. 3. At Paludanus eadem dist. quæst. 2. & Capreolus eadem dist. quæst. unica, art. 3.

art. 3. melius sentire videntur, iurisdictionem, qua sacerdos electus a Pontifice eum absolvit, a Christo esse, & non ab ipso Pontifice, quia Deus non deficit in necessariis. Quare summo Pontifici de ministro Sacramenti ad salutem necessarii providit. Item summus Pontifex post peccatum mortale factus est subditus in foro interiore: nam obligatur confiteri sacerdoti, sicut & quislibet alius, qui mortaliter peccavit, iudicio huius fori sacramentalis obnoxius fit: ergo sine commissione ipsius est in ecclesia iudex, cui scilicet confiteri tenetur.

Præterea, licet episcopus diaconus committere alteri absolutionem possit, sed non tamen, nisi eorum, quorum est pastor, committere potest, hoc est, suorum subditorum. At summus Pontifex non est pastor sui ipsius nec iudex, quambrem sui ipsius absolutionem committere alteri non potest. Nec me fugiunt, quæ Cardinalis Caietanus, vir aliqui doctissimus, scripsit questione unica de ministro huius Sacramenti: quæ mihi non placeant omnia, sed (humanorum ingeniorum ea, vel fors, vel conditio est) alii non placebunt nostra. Equidem, quandiu ratio melior non succurrat, non audebam asserere, confisorem summi Pontificis nullam habere iurisdictionis potestatem super ipsum, nec a Christo, nec ab ecclesia, nec ab ipso summo Pontifice, quod Caietanus videtur admittere. An admittendum sit viderint alii, nam ego, principium absolutionis sacramentalis existimo, non solam esse potestatem ordinis, verum etiam iurisdictionis. Quippe, cum minister huius Sacramenti (iuxta concilium Florentinum) sit sacerdos habens auctoritatem, vel ordinariam, vel ex commissione superioris: cumque etiam Sacramentum hoc iudiciale sit, minister eius, nisi iudicem intelligere non valeo: iudicem autem sine iurisdictione, ne cogitatione quidem informare possum, eo vel maxime, quod minister huius Sacramenti solvit, & ligat, ac proinde, iurisdictionis potestatem habet. Igitur, sicut summus Pontifex propter crimen hæresis subditus fit ecclesie in foro exteriori, idque ex divina institutione: sic per quodlibet mortale peccatum ecclesie subiicitur in foro interiori, Christo instituenti & obliganti Pontificem summum, ut coram sacerdote compareat: tametsi hanc illi dederit facultatem,

ut autem eligat, quem maluerit. Quam traditionem sicut & ceteras Christi, licet scriptas non habeamus, ab apostolis accepimus.

Itaque sacerdos simplex, cum iniciatur, non ordinis modo potestatem, sed iurisdictionis etiam accipit, non simpliciter & quantum ad omnes, sed primum quantum ad venialia peccata. D. Thom. dist. 18. art. 3. quest. 1. ad tertium, & est communis opinio: Deinde, quantum ad mortalia, quibus est iam peccator a proprio sacerdote solutus: quoniam illud iudicium est penitus arbitrium, cum nulli teneat me subdere neque apparet unde proprius sacerdos habeat solus potestatem in illa peccata, cum non sit materia subiecta proprio sacerdoti. Præterea, quantum ad omnia in articulo mortis: denique ad summum Pontificem absolvendum. Atque horum omnium radix eadem est; etenim, (ut Capreolus & Durandus dist. 19. 4. diligenter annotaverunt) in universum apostolis dictum est: *Accipite Spiritum Sanctum: quorum remisistis peccata*, &c. Restrictio autem facta ex speciali commissione Divo Petro: cui, quoniam claves tanquam primo clavifero collatae sunt, id consequenter est demandatum, ut eius auctoritate, quicumque alius aperit, aperiat, &c. nam illa commissio de aliis a D. Petro facta est, ideoque D. Petrus, & eius successores non subiacent illi restrictioni, quin possint absolvi a quolibet sacerdote.

Ad quantum vero argumentum nonnulli respondent, illud verbum Domini, non de corporali seu sacramentali manducatione corporis Domini, sed de spirituali esse intelligendum. Qui autem per fidem Christum habet in se manentem, is spiritualiter manducat corpus, & bibit sanguinem, quia Christi membrum efficitur, ac proinde particeps ipsius, & carnis, & sanguinis. Id autem necessarium est ad salutem, non solum adultis, verum etiam parvulis. Atque huius sententiae videtur esse D. Thom. 3. part. quest. 65. art. 4. ad 2. & quest. 80. art. 9. ad 3. Et D. Hieronymus in primum cap. epistolæ ad Ephes. de conf. dist. 2. cap. *Dupliciter* 10. Imo Origenes homil. 7. in Levit. & August. lib. 3. de doctrina christ. cap. 16. manifeste docent, hunc locum figurate esse accipiendum, ut per metaphoram, qui credit in Christum, eique incorpora-

tur, Christum dicatur manducare. Eandemque expositionem ubique locorum D. Augustinus probat, ut tractatu in Ioann. 26. & 27. Et lib. 1. contra duas epist. Pelag. cap. 22. & lib. 1. cap. 4. de consecr. dist. 4. cap. *In ecclesia*: & cap. sequenti, ubi & refert, Innocentium huius sententiæ fuisse, ac re vera fuit, ut patet in epistola eiusdem Innocentii ad concilium Carthaginense. Et ratio quoque illis suffragatur quia, si de Sacramentali manducatione Dominus loqueretur, falsum esset illud. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem in me manet, & ego in illo*; constat enim multos carnem Christi, atque eius sanguinem in Sacramento accipere, & non eosdem in Christo manere. Item etiam, cum sermo universalis sit, si de Sacramentali manducatione intelligeretur, iam parvulis esset eucharistia necessaria, ut vitam haberent in semetipsis, quod est erroneum. Ac Laicis præterea sumptio huius Sacramenti sub utraque specie esset ad vitam necessaria: quæ est hæresis Lutherana.

At vero, licet Dominus ibi de spiritali manducatione sermonem faciat, non tamen excluditur Sacramentalis, ut patet ex D. August. in Ioann. tract. 26. atque ex D. Thom. 3. part. quæst. 80. art. 11. Vnde & eiusdem partis quæst. 65. art. 4. ad 2. ait, Illud verbum Domini intelligendum esse de *spiritali* manducatione, & non de sola Sacramentali. Non dixit: *Et non de Sacramentali*. Quod autem de sumptione etiam Sacramentali verba siant, mihi facile persuado. Primum, quia de futuro loquitur Dominus dicens: *Panis quem ego dabo, caro mea est*, nondum enim instituerat eucharistiæ Sacramentum. Deinde, quia discernit manducationem & potionem, & inquit: *Nisi manducaveritis carnem, & biberitis*, &c. ubi integrum Sacramentum carnis & sanguinis, quod in cibum & potum daturus erat, aperte distinxit. Accedit ad hoc, quod Ioannes evangelista, si eo capite de eucharistiæ Sacramento non fecisset mentionem, omnino nullam altissimi Sacramenti rationem habuisset, cum in reliquis sui evangelii partibus ne verbum quidem ullum de eucharistia fecerit. Adde, quod plerique Sancti de eucharistiæ Sacramento illum locum interpretantur, ut D. Chrysostomus in Ioannem, homil. 45. & lib. 3. de dignitate sacerdotali, cap. 4. & D. August. lib. 1. de bap-

tismo parvul. cap. 20. Ambrosius lib. 4. de Sacram. D. Bernardus in sermone de resurrectione, cuius initium, *Vixit Leo*. Cyrillus quoque atque Theophilactus in commentariis super Ioann. atque alii, quos refert Gratianus de consecr. dist. 2. Certe ecclesia, cum adversus hereticos de eucharistiæ Sacramento disputat, ex eo capite vel maxime testimonia sumit. In concilio præterea Constantiensi, sess. 13. cum hæreticorum argumento obiter responderetur, qui ex hoc testimonio sumebant, Laicis sub utraque specie hoc Sacramentum esse conferendum, non confugerunt Patres ad spirituales manducationem, sed erodiderunt id quod Dominus dicit, *Nisi manducaveritis*, &c. etiam a Laicis sub specie panis seryari, *Cum sumissime*, inquit, *credendum sit, sub utraque specie integrum Christi corpus & sanguinem contineri*. Et (ne longum faciam) concilium Ephesinum in epistola ad Nestorium, hunc ipsum locum, de quo differimus, de sumptione Sacramenti corporis & sanguinis Domini interpretatur. Atque, id nos late persequuti sumus, ut vim argumenti conservaremus, scilicet, quod difficilius est, quam ut per illam priorem intelligentiam eludi possit.

Igitur, ut ex locis citatis apud D. Thomam colligere liceat, testimonium illud, licet dissimiliter, utramque tamen expositionem complectitur, & spiritalis, & sacramentalis manducationis. Non enim qui corporaliter dentibus terit eucharistiæ Sacramentum, habet vitam æternam, nisi & spiritaliter manducet, hoc est, credat in Christum viva fide, & ecclesiastici corporis, cuius Christus caput est, membrum fiat. Ergo spiritalis manducatio per fidem, medium est necessarium ad salutem & adultis, & parvulis. Suscipitur quoque hoc medium, cum baptismus suscipitur, ut Div. Augustinus exponit, lib. 1. de baptismo parvulorum, cap. 20. & locis quoque paulo ante citatis, ac D. Thomas 3. part. quæst. 73. art. 3. Sacramentalis autem manducatio non hoc modo est de necessitate salutis, sicut baptismus, videlicet quia baptismus est necessarius non solum necessitate præcepti, verum etiam ut medium, sine quo salus non constat. At Sacramentalis eucharistiæ manducatio solum est necessaria, ut præceptam, ac proinde solis adultis, quibus duntaxat præceptum imponitur.

Quod autem hæc sit mens Divi Thomæ, colligere possumus ex 3. part. quæst. 75. art. 11. Quid autem in causa sit, quamobrem similibus verbis non similis necessitas præscribatur, non facile dicitur, nisi ad ecclesiæ sensum nostras intelligentias referamus, quæ Sacramentalem eucharistiæ sumpcionem nunquam intellexit esse medium ad salutem necessarium, poenitentiam esse intellexit. Vel utrumque quidem Sacramentum necessarium est in re, vel in voto, sed aliter tamen utrumlibet: nam votum eucharistiæ in baptismo continetur, votum autem poenitentia in nullo alio Sacramento, Quo fit, ut votum eucharistiæ satis sit implicitum. Atque id forsitan est ad D. Thom. sensum accomodatius.

Ad sextum argumentum respondetur, quod Nectarius antecessor Divi Chrysostomi confessionem secretam de medio susulerat, ut illo capite Sozomenus tradit. Quamobrem Chrysostomus Nectario succedens, de confessione hæc auriculari populo verba facere noluit: quia enim nondum scandalum sedatum erat, quod in ecclesia Constantinopolitana per occasionem secretæ confessionis fuerat exortum, non est ausus eam restituere, quam scilicet vir probatæ fidei apud Constantinopolitanos abiecerat. Nec apud Græcos confessio, quæ sacerdotibus in aures fit, tam est recepta, quam apud Latinos: Vnde Sozomenus loco illo citato, apud Occidentales ecclesias ritum confessionis asserit maxime, & traditum, & retentum. Sed de poenitentia, dist. 1. cap. finali Theodorus dicit, Græcos existimare, soli Deo esse confitenda peccata. Quemadmodum itaque baptismus non statim a passione Christi cepit esse medium omnibus necessarium ad salutem, sed post sufficientem evangelii, & baptismi divulgationem; ita & confessionis Sacramentum ex eo tempore cepit omnibus hominibus esse necessarium, etiam de peccatis secretis, quo sufficienter promulgatum est. Quo fit, ut Græci ante plenam divulgationem sine peccatorum confessione occulorum salvari potuerint. Iurisperconsultis vero, ac nonnullis etiam Theologis sane parcendum est, quod in questione perobscura, & quæ eo tempore nondum erat satis explicata, ac definita, ignoranter erraverint.

PARS SEXTA.

De præcepto Sacramenti Poenitentia.

SED quoniam plus nimio longa facta est disputatio, iam ad partem Relectionis postremam pergamus, in qua illud quærebatur: *An de poenitentia Sacramento divinum præceptum sit.* Et quoniam primam huius Sacramenti partem, hoc est, contritionem cordis, quemadmodum in præcepto divino esset, ostendimus: reliquæ sunt duæ, de quibus nobis instituenda est disputatio, confessio videlicet oris, & satisfactio operis: nam alterius præceptum hæretici negant, alterius etiam Catholicis.

Ad illud igitur explicandum prius aggrediamur: *An confessio, quæ sacerdotibus in aures fit, evangelio iure sit præcepta.* Suadet enim non esse: Primum, quia tale præceptum divini juris nullo sacrarum literarum loco reperitur. Quod si ita est, ut certe videtur esse, non est cur divini iuris præceptum esse fingamus.

Deinde, si confessio divinæ institutionis esset, eius quæque integritas ab evangelico iure proficisceretur. Vnde fieret, ut & poenitens omnium peccatorum & species, & numeros dicere, & Confessor sollicite utrumque interrogare deberet, quod esset revera molestissimum. Ac præterea non liceret ecclesiæ ulla ex causa confessionem partiari. At partitur, ut cum sunt casus reservati, absolvit Romanus Pontifex ab illis, pro aliis vero non reservatis remittuntur poenitentes ad proprios sacerdotes. Non igitur divina institutionis est, omnia simul peccata sacerdoti confiteri.

Præterea, si hoc præceptum evangelicum fuisset, tunc non obstante damno vel proprio, vel alieno, confiteri teneremur, sicut & baptizari. Et asserunt Doctores, iacturam aut meam, aut alterius idoneam esse causam, cur ego non debeam confiteri: non est ergo divini iuris obligatio.

Præterea, si Christus Dominus confessionem iussit, etiam iussit, quæ medium est necessarium ad salutem, scilicet for-

Quæstio
principa-
le.

Verum
confes. sit
prac. di-
vin.
Arg. pro
part. neg.

(R)

Quod autem hæc sit mens Divi Thomæ, colligere possumus ex 3. part. quæst. 75. art. 11. Quid autem in causa sit, quamobrem similibus verbis non similis necessitas præscribatur, non facile dicitur, nisi ad ecclesiæ sensum nostras intelligentias referamus, quæ Sacramentalem eucharistiæ sumpcionem nunquam intellexit esse medium ad salutem necessarium, poenitentiam esse intellexit. Vel utrumque quidem Sacramentum necessarium est in re, vel in voto, sed aliter tamen utrumlibet: nam votum eucharistiæ in baptismo continetur, votum autem poenitentia in nullo alio Sacramento, Quo fit, ut votum eucharistiæ satis sit implicitum. Atque id forsitan est ad D. Thom. sensum accomodatius.

Ad sextum argumentum respondetur, quod Nestarius antecessor Divi Chrysostomi confessionem secretam de medio susulerat, ut illo capite Sozomenus tradit. Quamobrem Chrysostomus Nestario succedens, de confessione hæc auriculari populo verba facere noluit: quia enim nondum scandalum sedatum erat, quod in ecclesia Constantinopolitana per occasionem secretæ confessionis fuerat exortum, non est ausus eam restituere, quam scilicet vir probatæ fidei apud Constantinopolitanos abiecerat. Nec apud Græcos confessio, quæ sacerdotibus in aures fit, tam est recepta, quam apud Latinos: Vnde Sozomenus loco illo citato, apud Occidentales ecclesias ritum confessionis asserit maxime, & traditum, & retentum. Sed de poenitentia, dist. 1. cap. finali Theodorus dicit, Græcos existimare, soli Deo esse confitenda peccata. Quemadmodum itaque baptismus non statim a passione Christi cepit esse medium omnibus necessarium ad salutem, sed post sufficientem evangelii, & baptismi divulgationem; ita & confessionis Sacramentum ex eo tempore cepit omnibus hominibus esse necessarium, etiam de peccatis secretis, quo sufficienter promulgatum est. Quo fit, ut Græci ante plenam divulgationem sine peccatorum confessione occulorum salvari potuerint. Iurisperiti vero, ac nonnulli etiam Theologi sane parcendum est, quod in questione perobscura, & quæ eo tempore nondum erat satis explicata, ac definita, ignoranter erraverint.

PARS SEXTA.

De præcepto Sacramenti Poenitentia.

SED quoniam plus nimio longa facta est disputatio, iam ad partem Relectionis postremam pergamus, in qua illud quærebatur: *An de poenitentia Sacramento divinum præceptum sit.* Et quoniam primam huius Sacramenti partem, hoc est, contritionem cordis, quemadmodum in præcepto divino esset, ostendimus: reliquæ sunt duæ, de quibus nobis instituenda est disputatio, confessio videlicet oris, & satisfactio operis: nam alterius præceptum hæretici negant, alterius etiam Catholicis.

Ad illud igitur explicandum prius aggrediamur: *An confessio, quæ sacerdotibus in aures fit, evangelio iure sit præcepta.* Suadet enim non esse: Primum, quia tale præceptum divini juris nullo sacrarum literarum loco reperitur. Quod si ita est, ut certe videtur esse, non est cur divini iuris præceptum esse fingamus.

Deinde, si confessio divina institutionis esset, eius quæque integritas ab evangelico iure proficisceretur. Vnde fieret, ut & poenitens omnium peccatorum & species, & numeros dicere, & Confessor sollicite utrumque interrogare deberet, quod esset revera molestissimum. Ac præterea non liceret ecclesiæ ulla ex causa confessionem partiari. At partitur, ut cum sunt casus reservati, absolvit Romanus Pontifex ab illis, pro aliis vero non reservatis remittuntur poenitentes ad proprios sacerdotes. Non igitur divina institutionis est, omnia simul peccata sacerdoti confiteri.

Præterea, si hoc præceptum evangelicum fuisset, tunc non obstante damno vel proprio, vel alieno, confiteri teneremur, sicut & baptizari. Et asserunt Doctores, iacturam aut meam, aut alterius idoneam esse causam, cur ego non debeam confiteri: non est ergo divini iuris obligatio.

Præterea, si Christus Dominus confessionem iussit, etiam iussit, quæ medium est necessarium ad salutem, scilicet for-

Quæstio
principa-
lie.

Verum
confel. sit
prac. di-
vin.
Arg. pro
part. neg.

formatam. Quamobrem qui praestaret confessionem informem, eam iterum facere teneretur, quod esset profectio durissimum.

Præterea, si præceptum de confessione divinum esset, minus hac etiam lege constringeretur. Id vero tam est absurdum, quam esset absurda confessio, quæ a muto proficeretur. Item & absens per epistolam confiteri deberet absenti sacerdoti, atque adeo peccator ignotæ linguæ præsentis per interpretationem.

Ad hæc, eadem ratione Dei præceptum esset, solis propriis sacerdotibus confiteri, cum soli sint a Deo iudices constituti; unde & in cap. *Firmiter, de summa Trinitate*, claves solis apostolis, & eorum successoribus dicuntur esse collatae.

Postremo, si mandatum hoc ex evangelio posset haberi, id vel maxime ex illo Ioannis 20. cap. *Quorum remisistis peccata, remittantur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt.* At inde non habetur: pari enim ratione oporteret venialia confiteri, cum de illis etiam ibidem sermo sit, alias confessio venialium ad hoc Sacramentum non pertineret; & si de utriusque loquitur Christus, cum ait, *Quorum remisistis peccata, ad utraque etiam pertinet, quod dicit, Quorum retinueritis, &c.* Compertum igitur videtur esse, aut utrorumque, aut neutrorum confessionem in præcepto divino esse.

In contrarium est, quod Sacramentum poenitentiae ad salutem necessarium est, ut ante docuimus (1). Quod utriusque Sacramentum citra confessionem constare non potest, quæ videlicet est præcipua huius Sacramenti materia. Cum itaque peccata mortalia confiteri opus sit ad salutem, efficitur manifeste, de confessione divinum esse præceptum.

In hac controversia post ea, quæ in superiore definita sunt, vix quicquam superest, quod adiciere debeamus. Quippe certum, & persuasum nobis esse debet, omnem exteriorum virtutum actum ad salutem ex divina institutione necessarium, ex eadem quoque institutione in præcepto esse. Facia-

Resolut.
Quæstio-
nis.

(1) In 5. part. præced.

etiam enim, hominem peccatorem contritionem habere peccati sui: tunc quaeritur, an hic teneatur confiteri ex divino iure, necne. Si tenetur, id fides catholica docet, id nos in præsentia conficere volumus: Si non tenetur, sine peccato mortali poterit confessionem omittere. Quare per solam contritionem salvabitur, ac proinde confessionis Sacramentum non est ad salutem necessarium.

Præterea (ut reliqua argumenta prætereamus, quæ modo repetere molestum negotium esset) definitio illa concilii Complutensis sub Reverendissimo archiepiscopo Toletano Alfonso Carrillo, manifesto convincit, non solum confessionem divina lege iustam esse, verum etiam id negare, hæreticum esse.

Prima igitur conclusio Petri Oxomensis, ibidem damnata, sic habet: *Peccata mortalia, quantum ad culpam & poenam alterius seculi, delentur per solam cordis contritionem sine ordine ad claves.*

Secunda conclusio. *Quod confessio de peccatis in specie fuerit ex aliquo statuto universalis ecclesie, non de iure divino.*

Tertia conclusio. *Quod prava cogitationes confiteri non debent, sed sola displicentia delentur sine ordine ad claves.*

Quarta conclusio. *Quod confessio non debet esse secreta.* Has omnes, & singulas hæreticas esse, Synodus definit. Est autem congregata auctoritate Sixti Quarti, & confirmata postea ab eodem Sixto in *Extravaganti*, cuius retro mentionem fecimus: Vbi denuo condemnantur, tanquam hereticæ, illæ propositiones. Quo fit, ut qui asserunt hunc errorem esse temerarium, aut hæresim sapere, hæc Sixti definitionem minime viderint, quam non piguit semel atque iterum sumere, ut frequentius ob oculos posita perenni memoria teneatur.

Ad primum argumentum: Iam ostendimus locum in evangelio Ioannis, unde confessionis præceptum ducitur. Nam quod Caietanus in commentariis super hunc locum asserit, institutionem Sacramenti poenitentiae inde haberi, non præceptum, certissime fallitur. Habetur enim necessitas comparandi coram iudicibus a Christo constitutis, atque ex consequenti præceptum confessionis, sine qua peccata nostra a

Resp. ad
1. Argum

fa-

sacerdotibus iuste, ac prudenter discerni, iudicarique non possunt.

Iam quod hæretici tradunt, Innocentium tertium fuisse confessionis auricularis auctorem, imprudenter errant, Leo siquidem Papa multis annis ante Innocentium præcepit, confessionem non publice fieri, sed occulte. Quin etiam asseruit, contra Apostolicam regulam publicam confessionem postulari, ut patet epist. 57. ad episcopos Campaniæ, & 69. ad Theodorum episcopum. Huius etiam iudicii sacramentalis apud sacerdotes meminit Innocentius primus, in epistola ad Decentium, cap. 7. Sed & Clemens in 1. epistola ad Iacobum fratrem Domini, Petrum apostolum tradidisse refert, cogitationes etiam malas oportere Christianos, mox ad Christum illidere, & sacerdotibus Domini manifestare. Eius etiam est mentio apud Div. Hieronymum in illud Ecclesiast. 10. *Si mordet suspens in silentio*, &c. Nam quod super Psalm. 84. referri solet, forsitan relictetur, quod commentaria illa, an Divi Hieronymi sint, incertum est, quemadmodum liber 2. de visitatione infirmorum, & libellus ad Comitem, & liber de vera & falsa poenitentia D. Augustini esse negantur. Sed est tamen in Augustino locus, quem evertere ne Erasmus quidem possit, in libr. 3. de baptismo contra Donatist. capite 17. & 18. ubi nititur iudicium hoc sacerdotale eodem hoc ipso Ioannis asserere testimonio. Vide etiam tractat. 2. in Psalm. 101. super illud: *Et audivit gemitus compediarum*. Cyprianus quoque ferm. 5. de lapsis, etiam eos, qui corde tantum lapsi sunt, docet, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter debere confiteri. Poenitentia huius insuper, quæ apud sacerdotes fit, mentionem fecit Tertullianus in libro de poenitentia, Div. Ambrosius autem libr. 1. de poenitentia, cap. 2. hanc sententiam eodem, quo & nos Ioannis testimonio confirmat. Nam alia, quæ solent asserri, ut est illud Iacobi 5. *Confitemini alterutrum*, &c. Et illud Lucæ 17. *Ite, ostendite vos sacerdotibus*, &c. non adeo firma videntur adversus hæreticos testimonia. Tametsi dici etiam facile poterat, quod licet ex sacra Scripturæ huiusmodi præceptum non haberetur, haberetur tamen ex traditione Christi, & Apostolorum, quemadmodum & alia pleraque nostræ fidei docu-

men-

menta. Quod si rara apud antiquos secreta confessionis mentio est, frequens vero publica, ut in concilio Niceno, cap. 9. & aliis item plurimis, id sane nihil nostræ huic definitioni adversatur. Ostensum est siquidem non solum ex traditione maiorum, verum etiam ex evangelico testimonio confessionem peccatorum sacerdoti fieri debere, quod quidem est de necessitate Sacramenti. Secretam vero, aut publicam confessionem fieri, prudentiæ est naturali relicta, quæ dicitur, ut occulta peccata occulte, publica publice iudicentur.

Ad secundum argumentum non possumus breviter respondere, quoniam rei gravitas & utilitas multa nos dicere compellunt, quæ præteriri nulla ratione debent.

Primum igitur, confessionem integram esse debere, apud Theologos exploratissimum est, ut patet in 4. dist. 16. & 17. ubi ea de re a scholasticis Theologis disseritur. Habetur autem manifeste, huius assertionis definitio in concilio Florentino, ubi posteaquam decretum est, confessionem esse huius Sacramenti materiam, ad confessionem id pertinere definitur, ut quis omnia peccata sua, quorum memoriam habet, integre confiteatur. Et concilium Lateranense, in cap. *Omnis utriusque sexus, de poenitentis, & remissionibus*. Omnia, inquit, peccata sua proprio sacerdoti confiteatur. Quod etiam usu totius ecclesiæ declarari facile potest: nam qui tacet aliquid peccatum mortale, eum communi consensu fideles damnant.

Divus quoque Thomas 4. dist. 17. quest. 3. art. 4. quest. 2. rationibus hoc suadere conatur: Prima, quod confessio mutila non est confessio, sed confessionis simulatio: non enim vere vult sanari ab illis morbis, quos explicat medico, qui alios tacet, cum medicina sit eadem omnibus sanandis instituta: quæ ratio sumitur ex Divo Augustino de vera, & falsa poenitentia, cap. 15. *Quidam*, ait, *uni celant, que alii manifestanda conservant. Quod est ad hypocrisim tendere, & semper carere venia, ad quam totam se per frustra putant pervenire.*

Secunda, quod confessio sit sacerdoti vice Dei cum spe veniæ consequenda: sed impium est, a Deo dimidiatam spe-

Tom. II.

Ebbb

fa-

Resp. ad
2.
Confessio
deb. esse
integra.

®

rare veniam, de vera, & falsa poenitentia, cap. 9. ergo & a confessore impium est dimidiatam peccatorum remissionem expectare. Quæ eadem est ratio Divi Augustini in illo capite 15.

Tertia, quod Sacramentum hoc ordinatur ad medicinam omnium peccatorum mortalium, quibus sacerdos curationem adhibiturus est. Quod nisi cognoscat medicus ægri totam habitudinem, non potest prudenter medicinam apponere. Nam quæ uni morbo competit, alteri affert quandoque perniciem. Quæ ratio sumitur ex cap. Omnis utriusque sexus: Vbi Innocentius ait, *Sacerdos more periti medici diligenter inquirat peccatoris circumstantias & peccati, ex quibus prudenter intelligat, quale debeat ei præbere consilium, & cuiusmodi remedium adhibere, diversis experimentis utendo ad salvandum ægrotum.*

Durandus tamen, dist. 17. quæst. 15. hanc quidem rationem calumniatur, sed eam tueretur Paludanus, quæst. 5. eiusdem distinctionis, ac multo etiam magis Adrianus, quæst. 4. de confessione. Nos vero fatemur, conclusionem Mathematica demonstratione plane exploratam haberi non posse; sed fide posita, afferuntur argumenta, quæ probant, consentaneum esse, ita fieri oportere. Ac re vera, cum huius Sacramenti finis non tam vindicare sit, quam sanare (non enim venit filius hominis in mundum, ut iudicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum, Ioann. 3.) notitia necessaria iudici ad hoc salutare iudicium, ex tali fine salutis deprecanda est. Tantum itaque criminum poenitens confessori debet manifestare, quantum opus erit ad salubre poenitentis iudicium, atque vindictam. Et quemadmodum leges considerant, quod plerumque necesse est, raros autem eventus negligere solent; sic & rationes legis in ea spectant, quæ plurimum accidere solent, quæ vero raro incidunt, nec legem, nec rationem legis infirmant. Compertum sit igitur, confessionem peccatorum integram esse oportere. Sed an id sit de iure divino, in dubium vertitur. Cui tamen (ne longas moras trahamus) breviter respondetur, confessionis integritatem ex Divina institutione fuisse. Qui enim confessionem instituit, non mancam & mutilam, sed integram instituit. Dei quippe perfecta sunt opera.

Dein-

Deinde, materia Sacramenti ex Divina institutione fuit. At confessio integra est materia huius Sacramenti, ut in concilio Florentino definitur. Imo adeo perspicuum est, cum formæ absolutionis confessio mutila & dimidiata repugnet. Non enim absolvit ligatam multis funibus, qui unum præcindit, aliis non præcisit.

Denique Ioannis 20. sacerdotes iudices constituuntur a Domino ad remittenda peccata loco Dei: Si ergo sacerdos partem peccatorum remitteret, partem non remitteret (quod paulo ante ratiocinabamur) & Deus quoque partim absolveret, partim non absolveret, quod impium est. Cumque omnium peccatorum mortalium sint iudices, si quibusdam cognitis, aliis neglectis, reus absolveretur, proculdubio iudicium non solum imprudens esset, verum etiam iniquum.

Porro si omnia hæc argumenta defuissent, usus ecclesiæ usque ab apostolis receptus id satis ostendit: semper enim intellexit ecclesia, confessionem, quam a Christo accepit, integram esse debere.

Verumtamen adhuc dubium est: *An satis sit confiteri omnia peccata, quorum quis ante memoriam habet, an oporteat etiam adhibere diligentiam, ut peccata in memoriam revocentur.* Nam videtur illud prius satis esse, quoniam in concilio Florentino dicitur, ad confessionem pertinere, ut omnia peccata, quorum homo memoriam habet, integre confiteatur. In contrarium est communis sententia Theologorum, atque adeo communis usus totius populi Christiani.

Pro huius rei explicatione, cum primis advertendum est, unum idemque præceptum esse de confessione, de eius integritate, de examine conscientie, ac peccatorum inquisitione. Nam ob id tenetur homo integre confiteri, quia tenetur confiteri, & ideo examine conscientiam, & peccata, quæ fecit, inquirere, quia debet integritatem in confessione servare.

Illud deinde commemorandum est, quod alias sæpe diximus, huius iudicii sacramentalis finem non tam punitionem, & vindicationem iustitiæ esse, quam vindicationem salutarem. Ex quo fit, ut licet in iudicio pure

Bbbb 2

viii.

vindicativo exacta culpam cognito requiratur, ut videlicet tanta sit poena, quantum quis per culpas meritus est; at in iudicio hoc sacramentali non exigitur exacta cognitio peccatorum, sed qualis, & quanta necessaria est ad curationem, & salutem poenitentis; hæc enim huius iudicii finis est. Quæ quidem doctrina habetur ex cap. *Omnis, de poenitentia, & remissionibus*, ibi: *Note periti medici sacerdos diligenter inquirat peccatoris circumstantias, & peccati, &c.* Idem traditur ab eodem Innocentio, in cap. *Deus*, eodem titulo: *Cum poenitentia*, inquit, *non tam secundum quantitatem excessus, quam poenitentis contritionem per discreti sacerdotis arbitrium sit moderanda, pensata qualitate personarum, & consideratis circumstantiis omnibus, prout saluti eorum videbit expedire.*

1. Concl.

His animadversis, prima conclusio sit, *Non tenetur quis omnem operam quam potest dare, ut omnia peccata que fecerit, in memoria conservet, videlicet, ut postea tempore confessionis nullam intermitatur.* Hanc conclusionem vel eo solo argumento amplecti deberemus, ne Christi iugum iusurave, imo adeo importabile hominibus redderetur; ne Germani merito possint obicere (quod quidam illorum impudenter faciunt) Doctores Scholasticos, homines nimium argutos, confessionem hodie talei reddidisse, ut iuxta illorum hetherosin impossibile sit confiteri.

Præterea, pauci admodum eorum, qui semel in anno confitentur, memoria tenent universa peccata mortalia, omnes circumstantias, omnesque cogitationes; & tamen si peccator, simul atque peccat, scriberet peccatum, oblivioni certe frequentissime mederetur. Non igitur quatenusque potest curam impendere homo tenetur, ut omnia peccata memoriæ tenent, nisi velimus ad hanc scribendi scrupulosam diligentiam homines obligare.

Item, quidnam is faciet, qui litteras nescit? Num locis & signis peccata denotavit, ut eo pacto memoriæ imbecillitati succurrat? Minime gentium. Ago vero quid cum rusticis agemus, si hæc sententia vera non est? Nempe nihil aliud, quam eos obligare, ut non semel modo, verum etiam centies in anno confiteantur, si quidquid valent, præstare tenentur.

dentur, ne ullius peccati obliviscantur. Et cum ex duobus iactis fundamentis hæc conclusio maxime consistet, non est er nos in ea probanda amplius immoremur.

Secunda conclusio. *Tempore quo quis tenetur confiteri, aliquam diligentiam adhibere debet peccatis omnibus, quæ commisit inquirendis.* Tenetur enim integram confessionem facere, quod nulla adhibita diligentia est moraliter impossibile. Idem patet ex fine confessionis, sive quatenus iudicium voluntarium est, sive in quantum est iudicium medicinale.

2. Concl.

Tertia propositio, *Qui adhibet humanam vel mediocrem diligentiam (qualem videlicet præstare solent viri mediocriter timentes Deum, quisque iuxta conditionem gradus & ordinis sui), vere implet legem de confessione integre faciendæ.* Verbi gratia, si ego adhibui aliquam diligentiam, & per parvam ulteriorem probabiliter exitimo aliqua mortalia fore in memoriam revocanda, teneor ulterius inquirere. Quod si puto nullum aliud peccatum venturum in mentem, nisi forsitan ingenti quadam discussione, & magni temporis inquisitione, non oportet esse sollicitum, satis nempe est illa mediocriter, & humana diligentia.

3. Concl.

Quarta propositio, *Si quis adhibuit diligentiam & curam in examinanda conscientia, quam credit esse sufficientem, etiamsi fallatur, excusari talis negligentia a peccato mortali, & potest, & debet: Non in omnibus id quidem, sed in hominibus piis, qui timent Deum, atque habent mediocrem curam animæ suæ.* Ceterum impios, quos videlicet nulla animæ suæ cura tangit, ego nulla ratione a peccato mortali excusarem, etiamsi existiment, se diligentiam idoneam adhibuisse, cum videlicet omittunt, vel ignorantes, aliqua peccata, ex insufficienti discussione. Nam cum huiusmodi hominibus minima diligentia esse videatur maxima, cumque sint soliti adhibere mediocrem, timere sibi necessario debent. Quod si non timent, nullam excusationem habent peccati. Contra, viri conscientie sobriæ & timorati, cum adhibere diligentiam & curam soleant, si quando ex ignorantia & inconsideratione prætermittant, iure optimo a mortali culpa saltem excusantur.

4. Concl.

Quod si obiciat, eam diligentiam mediocrem non sufficere, ex eo quod D. Augustinus ait, de vera, & falsa poenitentia.

Obiectio contr. 4. conclus.

nitentia, cap. 15. Ponat se omnino poenitens in iudicio sacerdotis, nihil sibi reservans sui, paratus faceret pro reparanda animæ vita, quæcumque facere pro vitanda corporis morte.

Respons.

Item doctores asserunt, eam diligentiam facturos poenitentes, quam facerent in inquirenda pretiosa margarita. Probatissimum id est, quis negat? At quoniam infernis etiam oportet consulere, non præscribimus quid faciant optimi, sed quid ad salutem necessario facere debeant vel imbecilles.

Corollar. præconcl.

Ex his manifeste colligitur, numerum peccatorum mortalium ad confessionis integritatem pertinere. Nam qui commisit decem, & solum exprimit novem, celat unum. Quare non constitetur omnia peccata, quæ in memoria habet.

Coroll.

Fit deinde, non oportere eos, qui sæpe peccant, ad Mathematicos numeros peccatorum multitudinem exacte redigere. Difficilis sane propositio, sed vera, quia vix possibile est iis, qui semel in anno confitentur, certum peccatorum numerum recensere. Sat igitur erit, mediocri diligentia adhibita, paulo plus vel minus numerum explicare: Verbi causa, est qui consuetudinem habet fornicandi, si maximam sollicitudinem haberet, forsitan certum posset exprimere: sed non tenetur, inquam: quin satis fuerit ita dicere: habeo consuetudinem semel, vel bis in hebdomada fornicandi, vel peccavi huiusmodi peccatis fere quinquaginta aut circiter centum, &c. Hæc enim notitia sufficit confessori, ut finem confessionis præster, sive consilium, sive remedium, seu vindictam salutarem, quemadmodum exemplo Medici facile declarari potest.

Coroll.

Colligo tandem, interim non opus esse hanc mediocrem diligentiam ad numerum peccatorum exprimendum, etiam pingui, crassaque Minerva. Sit prostibulum (exempli causa) decem annos in lupanari, hanc, inquam, non est opus sollicitam reddere, ut explicet, an centum millia peccatorum commiserit, plus minuse: sed sat erit ita dicere: Ego decem annos in hoc vitio fui, quoslibet homines admisi, quotlibet hora parata fui, &c. Probatur, quis ex eo tantam accipit confessor notitiam, quanta opus est ad quemcumque finem confessionis consequendum: Imo quantam potest poenitens ei dare, etiam si exprimat sexcentas millies peccavisse.

se. Non ergo debet confessor vexare poenitentes, punctim interrogando de numero per anxiam & puerilem superstitionem faciens eos vel mentiri, vel certe falsum dicere.

Huic & aliud corollarium adiunctum est, videlicet, non necesse esse, ut poenitens omnes actus explicet, mortales etiam, singulatim, cum in uno actu intelliguntur, ut si volo inimicum occidere, quæro arma, equum, &c. Item qui furatur, scalas suspendit, aperit feras, &c. Quia licet omnes illi actus sint peccata, omnes tamen ordinantur ad perficiendum actum unum, quem confiteor: licet enim in genere entis sint multa entia, sed in moralibus pro uno actu computantur. Hæc tamen ratio calumniam habet, quia actus interior & exterior, in genere moris, una culpa censetur; & tamen non satis erit, actum interiorum confiteri, nisi simul aperias actum exteriorum. Nam ille actus exterior est peccatum mortale, & omne mortale confiteri necessum est. Ratio igitur vera huius conclusionis corollarie fuerit: quod sacerdos in actu precipuo explicato per meam confessionem sufficienter intelligit actiones comittantes. Quemadmodum qui confitetur exteriorum actum, stultus erit, si velit interiorum explicare. At cum in interiore non intelligatur exterior, explicetur oportet. Unde fit, ut si ad perfectionem peccati principalis actus alius adiunctus intervenire non solet, explicandus sit: ut si per internum sollicitavi puellam, vel si ad occidendum, socium accersivi.

Sed iam questio valde difficilis urget, An teneatur peccatorum circumstantias confiteri, ut integra confessio sit. Quæ explicanda primum intelligatis, circumstantias esse in duplici referentia: alias minuentes, alias vero aggravantes. Aggravantes rursus bifariam partiri necesse est: quedam enim mutant speciem, ut furtum in loco sacro; alia non mutant, ut furtum centum aureorum, quod eadem specie continetur ac furtum aureorum decem.

Tunc sit prima propositio, *Circumstantia, quæ ita minuit, ut ex mortali faciat veniale, omnino debet explicari, ut communicare in divinis cum excommunicato, veniale sit, si ex inconsideratione procedat.* Quod si confitear, me cum excommunicato in Divinis communicasse, sacerdos seducitur in re gravi ad

Verum ad integritatem confessoris requiratur manifestatio circumstantiarum.

Concl. iu-

iudicium pertinente; nam intelligit, me peccasse mortaliter.

2. Concl. Secunda propositio, *Si circumstantia minuit peccati malitiam, intra latitudinem mortalis culpa tamen, non est necessarium illas confiteri, nisi forsitan rarus eventus contingeret, ubi raris esset ex circumstantia adiacente culpa diminutio, ut dupla, vel tripla a sacerdote intelligeretur.* Tunc enim iudex in re gravi decipitur. In universum tamen, si quis animo pure & simpliciter confitendi, & non ut quarat excusationes in peccatis, eiusmodi circumstantias explicet, consilium saluberrimum est, & nos reprobare non possumus. Nec in hoc sensu reprobarunt aut Petrus Paludanus, dist. 26. quæst. 3. aut Sylvester in verbo confessio 1. q. 9.

3. Concl. Tertia propositio, *circumstantia mutantes speciem, & ex nova specie novam peccati mortalem malitiam adiacentes sunt omnino explicanda, ut stuprum cum virgine Deo sacra, incestus cum consanguinea, quia vere ibi continentur plura peccata contra plura præcepta, & contra plures virtutes.* Item, quia alias maior pars malitiæ sacerdoti celaretur. Quamobrem merito præcipitur sacerdoti, in cap. *Omnis, de poenitentia*, ut diligenter inquireat, & peccatoris circumstantias, & peccati, &c. Quod etiam prænitum est in Decreto quodam Wormatiensis concilii, quod refertur a Rhenano circa finem Tertulliani: oportere, scilicet, sacerdotes rei veritatem ad liquidum interrogando discutere, & studiosè perferuari diversos poenitentis errores. Idem eleganter præscriptum est in 6. Synodo generali apud Trullum congregata, canone ultimo. Est quoque diligenter animadversum ab Augustino, in libro de vera & falsa poenitentia, cap. ultimo, & habetur de Poenitentia, dist. 6. cap. 1.

Sed argumentantur quidam contra hoc, quia etiam si confessor non inquiret eiusmodi circumstantias omnes, sunt omnia quæ sufficiunt, ut poenitens gratiam consequatur; ergo eiusmodi confessoris scrutinium non est necessarium.

Deinde poenitens non tenetur maiorem diligentiam adhibere in inquirendis peccatorum circumstantiis, quam adhibuit: ergo nec Confessor.

Præterea, quia confessio ex multis huiusmodi interrogatio-

tionibus fiet molesta nimis tum poenitentibus, tum, ac multo etiam magis, confessoribus.

Demum, plurimæ peccatorum species, atque earum differentie ignorantur, non ab indoctis modo, verum etiam a doctis.

His argumentis priusquam ego respondeam, dico, necessarium esse confessori interrogare poenitentem, quando probabile est, quod poenitens ex negligentia præmittit aliquam eiusmodi circumstantiam, quam diximus explicandam esse: tum quia alias peccare absolvendo poenitentem obicem absolutioni: tum quia iudex non servaret debitam fidem officio suo: tum quia medicus & negligens, & malus haberetur, si ab ægroto morbi circumstantiam, & qualitatem non exquireret.

Secundo dico, quod si confessori probabile est, poenitentem diligentiam idoneam adhibuisse in inquirendis & peccatis, & peccatorum circumstantiis, adhuc tenetur interrogare atque disquirere, eum probabiliter credit, aliquam peccati circumstantiam necessariam se per huiusmodi inquisitionem inventurum. Verbi gratia, sit rusticus, qui pro ruditate sua mediocriter fuit diligens in peccatorum circumstantiis commemorandis; si confessor probabilis coniectura tenet, alicuius circumstantiæ poenitentem oblivisci, tenetur sine dubio interrogare.

Primo, quia medicus etiam si cognosceret, ex oblivione inculpabili ægroto tacere aliquas circumstantias morbi pestilentis, revera teneretur inquirere.

Secundo, quia iudex infideliter ageret, si sciens, testes oblivisci alicuius criminis, de quo ius habet interrogandi, omitteret tamen ac dissimularet.

Tertio, quia confessor institutus est loco Dei ad compensandas iniurias contra Deum factas, & taxandas pœnas pro offensis debitas: ergo hac etiam ex parte infidelis sequenter ac mediator esset, quemadmodum is, cuius fidelitati ego committerem, ut rationem dati & accepti ab Oeconomo meo acciperet, &c.

Quarto, de illa peccati omissa circumstantia non posset confessor præbere nec consilium, nec remedium, ut poenitens

tens in futurum caveret illam, &c. Vnde in cap. *Omnia de Poenitentis*, Innocentius ait: *Diligenter inquirat peccatoris circumstantias, & peccati, quibus prudenter intelligat, quale debeat praeberè consilium, & cuiusmodi remedium adhibere.*

Resp. obiect.

Ad primum igitur respondetur, quod hoc sacramentum non solum ordinatur ad reconciliationem poenitentis cum Deo & ecclesia, sed etiam ad compensandas iniurias Deo factas, imposita poena iuxta quantitatem culparum: Alioquin superflua esset tertia poenitentiae pars, scilicet satisfactio. Ordinatur etiam hoc Sacramentum ad medendum vulneribus universis, & remedium adhibendum aegrotis, debitumque consilium praestandum, ne eadem vulnera iterum accipiantur.

Ad secundam negatur consequentia; alia est enim diligentia adhibenda a teste & reo in iudicio, alia a iudice, cui ex proprio munere competit inquisitio.

Ad tertiam, Nolo ego confessores importunos esse, & intolerabile negotium facillere poenitentibus. Quemadmodum nec eos quidem probò, qui imprudenter interrogando poenitentibus scandalum iniiciunt, atque eos peccare docent. Quae in re considerent etiam reprobo summas istas confessionum interrogationibus plenas, quae idiomaticè vulgari non solum eduntur, ut in publicum prodeant, sed passim etiam mulierculis, & idiotis conferuntur, ut inde discant non confitendi, sed (ut ego sentio) peccandi rationem, & normam. Sed id nos modo allerimus, cum moraliter constat confessori, aliqua vel peccata, vel peccatorum circumstantias ex oblivione praeteriri, oportere vel commonescere, vel interrogare, ut res in iudicio palam fiat. Quod si mediocrem probabilitatem sacerdos habet, qua sibi persuadet, poenitentem omnia peccata, & eorum circumstantias confiteri, non oportet confessorem esse sollicitum, & scrupulosum, sed sane intelligere, quod Sylvest. in verb. *Confessor* (2), 3. §. 13. 14. & 15. tradit.

Dubium Adriani.

Hinc vero facile patet, quid in ea questione tenendum sit,

(2) *Vbi tractus de scientia requisita, ut confessor munere suo rite fungatur.*

se, quae Adrianum post quintam questionem de confessione, dubio septimo male habuit: *An cum poenitens ignorat, aliquam circumstantiam non esse peccatum, & propterea non confitetur, oportet confessorem interrogare, & commoneare.* Et quidem cum ignorantia est vincibilis, nulla controversia est, sed poenitentem etiam invincibiliter ignorantem confessor admonere tenetur illius peccati, aut circumstantiae, quae ex ignorantia praeteritur, sive praecceptum divinum sit, sive humanum, quia moraliter loquendo, ut Theologos decet, confessor tacens, & absolvens poenitentem errantem circa materiam peccati mortalis, suo opere probat, confirmatque poenitentis errorem. Mox etiam quia confessor doctor est, ad quem accedit poenitens, tanquam ad Vicarium Dei, ut instruat: unde infideliter ageret contra magistrum sibi commissum, nisi doceret errantem. Liqueat enim, poenitentes accedere ad confessores, non solum ut absolvantur, sed ut instruantur. Nam etsi confessor, quatenus confessor est, non sit nisi aut iudex, aut medicus; at quia proprius sacerdos, & pastor, & doctor est (ad Ephes. 4.) fit inde, ut omnes leges, tam divinas, quam humanas, quae spectant ad poenitentem, cum docere teneatur; unde in concil. Wormat. iam citato interrogationes etiam proponuntur, quae ad poenitentis eruditionem necessariam pertinent. Quia vero proprii sacerdotes vicarios constituunt sui muneris, & officii delegatos, sentiant qui vices suscipiunt propriorum sacerdotum, id sibi negotium dari, ut non modo poenitentes & audiant, & absolvant, verum etiam erroribus amoris insistant.

Resolut.

Atque id ego intelligi volo, cum existimo me poenitentem profuturum. Nam frustra niti, & nihil aliud, quam laborando odium quaerere (ut Sallustius ait) extrema demerita est; & Div. Augustinus de poenit. dist. 7. cap. *Si quis. Ideo*, inquit, *do tibi poenitentiam, quia nescio; nam si scirem nihil tibi prodesse, non tibi darem, non te admonerem.* Ratio quoque perspicua est, quia nulla lex obligat ad actus inutiles & otiosos. Item, sicut correctio ad bonum illius, qui corrigitur; ita confessio ad bonum poenitentis ordinatur. Sed quando scio, nihil me mea admonitione profuturum, non teneo fratrem corrigere, aut delinquentem, aut ignorantem: er-

go, &c. Nam ex sine ratio mediorum est. Hinc facile discernetur, quid in multis eventis confessor habeat facere, si prudens esse velit, ut si mulier nupsit Petro occulte non consummato matrimonio, deinde contraxit cum Ioanne publice, & consummavit, cum quo manet bona fide. Item, si mulier contraxit cum fratre suo, aut affine, quem invincibiliter ignorat esse fratrem, &c. Nam in his omnibus, si credo meum consilium profuturum, teneor admonere, sin vero minus, teneor non admonere, sive id sit in detrimentum proximi, sive non sit, sive contra ius divinum, sive humanum.

Testimonia vero, quæ Adrianus in contrarium refert ex Divo Ambrosio, sermone 82. 83. & 84. ex Divo Paulo apostolo, Actor. 20. ex Gregorio 43. dist. cap. *Ephesius*, ex Innocentio 83. dist. cap. *Error*, de doctore publico intelligenda sunt. Cuius doctrina licet aliis sit odor mortis in mortem, debet tamen populo tradi, ut aliis sit odor vitæ. Nam (ut idem Div. Ambrosius ait, serm. 83.) prædicatio sacerdotis in plebe salvandis correctio est, contestatio iudicandis. Doctrina ergo, quæ ad bonum publicum ordinatur, propter malum privatum non est intermitenda. At doctrina, quæ bonum privatum pro sine habet, cessante sine, id est, privato bono, cessare debet.

Id vero intelligendum est, si nec statim, nec postea fructus admonitionis speraret. Deinde, cum verisimiliter credo, hanc ignorantiam esse duraturam. Nam si aliunde constaret, submovendam esse ab alio videlicet confessore, qui imprudenter medebitur illi malo, certe consultius ignorantem admonere, præterquam si remedium est intolerabile: ut si exemplis propositis addas susceptos filios ex exilimato matrimonio, diuinam cohabitationem, scandalum publicum, &c. Quo eventu nullus tam imprudens erit, qui non periculum præfens horreat, nullus tam temerarius, qui sibi fidat.

Ad quartum argumentum respondetur ex Caietano quæst. 3. de confessione, quod cum circumstantiæ specificè differentes nullam differentiam in iudicio sacerdotali faciunt, non oportet explicentur: ut divinitate per alia, vel per terram, specie forsitan distinguuntur. Item, accedere ad bestiam unius, vel alterius generis, &c. At circumstantia secundum speciem diffe-

differentes, quæ in iudicio salutari diversum remedium exigant ac medicinam, hæc mediocriter doctis notæ sunt: eas nos asserimus esse explicandas.

Sed enim gravissimum dubium est, An circumstantia aggravantes intra eandem speciem sine necessario consistenda. Sudent enim nonnulli, eiusmodi circumstantias explicari non oportere, quia alias cogemur intentionem, & continuationem actus explicare, quas quidem circumstantias nec confiteri populus solet, nec prudens confessor exigere. Et confirmatur: Quia circumstantia non mutans speciem nunquam aggravat in infinitum: ergo non est necessario declaranda. Antecedens probatur, quia intendit penam, non extendit. Extensio enim est infinita sine circumstantia, & per nullam circumstantiam crescit. Intensio vero finita est, & per nullam circumstantiam fit infinita.

Quibus argumentis D. Thom. 4. dist. 16. quæst. 3. art. 2. quæst. 5. expresse tenet, solas circumstantias, quæ speciem mutant, esse consistendas. Item D. Bonaventura in ead. dist. & Paludan. quæst. 3. ac Durandus quæst. 4. eiusdem distinctionis, & Sylvest. in verb. Confessor, 1. q. 9. Quamvis in sine ea quæ dixerat, inturbare videatur. Adriani tandem quæst. 4. de confessione id sequitur, licet postea contrariam opinionem probabiliorum, & securiorem videatur asserere.

At contra viri quoque graves, & nobiles sentiunt. Alexander 4. part. quæst. 77. membro 3. art. 5. Gabr. dist. 17. quæst. 1. & Maior dist. 17. quæst. 4. Qui etiam Altiode-rensium in hanc sententiam referunt, ut omnes circumstantiæ sint explicandæ, quæ etiam in eadem specie mortaliter aggravant. Atque hæc opinio suadetur ante omnia ex D. Augusti. lib. de vera, & falsa poenitentia, cap. 24. & habetur de poenitentia, dist. 5. cap. *Considerat*. *Qualitatem*, inquit, *crimini considerari in loco, in tempore, in perseverantia, in varietate personæ, & quali tentatione fecerit*. Et inferius ait: *Omnis ista varietas consideranda est, & deservenda*. Et cap. 17. *Verum quidem puto, qui dolet de crimine: conversionem, qui dolet de omni eius, quam expositum, varietate*. Et cap. ult. *Diligens inquisitor, cognoscat crimine, varietates eius non dubitat investigare, & locum & tempus, & cetera, quæ supra diximus in exponendo eorum qualitates*.

Dein-

Deinde, circumstantia, quæ non variat speciem, maiorem malitiam nonnumquam addit, quam quæ variat: ergo si hæc consistenda est, etiam illa. Nam malitia quantitas facit ad mores, species facit ad metaphysicam. Metaphysicam itaque commentum videtur esse, compellere poenitentem, ut rerum species differentes sacerdoti manifestet, propter malitiam additam; non item cogere, ut explicet circumstantiam non differentem, cum gravior ex ea iniquitas adiungatur.

Præterea, si decem horis, quis odisset proximum, sic tamen, ut in fine cuiusque horæ odium interrumpere, illa peccata essent necessaria consistenda: ergo etsi nulla facta est interruptio: cum odium illud æque grave sit, ac decem interrupta peccata.

Præterea, qui vult fornicari bis eadem volitione, id explicare tenetur: ergo etiam si quis unico actu velit occidere Petrum, & Paulum: ac proinde etsi voluit furari, ducentos aureos.

Præterea, si adderetur species nova, & non malitia mortalis, non teneremur explicare. Tota igitur causa necessaria explanationis non est species differens, sed adiecta malitia; ergo ubi additur malitia dupla, sive sit eiusdem speciei, sive alterius, oportebit exprimere.

Equidem, in re vehementer ambigua non mihi satisfacere, si solas circumstantias, quæ mutant speciem, explicarem. Nec cuiquam considerem, ut in eum modum conhteretur. Omnes quippe incestus (ut in 2. 2. Caietanus probabiliter astruit) sunt eiusdem speciei; & tamen si quis cum matre coisset, ne sibi quidem faceret satis, solum exprimendo, se incestum commississe. Item & peccata contra naturam non videntur specie discriminari, quod Caietanus etiam confirmat. At non satis esset confiteri, effudi semen contra naturam, circumstantias vero illius peccati celare, aut etiam negare. Iste specierum differentia (mihi credere) ad subtiliores disputationes potius referantur, quam ad Christianas confessiones. Itaque omnes eas & solas circumstantias oportebit exprimere, quæ addunt malitiam mortalem; dum tamen illa nova malitia circumstantiæ notabilis sit, nec intelligatur a Confessore in expressione culpæ principalis.

Et

Et per hoc ad primum argumentum facile responderi potest. Intentio enim actus vel non addit notabilem malitiam, vel fere intelligitur a confessore iuxta delicti quantitatem. Et eodem modo de continuatione respondeo. Nam si continuatio parva fuit, non est opus eam explicare; si vero diu multumque duravit, opus erit. Similiter dicendum est & de interruptionibus. Nam si interruptio facta est per actum contrarium, necesse erit confiteri, quoties eiusmodi culpam renovavit. At si interruptio fuit naturalis, qualis plerumque fit, non oportebit exprimere, sed satis erit in hunc modum confiteri: *Tota die amavi feminam*, &c. sufficiens namque notitia confessori datur & ad medendum, & ad iudicandum.

Sed si maior pars ipsius culpæ iudici celaretur, (quod iuxta contrariam opinionem fieret) tacendo videlicet circumstantias intra eandem speciem aggravantes, primum quidem sententia indicens poenam esset vehementer absurda, nec esset iuxta nomen, satisfactio: deinde etiam si poena non esset satisfactoria, sed medicinalis; maiori tamen morbo eiusdem quoque speciei maior est adhibenda medicina.

Ad confirmationem, quæ Palud. movere potuit, tam facilis responsio est, ut post ea, quæ diximus, non sit opus quicquam superaddere. Nam D. Thomas (ut mea fert opinio) sententiam retractasset, si tertie parti extremam manum imposuisset. Atque olim juvenis opiniones sæpe communes sui sæculi sectabatur.

Multa hic de peccatorum circumstantiis ad confessionem pertinentibus Theologi solent adicere, quæ nos silentio volumus præterire, ne iustum atque integrum volumen totius diei disputatione consiciamus. Sed illud tamen paucis admonendum est, circumstantiam loci esse necessario consistendam: Primo, quando quis furatur a loco sacro: Secundo, cum in loco sacro semen effundit, etiam cum uxore propria: Tertio, cum sanguis humanus ibidem etiam funditur: & in genere, quando actus peccati commissus directe adversatur sanctitati loci, id est ei, ad quod locus est sanctificatus, ut ad immunitatem confugientium, & rerum, quæ ibi sunt vel locantur, &c. At qui existens in ecclesia vult aut furari, aut feminare, aut occidere extra ecclesiam, non tenetur explica-

re,

re, se in templo id voluisse. Nec enim talis volitio est sacrilegium; imo nec a peccatum, aut etiam sermonem turpem in templo factum expr. imere oportet. Tameñ Sylvester in verbo confessio, 1. §. 10. repugnare videatur.

De circumstantia vero temporis sacri, ut cum quis in die festo fornicatur, non est necesse plebem sollicitari, quoniam huius circumstantiæ malitiæ non est mortalis. Nec D. Augustus lib. de vera & falsa poenitentia, cap. 14. solas necessarias circumstantias docet esse & desendas, & confitendas, ut patet de circumstantia peccati in die ieiunii commissi: & cum de hac questione Sylvester in Rosa aurea, quæst. 63. & Caietanus in opusculo vigintiseptem questionum, quæst. 10. copiose, doctèque disseruerint, non est nobis animus de ea re in præfentiarum plura verba facere. Nec vero sumus tam aut inertuditi, aut antiquitatis expertes, ut ignoremus, quæ Origenes homil. 18. super Numer. & D. Ambrosius in 13. Luc. cap. & D. Hieronymus in Esai. cap. 56. & 58. & D. Augustinus epist. 119. ad Ianuarium de observatione Sabbathi, iuxta spiritualem intelligentiam tradidere. Quæ videlicet nostræ huic sententiæ non sunt aduersa, si sensum sanctorum, non verba sectemur.

De recidivo etiam minime necessarium est poenitentes macerare. Nec D. Thomas (ut quidam illi imponit) somniavit oppositum, sed solum, cum ingratitude recidentis in peccatum specialis culpa est. Nam cum est generalis ingratitude, etiam non explicetur, intelligitur a confessore. Quamquam optimum consilium est, recidivum & peccandi consuetudinem explicare sacerdoti, non ob verecundiam solum, cuius fructus in confessione maximus est, verum etiam ob remedium: aliter enim simplici febrî, aliter hæctice medemur. An vero teneamur explicare circumstantiam, qua explicata intelligit confessor complicem criminis, paulo post opportunius definimus.

Cæterum ex definitis secundum illud argumentum satis superque confutatum est, nisi ea parte, qua de partitione confessionis, per casus reservatos ambigitur. In qua scilicet questione tot sunt sententiæ, quot capita. Vide Durand. in 4. dist. 17. quæst. 15. & Palud. quæst. 5. & Gabriel quæst. 1. & Adrian.

Adrian. de Confess. quæst. 4. & Caiet. in sum. verbo Confessio, conditione 10. Post quorum tractationem, quoniam adhuc sub iudice lis est, operæ pretium fuerit quædam fundamenta supponere.

Primum, superiores prælatos licite posse aliqua peccata reservare, a se solum absolvenda. Hoc ponit contra Wicleff. Thomas Waldensis in libro de Sacramentis, cap. 149. probatque testimonio Innocentii asserentis, quædam peccata esse, quorum absolutio est Petro reservata.

Item, 33. quæst. 2. cap. Latorem, refertur Ratholdus Argentorat. Ecclesiæ episcopus quendam parricidam ad Nicolaum Papam misisse, ut ab illo absolveretur. Nec mihi, quæso, obicias alia nomina haberi apud Gratianum, quoniam innumera sunt in eo libro menda, nec omnia Gratiani culpa, sed typographorum.

Habes præterea Origenem, hom. 10. super Numer. ubi docet, laicum peccantem indigere quandoque non solum sacerdotem, sed & Pontificem.

Cyprianus quoque lib. 3. epist. 16. & 17. tradit non esse lapsos reconciliandos, nisi ab episcopo, præterquam cum mortis periculum urget. Vide etiam Gratianum de poenitentia, dist. 1. cap. In adiure, & 26. quæst. 6. per totam, sed maxime cap. ult.

Præterea, Benedictus XI. in extrav. cuius initium est, Inter cunctas, enumerat quatuor crimina episcopis reservata. Et denique extrav. Sixti IV. Etsi Dominici: ubi excommunicantur, qui absolvent a casibus reservatis Romano Pontifici.

Secundum fundamentum: Non solum censuræ ipsæ reservantur a superioribus Prælati, sed etiam culpæ, & earum absolutio. Hoc videtur esse contra Durandum, loc. cit. & probatur ex cap. De poenit. in 6. ubi dicitur, quod si episcopus concesserit subdito, ut sibi possit idoneum eligere Confessorem, electus in casibus, qui eidem episcopo specialiter reservantur, nullam habet penitus potestatem: quod si nullam habet, nec in poenas, nec in culpas habet.

Et confirmatur hoc: Quoniam aliquorum criminum absolutio reservatur episcopis, quæ non habent excommunicationem adiunctam, ut homicidium voluntarium, & alia, pro
Tom. II. Dddd
qui-

quibus est imponenda poenitentia publica. Nec valet dicere, homicidium habere irregularitatem annexam: tum quia irregularitas impedit non Poenitentiam, sed Ordinis Sacramentum; tum quia episcopus a culpa homicidii voluntarii absolvere potest, irregularitatem tollere non potest. Non ergo reservantur culpa propter annexas censuras, sed absolute propter ipsas culpas.

Præterea, idem ostenditur in *extrav. Inter cunctas*; ubi Benedictus ait, Fratres privilegiatos non debere recipere confessiones criminum, pro quibus solemniter est poenitentia indicenda, quod inconueniens sit, ut a peccato absolvat, qui poenitentiam debitam imponere non potest.

Id postremo manifestatur ex usu ecclesiastico: Nam prælati religiosi reservant sibi aliqua peccata nulli censura subiecta, ut votorum transgressionem. Nec usui ratio deest. Nam in omni iudicio, & foro superior potest sibi reservare aliquas causas, præsertim gravissimas, idque Principes in Republica facere solent: ergo & summus Pontifex, cum habeat supremam iurisdictionem, non solum in exteriori foro quantum ad poenas, verum etiam in interiori quantum ad culpas.

3. Fund.

Tertium fundamentum: Non potest quis absolvi a iudice inferiori de crimine reservato sine facultate superioris. Quod si tenet inferior ab eiusmodi absolvere, nihil facit: quia non habet iurisdictionem circa illa peccata excepta a superiore, qui non commisit absolutionem eiusmodi peccatorum.

a Concl.

His factis fundamentis, sic prima conclusio. *Si iudex superior, & inferior sine præsentibus, non potest inferior absolvere a non reservatis, nisi prius petatur facultas absolvendi a reservatis.*

Probatur, quia integritas confessionis est de iure Divino: ergo, cum ille poenitens habeat copiam confessoris, cui potest integre confiteri, non potest inferior dividere absolutionem. Antecedens probatur, quia vel superior potest integram absolutionem præstare, cum præsto sit, vel inferior, habita facultate superioris. Probatur etiam hæc propositio ex usu probatissimo religiosorum, qui nunquam absolviunt a non reservatis, nisi prius petita facultate, ut etiam absolvant a reservatis. Et idem est, si parochus & episcopus sint præsentibus, & cum patet facilis aditus ad superiorem.

Sed

Sed quid, si superior nolit dare facultatem, sed velit ipse audire confessionem? Respondeo, quod inferior non debet absolvere ab aliquibus peccatis, sed remittere ad superiorem, & poenitens tenetur id pati: quia quando potest integram confessionem facere confessori idoneo, violat ius Divinum de integritate confessionis, accipiendo absolutionem ab eo, qui dimidiatam absolutionem præbet.

Secunda conclusio. *Si superior audiat confessionem, priusquam inferior, tenetur totam confessionem audire, & non solum peccatorum reservatorum, si velit sacramentalem absolutionem impendere.* Hæc est Adriani & Durandi contra Caietanum: & suadetur, quia integritas confessionis est de iure Divino: ergo episcopus, vel prælatus alius superior illicite dividit confessionem & absolutionem, cum possit facile integritatem servare. Et confirmatur, quia materia Sacramenti est confessio integra: ergo illa dimidiata confessio non est materia Sacramenti, potest enim commode (ut diximus) peccator omnia superiori confiteri.

Deinde, si Romani Poenitentiarum partem absolutionem possunt, Parochus, necum episcopus, etiam possit suos Parochianos ab uno peccato solum absolvere, pro cæteris vero dare facultatem eligendi confessorem: Abbas quippe, vel Prior absolvere Monachum ab una culpa reservata, & pro reliquis poenitentem ad alios confessores mittere, & sic pro suo arbitratu confessionem atque absolutionem tum etiam partim, cum commodissime fieri integra potest.

Præterea, cum sacerdos ille superior solvat vice Dei, & possit omnia solvere; si dimidiatam præstare veniam, quædam solvendo, alia non solvendo, cum omnia tamen possit, certe significaret, Deum etiam, cuius minister est, dimidiatam præstare veniam; & poenitens quoque ad talem superiorem accedens dimidiam a Deo veniam speraret, quod impium est.

Sed arguit tamen Caietanum ex Romane ecclesie usu. Nam poenitentiarum summi Pontificis non audiunt, nisi a reservatis, &c. & tamen illa absolutio est sacramentalis: alias eluderentur poenitentes, nec poenitentiarum tenerentur confessionis servare sigillum. Ad hoc, cum Durando & Adriano nego equidem

Dddd 2

dem

dem, talem absolutionem esse sacramentalem. Sed poenitens accedens ad Romanos confessores, a censuris excommunicationis absolvitur. Nullum enim crimen est Pontifici summo reservatum, quod non habeat excommunicationem annexam. Unde ex consequenti fit ei copia, ut inferiori omnia peccata sua fateatur, quo eo ipso reservatio tollitur, & facultas inferiori datur, ut possit ab omnibus absolvere. Quod si poenitentiam intendant absolutionem sacramentalem impartiri, errant, inquit Adrianus. Nec in ecclesia Romana usus erit, sed impietas sacerdotum, qui existimant, quantum esse pietatem.

Cum vero obiicitur, quod poenitentes deluderentur, nego id certe, quia iudex superior, cum ab eo casus reservatus petitur, tenetur sigillum confessionis servare: Verbi gratia: Si confessor accedat ad Abbatem, vel Priorem, petiturus facultatem absolvendi, debet servare secretum eodem vinculo, ac si sacramentaliter ipse absolveret.

Et si rursus obiicias, neminem obligari ad aperiendum peccatum suum secretum extra confessionem sacramentalem: ergo male faceret summus Pontifex, si poenitentes cogeret, ut extra confessionem sacramentalem peccata Romanis poenitentiarum aperirent: Ad hoc primo responderi potest, ex cap. *Ea noscitur*, de sententia excommunicationis, & cap. *Eos qui*, lib. 6. eodem tit. quod si quis in articulo mortis absolvatur ab excommunicatione summo Pontifici reservata, tenetur, si evadat, sistere se Romano Pontifici, atque consequenter aperire peccatum, pro quo in excommunicationem inciderat. Et tamen certum est, iam esse ab illo peccato absolutum.

Secundo etiam respondetur, illam confessionem quodammodo esse sacramentalem: quemadmodum cum peto facultatem a superiore, ut absolvi possim a culpis reservatis, censetur esse confessio sacramentalis, quoniam id totum ordinatur ad sacramentalem absolutionem. Ideoque tenetur superior servare sigillum.

3^a Concl. Tertia conclusio contra Durandum, & Adrianum. *Si non pateat alius ad superiorem, videlicet quia episcopus est absens, & instat necessitas celebrandi, vel si quis religiosus iter agat sine facultate recipiendi absolutionem a casibus reservatis, tunc inferior potest*

est absolvere a non reservatis, & pro reliquis peccator expectans absolutionem superioris. In quo eventu D. Thomas loquitur in 4. dist. 17. quest. 3. art. 4. quest. 2. ad 4. Hac conclusio probatur, quia & confessio integra est, & absolutio, cum ille sacerdos absolvat ab omnibus, a quibus potest, & quantum ad reservata, poenitens non habeat copiam confessoris. Quemadmodum si poenitens tacet aliquod peccatum ex causa rationabili tacendum, quamvis sacerdos id cognoscat, debet absolvere, & est tum confessio, tum absolutio integra, hoc est, de omnibus, quae ad illud iudicium spectabant.

Hanc propositionem intelligo, nisi excommunicatio peccato sit adiuncta, ut sunt omnia, quae reservantur summo Pontifici in Bulla Coene Domini. Tunc enim male faceret inferior absolvendo a non reservatis, cum poenitens sit excommunicatus, & prius habeat tolli vinculum excommunicationis, quam absolutio sacramentalis impendi.

At vero circa hanc tertiam conclusionem grave dubium exoritur: *An poenitens teneatur omnia peccata, etiam reservata, inferiori iudici confiteri, quando non alii facilius alius ad superiorem.* Et suadetur pars negativa: Quia in tali eventu non requiritur unitas absolutionis, cum inferior a non reservatis, superior postea a reservatis absolvat: ergo nec requiritur unitas confessionis. Ideo enim confessio debet esse integra, ut absolutio sit integra. Quocirca si divisionem Sacramenti forma recipit, materiam quoque recipere necesse est.

Deinde si sacerdos nullam haberet potestatem absolvendi, nullam etiam culpam teneretur poenitens confiteri: ergo quando non potest inferior iudex, sive sacerdos a reservatis absolvere, ea poenitens eiusmodi inferiori iudici confiteri non debet. Confirmat autem hoc vel maxime, quod superius ostendebamus necessitatem confessionis, quia necessarium erat, peccata a sacerdote remitti: ergo si peccatum aliquod sacerdos nullo modo remittere potest, non tenetur poenitens illud sacerdoti confiteri. Ostensum est autem, iudicem inferiorem reservatam culpam remittere non posse. Itaque non tenetur culpam eiusmodi illi sacerdoti confiteri: nisi (quod absurdum est) ecclesia cogat, ut idem peccatum bis confiteamur, semel in-

inferiori, a quo non absolvimur, iterum superiori, ut ab illo absolvamur.

Pro parte vero affirmativa primum est Innocentius in cap. *Omnis utriusque sexus de poenitentis*, inquit: *Omnis sua peccata semel in anno sacerdoti suo confiteatur; non dixit, Sacerdotibus.*

Deinde, Divinum præceptum est, ut homo omnia peccata suo sacerdoti confiteatur, ut deinceps ostendemus; ergo prælati, reservando culpas, hanc obligationem tollere non queunt.

In hac quaestione Divus Thomas loco citato asserit, omnia peccata esse inferiori referenda. Quem sequuntur fere Doctores Theologi. Imo Durandus ait, assertionem oppositam, quippe quæ contra communem doctrinam sit, periculosam esse, quoniam iuxta eam dividitur licite tam confessio, quam absolutio. Quod videtur erroneum, inquit.

At Gersoni non videtur erroneum: nam (ut proxime nobis confirmandum est) nihil vetat ex causa rationabili confessionem partiri, id est, quædam peccata tacere, alteri confitenda; quæ est divisio confessionis mathematica, cum poenitens integram moraliter faciat, explicans omnia, quæ videlicet explicare tenetur. Nondum autem ostendit Durandus, obligari peccatorem ad ea peccata confitendum, quæ sacerdos requirere non potest. Et sicut prælati reservando culpas licite faciunt, ut quandoque absolutio dividatur: ita non est penitus absurdum, si proinde fiat, ut poenitentes dividant confessionem, cuius & necessitas, & integritas ex absolute, tanquam ex fine, sumitur.

Nec mihi facit satis, quod nonnulli asseverant, confessionem integram esse iniunctam peccatoribus, absoluteionem integram sacerdotibus non item. Nam (ut sæpe resumptimus) confessio integra materia sacramentalis est, quoniam confessio mutila cum forma sacramentali pugnat. Non igitur minus iniuncta est absoluteionis integritas sacerdotibus, quam confessionis integritas poenitentibus. Alioqui liceret sine sacrilegio confessori a quibusdam poenitentem absolvere, & quorundam peccatorum absoluteionem in alium diem reservare.

Sed

Sed quoniam Theologis non licet sine gravi causa nova Rosol. placita cedere, communem sententiam nos sequamur, ea potestissimum ratione, quod lex non in id spectat, quod raro paucis evenire potest, sed quod plerumque hominibus usuvent. Est autem necessarium fere populo, ut omnia crimina sacerdoti proprio confiteatur, vel reservata: Tum quia fere populus ignorat, quæ peccata sint reservata, quæ contra non sint: qua de re a sacerdote proprio instituitur oportet: Tum etiam quia medicus ad eos morbos curandos, quorum ad se pertinet medicatio, ut plurimum necesse est, reliquos graves morbos intelligat, ut & consilium aptum, & remedium opportunum impendat agrotis. Quod si quis obiciat, posse doctum esse peccatorem, atque instructum, peccataque usque adco sciuncta, atque diversa, ut vel consilium, vel medicina una applicata, alteri nec obsint, nec prosint: iam nos huic obiectioni respondimus, eiusmodi privatos eventus legibus non obsistere quominus in univèrsum obligent, quæ videlicet id considerant, quod maiori ex parte populo necessarium est.

Verum adhuc Adrianus instat adversus hanc tertiam conclusionem: Quia forma sacramentalis, cum ex vi Sacramenti conferat gratiam, vel nulla mortalia, vel omnia peccata remittit, &c.

Et confirmat hoc: Quia sicut sacramenta, quæ pluribus formis conficiuntur, unica forma confici nequeunt: ita Sacramentum, quod una forma conficitur, pluribus confici non valet.

Confirmat deinde: Quia absolutio iure Divino debet esse integra. Superiores ergo prælati eam partiri non possunt, ut videlicet inferiores absolvant a non reservatis, superiores a reservatis.

Ad primum: Idem argumentum ferret, cum ex causa rationabili taceatur aliquod peccatum, idem etiam de peccatis oblati, cui tamen nos e vestigio respondebimus. ®

Ad secundum: Nos minime asserimus, unicum esse Sacramentum, si quis absolutus a non reservatis, postea confitatur superiori reservata. Quemadmodum si peccata oblita memoria occurrant post priorem absoluteionem, illorum confessio, & absolutio est verissimum Sacramentum, habetque integram ma-
te-

teriam, & formam, ac illud prius, in quo homo confessus est omnia peccata, quorum recordabatur. Atque idem omnino sentio, si quis ex iusta causa peccatum aliquod in priori confessione celaverit, reciperet quidem verum Sacramentum, & gratiam: cumque rursum illud, quod tacuit, alteri postmodum confiteretur, verum quoque Sacramentum suscipere, novumque proinde & gratie, & virtutis augmentum. Quod si unum esset idemque Sacramentum, & collatio gratie ad posteriorem reservaretur absolutionem, (quod nonnulli perpetam imaginantur) tunc certe si poenitens esset attritus, per primam absolutionem non iustificaretur: nec illud signum exterius adhibitum esset sanctificativum, quandoquidem non poenitenti obicem gratiam minime largiretur.

Ad tertium: Nihil vetat, ut absolutio, quae iure Divino per se quidem integra esse debet, per accidens tamen mutetur, ut propter oblivionem alicuius peccati, vel propter periculum quod urget, si exprimitur. Quare si ex reservatione quorundam peccatorum, quae legitime in ecclesia fit, & simul ex absentia praelati superioris per accidens eveniat, ut confessor praesens solvere omnia nequeat, non exinde integritas absolutionis tollitur, iure Divino instituta. Quae tunc scilicet tolleretur, cum confessor habens auctoritatem absolventi ab omnibus, partim remitteret, partim retineret.

Id vero (quod saepe in huius argumenti explicationem diximus) inferiorem a reservatis absolvere non posse, intellectum eupimus, donec superior ab eis non absolverit. Quod si iam solvit, ratio reservationis cessavit. Quae cum quodammodo poenalis sit, & odiosa, restringi non debet, sed ampliari. Imo asserit Adrianus, & bene, quod si praemissa sufficienti discussione, confessus est quis habentem facultatem absolventi a culpis reservatis, & oblitus est forte unam ex illis, asserit (inquam) quod non tenetur adire superiorem. Cum autem memorie occurrerit, poterit confiteri cuicumque, qui semel habuit facultatem. Adrianus dicit, cuicumque simplici sacerdoti: quod equidem nulla ratione probarim, quoniam (ut supponimus) absolutio requirit iurisdictionem in absolvendo. Simplex autem sacerdos iurisdictionem nunquam habuit, &c. Quemadmodum, si ego oblitus sum confiteri aliquod peccatum

tum mortale proprio meo sacerdoti, non possum deinde, cum in mentem venerit, confiteri cuilibet sacerdoti, sed solum habenti facultatem ac iurisdictionem.

In tertio principali argumento, inter Doctores Scholasticos magna dissensio est, an, cum iactura sequitur vel propria, vel aliena, a praepcepto confessionis, & ipsius integritate liberemur. Et, ne in opinionibus aut recensendis, aut consultandis longa texatur oratio, sit prima propositio.

*Si ex confessione alicuius peccati sequitur scandalum, vel memi-
vel Confessoris, ego possum tacere tale peccatum, reliqua confitendo.* s. Propo-
sio.
Et ratio est, quia quantum ad illud, non habeo copiam Confessoris, cui videlicet recte atque honeste confiteri possum eiusmodi peccatum.

Item (iuxta D. Bernardum, lib. de praepcepto, & praepcepti dispensatione) quod pro charitate institutum est, contra charitatem non debet militare. Confessio autem instituta est in remedium poenitentis. Quocirca, si scandalum ipsi ex confessione alicuius peccati accidit, poterit idem licite reticere. De vitando autem scandalo confessoris iuris naturalis praepceptum est. Praepceptum ergo divinae legis positivum illius obligationem non abolet: Lex enim gratiae legem naturae non destruxit, sed perfecit. Loquimur autem de scandalo confessoris infirmi: nam si ex malitia paratus sit ad ruinam, utilius scandalum nasci permittitur, quam Dei praepcepta relinquere. Exempla vero huius conclusionis non adhibemus, quoniam cuique erunt in praepcepto.

Secunda propositio, quae communis etiam Theologorum s. Propo-
sio est. *Si ex confessione mea sequatur aut mors, aut infamia vel mea, vel sitio
aliena, excusor ab obligatione confitendi tale peccatum.* Et ratio est, quia divina praepcepta positiva non obligant cum iactura vitae, aut publicae famae, verbi gratia, si confessor crederetur revelaturus confessionem, &c.

Item, praepceptum de vitanda morte, vel infamia proximi est naturale: ergo per praepceptum positivum adveniens de confessionis integritate non abrogatur. Quod si excusor a confessione peccati, ex qua sequitur mors, vel infamia publica proximi, excusabor etiam, si inde sequatur live mors, seu infamia mea publica.

Sed obicit tamen, quia illa argumenta probant quidem esse cessandum a confessione, non autem confessionem esse dividendam. Nam dividere confessionem sacrilegium est: Tum quia impium fuerit, a Deo dimidiam expectare veniam: tum quia talis divisa confessio formæ sacramentali repugnat.

Et augetur difficultas, si capiamus poenitentem attritum, qui habeat duo peccata mortalia, quorum alterum nos asserimus posse reticere ex causa probabili: tunc confessor absoluit ab uno peccato, ab altero non absoluit: ergo & Deus absolutionem ipsam partitur, quod absurdum est.

Pro quorum argumentorum solutione commemorandum est, confessionis integritatem non oporteret mathematicam esse, sed moralem: unde non necesse est omnia peccata continere, sed quæ in memoria sint, adhibita humana diligentia. Inde etiam fit, ut si poenitens coperit peccata dicere, & ex morbo, vel alia causa linguæ usum amiserit, confessionem quidem faciat integram, non omnium absolute peccatorum, sed eorum tamen, quæ & debet, & potest confiteri. Ex qua etiam radice illud colligimus, non esse necessarium, hominem confiteri omnia peccata, quæ memoria tenet, sed illa quæ confessori rationabiliter experimentur. Lex enim Christi de moribus ad moralem integritatem obligat, id est, rationi consentaneam. Nam quod a ratione dissonat, non præcipit. Peccatum itaque, quod rationabiliter tacetur, irrationabiliter explicatur, non est materia confessionis a Christo instituta. Dimidiare igitur confessionem a Christo Domino præceptam, hoc est, aliquid mortale peccatum tacere, quod Christus instituit esse in illa confessione aperiendum, id sacrilegium est, &c. Nec sacerdos dimidiatam absolutionem præbet: nam absolutio limitatur etiam ad confessionem institutam a Christo, sicut forma per materiam limitatur. Ab omnibus ergo absoluit sacerdos, quæ ad suum iudicium spectant ex Christi institutione. Illud vero peccatum, quod causa urgente tacetur, non pertinet tunc ad illius sacerdotis iurisdictionem, reliqua vero pertinent: unde poenitens alia confiteri tenetur: sicut qui non potest ieiunare uno die Quadragesimæ, a reliquorum ieiunio non absoluitur.

Ad id vero, quod tandem obiciebatur, respondeo, sacer-

cerdotem quidem immediate & directe remittere, quæ dividit in confessione peccata, sed ex consequenti, & indirecte remittere omnia etiam, quæ non audivit. Quia enim effectus sacramentorum gratia est, quæ omnia peccata tollit, inde fit, ut omnia sacramenta suos effectus immediatos producendo, consequenter omnes mortales culpas remittant. At per hunc modum peccata oblita per absolutionem remittuntur, non directe, ex vique absolutionis, sed secundario & consequenter.

Sed enim, quoniam leve detrimentum esse videtur, quod confessor sciat peccatum proximi mei, hinc gravis auctorum concertatio est, An teneamur explicare circumstantiam, quæ explicata confessor intelligit complicem criminis, ut exempli causa, si confiteor me commisisse incestum cum sorore, nec habeo plures, &c. Quo quidem loco nec est questio, cum ego habeo copiam confessoris, cui possum confiteri sine revelatione alieni peccati: tunc enim iniquum erit illi confiteri, qui ex mea confessione crimen alienum intelligit. Sed est questio, cum confessor non adest, nisi parochus, qui & me & sororem cognoscit, ut in pagis & oppidulis frequenter solet accidere. Igitur communis sententia tenet, non esse desistendum ab illius peccati confessione propter parvum illud proximi nocumentum. Quæmodum ex parva iactura famæ meæ, quam facio ex eo, quod confessor meum peccatum intelligit, confitendi obligatio non cessat. Hanc sententiam D. Thomas amplectitur 4. dist. 16. quest. 3. art. 2. quest. 5. ad quintum, Durand. eadem dist. quest. 4. D. Bonavent. dist. 21. in 2. part. dist. art. 1. Petr. Palud. dist. 17. quest. 2. art. 1. & Gabr. quest. 1. conclusione 5. Et Adrian. quest. 1. de confess. ad quartum argumentum, Sylvest. verb. Confessor, 1. §. 24. Causa vero horum est, quod potius debet poenitens providere conscientie suæ, quam alienæ famæ. Item, quod præceptum de integritate confessionis divinum est, nec debet omitti, ut bona opinio alterius apud confessorem servetur.

At Caietanus in summa, in verbo *Confessio*, conditione 3. ubi multa adhibuit remedia, quibus peccatum alienum in confessione celaretur, tandem subiicit: *Quod si nullam reme-*

medium est, & differri non potest confessio, quia oportet aut celebrare, aut eucharistiam sumere, debet illam circumstantiam tenere penitens, quia confessio non debet esse cum aliena iactura. Damnum siquidem propria fama confessionis & absolutionis utilitate pensatur. Damnum vero fama aliena non pensatur aliqua communitate ipsius, qui patitur incommodum; & ideo non videntur nostra commoda proximorum nostrorum incommodis comparanda.

Præterea, si ego non possam confiteri, nisi per interpretem quendam, confiteri non tencor: ergo si cum iactura aliqua fama præceptum confessionis non obligat, nec cum iactura quidem alienæ fama obligabit.

Præterea, si ego cognoscerem, confessorem revelaturum esse socium criminis cuiquam alteri, non deberem explicare: ergo nec ipsi debeo socii crimen aperire. Quia etiam apud ipsum confessorem bona opinio proximi mei vel infirmatur, vel profus interit, eo vel maxime, quod illius penitentiam non videt, meam videt. Nec naturæ lex solum obligat, ne grave damnum proximo demus, verum etiam ne mediocre demus.

3. Prop. Vt igitur hoc dissidium componamus, sit tertia propositio, Si habita ratione confessoris & complicit, vir prudens indicaverit esse iacturam, licet non gravem, mediocrem tamen: tunc eiusmodi peccatum, aut circumstantia taceri potest. Atque hanc mihi videntur probare argumenta, quæ fecimus pro Cæetano.

4. Prop. Quarta propositio, Si habita ratione utriusque & confessoris & complicit, vel nulla iactura sit, vel minima, ex eo quod sacerdos intelligat socium criminis, videtur esse necessarium, circumstantiam explicare.

5. Prop. Ultima propositio, In articulo mortis, non obstante illa fama iactura, quæ plerumque apud confessorem fit, tenetur penitens circumstantiam explicare, quia & ipse socius criminis debet sub re tale dispendium pro salute penitentis. Secus ubi iactura esset gravis & magna, ut si mors, vel infamia publica sequeretur.

In quarto argumento principali multa varic a doctoribus scholasticis differuntur, in 4. dist. 18. Sed ego, quanta maxima brevitate potero, ea in hac disputatione tractabo, quæ

quæ & necessaria sunt, & digna quæ a nobis magnopere animadvertantur.

Dupliciter itaque confessio informis est: aut ex parte confitentis, aut ex parte absolventis. Ex parte quidem penitentis, quia non erat in gratia, quando eam fecit, sive quia carebat contritione, sive quia eius confessio non erat integra, vel ex verecundia, vel ex negligentia, &c. Ex parte vero absolventis, quia vel non impendit absolutionem, quæ est forma huius Sacramenti, vel si impendit, non erat Sacerdos habens iurisdictionem ad absolvendum: ergo si confessioni deest charitas, quæ est forma virtutum, vel absolutio vera, quæ est forma sacramentalis confessionis, talis confessio appellatur informis.

Et (ut certa ab incertis separemus) primum, in quo conveniunt viri docti, est, confessionem informem ex defectu absolutionis esse a penitente repetendam. Nam (ut retro docuimus ex Ioannis testimonio) necesse est, ut peccata a sacerdotibus remittantur. Igitur qui non percepit absolutionem a peccatis, quamlibet millies ea fuerit confessus, eo usque tenetur peccata fateri, quousque veram absolutionem accipiat.

Aliud quoque in hac materia certum est, aliquam confessionem ex parte penitentis esse repetendam. Nam qui de dicit opera non faciunt integram confessionem mortalium, sed ex verecundia unum aliquod mortale tacent, si sine dubio, iuxta omnium doctorum communem sententiam, tenentur iterum confiteri, quia confessio non integra Sacramenti penitentiae materia non est, cum ex propria ratione formæ Sacramenti repugnet. Vnde in concilio Florentino definitur, ad confessionem, quæ est huius Sacramenti materia, pertinere, ut omnia peccata mortalia, quorum homo memoriam habet, suo sacerdoti integre confiteatur. ®

Tertium, me quidem iudice, certum est, non omnes confessiones informes esse resumendas. Nam (ut D. Thomas argumentatur, distinct. 17. art. 4. quest. 1.) si opus esset omnem talem confessionem repetere, nullus tranquillitatis locus relinqueretur. Cum enim viri pii de propitiato peccato non debeant esse sine metu, Eccli. 5. omnis confessio, de

de qua veretur, an fuerit informis, an legitima, esset illi identidem repetenda. Quod omnino alienum est a prudentissimorum hominum consuetudine.

Præterea, cum Sacramentum extremæ unctionis, atque matrimonii, & item in universum reliqua ex informitate non sic invalidentur, ut iterum sumenda sint, cur unum hoc ex sola informitate quassabitur? eo vel maxime, quod etiam sine contritione necessariam & materiam & formam huius sacramenti constare posse, certis argumentis astruximus. Non igitur ex informitate, sed aliunde sumendum est, quando sit confessio repetenda.

Illud denique compertum, & exploratum est, confessionem Sacramentalem, hoc est, ex qua cum absolutione verum poenitentia Sacramentum consistit, eam non esse rursum faciendam. Sed si sit aliqua confessio, ex qua non est constitutum verum poenitentia Sacramentum, ea videlicet resumenda est.

Prior huius fundamenti pars vel ex eo constat, quod si semel accepimus veram aliquarum culparum absolutionem, veram (inquam) & validam, non oportet peccata, a quibus sumus vere absoluti, iterum confiteri. Quippe (ut Benedictus XI. in *extravag.* *Inter cunctas*, eleganter docet) absurdum est, ut liberatus debitor adhuc ad solvendum maneat obligatus.

Atque inde posterior pars eiusdem fundamenti constabitur. Si enim mea confessio fuit talis, ut ex ea cum absolutione Sacramentum poenitentia non sit confectum, illa nimirum peccata, quæ confessus sum, non sunt per sacerdotem remissa. Quapropter debeo iterum confiteri, ut clavium auctoritate solvantur.

Ex quo quidem quarto fundamento manifeste colligitur, confessionem, quæ sine culpa poenitentis non est integra, iterum facere non oportere, ut si propter scandalum aut proprium, aut ipsius confessoris evitandum aliquod peccatum tacere, vel si diligentiam adhiberi sufficientem, & tamen adhuc alicuius peccati sum oblitus. Nam in moralibus ex fine voluntario res denominatur. Qui igitur voluit omnia sua peccata confiteri, & idoneam adhibere diligentiam, eius confes-

sessio, si moraliter loquamur, est integra. Quod & ex concilio Florentino, & ex aliis multis capitibus, & causis ante nos liquido probavimus.

Colligitur deinde, quod si peccator negligentiam affectatam, aut omnino crassam in facienda integra confessione habuit, ita ut ex eiusmodi negligentia peccatum aliquod mortale prætermiserit, talis debet confessionem repetere, ac si data opera mutilaretur: verbi gratia, qui sine aliquo examine conscientia suæ post transactum annum accedit ad confessionem: semper enim in peccatorum oblivionem necesse est incidere. Quare non aliter vult confessionem mutilare, atque qui venenum homini porrigit, vult occidere, & qui ignem subicit, vult comburere. Qui igitur ad eum modum imparatus accedit, re vera vult confessionem mutilam facere, quia volens, prudensque ita se gerit, ac si facere ex processu mutilam velit.

Colligitur tertio, quod si peccator nullum dolorem habeat, nec contritionem, nec attritionem, talis confessio est repetenda. Non enim est confessio, quæ sit materia Sacramenti poenitentia, cum a nulla poenitentia proficiatur. Imo vero, cum nec confessio quidem sit, sed pura confessionis simulatio, ut Capreolus, dist. 17. quest. 2. & Durandus eadem dist. quest. 13. & Caietanus, quest. 5. additionum, & in summa sua, & fere auctores scholastici traderunt.

Colligitur postremo (id quod etiam paulo ante insinuavimus) quod si quis habeat attritionem, ex qua virtute Sacramenti attritus fiat contritus, gratiam scilicet consequendo, eius confessio non est resumenda: suscipit enim verum poenitentia Sacramentum, gratiamque, ac remissionem peccatorum per absolutionem sacramentalem. Hæc omnia (nisi ego cæcus sum) in controversiam vertere non debemus.

Sed illud primum in hac materia, tanquam incertum, in dubium vocari merito potest: *An confessio ex negligentia mutila & manca, non quidem poenitus crassa & supina, sed culpabili tamen, sit a poenitenti iterum sumenda*: ut si quis peccata præterita quarat, & diligentiam nonnullam adhibeat, quam esse idoneam arbitrat, cum tamen non sit.

Huic verò questionis respondetur ex sententia Caietani,

talem confessionem non esse repetendam, sed si postea in memoriam peccatum illud negligenter omissum venerit, fat erit illud confiteri, & negligentia in conscientia examinanda, ac proinde sacrilegium illud, quod in suscipiendo poenitentiae Sacramento commissum est.

Hæc vero sententia non potest (fateor) perspicue, ac dilucide demonstrari. Sed in rebus, quæ ad mores pertinent, non sunt (mihi credite) scientiæ moralis dogmata ad vivum rescenda. Suadetur itaque primum, quia moraliter loquendo talis confessio est integra, cum intendat poenitens omnia confiteri, quorum memoriam habet.

Item, quia alias nimium anxios redderemus scrupulosos; imo piorum etiam animos turbaremus perpetua iterandæ confessionis sollicitudine. Verentur enim plurimum non scrupulosi modo, verum etiam mediocriter liberi, atque cordati, sese in examine conscientia negligentes extitisse.

Sed obliet fortasse quisquam, quod talis confessio ex parte poenitentis non est integra: peccat enim non adhibendo diligentiam debitam, atque ex consequenti poenitens confessionem volens mutilam facit.

Ad hoc primum diso, omissionem illam diligentia debita aliquando esse solum venialem, scilicet ex inconsideratione culpabili quidem proficientem, sed non mortali tamen. Quoniam poenitens is est, qui alias diligentiam debitam adhibere solet. Atque in hoc eventu non Sacramentum modo, sed etiam fructus Sacramenti recipitur. Nec hoc loco (ut reor ipse) Theologus quisquam nobis erit adversus, nisi plane velit & confessionis iugum importabile facere, & sine idonea ratione mortalis culpæ reatum inducere, nisi confessio venialiter tantum culpabilis resumatur.

Dico secundo, quod etiam negligentia mortalis sit (non sit modo adeo supina & crassa, ut perinde habeatur, atque ex industria res fieret) quia confessio tamen ex intentione formali poenitentis est integra, non est cogendus eiusmodi confessionem iterare. Nam quando salva pietate id facere possumus, confessionis iugum molle faciendum, ut ab omnibus laqueis liberemur.

Ac forsitan, qui in concertatione scholastica nobis con-

nan-

nantur obfistere, si ad rem ipsam conferantur, non aliter facient, quam nos in præsentia consulimus: verbi causa, si quis ex ignorantia vincibili existimet, periurium pro conferenda vita hominis esse licitum, unde non confitetur illud peccatum, quia non putat se peccasse. Item, si quis mercator aliquem contractum licere credebat, vel muliercula aliquam superstitionem censebat esse religionem ex culpabili quadam ignorantia; non arbitrator equidem tam criticos ac severos iudices esse futuros, ut omnes horum antea factas confessiones iubeant iterari. Intrepide igitur cum Caietano tenere possumus, eiusmodi confessiones repeti non debere.

Alterum quoque verti in quaestionem potest, An, cum quis attritionem habuit tam imperfectam, ut virtute Sacramenti non fiat ex attrito contritus, quin potius sacrilegus sit in eo, quod irreverenter suscipit poenitentiam Sacramentum, an huius (inquam) confessio sit iteranda. Et quidem D. Thomas loco ante citato manifeste docet, quod sicut fictus sine debita dispositione & dolore potest verum Sacramentum baptismi suscipere: ita etiam & confessionem sacramentalem facere, ac veram absolutionem percipere.

Contrariam sententiam tenet Maior, dist. 14. quest. 9. & Adrianus, quest. 4. de confessione ad 3. argum. & dubio 5. eorum, quæ de confessione proponit.

Est autem primum argumentum contra Divum Thomam, quod si esset verum Sacramentum, peccator ille fictus esset vere a sacerdote absolutus. Consequens est falsum: ergo & antecedens. Maior probatur, quia si quis verum Sacramentum baptismi, vel confirmationis accipit, vere manet baptizatus, & confirmatus. Consequentis vero falsitas ostenditur, quia tunc vere esset absolutus a Deo: quia quæcumque solvunt sacerdotes in terra, solvantur in cælo; & tamen non est ille absolutus in cælo, cum maneat eisdem peccatis obligatus, & novam insuper addiderit sacrilegii culpam.

Et confirmatur: quia illi non sunt a Deo remissa peccata; ergo non est absolutus a sacerdote. Patet consequentia ex illo: quorum remisistis peccata, remittuntur eis, &c.

Confirmatur deinde: Quia Sacramenta gratiæ Sacramen-

Tom. II.

Fif

ta

ta veritatis sunt, non sunt falsitatis: forma autem illa, qua confessor utitur, cum fictum absolvit, falsa est, scilicet: *Ego te absolvo a peccatis tuis*. Nec valet dicere, forme sensum esse: *Ego te absolvo, quantum in me est*: quia licet ex parte sua confessor vere conetur absolvere; non tamen ideo vere absolvit, cum penitens impedimentum obicit absolutioni. Quamlibet enim quis ianuam nitatur aperire, non tamen vere aperit, si qui intus est, obicem ponat.

Præterea, vel ille, qui non contritus constituetur, & accipit absolutionem, habet aliquam displicentiam de peccato, vel nullam: si nullam; ergo non est vera confessio, sed simulata enunciatio peccati: si habet aliquam, illa erit attritio. Quare adveniente absolutione, conferetur gratia, iuxta D. Thomam, qui tenet Sacramentum penitentię attrito conferre gratiam, sicut & Sacramentum baptismi.

Præterea, vel ille talis cognoscit se habere dolorem sufficientem, vel credit potius ex ignorantia, se satis dolere, cum tamen non debeat satis. Si primum, est illi absolutio deneganda, si illam fictionem constituetur: si vero non constituetur, confessio de composito non est integra, ac proinde irrita est, ac nullius proflus momenti censenda. Si secundum, iam virtute Sacramenti conferetur gratia, cum ille non ponat obstaculum.

Hæc tamen argumenta movere non debent, ut D. Thomas sententiam relinquamus, quæ multo quidem probabilior est. Primum, quoniam nullus certo cognoscit, se sufficientem dolorem habere, cum constituetur. Quocirca semper oportet homines esse sollicitos de eadem confessione iterum, atque iterum repetenda: probabiliter enim timemus, nostras confessiones non fuisse formatas.

Præterea (ut etiam paulo ante argumentabamur) cætera Sacramenta recipiuntur a fictis: ergo & hoc Sacramentum a ficto accipi potest. Negabis forte consequentiam, quia contritio est pars huius Sacramenti (ut in concilio Florentino definitur) non est autem pars aliorum. Atque hæc est causa, cur alia Sacramenta non contritis etiam conferuntur; hoc vero Sacramentum non nisi a contrito recipitur. Contra, quia contritio non est pars essentialis huius Sacramenti, sed inte-

gra-

gralis. Non autem qualibet integralis pars ad esse totius necessaria est, ut patet de satisfactione, sine qua verum Sacramentum consistit. Deinde quia licet contritio esset prima huius Sacramenti pars, non est tamen ordo necessarius, ut oporteat esse priorem confessione. Nam si post confessionem hominis attriti iam completam sequatur contritio tempore, quo quis absolvitur, sine dubio suscipitur verum Sacramentum; & tamen confessio tota fuit informis. Rursum etiam nos ante constitutum, attritionem esse idoneam huius Sacramenti materiam. Quod si non esset, nec claves ecclesiæ culpam remitterent, nec penitentia Sacramentum gratiam conferret. Denique si dolor interior assignatur pars Sacramenti; ideo est, ut confessio vocalis ad iudicium sacerdotale necessaria, sit confessio, & non simulatio, aut ficta confessio: sed sola attritio satis est, ut homo vere confiteatur, & accuse se coram sacerdote, quemadmodum D. Thomas ad 3. argum. illius articuli docet: ergo, &c. Non enim huiusmodi appellamus fictam fictione contraria Sacramentum, sed fictione contraria effectui Sacramenti: adhibet quippe materiam necessariam Sacramentum, dispositionem vero necessariam effectui sacramenti non adhibet.

Quod si ita est, ut certe videtur esse, confessionem informem esse veram materiam sacramentalis absolutionis, impertinens fuerit per illam dari gratiam, vel non dari potest obicem. Nam si extrema unctio veram materiam, & formam habet, verumque ministrum, si suscipiens impedimentum opponit effectui Sacramenti, non inde Sacramentum irritum est. Idem in matrimonio videre licet, atque in reliquis Sacramentis.

Et cum in superiori dubitatione docuerimus, confessionem ex culpabili negligentia mutilam, si tamen formaliter & ex intentione fuisset integra, non esse repetendam, tenere compellimur, fuisse verum Sacramentum, quamvis a ficto susciperetur sine presenti fructu Sacramenti.

Ad primum argumentum, concedo penitentem illum esse vera sacramentali absolutione absolutum: & cum obiicitur, illum fore absolutum a Deo, concedo item. Sed cum rursum instatur, illum manere iidem peccatis obligatum,

Fff 2

di-

distinguo. Nam ex parte sacerdotis, & Dei absolventis absolutus quidem manet, sed ex parte poenitentis poenitentis obstaculum, absolutio sacerdotis presentem non habet effectum. Quemadmodum qui in peccato mortali suscepit baptismum, vere baptizatus est a ministro, sed baptismi non recipit effectum propter obicem, quem opposuit.

Et per hoc ad prioram confirmationem respondetur, quod remissio peccatorum dupliciter intelligitur: altera, quæ habet annexam iustificationem, atque effectum remissionis peccatorum; & sic qui peccata remittit, semper gratiam confert, per quam remissio peccatorum efficitur. Altera peccatorum remissio iudicialis est, qua nihil aliud continetur, quam sententia, cuius virtute quis solvitur a peccatis in tali iudicio peccatorum remissivo. In quem sensum sacerdos non semper peccata remittit.

Ad posteriorem confirmationem respondetur, quod idem argumentum fieri posset de sacramento baptismi, cum recipitur a fæto. Nam verbum baptizo in forma baptismi, non solum abluionem corporis, sed abluionem quoque mentis significat. Sacerdos ergo non abluit interius sacrilegum, qui fæte baptizatur: nihilominus verum Sacramentum baptismi confert, quia veram materiam, veramque formam subministrat, ex quibus, nisi ponatur obex, ablutio interior consequatur. Idem in confirmatione videre est. Qui enim in peccato mortali confirmatur, cordis firmitatem, quæ significatur in forma, non recipit, &c. Sic ergo sacerdos absolvens fictum, verum absolutionis Sacramentum impendit, & quantum in se est, veram formam apponit, cuius effectus tunc quidem impeditur per indispositionem recipientis. Nec sensus formæ sacramentalis est: *Ego te absolvo*, id est, *do absolutionem, quæ nunc effectum suum habeat remissionis peccatorum*; sed sensus est: *Ego iudicalem absolutionem impendo, quæ vi sua potest sit te absolvere, si tu velis fructum eius obtinere*: Quem admodum si absolutionis sententiam proferret iudex, qui liberareris a carcere, in quo postea tu voluntate tua manere vis, etsi ego extrinsecus clave ianue seram aperirem, & tu volens intus obicem opponeres, ego vere ianuam aperui.

Ad secundum principale respondetur, illum, de quo lo-

quimur in conclusione, displicentiam aliquam habere de peccatis, hoc est, attritionem. At non quilibet attritio est sufficiens, ut accedens ad Sacramentum poenitentiae gratiam consequatur. Potest enim dolor esse tam imperfectus, qui satis sit ad confessionem faciendam; non item, ut ex vi illius dispositionis homo etiam per Sacramentum iustificetur. Nam primo, cum quis habet attritionem conditionatam, id est, quæ oritur ex velleitate, quæ homo vellet placere Deo, & ipsi reconciliari, tunc non fit ex attrito contritus Sacramento suscepto: recipit tamen verum Sacramentum, si triftatur, quia caret dolore inefficaci, & accusat se etiam huius indispositionis. Hæc est autem communis attritio inericum, usuriariorum, & concubinariorum, &c. quos omnes si iterare confessiones cogereamus, immensi esset operis & laboris. Nec tamen quisquam erit adeo remissus in rigore disciplinæ christianæ, qui eiusmodi homines excuset a sacrilegio. Altera quoque attritio est, ex qua cum Sacramento poenitens non iustificatur: verbi gratia, quæ ex timore infamiae proficiscitur, vel cuiusque mali temporalis, ut qui detestatur peccatum, & proponit confiteri, ne ciciatur ab ecclesia, vel ne mulctetur pecunia, &c. Sive enim discutiat conscientiam suam, & imperfectionem doloris, sive ex negligentia omittat examen necessarium, homo sic attritus non fit etiam virtute Sacramenti contritus, id est, non accipit gratiam. Sic enim hoc loco intelligi volumus ex attrito fieri contritum, id est, gratiam & iustificationem consequi virtute Sacramenti, perinde ac si vere fuisset contritus.

Et si queras, quando ex attrito fiat contritus virtute Sacramenti: Respondeo id primum evenire, quotcumque attritionis genere homo sit attritus, si existimat se se præstrisise, quod necessarium erat, ignoratque invincibiliter, se non habere sufficientem dispositionem, quia is non ponit obicem, sed bona fide accedit ad Sacramentum: Sacramentum autem in non ponente obicem suum semper habet effectum. Quo fit ut omnia Sacramenta ex huiusmodi attrito contritum faciant. Quod D. Thomas lucide tradit tertia parte, quæst. 79. articulo 3., & in commentariis super Io., cap. 11. in illud: *Solvite enim*.

Dein-

Deinde etiam attritio efficax ex timore pœnarum supernaturalium idonea dispositio est ad Sacramentorum baptismi, & pœnitentię gratiam percipiendam, ut cum quis detestatur omnia peccata mortalia, & propterea confitetur, ne per peccatum excludatur a gloria, vel ne in infernum ignem coniciatur. Qui etiam si cognoscat, se non habere contritionem, sed solam attritionem, licite accedit ad baptismi, & pœnitentię Sacramenta suscipienda. Quod (nisi me fallit conjectura) sentit Div. Thomas, tertia parte, quæst. 79. art. 3. ad 2. & quæst. 80. art. 4. ad 2. & 4. sent. dist. 25. quæst. 1. artic. 3. quæst. 1. ad 3. Ratio vero D. Thomæ non est contemnenda: quia Sacramentum baptismi, & pœnitentię per se ordinantur ad præstendam vitam mortuis. Quare licite sumi possunt ab his, qui habent conscientiam peccati mortalis, modo habeant attritionem, qua tollitur obex, & complacentia in peccatum commissum.

Est quoque altera eiusdem ratio, quia cum hæc duo Sacramenta sint medicinę directe paratæ contra morbos animæ, absurdum est, ut nullus, qui se ægrum esse cognoscit, possit iure hæc sumere Sacramenta. Quemadmodum res esset penitus absurda, quod medicinas corporales a natura potissimum institutas ad sanandos corporis morbos non posset sumere nisi sanus, aut qui se iam esse sanum existimaret. Unde & Innocentius, 1. quæst. 1. cap. *Ventum est*. *Vbi vulnus, inquit, infusum est, medicina est adhibenda, qua possit recipere sanitatem, atque ubi pœnitentia remedium necessarium est, ordinationis honorem locum habere non posse decernimus; & cætera, quæ inferius adiciuntur.*

Tertio etiam attritio, quæ procedit ab amore naturali Dei super omnia, forsitan dispositio est idonea, ut virtute Sacramenti baptismi, & pœnitentię gratia conferatur: quia talis etiam attritio tollere videtur complacentiam in peccato, & obicem Sacramenti: & per hoc patet tertium argumentum.

Sed quæstio parva se offert circa ea, quæ dicta sunt. Nam si peccator intelligit imperfectionem doloris, qui videlicet non est sufficiens, ut virtute Sacramenti gratia conferatur, sed committit sacrilegium, Sacramento irreverenter sus-

suscipiendo, tunc aut confitetur talem indispositionem, & fictionem, aut non: si confitetur, sacerdos non absolvit, ne sit sacrilegus impendendo absolutionem, sicut peccator ipse petendo sacrilegus est. Confessio igitur erit irrita, & absolutio per novam confessionem denuo quaerenda. Sin vero non confitetur illam indispositionem, confessio non erit integra, itaque erit repetenda.

Ad hoc respondetur, quod sine dubio sacrilegus erit sacerdos, si certo cognoscens pœnitentem esse indispositum, illum absolvit. Cuius rei exemplum habes de pœnitentia, capite *Quod quidam*. Nec te moveat, quod ibi Alexander præcipit, talem confessionem recipere, eorum videlicet, qui, quamvis confiteri velint, se tamen asserunt abstinere non posse. Recipienda enim est talis confessio, quæ ad ecclesiæ præceptum pertinet, quod vere implet, qui in illum modum confitetur, ut alio loco forsitan ulterius ostendetur. Sed non est tamen recipienda, ut absolutionem sacerdos impartiat, cum ibidem Alexander asserat, huiusmodi pœnitentiam non esse veram: ficto autem pœnitentem absolvere, sacrilegium est.

Nec te rursum moveat, quod talis confessio videtur esse sacrilega, cum sit sacramentalis, & fictæ facta in peccato mortali. Quoniam tunc confessio ficta sacrilegium est, cum a pœnitente sit animo recipiendi absolutionem. At cum quis confitetur, ut præcepto ecclesiæ pareat, & consilium salutare a sacerdote recipiat, ut si forte vel inter consistendum, vel confessione facta, animus permutetur, absolutionem a sacerdote recipiat, eiusmodi confessio licita est: licet quodammodo pars Sacramenti sit, non acta, sed potentia, quod satis est, ut sacerdos ad sigillum secreti tenetur.

Illud vero, quod ibidem dicitur, eiusmodi hominibus pœnitentiam esse indicendam, non de satisfactione sacramentaliter iniungenda intelligendum est, sed de pœnitentia, quæ sit in peccatoris remedium, &c. Non est igitur ille talis absolvendus: sed si absolvatur tamen vel ex ignorantia, vel ex affectu, & passione sacerdotis, absolutio valida erit, si tamen illam fictionem peccator confiteatur, quam habuit antequam susciperet absolutionem, videlicet negligentiam, & in-

indispositionem precedentem, animumque recipiendi Sacramentum, &c. Nam fictio illa exterior (hoc est sacrilegium, quod peccator commisit recipiendo exterius absolutionem) post constitenda est, ut D. Thomas illo articulo tradit: nam ante explicari non poterat.

Sequitur alia questio perdifficilis, *An Sacramentum poenitentiae, recedente fictione, suum effectum sortiatur.* Et quidem Adrianus de confessione, dubio quinto, & Gabriel 4. dist. 17. quest. 1. art. 3. dubio 2. atque alii nonnulli negativam sententiam tenent. Primo, quia si quis in peccato mortali eucharistiam recipit, non recipit effectum, recedente fictione: cum iuxta apostolum prioris ad Corinth. 11. *Qui indigne manducat corpus Domini, non ad utilitatem, sed ad iudicium manducet.* Igitur ne poenitentiae quidem Sacramentum suum, recedente fictione, habet effectum.

Deinde, causa, quae non est, nihil agit: effectus enim supponit existentiam causae. Sed, recedente fictione, iam transit absolutio, nec quicquam illius manet: ergo, &c. Nec potest dici, quod licet non maneat absolutio, manet tamen ornatus quidam, veluti gratiae futurae semen. Quoniam superiori Relectione multis eisdemque firmis argumentis hunc ornatum e medio sustulimus.

Sed enim opinio D. Thomae (1) articulo illo iam saepe citata contraria est, atque ea quidem multo magis rationi consentanea, si id teneamus, quod iam ostendimus, Sacramentum receptum a ficto esse verissimum Sacramentum. Probatur sic: Ille talis non tenetur rursus confiteri peccata, quae semel confessus est: ergo recedente fictione consequitur effectum Sacramenti. Antecedens patet, quia si sententia in aliquo foro semel fuit valida, non est opus eam iterum ferri, nec qui semel absolutus est sacramentaliter, tenetur confessionem repetere. Iam vero consequentia probatur: Quia illi homini est apertum regnum caelorum, quod erat clausum per eiusmodi peccata: ergo virtute clavium est illi apertum. Nam sacerdotibus claves regni caelorum datae sunt, nec ali-

(1) 3. parti. quest. 79. art. 5.

aliter peccatoribus, nisi per claves regnum clausum aperiri potest. Confirmatur ex illo Ioann. 20. *Quorum retinueritis peccata, retenta sunt.* Ergo si illa peccata non sunt remissa virtute absolutionis, semper erunt retenta: Quare oportebit eadem iterum confiteri. Nec alia ratio Divum Augustinum movit (2), ut allereret, baptismum, recedente fictione, effectum suum consequi, nisi haec. Nam si postea peccator fide baptizatus conteratur, & aseras gratiam illi conferri ex contritione, non ex vi ipsius baptismi ante suscepti, tunc eiusmodi homo non esset renatus ex aqua & Spiritu Sancto. Quare (iuxta Domini sententiam) non intraret in regnum caelorum. Cum igitur poenitentiae Sacramentum sit necessarium ad salutem peccatoribus baptizatis, si cui ex vi solius contritionis peccata remitterentur, illi tali sine remissione sacramentali peccata condonarentur, cum tamen scriptum sit: *Quorum retinueritis, retenta sunt.*

Ad primum argumentum, multi negant antecedens, in universum existimantes Sacramenta omnia, recedente fictione, suum effectum habere. Cuius sententiae est Caietanus in additionibus tertiae partis, quest. 5. de confessione, suadetque id peculiariter de extrema unctione. Nam si quis unctus in peccato mortali, non iterabitur extrema unctio in eodem morbo, ut ecclesia statuit: ergo si ille conteratur post unctionem, recipiet fructum illius, alias ecclesia non negaret illi unctionem repetitam, &c.

Et D. Thomas huius videtur esse sententiae, cum ait: *Et sic etiam est in aliis Sacramentis.* Unde iuxta hanc opinionem respondetur, quod idem potuit dicere Paulus de eo, qui fide baptizatur, sed iudicium & condemnationem accepisse ex sacrilego baptismo, nec tamen inde licet inferre, baptismum illum, etiam recedente fictione, nullius fore utilitatis.

Ego tamen non invenio causam, quae me cogat, ut id quod tribuimus baptismum, & poenitentiae, ceteris quoque
Tom. II. Gegg Sa-

(2) Videtur esse locus hic, lib. 1. de baptismo contra Donatistas, cap. 12.

Sacramentis tribuamus. Sunt enim hæc duo Sacramenta necessaria ad salutem, quorum proprius effectus est, aperire ianuam regni celorum peccatoribus oclusam. Vnde si quis semel acceperit vere hæc duo Sacramenta, consequens fit, ut virtute horum sacramentorum regnum celorum consequatur. Alias (ut arguebamus) sine his Sacramentis & vi illorum effectus apertio ianuæ regni celestis, quod sacris literis adversatur.

Hoc autem argumentum pro reliquis Sacramentis non militat. Ignoramus enim, an fructum eucharistiæ perceptæ si quis per sacrilegium impediit, postea, recedente tali sacrilegio, consequatur. Nec habemus rationem consentaneam, qua id confirmare possimus. Equidem facilius id admitterem in Sacramento Confirmationis & Ordinis: non quod imprimant characterem, vel non imprimant (non enim hæc ratio movet) sed quod cum repeti non possint, & fructus illorum sacramentorum confirmatis & ordinatis sit pernecessarius, verisimile est, Divinam misericordiam fructum horum sacramentorum, si occasione abscedente, conferre, ne perpetuo eiusmodi fructu priventur. Et hoc satis est ad servandam literam D. Thomæ inquitis: *Et si etiam est in aliis Sacramentis*. Non enim dixit, *in omnibus*, licet referri possit ad hoc, quod alia Sacramenta recipiunt a fictis.

Ad secundum argumentum, facile dicitur, causam quidem naturalem, quæque agit ad modum naturæ, oportere simul esse cum effectu, vel aliquid relinquere loco sui, quod simul cum re effecta sit: At morales causas non est opus cum effectis esse, sed satis est fuisse, miles enim strenuus per rem præclare & fortiter in bello gestam causa est futuri honoris atque coronæ apud Cæsarem; nec tamen aliquid relinquit, etiam opere transacto, quod sit veluti semen futuræ mercedis: sic etiam cum Sacramentum poenitentiae causa moralis sit remissionis peccatorum, per applicationem sanguinis Christi, & meriti ipsius, non est necesse ut comitetur effectum, sed satis est ut præcesserit, maneatque vis eius in divina acceptione, quæ non acceptavit opus meum sacrilegum & fictum, sed opus Christi & meritum mihi per Sacramentum applicatum.

His ita constitutis, nihil superest, quam ut quarto argumento principali explicatius respondeamus. Nam Adrianus post quin-

quintam quæstionem de Confessione, dubio 4. in universum tenet, nullum hominem per actum culpabilem præcepto sive Dei, sive ecclesiæ satisfacere, quia præceptum est de actu saltem moraliter bono: ergo per peccatum præceptum impleri non potest.

Item, de regulis iuris, capite octavo: Qui ex timore facit præceptum, aliter quam debet, facit, & ideo iam non facit. Vnde Glossa colligit, quod non dicitur factum, quod legitime non fit.

Præterea, Deus non præcipit confessionem sacrilegam, sed idoneam ad absolutionem percipiendam. Ergo qui fictè confitetur, Dei præcepto non facit satis. Et cum ecclesia non præcipiat immediate confessionem, sed præceptum a Deo limitet ad certum tempus, certe qui confessionem iure divino debitam non facit, ecclesiæ mandatum de confitendo semel in anno non implet. Vnde in cap. *Omnis utriusque sexus*. *Omnia sua peccata*, Innocentius inquit, *fideliter confiteatur proprio sacerdoti, & inunctam sibi poenitentiam propriis viribus studeat adimplere, suscipiens reverenter in Pascha eucharistiæ Sacramentum*.

Inde colligit Adrianus, sumentem eucharistiam in peccato mortali non satisfacere præcepto nec Dei, nec ecclesiæ. Item & illud, largientem pauperi elemosynam in extrema necessitate ob vanam gloriam, præceptum de elemosyna non implere.

Sed quoniam alterius loci est accuratius id expendere, nos cum communi opinione in præsentia teneamus non esse transgressorem præcepti, qui actui bono ex genere suo, quem lex præcipiebat, apponit aliquam malam circumstantiam. Et per hoc patet ad primum argumentum Adriani: Lex enim est de actu moraliter bono secundum se.

Ad secundum: Quædam præcepta sunt, quæ sine charitate non implentur, ut de contritione, de actu charitatis: huiusmodi autem per timorem satisfieri non potest. At præcepta de actibus exterioribus, cum ex timore servili fiant, inutiliter quidem fiunt, & præterea censentur non fieri, sed non inde per novam culpam violantur.

Ad tertium, iam patet, confessionem fictam aliquam esse idoneam ad percipiendam veram absolutionem, per quam sci-

licet præceptum impletur tum Dei, tum ecclesiæ, cum poenitens sacramentaliter absolvitur. Imo crediderim ego, quod cum peccator se sinit sacerdoti, iuxta præscriptum illius capituli, Quod quidam, de Poenitentis, etiamsi non recipiat absolutionem, implet præceptum ecclesiæ ex quadam eiusdem ecclesiæ piæ & clementis dispensatione. Nec aliud intelligo, cum Pontifex ait, talem confessionem esse recipiendam. Quare censura, si quis fulminetur adversus eos, qui eo anno non sunt confessi, huiusmodi peccatores impenitentes non tangunt. Per nullam tamen confessionem impletur divinum præceptum, nisi absolutio sacramentalis superaddatur, sine qua Sacramentum Poenitentis non est.

In quinto principali argumento id primum queritur, an mutus confiteri divino præcepto teneatur. Vbi ego non dubito, mutum ad confessionem obligari, sive per nutus, si habeat copiam sacerdotis, qui nutus intelligat, sive per scriptum, si scribere didicerit. Divus Thomas dist. 17. quæst. 3. art. 4. quæst. 3. ad secundum. Scotus eadem dist. in solutione argumentorum, Gabriel & Maior eadem dist. quæst. 1. imo tandem Caietanus in summa. Probatur verò ex illo Ioannis 20. *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.* Si ergo mutus peccata aliqua exprimere potest sacerdotibus, illa non remittuntur, nisi sacerdotes remittant. Nec etiam video causam, cur a præcepto illius cap. *Omnis utriusque sexus*, excipiat. Nam si nutibus confessio fieri possit, & forum secretissimum erit, & decentissimum, si servetur forma, quam Caietanus tradit in summa. Sin autem scribere mutus sciat, commodissime fiet per scriptum confessio: nam scriptum manu tenere potest, & lancinare. Nam dicere, scripturam suapte natura publicam esse, ac proinde non convenire poenitentis, metaphysicum commentum videtur esse: sic enim posses asserere, & nutus suapte natura publicos esse, a que adeo verba. Aut ergo asseramus, mutos confiteri non posse; aut si possunt, eos teneri fateamur.

Sed oritur dubium, *an si mutus non possit quidem explicare species peccatorum, & circumstantias, sed nutibus dumtaxat ostendere, se offensisse Deum, an, inquam, possit absolvi: & eadem questio est, si agrotus loquelam amisit adveniente sacerdote.*

Et

Et suadet pars affirmativa, quia si quis confiteretur generaliter venialia, scilicet faciendo confessionem generalem, posset absolvi sacramentaliter, cum non teneatur species, & circumstantias venialium explicare: ergo si quis non possit species mortalium exprimere, satis erit generaliter confiteri.

Deinde Ioannis 20. data est potestas apostolis remittendi peccata quorumcumque: ergo si mutus nesciat exprimere peccatorum species, ecclesiæ habebit potestatem remittendi illi peccata. Nec enim credendum est, eiusmodi hominibus legiflatorem in necessariis defuisse.

Præterea, cum non possum commode explicare speciem peccati, ut si sequatur inde periculum, tunc satis est confiteri peccati genus: ergo satis erit generaliter confiteri ad confessionem sacramentalem. Si enim genus peccati subalternum ad Sacramentum sufficit, non est cur generalissimum non sufficiat.

Præterea, Arausicanum concilium, cap. 12. *Subito*, inquit, *obmutescens & baptizari, & poenitentiam accipere potest, si voluntatis præterita testimonium aliorum verbis habet, vel presentis in suo nutu.* Et III. concilium Carthagin. cap. 34. *Si agrotantes, ait, pro se respondere nequeunt, cum voluntatis eorum testimonium sui dixerint, baptizentur: & manus etiam poenitentis imponatur.* Referturque de consecr. dist. 4. cap. *Agrotantes.* Item apertius concil. Carthag. IV. cap. 77. & habetur 26. quæst. 6. cap. 13. *qui, hunc in modum scribit: Is, qui in infirmitate poenitentiam petit, si casu dum ad eum sacerdos venit, oppressus infirmitate obtulerit, dent testimonium, qui cum audierint, & accipiat poenitentiam: & si continuo creditur moriturus, reconciliatur per manus impositionem, & insinuat ut eius eucharistia.* Idem habes in epistol. 69. Lectis Papæ ad Theod. in hæc verba: *His, qui in periculi urgentis infirmitate præsidium poenitentis, & mox reconciliationis implorent, nec ad id illis poenitentia, nec communis gratia denegetur, si eam, etiam amisso vocis officio, per iudicium integri sensus querere comprobetur: quod si aliqua agitudine ita fuerint aggravati, ut quod paulo ante poscebant, sub presentia sacerdotis significare non valeant, testimonia eis fidelium circumstantium prodesse debent, ut simul & poenitentia, & reconciliationis beneficium consequantur.*

In

In hac questione Abulensis super 16. cap. Matth. quæst. 79. tenet, quod si quis in articulo necessitatis voce confiteri non potest, quamvis signa contritionis ostendat, absolvi non debet. Est enim, inquit, contra formam absolutionis, in qua dicitur: *Absolvo te de peccatis confessis, & obliis*: Ille autem nulla peccata confitetur. Quæ quidem ratio nihil me movet, tum quia illa forma non mihi magnopere probatur (ne atrocius verbum dicam) posse enim uti alia, cum concilium Florentinum aliam, hac neglecta, præscripserit, hoc est: *Ego te absolvo*. Deinde, quoniam ille, de quo disserimus, verbis confitetur, licet ore non possit. Sed dicit forsitan: non confitetur peccatorum species: fateor id quidem, at id nunc in controversia est: *An confessio generalis sufficiat, cum specialis fieri non potest*: ubi magnopere vellem audire potius, quam docere. Nam D. Thomas nihil explicitè tradidit, unde hanc quæstionem definire possumus. Distinctione siquidem 21. quarti Sententiarum, quæst. 2. art. 1. ad 1. dicit, quod quandoque confessio generalis est sacramentalis, & quandoque non. Sacramentalis quidem est, quando quis in secreto sacerdoti confitetur quædam, quæ memoriæ, & alia venialia in generali.

Et ad secundum: erat quippe argumentum huiusmodi: *Post confessionem generalem ita remanent aculea peccata penitentis confessori, sicut & prius: quia in his quæ generaliter dicuntur, non est aliquis, qui non peccet, &c.* Huic igitur argumento responderet, *Quod procedit de confessione sacramentali, quæ iudicium sacerdotale expectat, & ideo requiritur aliquis peccatorum manifestatio*. Hæcenus D. Thomas. Ad art. 2. asserit, confessionem generalem sacramentalem operari ad remissionem poenæ debitæ propter peccatum oblitum, idque ex vi clavium. Atque idem sequitur Petrus Palud. dist. 21. quæst. 2. art. 2. ubi etiam docet, materiam absolutionis esse peccata confessæ vel in speciali, vel in generali: alias frustra adderemus in confessione, de his, & de aliis, quorum non sum memor, &c. Quod si peccata obliata generaliter offensæ sacerdoti vera sunt materia absolutionis, non est cur definiamus, generalem confessionem, cum specialis fieri nequit, sacramenti huius idoneam materiam non esse. Quamobrem, ut antea dixi, quæstio multo obscurior est, quam ut a me valeat illustrari.

At

At inhærendo ecclesiastico usui, quo huiusmodi peccatores in genere penitentes absolvi sacramentaliter non solent, teneamus interim (id, quod turius est) confessionem, in qua nullum peccatum explicatur, non esse sacramentalem. Nam, præter ecclesiæ consuetudinem, quæ in huiusmodi rebus magnum momentum habere debet, rationes illæ duæ, quas D. Thomas insinuavit, non sunt omnino leves: Altera, quod hoc Sacramentum est iudiciale: iudicis autem sententia apta esse non potest, nisi iudex crimen aliquod in specie cognoscatur. Altera, quod non plus innotescit mihi conscientia illius peccatoris per talem confessionem, quam ante illam, cum vir etiam sanctissimus posset ita generaliter confiteri.

Ad primum, nego antecedens. Nam licet non teneatur explicare species venialium, sicut nec venialia confiteri, si tamen vult absolutionem sacramentalem recipere specialis confessionis, opus est, ut iuxta qualitatem, & quantitatem delicti sententia ipsa feratur.

Ad secundum eodem modo responderet, quod apostoli acceperunt potestatem, tanquam iudices: iudicium vero ineptum est, nisi delicta a iudice cognoscantur. Nec opus est, Legislatorem privatis, & accidentariis eventis providisse, ut in baptismo parvulorum manifestum est: Sunt enim parvuli, qui baptizari interdum non possunt.

Ad tertium respondeo, quod cum explicatur genus peccati subalternum, ut luxuria, aut incestus, iam cognoscitur & substantia, & aliqua delicti qualitas iudicandi, &c.

Ad quartum dupliciter responderi potest. Prius, quod illi publice penitentes olim habebantur excommunicati: unde manuum impositio, seu reconciliatio, quæ subebatur impendi, non erat sacramentalis, sed quasi quædam absolutio ab excommunicatione. Tali enim signo solebat olim ecclesia in communionem admittere, quos communionem privarat: & ideo eiusmodi manuum impositio non solum presbytero, sed diacono etiam permittebatur: quemadmodum videre licet apud Cyprianum, 3. epistol. libro, epistola 17. Posterius responderet, quod, cum omnibus illis locis sermo sit de publice penitentibus, intelligere debemus, quod illorum peccata iam per confessionem publicam sacramentalem in die Cinerum innotuerant sacerdoti.

ti. Sed quoniam absolutio ad diem Cænae Dominicæ iuxta antiquum morem proferebatur, id etiam a maioribus cautum est, ut si interim periculum mortis urgeret, impenderetur absolutio, siue natus eam peteret istiusmodi poenitentes, siue constaret petiisse. Est autem imprudentia non mediocris, ea, quæ more maiorum in poenitentia publica prescripta sunt, ad hanc nostram secretam poenitentiam accomodare.

Quod si quis eiusmodi ægrotis generaliter confitentibus sacramentalem absolutionem impendere voluerit, non equidem valde repugno, sed me auctore, non faciet. Expectavit autem in re nova vir prudens, & modestus, aut episcoporum, aut summi Pontificis auctoritatem, quam ego hoc sane loco desidero. Tamen D. Augustinus eiusmodi hominibus absolutionem forte prestaret. Cuius in lib. 1. de adulterinis coniugiis, cap. ultimo, hæc sunt verba: Ego non solum alios cathecumenos, verum etiam ipsos, qui viventium coniugis copulati retinent adulterina consortia, cum salvis corpore in his permanentes non admittimus ad baptismum, tamen si desperati, & intra se poenitentes iacuerint, nec pro se respondere poterint, baptizandos puto, ut etiam hoc peccatum cum ceteris lavacro regenerationis abluatur. Quis enim novit, utrum forsatis adulterina carnis illecebra usque ad baptismum sternerent detineri? Si autem ab illa desperatione recreati poterint vivere, aut facient quod statuerant, aut edocli obtemperabunt, aut de contemptaribus fiet, quod fieri etiam de baptizatis talibus debet. Quæ autem baptismatis, hæc reconciliationis est causa, si forte poenitentem finiende vite periculum præcupaverit. Nec ipsos enim ex hac vita sine artha sua pacis exire velle debet mater ecclesia. Hæc Augustinus.

Alterum, quod in eodem quinto argumento questionem habet, est, An confessio sacramentalis, vel per nuntium, vel per epistolam, absenti confessori fieri possit. Nam posse fieri, suadet ex cap. Qualis, 30. quest. 5. ubi Leo Papa tradit, poenitentiam per scripturam esse recipiendam. Deinde suadet ex Cypriano, lib. 3. epist. 17. ubi dicitur, quod lapsis per literas petierunt a Cypriano reconciliationem, & pacem.

Tertio item ex eo, quod matrimonium, quia materia eius actibus nostris constat, per epistolam, vel paranymphum fieri potest: ergo & poenitentia.

In contrarium est, quod D. Augustinus lib. de vera, & falsa poenitentia cap. 10. tradit, & habetur de poenit. dist. 1. cap. Quem poenitet, in hæc verba: Præcipit Dominus mundatis, ut ostenderent se sacerdotibus, docens, corporalis presentia consistenda peccata, non per nuntium, non per scriptum manifestanda.

In hoc dubio Petrus Palud. 4. dist. 17. quest. 2. videtur tenere, confessionem, & absolutionem factam literis per absentem, esse sacramentalem. Idem tenet expressius Adrianus, quest. 1. de confessione, ad tertium. Estque argumentum præcipuum, quia absolutio sententia quædam est in foro iudiciali: de ratione autem sententiæ non est, quod vocalis sit, aut præsentem reo feratur.

Mihi autem hæc opinio probari nunquam potuit, quamvis argumenta, quibus confutari solet, non sint magnopere vehementia. Certe quæ Caietanus in summa sua nobis tradit, nullius videtur esse momenti: præter illud unum, quod revera grave est, videlicet confessionem, & absolutionem actiones sacramentales esse, ac proinde personales, ideoque per inter-nuncios, aut literas administrari non posse.

Argumentor itaque primum in hunc modum: Absolutio, & qualibet forma sacramentalis confert gratiam; ergo non operatur in absentem: alioqui si absens dormiret tempore absolutionis, ab ignorante sacerdote iustificaretur.

Præterea, absens non constituit internuncium, nec internuncium sacerdoti: ergo nulla est ibi confessio sacramentalis.

Item, sacerdos absens ignorat, an poenitens post literas mutaverit voluntatem recipiendi absolutionem: ignorat etiam, an poenitens tempore, quo absolutio impenditur, sit dispositus: rursum quoque, an commiserit aliquod peccatum mortale post literas missas. Quocirca semper se exponit manifesto periculo sacrilegii.

Est denique illud gravissimum argumentum, quod non insolitum modo, verum etiam inauditum est in ecclesia, iudicium sacramentale inter absentes exerceri, aut absolutionem peccatorum a confessore absente per literas, vel internuncium dari.

Ad primum argumentum respondet primum glossa, quod permittitur mulieri simplici, & verecundæ, dum tamen præsent sit,

fit, peccata scripta confessori offerre. Erat enim olim usus, ut de peccatis publicis a penitente libellus offerretur, in quo cuiusmodi peccata continerentur scripta, ut patet ex epistola Leonis 57. ad episcopos Campaniæ, atque adeo ex epistola Cypriani iam citata. Respondet quoque Gabriel, ibidem esse sermonem de confessione adulteræ in foro exteriori; recipiebatur enim scripto, ut constaret ecclesiæ, eam esse legitime a viro suo repudiatam.

Ad secundum argumentum facile dicitur, nostram sententiam potius ex Cypriano confirmari: ait enim: *Qui libellos a martyribus acceperunt, si infirmitatis periculo occupati fuerint, non expectent presentiam nostram, quin apud presbyterum quemcumque presentem exomologem delicti sui facere possint, ut manu eis in penitentiam imponant, ad Dominum veniant cum pace, quam dari, literis ad nos factis, desideraverunt.*

Ad tertium respondetur, quod sententia sacerdotis est iudicialis, nec alterum ab altero potest separari. Matrimonium autem & contractus est naturalis, & sacramentalis, sed aliquando alterum sine altero est. Matrimonium enim, quod per procuratores contrahitur, non est sacramentum, ut Caietanus erudite confirmavit.

Ad postremum, de ratione sententiæ, fateor, non esse iudicis, rei que presentiam; sed est tamen de ratione sententiæ sacramentalis, quæ gratiam confert. Nisi enim sacramentum presentis subiecto applicetur, ut per inductionem patet, iustificare non potest. Quarere namque libenter ab huiusmodi auctoribus, an episcopus possit absenti sacramentum ordinis conferre: & cum negaverint, propter usum ecclesiæ perpetuo repugnantem, eodem ego argumento probabo, sacramentum absolutionis conferri absenti non posse.

At exiit huic parvum illud dubium: *An penitens coram sacerdote per scripturam confiteri possit, ut manus, vel puella verenda.* Ad hoc respondet D. Thomas Quodlibeto 1. art. 10. quod cum de essentia confessionis sacramentalis non sit vocalis confessio, iis qui verbo confiteri nequeunt, satis est scripta confessio. Atque hæc quidem propositio communis est omnium Doctorum, quos equidem legerim. Sed addit D. Thomas huic alteram, quæ non perinde certa est, nempe, ex in-

situatione ecclesiæ teneri hominem, qui potest, voce confiteri, quoniam in omnibus sacramentis accipit id ecclesiæ, cuius est communior usus: verborum autem usum & communem esse, & ad confessionem accomodatam, negari non potest. Et quamvis hoc præceptum non invenitur expressum, satis est tamen consuetudo, quæ videlicet habenda pro lege est. Nullus enim sacerdos confessionem admittit, nisi penitens peccata voce proferat. Ac certe fictus videtur esse, qui ore tacet, eum ore accusare se possit. Tutissima rectissimaque via hæc est, quis negat? Sed, si quando contingat, (quod tamen rerum erit) ut puella verecundiæ plena voces edere non queat, cum hac sacerdotis prudentia dispensabit. Item etiam, si agrotus per gutturis angorem confiteri quidem voce possit, sed vix tamen & ægre possit, non erit cuiusmodi compellendus, se scribere facile peccata valet, ut vocalem confessionem exhibeat.

In eodem quinto principali argumento id postremum quaeritur: *An cum penitens ignorat idioma sacerdotis, atque e diverso penitentis idioma sacerdos, oporteat confessionem fieri per interpretem.* Et quidem communis sententia tenet, huiusmodi penitentem non obligari ad eam confessionem, quia nemo tenetur revelare secreta peccata, nisi sacerdotibus: hic autem revelaret etiam interpreti, qui non est sacerdos. Assumpta vero prior loco propositio patet ex Leone, epist. 57. ubi ait Reatus conscientiarum sufficere solis sacerdotibus indicare confessione secreta. Et D. Augustinus de vera & falsa penitentia, cap. 11. *Si peccatum, inquit, occultum est, sufficit referre in notitiam sacerdotis.* Sed & Innocentius in cap. *Omnis utriusque sexus*, Tit. de penitentis, prudenter limitavit præceptum, inquit: *Omnia sua solus peccata confiteatur proprio sacerdoti: videlicet insinuans, quod si solus confiteri nequit, confiteri non tenetur.*

Hanc ego communem Doctorum sententiam, quod ad præceptum ecclesiæ de quotanni confessione pertinet, libentissime recipio. Sed in articulo mortis non auderem omittere confessionem, si haberem interpretem. lactura enim illa parva est, ut prætermittam sacramentum, quod est necessarium

ad salutem: quemadmodum retro dicebamus, in articulo mortis hominem obligari ad explicandum peccatum, etiam cum aliquo famæ alienæ detrimento. Et in hoc eventu intelligitur D. Thomas 4. dist. 17. quæst. 3. art. 4. quæst. 3. ad secundum, cum utitur illis verbis, *Exigitur, Debemus*: quæ quidem verba obligationem præ se ferunt. In reliquis vero eventibus, etiam quum iure divino confessio est in præcepto, credere sine periculo possumus, neminem obligari ad confessionem peccatorum per interpretem. Quæ autem sint hæc eventa, sine tempora, in quibus præceptum divinum, etiam præter mortis articulum, ad confessionem obligat, paulo post expediemus.

Ad sextum principale argumentum priusquam respondeamus, necesse est explicare, quoniam proprius sacerdos appellatur. Nam Petrus Palud. 4. dist. 17. quæst. 3. & Sylvester in verbo *Confessor*, primo docent, nomen proprii sacerdotis dupliciter accipi: uno modo, pro quocunque habente potestatem absolvendi, sive ordinariam, sive delegatam, & sic capitur (aiunt) in cap. *Omnia utriusque sexus*, ab Innocentio ibi: *Omnia sua peccata semel confiteatur in anno proprio sacerdoti*: alias non implet illud præceptum, qui confiteretur Fratribus mendicantibus: non enim sunt proprii sacerdotes, nisi in hæc significatione. Alio modo (inquiunt) capitur sacerdos proprius pro sacerdote habente iurisdictionem ordinariam absolvendi, qualis est vel parochus, vel episcopus, vel summus Pontifex. Quem in modum accipitur in eodem capite, *Omnia*, cum subiungitur: *Si quis autem alieno sacerdoti voluerit iuxta de causa sua confiteri peccata, licentiam prius postulet, & obtineat a proprio sacerdote.*

Sed revera sine causa admittitur æquivocatio in eadem oratione apud Innocentium. Nam illud suum præceptum ipse idem explicuit, exceptionem addens: nisi de licentia proprii sacerdotis. Et quod in illo capite, proprius sacerdos, parochus, intelligitur, manifeste liquet ex quadam extravaganti Martin. V. quam refert Adrianus, quæst. 5. de confessione. Sic etiam accipit nomen proprii sacerdotis Divus Thomas, dist. 17. quæst. 3. art. 3. quæst. 3.

Itaque sacerdos proprius vel intelligendus est parochialis

sa.

sacerdos, ut Martinus V. intellexit, & ut revera Innocentius accepisse videtur, iuxta plenam illius decretalis intelligentiam; vel intelligendus est sacerdos habens ordinariam potestatem & iurisdictionem. Et in priori quidem significatione, sacerdos proprius vocatur, & ut distinguitur contra alienum, & ut distinguitur contra communem. Contra alienum quidem, ut quilibet parochianus intelligat, suo proprio parochio, non alterius parochiæ sacerdoti debere confiteri. Contra communem autem, quia supponebat Innocentius, Episcopum, & summum Pontificem, qui sacerdotes communes dici possunt, non habere consuetudinem audiendi confessiones. Quare spectans in communem usum (quod leges facere solent) præcepit, ut parochiani suis parochis confiterentur. Nec obiectio illa movere nos debet, quod si in illo capite proprius sacerdos sic acciperetur, qui confessionem faceret vel episcopo, vel summo Pontifici, præceptum illius capitis non implet. Nam cum parochus iurisdictionem habeat ab episcopo, episcopus a summo Pontifice, pro comperto relinquatur, ut penitens, qui privatis suis sacerdotibus confiteri solet, si ad episcopum, vel summum Pontificem recurrat, eisque confiteatur, multo etiam magis præcepto confessionis satisfaciatur.

At si quis contendere velit, & episcopum, & summum Pontificem appellari proprios sacerdotes, dicat, ideo proprios appellari, quia propriam habent iurisdictionem absolvendi, quam scilicet sibi proprio vendicant ex officio ordinario paciscendi oves.

In hæc igitur posteriorem sensum dubium est: *An ex divino iure sit necessarium confiteri proprio sacerdoti.* Nam Arnicaenus lib. 1. de questionibus Armenorum, cap. 4. ex solo iure humano id existimat necessarium: cum quilibet sacerdos in ordinatione sua accepit potestatem remittendi peccata quorumcumque. Idem quoque videtur insinuare D. Thom. dist. 17. quæst. 3. art. 3. quæst. 4. ad quintum; si licet tantum superflucius spectetur. Durandus etiam 4. dist. 19. quæst. 2. hæc Arnicaeni opinionem asserit esse probabilem; hoc est, seclusa ecclesiæ lege, quemlibet sacerdotem quemcumque peccatorem absolvere posse. Hanc tenuit Wicleff. hæc demum nunc temporis Lutherani.

As

At hæc sententia defendi nulla ratione potest: quin ex-
ploratum haberi debet, præceptum de confitendo proprio sa-
cerdoti, divinum esse. Primum, ex concilio Florentino: ubi
minister huius sacramenti definitur sacerdos habens auctori-
tatem absolvendi, vel ordinariam, vel ex commissione supe-
rioris. Quapropter sine huiusmodi commissione sacerdos alie-
nus non est huius sacramenti minister: atque proinde iure di-
vino tenemur proprio sacerdoti confiteri. Nam confessio, quæ
fit alteri ex facultate proprii sacerdotis, proprio sacerdoti fie-
ri censetur.

Præterea, cap. *si episcopus, de Penitentis & remissionibus*
lib. 6. Beneficium tradidit, nulla consuetudine introduci posse,
ut aliquis, præter sui superioris licentiam, confessorem sibi
eligere valeat, qui cum possit solvere, vel ligare. Et tamen
si esset solum de iure positivo, aliqua consuetudo posset præ-
valere: ut patet in decimis solvendis, in comedendis ovibus
tempore Quadragesimæ, & alia eiusmodi ecclesiasticis legibus,
quæ per consuetudinem contrariam abrogari possunt.

Præterea, hoc videtur etiam definitum in illo cap. *Omnis*
de penitent. ubi Innocentius, *Licentiam*, inquit, *prius postulet,*
& obtineat a proprio sacerdote: quam aliter illud alienus non possit
absolvere, vel ligare.

Ratioque id manifeste docet. Nam potestas iurisdictionis
non habetur nisi ab his, qui subditos habent. At non quilibet
sacerdos ex iure divino subditos habet, sed solum pastores ec-
clesiæ, quibus oves Christi commisse sunt: ergo solus illo, cui
ex officio est annexa cura animarum ex divina institutione
iudex est: atque ex consequenti ad eum solum iudicialis sa-
cramenti administratio pertinet. Erroneum igitur est hac tem-
perate asserere, sacerdotem simplicem iurisdictionem habere,
potestatem solvendi. Vnde & Martinus V. in concilio Constans-
tienti circa finem, inter reliquis interrogationes ponit hæc:
Verum credat, auctoritatem iurisdictionis Papa, & episcopi esse ma-
giorem in solvendo, ligandoque auctoritate simplicis sacerdotis, etiam
habentis curam animarum. Vide Caietanum in additionibus tertie
partis, quæst. unica, de ministro sacram. pœnit. Turrecrem,
lib. 1. cap. 96. & 97. & 98. Nam in hæc sententiam conve-
niunt omnes Scholastici Auctores, atque adeo Divus Thomas
dist.

dist. 19. quæst. 1. art. 3. quæst. 1. & dist. 17. quæst. 3. art. 3.
quæst. 4.

Ad argumentum vero illud potissimum, quod opponitur ex
ordinatione sacerdotum, quibus dicitur, *Accipite Spiritum San-*
ctum, &c. quoniam eisdem verbis Dominus apostolis dedit po-
testatem iurisdictionis, Ioan. 20. cum ibi fecerit eos iudices,
& instituerit sacramentum confessionis, cuius eos quoque mi-
nistros effecit; respondetur, quod eisdem quidem verbis ecclē-
sia nunc posset tradere potestatem iurisdictionis omnibus ini-
tialis: at revera non tradit, sed solum potestatem ordinis ne-
cessariam ad absolutionem sacramentalem. Nam ille actus sa-
cramentalis duplicem potestatem exigit, alteram ordinis, al-
teram iurisdictionis: neutraque sine altera satis est. Nam epis-
copus Diaconus subditos quidem habet, sed si tentet absol-
vere, nihil facit. Simplex quoque sacerdos Ordinis potestatem
habet, sed quia caret iurisdictione, nihil facit absolvendo. Ac-
cipit itaque sacerdos quisque, cum initiat, per illa verba,
Quorum remisistis, &c. potestatem ordinis, quæ necessaria est
ad remittenda peccata: tamen (ut retro diximus) iurisdictionem
quoque accipiat ad remittenda venialia, &c.

Quod si queras, unde constare possit, ecclesiam ordina-
tis solum potestatem ordinis conferre velle, certe ecclesiæ usu
constat, intentioneque prælatorum ordinarum. Non enim
intendunt episcopi tradere iurisdictionis potestatem. Nam &
episcopus titularis cum ordinar, eisdem verbis id facit: cum
tamen nullos habeat subditos, &c.

At vero circa ea, quæ dicta sunt, oriuntur aliqua dubia
indigna proflus, quæ a nobis prætereantur.

Primum est: *An, quando non est citum confiteri peccata pro-*
prio sacerdoti, quia timetur scilicet vel scandalum, vel revelatio con-
fessionis, possit homo confiteri cui voluerit sacerdoti, si proprius ne-
gat facultatem alteri confitendi.

Ad hoc, Doctores graves asserunt, quod si nec sacerdos
proprius, nec episcopus volunt dare facultatem, tunc potest
peccator confiteri cui maluerit. Id tenet Hostiensis in cap.
Omnis utriusque sexus. Id videtur sentire Magister, dist. 21. cap.
postremo, & Gratianus de penitentia, dist. 6. circa finem.
Id Sylvester in verbo *Confessio* 1. §. 6. & Richardus dist. 17.

art. 3. quæst. 7. & Paludanus eadem dist. quæst. 3. art. 3. & Adrianus quæst. 5. de confess. dub. 3. Id vero probant ex cap. ult. de poenit. dist. 6. ubi Urbanus Papa, *Placuit*, inquit, ut deinceps nulli sacerdotum liceat quemlibet commissum alteri sacerdoti ad poenitentiam suscipere, nisi pro ignorantia illius, cui poenitens prius confessus est. Est igitur argumentum: pro ignorantia proprii sacerdotis licet adire ad alium sacerdotem etiam sine proprii consensu: ut hic textus manifeste dicit, & glossa item eodem loco: ergo multo magis pro malitia, &c.

Deinde confirmant hoc auctoritate D. Augustini, libro de vera, & falsa poenitentia, cap. 10. & refertur de poenitentia, dist. 6. cap. 1. ubi Div. Augustinus, *Et qui vult, inquit, confiteri peccata sua, querat sacerdotem, qui sitat ligare, & solvere, ne ambigat in foream cadant, quam stultus evitare noluist.*

Præterea, sacerdos proprius in tali eventu tenetur dare facultatem: ergo si neget, satis fuerit petiisse: argumento, cap. *Licet*, Extra, de regularibus. Nam (ut ibidem dicitur) prælatus indifferente negans facultatem iuste petitam, privilegium meretur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate.

Præterea, legislator non deficit in necessariis. Sed quando sacerdos proprius est ineptus ad audiendam confessionem, vel ex ignorantia, vel ex malitia, confessionis necessitas infertur, sicut & communionis: ergo in tali eventu iam legislator de confessione providit, ut etiam in articulo mortis quilibet sacerdos posset absolvere.

His tamen argumentis præceptor meus bonæ memoriæ commoveri non potuit, quin crederet, hanc opinionem esse, & minus tutam, & irrationabilem. Idem tenuit Caietanus in Summa, in verbo absolutio ex parte absolventis. Atque D. Thomas idem sentire videtur, dist. 17. quæst. 3. art. 3. quæst. 4. ad tertium, ubi dicit, quod electio discreti sacerdotis non est nobis commissa, ut nostro arbitrio facienda, sed de licentia superioris, si forte proprius sacerdos esset minus idoneus ad apponendum peccato salutare remedium. Et ad quintum argumentum expresse docet, quod in quibus eventibus probabiliter timet poenitens periculum sibi, *vel sacerdoti ex confessione, debet recurrere ad superiorem,*

vel

vel ab eodem petere licentiam alteri consistendi: quod si licentiam, ait, habere non possit, idem est iudicium ac de illo, qui non habet copiam sacerdotis. Nec distinct. 21. in expositione litteræ huic sententiæ adversatur. Nam prius ex sententia propria asseruerat, quod cum poenitens habet sacerdotem ignorantem, ex facilitate ipsius sacerdotis, vel superioris, debet alium petere prudentiorem. Cum autem posterius subdit per comunitionem adversativam: quinque tamen casus ponuntur, quibus licet confiteri alii, quam proprio sacerdoti, sine eius licentia, &c. refert quidem aliorum opinionem, quam tamen ipse non probavit.

Et certe eam nos probare debemus. Primum ex cap. *Omniis utriusque sexus*, ubi dicitur, quod si quis alieno sacerdoti voluerit iusta de causa confiteri peccata, licentiam prius postulet, & obtineat a proprio sacerdote, cum aliter illum non possit solvere, vel ligare.

Ad hoc respondet Adrianus, quod cum Innocentius dicit, *Licentiam postulet, & obtineat a proprio sacerdote*, subintelligendum est, vel a iure. In casu autem, de quo loquimur, poenitens habet a iure facultatem obtentam, scilicet ex illo cap. ultimo de poenitentia, dist. 6. At hæc solutio non est idonea, tum quia ius illius capituli antiquius erat concilio Lateranensi, cum Urbanus II. sub quo illum decretum est, multis annis præcesserit Innocentium III. qui illius capituli, *Omniis utriusque sexus*, fuit auctor: Tum quia, cum supponat Innocentius iustam causam in petendo, & addat, licentiam petat, & obtineat, consequenter insinuat, licentiam petitam & negatam in causa iusta non sat esse, ut alius possit absolvere, quamvis iuste petita male negatur: Tum quia hæc facultas, per quam fit exceptio a decreto concilii generalis, nunquam habetur in iure, ut ex argumentorum solutione patebit: Tum demum, quia per hæc exceptionem aperitur ianua multis inconmodis, eisdemque absurdissimis. Nam & unusquisque facile sibi persuaderet, suum parochum esse ignorantem, indeque eligeret facultate iuris confessorem; & idem quoque in casibus reservatis fieri eadem ratione posset, ut videlicet, quando nollet prælatus vel ex ignorantia, vel malitia iuste petitam concedere facultatem,

Tom. II.

liii

tem,

tem, hanc sibi ex concessione iuris poenitens assumeret. Quibus profecto qui non movetur, hunc nihil horum reputavisse certo scio.

Præterea, mortuo proprio sacerdote, non potest ille, de quo loquimur, cui maluerit confiteri: ergo nec vivente, & facultatem negante.

Præterea, si proprius sacerdos nominatim excommunicaretur, vel esset percussor clericus manifestus, non liceret Parochianis cuilibet confiteri, sed solum illi, quem episcopus vel papi providerit.

Fac denique (id, quod uluvenire potest) ut proprius sacerdos ex malitia, vel animi perturbatione nolit confessionem cuiusquam audire: tunc quæro, an Parochianus possit alieno sacerdoti pro suo arbitratu confiteri. Ac posse quidem, nullus, nisi indoctus, & temerarius, admitteret. Quod si non potest, certe nec poterit, propter ignorantiam, vel scandalum proprii sacerdotis, alieno sine superioris facultate confiteri.

Ad primum argumentum respondeo, quod Urbanus loquitur de poenitentia publica iniuncta a sacerdote, cui poenitens prius confessus est, ut ipse etiam textus expressit. Docet autem Summus pontifex, poenitentiam publicam iniunctam a Parocho, in propria ecclesia esse faciendam, non in aliena Parochia. Ac præterea docet, alium sacerdotem poenitentiam iniunctam a priore confessore non debere aut commutare, aut relaxare, nisi prior sacerdos adeo fuerit imprudens & ignarus, ut poenitentiam indiscretam indixerit: tum enim si imprudentia fuerit manifesta, sacerdos secundus poterit poenitentiam suo consilio moderari. Imo in ecclesia olim, tibi erant plures sacerdotes, qui æque poterant populi confessiones audire, si quis poenitens uni illorum sacerdotum se commisisset, crediderim equidem iure optimo cautum esse, ut posteaquam illi peccata sua fuerat confessus, atque illius consilio poenitentiam salutarem acceperat; ab alio sacerdote non susciperetur ad poenitentiam, nisi forsitan prior fuisset ineptus, & imprudens. Erat autem ea lex iusta primum, ne identidem mutatis animorum medicis, salus ipsa spiritualis poenitentiam præpediretur: deinde ne poenitens

severitatem iustam prioris iudicis, cui se commiserat, veritus, apud iudicem alium remissionem quæreret: quod nosstra hac tempestate quidam facientes, dum præ pudore sacerdotes graves & probos, quibus se permisissent, fugiunt, novosque quærent, vel incognitos, experimento suo discere possunt, quam parum in salute spirituali provehantur. Reliqua omnia faciliora sunt, quam quæ nos morari debeant, qui ad alia graviora properamus.

Aliud quoque dubium est, idque gravissimum: An habens facultatem a proprio sacerdote eligendi confessorem, possit eligere quemlibet sacerdotem, etiam alias non probatum, nec expositum. Ad hoc Gabriel, dist. 17. quæst. 2. art. 3. tenet partem affirmativam. Idem tenet Sylvester in verbo Confessor 1. 5. 5. Idem quoque Adrianus post quintam questionem de confessione, dub. 1. Referuntque in hoc Hostiensis de poenitentia, cap. Omnis, & Panormit. Clement. 1. de Privilegiis. Breviter, hæc est communis opinio iuniorum, quam suadent in primis ex cap. finali de poenitentia, ubi dicitur: *Permittimus episcopis, & aliis superioribus, nec non minoribus prelatibus exemptis, ut etiam præter sui superioris licentiam, providam & discretam sibi possint eligere confessorem.* Ac ex vi huius privilegii non oportet eum, qui alias est probatus Confessor, eligere: ergo nec qui a Summo Pontifice, vel episcopo facultatem habet eligendi confessorem, tenetur eligere alias probatum & examinatum.

Præterea, simplex sacerdos ab ordinatione sua habet potestatem absolvendi, sed quia deest illi materia, circa quam possit illam exercere, idcirco non absolvit. At poenitens, qui habet facultatem a proprio sacerdote, præstat se subditum confessori, quem elegit. Talis igitur absolutio, cum habeat materiam, erit valida.

Tertio Summus pontifex, per hoc solum quod voluntarie subiicit se simplici sacerdoti, eo ipso dat materiam convenientem absolutioni sacramentali; ergo & quilibet Christianus, qui habet facultatem a proprio sacerdote, ubi primum se voluntarie subdit sacerdoti simplici, &c.

Quarto, quia alias diploma pontificium nihil daret, nam eligere confessores iam expositos, videlicet fratres presen-

tatos episcopis, & ab ipsis probatos, sine diplomate fideles poterant: ergo per tale privilegium conceditur eis facultas eligendi alias non probatos.

Contrariam sententiam tenet glossa super illud caput, *Omnes utriusque sexus*; & super Clementinam primam de privilegiis. Et certe hæc opinio glossæ non est contemnenda. Nam ut in cap. 2. de poenitentis, in sexto dicitur, in generali concessione illa non veniunt, quæ non esset quis verisimiliter in specie concessurus: sed inter sacerdotes simplices non examinatos sunt multi ignorantissimi, & perditissimi, quibus, si exprimerentur in specie, non sit verisimile, superiorem talem facultatem concessurum; ergo, &c.

Et confirmatur, nam si Summus pontifex institueret iudices in foro interiori omnes sacerdotes simplices sine aliquo examine & probatione, peccaret mortaliter: quod non est existimandum de Summo Pontifice in generali, & publica concessione: & tamen re vera, si daret facultatem eligendi quemlibet sacerdotem, eo ipso facit universos Sacerdotes, etiam stultissimos, iudices in foro interiori: quod nisi prælati pestilentissimis tribuere indignissimum est.

Confirmatur ultimo, quia Summus pontifex in diplomate semper notat, se concedere facultatem eligendi confessorem idoneum: idoneus autem in iure appellatur, qui habet publicam iuris sufficientiam. Verbi gratia, Religiosus præsentatus episcopo iuxta normam Clementinæ, *Dudum de sepulturis*: Item clericus examinatus & probatus ab episcopo, licet alias non habeat iurisdictionem, per probationem tamen factus est idoneus, &c.

Propter hæc argumenta, quæ videlicet mihi magnam faciunt fidem, ego tenui semper, teneoque, quod si sacerdos alias est probatus ab episcopo, vel eius vicario, iuxta morem quem episcopi servant bene instituti, tum per facultatem eligendi confessorem, sive a paroco, sive ab episcopo, sive a pontifice Summo concessam, potest eligi, etiam si alias nullos subditos haberet, nullamve penitus iurisdictionem. At si quis sit reprobatas ab episcopo, vel a Visitatore reiectus, tanquam stultus & ineptus, cuiusmodi non potest eligi per clausulam eligendi confessorem. Atque idem omni-

no

no de illo sentio, qui non est examinatus, & probatus a prælato iuxta formam præscriptam vel lege, vel consuetudine. Quia sententia contraria, ut minimum, iamam facit patentissimam ad perniciem populi christiani, dum indiscriminatim eliguntur ab ignorante plebe sacerdotes ignorantissimi. Atque utinam qui illam opinionem invexerunt, prudentiore consilio incommoda, & sacrilegia, quæ exinde confecta sunt, considerassent.

Præterea ridiculus esset, imo nefarius Summus pontifex, si examen, & probationem idonei confessoris relinqueret arbitrio cuiuslibet popularis, non minus quam si examen iudicis ecclesiastici in foro exteriori aut futuribus, aut factis committeret. At per illam opinionem, quam resellere conamur, quilibet idiota, & vulgaris homuncio pro suo arbitratu potest, ut eligere confessorem, ita quoque expendere, ac probare. Atqui quanto fatius est, ratione christiana duce, credere, duo esse præcepta necessaria, alterum ne quis alieno sacerdoti confiteatur, alterum ne quis sacerdos non examinatus confessiones audiat! Nempe, si hæc præcepta duo (ut necessum est) admittimus, per facultatem eligendi confessorem solvitur poenitens ab obligatione confitendi proprio sacerdoti: quod primo præcepto iubeatur. At non solvitur sacerdos a præcepto, quo videlicet astringitur, ne confessiones audiat non examinatus. Quare semper peccabit mortaliter contra illud secundum præceptum, si audierit confessiones non probatas. Non est autem verosimile, cuiusmodi sacerdotibus iurisdictionem esse collatam, qui quoniam iure optimo audire confessiones inhihentur, si audiant, mortalis peccati rei efficiuntur.

Præterea, si Summus pontifex omnes tales constituit iudices, non posset episcopus condere legem, ut illi non audiant confessiones, nisi prius examinati. Atque adeo ne posset quidem stulto sacerdoti confessoris officium prohibere: esset enim perinde ac si prætor iuberet, ne delegatus a principe iudicaret. Et item prælati religionum qua auctoritate possent punire religiosos non expofitos, & examinatos, cum per hæc diplomata eliguntur in confessores? Nam si Generalis ordinis, aut Provincialis faceret me iudicem alterius re-

li-

ligiosi, non intelligo, quo pacto inferior possit prohibere. Quemadmodum si daret mihi Provincialis facultatem cœnandi, aut constitueret me Vicarium monasterii, ignoro pro-
fus, qua auctoritate Prior illud impediret. Et tamen fatentur omnes, eiusmodi leges ab episcopis vel prælatis monasterio-
rum ferri optime posse, quippe ut necessarias ad rectam, & populi christiani, & monachorum institutionem.

Denique (ut semel sibi) rogo eos, qui oppositam opi-
nionem defendere volunt, an sacerdos depositus auctoritate publica, ac degradatus possit eligi per generalem concessio-
nem eligendi quemlibet sacerdotem. Quod si neges (ne Theo-
logus infans habere) iam quero rursus, quis possit eligi, cum datur in diplomate facultas eligendi quemlibet sacerdo-
tem? Dices forsitan: excipitur depositus, & degradatus, quem-
admodum & excommunicatus nominatim, & percussor cleri-
ci manifestus: quoniam eiusmodi sacerdotes legibus ecclesie
peculiaribus, a Sacramentorum administratione reiecti sunt.
Bene volo: hoc enim tuo te gladio singulari possum, nana
& sacerdotibus non probati, seu reprobatu ab episcopis, atque
eorum Visitatoribus, legibus certis arcentur a Sacramenti hu-
ius administratione.

Ad argumentum itaque primum, concedo antecedent.
Supponitur enim, episcopos & prælatos electuros esse con-
fessores peritos; nam ad illos iure pertinet examen, & pro-
batio confessorum. Nego tamen consequentiam, quoniam ad
populares non spectat sua electione idoneos facere confesso-
res & iudices, sed ex iam probatis unumquemlibet eligere.
Imo ex illo cap. potest fieri argumentum pro nostra senten-
tia: *Proximum*, inquit, & *discretum sibi possunt eligere confesso-
rem*. Quod si episcopi ex illo privilegio improvidum, & in-
discretum deligere nequeunt, cur concedamus hominibus
vulgi, ut si elegerint ineptissimum, & improvidissimum sa-
cerdotem, quod absurdissimum est, id ex privilegio Summi
pontificis consequatur?

Ad secundum iam respondimus, sacerdotem non habere
potestatem jurisdictionis ab ordinatione sua. Nec ad hanc po-
testatem satis est, quod peccator se præbeat materiam, &
subditum sacerdoti: hoc enim verum esset, si auctoritas ab-

sol-

solvendi esset iudicis arbitrio, qui scilicet per voluntariam
subiectionem reorum iudicandi acciperet potestatem. At re-
tro nos offendimus, sacerdotes auctoritatem iudicandi non
a populo, sed a Deo accepisse, nec hanc ex iure divino
quoslibet sacerdotes habere, sed solos pastores, vel eos qui a
pastoribus fuerint delegati.

Ad tertium, nego antecedens: sed sicut ante diximus,
sacerdos electus a papa, a Christo Domino immediate acci-
pit iurisdictionem.

Ad quartum, nego consequentiam. Nam non omnis ex-
aminatus & probatus iudex meus erat constitutus. Sunt in ci-
vitate & alii parochi præter meum, & alii quoque probati
ab episcopo, qui per probationem facti sunt idonei, ut eli-
gi possint in iudices. Datur ergo facultas eligendi ex exami-
natis quemcumque ego volero: id enim rationabiliter con-
cedi poterat; sed eo amplius non nisi irrationabiliter. Quod
autem additur, etiam de ordine mendicantium, mirum est,
si nos torquat, velimusque in apicibus diplomatum esse my-
steria; pari enim argumento crederemus irregularitatem esse
mentalem. Magis nos terret consuetudo recepta, quæ cum
tot auctorum gravissimorum sententia confirmetur, probabi-
li ignorantia excusari potest. Sed an hæc consuetudo ius ab-
solvendi conferat, incertum est. Sola namque ea ius hoc præ-
stat, quam prælati vident, & tacent: ut episcopi videntes
sacerdotes simplices mutuo se absolvere, interpretative &
implicite concedunt huiusmodi iurisdictionem. Sed quod Sum-
mus pontifex hanc consuetudinem sciat, quæ videlicet apud
Hispanos maxime invaluit, me profecto fugit. Quamobrem
in Sacramento adeo necessario non exultimo tutum, huic nos
periculo committere, ut eligamus sacerdotem, cui forsitan
Summus pontifex auctoritatem absolvendi minime concessit.

Iam si hinc colligere velis, ne viros quidem peritissi-
mos eligi posse, si non fuerint ab episcopo probati, etiamsi
Theologicæ sint professores; huic ego respondeo, eiusmodi
viros in Theologia magistros auctoritate publica haberi pro-
batos: non enim solent ab episcopis examinari. Si quis ve-
ro sit quamlibet doctus, nec auctoritate publica gradus Theo-
lo-

logici comprobatus, nec ab episcopo saltem implicite permissus confessiones audire, hunc non probatum, nec examinatum eligere equidem non auderem. Satago enim per certam media certam facere & vocationem meam, & salutem meam. Atque in sexti principalis argumenti explicatione hæc fati dicta sint.

Septimum vero id querit, *An venialia peccata teneantur confiteri.* At certissimum est, minime teneri: primum enim communi omnium Theologorum consensu: deinde ex communi ecclēsie consuetudine, qua post confessionem mortaliū nullus christianus sollicitus est de confitendis venialibus. Item ex Divi Augustini testimonio in enchiridio cap. 71. Et refertur de Poenitentia, distinct. 3. cap. De *quadrantes*, habeturque idem in libro de Ecclesiasticis dogmatibus, capite 13.

Præterea, qua ratione iure Divino teneremur aliqua venialia confiteri, pariter & omnia: quod non modo gravissimum esset, verum etiam impossibile. Et cum dolor de venialibus non sit necessarius, ne confessio quidem venialium necessaria est.

Ad argumentum igitur respondet Adrianus, quæstione quarta de confessione, artic. 1. ad quartam confirmationem, quod testimonium illum Ioannis solum procedit de peccatis mortalibus. Et quantum ego quidem sentio, de his directe & primario Dominus loquitur, quæ videlicet sicut sacerdotes absolvendo remittunt, ita non absolvendo retinent. Non est enim verisimile, æquivoce accipi peccati nomen in illo eodem contextu, ut videlicet in ordine ad verbum, *Remissis*, capiatur pro mortalibus, & venialibus, in ordine vero ad verbum, *Retinueritis*, pro solis mortalibus. Et cum potestas remittendi, & retinendi huic concessa sit, potestas clavium ad aperiendum & claudendum regnum celorum non comprehendit directe venialia, per quæ regnum celorum non clauditur.

Sed cum obiicitur, peccata venialia non esse materiam huius Sacramenti, quia Christus hic non loquitur de venialibus, ubi tamen instituit huius Sacramenti materiam: ita fieri, ut confessio venialium non esset sacramentalis, contra

Ma-

Magistrum, atque omnes doctores Scholasticos, imo contra ecclēsie sensum: credunt enim fideles, accipere absolutionem Sacramentalem, cum venialia sacerdotibus confitentur: nec sacerdotes usurparent sibi potestatem iudicandi de venialibus, nisi eam a Christo Domino acceperint: Ad hæc inquam, obiectionem respondetur, quod qui concedit maius, is ex consequenti concedit quoque minus. Nam si princeps committit mihi remissionem gravissimorum scelerum, sine dubio intelligitur concessisse remissionem leviorum. Nec est eadem ratio de potestate retinendi, quoniam si maiora peccata retineri dicuntur, non exinde censentur retineri minora, quæ videlicet multis aliis modis remitti possunt.

Sed oritur tamen dubium, *An saltem ex præcepto ecclēsie teneantur homines venialia confiteri.* Nam in cap. *Omnis utriusque sexus, de poenitentia. Confiteatur* (inquit Innocentius) *omnia peccata sua semel in anno.* Omnia inquit: & cum constitutio illa obliget omnes, nullo excepto, sequeretur ecclēsiam in hac lege supponere, omnes fideles singulis annis peccare mortaliter, si sola mortalia præcepit confitenda. Et confirmatur, ex eo enim, quod dicit Decretalis, *Omnis utriusque sexus, &c. universi obligantur ad præceptum communionis in Paschate, sive mortaliter peccaverint, sive non:* ergo & ad præceptum confessionis. Vnde in Clementina 1. de statu Monachorum, confessio venialium Monachis præcipitur semel in mense. Omnibus igitur fidelibus semel in anno præcipitur, ut & D. Thomas videtur insinuare, dist. 17. quæst. 3. art. 1. quæst. 3.

At vero huic quæstioni respondet egregie Caietanus, 3. part. quæst. 65. artic. 2. ad quartum, & in additionibus 3. partis, quæst. 1. de confessione, statutum ecclēsiæ non obligare eos, qui solum habent venialia peccata. Primo, quia lex illa de confessione semel in anno faciendi limitatio est Divini præcepti, quantum ad tempus: sed præceptum Divinum non comprehendebat habentes venialia peccata, &c.

Secundo, quia, ut Divus Thomas argumentatur, articulo illo proxime citato, ad tertium argumentum, decreta-

Tom. II.

Kkkk

lis

lis illa dicit, omnia peccata: quod de venialibus intelligi non valet; nemo enim omnia venialia potest confiteri. De mortalibus itaque solum intelligitur, sicut & illud concilii Florentini definitis, ad integritatem confessionis pertinere, ut peccator omnia peccata, quorum memoriam habet confiteatur.

Tertio, ex eo quod dicit, proprio sacerdoti: peccata autem venialia non exigunt proprium sacerdotem.

Postremo, quia ecclesia confessionem voluntariam occultorum præcipere non potest: esset enim gravissimum onus, sine causa necessaria, cum aliis multis modis veniale peccatum remitti possit.

Atque hæc communis est Theologorum doctrina. Nam argumenta contraria facile solvuntur, præter illud ultimum: cui responderetur, eam Clementinam obligare quidem Monachos ad mensuram confessionem venialium, non tamen sub mortali, ut patet ex pœna subiuncta, quæ non adeo gravis est.

Ac de confessionis præcepto quidem quoniam fusc, varieque disseruimus, dictum poterat videri satis, nisi illa quæstio consequenter occurreret, *de tempore, quo iure Divino confiteri tenemur*. Quam ego quæstionem si nunc omitterem, in iustas multorum reprehensiones incurrerem.

Et quidem nonnulli existimant, satis esse (quod ad Divinum ius atinet) semel in vita confiteri, quia non est (inquiunt) maior ratio, quare obligemur magis in uno tempore, quam in alio: ex lege quippe Dei, nec post horam, nec post diem, nec post mentem, nec post annum, confessionis vinculo astringimur. Nam quod Innocent. IV. super cap. *Omnia utriusque sexus*, & Archidiaconus super caput *Iste rex, de penitentia*, dist. 3. tenuerunt, obligari scilicet homines ad statim confitendum, uno Theologorum consensu explosum est. Et a Divo Thoma distinct. 17. quæst. 3. artic. 1. quæst. 4. duobus irrefragabilibus argumentis refellitur: quorum alterum sumitur ex Sacramento baptismi multo magis necessario, quem tamen illico suscipere non tenemur: alterum ex natura præcepti affirmativi, quod non protinus obli-

obligat. Ius itaque divinum nullum certum tempus confitendi præscribit.

Hæc differuntur ab his, qui confessionem semel in vita faciendam definire volunt. At falluntur tamen: nam semel in vita de omnibus peccatis confiteri, est impossibile: magna enim ex parte oblivione deleterentur. Quamobrem lex de integritate confessionis plurimum fraudaretur, ad quam pertinet, omnia peccata mortalia confiteri.

Quocirca dicendum est, Christum Dominum non tulisse leges aliquas communes, quas ecclesia postea ad tempus, aut etiam ad locum peculiariter determinaret. Præcepit enim Christus Dominus, in ecclesia sua episcopos esse, sed non reliquit pro singulis diocæses definitos. De Dei cultu, festisque servandis divinum præceptum est, sed certum tempus evangelium non præscripsit. Eiusmodi itaque præcepta commode servari non possent, nisi ecclesia quedam vel loca, vel tempora præfinitet. Nam (ut posterius hoc exemplum persequamur) ridiculus esset, qui præceptum de Dei cultu sese arbitraretur implese, semel in vita ab opere servili quiescendo. Sic ergo præcepta de sumenda eucharistia, & confessione reliquit Christus, nec revera potest determinari ex solo divino iure, pro quo tempore hæc præcepta nos obligent. Sive dicamus semel in vita, seu potius in mortis articulo, nihil dicimus proflus, sed tunc obligamur, quando ecclesia defuerit. At hoc est (inquies) de iure positivo, semel videlicet in anno confiteri: fateor, sed citra hoc ius humanum, quo ad certum tempus confessio limitatur, divina de confessione lex incommode servaretur.

Sed sunt tamen aliqui casus, in quibus ius ipsum divinum obligat ad confitendum. Primus est in periculo mortis. Secundus, cum quis voluerit eucharistiam sumere, si reus est peccati mortalis; tunc enim habet præcedere confessio iuxta Christi institutionem. Tertius est ratione periculi carenti confessore, quem nunc habeo, non habiturus tempore necessario. Nam quartus de confessione quotannis, non solius præcepti divini est, sed divini limitati ac definiti per humanum; & ita utriusque iuris violatio unicum pec-

earum est, quoniam ambo illa praecepta unicum actum iungunt, & alterum est alterius determinatio.

Quintum vero, quem Durandus adiecit, 4. distinct. 17. quaest. 10. & Paludan. eadem distinctione, quem Adrianus quoque refert, quaest. 3. de confessione, scilicet quando aliquis ex errore conscientiae se teneri putat ad statim confitendum, nos existimamus supervacuum. Non enim obligat praeceptum de confessione in tali eventu, sed ipse habens erroneam conscientiam sese ligat, quamdiu non deponit talem errorem. Quemadmodum ergo in ceteris praeceptis affirmativis, cum quarimus, quo tempore obligent, vanum forsitan esset, duo tempora praescribere, alterum ex necessitate, alterum ex errore conscientiae: ita quoque cum eventa & casus enumeramus, quibus praeceptum de confessione ligat, is, qui recensetur ex errore conscientiae, supervacuum videtur esse: imo re vera falsus, si naturam & obligationem huius praecepti, de quo differimus, consideremus. Quatuor igitur illi nobis explicandi sunt, idque quam maxima brevitate.

Circa primum casum diligenter advertendum est, non idem esse hoc sane loco periculum mortis, & articulum mortis. Est namque periculum mortis in his duntaxat, unde mors frequenter solet accidere. Etenim in halarum ludo, in agitatione taurorum, in navigatione placidi maris, quamvis in terminum mors sequatur, non est tamen periculum mortis: sed in bello, in mari vehementer turbato, in partu foeminae, de cuius morte probabiliter propter causas naturales timeretur, periculum mortis agnoscerimus. Quod certe viri prudentis arbitrio magis, quam disputatione Theologica definiendum est, ut quis morbus periculosus sit & lethalis, prudentis medici finiat arbitrium. At articulus mortis, si nominis vicia & proprium usum spectes, non idem est. Cum enim conceduntur per diplomata casus reservati in mortis articulo, non intelliguntur concedi in quocumque periculo, sed cum regulariter certa mors est, aut a morbo, vel vulnere, aut ab exteriori vi, ut cum quis mortis poena damnatur.

Idem intelligo, cum doctores asserunt, in mortis arti-

eulo quolibet sacerdotem posse absolvere ab omnibus peccatis etiam quemcunque peccatorem. Non enim quemcumque aut navigaturum, aut congressurum cum inimicis quilibet sacerdos potest absolvere, etiam ubi periculum est. Quod si haec sententia scrupulosa esse videatur, parati sumus eam tractare, cum adversarius (si quis erit) idoneas causas contrariae opinionis reddiderit.

In secundo vero casu Caietanum habemus repugnantem, 3. part. quaest. 80. art. 4. & in Summa, in verb. *Communio*, Corinth. 11. in illa verba: *Probet autem seipsum homo*, &c. Imo cum huius erroris esset ab Academia Parisiensi notatus, respondit, non ex suo capite id asserere, sed ex Pauli testimonio atque sententia. Nec huius opinionis primus auctor Caietanus fuit, sed eam prius Richardus tenuit, in 4. dist. 17. art. 3. quaest. 6. Petrus quoque Palud. ead. dist. quaest. 2. sentire videtur, non esse mortale peccatum sine confessione ad eucharistiam accedere, si homo alias contritus est. Idem etiam sequitur Adrianus, quaest. 3. de confessione, & Abbas in cap. *De homine*, de *celebr. Miss.* Suadetur autem haec opinio primum ex eo apostoli testimonio prioris ad Corinth. 11. *Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat.* In quaerenda Div. Chrysostr. homil. 18. *Non iubet, inquit, ut alter alteri probetur, sed ipse sibi, non publicum faciens iudicium, & sine teste argumentum.* Eadem fere Theophylactus in eundem locum: *Neminem, inquit, tibi ipsi iudicem proposuerim: ipse te proba, & sic de pane illo ede*, &c.

Præterea, si divinum praeceptum esset, id ex sacris litteris colligeretur: non enim nobis licet divina praecepta pro nostro arbitratu fingere. Cum ergo nusquam huiusmodi lex reperitur, certe qua facilitate invenitur, eadem quoque rejicitur.

Præterea, sunt eventa quaedam, in quibus licet sine pravâ confessione eucharistiam sumere: Primum in villulis, ubi non est copia confessoris. Deinde ubi homo se infamaret, si non perficeret rem divinam: ut si sacerdos post sacrificium inceptum recordaretur alicuius mortalis peccati, &c. esset enim infamia tum vocare confessorem. Tertio etiam prop-

propter reverentiam sacramenti, ut si post consecrationem solus esset cum alio sacerdote, & post consecrationem calicis aliquid mortale veniret in mentem; ne sacrificium rumpatur, poterit sacerdos sine confessione eucharistiam sumere, ut communis Theologorum opinio credit. Hæc autem non liceret, si iure divino confiteri ante eucharistiam teneremur.

Præterea, præcepta affirmativa obligant in casu necessitatis, iuxta commune Theologorum proverbium. At quando factus sumit eucharistiæ Sacramentum, videlicet ex consilio & devotione, non est casus necessitatis: ergo in tali eventu præceptum de confessione non obligat.

Ad hæc, si homo tenetur ante eucharistiam confiteri, id ob eam rationem maxime, quod purus & gratus Deo debet ad hoc Sacramentum accedere. At exinde pari argumento ratiocinaremur, administratum aliquod Sacramentum debere prius confiteri, si quod peccatum mortale commiserit. Nam Sacramentorum administratores mundos, Deoque acceptos esse oportet, nisi velint esse sacrilegi.

Præterea, ad alia Sacramenta suscipienda, ut Confirmationem, Ordinem, Matrimonium, nullo divino præcepto prius confiteri tenemur: ergo nec ad sumendum eucharistiæ Sacramentum, par enim causa aut in omnibus, aut in nullis Sacramentis obligabit.

Denique in cap. *Omnis utriusque sexus, de penitentia*, Innocentius jubet, ut omnis Christianus semel quidem in anno confiteatur omnia peccata sua, eucharistiam autem sumat in Paschate. Quod si hæc duo Sacramenta connexa essent, essetque necessarium ante eucharistiam confessionem facere, non dixisset concilium, *semel in anno confiteatur*; sed, *ante pascha confiteatur*, ut id temporis percipiat eucharistiæ Sacramentum. Hæc dicuntur ab his, qui nobiscum in hoc secundo casu pugnare volunt. Quem tamen plerique Theologi omni vi & ratione astruere conati sunt: idque adeo effecerunt, ut nostra hac tempestate Caietani placitum unanimi consensu doctorum & piorum fuerit explosum. Ac re vera non existimo, huiusmodi Caietani sententiam inter opiniones proba-

biles esse reponendam, sed qua tamen nota iniuria Theologis iure possit, alii doctiores iudicabunt. Nam Caietano tantum schola debet, homini aliqui de republica Christiana maxime merito, ut quod fieri per pietatem licet, parere ei iure optimo, summisque rationibus debeamus.

Nostra igitur eademque communis Theologorum sententia primum ostenditur ex eo, quod D. Augustinus principium sumit 4. libro de baptismo contra Donatistas, cap. 24. in hæc verba: *Si quisquam in hac re auctoritatem divinam querat, quod universa tenet ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi Apostolica auctoritate traditum relictissime creditur.* Ex hoc itaque principio fit argumentum. Nam viri pii ab ineunte ecclesia confessionem eucharistiæ præmittendam censuerunt: nec id ab aliquo aut concilio, aut pontifice præceptum est. Apostolica igitur auctoritate traditum retinemus, ut & alia nonnulla, quæ non nisi verbo tenus apostoli a Christo receperunt, nobisque tanquam vivæ vocis oracula tradidere servanda. Quod vero consuetudinem hanc confitendi ante eucharistiam, quam modo ecclesia servat, a patribus accepit, atque adeo apostolis, quæ sequuntur testimonia manifestant.

Eusebius in primis, 6. hist. ecclesiast. cap. 25. *De Philippo*, inquit, *imperatore traditum nobis est, quod cum in die pasche communicare mysteriis voluisset, ab episcopo loci non prius est permixsus, nisi confiteretur peccata sua, & inter penitentes staret, nec ullo modo copiam sibi mysteriorum futuram, nisi prius per poenitentiam culpam diluisset.* Erunt igitur libenter eum, quod a sacerdote imperatum fuerat suscepisse, divinum sibi inesse metum, &c. Nec huic loco potest occurrere, ex eo, quod Eusebius de publica confessione sermonem facit. Nam quæ ratio est de confessione publica in ordine ad peccata publica, eadem prorsus est de confessione secreta in ordine ad peccata secreta. Quod enim vel publice, vel occulte confessio fit, qualitas Sacramenti est, non substantia. Et sicut ante diximus, Christus quidem confessionis legem tulit, tam vero vel secretam, vel publicam fieri, rationi, ac prudentiæ naturali dereliquit.

Sozomenus deinde, libr. 9. historię tripartite, cap. 35. hanc consuetudinem ab antiquissimis temporibus Romanos pontifices conservasse, testis est. Idemque testatur, Nestorium episcopum, quibusdam susadentibus, ut singulos ad communicandum iudicio conscientię suę relinqueret, illam antiquitatis consuetudinem sustulisse.

Auctor item libri de ecclesiast. dogmat. capit. 53. *Quem mortalia, inquit, crimina post baptismum commissa premunt, hortor, prius sacerdotis iudicio reconciliatum communioni sociari, si vult non ad iudicium, & condemnationem sui eucharistiam percipere.*

Circumfertur præterea inter D. Augustini opera libellus quidam ad Comitem de salutaribus documentis, quem quidam librum Erasmus, licet D. Augustini neget esse, non negat tamen esse hominis pii. In huius itaque cap. 33. hæc verba sunt: *Quando corpus Christi accipere debemus, antea ad confessionem debemus decurrere, si peccata obnoxia in nobis senserimus, ne cum tanta proditore diabolum iura nos celantes, pereamus.*

D. Augustinus insuper in epist. viro. ad Ianuarium non reprobatur, quod ex ore disputantis dicitur: Si tanta est plaga peccati, auctoritate Antilitis debet quisque ab altari removeri, ad agendam poenitentiam, & eadem auctoritate reconciliari: hoc est enim indigne accipere, si eo tempore accipiat, quo debet agere poenitentiam, non ut arbitrio suo cum libet, vel auferat se communioni, vel reddat.

Cyprianus vero multis locis huius rei testis est. Nam in epist. 54. tertii libri, quæ scribitur presbyteris, & diaconis, cum in minoribus, inquit, peccatis agant peccatores poenitentiam iusto tempore, & secundum disciplinam ordinem ad exomologesim veniant, & per manus impositionem episcopi, & cleri, in communicationem accipiant, nunc crudo tempore nonnulla restituta ecclesia ipsius pace, ad communicationem admittuntur: & nondum poenitentia facta, nondum exomologesi facta, nondum manus eis ab episcopo, aut clero imposita, eucharistia illis datur: cum scriptum sit: *Qui edierit panem, aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis, & sanguinis Domini. Sed nunc illi rei, non sunt, qui minus scripturæ legem noverunt: erunt autem rei, qui præsumunt, & hac fratribus non suggerunt,*

rit, ut faciant omnia cum Dei timore, & cum data ab eo, & prescripta observatione. Hactenus Cyprianus. Et paulo post de his, qui hanc traditionem non servant, *Contempta, ait, Domini lege, & observatione, quam iidem Martyres, & Confessores tenendam mandant, ante reditum nostrum communicant cum lapsis, & eucharistiam tradunt.*

Eadem fere refert epist. 18. eiusdem libri. In sermone autem quinto de lapsis, *Contra evangelii vigorem, inquit, contra Domini, ac Dei legem, temeritate quorundam laxatur incautis communicatio, irrita & falsa, periculosa dantibus, & nihil accipientibus profutura. Et inferius: Ante expiata delicta, ante exomologesim saltim criminis, ante purgatum conscientiam manu sacerdotis, pacem putant esse, quam quidam verbis fallacibus vendunt. Et infra, de peccatis, & confessionibus secreta (ne quis existimet solum de publicis esse sermonem) ita dixerit: *Quis quamvis nullo sacrificii, aut libelli facinore contracti, quoniam tamen de hoc vel cogitaverunt, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter, & simpliciter confitentur, exomologesim conscientie faciunt, animi sui pondus exponent, salutarem medelam parvis licet & modicis vulneribus exquirunt, scientes scriptum esse, Deum non irridetur: & multa alia, quæ gratia brevitatis omitimus.**

Præterea Leo Papa in epist. 69. ad Theodorum episcopum Foroiuliensem, referturque de poenitentia, dist. 1. cap. *Multiplex: Mediator, inquit, Dei & hominum hæc Prepositus ecclesiæ tradidit potestatem, ut conscientibus poenitentia satisfactionem darent, & eadem salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorum per iannem reconciliationis admitterent.* Hugo etiam de sancto Victore in lib. de Ecclesiast. potestate ligandi, atque solvendi (quem refert Gabriel, lect. 7. super canon.) *Andæter, inquit, dico, si ante sacerdotis absolutionem ad communionem Corporis Christi quis accesserit, pro certo sibi iudicium manducet, & bibat, etiam si vehementer doleat, & ingemiscat.*

Præterea, præceptum de ieiunio Quadragesimali (iuxta Caietani sententiam) non est scriptum: & tamen non licet in dubium vertere, an ieiunium ecclesiasticum violatio peccatum mortale sit, eo quod Christiani etiam sine scripta lege ita ieiunant, ut reos gravis mortalisque peccati se existiment, si ieiunium

solvant. At viri sancti, ac timentes Deum, cum homo habet in promptu idoneum sacerdotem, cuiusmodi condemnant, si accedat ad eucharistiam sine pravia confessione.

Nec quisquam inter fideles, vir bonus, & sapiens ausus est unquam post mortale peccatum ad eucharistiam sine pravia confessione venire. In mente igitur cuiusque fidelis scriptum est, & in animo quasi insculptum de confessione ante eucharistiam faciendam præceptum.

Præterea suadetur id ex eo, quod habetur Matth. 5. *Si offeris munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo.* Inde itaque sic argumentor: Christiani non habemus nisi unicum munus, quod offeramus ad altare: ergo prius debemus fratri reconciliari si quem offendimus, quam hoc munus de altari, aut manu sacerdotis accipiamus. Multo igitur magis, qui ecclesiam offendit per peccatum mortale, ecclesia debet reconciliari per confessionem, quam reconciliationis sacramentum ob id antiqui appellaverunt.

Præterea, ad ministros ecclesiæ pertinet, ad hoc convivium dignos admittere, indignosque repellere, iuxta parabolam Matth. cap. 22. de eo, qui inventus est in convivio non habens vestem nuptialem. At dignos admittere, indignos repellere, nisi per confessionem, non queunt. Et profecto, si constaret ecclesiæ, quonquam peccasset mortaliter, non exciperet ad hanc amicorum mensam Dei inimicum, nisi prius per sacramentum confessionis Deo sibi conciliaretur.

Ad primum igitur argumentum responderetur, testimonium apostoli nec confessionem præscribere, nec excludere. Tantum enim iubet, ut homo expendat vitam suam, examinetque conscientiam, ut si iustum se invenerit, securus accedat, sin vero iniustum, videat quid factio opus sit, ut digne Corpus Dominicum accipiat. Verbi causa, si inimicitias habuit, probet seipsum, non ut sua probatione contentus, sineque interiori dolore Sacramentum eucharistiæ sumat; sed ut examinatus, atque probatus inimici gratiam quærat, cui iniuriam fecit, & veniam petens inimicitiam priorem aboleat, non interius

rius modo, sed etiam exterius, in hunc modum, si publice fuerit homo aut concubinaris, aut usurarius, sumpturus eucharistiæ Sacramentum probet seipsum: non in eum sensum, ut post contritionem secretam de pane illo edat, & de calice bibat; sed ut iuxta criminis qualitatem, post examen, & probationem, publicas peccati occasiones adiciat, pecunias, quas iniuste rapuerat, reddat, scandalo populi satisficiat, &c. In hunc etiam modum post quodcumque peccatum probet seipsum homo. Et si veniale fuisse repererit, nihil opus est, ut de confessione sollicitetur: sed si dolorem interiorem habeat, de pane illo edat, & de calice bibat. Sin vero mortale fuerit, quod commisit, ad Sancta Sanctorum non nisi per ianuam reconciliationis introeat. Pro nobis itaque facit testimonium Pauli, non contra nos, si recte intelligatur. Nam, ut Chrysostronus adnotavit, hæc sui temporis intelligentia fuit; in quo Nestorius episcopus peccatores suo iudicio reliquerat, & confessionem sacramentalem abiecerat, ut retro nobis ostensum est. Theophilactus autem nihil aliud fuit, quam brevior, simiaque D. Chrysostromi.

Ad secundum, iam ex dictis facile patet. Non enim omnia præcepta sive Christi, sive ecclesiæ habentur scripta, sed quedam ex traditione, moreque servantur. Certe consuetudinem hanc graviter in ecclesia, diuque servatam vinculo peccati mortalis astringere qui negaverit, pari confidentia negare poterit, consuetudinem ieiunandi certis diebus olim ab ecclesia servatam peccati mortalis obligationem inducere. Quamobrem præceptum esse peccatori, ut ante eucharistiam confiteatur, inficari non possumus. An vero ius hoc ab ecclesia, an a Christo Domino extiterit, id verum in questionem potest. Nos Divinum præceptum esse arbitramur, quod per manus a Christo ad apostolos, ab apostolis ad nos venit.

Ad tertium non est difficile respondere, si quæ superius diximus, teneamus. Simili enim argumento probaretur, confessionis integritatem non esse iure divino præscriptam: quoniam licet vel propter incommodum, vel propter scandalum evitandum, peccatum aliquod mortale in confessione retinere. Leges itaque Christi Servatoris nostri suaviter disponunt omnia,

nia, salva semper & naturæ æquitate, & prudentis ratione. Nam & arbitrio boni, prudentisque viri decernendum est, quanta locorum intercapedo necessaria sit, ut confessor absens esse credatur, censatque poenitens non habere copiam confessoris. Porro si confessor intra civitatem sit, quamlibet longo intervallo distet, debet poenitens ad ipsum accedere. Si tamen poenitens sit in oppidulo, quod à civitate tribus miliaribus distet, tunc ego non censarem huiusmodi poenitentem copiam confessoris habere.

Ad quartum responderetur, præcepta dupliciter obligare, per se, & per accidens: ut poenitentia per se quidem obligat in periculo mortis; per accidens autem, cum quis vult Sacramentum aliquod vel suscipere, vel administrare. Quod igitur de poenitentia lege, idem de confessionis præcepto dicere, consentaneum est, ut per se in articulo necessitatis confiteri teneamur; per accidens autem, ut digne suscipiamus eucharistiæ Sacramentum: cui digne suscipiendo peculiarem dispositionem, & poenitentiam lex Divina præscripsit.

Ad quintum, non propter animi puritatem solum, & Dei gratiam necessariam, sed propter Christi peculiare præceptum confiteri ante eucharistiam debemus. Administraturi autem sacramenta, nulla aut Christi, aut ecclesiæ lege confiteri tenentur, sed solam animi mundiciem habere, quæ sola interiori poenitentia comparatur.

Ad sextum, non esset penitus absurdum, si diceremus, ad reliqua etiam sacramenta sumenda confessionem præviam esse peccatori necessariam: ut sicut baptismus ianua omnium sacramentorum est: sic secunda post naufragium tabula recipienti post baptismum in mortale peccatum, sit aliorum quoque ianua sacramentorum. Id autem Leo Papa in epistola iam citata docere videtur, inquit: *Ad communionem sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent.* Non ait, *Ad communionem eucharistiæ Sacramenti*, sed *ad communionem sacramentorum.*

Præterea, de consecrat. dist. 5. cap. *Præ ianua*, concilium Aurelianense iubet, ut qui ad confirmationem veniunt, moneantur confessionem facere prius, ut mundi donum Spiritus Sancti valeant accipere.

Præ-

Præterea, si ecclesiæ constaret quemquam fuisse publicum peccatorem, non ei administraret ordinis, sive confirmationis, aut matrimonii sacramentum, nisi prius sacerdotis auctoritate Christo Domino, atque ipsi eidem ecclesiæ fuisset reconciliatus. Indignum enim est, ut qui ecclesiam offendit, munus ecclesiæ & ministerium sine prævia conciliatione recipiat. Vnde Divus Thomas in 4. dist. 24. quest. 1. art. 3. quest. 1. ad 3. *Alique, inquit, medicina sunt, quæ exigunt robur naturæ, alias cum periculo mortis assumuntur; & alia sunt, quæ debilibus dari possunt: ita etiam in spiritualibus quedam Sacramenta sunt ordinata ad remedium peccati, & talia peccatoribus sunt exhibenda, sicut baptismus, & poenitentia; illa vero quæ perfectionem gratiæ conferunt, requirunt hominem per gratiam confortatum; & talia, ait, non sunt peccatoribus exhibenda.* Quo loco certum est, peccatores à D. Thoma, vocari, qui mortaliter ante peccaverunt, etiam si dolorem habeant de peccato, animumque in futurum recte ac iuste vivendi. Nam si peccatores appellaret, quibus interior poenitentia non est, profecto nulla Sacramenta essent peccatoribus ministranda. Videtur ergo D. Thomas sentire, ecclesiam his, qui ante peccaverunt, si habeant tamen interiorem de peccato dolorem, Sacramenta baptismi & poenitentia administrare debere: at reliqua Sacramenta non nisi per Sacramentum aliquod eorum iustificatis, quæ directe ad iustificationem ordinantur: ut baptismus, & poenitentia. Atque id etiam definisse videtur Innocentius primus in epistola ad Rufinum & Eusebium cap. 4. his verbis: *At dicitur legitimum sacerdotis benedictio auferre omne vitium; ergo si ita est, applicentur ad ordines sacrilegi, adulteri, atque omnium criminum rei. Quia in ordinatione omnia vitia purantur auferri, nullus sit poenitentia locus, quia id potest præstare ordinatio, quod longa satisfactio præstare consuevit.*

Sed quoniam huiusmodi argumenta retundi possunt, & præceptum eiusmodi non rationatione, sed traditione maiorum constare debet, dicamus sane, non esse eandem causam, quoniam alterum nobis traditum est, alterum non item.

Ad ultimum Divus Thomas in 4. dist. 37. quest. 3. art. 1. quest. 4. ob eam rationem tenere videtur, quod obligatio, quæ ecclesiæ obligat ad confessionem semel in anno faciendam, solum-

mi-

mitur ex eo, quod liget semel in anno ad eucharistiæ sump-
tionem. Ait enim: *Ad eucharistiã nullus post peccatum mortale,*
nisi confessus debet accedere, copia sacerdotis oblata: & inde venit
obligatio, qua ecclesia omnes obligat ad semel in anno confitendum,
quia instituit, ut semel in anno, scilicet in Pascha, omnes sacra-
mentum accipiant: & ideo ante tempus illud confiteri tenentur.
Hactenus ille, & iuxta hanc sententiam connexa sunt etiam in
ecclesiæ præcepto hæc duo Sacramenta.

Id autem etiam suadet ex concilio Agathensi, quod re-
fertur dist. 50. in cap. *Et ex poenitentiali Romano*: ubi dicitur,
quod hebdomada priorè ante initium Quadragesimæ, tum
primum consentibus peccata sacerdotes poenitentiam dent.
Citat quoque Beatus Rhenanus in sine annotationum super
Tertullianum, decretum alterius synodi, quo præscribitur, ut
feria 4. ante Quadragesimam peccatores confiteantur. Ac re-
vera publice poenitentes in die Cinerum ex more antiquo pec-
cata sua confitebantur. Imo adeo nunc etiam qui in Quadra-
gesima non confitentur, existimant se illius præcepti præva-
ricatores. Prælati quoque excommunicant illos, qui in Qua-
dragesima non fuerint confessi. Præceptum igitur de confesio-
ne iure etiam ecclesiastico eucharistiæ præcepto adiunctum
est. Nam & Sixtus IV. in quadam *Extravag. de trogua & pace*,
cuius initium, *Vices illius*, iubet, ut Mendicantes desistant præ-
dicare, parochianos non obligatos, saltem in Paschate, pro-
prio consiliteri sacerdoti.

Verum enim vero, cum in illo cap. *Omni utriusque sexus*,
Innocentius dedita opera limitasse videatur præceptum com-
munionis ad Paschale tempus, non item præceptum confesio-
nis: dixit enim: *Confiteatur semel in anno, suscipiens ad minus*
in Pascha eucharistiã Sacramentum: non video ego, cur ex eo
præcepto fideles astringamus ad confitendum in Quadra-
gesima.

Præterea, si quis peccaverit mortaliter diu ante Quadra-
gesimam, & statim confiteatur peccatum suum proprio sacer-
doti, quæro, an ille implet præceptum illius capitis, nec ne:
si implet, vincimus: si non implet, ergo etiam si non peccasset
mortaliter usque ad Pascha post priorem confessionem, tene-
tur

itur iterum eadem peccata confiteri, a quibus semel absolu-
tus est.

Præterea, si homo habeat legitimum impedimentum ad
communione accipiendam, ut frequentem vomitum, vel
quia detinetur in carcere, vel quia non habet ætatem idoneam
ad eucharistiã percipiendam, rogo, an præcepto de semel in
anno confitendo satisfaciatur, cum ante Quadragesimam confi-
tetur: quod negare quoniam impudentia est, teneamus, præ-
ceptum communionis ad certum anni tempus constringere,
præceptum vero confessionis non item.

Verum est itaque, ante eucharistiã oportere confiteri,
quotiescunque illam homo percipiat, sed non ex illo præcep-
to concilii Lateranens. sed ex divina lege, ut prius nobis osten-
sum est. Nec intentio præcipientis obligat, sed forma præcep-
ti. Unde quamvis summus Pontifex præciperet confessionem,
eo sine, ut eucharistiã præmitteretur, non tamen suo ad id
præcepto obligavit. Jam enim erat ius divinum, quo huius-
modi confessio semper erat præmittenda, sive in Paschate seu
quocunque alio tempore eucharistiã sumeretur.

Circa tertium casum dubium oritur. Eadem enim ratio-
ne homo sanus in principio diei, si timeret febriam superven-
turam, teneretur divinum totius diei officium prævenire. Imo
etiam teneretur prævenire ieiunium præceptum ab ecclesia, si
probabiliter crederet, se præscripto die non habiturum ieiun-
nandi facultatem. Item, si in Paschate crederem, me habiturum
legitimum impedimentum eucharistiã suscipiendi, de-
berem quoque prius sumere, cum adesset opportunitas.

Ad hoc respondetur, non esse simile. Nam quædam præ-
cepta sunt homini ad certum & determinatum tempus imple-
nda, ut de ieiunio Quadragesimæ, aut vigilia alicuius festi: &
cuiusmodi non est necesse prævenire, etiam si existimemus im-
pedimentum legitimum nos habituros tempore, quo essent im-
plenda. Alia vero præcepta sunt sine determinatione tempo-
ris, qua videlicet nos obligant, ut aliquando impleantur, sal-
tem semel in vita, ut sunt media ad salutem necessaria, at-
que præcepta, quæ de huiusmodi feruntur, antevertere ne-
cessum est, ut de baptismo. Imo qui nunquam in vita eucha-
ristiam

rissiam suscipit, credens futurum periculum mortis, nec habiturum se eucharistiae copiam, praevnere debet, cum habet copiam. Nam tenetur saltem semel in vita illud praecipuum implere. Hinc navigaturus periculoso tempore, si non habet in navi confessorum, tenetur periculum praevnere.

Hinc Christianus, qui tenetur semel in anno confiteri ex ecclesiastica lege, si credat se non habiturum copiam confessoris in duobus postremis mensibus anni, obligatur ad confessionem faciendam intra decem menses priores illius anni verbi gratia, si habeat quae proluxa maria transfretare, etiam si alias nullum navigationis periculum esset.

Sed quid illi primo argumento respondebimus? nam reliqua faciliora sunt. Nempè, distinguendum est impedimentum legitimum postea futurum. Nam si voluntarium est, teneor profecto Divinum officium ante solvere, cum reliqui temporis impedimentum quamlibet legitimum & necessarium ego libere praestem. Quod si impedimentum a natura aut violentia extiterit, uti ab ingruente morbo; tunc ego non altraherem, nisi ad id officii persolvendum, quod pro tempore praesenti atque praeterito debetur. Facultas autem, quae datur ab ecclesia, aut antevertendi, aut postponendi Divinum officium intra diem tamen naturalem, privilegium favoris est, non vinculum necessitatis: h. e. praevnere possumus, non tenemur.

In quarto casu Durandus, in 4. dist. 17. quest. 14. in dubium vocat, *An statutum illud ecclesiae de confessione semel in anno faciendâ sit praecipuum, an potius exhortatio ad confessionem.* Suadet autem non esse praecipuum, quod nullum sit ibi verbum, unde vis praecipii colligi possit: habet enim textus in hunc modum: *Omnis utriusque sexus, postquam ad annos discretio- nis pervenerit, omnia sua solus peccata saltem semel in anno confiteatur proprio sacerdoti, & iniunctam sibi poenitentiam propriis viribus studeat adimplere, suscipiens reverenter ad minus in Pascha eucharistiae Sacramentum.* Quod si dicas, verbum, *Confiteatur*, vim habere praecipii, idque colligas ex poena subiuncta, *Alioquin & vivens ab ecclesiae ingressu arceatur, & moriens Christiana carceris se- pulchra:* contra Durandus argumentatur, quia illa clausula de poena non refertur ad transgressionem legis de confessione, sed ad

ad transgressionem praecipii de eucharistia. Non enim ecclesia legem fert, cuius transgressionem poena legis punire non potest: frustra siquidem lex eiusmodi poenalis a legislatore ferretur. At ecclesia non potest punire violatorem legis de confessione, quia non potest ecclesiae constare, quisnam sit illius legis transgressor: primo propter peccata occulta: secundo, quia non potest cognoscere, an omnia mortalia confiteatur; quod tamen lex praecipit: tertio, quia solus soli sacerdoti confiteri debet, iuxta illam legem, & sacerdos tenetur servare secretum, etiam si nullum peccatum peccator confiteatur. Quamobrem in casum poena illa transgressori legis de confitendo praefiniretur.

At vero communis omnium & Theologorum, & Iurisperitorum sententia certis argumentis astruit, legem illam confessionis ad mortale peccatum obligare: non enim fideles existimant, cum in Quadragesima confitentur, ex consilio se confiteri, & non ex praecipio. Quod si quis negligeret toto anno confiteri, male dubio procul fideles audiret, & mortaliter peccare crederetur. Et confirmatur, quia praetati in eos, qui non fuerint eo anno confessi, excommunicationis sententia animadvertere solent: supponunt igitur peccasse mortaliter.

Praeterea, ut ante docebamus, divinum de confessione praecipuum per humanam legem ad certum tempus limitatur. Nam citra huiusmodi limitationem divinum illud praecipuum commode servare non posse. Non est ergo exhortatio & consilium, sed praecipuum: quippe si consilium esset, vix unus, aut alter in Quadragesima confiteretur, nec implendo consilio tanta sollicitudine, timore, ac diligentia plebs universa concurreret.

Ita licet ecclesia non possit confessionem interiorum peccatorum praecipere, nec pro transgressionem poenam inferre; praecipuum a Deo tamen potest ad certum tempus limitare, transgressoresque legis limitatae excommunicatione plectere. Illa vero poena decretalis huius, de qua differimus, locum habet, cum transgressio praecipii manifesta est, verbi gratia, si non habet schedulam confessoris.

Illud tamen vere verti in quaestionem potest, *An ante quartum decimum annum pueri confiteri ex hac lege concilii teneantur.* Dicit enim concilium, *Cum ad annos discretionis pervenerit, &c.* Sed anni discretionis dicuntur, cum homo tertium decimum, vel quartum decimum attigerit: igitur usque ad id aetatis non tenentur homines confiteri. Quod autem anni discretionis in eum modum sint intelligendi, probatur, quia non obligamus parvulos ad sumendam eucharistiam ante illam aetatem. At simul utrumque praescribitur, & quod omnis homo, cum ad annos discretionis pervenerit, confiteatur, & quod suscipiat eucharistiae Sacramentum.

Huic quaestioni respondetur, usum rationis non simul circa omnia parvulis contingere. Nam sunt pueri, qui peccata gravia discernere a levibus possunt, distinguere inter cibum sacrum a profano non possunt. Puer ergo, ubi primum habet usum rationis ad peccandum mortaliter, huius legis obligatione constringitur, teneturque iam semel in anno confiteri: sed eucharistiam percipere non tenetur, nisi talem ac tantum usum habeat rationis, quo congruenter sacrum Christi Corpus sumere, & Divinitatem possit revereri latentem: proptereaque dixit Innocentius, reverenter suscipiens, &c.

Illud quoque Scholastici auctores vocare in quaestionem solent, *An ecclesia possit in divino de confessione precepto cum aliquo dispensare.* Nam in eo, quod humanum est, de quotanni peccatorum confessione dispensari per ecclesiam posse, minime controversatur. At illud controversiam habere merito potest; nam reddere vota, iuramenta servare, iuris est & Divini & naturalis: habet autem ecclesia facultatem & dispensandi in votis, & relaxandi iuramenta: ergo, licet confessio iure divino praescripta sit, ecclesia tamen poterit dispensare.

Et confirmatur ex eo, quod Matth. 16. D. Petro dicitur: *Quodcumque solveris super terram, erit solutum & in caelis, &c.* ergo si quem Petrus absolverit ab obligatione confessionis, ille erit coram Deo revera solutus.

Huic ego quaestioni, quoniam alio loco opportunius disseretur, solum dabo, quod ad praesentem locum satis est, negan-

gando primi argumenti consequentiam. Nec enim est similis ratio de precepto confessionis & baptismi, ac de precepto reddendi vota, & servandi iuramenta: quia baptismi, aut confiteri, salutis impedimentum asserre nemini potest, cum in his Sacramentis tota hominis salus consistat, sunt quippe ad salutem necessaria. Quapropter non expediebat, ut relinquere ecclesiae facultas in huiusmodi praecipis dispensandi. At vota & iuramenta praestare, nonnuquam vergit in salutis dispendium, eo quod homines sint ad iurandum atque votandum faciles, non habita ratione futurae incommoditatis. Quamobrem necessarium erat, ut ecclesia Christi potestatem haberet in voto & iuramento dispensandi, quae scilicet vincula subinde maioribus bonis poterat esse impedimentum.

Et per hoc ad testimonium ex Matthaeo respondetur. Nam quia potestas ibi promissa, potestas clavium est ad aperiendum regnum dignis, claudendum vero indignis; & per Sacramenta baptismi & confessionis regnum caelorum suscipientibus aperitur, non est Petro collata potestas, ut dispenseret in his Sacramentis, ne suam videlicet destrueret potestatem, ea Sacramenta tollendo, quibus administrandis regnum caelorum habebat fidelibus aperire: sed enim vota & iuramenta servare, poterat esse fidelibus regni caelorum impedimentum. Quocirca sicut potestas clavium limitatur ex ordine ad finem, scilicet apertionem regni caelestis (quapropter non potest ecclesia Sacramenta tollere) ita etiam ex eodem sine amplificatur ad omnia ea tollenda, quae apertionem regni caelorum impediunt, qualia interim sunt vota & iuramenta. Et certe illius testimonii intelligentiam ecclesiae usi magis, quam ratiocinatione colligere possumus. Quotus enim quisque per rationem humanam consequetur, qualis quantaque potestas per illa generalia verba: *Quodcumque ligaveris, quodcumque solveris*, fuerit Petro promissa? Accepit quidem potestatem ad edificationem, & non ad destructionem, ut 2. ad Corinth. 10. Apostolus tradit: unde in his, quae sunt de necessitate, dispensavit nunquam, nempe non poterat, quod in destructionem esset: in votis autem & iuramentis dispensavit, ac poterat quidem, quod erat in edificationem.

Vnde D. Thomas, dist. 17. quæst. 3. art. 1. quæst. 5. in necessitate huius Sacramenti fundavit, quod in eo dispensari non possit. Quamvis in solutione ad primum expresse doceat, summum Pontificem in iure divino positivo dispensare non posse. Ita discipuli Divi Thomæ, ut hanc sententiam tueantur, aiunt, prælatos ecclesiæ, cum dispensant in voto, non dispensare in præcepto iuris naturalis, vel divini, sed in eo, quod humani iuris est. Nam vineculum voti mei, lex mea privata est, ita humanum est, non divinum. Habent autem D. Thomam a se, 2. 2. quæst. 88. art. 10. ad 2.

Sed in hac tamen philosophandi ratione duæ difficultates existunt: Prima, quod ea, quæ sunt de iure positivo, potest summus Pontifex, etiam sine causa, tollere & abrogare: ut quamvis male faciat, factum tamen validum sit. At in voto absque rationabili causa dispensare nequit, & si dispense, irritum est, quod facit. Servare igitur votum, non humani solum iuris est, sed divini.

Altera autem difficultas est, quod si vinculum voti, & iuramenti humanæ facultatis esset, ante divinam legem novam & veterem, per humanam potestatem dissolvi posset: quod si non poterat, certe plusquam humanum erat hoc vinculum. Naturale siquidem est, ut omnis obligatio per quascunque causas nascitur, per easdem dissolvatur. Si igitur votorum & iuramentorum obligatio per iuris humani arbitrium solum extiterit, per idem etiam arbitrium dissolveretur. Quo fieret, ut qui aut voti, aut iuramenti vinculum induxisset, idem haberet eiusdem solvendi facultatem. Quemadmodum princeps, qui legem diœi publicam, eam solvere potest, & abrogare. Faciamus itaque hic tractatui de confessionis præcepto finem, cuius prolixitatem postremo de satisfactione disputatio compensabit. Erit enim quam brevissima.

De tertia igitur poenitentia parte, hoc est, de *satisfactione*, inter fideles etiam ambigitur, an Divinum præceptum sit. Nam Scotus, dist. 18. & 19. circa finem asserit, nullum poenitentem obligari ad acceptandam poenitentiam quam sacerdos iniungit.

Asserit rursus, quod si satisfactionem iniunctam acceptat,

tat, tenetur implere sub poena peccati mortalis. Idem sequitur Gabriel, dist. 16. 4. quæst. 2. Quoniam ad satisfactionem pro poena duo remedia sunt: alterum in hac vita, alterum in purgatorio. Potest ergo poenitens suo favori cedere, quo ex misericordia Dei satisfactio præsens acceptatur pro futura poena: atque proinde eligere poterit satisfactionem futuri sæculi.

At hæc opinio nulla ratione nititur. Si enim sacerdos obligare ad mortale non potest, mea acceptatio non inducit peccati mortalis obligationem: quippe non aliter poenitens implere vult poenitentiam iniunctam, quam sacerdos obligare potest. Non itaque coherent ambe illæ assertiones. Quamobrem acutius multo Caietanus in quæst. 2. de Satisfact. ad 2. argum. rerum consequentiam, & connexionem intuitus, exillimavit, quod poenitens nec acceptare tenetur iniunctam sub poena peccati mortalis, nec acceptam implere.

At vero D. Thomas longe diversam opinionem secutus est in 4. dist. 18. quæst. 1. art. 3. quæst. 3. dist. 20. art. 2. quæst. 2. ad 2. sed & dist. 16. in expositione textus aperte dicit, Ioannem quidem fuisse denunciatores præcepti de Satisfactione, Christum autem institutorem Sacramenti, & partium eius. Et 3. part. quæst. 84. art. 8. dicit, quod poenitentia exterior, qua iuxta arbitrium sacerdotis peccator satisfacit, oportet, duret usque ad determinatum tempus secundum mensuram peccati.

Durandus etiam D. Thomæ subscripsit, dist. 17. quæst. 3. ad 2. & Sylvester in verb. Confessio 1. §. 26. Atque hæc nos sententiam tenere debemus, si rectam Theologiæ rationem sequi volumus.

Primum, quia sacrilegium est, Sacramentum aliquod mancum, & imperfectum relinquere. At si satisfactio prætermittitur, tertia poenitentia pars, mancum, & imperfectum conficitur Sacramentum. Sacrilegium igitur fuerit, satisfactionem a sacerdote iniunctam vel non accipere, vel non implere.

Deinde, in foro contentioso iudex habet potestatem poenam pro delictis imponendi, quam etiam reus subire tenetur:

tur: ergo & iudex ecclesiasticus in foro conscientiae hanc habebit potestatem. Non enim potestas apostolorum in foro interiore a Christo Domino collata imbecillior est, quam in foro exteriori.

Præterea, potestas, quæ non habet vim coercendi, ridicula est, & in nullos futura usus, ut inter asserendum præceptum de confessione docuimus. Si ergo iudices a Christo instituti non haberent vim, auctoritatemque ligandi ad penam rationabilem, & iustam pro qualitate, & quantitate delicti, profecto eorum iurisdicção, & potestas de culpis iudicandi merito rideretur.

Præterea, clavis potestas est non solum solvendi, sed & ligandi, ut patet ex definitione clavis, quam & Ioannes XXII. in *extravag.* *Quis quæritam*, de verborum significat. & communis probat Theologorum consensus; imo adeo Dominus, Matth. 16. Nam cum dixisset, *Tibi dabo claves regni cælorum*, explicaturus, quid nomine claviuum intelligeret, vestigio subdit: *Et quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cælis, & quodcumque ligaveris, erit ligatum.* Quod si æquum habent sacerdotes absolvendi & ligandi potestatem, certe sic absolvent vice Dei, cum formam Sacramenti proferunt; ita ligant vice Dei, cum multam pro culpis indicunt. Penam autem Divina sententia in Sacramento taxatam subire nolle, sine dubio grave peccatum est.

Et confirmatur: Nam si princeps constitueret aliquem delegatum ad iudicandum in Republ. de criminibus, nimirum intelligeremus, illius Reipubl. cives sententiis iudicis instituti obligari ad parendam. Cum ergo Christus sic instituerit vicarios suos, ut Ioannis 20. dicitur, non est dubitandum, quin eorum sententiæ, & in absolvendo, & in ligando, eandem habeat vim, ac si a Christo latæ fuissent. Quamobrem eiusmodi sententiis obtemperare fuerit omnino necessarium.

Præterea (quod retro docuimus) exterior satisfactio in precepto est, cum sit ad salutem necessaria: ergo qui ad aliam vitam remittit satisfactioem, reus peccati mortalis efficitur.

Nec aliud intelligendum est (quod alias sepe commemoravimus) in lege nova factum esse, nisi ut quam poenitentiam

tenebatur peccator in delicti compensationem Deo præstare, eam præstet sacerdoti Dei vices habenti: quo fieri, ut si in naturæ lege, vel scripta homines exteriorem satisfactionem exhibere pro peccatis tenebantur, teneantur etiam lege evangelica eandem exhibere ad sacerdotum arbitrium, quibus Deus huiusmodi iudicium delegavit.

Age vero, quem dolorem de peccatis, quem animum emendandi vitam ille habet, qui poenitentiam iustam & æquam iniunctam a iudice Dei locum habente nec vult acceptare, nec implere? Quæ rursum humilitate accedit iudicandus, qui iudicis sententiam iustitia, æquitateque plenam negligere non veretur? Cumque etiam vel iudicis arbitri, quem tua voluntate delegeris, iuste sententiæ nolle parere iniquum sit, ac iudici quoque arbitro iniurium; quidni sit iniquum pariter, & iniurium, iudici non arbitro, sed divina auctoritate substituto nolle obedire, cum iustam sententiam profert?

Præterea, etiam ut Sacramentum hoc medicinale esset, non iudiciale, vel etiam tunc absurdum esset, libere pronunciare, non obligari poenitentem ad parendum sacerdoti in remediis curationis: quod perinde esset, atque diceretur, non oportere ægrotum medico obtemperare salubriter precipienti. At satisfactio sacramentalis sicut est in compensationem iniuriæ factæ Deo, ita etiam in medicinam spirituales ægritudinis. Quocirca intolerabilis opinio est, quæ peccatorem ab obligatione satisfactiois sacramentalis absolvi.

Nos autem admirari satis non possumus, quid causa fuerit hominibus doctis, ut non rem modo, verum etiam nomen satisfactiois excluderint. Satisfactio enim nomen iustitiæ est, atque hoc loco sane iustitiæ eius, qua Deo pro culpis penas debitas solvimus. Quod si iure iusta atque debita Christi, & vicariorum eius iudicia non amplectimur, impuneque licet eorum sententiæ reicere: profecto (ut diximus) satisfactiois & res, & nomen aboletur; aboleturque proinde omnis obligatio, quæ ad standum, parendumque iudicis humana ratione constituitur.

Illud vero, quod nobis obiiciunt contrariæ opinionis assertores, indignum est, ut a nobis rescellatur, & tempus postu-

stulat, ut finem iam dicendi faciamus; nam elatus studio res multas & magnas explicandi, longior quidem fui, non inferior; sed erat tamen difficile, argumentum tantum, tanque præclarum inchoatum relinquere. Quod si pro dignitate vestra mihi tractatum non est, veniam, obsecro, detis viri humanissimi: sin autem aliqua ex parte dignitati vestræ fecimus satis, id omnes Deo Opt. Max. acceptum referamus. In cuius gloriam, poenitentiam, sive virtutem, seu Sacramentum, & ad salutis finem, & ex præcepto quoque Dei peculiari necessarium esse, hæcenus dictum sit.

FINIS.

INDEX

RERVM MEMORABILIVM,
QVÆ IN HIS CANI OPERIBVS
continentur.

I. primum volumen; II. vero secundum notat.

A

Absolutio.

Absolutio Sacramentalis sententia quædam est in foro iudiciali. II. pagin. 609. Actus Sacramentalis absolvendi duplicem potestatem exigit. II. 615.

Abraham

Non est mentitus pueris cum dixit: Expectate hic, ego & puer cum adoraverimus, revertemur ad vos. I. 9. Fuisse mentitum quadam ratione, aliqui admittunt. I. 17.

Actio, & passio in uno, eodemque opere considerari possunt. I. 22.

Altit,

Qui peccatum est, si in rerum moralium ordine consideretur, ad causas naturaliter agentes inepte revocatur. I. 30. Actus humani in iustificatione impij nihil aliud faciunt, quam disponere animam ut gratiam Dei recipiat. II. 302. Inter actus voluntatis, & intellectus proportio est. II. 407. Primus actus poenitentia nunquam est sine actu charitatis. II. 454. Actus charitatis prior natura est actu poenitentia; imo illa huius radix est. II. 455. Actus interrupti in confessione quando exprimendi. II. 575.

Adam primus iacet, ubi secundus sepultus est. II. 39.

Affectio animi optima facit ut homo doctrinam Dei ad se
Tom. II. Nona lu-

stulat, ut finem iam dicendi faciamus; nam elatus studio res multas & magnas explicandi, longior quidem fui, non infior; sed erat tamen difficile, argumentum tantum, tanque præclarum inchoatum relinquere. Quod si pro dignitate vestra mihi tractatum non est, veniam, obsecro, detis viri humanissimi: sin autem aliqua ex parte dignitati vestræ fecimus satis, id omnes Deo Opt. Max. acceptum referamus. In cuius gloriam, poenitentiam, sive virtutem, seu Sacramentum, & ad salutis finem, & ex præcepto quoque Dei peculiari necessarium esse, hæcenus dictum sit.

FINIS.

INDEX

RERVM MEMORABILIVM,
QVÆ IN HIS CANI OPERIBVS
continentur.

I. primum volumen; II. vero secundum notat.

A

Absolutio.

Absolutio Sacramentalis sententia quædam est in foro iudiciali. II. pagin. 609. Actus Sacramentalis absolvendi duplicem potestatem exigit. II. 615.

Abraham

Non est mentitus pueris cum dixit: Expectate hic, ego & puer cum adoraverimus, revertemur ad vos. I. 9. Fuisse mentitum quadam ratione, aliqui admittunt. I. 17.

Actio, & passio in uno, eodemque opere considerari possunt. I. 22.

Altit,

Qui peccatum est, si in rerum moralium ordine consideretur, ad causas naturaliter agentes inepte revocatur. I. 30. Actus humani in iustificatione impiis nihil aliud faciunt, quam disponere animam ut gratiam Dei recipiat. II. 302. Inter actus voluntatis, & intellectus proportio est. II. 407. Primus actus poenitentia nunquam est sine actu charitatis. II. 454. Actus charitatis prior natura est actu poenitentia; imo illa huius radix est. II. 455. Actus interrupti in confessione quando exprimendi. II. 575.

Adam primus iacet, ubi secundus sepultus est. II. 39.

Affectio animi optima facit ut homo doctrinam Dei ad se
Tom. II. Nona lu-

650 Index rerum memorabilium.

litem necessariam discernat ab errore contrario. I. 53.
Agnus Paschalis an fuerit legis veteris Sacramentum. II. 378.

Alexander tertius.

Cum iubet in testamentis duos, vel tres testes solum a iudicibus exigi, cap. *Non esset*, de Testam. quomodo intelligendus. I. 425. Vult iudices etiam laicos in ecclesiarum patrimonio secundum statuta Canonum de testamentis iudicare. I. 426. Non impedit, quin principes seculares possint plures quam duos, vel tres testes in civium suorum testamentis exigere. I. 427.

Aloysius Lippomanus gravem historiam edidit de vitis Satorum. II. 108.

Altare dicitur, in quo offertur sacrificium, sicut mensa, in qua editur cibus. II. 275.

Ambrosius.

Cum ait, Petrum amisisse fidem, nomen fidei pro confessione fidei accipit. I. 439. Non audet asserere, Christum secundum humanitatem aut in sapientia profecisse, aut quiequam ignorasse. II. 338.

Anima.

Asserere, eius immortalitatem ratione naturali probari non posse, erroneum est. II. 358. Immortalem esse ostenditur. II. 359. Animam Christi ab instanti conceptionis Dei essentiam vidisse, Theologi definiunt. II. 324. Animus hominis naturaliter est immortalis. II. 359. Animam hominis non esse in potentia materiae, carcerum autem viventium animas esse, Moyses manifeste indicat. II. 358.

Anni.

Annorum numerus ab egressione filiorum Israel de Aegypto, ad templum a Salomone inchoatum. II. 65. Annorum numerus omnium, qui presierunt a Moysse ad Salomonem, in veteris testamenti libris singularim designatus est, exceptis Iosue, Samgar, Samuel, & Saul. II. 73.

Antonius, & Vincentius Belluacensis non tam vera scribere curant, quam, ne nihil prætereant, quod alibi scriptum reperitur. II. 304.

Apo-

Index rerum memorabilium. 651

Apocalypsis liberum a canonicis excipere, hæreticum est. I. 68.

Apostasia

Non est hæresis. II. 193. Apostatae in penas hereticorum incurrant. II. 195.

Apostoli

Quædam literis, quædam viva voce prodiderunt. I. 195. Tempore dominicæ Passionis Christi fidem non amiserunt. I. 268. Ex animi perturbatione, & ignorantia dubitarunt. II. 214. Cum baptizarent in nomine Christi, non omiserunt nomen Patris, & Spiritus Sancti. I. 429. Quæ ad apostolos pertinent quatenus ad ecclesiarum sacerdotes, hæc ad solos futuros sacerdotes referenda sunt. I. 432. Apostolos confirmatos fuisse in gratia, recte colligitur ex illis verbis: Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis. I. 443. Apostolorum nemo in legibus ecclesiarum ferendis poterat errare, illorum vero successores possunt errare. I. 165.

Aqua benedicta non sanctificat. II. 381.

Arabes quidem dixerunt, animum natura esse mortalem, sed in novissimo die cum corpore immortaliter suscitandum. II. 355.

Arca veteris Testamenti typus ecclesiarum. I. 285.

Argumentum.

Argumenta omnia vel a ratione, vel ab auctoritate ducuntur. I. 4. Argumenta eorum qui suadere conantur, Scripturam sacram non egere approbatione ecclesiarum. I. 35. Argumenta contra auctoritatem Scholasticorum. I. 491. Argumentis, quæ posita sunt contra Machabæorum libros, fit satis. I. 85.

Aristoteles.

Cum ait summum hominis bonum in contemplatione supremarum rerum consistere, errat. I. 548. evidentiam in disciplinis flagitat, ut rerum cognitio nec fallere possit, nec mutari. II. 134.

Ars est dux certior quam natura. II. 139.

Nann 2

46

Attritio

Sufficit ad suscipiendum effectum baptismi, II. 482. Attritio & contritio quid differant, II. 482. Quando ex attritio quis fiat contritus, II. 597.

Attritio qualibet non sufficit, ut fiat quis ex attritio contritus, II. 597.

Auctoritas in Theologia primum locum tenet, ratio postremum, I. 2.

Auctor

Libri Regum eos tantum redegit in numerum, quos intellexit, dum iudices administrarent, intercessisse, II. 73. Auctores sacri quomodo se habeant circa vulgi opiniones falsas, II. 38. Auctores sacre scripturae aliquando loquuntur, ut vulgus solet loqui, I. 133. Auctores sacros in libris canonicis non semper Divino Spiritu fuisse locutos aliqui probant, I. 153. Auctores Sacri quicquid in libris canonicis habetur, Spiritu Sancto dictante scripserunt, I. 156. Eorum scripta in duplici sunt differentia, I. 161. Alii auctores sacri præter apostolos, & illos, qui ab apostolis probati sunt, non spectandi, I. 44. Auctores Sacri sæpe vocabulis imaginum utuntur pro rebus per imagines significatis, II. 259.

Augustinus

Com ait, concilia priora a posterioribus emendari, loquitur de legum emendatione, non fidei, I. 383. Ait, nihil fieri nisi voluntate & permissione Dei, I. 30.

Auxilium speciale Dei necessarium est ad credendum, I. 54.

B

BAlaam, & Caiphæ verba, non quia ipsi dixerunt, ad fidem spectant, sed quia auctores sacri scripserunt, II. 174.

Baptismus.

In nomine Christi collatus, an iam ratus sit, I. 428. Sine baptismi Sacramento in re suscepto datur salus, II. 536.

Bap-

Baptismi trina immersio per contrariam consuetudinem abolita, I. 209. Baptismi Sacramentum num ante Christi passionem institutum, I. 498. Non est necessarium credere Baptismum fuisse collatum ab apostolis per illa verba: Ego te baptizo in nomine Christi, I. 429. Qui ante Baptismum peccavit mortaliter, in eo requiritur aliqua poenitentia interior, II. 480.

Barruch

A canone Scripturarum Sacrarum eximere erroneum est, I. 64. Eius prophetia, tanquam pars Hieremias veteribus visa, I. 80.

Berosus.

Berosos duos auctor ponit, unum Annianum & mendacem, alterum verum, II. 92. Vnum alteri in multis opponit, Ibid.

Bucerus

Assertit, tunc credendum esse ecclesie, cum pronunciat secundum scripturas recte intellectas, I. 260. Errat, cum ait, in synodum ecclesie non cogendos nisi filios Dei, I. 316. Negat Christi animam fuisse a principio perfectam, II. 322.

C*Calicianus*

AIT, Deum non esse auctorem peccati, ut sic, sed quatenus est pena peccantis, I. 24. Fallitur, quod putat prophetiam Danielis referri non potuisse ad idolum Antheochi, I. 87. Arguitur de falsa intelligentia illius loci: *Accedentem ad Deum oportet credere, quia est*, &c. I. 525. & seq. Eius error in expositione sacrarum literarum, I. 459. & seq.

Calvinus ait, Eucharistiam ideo a Patribus sacrificium vocari, quia est exemplar, & imago sacrificii, II. 277.

Canonis

Apostolorum non sunt computandi inter libros Canonicos, I. 344. Canonis Trullani non habent ecclesiasticam potestatem, I. 372. & seq. Canonum Sacrorum interpretibus creditur adesse Christus, I. 251. Canonici iuris notitiam esse

654 *Index rerum memorabilium.*

esse Theologo necessariam probatur. I. 518. & sequent.
Carion, & historia ipsius Lutherum sapiunt. II. 116.

Causa.

Causarum duo genera, naturale & morale. I. 30. Causæ ad-
iutrices omnes non se habent eodem modo. I. 516. Cau-
sas morales non est necesse simul esse cum effectibus. II. 602.

Censores fidei admonentur. II. 215. & seq.

Censuræ non solum, sed earum etiam culpæ, & remissio a
superioribus reservantur. II. 577.

Cham typus fuit hæreticorum. II. 193.

Chaldæi, & Egyptii non alios historicos approbant, præ-
ter sacerdotes, quod ipsos nunquam menturos crede-
rent. II. 110.

Charitas

Remittit peccata. II. 471. An sine poenitentia remittat pec-
cata mortalia. II. 468.

Christus

Intelligitur per Samaritanum. II. 372. Non accepit testimo-
nium ab homine propter se, sed propter alios. I. 50. Nul-
lum unquam verbum, nisi ex S. Spiritu locutus est. I. 161.

In celo offert sacrificium altaris. II. 314. Est salvator ec-
clesiæ, non tamen omnes qui in ecclesia sunt salvos fa-
cit. I. 285. Christus & Spiritus veritatis cum ecclesia us-
que in finem sæculi permanebunt. I. 369. Quæ Petro di-
xit, ut præfecto ecclesiæ, hæc ad successores eius perti-
nent. I. 432. Christus obtulit sacrificium eucharisticum,

ibidem præcepit Apostolis ut facerent. Ibid. & seq. quæ
Christus mandavit apostolis, ut futuris ecclesiæ pastoribus,

episcopis, & pastoribus mandata sunt. I. 433. Similitudo
Christi, & Melchisedech. II. 273. Christus omni gratia
perfecte plenus fuit. II. 329. Ex Christo gratia & veritas
in omnes emanarunt. Ibid. Solus Christus fuit testis ocula-
tus in negotio fidei. II. 331. Ut Deus & homo fuit a Pa-
tre destinatus testis veritatis. Ibid. Quomodo proficiebat
sapientia, & gratia apud Deum & homines. II. 334. Chri-
stus passus est anno ætatis suæ trigésimo tertio inchoato
per tres menses, & decem dies. II. 32. Quod passus sit
anno ætatis trigésimo quarto, defendi non potest. II. 34.

Pri-

Index rerum memorabilium. 655

Primo anno post baptismum non est publice concionatus.
Ibid. Eius passio nobis applicatur in Sacramentis. II. 228.

Christi præceptum, & consilium quomodo differant a præ-
cepto & consilio Beati Pauli. I. 161. Eius corpus videtur,
tangitur, frangitur, &c. cum species Sacramentales vi-
dentur, tanguntur, &c. I. 384. Eius corpus frangitur ma-
nibus sacerdotum, non solum Sacramentum. II. 270. Chri-
stus in sacrificio altaris immolatur quotidie pro nobis. II.

288. Christi gratia & veritas omnes habuerunt gratiæ &
veritatis effectus. II. 329. Gloria ante passionem non fuit
consummata, & quicquid ei defuit ad absolutam homi-
nis glorificationem, hoc per passionem meruit. II. 343.

Christum nullam tristitiam habuisse in voluntate, sed in
solo appetitu sensitivo potest dici. II. 344. Quod habue-
rit in voluntate intellectuali maximam tristitiam, proba-
bile est. II. 345. Quod Christus in cruce non habuerit
gaudium, quod ex Deo viso in voluntate nascitur, pro-
babilius sustentari potest. Ibid.

Circumcisio in veteri testamento quomodo baptismo compa-
randa in novo. II. 453. & 440.

Circumstantia.

Circumstantiæ peccatorum duplexes. II. 567. Quæ ad confes-
sionem integram necessariæ. II. 568. & 572. & seq. Cir-
cumstantia loci quando in confessione dicenda. II. 575. Tem-
poris non necessario dicenda. II. 576.

Claves

Ecclesiæ sunt potestas absolvendi, & retinendi peccata. II.
529.

Clemens Romanus.

Non omnes libros Canonicos colligit, quod apostoli verbo
renus ecclesiæ tradiderunt. I. 83.

Cognitio.

Cognitio naturæ imperfecta est, si nulla rerum actio sequatur.
II. 130. Cognitio gratuita supponit cognitionem natu-
ralem, quemadmodum gratia naturam. II. 151.

Conclusio Theologica, quam ecclesia, concilium, vel etiam
Sancti confecerunt, & fidelibus præscripserunt, hæc veri-
tas catholica censenda est. II. 181.

Con-

Concilium

Universale definire debet, quis liber sit canonicus. I. 47. Triplex conciliorum genus. I. 318. Concilium generale est, quod omnium christianorum episcoporum convocacione, & congregacione celebratur. I. ibid. Provinciale, quando a Metropolitano omnes unius Provinciae, aut regni episcopi evocantur. I. 319. Episcopale, quod ab episcopis singulis in sua diocesi haberi solet. I. ibid. Concilium generale, quod non est congregatum, aut confirmatum auctoritate Summi pontificis, errare in fide potest. I. ibid. Confirmatum autem a pontifice certam fidem facit catholicorum dogmatum. I. 341. & 343. II. 181. Concilium provinciale a Summo pontifice non confirmatum potest in fide errare. I. 325. Confirmatum nequit. I. 326. Aliquando, licet desit ipsi auctoritas Pontificis, probabile argumentum facit ad suadendum dogmata fidei. I. 328. Concilium episcopale, si confirmetur a pontifice in decretis fidei, certum argumentum veritatis exhibet. I. ibid. Potest quidem per se facere probabilem fidem haereticos, non tamen certam, ibid. Concilium coactum per legatos pontificis asserunt aliqui errare posse, alii negant. I. 333. Concilium totum cum legatis errare posse, nullo modo admitendum. I. 337. Nunquam in concilio generali omnitur questio necessaria ad decidendas controversias fidei. I. 345. & 346. Neque unquam concilium semel confirmatum emendatur per posterius: emendantur quidem quae Pontificis confirmatione carent. I. 382. & seq. Concilii & Synodi nomen significat pastores, & episcopos in unum locum congregatos ad delinendas ecclesiae causas. I. 312. Concilii partes in causa fidei non consiliarii tantum sunt, sed etiam iudices. I. 337. 338. & seq. Concilia non coguntur frustra, licet Summus pontifex sit firmus iudex in causa fidei. I. 383. Concilia & epistola pontificum certas notas habent, quibus internoscimus, quando desinant. I. 503. Conciliorum auctoritas argumentis impugnatur. II. 495. Conciliorum definitiones non pertinent ad Sacram Scripturam. I. 341. & seq. Conciliorum in fide decreta, quibus notis internosci queant. I. 352. & seq. Conciliorum

ro-

robur ab eo est, pro quo rogavit Christus, ne deficeret fides eius. I. 371. In Concilio Tridentino quidam episcopus a patribus explosus est, quod assereret Christum in coena suum corpus & sanguinem non obtulisse. II. 266.

Confessio

Omnium peccatorum mortalium, quae sacerdoti fit, est ad salutem necessaria. II. 542. Confessio peccatorum secreta divinae, non humanae institutionis est. II. 543. Confessio integra esse debet. II. 561. Quae sit integra confessio. Ibid. & seq. An sufficiat confiteri omnia peccata, quorum quis ante memoriam habuit. II. 563. Confessio non est dividenda. II. 586. Si ex confessione alicuius peccati sequitur scandalum, tale peccatum potest taceri. II. 585. Instituta est confessio in remedium poenitentis. II. ibid. Confessionis integritas non mathematica, sed moraliter intelligenda. II. 586. Confessio dupliciter informis. II. 589. Confessio quando repetenda. II. ibid. An confessio, quae sacerdotibus in aurem fit, evangelico iure sit praecipua. II. 557. Examinanda est conscientia ante confessionem. II. 565. Confessio est praecipua materia sacramenti poenitentiae. II. 543.

Confessio eius, qui attritionem habuit tam imperfectam, ut virtute sacramenti non fiat contritus, an sit iteranda. II. 593. Confessio ficta quando sit sacrilegium. II. 599. Per confessionem fictam, & informem satisficit praecipuo ecclesiae. II. 603. An confessio generalis sufficiat ad absolutionem sacramentalem, quando specialis fieri non potest. II. 606. Confessio, in qua nullum peccatum explicatur, non est sacramentalis. II. 607. An confessio sacramentalis per nuncium, aut per literas absenti confessari fieri possit. II. 608. Confessio an fieri debeat per interpretem, cum alter alterius idioma non intelligit. II. 611. Sine consensu sacerdotis proprii alteri non licet confiteri. II. 612. & seq. Quando non est tutum confiteri proprio sacerdoti, quia timetur scandalum, vel revelatio confessionis, si proprius sacerdos neget facultatem alteri confitendi, potest homo confiteri sacerdoti cui voluerit. II. 615. & seq. Confessio annua non est solius praecipui divi-

Tom. II.

Oooo

ni,

ni, sed limitati per humanum. II. 627. Obligatio semel confitendi singulis annis existit ex obligatione singulis annis semel communicandi. II. 637. & seq. Quando quis astrin-gatur ad præceptum confessionis. II. 641.

Confessarius

Pontificis, a quo jurisdictionem habet ipsum absolvendi. II. 551. Confessarius necessario interrogare debet penitentem, quando probabile est, penitentem aliquam circumstan-tiam neglexisse. II. 569. Intelligens penitentem esse in-dispositum, sacrilegium committit ipsum absolvendo. II. 599.

Constantinus.

Confirmatio est Sacramentum. II. 379.
Eius donatio incerta. II. 76. & seq. Constantini lepra. II. 77.
Baptismus. II. 78.
Contrarietas quæ est mali, & boni, eadem est veri, & fal-si. I. 14. & seq.

Contritio.

Prima est meritoria primæ gloriæ, licet non primæ gratiæ. II. 458. & seq. Ad contritionem requiritur totus animi conatus, quem tunc penitens prestare potest. II. 486. Ad contritionem non requiritur certus intensiois gradus. II. 489. Contritio, & attritio quid differant. II. 482. & seq. Contritio non requirit certum tempus. II. 489. Contritio specialis pro singulis mortalibus peccatis non est necessa-ria. II. 501. In ordine ad confessionem requiritur contri-tio de singulis distincta. II. 502. Contritio quomodo sit pars penitentia. II. 534. Non est pars essentialis huius Sa-cramenti, sed integralis. II. 594. & seq.

Creatura vox generationem habet intus inclusam, quæ Chri-sti supposito absolute divinitatem tollit. II. 216.

Culpa.

Interdum est alterius pœna. I. 24. Condonatur hominibus per propriam fidem, & charitatem, pœna vero non so-lum per propriam, sed per alienam. II. 307.

D

Decalogi præcepta omnia continent quæ Deus præcipit. II. 412. Decreta pontificum duplicia. I. 425.

Deus

Dupliciter cognosci potest. II. 411.

Deo improprie & figurate tribuuntur excæcare, indurare, de-cipere, hominum corda in odium convertere, &c. I. 27.
Deus mentiri non potest, nec per se, nec per alium. I. 12. Deum posse mentiri ex ordinaria potentia, asserere hæ-reticum est. I. 15. Deus præcepit filiis Israel, ne redderent Ægyptiis vasa, quæ ab ipsis commodato acceperant. I. 21. Deus omnis boni auctor est. I. 22. Deus non decipit deceptionem faciendo, sed permittendo. I. 23. Deus earum pœnarum proprie causa est, quæ solum pœnæ sunt, non culpæ. I. 24. Deus potest dici auctor non ma-læ actionis, sed bonæ passionis. I. 25. Deus est causa na-turalis omnium motionum. I. 30. Deus proprie scit quæ necessario eveniunt, & quæ in casu & fortuna sunt posita, II. 134. Deus bifariam considerari potest. II. 150. & 155. Deus ut hominum iudex, habet parata virtutibus præ-mia, vitii supplicia. II. 152. Quomodo naturæ lumine agnoscimus Deum esse, agnoscimus etiam remuneratorem esse inquirentium se. II. 154. Deus in remissione peccati & misericors, & iustus est. II. 320.

Dilectio Dei super omnia dupliciter potest dici maxima. II. 491.

Disciplina

Quælibet habet duas partes. I. 33. Disciplina omnis huma-na ad Deum tanquam ad principium sapientiæ referenda est. I. 544. In disciplinis humanis duo vitia maxime vi-tanda. I. 541. Quid in humanis disciplinis viri docti re-prehendant. I. 545.

Discrimen duplex inter sacros auctores, & summum pontifi-cem, patresque concilii reperitur. I. 342.

Displientia

Peccati perfecta quæ. II. 482. & 483. Quæ imperfecta. II. Ibid.

Distributio accomoda est ibi : Spiritualis homo iudicat omnia, sicut & ibi : Ille docebit vos omnem veritatem, & ibi etiam : Vnctio docet vos de omnibus. I. 62.

Doctrina

Moralis non minus exigitur ad passum ovium Christi salutarem, quam fidei disciplina. I. 336. Doctrina fidei singularis hominibus necessaria. I. 50. Doctrina evangelica proprie nec hæresis, nec secta appellatur. II. 191. Doctrina veritatis aliquando potest intermitti. II. 372.

Doctor

Doctoris christiani præcipuum institutum est, exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere. I. 2. Doctores ecclesiæ universi nequeunt in falsam fidei doctrinam convenire. I. 269. Iuniores quid in sacrarum literarum expositione facere possint, aut debeant. I. 483. Doctores Hebræorum diligenter contenderunt textum Hebræicum corrumpere. I. 118.

Dogma quodcumque fidei, quod vel ecclesia haberit, vel concilium, vel Summus pontifex fidelibus præscripserit, nobis pro catholica veritate habendum est, sive scriptum sit, sive non sit. II. 181.

Dolor

Voluntatis est proprie hominis tristitia : qui autem in solo appetitu sensitivo reperitur, magis est animantis dolor, quam hominis. II. 346. Dolor comes individuus respicientiæ. II. 447. Dolor peccati quia est contra Deum, est de essentia penitentia. II. 452. Dolor omnis in amore fundatur. II. 454.

Driedo graviter erravit, qui relicto Hieron. & aliis probæ fidei, aurem Berofo accommodavit in Persarum regum gestis. II. 101.

Dubius in fide an infidelis sit. II. 198.

Dubitatio sine assensu, atque dissensu nec error proprie est, nec fidei ex omni parte inimica. II. 201.

E

Ecclesia

Fidelium nunc viventium scribere librum canonicum non potest, sed definiere, quisnam liber sit canonicus potest. I. 45. Ecclesia præsens suo iure potest docere eos, qui fidem susceperunt, quæcumque sunt fidei. I. ibid. Quæ præcepta ecclesia solvere possit, quæ non. I. 164. & seq. Ecclesia antiquior est quam scriptura. I. 191. Ecclesia non potest eximere fideles a vinculo traditionum, quas a Christo apostoli acceperunt, nec illas contraria consuetudine abolere. I. 210. & seq. Ecclesiæ græcum nomen, latine convocatio, seu concio dicitur. I. 239. & seq. Est locus quo multitudo constituit, & ipsa multitudo. I. ibid. Ecclesia dupliciter intelligi potest. I. 241. Ex quibus vere, & proprie ecclesia consistit. I. 231. In credendo non potest errare. I. 255. & seq. Nec eius fides potest deficere. I. 254. Et ecclesia est immaculata in his, qui a crimine mortali mundi sunt, quamvis culpæ venialis nonnihil contrahant omnes. I. 291. Non debet, nec potest appellare synagoga Sathanæ. I. 297. Ecclesia non manet mortuo Summo pontifice, manca tamen, & imminuta. I. ibid. Ecclesia catholica, id est universalis nominatur, propter communem fidem, & universalem doctrinam, in toto orbe diffusam. I. 301. Ecclesia in doctrina eorum morum, qui ad salutem sunt necessarij, non potest errare. I. 356. In moribus, qui ad privatos homines, aut ecclesias referuntur, errare per ignorantiam potest. I. 361. In canonizationibus Sanctorum non errat. I. 363. Ecclesia Christi custodit scripturam, & eius intelligentiam, I. 75. Non haberet veram fidem, & evangelium, si non haberet legitimum sacra scripturæ sensum. I. 76. Ecclesiæ auctoritas certa regula est ad definiendum quis liber sit canonicus. I. 41. Eius auctoritas non est ratio per se movens ad credendum, sed causa, sine qua non crederemus. I. 57. & seq. Ecclesiæ partes sunt omnes illi, qui post baptismum

mum Christi characterem habent, nisi propter hæresim publice ecclesie iudicio fuerint damnati. I. 243. Ecclesie promisit Christus Spiritum veritatis. I. 255. & seq. Ecclesie, quam apostoli fundarunt, Spiritus Sancti charismata sunt data. I. 270. & seq. Decreta ecclesie, quæ certis principiis non inniuntur, certa & firma esse non possunt. I. 361. Ecclesie Romane auctoritas multis argumentis impugnatur. I. 386. & seq. Ecclesie publicum privilegium fuit, quod Petrus aliis confirmandis solidam fidem proponeret, nec in fidei iudicio desiceret. I. 441. Ecclesie Romane consuetudines aliæ sunt communes toti ecclesie, aliæ vero ipsi peculiares, illas ecclesie omnes tenentur amplecti, has non. I. 444. Ecclesie intelligentia est Germanus sacræ Scripturæ intellectus. II. 174. Ecclesie societas fratrum fidelium pœnas communes per amicitiam facit. II. 307. Ecclesiam manifestam esse, & cognitam fidelibus necesse est. I. 281. & seq. Extra ecclesiam nemo salvatur. II. 389.

Ecclesie præceptum de facienda confessione semel in anno non obligat illos, qui tantum peccaverunt venialiter. II. 625. Hoc præceptum, an præceptum sit, an vero exhortatio. II. 640. An ecclesia cum aliquo dispensare possit in præcepto divino de confessione. II. 642.

Ecclesiastici scriptores si mentiantur, impudentes, & impii sunt, quia ratio virtutis, & bonæ fidei cognoscendæ facilius est illis. II. 109. & seq.

Editio

Vetus & vulgata sacræ Scripturæ fidelibus est retinenda in omnibus, quæ ad fidem & mores spectant. I. 113. Aliqui conantur probare, Latinam editionem per Græcæ, & Hebrææ exemplaria corrigendam esse. I. 155.

Eleemosyna remittit peccata. II. 500.

Enoch fidem habuit. II. 397.

Enunciationes loco interrogationum in iudiciis usurpantur. I.

31.

Epiphanius in rerum, & temporum ratione nullos graves auctores sequi solet, atque adeo in his interdum fallitur. II.

32.

*Epis-**Episcopus.*

Antiochenus, si Petrus semper Antiochiæ sedisset, ut cepit, legitime illi in pontificatu successisset. I. 434. Episcopum Romanum esse, qui Petro in eadem auctoritate, & potestate successit, probatur. I. 401. & seq. In fidei controversiis definiendis errare non posse probatur. I. 241. & seq. Petri successorem esse, constat gravissimis historiis. I. 433. & seq. Episcopi annulares sine causa aliquando in concilio sunt admisi. I. 316. Episcopi successores apostol. in potestate ordinaria, quam singuli in suis ecclesiis habuerunt, non tamen in potestate generali, & extraordinaria. I. 442.

Epistola.

Epistolam Pauli ad Hebræos inter canonicas non reponere, est hereticum. I. 66. & 94. Epistolam item Iacobi. I. 67. & 103. Secundam Petri, duas posteriores Ioannis, & illam aliam Iudæ in canonicis non annumerare, hæresim sapit. I. 68. & 104.

Erasmus Rotodamus.

Quas tenebras super universam terram factas scribit evangelista, ipse super Iudæam tantum, ignorans humanas Historias, fufas intelligit. II. 5. Licenter nimis Hieronymum mendacii arguit. II. 104.

Error

Duplex, personalis, & iudicialis. I. 423. Errare quid. II. 198.

Essentia divina nec genita est, nec generat. II. 182.

Evangelium

Pauli non fuisse receptum, nisi auctoritate Petri, & ecclesie fuisse roboratum. I. 441. Evangelium non in scripturis & superficie, sed in sensu, & medulla consistit. II. 174.

Eucharistia

Sacrificii Christi exemplar non esset, nisi esset quoque ipsa sacrificium. II. 278. Non modo sacrificium est, quo Deo gratiam referimus, sed nos etiam Deo placat. II. 279. Est sacrificium laudis, & gratiarum actionis. II. 264. & seq. Eucharistiæ sacrificium quatuor partes habet, consecra-

crationem, oblationem, fractionem, consumptionem. II. 293. Inter omnia Sacramenta solum est sacrificium, & quare. II. 321. Corpus, & sanguis Christi in Eucharistia offertur. II. 287. Eucharistię Sacramentum sumens sine poenitentia peccat mortaliter. II. 517. Eucharistia spiritalis & Sacramentalis manducatio, qua ratione necessaria. II. 555. & seq.

Eucharistiam aliquando sumere licet sine confessione. II. 629. Ante Eucharistiam confessio præmittenda. II. 639. & seq.

Eusebius,

Et veteres non satis explicant, quantum fuerit tempus prædicationis Christi. II. 36. Eusebii Cæsariensis Chronicon, & Historia Ecclesiastica a Gelasio Papa, & multis aliis notantur. II. 114.

Exemplaria Latina Sacrę Scripturę in his, quę ad fidem & mores pertinent, non sunt per Hebraica, vel Gręca corrigenda. I. 113.

Explicatur caput primum de hæreticis: dubius in fide infidelis est. II. 202.

Expositores quę apponunt in margine, ea librorum vicio textui nonnunquam inferuntur. I. 98.

F

Falsum absurde in typum veritatis assumitur. I. 19. & seq.

Festum.

Festus dies pro Paschate soles in evangelio accipi. II. 34. Festum, de quo meminit Ioannes, cap. 5, non fuit Pentecostes, licet Chrysostomus, & Cyrillus asserant. II. 36. & seq. Festorum corporalis quies quo pertineat. II. 514.

Fides

Romani Pontificis interior non est ecclesię necessaria. I. 442. Fides immediate auctoritate nititur. II. 135. Fides & Theologia non aliter se habent, quam habitus principiorum, & scientia conclusionum. Ibid. Fides innititur revelationibus, quas apostoli & prophete ediderunt. II. 145. & seq.

Fi-

Fides non sequitur privata revelatione, sed eas, quę ad communem religionem attinent. Ibid. Cum natura non pugnat. II. 157. Non ad verba, sed ad sensa refertur. II. 175. Naturalem rationem dirigit. II. 157. Fidei quaedam sunt, quę omnes fideles explicite credunt, quaedam sunt, quę soli maiores credere tenentur explicite. I. 303. & 304. Fidei ratio formalis non est ecclesię auctoritas. I. 55. Fidei resolutio ultima sit in causam interiorē efficiētem, hoc est in Deum moventem ad credendum. I. 57. Fidei ratio formalis, quę est divina veritas revelans, non sufficit ad movendum, nisi adsit Deus interius movens, idem. Eius ratio formalis non est ratio Theologię formalis. II. 144. Fidei dogmata, sive Christus per se apostolis revelaverit, sive Spiritus Sanctus post eius ascensionem, mutari non possunt. I. 210. Non statim si quicquam iure canonico continetur, fidei dogma credendum est. I. 351. Fidei doctrina non solum illud est, quod apostolis expresse habetur revelatum, verum illud etiam, quod ex altera propositione revelata, & altera certa lumine naturali conficitur. I. 435. In duplici differentia suat ea, quę sunt fidei. II. 158. & seq. Fidei habitum per dubitationem pertinacem amitti probabile est. II. 202. Fides Christi implicita & explicita. II. 383. Explicita non fuit semper ad salutem necessaria. Idem. Post divulgationem vero evangelii cuilibet est necessaria. II. 385. Implicita post lapsum semper fuit necessaria ad salutem. II. 383. Differentia inter fidem veteris, & novę legis. II. 386. Fidei ad salutem maior est necessitas, quam baptismi. II. 390. & seq. Sine fide hominem iustificari posse, sententia erronea est. II. 393. Fides est fundamentum iustitię. II. 394. Non nisi a Dei gratia provenit. Ibid. Est ad remissionem peccatorum necessaria. II. 400. In lege naturę sola fides satis fuit ad salutem parvulorum. II. 413. Quod sanę doctrinę adversatur. Fidei quodammodo adversum est. II. 471.

Figurata dictione multa, quę parti conveniunt, solent in totum transferri. I. 283. & seq.

Tom. II.

Pppp

Fi-

Filius

Dei dicitur nescire diem iudicii, quia scire se dissimulat, nec vult aliis revelare. II. 338. & seq. Filii Dei non semper probi intelliguntur, sed ii quoque interdum, qui bona paternam prodegerunt. I. 286.

Finis est duplex, alius doctrinae, alius doctoris. II. 130.

Fractio, & consumptio specierum, ad integritatem externi sacrificii pertinens. II. 293.

Fratres

In Scriptura, non modo germani, sed propinqui dicuntur. II. 22. & seq. Fratres vocat Scriptura eos, qui sunt consobrini. II. 26.

Fundamentum domus secundum metaphoram idem est, quod servata analogia corporis caput. I. 394.

G*Gelasius.*

Gelasius multos libellos reiecit. II. 113.

Gelasii Papae censura de historiis Sanctorum. II. 107. Gens nulla est tam fera, quae non sciat Deum habendum. II. 157.

Gentes tales volebant Deos esse, quales ipsa essent. II. 367.

Gratia suavior & effusior est, quam natura. II. 301.

Grati.

Graeca historia falsa reputatur ante Olympiades, post verior. II. 83. & seq. Graeci multis locis, ut scripturam ad suum sensum traherent, Novum Testamentum violarunt. I. 114. & seq.

Gregorius

Primus, & Tertius loquuntur de muliere, quae ante matrimonium erat impotens ad solvendum debitum. I. 429. & seq. Decimus ratione Theologica demonstravit, Spiritum Sanctum ex Patre, & Filio, tanquam ex uno principio procedere. II. 182. Gregorius Magnus in Dialogis, & Beda in Historia Anglorum quadam miracula scribunt minus certa. II. 112. & seq.

Ha-

H

Habitus fidei in ordine ad Theologiam habet se ut habitus intellectus in ordine ad disciplinas humanas. I. 58.

Hebraei historiae humanae penitus sunt ignari, quia nulla externi regni monumenta habent. II. 103.

Heli

Eundem fuisse qui & Ioakim Pater Virginis Mariae, quibusdam probabile visum est. II. 21. Heli, Eliachim, Ioachim, idem fere significant. II. 22.

Heresis.

Hereseos nota non est inurenda illis, qui tenent, ecclesiam in aliqua lege & more posse errare. I. 358. & seq. Haereticus sine pertinacia non constat. II. 187. Haereticus est error pertinax illius, qui professus fuit fidem. II. 190. Haereticus & sceta idem sunt. II. 191. Haereticus unde dicta. II. 192. Generale nomen est, sed contracto vocabulo dicitur sceta seu divisio, qua quis a communi ecclesiae fide se seungit. II. ibid. Non incurritur ex verbis inordinate prolatis, si error in fide absit. II. 196. Haereticum constatare posse sine pertinacia, aliqui doctores asserunt. II. 185.

Haereticus

Est, qui volens uniuersaliter dogmati assentitur, cum intelligat esse fidei contrarium. II. 207. Non est, qui paratus est corrigi ab ecclesia. II. 209. & seq. Nemo nominandus Haereticus, nisi a perfecta & consummata haeresi. II. 211. Quae necessariae sint, ut quis constituantur haereticus. II. 215. Haeretica propositio est, quae haereticam interiorem enunciat, illiusque est omnino signum. II. 216. Haeretici non sunt partes ecclesiae. I. 241. Haeretici Spiritum veritatis concedunt ecclesiae Sanctorum. I. 270. Haereticus omnibus commune est ecclesiam, aut ecclesiae nomen spernere, aut ad se transferre. I. 229. Ex verbis inordinate prolatis haereticum incurri, quomodo sit verum. II. 197.

Herodes Romam vocatus, ut accusationi filiorum responderet. Pppp 2 de-

deret, distulit necem innocentium. II. 30. Herodias non fuit filia Arethæ Regis. II. 26.

Hieronymus

Non est regula ecclesiæ in libris canonicis decernendis. I. 81. Ristit Adami sepulturam in loco Calvarie. II. 39.

Hierusalem ab Aram centum septuaginta duabus parasangis Persicis, & Hispanis, ab Vr Chaldæorum ducentis duodecim distat. II. 31.

Historia.

Licet ad narrandum, non ad probandum sit scripta, aliquid tamen sine dubio probat. II. 20. Non solum ecclesiastica, sed etiam ethnica, Theologo contra adversarios fidei utilissima. II. 2. Et historia Socratis Scholastici Cano non placet. II. 119. Historiæ humanæ auctoritas multis argumentis impugnatur. II. 9. Historia veritatis certum signum est, si de iisdem rebus eadem omnes scribant. II. 20. Historiæ usurpatio, & approbatio non idem. II. 76. Historiam Sozomeni improbat Div. Gregorius. II. 117. Scribentes Historias sanctorum, res humanas ab ipsis alienas fore non censent, sed sicut evangelistæ, nec affectus naturæ imbecilliores, nec causas naturæ graviore disimulant. II. 109.

Historicus

Certus esse non potest, ad faciendam certam Theologiæ fidem præter auctores sacros. II. 18. Historico debemus fidem, cui auctoritatem tribuit ecclesiæ: cui autem ecclesiæ derogat fidem, & nos similiter. II. 113. Historici graves ac fide digni probabile argumentum Theologo suppeditant. I. 179. & seq. Historici omnes in eandem rem concurrentes certum argumentum faciunt, ut Theologiæ dogmata firma etiam ratione constituentur. II. 19. Quomodo debeant concordare, ut certa sit illorum doctrina. II. 23. Historici gentium veraciores fuerunt, quam multi ex nostris. II. 104. Historici illi præferendi sunt, qui severitati ingenii quamdam prudentiam adiungunt, & ad eligendum, & ad iudicandum. II. 111.

Homo

Non solum vitales operationes per gratiæ formam & virtutes in

in se edit, sed vivendi sibi causa est. II. 301. In sui generatione Dei adiutor exiit. II. ibid. In se facit actus fidei, spei charitatis, quibus Deus utitur ad animam vivificandum gratuito. II. 302. Homo licet causa gratiæ non sit, causa tamen sibi est, ut per gratiam vivat. II. ibid. Homo tunc secundum animam dicitur esse in cælo, quando videt Deum. II. 331. Hominem peccare in eo, quod Deo præcipiente agit, cum recta ratione pugnat. I. 29. Homines boni, etsi pauci sunt, plus valent, ut plebs bona sit, quam multi mali, ut nominetur mala. I. 297. Homines hominibus credant, necesse est, nisi vita pecudum more degenda sit. II. 17. Homo non tenetur statim a commisso peccato facere penitentiam. II. 515. Non tenetur penitentiam agere, quoties peccata memoriæ occurrunt. II. 516. Nec divino, nec humano iure obligatur homo diebus festis ad penitentiam. II. ibid. Homo Dominus est bonorum corporalium & spiritualium, non autem vitæ corporalis. II. 521. Homo non potest producere penitentiae actum sufficientem, ad justificationem, sine supernaturali auxilio Dei. II. 469.

I*Iacob*

In illis verbis: Ego sum primogenitus tuus Esau, &c. secundum aliquos mentitus est, sed matre consulente, non Deo revelante. I. 19. Cum præcipuit fratri benedictionem, fidem gentium prænotavit. I. ibid. Est vere primogenitus secundum carnem, & secundum ius. I. ibid.

Iacobus Frater Domini vocatus, non fuit filius Ioseph, nisi illum duas simul uxores habuisse nulla ratione contendas. II. 25. & seq.

Ierimum quadragesimæ Apostolicum institutum est. I. 208. Iesu epistola ad Abagarum Regem fabula est. II. 114.

Imperandi verbum an semper præceptum, an consilium secum ferat. I. 20.

Impossibile quandoque dicitur, quod valde difficile est. II. 148.

In-

Inciamenta aliqua exteriora & humana, necessaria sunt iuxta communem legem, ut in evangelii fidem inducantur. I. 53.

Infidelitas.

Infidelitatis species quot sint. II. 210. Infidelitas non est peccatum iis, qui nihil de fide audierunt. II. 392.

Infirmus, qui casu obmutuit, si signis det testimonium se confiteri voluisse, absolvitur. II. 605.

Iniuriarum remissio remittit peccata. II. 492.

Innocentium Tertium fuisse confessionis auricularis auctorem, falsum est. II. 560.

Interpretatio quae apponitur retentis vocibus, Hebraicis, an ad Sacram Scripturam pertineat. I. 98. & seq.

Interpres

Machabeorum veniam petit non falsitatis, sed elocutionis. I. 87. Interpres verbis Hebraicis retentis, iure suo potest interpretationem apponere, quod facere poterat verbis Hebraicis non retentis. I. 98. & seq. Non est strictus eadem omnino res, quae in Hebraeo habentur, semper in Graecum, Latinumque convertere, si sensus idem manet. I. 133. Interpres editionis vulgatae habuit spiritum quandam propheticum vicinum & proximum. I. 139. & seq.

Instrumentum a sanis obsignatum, testamentum dicitur. I. 102.

Ioannes Evangelista quare non dixit, aut filium, aut vitam, aut lucem, sed Verbum caro factum est. II. 326. & seq.

Ioannes Vargara Canonicus Tolertanus Graecae & Latinae linguarum peritissimus. II. 100.

Ionas volebat Ninive subversionem praenuntiare, eo quod divinam putabat misericordiam Ninivitis penitentibus esse spectandam. I. 200.

Ioseph

Non esse mentitum in illis verbis, per salutem Pharaonis exploratores estis vos, &c. asserit D. August. accepit enim verbum, estis, pro verbo, habemini. I. 31. Ioseph duos Patres habuit, Heli legalem, Iacob naturalem. II. 21. Ioseph aliam praeter Mariam uxorem habuisse coniectura est, quia aliqui in evangelio Fratres Domini vocantur. II. 24. Cum Mariam conjugem accepit, octoginta fuisse annorum, Epiphanius non semel asseruit. II. 25. Ioseph & Cleophas erant

Fra-

Fratres secundum Egesippum. II. 25. & seq.

Ioseph egregius Historicus a multis laudatur. II. 120.

Iudaico ritu gratias Deo agere, calicem in manus accipiendo & levando, vere est hostiam pro gratiarum actione offerre, II. 266.

Index

Iudicem vivum oportet in ecclesia esse, qui fidei controversas possit decidere. I. 45. Iudices Ecclesiastici merito eos omnes haereseos nomine condemnant, qui de dogmate Catholico dubitant. II. 204. Tunc de haeresi tuto possunt pronuntiare, quando error est circa ea, quae nullo modo possibile est ab errantibus ignorari. II. 218. Dubitantes de errantis pertinacia, duas res transigere debent. II. 219.

Iudicium

De Scripturis per Scripturas ipsas idoneum esse non potest. I. 39. De Scripturis Canonice ad privatos Reipub. civis non pertinet. I. 40.

Iulii Africani de temporibus quinque volumina. II. 121.

Iuris Canonici cognitio Theologo necessaria. I. 514.

Iuriconsultus.

Iuriconsultorum auctoritate non eget Theologus in his quae ad fidem pertinent. I. 519. Parum etiam confert illorum auctoritas Theologo in his, quae ad mores pertinent, de quibus lex Evangelica, vel ratio Philosophiae praescribit. I. 520. Iuriconsultorum omnium concordans sententia fidem facit Theologo, cum de moribus ecclesiae, religionis institutis, per leges tantum Pontificum decernitur, &c. I. 521.

Ius divinum

Nullum certum tempus praescribitur consistendi. II. 627. Quatuor casus, in quibus ius divinum obligat ad consistendum. II. 627. & seq. De iure divino est, consisti proprio Sacerdoti, qui videlicet habeat ordinariam jurisdictionem. II. 614.

L Atinus fulgor, & gloria Graecae claritatem obscuravit. II. 109.

Le-

Legatum vetus, testamentum erat, signatum a vivo, sed apertum moriente Christo. I. 102.

Lex.

Leges ecclesie non omnes petende sunt a iuris voluminibus, in quo multi falluntur. II. 195. Leges ecclesie multae sunt, quas non scriptura, sed usus inservit. Ibid. Lex de heretico denunciando, quamvis occulto, fraternae correctionis legem non violat. II. 213.

Liber.

Libri sacri appellantur, quos Spiritu Sancto dictante, sacri auctores exceperunt. I. 7. Librum esse huius aut illius scripturis, non admodum interest Catholicae Fidei, dummodo Spiritus Sanctus auctor credatur. I. 92. Liber qui sub antiquitatis nomine profertur, debet viro prudenti suspectus esse. II. 101. Libellos Adam, Enoch, & Noe noluit recipere ecclesia. II. ibid. Libri lintei apud Romanos fuerunt quondam. II. 82. Libri profani redarguuntur, & qui contra illos eduntur, mysteriorum ecclesiae pleni. II. 111.

Linguarum peritia.

Vtilissima est ad infideles alienae linguae ad fidem instituentos. I. 141. Vtilis ad dictiones explicandas, quae magnam emphasim habent. I. ibid. Linguarum alia utilitas, ad accipiendos plures sensus catholicos ex eadem scriptura. I. 142. Quanta utilitas, ad cognoscenda idiomata, phrasae, & proverbia linguae alienae. I. 143. & seq. Quinta, ad menda ea corrigenda, quae ex in curia typographorum, aut eorum, qui scribere, imperitia obreperunt. I. 145. Sexta commo-ditas ad intelligenda quaedam loca, quae ab interprete aper-tius reddi poterant, & sine linguarum cognitione nequeunt explicari. I. 148. & seq. Septima ad evitandum errorem ex Latini sermonis amphibologia. I. 149. Demum utilis est ad quaedam vocabula, vel Hebraica, vel Graeca percipienda, quae in editione Latina remanserunt. I. 150.

Litterae sacrae.

Litteris sacris explicandis eodem spiritu opus est, quo ipsae sunt scriptae. I. 138. Litterae sacrae non continent omnia, quae ad doctrinam Christianam pertinet. I. 193. Litterarum sacrarum consuetudo est, eundem omnino populum nunc prop-

propter iustos felicem dicere, nunc propter improbos ma-lerum, & infelicem. I. 296.

De luengas vias, luengas mentiras. II. 107.

Loci circumstantia quando in confessione explicanda. II. 575.

Lutherani.

Aliquando asseruerant, Sacram Scripturam per se cuique habenti Spiritus Sancti, & fidei lumen esse manifestam. I. 35. Putant nullum dogma posse traditione probari. I. 182. Nul-lam in ecclesia legem esse volunt, per quam Scripturae sen-sus finiatur, praeter rationem propriam. I. 186. & seq. Docent, sacras literas unum solum habere sensum, illum-que in promptu cuique sine magistro docente patere. I. 187. & seq. Lutheranorum sententia refellitur multis rationibus. I. 189. & seq. Lutherani sanctorum auctoritatem multis argu-mentis expugnare contendunt. I. 239. Nituntur probare eu-charistiam non esse sacrificium. II. 248. Perperam desinuerunt sacrificium, quod sit ceremonia, vel opus a nobis Deo red-ditum, ut eum honore afficiamus. II. 258. Lutherani duas proximas sacrificii species esse asserunt, & non plures. II. 262. Sacerdotium nostrum Turcharum more informare cu-pliunt. II. 274. Lutherani eucharistiam percipientes, non item offerentes, Domini cenam agunt, sacrificium crucis non agunt. II. 268. Ministri antichristi iure dicuntur. II. 273. Non omnino negant sacrificium, sed negant in eo, quod dicitur offerri pro peccatis. II. 277. Negant peniten-tiam esse ad salutem necessariam. II. 537. Item confessio-nem. II. 541.

Lutherus.

Asseruit Philosophiam esse Theologo inutilem & noxiam, om-nesque disciplinas speculativas errores esse. I. 529. Luthero data est clavis putei abyssi, ut errores ibi demersos eru-ret. I. 283.

Lumen naturae.

Lumine naturae errantes non minus a Deo falleremur, quam si per fidei lumen erraremus. I. 544. Luminis naturalis in-vestigationem & argumenta refellere, non modo stultum est, sed impium. Ibid.

Lux divina per se quidem ad videndum editur, sed per oc-

rationem in eo excitatem efficit, qui prave affectos habet oculos. I. 28. & seq.

M

Mahumetus omnia dispositionis aditum suis, edita lege, præclufit. I. 186. & seq.

Magi

Qui Christum adoraverunt, fuerint reges, an non, parum interest. II. 27. Christus decimatertia die, ex qua natus est, adoraverunt. II. 28. Marcus Evangelista, in illo, quod scripsit, hora tertia Dominum crucifixum, quo pacto vendicandus sit a falsitate. I. 170.

Maria Virgo Magorum oblationem in quo consumpsit. II. 29. & seq. Virum B. Virgo a peccato originali fuerit libera, in utramque partem potest credi. I. 457.

Martyrium

Remittit peccata. II. 496. Sine charitate non valet. Ibid.

Masiliani negarunt necessitatem confessionis. II. 541.

Matrimonium.

Matrimonii materiam & formam, & an matrimonium conferat gratiam, inconstanter, & varie affirmant Theologi. I. 502. Matrimonium sine ministro ecclesie contractum, an sit Sacramentum. I. 504. Quod inter absentes per literas & procuratores contrahitur, non est Sacramentum. I. 505. & II. 377. Sine Ministro contractum, non esse Sacramentum, varie probatur. I. 506. & seq. Matrimonii Ministri vir & femina contrahentes non sunt. Ibid. Matrimonium in statu innocentie non fuit Sacramentum. II. 377.

Medium ad salutem necessarium, duplex. II. 512.

Melchisedech panem & vinum obtulisse Deo Sacrificium, quomodo colligatur ex 14. cap. Genes. II. 272.

Mendacium

Emanaret a fonte veritatis; si quispiam Deo auctore falleretur. I. 15. Mendacium dicere & facere malum cum natura stabili, immobilique pugnat. Ibid.

Mentiri est asserere falsum animo fallendi. I. 12.

De

De *metavoix* voce quid sentiendum. II. 447.

Metaphora & figura a rebus vicinis, & similibus ducitur. I. 18. & seq.

Metasthenem Annii historicum repellit auctor. II. 95.

Micæa Hebræis est oblatio. II. 275.

Ministri, & Sacramenti, & sacrificii altaris sunt causæ, ad modum quo qui applicat ignem ad stipulam causa est, &c. II. 306.

Missæ

Valor infinitus est, quoad sufficientiam, non autem quoad efficientiam. II. 316. Missam habemus ex traditione Apostolorum. II. 275. Esse sacrificium, probatur auctoritate ecclesie, Conciliorum, Pontificum, & Sanctorum. Ibid. & seq.

Mosés

Præceptum accepit a Deo, ut legem populo scriberet; legis autem occulta mytheria Ministro suo Josue revelaret. I. 195.

Mosés fuit Sacerdos. I. 313.

Monachi tenentur confiteri peccata venialia. II. 625.

Mortis periculum, & articulus distinguuntur. II. 628.

Mutus

Tenetur confiteri eo modo quo potest, sive per nutus, sive per scriptum. II. 604. Mutus non volens exprimere circumstantias peccatorum, sed signis tantum ostendens esse offendisse Deum, absolvi potest. Ibid.

N

Nestorius

Episcopus Constantinopolitanus successor Gregorii Nazianzeni, & antecessor Chrysolomi. II. 527. Quomodo confessionem apud Sezomenum de medio sustulerit. II. 556. Nemrot translatus a Diis dixit Berosus. II. 92. Nicænum concilium tempore Constantini a Sylvestro Pontifice coactum, historici pii, gravissimique testantur. II. 19.

Nisus

Præter tres priores filios, plures genuisse post diluivium, asserit Qqqq 2

rit

rit Berofus Anianus contra facras literas. II. 92. & feq. Cum iaceret ebrius, carmine magico a Cham filio sterilis effectus est, fecundum Berofum. Ibid.

Nomen.

Nomina quadam funt, quæ fi in eadem lingua aliis verbis explicentur, nihil abfurdum oriatur, quod in nominibus Benoni & Melchisedech evenire potuit. I. 98. Nomen generis fpeciei illi abfolute tribuere, quæ est in eo genere imperfectiffima, in more maiorum pofitum est. II. 223.

Novatiani negarunt per abfolutionem remitti peccata. II. 528.

Numerus.

Locorum Theologicorum denarius est. I. 4. Numeri depravati reperiuntur in Hiftoria facra & profana. II. 49. & feq. Numerus peccatorum mortalium ad confeffionem integram neceffarius. II. 566.

Nuptias in Cana Galilææ non fuiffe factas, anno integro post baptifmum clapfo, non fine caufa aliqui putant. II. 33.

O

Oblatio.

Corporis, & Sanguinis Chrifti, quam Miffam, & facrificium appellamus, ex apoftolorum traditione habetur. II. 275. Oblatio duplex, univerfalis, & particularis. II. 285.

Offerte.

Offerentes facrificium non minorem partem accipiunt, fi pro pluribus, ac fi pro uno duntaxat offerretur. II. 317. Non offerentes non accipiunt æqualem partem fi pro pluribus, ac fi pro uno tantum offerretur. Ibid. Offerentes funt adiutores, auditoresque Miffarum, hi etiam qui Sacerdoti alimenta ministrant, vel quoquo modo facrificio intervniunt. II. 318. Offerentium quifque pro fua devotione partem capit facrificii altaris. Ibid.

Operationes humane funt, quæ in propria gratia, & meritis nituntur, aliæ vero funt, quæ non a nobis efficacitatem habent, fed prorfus a Chrifto. II. 300. & feq.

Operofum & arduum est fimul in Theologiæ controversiis & cle-

elegans dicendi, & argutum difputandi genus obfervare. I. 5. & feq.

Opus idem, fi quatenus pœna est, ad Deum; quatenus est culpa, ad auctorem diabolum referamus, nihil abfurdum est. I. 22.

Ordines a fummo Pontifice approbari, vel refelli, non pertinet ad ea, in quibus ipfe errare non potest. I. 363.

Oriens in facris literis accipitur pro terris, quæ orientales ad illa funt, in qua funt qui loquuntur. II. 31.

Ofander.

Contendit, quod de duobus patribus Ioseph, naturali & legali referatur, commentum esse. II. 20. Ofandrio familiare est Sanctorum communem sententiam pro nihilo habere. II. 23.

Ovis nomen plerumque pro iuftis, & bonis accipitur, nonnumquam etiam pro malis, & improbis. I. 287.

Ovile Chrifti aliquando pro folis probis, iuftisque accipitur. Ibid.

P

Pactum veritatis cum ecclefia initum, ad pastores, & doctores ipsius referendum. I. 366.

Parabolæ aliud in ficidulla, aliud in fuperficie pollicentur. I. 145.

Pafio.

Non potest esse honefta ficut nec actio, quando unum peccatum est pœna alterius. I. 25. Pafio Chrifti applicatur nobis in Sacramentis. II. 336.

Pastores ecclefie non propter maiorem fapientiam firmi in fide, & doctrina funt, fed propter peculiarem Chrifti promotionem. I. 365.

Pater.

Quas Chriftus per fe fudit preces, omni tempore, & loco exaudit, quas vero per homines, non femper exaudit. II. 314. Patres veteres in locutionibus, quæ actum Dei forare videntur circa duritiam, cœcitatem, errores, & peccata, folam pœmiffionem agnofcunt. I. 27.

Patriarchæ duodecim sepulti sunt in Sichem, non autem in Hebron. I. 177. & seq.

Paulus semen Abrahæ vocat populum gentium, eundemque fratrem appellat minorem. I. 19.

Peccatum

Collocatur in genere, & specie, uno modo formaliter, & directe, altero modo materialiter, & reductive. II. 210.

Peccati nomine actus liber & moralis intelligitur. I. 30. Peccati vox pro pena peccati sæpe usurpatur. II. 292. A peccatis reservatis nemo potest absolvi a iudice inferiori, nisi cum facultate superioris. II. 578. Quando liceat circumstantiam peccati, per quam confessor possit peccati complicem intelligere, confiteri, quando reticere. II. 587. Peccatorum remissio dupliciter intelligenda. II. 596. Peccata venialia non tenemur confiteri. II. 605. Peccata est, penam divina sententia, in Sacramento illatam nolle subire. II. 646. Recidivum, & peccati consuetudinem Sacerdoti explicare consilium. II. 576.

Petri Oxoniensis assertiones damnatæ. II. 559.

Pœna duplex, animi & corporis. II. 474.

Pœnitenti.

Pœnitentiæ finis triplex. II. 445. In pœnitente semper coniuncta sunt deterioratio vitæ veteris, & propositum novæ. II. 449. Pœnitens diligentiam adhibere debet ad rememoranda singula peccata mortalia. II. 564. Pœnitentes caute interrogandi, & caute scribenda summa. II. 571. Pœnitens quando adiuvandus de peccato, quod ignorat. Ibid. An pœnitens teneatur omnia peccata, etiam reservata, iudici inferiori confiteri, quando non est facilis aditus ad superiorem. II. 581. An pœnitens presenti Sacerdoti per Scripturam confiteri possit, ut mutus. II. 610.

Pœnitentia.

Pœnitentiæ Sacramenti institutio, præceptumque confessionis colligit synodus Complutensis ex illo, Quorum remisistis peccata. II. 183. Pœnitentia virtus & Sacramentum est. II. 442. & seq. An pœnitentia sit dolor de peccatis, quia contra Deum fuere commissa. II. 452. Eius vocabuli origo. II. 443. Pœnitentia quid. Ibid. & seq. An ad veram pœnitentiam.

nitentiam præter dolorem de peccato præterito, exigatur propositum deinceps futura vitandi. II. 448. Pœnitentia non est sine actu charitatis. II. 454. De essentia pœnitentiæ est, quod displiceat peccatum, quia est contra Deum super omnia dilectum. II. 456. Pœnitentia est virtus. II. 461. Est virtus specialis a cæteris, quas Philosophi cognoverunt, distincta. II. 466. Pœnitentiæ proprius actus est, componere offensam Dei. Ibid. Pœnitentia est virtus infusa. II. 469. Pœnitentiæ actus sufficiens ad iustificationem non potest produci ab homine absque supernaturali auxilio Dei. II. 470. Pœnitentia interior necessaria est ad remissionem peccatorum mortalium. II. 474. Exterior necessaria est ad salutem. II. 476. Pœnitentiæ lex præceptum speciale continet. II. 507. Pœnitentiam differre periculosum. II. 514. Pœnitentia religionis opus non est, sed vindicationis. II. 516. Pœnitentiæ præceptum obligat in articulo necessitatis. Ibid. Pœnitentiæ præceptum affirmativum est, & fundatur in præcepto charitatis affirmativo. II. 518. Pœnitentia exterior, in qua Sacerdos pœnitentem absolvit, est Sacramentum. I. 569. Pœnitentiæ Sacramentum constat contritione, confessione, & satisfactione, tanquam materia, contra Scotum, & Durandum. II. 532. Pœnitentiæ forma sunt verba absolutio- nis. II. 533. Pœnitentiæ Sacramentum in re susceptum non est necessarium ad salutem. II. 535. & seq. Est necessarium ad salutem peccatoribus baptizatis in re susceptum, si facultas ablit, sin minus in voto. II. 536. Pœnitentia sine satisfactione sacrilegium est. II. 645.

Pertinax ille est, qui nimis in errore permanet, falsamque sententiam mordicus defendit. II. 205.

Petrus Apostolus

Ut caput ecclesiæ, ita fundamentum est. I. 394. Cum ecclesiam docebat, & oves in fide firmabat, errare non potuit. I. 395. Petrus si posset oves Christi falsis erroribus pascere, non esset a Christo ecclesiæ provisorum. I. 397. Dominicus oraculis commoitus, & civitate Antiochena Romam emigravit, cathedramque inde transfudit. I. 437. Petri privilegium fuit, ut eius ne personalis quidem fides deficeret. I. 438. Petro, & successoribus eius primo certam doctrinam

nam asserere debemus, deinde ecclesie Romanæ. I. 423. Petro data est potestas non minus ad tollendam ignorantiam, quam ad tollenda peccata. I. 396. Petro sunt commissi, quicumque habent Sacramentum fidei. I. 288. Petro defuncto, divino iure succedit alius in eadem auctoritate, & potestate. I. 397. Petrus significantissimis verbis patet, quando apostoli gloriam quasi unigeniti a Patre viderint. II. 327. Petrum Apostolum instituit Christus pastorem ecclesie universalis. I. 392. In Petro aliud est, quod spectat ad privatam hominis excellentiam, aliud quod pertinet ad ecclesie utilitatem. I. 441. Petrus Romæ collocasse sedem, & martyrium passum esse, graves historiarum tradunt. II. 19.

Philo.

Philones duo fuerunt, unus Philosophus & Theologus, alter historicus mendax. II. 83. Philonis auctoritas magna fuit, sed brevium temporum, & libellus alter de antiquitatibus, Philonis non fuerunt. II. 120.

Philosophi veteres præsentiam commendarunt. II. 468.

Philosophia

Non est meretrix vasa, & garrula, sed Thamar, quæ causa prolis sedit in trivio. I. 551. Vera est rerum humanarum ac divinarum, terrestrium atque celestium scientiam. I. 552. & seq. Circa fidei veritatem quomodo se habeat. I. 542.

Plato

Voluptatem appellat escam malorum. I. 551. Asserit animos esse immortales. II. 151. Docet Sacerdotes magna oportere claritate abundare propter eorum quæ tractant magnitudinem. II. 273. & seq.

Pontifex

Summus tantum in ecclesia habet auctoritatem, quanta ad continendos Christianos Reip. cives in fide, religione, & officio est necessaria. I. 401. Summus Pontifex potest esse hereticus. I. 441. Non est hæres priorum privilegiorum Petri, sed eorum, quæ spectant ad ecclesie commune bonum. Ibid. & seq. Potest dispensare in his, quæ apostoli tanquam ecclesie pastores constituerunt. I. 209. Nunquam contra Patres concilii bene sentientes dixit. I. 341. Pontifex, & concilium

in fidei definitionibus debent adhibere sufficientem diligentiam. I. 342. Pontifex, & concilii Patres præstant semper quod in se est, cum de fide pronuntiant. I. 346. Pontifex, & concilium, quæ via procedant in iudiciis fidei. I. 351. Pontifex a fidelibus iudicari potest in solo casu hæresis. I. 441. Non tenetur in conciliis amplecti maioris partis sententiam. I. 340. Ad ipsum pertinet definire, quinam liber sit canonicus. I. 49. Pontifices respondent sæpe ad quæstiones privatas suam opinionem exponendo, non autem ferendo sententiam. I. 428. Cum edunt libros de re qualibet, non tanquam iudices de fide pronuntiant. I. 431. Aliqui Pontifices inciderunt in hæresim. I. 439. & seq. Pontifex quando subicitur ecclesie in foro exteriori, quando in interiori? II. 552. Pontifici Romano, tanquam successori Divi Petri, commissæ sunt claves Ecclesiasticæ potestatis. II. 553. Summo Pontifici nullum crimen reservatur, quod non habeat annexam excommunicationem. II. 580. Pontifex ea, quæ sunt de iure positivo, sine causa tollere potest. II. 644.

Populus Iudæorum Machabæis ducatum tradidit, non tanquam proprium, & hæreditarium, sed ad legem depositum conservandum. I. 91.

Potentia divina

Absoluta defini non solet circa eas res, quæ non implicent contradictionem. I. 12. Ordinata definitur circa ea, quæ esse possunt salva lege, statutisque divinis. Ibid.

Præceptum

Vulgo datum de hæretico denunciando, prudentia plenum est. II. 213. In sacris literis pro lege, & ordinatione quandoque accipitur. I. 29. Præceptum Domini, seu consilium Paulus vocat, quod Christo ore proprio præcepit in evangelio, vel consuluit. I. 161. Præcepta, quæ in sacris literis scripta sunt, quædam a Christo apostoli acceperunt gentibus evulganda, quædam ipsi apostoli populo tradiderunt: illa non potest ecclesia solvere, ista potest. I. 164. Præcepta, & instituta Apostolorum, quædam temporaria fuere, quædam perpetua. I. 208. Tria præcepta ponuntur, ad argumenta Theologiæ inveniendi. II. 237. Præcepto divini
Tom. II. Rrrr oo

no id fieri dicitur, quod ordine iustitiae divini sit. I. 30. Præcepti transgressor non est, qui actui bono ex genere suo, quem lex præcipit, apponit malam aliquam circumstantiam. II. 603. Non omnia præcepta Christi, & ecclesie sunt scripta. II. 635. Præcepta dupliciter obligant. II. 636.

Prælati superiores licite possunt sibi aliqua peccata reservare. II. 577.

Presbyteri dicuntur Sacerdotes, id est, seniores, quoniam etiam apud gentes, non nisi in regibus, vel senioribus Sacerdotum sedebat. II. 284.

Princeps.

Princeps & præfecti Ecclesiastici, ecclesia appellantur, & sunt. I. 250. & seq. Principes & optimates soli erga Deum habebant olim caeremoniarum facultatem. II. 274.

Principium.

Principia disciplinarum bipartita sunt. I. 33. Quædam simpliciter sunt prima, alia sunt præcipua quidem & immediata, sed contractiora. II. 148. Principia hæc, Deus est, & est remunerator inquirentium se, tanquam prima credibilia omnes fidei articulos simpliciter in se continent. Ibid.

Professores Doctrinæ Christianæ duabus quasi personis induti sunt. I. 531.

Proximitas utilitate pensatur. I. 8.

Propheta intelligebat, quam prophetiæ essent comminatoriæ, quapropter minime falsebantur. I. 20.

Propositio.

Propositionum, quæ ad fidem attinent, duo gradus generales collocantur. II. 172. Propositio erronea ab hæretica, non modo cogitatione, sed re etiam separatur. II. 222. Propositio erronea est error, qui minus quiddam, quam aperta hæresis, Catholicæ Doctrinæ contrarius est. II. 224. Sapiens hæresim, quæ fit. II. 225. Male sonans, quæ. II. 229. Propositionum sapientia magis discernuntur viribus sentendi & gustandi, quam speculandi. II. 228.

Propositum vite novæ est de ratione & essentia penitentia. II. 448. & seq.

Proverbia Salomonis vix explicari possunt, nisi habita ratione He-

Hebraicæ consuetudinis & sermonis. I. 145.

Proximus non cogitatione tantum, sed humanitate definitur. II. 372.

Q

Questio.

Theologica est duplex, altera, cuius cognitio est ad salutem necessaria, altera, cuius ignorantia sine salutis iactura esse potest. I. 355. Questio & conclusio eadem res est. II. 160. Questio Theologica, sive ad contemplationem, sive ad mores attineat, alia est naturalis, alia supernaturalis, alia media. II. 164. Questiones quatuor, quas Aristoteles insert de unaquaque re, quo pacto terminari queant. II. 161. Questiones cognitionis quadripartitæ. II. 163. Questiones Theologicae sunt quædam, pro quibus veritate Theologo est in capitis discrimen veniendum: sunt & aliae, quæ ignorari & negari sine fidei iactura possunt. II. 164. Questiones naturales in duplici sunt differentia, quædam solis naturæ argumentis probantur, aliae fidei etiam auctoritate confirmantur. II. 348. Questionum actionis duo sunt genera. II. 161. & seq.

R

Ratio.

Rationes naturales, & humanas Theologo non solum utiles, sed necessarias esse ostenditur. I. 531. Rationes naturales non sunt arma Saulis, quæ pugilem magis gravant quam iuvant, sed potius gladius Goliath. I. 540. Rationes naturæ, quæ in utrumque Theologiæ veniunt, firmæ nonnunquam, & infirmæ sunt. I. 543. Rationes Philosophiæ qui resistit, Dei veritati, quæ illæ subsistunt, refragatur. I. 544. Rationibus naturalibus exteri ad fidem adducuntur, fratres confirmantur, dociles invitantur, repugnantes repelluntur. I. 537. & seq.

Regula

Tres, ad quas fidei iudicia externa dirigenda sunt. II. 216.
 Regulae tres Anii, quasi iudices, quibus historici cuiuscumque fides ac veritas exploretur. II. 81. Has regulas vanas esse Canus probat. Ibid. Harum regularum, & Anni censura. Ibid. & seq. Regulae & leges multiplices sunt, quae veraces historicos a fallacibus distinguunt. II. 103.
 Prima ex hominum probitate sumitur. II. 104. Secunda praefert historicos, qui severitati ingenii quandam prudentiam adiunxerunt, ad eligendum, & ad iudicandum. II. 111. Tertia, cui historico auctoritatem ecclesia tribuit, hic dignus est, cui nos etiam auctoritatem adiungamus. II. 113.
 Religioni apud veteres quantus honor habitus. II. 274.
 Remissio iniquitatis duplex, una perfecta, altera imperfecta. II. 436. & seq.
 Res a Deo creata improprie dicuntur esse fallaces. I. 12. & seq.
 Respublica non potest contineri, nisi praemio honorum, & poena malorum. II. 151.

S*Sacerdos.*

Laboris sui mercedem accipere a multis pro una missa non potest. II. 317. Sive pro paucis, sive pro pluribus celebret, cibum vitae necessarium exigere suo iure potest. Ibid. Sacerdotes illi a Deo vocati sunt, qui ab apostolis & eorum successoribus rite vocati sunt. II. 283. Sacerdotes habent a Christo potestatem absolvendi peccata. II. 530. Non possunt iudicare de peccatis, nisi ea cognoscant. II. 531. Iudices constituti sunt omnium peccatorum, tam publicorum, quam occultorum. Ibid. Sacerdos quilibet in articulo mortis absolvere potest. II. 548. & seq. Quilibet dum ordinatur, quamlem accipiat potestatem iurisdictionis. II. 552. & seq. Sacerdos proprius quis. II. 612. Sine consensu sacerdotis proprii, alteri non licet conste-

ri.

ri. II. 614. Sacerdos simplex ex se non habet iurisdictionem absolvendi. Ibid. Sacerdos non habet potestatem iurisdictionis ab ordinatione. Ibidem. Sacerdotes habent potestatem absolvendi & ligandi. II. 646.

Sacramenta.

Medicina sunt, quae homo descendens in Iericho curatur. II. 372. Sacramentum definitur. II. 373. Sacramenta sunt caeremoniae ad Dei cultum pertinentes. II. 374. & seq. Sacramentorum materiae earum rerum similitudinem gerunt, quarum signa sunt. II. 376. Sacramentum est signum sanctitatis practicum. Ibid. Sacramenta constant materia, forma, & ministro. II. 377. Post Adae lapsum omni tempore fuerunt ad salutem necessaria. II. 414. Sacramenta fuerunt in lege veteri. II. 417. Nova legis sunt causa gratiae, & salutem animae adferunt. II. 420. & seq. Sacramenta novae legis sunt septem. II. 433. Sacramenta veteris legis nulla prorsus causae fuerunt gratiae, aut salutis. Ibid. Nova & antiqua legis quomodo differant. II. 434. & seq. Sacramentorum novae legis auctor Christus. II. 437.

Sacrificare quid. II. 256.

Sacrificium

Est proprium opus religionis. II. 256. In sacrificio oportet hostiam esse, quae immoletur. Ibid. Sacrificium esse non potest ubi non est oblatio. II. 257. Sacrificium quidam alii dicitur oblationem sibi vendicat. Ibid. Sacrificium & donum differunt. Ibid. Sacrificii nomen dupliciter in sacra Scriptura accipitur. II. 259. Sacrificium si fuerit eruentium, mors erit eruenta, si vero incruentum, mors quoque erit mystica, & incruenta, id est effectus mortis, ceu nunc praesens adesset. II. 287. & seq. Sacrificiorum plura quam duo genera fuerunt in veteri testamento. II. 262. & seq. Sacrificii nomen interdum pro re, quae Domino offertur, interdum vero pro actione ipsa sacrificandi solet accipi. II. 263. Sacrificium eucharistiae duobus modis a catholicis asseritur. Ibid. Sacrificium vere & proprie est in lege nova. Ibid. Sacrificii altaris effectus nec a bono ministro fit maior, nec a malo fit minor. II.

II. 305. Sacrificium altaris per modum redemptionis, & pretii prodest vivis, defunctis vero per modum orationis & suffragii. II. 315. Sacrificium quo pacto dicatur delere crimina, & remittere peccata. II. 309. Sacrificium altaris per se propitiatorium est, ex se quoque ad remissionem peccati institutum. II. 313. Sacrificium an contineat occisionem animalis, quod offertur, & quomodo in eucharistia hostia mors interveniat. II. 287. Sacrificium in lege duplex. II. 377. & seq.

Sacrilegium est penitentia sine satisfactione. II. 645.

Salomon

In peccatis, Christi typus non fuit, sed in pace. I. 19. Studium humana sapientie vocat occupationem pessimam, non quia mala, sed quia molesta sit. I. 551. Salomonis sententias sparsas alii collegerunt. I. 93.

Salmanassar, & Senacherib eundem fuisse dixit Eusebius, manifeste contra sacram Scripturam. II. 117.

Salus

Duplex, aeterna, & qua nunc sanamus a peccato. II. 391. Ad salutem aliquid necessarium est dupliciter. II. 497. & seq.

Sancti.

Sancti omnes, & Doctores ecclesiae, si asseruerint aliquem librum esse canonicum, habendum est perinde ac si tota ecclesia asseruisset. I. 47. De sanctorum auctoritate trisariam disputari potest. I. 449. Sanctorum testimonia referri possunt, vel ad Philosophie dogmata, vel ad assertiones fidei comprobandas. Ibid. Sanctorum auctoritas cum adfertur ad facultates, quae naturali lumine continentur, tantum pollet, quantum ratio naturae consentanea persuaserat. I. 451. Sancti auctores, etiam probatissimi, non eodem gradu & loco sunt omnes. I. 455. Sanctorum plurium auctoritas, reliquit licet paucioribus reclamantibus, firma argumenta Theologo praestare non valet. I. 456. Omnium communis intelligentia certissimum argumentum Theologo praestat ad Theologicas assertiones corroborandas. I. 459. Sanctos Doctores in eundem scripturae sensum convenientes qui contempserit, non homines eorum-

tennit, sed Deum. I. 469. Sanctis Doctoribus sacrarum literarum intelligentia per spiritum data est. I. 476. Sanctis omnibus in Scripturae sacrae interpretatione qui Spiritum veritatis negat, hic eundem Spiritum ecclesiae tollit. Ibid. Sancti simul in fidei dogmate errare non possunt. Ibid. Sanctorum Patrum doctrina, & ecclesiae traditio ita sunt coniuncta, ut dissociari non possunt. I. 478. & seq. Sanctorum Patrum antiqua consensus non in omnibus divinae legis quaestionibus, sed solum in fidei regula est certo sequenda. I. 481.

Sanguis Christi

In singulis Sacramentis peculiarem effectum operatur, iuxta cuiusque peculiarem significationem, & naturam. II. 313. In speciebus panis, & vini remissionem peccati, & culpae venialium tribuit. Ibid. & seq. Ex significatione specierum panis, & vini, tanquam ex causa instrumentali, & adiutrice definitur, ut eam remissionem efficiat, cuius participes sunt ii, qui non indigee ad altare Domini accedunt. II. 314. Sanguis Christi noster est, eo modo, quo lux Solis nostra est, nempe ut causa universalis. II. 284. & seq.

Satisfactio.

Qua ratione par penitentiae. II. 535. Ad sacerdotis arbitrium post Sacramentum penitentiae est ad salutem necessaria. II. 545. Quare. II. 547. De satisfactione post absolutionem an sit praecipuum divinum. II. 644. Satisfactio Sacramentalis necessaria est ad Sacramentum penitentiae perficiendum. II. 647.

Scientia pietatis est, nosse legem, intelligere prophetas, evangelio credere, apostolos non ignorare. I. 554.

Scriptura.

Scripturae Sacrae firmitas corrumpitur, si per administratos falli a Deo possumus. I. 13. & seq. Scriptura minutos numeros praeterire aliquando solet. II. 74. Scripturae Sacrae vis & energia in aliquibus locis non satis per negationem explicatur. I. 27. Scriptura est iudex mortuus, qui nec litigantium utrinque rationes audire, nec sententiam eloqui valet. I. 40. Scripturae usus est, perinde populum reprehende-

dere, ac si omnes mali essent, atque ita consolari, ac si omnes essent boni. I. 277. & 296. Scripturæ Sacræ expositio legitima per maiorum traditionum accipienda est. I. 459. & seq. Scriptura in pluribus locis hebraicam verbum cum interpretatione sua ponit. I. 99. Scripturæ præcepta temporaria quædam, quædam vero æterna sunt. I. 163.

Sedes Apostolica, & insidens ei in fide, iudicio, atque decreto pro eodem reputantur. I. 422.

Signum

Est, quod præter speciem, quam ingerit sensibus, aliud a se cognoscere facit. II. 374. Signum sanctitatis speculativum & practicum. II. 376.

Synagoga

Post tempora Moysis habuit semper unum Summum Pontificem, e cuius iudicio privati omnes cives, ac iudices etiam minores penderent. I. 400.

Sozomenum forte pro Theodoro damnat Gregorius; nam quæ illi obiicit, in Theodoro reperiuntur. II. 118.

Spiritum Sanctum a Filio procedere, concilium Ephesinum ex illo scripturæ loco, De meo accipiet; & ex illo, Quem ego mittam vobis, &c. accepit. II. 177.

Speculum exemplorum, & aurea legenda taxantur. II. 112.

Stellam apparuisse Magis ante Christi nativitatem, Chrysolommo, & Augustino placet. II. 31.

T*Tempus.*

Temporis circumstantia non est necessario dicenda in confessione. II. 572. Ius divinum nullum certum tempus consentiendi præscribit. II. 576.

Tertulliani opuscula apochrypha per Gelasium. II. 122.

Testamentum

Minus solemne an sit validum secundum sententiam Alexandri Tertii. I. 424. & seq. Testamentum apud Latinos interdum pactum, & promissionem significat. I. 102.

Theo-

Theologia

Ratio est, sermone de Deo. II. 127. Theologia scientiæ appellationem proprie sibi vendicat. II. 134. Circa res etiam contingentes versatur sine nominis sui iactura. Ibid. Theologia duplex, naturalis, & supernaturalis. II. 140. Theologia nullo modo inutilia colligit, quin super Dei fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos superædificat. II. 161. Theologica conclusio, seu quæstio ea proprie est, quæ ex Theologiæ principiis, ut effecta e causis suis oritur. Ibid. Theologiæ tractatio bipartita est. II. 128. Theologiæ finis primarius est divinæ naturæ contemplatio, postremus autem earum rerum actio, quæ ad bene, beateque vivendum sunt necessariæ. II. 132. Theologiæ consequentiæ firmæ & evidentes sunt. II. 135. Theologiæ ratio formalis duplex. II. 144. Theologiæ ratio formalis est, esse revelatum a Deo, lumen divinitus infusum. II. 145. Theologiæ principia per fidem intelligi asserunt fere Theologi, qui de viatorum Theologia disputant. Ibid. Ea Theologiæ principia sunt habenda, quæ per sacros auctores ecclesiæ sunt divinitus revelata. II. 147. Vera & germana Theologiæ principia sunt, que libris sacris, & apostolorum traditionibus continentur. Ibid. & seq. Eius primaria principia sunt articuli fidei, cætera omnia quæ in sacris litteris, vel in traditionibus assumuntur, sunt secundaria. II. 149. Theologiæ effecta cum in dubium vocantur, quæstiones sunt, cum ratione coguntur, conclusiones. II. 160. Theologiæ principia, vel disposita inter se, & ordinata sunt, vel connexa, & colligata. II. 162. Theologia ecclesiasticæ quod proprium manus. I. 487. Theologia vera tres fines, scientiæ Dei, cælestium rerum cognitio, humanarum prudentiæ, & usus. I. 460. & seq. Theologiam Scholasticam, explodunt, & exhibent hæretici iuniores. I. 484. Theologiam non esse speculatricem, sed effectricem, conantur aliqui persuadere. II. 130.

Theologus

Materiam a præfisis auctoribus, formam a iunioribus mutuari debet, in Proœmio. Præter communem artem differendi, *Tom. II.* *Deus* *quam*

quam dialectici tradunt, aliam habeat necesse est. Ibid. Theologus Scholasticus est, qui de rebus Divinis prudenter e literis, & Divinis institutionibus ratiocinatur. I. 486. Theologi omnia Theologiae principia in quaestiones verterunt. II. 161. Differentis Theologi primam officium. II. 166. Theologi universi in Theologiae certis decretis definiendis errare non possunt. II. 183. Theologi quidam indigne nominantur. I. 487. Theologorum Scholasticorum testimonium, si alii viri docti contra pugnant, non plus valet, quam ratio eorum, vel auctoritas comprobatur. I. 492. Theologorum omnium communi sententiae refragari, temerarium est. I. 493. Theologis, qui pontificum canones ignorant, multa desunt ad usus Theologiae necessaria. I. 514.

Traditio

Ad haereticos confutandos maiorem vim, quam scriptura habet. I. 199. Traditionum Apostolicarum alteras apostoli a Christo Domino acceperunt, alteras vero apostoli ipsi Spiritu Sancto suggerente ad ecclesiae utilitatem ediderunt. I. 208. Traditiones Apostolicae impugnantur ab haereticis. I. 182. Ad traditiones Christi, & apostolorum investigandas via quatuor sternuntur. I. 203. Traditionum Apostolicarum certitudo multis rationibus confirmatur. I. 210. & seq. Traditiones sunt divina verba, non aliter ac illa, quae sacris libris scripta sunt. I. 220. & seq. Traditiones non sunt divinarum scripturarum additamenta, sed complementa, & earum quasi commentarii. I. 221.

Transmigrationis

Septuaginta anni transmigrationis quomodo computandi sunt, an in primum annum Cyri, an vero in secundum Darii suffusime disputatur. II. 41. & seq. Transmigrationis septuaginta annorum initium a desolatione sumendum est, non a transmigratione. Ibid.

Turris David, id est, Sacrae Scripturae auctoritas arietibus quatuor concuti solet. I. 7.

V

Vasa argentea ac aurea, & suppellex Aegyptiorum quid significant. I. 490.

Veritas

Purissima non est, cui quoquomodo est falsitas permixta. I. 16. Veritas quaedam est, quae non habet pietatem. I. 554. Veritas scripturae semper fuit connexa cum rectitudine fidei. I. 116. Veritas Scripturae vere, & proprie in intellectu est, Scriptura autem improprie tanquam in signo. II. 176. Veritates quaedam catholicae ita ad fidem pertinent, ut his sublatis, fides quoque ipsa tollatur. II. 223. Veritates quaedam catholicae sunt, quibus everfis, fides quatitur, sed non evertitur. Ibid.

Vincentius Belluacensis, & D. Antoninus non tam vera, quam multa scripserunt. II. 113.

Vindicta

Vindicta iusta duplex. II. 444. Vindictae finis triplex. Ibid.

Viri

Viri apostolici, & spirituales omnia discernunt, quae ad salutem sunt necessaria. I. 64. Viri prudentes nolunt cognitionem de Deo vacantem, & otiosam esse. II. 131.

Virtus

Virtus est habitus electivus in mediocritate consistens. II. 461.

Virtus insula duplex. II. 469.

Vitam corporalem quilibet tenetur conservare. II. 521.

Wicleff docuit confessionem esse superfluum, & inutilem. II. 541.

Vinctio

Vinctio interior sapientibus ecclesiae Magistris sufficit ad ea quae fidei adversantur resistenda, at ignorantibus opus est externa doctrina. I. 50. Vinctiois sacri chrismatis virtus. II.

692 Index rerum memorabilium.

- II. 421. In voce ambigua non licet unumquodlibet significatum accipere. I. 273.
Volente aliquo, ea fieri dicuntur, quæ non invito sunt. I. 30.
Votum Sacramenti penitentiae implicitum peccatoribus baptizatis non sufficit ad salutem, sed explicitum, & formale. II. 539. & seq.
Vulgata dictione rerum vocabula pro rerum imaginibus usurpantur. II. 39.
Vulgus.
Vulgi falsæ opiniones in duplici sunt differentia. II. 38. Vulgi sermones non solent homines severi aucupari, quamvis gravissimi viri in scribendo id fecerint. II. 112.

INDEX
LOCORVM S. SCRIPTVRÆ,
QVI IN HIS OPERIBVS EXPLICANTVR.

Genesi.

- CAP. 1. Inspiravit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viventem. II. 178.
26. Illa concepisse se videns, despexit dominam suam, &c. I. 541.
28. Descendam, & videbo, utrum clamorem opere compleverint. II. 340.
29. Ne respicias post tergum. I. 144.
22. Expectate hic, ego & puer postquam adoraverimus, revertemur ad vos. I. 9.
26. Isaac discedens ut veniret ad torrentem Geraro, habita retque ibi, rursus fodit alios puteos, quos foderant servi patris sui Abraham, &c. I. 127.
29. Ego sum primogenitus tuus Esau, &c. I. 19.
41. Per salutem Pharaonis exploratores estis. I. 31.
46. Omnes animæ domus Iacob, quæ ingressæ sunt in Ægyptum, fuere septuaginta. I. 177.

Exodi.

2. Erant igitur omnes animæ eorum, qui egressi sunt de semore Iacob, septuaginta. Ibid.
12. Fecerunt filii Israel, sicut præcepit Moyses, & petierunt ab Ægyptiis vasa argentea, & aurea. I. 21.
31. Vocavi ex nomine Beseleel, & implevi eum sapientia. I. 544.

Levitic.

4. Orabit pro eo sacerdos, & dimittetur eis. II. 321.
16. Sabbatum requisitionis est, affligetis animas vestras, ab omnibus peccatis vestris mundabimini. II. 515. & 526.

692 *Index rerum memorabilium.*

- II. 421. In voce ambigua non licet unumquodlibet significatum accipere. I. 273.
Volente aliquo, ea fieri dicuntur, quæ non invito sunt. I. 30.
Votum Sacramenti penitentiae implicitum peccatoribus baptizatis non sufficit ad salutem, sed explicitum, & formale. II. 539. & seq.
Vulgata dictione rerum vocabula pro rerum imaginibus usurpantur. II. 39.
Vulgus.
Vulgi falsæ opinioniones in duplici sunt differentia. II. 38. Vulgi sermones non solent homines severi aucupari, quamvis gravissimi viri in scribendo id fecerint. II. 112.

I N D E X
LOCORVM S. SCRIPTVRÆ,
QVI IN HIS OPERIBVS EXPLICANTVR.

Genesi.

- C**Ap. 1. Inspiravit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viventem. II. 178.
26. Illa concepisse se videns, despexit dominam suam, &c. I. 541.
28. Descendam, & videbo, utrum clamorem opere compleverint. II. 340.
29. Ne respicias post tergum. I. 144.
22. Expectate hic, ego & puer postquam adoraverimus, revertemur ad vos. I. 9.
26. Isaac discedens ut veniret ad torrentem Geraro, habita retque ibi, rursum fodit alios puteos, quos foderant servi patris sui Abraham, &c. I. 127.
29. Ego sum primogenitus tuus Esau, &c. I. 19.
41. Per salutem Pharaonis exploratores estis. I. 31.
46. Omnes animæ domus Jacob, quæ ingressæ sunt in Ægyptum, fuere septuaginta. I. 177.

Exodi.

2. Erant igitur omnes animæ eorum, qui egressi sunt de femore Jacob, septuaginta. Ibid.
12. Fecerunt filii Israel, sicut præcepit Moyses, & petierunt ab Ægyptiis vasa argentea, & aurea. I. 21.
31. Vocavi ex nomine Beseleel, & implevi eum sapientia. I. 544.

Levitici.

4. Orabit pro eo sacerdos, & dimittetur eis. II. 321.
16. Sabbatum requisitionis est, affligetis animas vestras, ab omnibus peccatis vestris mundabimini. II. 515. & 526.

Numer.

22. Si vocare te venerint homines isti, surge & vade cum eis. I. 21.
 23. Non est Deus ut homo, ut mentiat, nec ut filius hominis, ut mutetur. I. 15.
 36. Omnes enim viri ducent uxores de tribu, & cognatione sua. I. 130.

Deuteron.

17. Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse prospexeris, venies ad Sacerdotes Levitici generis, &c. I. 398.
 17. Qui autem superbierit nolens obedire Sacerdotis imperio, &c. ex decreto iudicis morietur. I. 338.
 18. Qui verba prophete, que loquetur in nomine meo, noluerit audire, ego ultor exitum, &c. quod si in nomine Domini propheta ille prædixerit, & non e venerit, hæc Dominus non est loquutus. I. 36. & seq.

1. Regum.

13. Filius unius anni erat Saul, cum regnare cœpisset. II. 61.

2. Regum.

16. Dominus præcepit ei, ut malediceret David. I. 24.

3. Regum.

6. Factum est ergo quadringentesimo octogesimo anno egressionis filiorum Israel de terra Aegypti, &c. II. 65. & seq.
 8. Non est homo, qui non peccet. I. 247.
 22. Ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum. I. 21.

4. Regum.

12. Athalia vero mater Ochozia videns mortuum filium suum, occidit omne semen regium. II. 88.

Primi Paralip.

15. Proficiebat David vadens & crescens. II. 337. & seq.

Secundi Paralip.

15. Bellum vero non fuit usque ad tricessimum quintum anni 93. regni Afa. II. 61.
 17. Crevit Iosaphat, & magnificatus est usque in sublimem. II. 338.

Iob.

Iob.

12. Qui immutat cor principum, & decipit eos, & errare eos facit quasi ebrios. I. 26.
 85. Qui docet nos super iumenta terræ, & super volucres cæli erudit nos. I. 567.

Psalms.

11. Salvum me fac, quoniam defecit sanctus. I. 277.
 15. Adimplebis me læticia cum vultu tuo, &c. II. 342.
 21. Spes mea ab uberibus matris meæ. II. 322.
 31. Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum testa sunt peccata. II. 290.
 40. Beatum faciet eum in terra. II. 327.
 44. Dilixisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus. II. 325.
 47. Circumdate Sion, & complectimini eam, &c. quoniam hic est Deus Deus noster, ipse reget nos in sæcula. I. 255.
 49. Immola Deo sacrificium laudis. II. 264.
 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus. II. 259.
 52. Deus de cælo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens, &c. II. 340.
 73. Iratus est furor tuus super oves pascuæ tuæ. I. 288.
 88. Disposui testamentum electis meis, iuravi David servo meo, usque in æternum præparabo semen tuum. I. 255.
 93. Qui docet hominem scientiam. I. 567.
 118. Erravi sicut ovis, quæ perit. I. 287.
 144. Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. I. 15.

Proverbiolum.

2. Dominus dat sapientiam, & ex ore eius prudentia. II. 394.
 5. Ne intenderis fallaciæ mulieris, favus enim distillans labia meretricis, &c. I. 527.
 7. Mulier garrula, & vaga quietis impaciens, &c. I. 551.
Ecclisias.
 1. Vanitas vanitatum, & omnia vanitas, &c. I. 547.
 7. Non est homo iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. I. 247.

22. Do-

11. Donec revertatur pulvis in terram unde erat, & spiritus redeat ad Deum qui dedit illum. II. 378.
12. Verba sapientium sicut stimuli, & quasi clavi in altum defixi. I. 470.
13. Deum time, & mandata eius serva, hoc est enim omnis homo. I. 550.
14. Fili peccasti? Non adicias iterum, sed de pristinis deprecare, ut tibi dimittantur. II. 475.
- Canticorum.*
2. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. I. 287.
3. Tenui eum, nec dimittam. I. 254.
- Sapientia.*
1. Nescierunt Sacramenta Dei, neque mercedem speraverunt iustitiae, &c. quoniam Deus creavit hominem inextinguibilem, & ad imaginem similitudinis suae fecit illum. II. 362. & 365.
9. Cogitationes mortalium timidae & incertae providentię nostrę. I. 549.
13. Vani enim sunt omnes homines, in quibus non est scientia Dei, &c. I. 543.
- Ecclesiastica.*
8. Non te pretereat narratio seniorum. I. 467.
15. Non dicas, ille me implanavit. I. 23.
37. A consiliario serva animam tuam, ne forte mittat sudem in terra, & dicat tibi, bona est via tua. I. 144.

Isaia.

11. Erit fides cinctorium renum eius. II. 322.
22. Expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te, &c. I. 368.
38. Morieris, & non vives. I. 20.
38. Proieicisti post tergum tuum omnia peccata mea. II. 290.
50. Dedit illis linguam cruditam, ut sciant sustentare eum, qui lapsus est verbo, aperuit illis quoque aurem. II. 178.
53. Pro eo quod laboravit anima eius, videbit, & saturabitur. II. 341.
54. In misericordia sempiterna misertus sum tui, dixit redemptor

- tor tuus Dominus, &c. usque, Et fœdus pacis meæ non movebitur. I. 367.
59. Spiritus meus qui est in te, & verba mea quę posui in ore tuo, non recedent, &c. I. 255. & II. 175. & I. 474.
62. Ecce salvator tuus venit, ecce merces eius cum eo, & opus eius coram illo. II. 342.
56. Ad quem aspiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu? II. 486.

Hieremia.

- Dabo vobis pastores, qui pascant vos scientia, & doctrina. I. 315.
- Convertimini filii, revertentes, & sanabo aversiones vestras. I. 287.
20. Seduxisti me, Domine, & seductus sum. I. 29.
25. Servient gentes istę regi Babylonis septuaginta annis, cumque impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super regem Babylonis. II. 19.
30. Postquam enim convertisti me, egi penitentiam. II. 471.
31. Novum creavit Dominus super terram, fœmina circumdabit virum. II. 325.
32. Feriam eis pactum sempiternum, & non desinam eis benefacere, & timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant a me. I. 367.
52. Ille est populus, quem transfudit Nabuchodonosor. II. 63.

Ezechielis.

3. Domus Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me. I. 277.
16. Emundavi sanguinem tuum ex te, & unxi te oleo, &c. I. 290.
18. Facite vobis cor novum, & spiritum novum. II. 452.
34. Suscitabo super eas pastorem unum qui pascat eas, ipse erit eis in pastorem. I. 470. & seq.
37. Percutiam illis fœdus pacis, pactum sempiternum erit eis. I. 367.

Danielis.

4. Peccata tua elemosynis redime. II. 464.
- Am. II. Tttt

9. In dimidio hebdomadis deficiet hostia, & sacrificium. I. 286.

Osee.

2. Sponfabo te mihi in sempiternum, &c. Sponfabo te mihi in fide. I. 254.

14. Reddenuis virulos labiorum nostrorum. I. 413.

Amos.

6. Væ vobis qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samariæ, optimates, capita populorum. I. 301.

Iona.

3. Adhuc quadraginta dies, & Ninive subvertetur. II. 74.

Abacuc.

2. Iustus ex fide sua vivit. II. 302.

Aggei.

2. Interroga Sacerdotes legem. I. 314.

Malachia.

1. Non est mihi voluntas in vobis, & munus non suscipiam de manu vestra: A solis enim ortu, &c. & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. II. 388.

2. Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius. I. 314.

1. Machabæorum.

7. Homo Sacerdos de femine Aaron venit, non decipiet nos. II. 110.

Matthæi.

2. Ecce Magi ab oriente venerunt. II. 29.

2. Tunc Herodes videns, quoniam illud esset a Magis, mitens occidit omnes pueros, &c. II. 30.

3. Ego baptizo vos aqua. II. 419.

3. Facite fructum dignum penitentia. II. 440.

5. Væ estis lux mundi. I. 249.

5. Si offers munus tuum ad altare, & tibi recordatus fueris, &c. II. 634.

6. Dimitte nobis debita nostra. I. 249.

10. Nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. I. 160.

10. Quæ in aure auditis, predicate super tecta. I. 225.

10. No-

10. Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. II. 349.

12. Ecce mater tua, & fratres tui foris stant quærentes te alloqui. II. 25.

15. Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? I. 323.

16. Cavete a fermento Phariseorum. Ibid.

16. Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, &c. I. 393.

26. Super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam. I. 255. & 368. & 402.

16. Tibi dabo claves regni cælorum. Ibid.

16. Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcumque solveris super terram. I. 442. & II. 529.

18. Si peccaverit in te frater tuus, corripue eum inter te, & ipsum solum. I. 433.

18. Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quamcumque petierint, fit illis a patre meo. I. 309.

22. Simile factum est regnum cælorum homini regi, &c. I. 249.

22. Ego sum Deus Abraham, Isaac, & Iacob: non est Deus mortuorum, sed viventium. II. 349.

23. Super cathedram Moysi federunt Scribæ, & Pharisei, &c. I. 323.

23. Væ vobis, qui ædificatis sepulchra prophetarum, & ornatis monumenta iustorum. I. 496.

25. Simile est regnum cælorum decem Virginibus, &c. I. 249.

25. Omni habenti dabitur, & abundabit: ei autem qui non habet, & quod habet auferetur ab eo. I. 144.

26. Tristis est anima mea. II. 344.

28. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. I. 254. & 367.

Marci.

7. Initium evangelii Iesu Christi filii Dei, sicut scriptum est in Isaiâ Propheta. I. 166.
13. De die autem illa nemo scit, neque Filius. II. 339.
13. Quod vobis dico, omnibus dico: vigilate. I. 432.
15. Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum. I. 168.
16. Prædicate evangelium omni creaturæ. I. 301.
16. Qui vero non crediderit, condemnabitur. II. 538.

Iuæ.

1. Regnabit in domo Iacob in æternum. I. 255.
2. Iesus proficiebat sapientia, ætate, & gratia apud Deum, & homines. I. 336. & seq.
3. Qui fuit Salæ, qui fuit Cainam, qui fuit Arphaxad. I. 173.
7. Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. II. 292. & 374.
10. Neminem per viam salutaveritis. I. 144.
10. Qui vos audit, me audit. 323.
10. Samaritanus approprians alligavit vulnera eius, infundens oleum, & vinum, &c. II. 372.
13. Nisi poenitentiam habueritis, omnes peribitis. II. 442.
21. Cælum, & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. I. 15.
22. Accepto pane gratias egit, &c. hoc est corpus meum, &c. II. 269.
22. Hoc facite in meam commemorationem. I. 432.
22. Ego rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua. I. 340. & 346.
24. Petrus autem surgens occurrit ad monumentum. I. 438.
24. Aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas. I. 138. & II. 176.

Iohannis.

1. Dedit ei potestatem filios Dei fieri. I. 250.
1. Verbum caro factum est, &c. II. 329.
1. Vidimus gloriam eius, gloriam quam unigeniti a Patre. II. 324.

7. Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum. II. 437.
8. Deum nemo vidit unquam: Unigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarravit. II. 330.
2. Nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ. II. 33.
3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto, &c. II. 435.
3. Illum oportet crescere, me autem minui. II. 338.
3. Quod vidit & audivit, hoc testatur. II. 332.
5. Pater omnia demonstrat Filio, quæ ipse facit, &c. II. 339.
5. Ego non ab homine testimonium accipio. I. 50.
6. Nisi manducaveritis carnem, &c. II. 554.
7. Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscat de doctrina, utrum ex Deo sit. I. 53.
10. Oves meæ vocem meam audiunt. Ibid.
13. Cum esset Pontifex anni illius, prophetavit. I. 366.
14. Ego rogabo Patrem, & alium Paraclætum dabit vobis, ut maneat, &c. I. 256. & seq.
4. Ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia. I. 349.
15. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis. Ibid.
16. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. I. 257.
18. Sanctifica eos in veritate, &c. I. 257.
18. Volo Pater, ut ubi sum ego, & illi sint mecum. II. 332.
18. Ego in occulto locutus sum nihil. I. 225.
19. Non haberes potestatem in me ullam, nisi tibi datum esset desuper. I. 21.
20. Sicut misit me pater, & ego mitto vos: accipite Spiritum Sanctum, &c. I. 442. & 433.
20. Quorum retinueritis, retenta sunt. II. 538.
21. Pasce oves meas. I. 356. & 402.
21. Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, & scimus, quia verum est testimonium eius. I. 42.

Actuum.

5. Cæcis denunciaverunt, ne omnino loquerentur in nomine Iesu. I. 429.

6. Verbum Dei crescebat. II. 338.
 7. Ioseph accessit Iacob Patrem suum, & omnem cognitionem suam in animabus septuaginta quinque. I. 176.
 7. Positi sunt in sepulchro, quod emit Abraham pretio argenti a filiis Emor filii Sichem. Ibid. & seq.
 10. Mitte & accersere Simonem: ille dicit tibi, quid te oportet facere. II. 388.
 15. Convenerunt apostoli & seniores videre de verbo hoc. I. 315.
 15. Viti fratres vos scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audire gentes verbum evangelii, & credere. I. 397.
 14. Visum est Spiritui Sancto, & nobis. I. 325. & 339.
 20. Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere ecclesiam Dei. I. 314.

Roman.

- Tradidit illos Deus in reprobam sensum. I. 31. & seq.
 2. Factores legis iustificabuntur. II. 393.
 2. Non enim qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in manifesto in carne est circumcisio, &c. I. 317.
 3. Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Iesu. II. 320.
 3. Unus est enim Deus, qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem. II. 385.
 5. Per unius iustitiam in omnes homines in iustificationem. Ibid.
 9. Ore autem confessio fit ad salutem. II. 414.
 10. Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum. I. 316.
 12. Obsecro eos, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem. II. 259.
 12. Non plus sapere, quam oportet sapere, &c. I. 467.
 14. Infirmum in fide assumite. I. 247.

1. Corinth.

1. Ecclesiam Dei, quæ est Corinthi, vocatis sanctis. I. 240.
 3. Obsecro vos, ut id ipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. I. 324.

1. Perdam sapientiam sapientium. I. 553.
 1. Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem. I. 365.
 3. Tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam. I. 247.
 4. Huic iam queritur inter disputatores, ut fidelis quis inveniat. I. 252. & seq.
 4. Habentes eundem spiritum fidei. II. 385.
 6. An nescitis, quia corpora vestra membra sunt Christi? I. 250.
 7. Præcipio non ego, sed Dominus: exteris ego dico, non Dominus. I. 154.
 10. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo. II. 317.
 10. Omnes quidem de uno pane participamus. II. 424.
 11. Si quis videtur contentiosus esse, nos tamen talem consuetudinem non habemus, neque ecclesia Dei. I. 211.
 12. In uno spiritu omnes nos, in unum corpus baptizati sumus. I. 250.
 12. Non potest caput dicere pedibus, non estis mihi necessari. I. 531. & seq.
 13. Cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. II. 324.
 14. Propheta duo aut tres dicant, & ceteri diiudicent, &c. I. 468.
 14. Non est dissensionis Deus, sed pacis. Ibid.
 15. Alia claritas solis, alia claritas lunæ, &c. I. 455.
 15. Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. I. 136.

2. Corinth.

1. Fidelis autem Deus, quia sermo noster qui fuit apud vos, non est in illo, est, & non, sed est in illo, est. I. 302.
 4. Id, quod in presenti est momentaneum & leve tribulationis nostræ, æternum gloriae pondus operatur in nobis. II. 179.
 5. Scimus enim, quod si terrestris domus nostra huius habitationis dissolvatur, ædificationem, &c. II. 180.
 7. Quæ secundum Deum tristitia est, penitentiam, &c. II. 477.

20. Bibebant autem de spirituali, consequente eos petra: Petra autem erat Christus. II. 385.
 21. In quo quis audet (in insipientia dico) audeo & ego. I. 154. & seq.

Ad Galatas.

2. Sciens, quod non iustificatur homo ex operibus legis, sed per fidem Iesu Christi. II. 400. & seq.
 3. Omnes enim filii Dei estis per fidem. Ibid.
 4. Heres iste parvulus, qui nihil differt a servo, sed sub tutoribus est usque ad præfinitum tempus a Patre. II. 383. & seq.
 5. Nec circumciso aliquid valet, nec præputium, sed fides. II. 433.

Ad Ephesios.

2. Eratis illo in tempore alienati a conversatione Israel, & hospites testamentorum. I. 250.
 4. Vnum corpus & unus spiritus, sicut vocati estis in una invocationis vestræ, &c. I. 259.
 4. Vnicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Ibid.
 4. Ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem Prophetas. &c. I. 247. & 469.
 5. Eratis aliquando tenebræ, &c. I. 250.
 5. Christus dilexit ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aque in verbo. II. 424.

Philippens.

4. Repletus sum exceptis ab Epaphrodito, quæ misistis in odorem suavitatis, hostiam acceptam, placentem Deo. II. 253.

Colloffen.

2. In ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, pacificam, &c. II. 328.
 2. In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. Ibid.

2. Thessalon.

2. Ideo mittet illis Deus operationem erroris. I. 25.

1. Timoth.

2. Vnus Deus, unus mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. II. 382.
 6. O Timothee, depositum custodi, &c. I. 224.
 6. O Timothee, devota prophanas vocum novitates. I. 151.

2. Timoth.

1. Resuscita gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum. II. 283.
 2. Sed firmum fundamentum Dei, stat, habens signaculum, &c. I. 244.
 2. Si quis emundaverit se ab istis, erit vas in honorem, &c. II. 302.
 3. Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est, &c. I. 219. & seq.

Ad Hebræos.

2. Dicebat enim, propter quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari. II. 323.
 2. Nusquam enim Angelos apprehendit. II. 178.
 5. Omnis Pontifex pro hominibus constituitur, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis. I. 246. & seq. & II. 258.
 6. Impossibile est eos, qui semel illuminati sunt & prolapsi, rursus renovari ad poenitentiam. II. 526.
 9. In redemptionem eorum prævaricationum, quæ erant sub priori testamento. II. 290.
 10. Vna oblatione consummavit in æternum sanctificatos. II. 289.
 10. Voluntarie peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam nulla relinquitur pro peccatis hostia. II. 291. & 526.
 11. Credere oportet accedentem ad Deum, quia est. II. 153.
 13. Per ipsum offeramus hostiam laudis, &c. Id est fructum laborum consuetium nemini eius. II. 259.
 13. Beneficentiæ & communionis nolite oblivisci, &c. Ibid.

Iacobi.

1. Deus neminem tentat. I. 23.
2. Religio munda & immaculata apud Deum & Patrem hæc est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum. I. 261.
3. In multis enim offendimus omnes. I. 246.

I. Petri.

1. Animas vestras edificantes. II. 302.
2. Qui aliquando non populus Dei, nunc autem populus Dei. I. 250.

2. Petri.

1. Non doctas fabulas sequuti notam fecimus Domini nostræ virtutem & præsentiam, &c. II. 327.
2. Habemus firmiorem propheticum sermonem cui benefici-
citis attendentes, &c. I. 138.

I. Iohannis.

1. Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ. I. 293.
1. Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. I. 246.
2. In hoc scimus quoniam cognovimus Deum, si mandata eius observamus. I. 293.
2. Non necesse habetis, ut aliquis doceat vos, sed sicut unctio eius docet vos de omnibus, &c. I. 50.
3. Omnis qui peccat, non cognovit Deum, & omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit. I. 293. & seq.
3. Qui facit iustitiam, iustus est, qui facit peccatum, ex diabolo, &c. Ibid.

Apocalypsis.

6. Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere divinitatem, & sapientiam, II. 323.

FINIS.

ERRATA.

TOMVS I.

Pagina.	Linea.	Scrībatur.	Lege.
74	31	ecunda	secunda
186	8	eoque	eoque
214	28	perspicuum	perspicuum
428	30	baptisimus	baptismus

TOMVS II.

3	7	verri	verti
Ibid.	32	romanorum	romanarum
12	6	esse	esset
16	20	deque	æque
63	16	sepultura	sepultura
84	13	afirmat	affirmat
95	26	fortius	fortitus
127	7	frugifera	frugifera
266	3	extrat	extat

FONDO BIBLIOTECA PÚBLICA
DEL ESTADO DE NUEVO LEÓN

UAN

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

